

รูปแบบและกระบวนการสร้างเครือข่ายมัคทายกในการส่งเสริม

การเรียนรู้พระพุทธศาสนาในล้านนา

THE MODEL AND PROCESS OF WARDENS NETWORKING IN PROMOTING
THE LEARNING OF BUDDHISM IN LANNA

นายจිරศักดิ์ ปันลำ

ดุษฎีนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๐

รูปแบบและกระบวนการสร้างเครือข่ายมัคทายกในการส่งเสริม
การเรียนรู้พระพุทธศาสนาในล้านนา

นายจිරศักดิ์ ปันลำ

ดุขฎีนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุขฎีบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๐

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

The Model and Process of Wardens Networking in Promoting
the Learning of Buddhism in Lanna

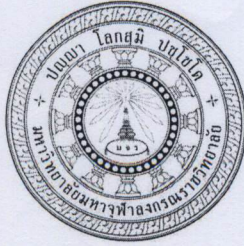
Mr. Jeelasak Panlam

A Dissertation Submitted in Partial Fulfillment of
The Requirements for the Degree of
Doctor of Philosophy
(Buddhist Studies)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University

C.E. 2017

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัยเรื่อง
“รูปแบบและกระบวนการสร้างเครือข่ายมัคทายอกในการส่งเสริมการเรียนรู้พระพุทธศาสนาใน
ล้านนา” เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชา
พระพุทธศาสนา

(พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบดุษฎีนิพนธ์

ประธานกรรมการ

(ดร.พิสิฐฐ์ โคตรสุโพธิ์)

กรรมการ

(รศ.ดร.ปรุดม บัญศรีตัน)

กรรมการ

(พระมหาดนัยพัชร์ คมกัธโร, ดร.)

กรรมการ

(ผศ.ดร.พูนชัย ปันนิจะ)

กรรมการ

(พระวิสิทธิ์ จิตวิสิทธิ์, ดร.)

คณะกรรมการควบคุมดุษฎีนิพนธ์

ผศ.ดร.พูนชัย ปันนิจะ

ประธานกรรมการ

พระวิสิทธิ์ จิตวิสิทธิ์, ดร.

กรรมการ

ชื่อผู้วิจัย

(นายจිරศักดิ์ ปันลำ)

ชื่อคุณิพนธ์	: รูปแบบและกระบวนการสร้างเครือข่ายมัคทายกในการส่งเสริมการเรียนรู้พระพุทธศาสนาในล้านนา
ผู้วิจัย	: นายจิรศักดิ์ ปันลำ
ปริญญา	: พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)
คณะกรรมการควบคุมคุณิพนธ์	: ผศ.ดร.พูนชัย ปันธิยะ, พธ.บ. (ศาสนา), ศศ.ม. (ปรัชญา), Ph.D. (Buddhist Studies) : พระวิสิทธิ์ จิตวิสิทโธ, ดร., พธ.บ. (จริยศึกษา), พธ.ม. (พระพุทธศาสนา), Ph.D. (Philosophy)
วันสำเร็จการศึกษา	: ๒๓ เมษายน ๒๕๖๑

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ของงานวิจัย ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษาความเป็นมาและพัฒนาการของมัคทายกในทางพระพุทธศาสนาล้านนา ๒) เพื่อศึกษารูปแบบและกระบวนการสร้างเครือข่ายมัคทายกในการส่งเสริมการเรียนรู้พระพุทธศาสนาในล้านนา ๓) เพื่อวิเคราะห์รูปแบบและกระบวนการสร้างเครือข่ายมัคทายกในการส่งเสริมการเรียนรู้พระพุทธศาสนาในล้านนา โดยเป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ

ผลการวิจัย พบว่า มัคทายกหรือปุจาจารย์ แปลว่า ผู้นำทาง ผู้นำทางบุญทางกุศล เป็นหัวหน้าในศาสนพิธี เช่น อาราธนาศีล อาราธนาธรรม กล่าวนำถวาย ตามปกติจะทำหน้าที่ประจำที่วัดใดวัดหนึ่ง มักจะเรียกสับสนว่า มรรคทายก ซึ่งหมายถึง ผู้ให้ทาง หรือ ผู้บอกทาง มรรคทายก เป็นอุบาสก จึงต้องมีคุณธรรมของอุบาสก ได้แก่ มีศรัทธา มีศีล มีความประพฤติทางกาย วาจาที่เรียบร้อย เชื้อกรรมไม่ถึงอมกตสันชาว ไม่แสวงหาบุญนอกเขตภายนอกหลักพระพุทธศาสนา ให้การอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนา

รูปแบบเครือข่ายของมรรคทายกในล้านนา ที่พบเห็นเป็นการรวมตัวแบบไม่เป็นทางการ แต่มีการนัดประชุมสามัญประจำปีเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างเครือข่าย ในด้านกระบวนการสร้างเครือข่ายของมัคทายก พบว่า ประกอบด้วย ๖ ขั้นตอน คือ ๑) ขึ้นตระหนักถึงความจำเป็นในการสร้างเครือข่ายของมัคทายก ๒) ขึ้นประสานหน่วยงาน/องค์กรเครือข่ายของมัคทายก ๓) ขึ้นสร้างพันธสัญญาร่วมกัน ๔) ขึ้นบริหารจัดการเครือข่ายมัคทายก ๕) ขึ้นพัฒนาความสัมพันธ์ และ ๖) ขึ้นรักษาความสัมพันธ์อย่างต่อเนื่อง ประสิทธิผลของการสร้างเครือข่าย มัคทายกที่เข้าร่วมต้องศรัทธา เครือข่ายด้วยความเต็มใจ สมาชิกกลุ่มมัคทายกต้องยอมรับในวัฒนธรรมของแต่ละพื้นที่ร่วมกัน กลุ่มมัคทายกต้องตระหนักถึงความสำคัญของเครือข่ายอยู่เสมอ

Dissertation Title : The Model and Process of Wardens Networking in Promoting the Learning of Buddhism in Lanna

Researcher : Mr. Jeelasak Panlam

Degree : Doctor of Philosophy (Buddhist Studies)

Dissertation Supervisory Committee

: Asst. Prof. Dr. Phoonchai Punthiya, B.A. (Religions),
M.A. (Philosophy), Ph.D. (Buddhist Studies)

: Phra Wisit Thitavisiddho, Dr., B.A. (Ethical Studies),
M.A. (Buddhist Studies), Ph.D. (Philosophy)

Date of Graduation : April 23, 2018

Abstract

This research aims : 1) to study the history and development of the temple wardens in Lanna Buddhism, 2) to study the pattern and process in creating a network of temple wardens to promote the learning of Buddhism in Lanna, and 3) to analyze patterns and processes of creating network of temple wardens to promote the learning of Buddhism in Lanna. The research was conducted by the qualitative research method.

The results were found that the temple wardens, Magganāyaka, or Poo Jarn which means the leader in performing religious ceremonies, such as asking for the five precepts, the Dhamma preaching and the offering word uttering. Usually, the Magganāyaka is permanently posited in the Wat or temples. The ‘Temple Warden’ is an Upasaka, the lay person who practiced the five virtues, faith, morality, belief in action not by irrational faith, avoiding to do merit outside the Buddhist Principle.

There are 6 steps on process in creating Lanna temple warden’s network as: 1) awareness of the need for a network, 2) deployment of the networks, 3) creation of the covenant, 4) setting the network management, 5) the relation-development and 6) continuous relation maintenance. The effectiveness of networking build up depends upon the willingly trust on the network, the recognition of the different cultures and mindful awareness in the importance of the network.

กิตติกรรมประกาศ

ดุष्ฎีนิพนธ์ฉบับนี้ สำเร็จลงได้ด้วยดีเพราะได้รับความเมตตาอนุเคราะห์ช่วยเหลือจากบุคคลหลายฝ่าย ทั้งภายในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ และบุคคลทั่วไปที่ให้การสนับสนุนในการศึกษาและการวิจัยครั้งนี้

ขอกราบขอบพระคุณ ผศ.ดร. พูนชัย ปันธิยะ ประธานกรรมการควบคุมดุष्ฎีนิพนธ์, พร้อมด้วย พระวิสิทธิ์ จิตวิสิทฺโธ, ดร. กรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ และผู้ทรงคุณวุฒิ มี รศ.ดร. วิโรจน์ อินทนนท์, ดร. พิสิฐฐ์ โคตรสุโพธิ์ ที่ท่านได้เมตตาอนุเคราะห์ให้คำปรึกษาตรวจสอบ ชี้แนะ และแก้ไขดุष्ฎีนิพนธ์ฉบับนี้เป็นอย่างดีมาโดยตลอด

ขอกราบขอบพระคุณผู้ทรงคุณวุฒิ ทั้ง ๖๐ รูป/คน ของจังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดลำพูน จังหวัดลำปาง ที่ได้เมตตาอนุเคราะห์ให้ผู้วิจัยได้เข้าไปสัมภาษณ์เชิงลึกและเก็บข้อมูลเกี่ยวกับ รูปแบบ และกระบวนการสร้างเครือข่ายมัคทายุกในการส่งเสริมการเรียนรู้พระพุทธศาสนาในล้านนา เพื่อให้ งานวิจัยสมบูรณ์ ขอขอบคุณคณาจารย์ เจ้าหน้าที่ศูนย์บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ ราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ ในการที่ให้โอกาสเข้ามาศึกษาวิชาการระดับดุष्ฎีบัณฑิตในทางพุทธ ศาสนา

ดุष्ฎีนิพนธ์ฉบับนี้หากมีความบกพร่องใดๆ ผู้วิจัยขอน้อมรับด้วยความเต็มใจ และหาก วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีเนื้อหาประโยชน์ใดๆ ขอประโยชน์จงเกิดขึ้นแก่ทุกท่านเพื่อช่วยกันสร้างสรรค์สืบ สานภูมิปัญญาอันเป็นมรดกของบรรพชนล้านนาในพุทธศาสนาให้ทรงคุณค่าสืบไป และผู้วิจัยขอน้อม ถวายเป็นพุทธบูชา ธรรมบูชา สังฆบูชา ตลอดจนถึงคุณบิดา มารดาของข้าพเจ้า และผู้มีอุปการคุณ ทุกท่าน และขอตั้งจิตอธิษฐานส่งความปรารถนาดีต่อผู้ที่ได้ศึกษาดุष्ฎีนิพนธ์เล่มนี้ ให้บังเกิดความรู้ ความเข้าใจและสามารถนำไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองและสังคมสืบต่อไป

นายจිරศักดิ์ ปันลำ

๒๓ เมษายน ๒๕๖๑

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ข
กิตติกรรมประกาศ	ค
สารบัญ	ง
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ช
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๕
๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ	๕
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย	๕
๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๖
๑.๖ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๗
๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย	๑๘
๑.๘ กรอบแนวคิดในการวิจัย	๑๙
๑.๙ ประโยชน์ที่ได้รับ	๒๐
บทที่ ๒ ความเป็นมาและพัฒนาการของมัคทายกในทางพระพุทธศาสนาล้านนา	๒๑
๒.๑ ประวัติความเป็นมาและแนวคิดของมัคทายก	๒๑
๒.๒ บทบาทและหน้าที่ของมัคทายกในทางพระพุทธศาสนา	๒๔
๒.๒.๑ บทบาทของอุบาสกด้านการส่งเสริมเผยแผ่พระพุทธศาสนา	๓๗
๒.๒.๒ บทบาทด้านการถวายความอุปถัมภ์พระสงฆ์และวัด	๔๒
๒.๒.๓ บทบาทด้านการส่งเสริมความมั่นคงของพระพุทธศาสนา	๔๖
๒.๒.๔ บทบาทด้านการปกป้องคุ้มครองพระพุทธศาสนา	๔๙
๒.๒.๕ บทบาทด้านการส่งเสริมศิลปะและวัฒนธรรม	๕๖
๒.๓ การประกาศตนเป็นอุบาสกที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา	๖๑
๒.๔ อุบาสกกับการได้รับตำแหน่งเอตทัคคะ	๖๕
๒.๕ หลักธรรมของอุบาสกในอดีตถึงปัจจุบัน	๗๐

๒.๕.๑ หลักพุทธธรรมหมวดจักรวรรดิวัตร	๗๑
๒.๕.๒ หลักพุทธธรรมหมวดสาราณียธรรม	๗๓
๒.๕.๓ หลักพุทธธรรมหมวดสังคหวัตถุ	๗๔
๒.๕.๔ หลักพุทธธรรมหมวดอิทธิบาท	๗๕
๒.๕.๕ หลักพุทธธรรมหมวดफल	๗๖
๒.๕.๖ หลักพุทธธรรมหมวดอินทรีย์	๗๖
๒.๕.๗ หลักพุทธธรรมหมวดสัพปุริสธรรม	๗๗
๒.๖ สรุป	๘๖

บทที่ ๓ รูปแบบและกระบวนการสร้างเครือข่ายมัคทายกในการส่งเสริมการเรียนรู้

พระพุทธศาสนาในล้านนา	๘๘
๓.๑ แนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบและกระบวนการ	๘๘
๓.๒ แนวคิดและทฤษฎีการสร้างเครือข่าย	๙๐
๓.๓ ทฤษฎีเกี่ยวกับการเรียนรู้	๑๐๐
๓.๔ รูปแบบการเรียนรู้พระพุทธศาสนาของมัคทายก	๑๐๑
๓.๔.๑ รูปแบบการศึกษาในพระไตรปิฎก	๑๒๑
๓.๕ ประโยชน์และคุณค่าการสร้างเครือข่าย	๑๓๔
๓.๕.๑ ด้านร่างกายและพฤติกรรม	๑๓๔
๓.๕.๒ ด้านจิตใจ	๑๓๕
๓.๕.๓ ด้านสติปัญญา	๑๓๖
๓.๕.๔ ด้านสังคม	๑๓๘
๓.๖ บริบททั่วไปของมัคทายกในล้านนา	๑๔๐
๓.๗ การพัฒนารูปแบบของมัคทายกในการส่งเสริมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา	๑๕๐
๓.๘ สรุป	๑๖๒

บทที่ ๔ วิเคราะห์รูปแบบและกระบวนการสร้างเครือข่ายมัคทายกในการส่งเสริม

การเรียนรู้พระพุทธศาสนาในล้านนา	๑๖๓
๔.๑ รูปแบบการสร้างเครือข่ายของมัคทายก	๑๖๓
๔.๒ กระบวนการสร้างเครือข่ายของมัคทายก	๑๖๖
๔.๓ ประสิทธิภาพของการสร้างเครือข่ายมัคทายก	๑๗๐
๔.๓.๑ การส่งเสริมและการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา	๑๗๕

๔.๓.๒	ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา	๑๗๙
๔.๓.๓	ด้านการอุปถัมภ์พระพุทธศาสนา	๑๘๐
๔.๓.๔	ด้านการส่งเสริมความมั่นคงของพระพุทธศาสนา	๑๘๒
๔.๓.๕	ด้านการปกป้องคุ้มครองพระพุทธศาสนา	๑๘๔
บทที่ ๕	สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ	๒๐๓
๕.๑	สรุปผลการวิจัย	๒๐๓
๕.๒	ข้อเสนอแนะ	๒๐๙
บรรณานุกรม		๒๑๐
ภาคผนวก		๒๑๔
ประวัติผู้วิจัย		๒๖๖

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

(๑) การใช้อักษรย่อ

อักษรย่อชื่อในคัมภีร์ในวิทยานิพนธ์เล่มนี้ ใช้อ้างอิงจากพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา ภาษาบาลี และพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๙ เรียงตามคัมภีร์

(๒) การระบุหมายเลขย่อ

การอ้างพระไตรปิฎกภาษาบาลี ใช้ระบุชื่อคัมภีร์ และระบุถึงเล่ม / ชื่อ / หน้า ตามลำดับ วิ.มหา. (บาลี) ๑ / ๑๐ / ๑๒. หมายถึง การอ้างอิงนั้นระบุถึงคัมภีร์วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ฉบับภาษาบาลีเล่มที่ ๑ ชื่อที่ ๑๐ หน้า ที่ ๑๒

การอ้างพระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ใช้ระบุชื่อคัมภีร์ และระบุถึง เล่ม / ชื่อ / หน้า ตามลำดับเช่น ที. ม. (ไทย) ๑๐ / ๕๐ / ๖๐. หมายถึง การอ้างอิงนั้นระบุถึงคัมภีร์สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค เล่มที่ ๑๐ ชื่อที่ ๕๐ หน้า ๖๐

การอ้างอิงอรรถกถาภาษาบาลี จะแจ้งเล่ม / ชื่อ / หน้า เช่น ที. สී. อ. (บาลี) ๒ / ๘๐ / ๑๐๐. หมายถึง อรรถกถา ทีฆนิกาย สุมังคลวิลาสินี สีลขันธวรรค ฉบับภาษาบาลี เล่มที่ ๒ ชื่อที่ ๘๐ หน้า ๑๐๐. ส่วนการอ้างอิงปกรณ์วิเสส จะใช้ระบุชื่อคัมภีร์ / เล่ม / หน้า / เช่น วิสุทธิ. ๓ / ๗. หมายถึง คัมภีร์วิสุทธิมรรค เล่ม (ภาค) ที่ ๓ หน้า ๗.

พระวินัยปิฎก

วิ.มหา. (บาลี)	=	วินัยปิฎก	มหาวิภังคปาติ	(ภาษาบาลี)
วิ.มหา. (ไทย)	=	วินัยปิฎก	มหาวิภังค์	(ภาษาไทย)
วิ.ม. (บาลี)	=	วินัยปิฎก	มหาวคคปาติ	(ภาษาบาลี)
วิ.ม. (ไทย)	=	วินัยปิฎก	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
วิ.จ. (บาลี)	=	วินัยปิฎก	จุฬวคคปาติ	(ภาษาบาลี)
วิ.จ. (ไทย)	=	วินัยปิฎก	จุฬวรรค	(ภาษาไทย)
วิ.ป. (บาลี)	=	วินัยปิฎก	ปริวารวคค	(ภาษาบาลี)
วิ.ป. (ไทย)	=	วินัยปิฎก	ปริวารวรรค	(ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ที. ปา (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฎิกวรรค	(ภาษาไทย)
--------------	---	-------------	----------	-----------	-----------

ที. สී.	(บาลี) = สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	สีลกขณธวคคปาติ	(ภาษาบาลี)
ที. สී.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	สีลกขณธวคค	(ภาษาไทย)
สํ.สพ.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	สพายนววรรค	(ภาษาไทย)
ม. มุ.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มูลปณณาสก	(ภาษาไทย)
อง. ติก.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก	อังกุตตรนิกาย	ติกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง. ปญจก.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก	อังกุตตรนิกาย	ปญจกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง. ฉก.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก	อังกุตตรนิกาย	ฉกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง. อญจก.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก	อังกุตตรนิกาย	อญจกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง. ทสก.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก	อังกุตตรนิกาย	ทสกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง. เอกาทสก.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก	อังกุตตรนิกาย	เอกาทสกนิบาต	(ภาษาไทย)
ขุ. ธ.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ธัมมปทปาติ	(ภาษาไทย)
ขุ. อป.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	อปทาน	(ภาษาไทย)
ขุ. พุทธ.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	พุทธรวงค์	(ภาษาไทย)

อรรถกถาฎีกาและปกรณ์วิเสส

อง. ติก. อ.	(ไทย) = อังกุตตรนิกาย	มนโรธปุรณี	ติกนิบาตอรรถกถา	(ภาษาไทย)
อง. เอกาทสก. อ.	(ไทย) = อังกุตตรนิกาย	มนโรธปุรณี	ปญจกาทินิบาตอรรถกถา	(ภาษาไทย)
สารตถ. ฎีกา.	(บาลี) = สารตถทีปนีฎีกา			(ภาษาบาลี)
ขุ. ขุ. อ.	(ไทย) = ขุททกนิกาย	ปรมัตตลโชติกา	ขุททกปาฐอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ขุ. ธ. อ.	(ไทย) = ขุททกนิกาย	ธัมมปทอรรถกถา	ขุททกปาฐอรรถกถา	(ภาษาไทย)
กงขา. ฎีกา.	(บาลี) = กงขาวิตรณปุราณฎีกา			(ภาษาบาลี)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

พระพุทธศาสนามีบทบาทในการดำเนินชีวิตของคนไทยมาเป็นเวลาช้านาน ทำให้ประชาชนไทยส่วนใหญ่ยกย่องเทิดทูนพระพุทธศาสนาเป็นสรณะแห่งชีวิตสืบต่อกันมาเป็นเวลาช้านาน จึงปรากฏให้เห็น ขนบธรรมเนียมประเพณี และศิลปวัฒนธรรมตลอดถึงศาสนพิธีและพิธีกรรมต่างๆ ในทางพระพุทธศาสนาล้วนมีพื้นฐานมาจากความเชื่อทางพระพุทธศาสนา และมีความแนบแน่นในสังคมไทยมาโดยตลอด พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงความแนบแน่นของสังคมไทยกับพระพุทธศาสนาไว้ว่า “พระพุทธศาสนาถือว่าเป็นศาสนาประจำชาติ ทั้งนี้เพราะการที่พระพุทธศาสนากับชนชาติไทยได้มีความสัมพันธ์แนบแน่นเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทั้งในทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมตลอดจนพิธีกรรมต่างๆ ในทางประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชนชาติไทย เนื่องมาด้วยกันกับความเป็นมาของพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะนับตั้งแต่สมัยที่ชนชาติไทยมีประวัติอันชัดเจน ชาวไทยก็ได้นับถือพระพุทธศาสนาต่อเนื่องตลอดมา จนกล่าวได้ว่า ประวัติศาสตร์ของประเทศไทยเป็นประวัติศาสตร์ของชนชาติที่นับถือพระพุทธศาสนา ในด้านวัฒนธรรมวิถีชีวิตของคนไทยได้ผูกพันประสานกลมกลืนกับหลักความเชื่อ และหลักปฏิบัติในพระพุทธศาสนาตลอดระยะเวลาที่ยาวนาน จนทำให้เกิดการปรับตัวเข้าหากันและสนองความต้องการของกันและกันตลอดจนผสมกลมกลืนกับความเชื่อถือและข้อปฏิบัติสายอื่นๆ ที่มีมาในหมู่ชนชาวไทยถึงขั้นที่ทำให้เกิดมีระบบระเบียบความเชื่อและความประพฤติปฏิบัติทางพระพุทธศาสนาที่เป็นแบบแผนของคนไทยโดยเฉพาะ อันมีรูปลักษณะและเนื้อหาของตนเองที่เน้นเด่นบางแง่บางด้านเป็นพิเศษ แยกออกได้จากพระพุทธศาสนาอย่างทั่วไปเรียกว่า พระพุทธศาสนาแบบไทยหรือพระพุทธศาสนาของชาวไทย”^๑

จากการที่ชาวไทยยึดถือพระพุทธศาสนาเป็นสรณะ จึงพบว่ามีการสร้างวัดและสำนักสงฆ์ขึ้นทุกหมู่บ้านในประเทศไทยซึ่งเป็นศูนย์กลางของชุมชน กระจายในชุมชนต่างๆ อยู่ทั่วประเทศนั้น เป็นเพราะว่าวัดมีบทบาทต่อสังคมไทยในฐานะเป็นสถานที่ที่มีความสำคัญในการปฏิบัติศาสนกิจทางพระพุทธศาสนาของชุมชน ซึ่งมีพุทธบริษัทเป็นองค์ประกอบคือภิกษุ สามเณร อุบาสก และอุบาสิกา โดยมีพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาเป็นผู้ปกครองสงฆ์ควบคุมดูแลวัด และสำนักสงฆ์เป็นหลักในการทำ

^๑ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), *พุทธธรรมฉบับปรับและขยายความ*, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๘๐๕.

หน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนา และจัดกิจกรรม ในพิธีกรรมต่างๆ ให้แก่วัดสำนักสงฆ์ อุบาสก อุบาสิกา ที่เป็นผู้เลื่อมใสในพระพุทธศาสนาช่วยส่งเสริมในการจัดกิจกรรมและพิธีกรรมต่างๆ ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อเสริมสร้างความมั่นคงและความเจริญรุ่งเรืองให้แก่พระพุทธศาสนา

เริ่มแรกแห่งการประดิษฐานและการเผยแผ่พระพุทธศาสนาองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและพระสาวกซึ่งเป็นหลักในการประกาศพระพุทธศาสนาโดยใช้วิธีการเผยแผ่หลายรูปแบบ การจาริกสั่งสอนเพื่อนำประชาชนให้เข้าถึงพระสัทธรรมในพระพุทธศาสนาและพ้นจากความทุกข์ที่ถูกบีบคั้นในการดำเนินชีวิตของมวลมนุษยชาติและสัตว์ทั้งหลาย โดยมีพุทธปณิธานที่ว่า “จรรณภิกขเว จาริกัม พุชชนหิตาย พุชชนสุขาย โลกานุกมปาย อตถาย หิตาย สุขาย เทวมนุสสาน”^๒

“เธอทั้งหลาย พวกเธอจงจาริกไป เพื่อประโยชน์สุขแก่ชนจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ทั้งหลาย”^๓

ต่อมาเมื่อพุทธศตวรรษที่ ๓ พระพุทธศาสนาได้มีความเจริญรุ่งเรืองด้วยความอุปถัมภ์ของพระเจ้าอโศกมหาราชได้มีการจัดส่งคายนาพระธรรมวินัยครั้งที่ ๓ ตลอดทั้งให้การอุปสมบทพระราชาโอรส พระราชธิดา เพื่อสืบทอดพระพุทธศาสนา ทรงมีพระราชดำริที่จะเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปยังประเทศต่างๆ ด้วยการจัดส่งสมณะทูต ๙ สาย พร้อมกับอัญเชิญกิงตันศรีมหาโพธิ์เป็นเครื่องบรรณาการพุทธบูชา ทำให้สมณะทูตมีความสะดวกสบายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ซึ่งมีต้นศรีมหาโพธิ์เป็นสัญลักษณ์ของพระพุทธศาสนา^๔

ด้วยการประกาศพระพุทธศาสนาโดยไม่เห็นแก่ความเหน็ดเหนื่อยของพระองค์และพระสาวกอย่างต่อเนื่องและจริงจังในการเผยแผ่ของพระองค์และสาวกจนทำให้พระพุทธศาสนามีความเจริญรุ่งเรืองแพร่ออกไปอย่างรวดเร็วทำให้พระพุทธศาสนาดำรงคงมั่นในชมพูทวีปและอารยประเทศอย่างกว้างขวางจนถึงประเทศไทยในปัจจุบันนี้ บรรพบุรุษของเราจึงมีความหวงแหนและเคารพนอบน้อมต่อพระรัตนตรัยและคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าเป็นบรมครูของมวลหมู่เทวดามนุษย์และสัตว์โลกทั้งหลาย โดยอาศัยการตรัสรู้สัมมาสัมโพธิญาณด้วยพระองค์เองแล้วนำมาสั่งสอนให้แก่สัตว์โลกทั้งหลายจนถึงปัจจุบันนี้

การเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้น จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งโดยการนำหลักพระสัทธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าไปเผยแผ่ให้กับผู้ที่นับถือพระพุทธศาสนาและผู้ที่ยังไม่ศรัทธาในพระพุทธศาสนา มีความสงสัยอยู่เป็นจำนวนมาก ด้วยเหตุนี้บุคคลที่ได้ชื่อว่าพระสงฆ์ ซึ่งเป็นผู้ที่ปฏิบัติปฏิบัติชอบตาม

^๒ วิ.ม.(บาลี) ๔/๓๒/๒๗.

^๓ วิ.ม.(ไทย) ๔/๓๒/๔๐.

^๔ สุธรรมปาโลภิกขุ, เมื่อพระเจ้าอโศกมหาราชเป็นใหญ่ในแผ่นดิน, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๕๙.

คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า จึงต้องทำหน้าที่รับภาระในการเผยแผ่พระสัทธรรมคำสั่งสอนให้แก่ศรัทธาประชาชนหรือพุทธศาสนิกชนเพื่อได้รับรู้และเข้าใจหลักคำสอนอย่างแจ่มแจ้งแล้วนำไปประพฤติปฏิบัติอย่างถูกต้องเพื่อประโยชน์สุขแก่ตนเองและครอบครัว นอกจากนี้พระสงฆ์แล้วยังมีผู้ที่เคยบวชเรียนหลักคำสอนจนชำนาญในวิชาการทางพระพุทธศาสนามีความรู้ความเข้าใจเป็นอย่างดีแล้ว ได้ลาสิกขามาช่วยการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างต่อเนื่องในรูปแบบต่างๆระหว่างวัดกับสังคมชุมชน โดยได้รับการยกย่องและยอมรับของสังคมชุมชน เพื่อเป็นตัวแทนทำหน้าที่ศาสนพิธีกรรม เช่น ปู่อาจารย์ มัคทายก อนุศาสนาจารย์ พิธีกร ครู อาจารย์ และไวยาวัจกร ซึ่งเป็นบุคคลที่ช่วยในการเผยแผ่ในรูปแบบต่างๆ เช่น เขียนตำรา เป็นนักโหราศาสตร์ เป็นหมอยาและพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา ให้ดำเนินไปด้วยความเรียบร้อยและถูกต้องตามความเหมาะสมของงานหรือพิธีกรรมนั้นๆเสมือนเป็นผู้ทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาและมีอำนาจหน้าที่ดูแลรักษาการจัดทรัพย์สินของวัดตามที่เจ้าอาวาสมอบหมายเป็นหนังสือ^๕ ศิลปวัฒนธรรม จารีตประเพณีและพิธีกรรมต่างๆในสังคมชุมชนของพระพุทธศาสนาให้ลูกหลานสืบต่อไป

การเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้นถึงแม้ว่า อุบาสก อุบาสิกา โดยทั่วไปไม่ใช่เป็นบุคคลที่ได้รับการแต่งตั้งให้ทำหน้าที่ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยตรงจากสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติที่กำหนดไว้ก็ตาม คุณสมบัติผู้ที่ทำหน้าที่ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้คือ ๑) พระสังฆาธิการ ๒) พระนักเทศน์ ๓) พระวิปัสสนาจารย์ ๔) พระธรรมทูต ๕) พระจริยานิเทศก์ ๖) พระปริยัตินิเทศก์ ๗) พระบัณฑิตเผยแผ่พระพุทธศาสนา ๘) ครูสอนพระปริยัติธรรมแผนก ธรรมบาลี ๙) ครูสอนโรงเรียนปริยัติธรรมแผนกสามัญ ๑๐) พระภิกษุสามเณร ดังนั้น อุบาสก อุบาสิกา ที่กล่าวไว้สามารถจัดเข้ากับบุคคลในกลุ่มที่ ๙ ได้เพราะคุณสมบัติของบุคลากรในกลุ่มที่ ๙^๖ อธิบายไว้ว่า ครูสอนโรงเรียนปริยัติธรรมแผนกสามัญ คือ พระภิกษุ สามเณร หรือฆราวาส อย่างไรก็ตามบุคคลดังกล่าวยังได้รับการยกย่องจากพุทธศาสนิกชนหรือที่เรารู้จักกันในนามของศรัทธาสาธุชนในชุมชนของสังคมคือวัดต่างๆ ได้รับการแต่งตั้งเป็น มัคทายก ไวยาวัจกร ปู่อาจารย์แล้วแต่จะเรียกขานประจำวัดทั่วไปโดยได้รับความเห็นชอบจากเจ้าอาวาสและศรัทธาประชาชนหรือพุทธศาสนิกชนในชุมชนนั้นๆ เพื่อเป็นผู้นำทางศาสนพิธีกรรมในชุมชนที่ได้รับมอบหมาย

ผู้มีภูมิรู้ภูมิธรรม จึงพอจะกล่าวได้ว่า ฆราวาส ผู้มีภูมิรู้ภูมิธรรมอาจจะหมายถึงผู้ที่เคยบวชเรียนมาก่อน อันเป็นไปตามความเชื่อในสังคมไทยที่เชื่อว่าบุคคลที่ได้บวชเรียนในพระพุทธศาสนา

^๕ คู่มือพระสังฆาธิการ, (สำนักเลขาธิการมหาเถรสมาคม, สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๖), หน้า ๒๐๒.

^๖ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, คู่มือการปฏิบัติงานด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๒), หน้า ๒๓.

เป็นบุคคลที่มีศีลธรรมและจริยธรรมเป็นแบบอย่างที่ดีทำหน้าที่ผู้นำในสังคมจึงทำให้เป็นผู้ที่ได้รับการยกย่องและยอมรับของสังคม จึงสามารถเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ผู้คนระดับชุมชนในวัดต่างๆ ได้ ดังนั้นวัดแต่ละวัดจึงต้องมีอุบาสกผู้ทำหน้าที่ช่วยเหลือและเผยแผ่พระพุทธศาสนาออกจากพระสงฆ์ โดยทำหน้าที่ในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ที่เรียกกันว่า “มัคนายก”

มัคนายก คือบุคคลผู้ทำหน้าที่เพื่อให้การประกอบพิธีกรรมและพิธีการดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย เป็นไปตามขั้นตอนและถูกต้องตามจารีตประเพณีตามความเหมาะสมของงานนั้นๆ จึงต้องเป็นผู้รอบรู้ในเรื่องศาสนพิธีและเป็นที่เคารพศรัทธาของประชาชนในชุมชนสังคมนั้นๆ มอบหมายให้เป็นตัวแทนในการนำประกอบพิธีกรรมต่างๆ ทั้งในงานมงคล และอวมงคลเป็นอย่างดี มีปฏิภาณไหวพริบรู้จักแก้ปัญหาเฉพาะหน้าที่เกิดขึ้นได้ มีมนุษยสัมพันธ์เข้ากับบุคคลได้ทุกกลุ่ม มีความรับผิดชอบหน้าที่ ควรศึกษาพิธีกรรมทางศาสนาและรายละเอียดของกำหนดการให้ดี แต่งกายสุภาพเหมาะสมกับพิธีกรรมเตรียมอุปกรณ์ในแต่ละพิธีให้พร้อมก่อนพิธีจะเริ่ม รู้จักใช้คำพูดได้อย่างเหมาะสมถูกต้องตามกาลเทศะบุคคลและสถานที่

การส่งเสริมและการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของมัคนายก ซึ่งถือว่าเป็นส่วนหนึ่งที่ร่วมกันส่งเสริมมัคนายกเป็นบุคคลที่เสียสละอุทิศตนให้กับวัดและชุมชนมีจิตสาธารณะปฏิบัติที่ประพฤติปฏิบัติตัวเป็นแบบอย่างที่ดีของพุทธศาสนิกชนสมกับที่ได้รับการบวชเรียนศึกษาพระธรรมวินัยบำเพาะวิชาความรู้ด้านพระพุทธศาสนาเป็นอย่างดีนำเอาหลักคำสอนของพระพุทธเจ้ามาประยุกต์ใช้กับพิธีกรรมต่างๆ ให้เกิดประโยชน์ทั้งคติโลกและศีลธรรมควบคู่กันไปถือว่ามัคนายกเป็นส่วนหนึ่งของพุทธบริษัทที่ทำหน้าที่ประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาและยังมีส่วนไหนบ้างที่มีการส่งเสริมการเรียนรู้ให้สืบทอดต่ออนุชนลูกหลานและพระพุทธศาสนาได้

ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความสนใจศึกษารูปแบบและกระบวนการสร้างเครือข่ายมัคนายกในการส่งเสริมการเรียนรู้พระพุทธศาสนาในล้านนา เหตุนี้จึงทำให้เกิดแรงบันดาลใจใคร่ที่จะศึกษาให้ทราบว่า นอกจากงานด้านศาสนาพิธีแล้ว มัคนายกในล้านนายังได้ทำกิจกรรมเพื่อส่งเสริมพระพุทธศาสนาในด้านใดบ้าง อีกทั้งยังต้องการศึกษาถึงวิธีการส่งเสริมการเรียนรู้พระพุทธศาสนาในล้านนาว่าทำวิธีใด รูปแบบและกระบวนการอย่างไร และมีแนวทางในการสร้างเครือข่ายเพื่อส่งเสริมความรู้ทางพระพุทธศาสนาได้อย่างไร เพื่อที่จะได้นำผลของการวิจัย ทำการเผยแผ่เพื่อกระตุ้นให้มัคนายกในล้านนาได้เกิดจิตสำนึกร่วมกันในอันที่จะนำแก่นแท้ของพระพุทธศาสนาออกเผยแผ่สู่สังคมในวงกว้าง เพื่อเป็นแนวทางในการจรจรของพระพุทธศาสนาให้มั่นคงและจะได้ศึกษาต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาความเป็นมาและพัฒนาการของมัคทายกในทางพระพุทธศาสนา
ล้านนา

๑.๒.๒ เพื่อศึกษารูปแบบและกระบวนการสร้างเครือข่ายมัคทายกในการส่งเสริมการ
เรียนรู้พระพุทธศาสนาในล้านนา

๑.๒.๓ เพื่อวิเคราะห์รูปแบบและกระบวนการสร้างเครือข่ายมัคทายกในการส่งเสริมการ
เรียนรู้พระพุทธศาสนาในล้านนา

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

๑.๓.๑ ความเป็นมาและพัฒนาการของมัคทายกในพระพุทธศาสนาแบบล้านนาเป็น
อย่างไร

๑.๓.๒ มัคทายกมีรูปแบบและกระบวนการสร้างเครือข่ายมัคทายกในการส่งเสริมการ
เรียนรู้พระพุทธศาสนาในล้านนาเป็นเช่นไร

๑.๓.๓ อะไรเป็นปัจจัยและเงื่อนไขของรูปแบบและกระบวนการสร้างเครือข่ายมัคทายก
ในการส่งเสริมการเรียนรู้พระพุทธศาสนาในล้านนา

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการวิจัย ดังนี้

๑.๔.๑ ขอบเขตของเนื้อหา การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยผสมวิธีทั้งเชิงคุณภาพ แบบ
สัมภาษณ์เชิงลึก มีเนื้อหาครอบคลุมทุกเรื่อง

๑. ข้อมูลด้านเอกสาร ดังนี้

๑.๑ ประวัติความเป็นมาของมัคทายกในทางพระพุทธศาสนาล้านนา

๑.๒ แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับรูปแบบและกระบวนการสร้างเครือข่าย

๑.๓ แนวคิดการส่งเสริมการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนา

๑.๔ การศึกษาแผนงาน/แนวทางการดำเนินงานรูปแบบและกระบวนการสร้าง
เครือข่ายของมัคทายกในการส่งเสริมการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนาในล้านนา

๒. ข้อมูลการสำรวจภาคสนามบริเวณพื้นที่ทำการวิจัย คือ การเข้าร่วมกิจกรรม
ทางการดำเนินงานรูปแบบและกระบวนการสร้างเครือข่ายของมัคทายกในการส่งเสริมการเรียนรู้ตาม
แนวพระพุทธศาสนาในล้านนา

๓ การประชุมกลุ่มย่อยเพื่อกำหนดแผน/โครงการ/กิจกรรม ทาง การดำเนินงาน รูปแบบและกระบวนการสร้างเครือข่ายของมัคทายกในการส่งเสริมการเรียนรู้ตามแนว พระพุทธศาสนาในล้านนา

๔. การศึกษาสรุปข้อมูลจากการศึกษาดังกล่าวข้างต้นเพื่อจัดทำเป็นรายงานวิจัยฉบับ สมบูรณ์

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านประชากร ประชากรที่ต้องการศึกษา คือ จังหวัดลำปาง,ลำพูน และเชียงใหม่

๑) พระสงฆ์ในภาคเหนือตอนบน จำนวน ๑๕ รูป / จังหวัดละ ๕ รูป

๒) มัคทายกในภาคเหนือตอนบน จำนวน ๑๕ คน / จังหวัดละ ๕ คน

๓) ครูสอนศีลธรรมโรงเรียนภาคเหนือตอนบน จำนวน ๑๕ คน / จังหวัดละ ๕ คน

๔) ตัวแทนพุทธศาสนิกชนทั่วไป จำนวน ๑๕ คน / จังหวัดละ ๕ รูป

รวมทั้งสิ้น ๖๐ รูป/คน

๑.๔.๓ ขอบเขตการศึกษาด้านพื้นที่ ในการศึกษา รูปแบบและกระบวนการสร้าง เครือข่ายมัคทายกในการส่งเสริมการเรียนรู้พระพุทธศาสนาในล้านนา คือ การศึกษามัคทายกในเขต พื้นที่ภาคเหนือตอนบนประกอบด้วย จังหวัดลำปาง จังหวัดลำพูนและจังหวัดเชียงใหม่ เนื่องจากเป็น การศึกษาวิจัยรูปแบบและกระบวนการสร้างเครือข่ายมัคทายกในการส่งเสริมการเรียนรู้ พระพุทธศาสนาในล้านนาแต่ละแห่งมีรูปแบบและกระบวนการที่แตกต่างกัน ภายใต้บริบทของชุมชน นั้นๆ เพื่อให้เกิดกิจกรรม การเสริมสร้างและการเชื่อมโยงเครือข่ายการเรียนรู้ของชุมชนและ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องร่วมกัน ผู้วิจัยจึงกำหนดพื้นที่ในการศึกษาเพื่อศึกษารูปแบบในการสร้างเครือข่าย ของมัคทายกในล้านนา และแนวทางในการปฏิบัติศาสนพิธีกรรมตามแนวทางพระพุทธศาสนาของ มัคทายกเพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในการส่งเสริมการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนา

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

มัคทายก หมายถึง บุคคลที่มีความรู้ทางด้านพระพุทธศาสนาและเข้าใจในด้านศาสน พิธีกรรมต่างๆ เป็นที่เคารพของคนในท้องถิ่น ได้รับการแต่งตั้งจากเจ้าอาวาสและผ่านความเห็นชอบ จากคณะกรรมการและศรัทธาประชาชนของวัดนั้นๆ ส่วนทางล้านนาหมายเอาบุคคลที่บวชเรียนมา

การเผยแผ่พระพุทธศาสนา หมายถึง การนำหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าไป ถ่ายทอดให้ประชาชนได้เรียนรู้และน้อมนำไปประพฤติปฏิบัติเพื่อสร้างคนให้เป็นคนดีมีศีลธรรมมี ระเบียบวินัยประกอบด้วยคุณธรรม จริยธรรม จากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง

การส่งเสริมการเรียนรู้ หมายถึง การประกอบส่งเสริมความรู้ทางพิธีกรรม/หลักธรรม ความสามารถและความเข้าใจในทางพระพุทธศาสนาแก่พุทธศาสนิกชนทั่วไป ทั้งทางด้านพิธีกรรม วรรณกรรมและแนวทางการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน

ล้านนา หมายถึง จังหวัดในภาคเหนือตอนบนที่ใช้เป็นพื้นที่ในการทำวิจัยประกอบด้วย ๓ จังหวัด คือ จังหวัดลำปาง จังหวัดลำพูนและจังหวัดเชียงใหม่

รูปแบบ หมายถึง โครงสร้างเชิงเหตุและผลของกระบวนการและองค์ประกอบที่จำลอง ขึ้นจากปรากฏการณ์และสภาพความจำเป็นของเครือข่ายความร่วมมือที่เป็นระบบ เพื่อช่วยให้ สามารถวิเคราะห์และเข้าใจสภาพ ลักษณะและรูปแบบเครือข่ายความร่วมมือการสร้างเครือข่าย มัคทายกในการส่งเสริมการเรียนรู้พระพุทธศาสนาในล้านนา

กระบวนการ หมายถึง กรรมวิธีหรือลำดับการกระทำซึ่งดำเนินต่อเนื่องกันไปจนสำเร็จ ลง ณ ระดับหนึ่ง ตามเป้าหมายที่วางเอาไว้

การสร้างเครือข่าย หมายถึง การทำให้มีการติดต่อ สนับสนุนให้มีการแลกเปลี่ยนข้อมูล ข่าวสารและการร่วมมือกันด้วยความสมัครใจ การสร้างเครือข่ายเป็นระบบเชื่อมโยงสัมพันธ์กันของ สิ่งมีชีวิต ที่ควรได้รับการสร้างโอกาสในการเชื่อมโยงเครือข่ายต่อไปเรื่อย ๆ มีการเรียนรู้อยู่ตลอดเวลา

๑.๖ ทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ศึกษาทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย ดังนี้ คือ

แนวคิดของคำว่ามัคทายก

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) ได้ให้ความหมาย มัคทายก (บาลี) หรือ มรรคทายก (สันสกฤต) แปลว่า ผู้นำทาง คือผู้นำบุญ ผู้แนะนำทางบุญ ผู้ชี้ทางบุญ ใช้เรียก คฤหัสถ์ผู้ประสานติดต่อระหว่างวัดกับชาวบ้านในกิจการต่างๆ ของวัดหรือผู้เป็นหัวหน้าในพิธีทำบุญ ในวัด เช่น นำอาราธนาศีล อาราธนาพระปริตร นำถวายทาน ตลอดจนจัดแจงดูแลศาสนพิธีอื่นให้ ถูกต้องเรียบร้อย อาจเป็นชายหรือหญิงก็ได้ และแต่ละวัดอาจมีหลายคนก็ได้ มัคทายกที่ดีและเก่งจะ ทำให้งานบุญต่างๆ ในวัดสำเร็จเรียบร้อยโดยเป็นระเบียบสวยงาม และราบรื่นไม่ติดขัด^๗

มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ได้ให้ความหมายของ “ปู่อจารย์” ภาคกลางเรียกว่า มัคทายก หมายถึง บุคคลที่มีความรู้ทางด้านพุทธศาสนาและพุทธศาสนพิธี เป็นผู้นำในการไหว้พระ

^๗ พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) ป.ธ. ๙, **ราชบัณฑิต พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุด คำวัด**, (กรุงเทพมหานคร : วัดราชโอรสาราม, ๒๕๔๘).

^๘ **มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, สารานุกรมวัฒนธรรมไทย, ภาคเหนือ : ฉบับ ต้นแบบ**, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิ, ๒๕๓๙).

รับศีล เวณทาน หรือการประกอบพิธีต่าง ๆ ทั้งการประกอบพิธีในวัดและในบ้าน ผู้ที่จะเป็นปู่อจารย์ได้นั้นกำหนดไว้ว่าจะต้องเป็นหนาน หรือผู้ลาสิกขาบทในขณะที่เป็นพระสงฆ์ ในการที่ชาวบ้านจะทำบุญไหว้พระต่าง ๆ ในวัดนั้น ปู่อจารย์จะเป็นผู้กล่าวน การไหว้ การรับศีล การอาราธนาธรรม และการโอกาสเวณทาน หรือการกล่าวมอบเครื่องไทยทานแก่พระสงฆ์ ส่วนในการทำพิธีในบ้านหรือนอกวัดนั้น ปู่อจารย์ก็จะทำหน้าที่เดียวกันนี้ ซึ่ง อาจกล่าวได้ว่า ปู่อจารย์ทำหน้าที่เป็นตัวกลางที่จะประสานหรือทำความเข้าใจระหว่างชาวบ้านกับพระสงฆ์และศาสนพิธี ในบางวัดที่เจ้าอาวาสไม่สันทัดเรื่องพิธีกรรม ก็จะมอบหมายให้ปู่อจารย์เป็นหลักในการดำเนินนี้ ในสมัยก่อนนั้น ชาวบ้านจะให้ความเคารพและเชื่อฟังปู่อจารย์พอ ๆ กับพระสงฆ์ นอกเหนือจากการได้รับเครื่องไทยทานอย่างเดียวกับพระสงฆ์ในพิธีต่าง ๆ แล้ว ชาวบ้านจะรวบรวมข้าวเปลือกมอบให้แก่ปู่อจารย์ เพราะต้องการให้ปู่อจารย์มีเวลากับการดำเนินนี้ อย่างเต็มที่ โดยไม่ต้องไปตรากตรำทำนาอีก กล่าวกันว่าวัดไหนถ้าเจ้าอาวาสและปู่อจารย์ไม่กลมเกลียวกันแล้ว วัดนั้นมักจะ เสื่อม ชาวบ้านอาจเรียกอาจารย์หรือปู่อจารย์เป็นต้น”

แนวคิดการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนา

ประเวศ วะสี ได้กล่าวถึงปัญหาในการเผยแพร่ธรรมะของสถาบันสงฆ์ไทย สรุปได้ว่า “พระสงฆ์และสามเณรส่วนใหญ่มีการศึกษาน้อยไม่เข้าใจพุทธธรรมอย่างลึกซึ้งและไม่เข้าใจสภาพสังคมปัจจุบัน ความสัมพันธ์ระหว่างพระกับประชาชนเป็นเพียงพิธีกรรมเป็นส่วนใหญ่ การที่มีพระสงฆ์ที่เข้าใจพุทธธรรมได้ลึกซึ้ง เข้าใจชีวิตและสังคมในปัจจุบัน ตลอดทั้งมีความสามารถในการสื่อสารมีความสำคัญต่อโลกและประเทศไทยมาก รัฐบาลและทางการคณะสงฆ์ควรสนใจต่อเรื่องนี้ให้มากที่สุด”^๙

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงวิธีการสอนของพระพุทธเจ้าพอสรุปได้ว่า นักเผยแพร่ศาสนาต้องมีองค์ประกอบส่วนตัว ดังนี้

- (๑) คุณสมบัติของผู้สอนทั้งบุคลิกภายนอกและคุณธรรมภายใน
- (๒) หลักทั่วไปในการสอน
- (๓) ลีลาการสอน
- (๔) วิธีสอนแบบต่างๆ
- (๕) กลวิธีและอุบายประกอบการสอน^{๑๐}

^๙ ประเวศ วะสี, **สวนโมกข์ ธรรมกาย สันติอโศก**, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์หมอชาวบ้าน, ๒๕๔๑), หน้า ๑๐๒.

^{๑๐} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธวิธีการสอน**, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๒), หน้า ๗๕.

เสถียรพงษ์ วรรณปก ได้กล่าวถึงเทคนิคการสอนของพระพุทธเจ้าไว้ สรุปได้ว่า

- (๑) ทำนามธรรมให้เป็นรูปธรรม เช่น สื่อของจริง หรือ ยกสถานการณ์ประกอบ
- (๒) ทำตนให้เป็นตัวอย่าง
- (๓) ใช้ถ้อยคำเหมาะสม
- (๔) เลือกสอนเป็นรายบุคคล
- (๕) รู้จักจังหวะและโอกาส
- (๖) ยืดหยุ่นในการใช้เทคนิควิธี
- (๗) การเสริมแรง^{๑๑}

วคิน อินทสระ ได้กล่าวถึงพุทธวิธีในการสอน สรุปได้ว่า พุทธวิธีการสอน หมายถึง วิธีการที่พระพุทธเจ้าทรงสอนพุทธบริษัทด้วยพุทธวิธีหลายอย่าง เพื่อให้เหมาะสมแก่ผู้ฟังเพื่อให้ได้ประโยชน์มากที่สุด โดยมีจุดมุ่งหมายในการสอน ๓ ประการ

- (๑) เพื่อให้ผู้ฟังรู้จริงเห็นจริงในสิ่งที่ควรรู้ควรเห็น
- (๒) เพื่อให้ผู้ฟังตรงตามแล้วเห็นจริง
- (๓) เพื่อให้ผู้ฟังได้รับผลของการปฏิบัติตามสมควรแห่งการปฏิบัติของตน

พระราชสีมาภรณ์ (โอภาส นิลุตติเมธี) ได้กล่าวถึงคุณสมบัติของนักเผยแผ่หรือนักประชาสัมพันธ์ ในเชิงวิชาการ ในหนังสือพระสงฆ์กับการพัฒนาศาสนาและสังคม ว่าควรมีคุณสมบัติ ดังนี้ ๑. โสตา ต้องฟังเป็น แม้เป็นพระกรุงเทพฯ ก็ต้องฟังพระหัวเมืองได้ แม้เป็นดอกเตอร์ก็ฟังพระ ป. ๔ ได้ สาเวตา พูดเป็น อุกุคเหตา เรียนเป็น ธาเรตา จำแม่นในเนื้อหาวิชา วิทยาเปตวา หาอุบายให้คนอื่นเขารู้สึกเร็ว กุสโล สทิตาสทิตสส คือ ฉลาดในสิ่งที่เป็นประโยชน์ และไม่เป็นประโยชน์ โนครหการโก ไม่ก่อการทะเลาะและวิวาท ไม่ว่าเรื่องธรรมยุติหรือมหานิกาย เรื่องสี่เหลียงสี่กรัก อย่าเอา มาเป็นเรื่องทะเลาะกัน

แนวคิดเกี่ยวกับเครือข่าย

ประเวศ วะสี กล่าวถึง เครือข่ายทางสังคมที่มีการขยายตัวออกไปว่า เครือข่ายทางสังคม จะคล้ายเครือข่ายในสมอง โดยโครงสร้างของสมองนั้นจะทำให้เกิดการเรียนรู้ในระดับที่สูงเพื่อการมีชีวิตรอด และโครงสร้างทางสังคมจะมีวิวัฒนาการไปเหมือนโครงสร้างทางสมองมากขึ้นเรื่อย ๆ ซึ่ง ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางพฤติกรรมของสังคม จากสังคมใช้อำนาจไปเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ และการที่จะเกิดสังคมแห่งการเรียนรู้ได้นั้น จะต้องปรับเปลี่ยนโครงสร้างทางสังคมจากแนวตั้งไปเป็น เครือข่ายสังคมที่มีการโยงใยความสัมพันธ์ในทุกทิศทาง เป็นเครือข่ายทางสังคมแห่งกัลยาณมิตรหรือ

^{๑๑} เสถียรพงษ์ วรรณปก, **พุทธวิธีสอนจากพระไตรปิฎก**, (กรุงเทพมหานคร: เพชรรุ่งการพิมพ์, ๒๕๔๐), หน้า ๔๕.

เครือข่ายสังคมแห่งการเรียนรู้ (Learning Social Networks) โดยที่เครือข่ายสังคมจะต้องมีความสามารถในการเรียนรู้ได้อย่างต่อเนื่องหรือมีการขยายแนวคิด กระบวนการ ออกไปจึงจะสามารถปรับตัวให้อยู่ในดุลยภาพได้^{๑๒}

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ ให้ทัศนะเกี่ยวกับนิยามของเครือข่ายว่า มีความหมายแตกต่างกันไปตามมุมมองของแต่ละคน และให้นิยามของเครือข่ายเพื่อการปฏิรูปการศึกษาว่า หมายถึง “การที่ปัจเจกบุคคล องค์กร หน่วยงาน หรือสถาบันใด ๆ ได้ตกลงที่จะประสาน เชื่อมโยงเข้าหากัน ภายใต้วัตถุประสงค์หรือข้อตกลงอย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกันอย่างเป็นระบบ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อปฏิรูปการศึกษา” กลุ่มเครือข่ายนั้น ต้องมีการแสดงออกเป็นการลงมือกระทำกิจกรรมร่วมกัน^{๑๓}

พระมหาสุทิตย์ อากาศโร^{๑๔} ให้นิยามของเครือข่ายว่าหมายถึง ความสัมพันธ์ในสังคมมนุษย์ทั้งในระดับปัจเจกบุคคลปัจเจกบุคคลกับกลุ่มกลุ่มกับกลุ่มและกลุ่มกับเครือข่ายโดยเป็นการอธิบายถึงพฤติกรรมและความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกับสิ่งต่างๆ เช่น กิจกรรมการสื่อสารความร่วมมือการพึ่งพาอาศัยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ที่มีโครงสร้างและรูปแบบที่หลากหลายเช่น เครือข่ายที่เกิดจากการจัดตั้งและสนับสนุนของภาคส่วนต่าง ๆ ส่วนใหญ่เป็นเครือข่ายที่ภาครัฐหรือหน่วยงานบางแห่งต้องการส่งเสริมหรือเข้าไปจัดตั้ง เพื่อให้สอดคล้องกับกระบวนการพัฒนาตามนโยบายของภาครัฐและเพื่อเพิ่มศักยภาพให้กับชุมชนในการพึ่งพาตนเอง เช่น เครือข่ายกองทุนหมู่บ้าน เครือข่ายพัฒนาชุมชน จะมีโครงสร้างความสัมพันธ์ในแนวคิดซึ่งเป็นไปตามกระแสของแหล่งทุนและนโยบายของหน่วยงานนั้น ๆ เครือข่ายที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ ได้แก่ เครือข่ายที่เกิดขึ้นจากความสมานฉันท์ การร่วมแรงร่วมใจของฝ่ายต่างๆ ที่มองเห็น ความจำเป็นในการเรียนรู้และการแก้ปัญหาาร่วมกัน แล้วมารวมตัวกันเป็นเครือข่ายเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ประสบการณ์ ตลอดจนการพึ่งพาอาศัย โดยเป็นเครือข่ายที่มีการสื่อสารและความผูกพันที่มีชีวิตชีวา มีกระบวนการที่ประสานสอดคล้องกับความสนใจและความต้องการอย่างแท้จริงของสมาชิก มีแนวทางการดำเนินการที่เป็นอิสระจากการครอบงำของฝ่ายต่าง ๆ และมีโครงสร้างความสัมพันธ์ในแนวราบ และเครือข่ายที่เกิดขึ้นโดยสถานการณ์เป็นตัวกำหนด ได้แก่ เครือข่ายที่เกิดจากสถานการณ์และประเด็นปัญหาที่ทุกฝ่ายเห็นว่า จำเป็นต้องใช้ความเป็นเครือข่ายในการแก้ปัญหาและสร้างพลังในการเรียนรู้หรือต่อรอง

^{๑๒} ประเวศ วะสี, **ชุมชนเข้มแข็ง ทูทางสังคมไทย**, หนังสือชุดชุมชนเข้มแข็ง ลำดับที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนเพื่อสังคมและธนาคารออมสิน, ๒๕๔๑).

^{๑๓} เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, **การจัดการเครือข่าย: กลยุทธ์สำคัญสู่ความสำเร็จของการปฏิรูปการศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร: ส. เอเชียเพลส, ๒๕๔๕).

^{๑๔} พระอาทิตย์ อากาศโร, **เครือข่าย: ธรรมชาติ ความรู้ และการจัดการ**, (กรุงเทพมหานคร: โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส), ๒๕๔๗), หน้า ๖.

เพื่อให้เกิดการพัฒนากิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่ง และมีผู้ประสานงานเพื่อให้เครือข่ายมีความต่อเนื่อง เช่น เครือข่ายผู้ได้รับผลกระทบจากโครง การพัฒนาของภาครัฐ

การสร้างเครือข่ายการเผยแพร่ตามแนวพุทธ

เมื่อพระพุทธองค์ตรัสรู้เป็นพระอรหันต์สัมมาสัมพุทธเจ้าและเสวยวิมิตฺสุข พอสัปดาห์ที่ผ่านไป พระองค์เสด็จจากร่มไม้ราชายตนะ กลับไปยังต้นอชลาณีโคธ ทรงคำนึงถึงการที่จะทรงแสดงธรรมโปรดประชาชน ในชั้นแรกพระองค์ทรงมีความขวนขวายน้อยในการที่จะแสดงธรรมโปรดสัตว์ เพราะทรงเห็นว่าธรรมที่ทรงค้นพบด้วยการตรัสรู้นั้นลึกซึ้ง ยากแก่คนที่ยังยึดติดในกามคุณจะรู้ได้แต่ก็ทรงตระหนักในหลักความจริงว่า มนุษย์แตกต่างจากสัตว์ทั้งปวง มนุษย์เป็นเวไนยสัตว์ เป็นสัตว์ที่แนะนำสั่งสอนได้ ตามคำอาราธนาของท้าวสหัมบดีพรหมว่า “พระองค์ผู้เจริญขอพระผู้มีพระภาคเจ้าได้โปรดแสดงธรรม ของพระสุคตเจ้าได้โปรดแสดงธรรม เพราะสัตว์ทั้งหลายผู้มีสติในตาน้อยมีอยู่ สัตว์นั้นย่อมเสื่อมเพราะไม่ได้สดับธรรม เพราะจักมีผู้รู้ธรรม พระองค์จึงได้ทรงพิจารณาเห็นบุคคล ๔ โดยเปรียบเหมือนกับบัว ๓ เหล่า คือ บัวใต้น้ำ บัวเสมอน้ำ และบัวเหนือน้ำ ที่มีความแตกต่างกันดังนี้ มีผู้น้อย มีสติมาก มีอินทรีย์กล้า มี อินทรีย์อ่อนมีอาการดี มีอาการเลว รู้ง่ายรู้ยาก บางพวกเห็นโทษภัยในปรโลก บางพวกไม่เห็นโทษภัยในปรโลก สุดท้ายได้ตรัสตอบมหาพรหมว่า “ประตูแห่งพระนิพพานได้เปิดแล้วสำหรับผู้ใคร่สดับ จงปล่อยศรัทธาเถิด” นับว่าเป็นจุดเริ่มต้นที่พระพุทธเจ้าทรงมีพระทัยประกอบด้วยพระมหากรุณาธิคุณต่อสัตว์โลก ในการรับอันยากยิ่งในการที่จะสอนสัตว์โลกให้เข้าถึงสัจธรรมที่ทรงได้ตรัสรู้แล้ว

การเผยแพร่พระศาสนาลักษณะเชิงเครือข่ายในช่วงแรกของการประกาศพระศาสนา มีลักษณะที่ควรพิจารณา ดังนี้

ทรงพิจารณาบุคคลที่มีสติปัญญาความสามารถ พอที่จะรู้ธรรมได้เร็ว ในตอนแรกทรงพิจารณาเห็น ๒ ท่าน คือ อาหารดาบส กาลามโคตร และอุทกดาบสรามบุตร ซึ่งบุคคลทั้งสองเคยเป็นอาจารย์ของพระองค์ แต่ทั้งทั้งสองได้เสียชีวิตไปแล้ว

ทรงพิจารณาถึงกลุ่มปัญจวัคคีย์ทั้ง ๕ ที่เคยอุปการะเกื้อกูลพระองค์ในคราวบำเพ็ญเพียร และมีความใกล้ชิดคุ้นเคยกับพระองค์มากที่สุด แม้ในเบื้องต้นเหล่าปัญจวัคคีย์ ทั้ง ๕ จะไม่ให้ความเคารพนับถือ แต่ก็ทรงมีศิลปะในการใช้คำพูดโดยชี้แจงความจริง และแสดงพระอัมมจักกัปปวัตตนสูตร ที่เกี่ยวกับการปฏิบัติสายกลาง ไม่หมกมุ่นในกามและปฏิบัติสุดโต่ง ทรงแสดงอนัตตลักษณะสูตร ที่เกี่ยวกับความไม่เที่ยง จนในที่สุดเหล่าปัญจวัคคีย์ ทั้ง ๕ ได้บรรลุธรรม และเป็นกำลังในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาต่อมา

กลุ่มเศรษฐี ในกรุงพาราณสีทรงชัก นายสะบุตรเศรษฐี ให้พ้นจากความวุ่นวายขัดข้องรวมทั้งบิดา มารดาและภรรยาเก่าพระยสะ สรุปว่า ครั้งนั้นมีพระอรหันต์ในโลก ๖ รูป ต่อมาสหายของพระยสะ ๔ คน คือ วิมลละ สุ พาทู ปุณ ณิช ควัมปติ เป็นบุตรของตระกูลเศรษฐี น้อยใหญ่ในกรุง

พาราณสี ได้ทราบข่าวก็บวชตาม สรุพบว่า ครั้งนั้น มีพระอรหันต์เกิดขึ้นในโลก รวมเป็น ๑๐ รูป ต่อมา ข่าวการบวชของกลุ่มเศรษฐีและสหายสำคัญ ทำให้กลุ่มสหายอีก ๕๐ คนของพระยสะ ได้ติดตามมา ขอบวช สรุพบว่า ในครั้งนั้น มีพระอรหันต์ในโลก รวมเป็น ๖๐ รูป

ในคราวนั้น พระพุทธเจ้าได้กลุ่มเครือข่ายเชิงบุคคลที่มีความสามารถบริบูรณ์ มีความพร้อมจึงได้ส่งพระสงฆ์สาวกจำนวน ๖๐ รูปไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในดินแดนต่างทั่วมหุทวีป ด้วยพระพุทธรูปที่ว่า

ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงจาริกไปเพื่อประโยชน์สุขแก่ชนจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ อย่าไปโดยทางเดียวกันสองรูป จงแสดงธรรมมีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง และความงามในที่สุดจงประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะบริสุทธิ์บริบูรณ์ครบถ้วน สัตว์ทั้งหลาย แม้เราก็จักไปยังตำบลอุรุเวลาเสนานิคมเพื่อแสดงธรรม

วัตถุประสงค์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา คือ การประกาศเจตนารมณ์แห่งความดีงามและความสุขเป็นไปเพื่อประโยชน์ต่อส่วนรวม และเพื่อลดละกิเลสตัณหา ให้พบพานความสุขที่แท้จริง โดยพระสงฆ์สาวกผู้ไปประกาศพระศาสนาทุกท่านจะต้องมีอุดมการณ์ หลักการ และวิธีการในการเผยแผ่ ดังปรากฏในโอวาทปาติโมกข์ที่ว่า

การไม่ทำบาปทั้งปวง การทำกุศลให้ถึงพร้อม การทำจิตของตนให้ผ่องแผ้ว นี่เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ความอดทน คือ ความอดกลั้นเป็นตบะอย่างยิ่งพระพุทธเจ้าตรัสว่า นิพพานเป็นบรมธรรม ผู้ทำร้ายผู้อื่นไม่ชื่อว่าบรรพชิต ผู้เบียดเบียนผู้อื่นไม่ชื่อว่าสมณะ นี่เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย การไม่กล่าวร้ายผู้อื่น การไม่ทำร้ายผู้อื่น ความสำรวมในพระปาติโมกข์ ความเป็นผู้รู้ประมาณในโภชนาหาร การอยู่ในเสนาสนะที่สงัด การประกอบความเพียรในอธิจิต นี่เป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย

กลุ่มนักปราชญ์ในลัทธิต่างๆ ทรงชักนำกลุ่มบุคคลที่เป็นนำแนวความคิดทางศาสนาที่มีบทบาททางสังคมสมัยนั้น เช่น นักบวชชฎิล ๓ พี่น้อง คือ อุรุ เวลกัสสปะ นทีกัสสปะ และคยากัสสปะ ที่อาศัยอยู่ ณ ตำบลอุรุเวลา ซึ่งได้รับการนับถือยกย่องเป็นอย่างสูง และมีบริวารมากประมาณ ๑,๐๐๐ คน ในระหว่างนั้นทางเสด็จ พระองค์ได้ทรงบวชให้แก่ภิกษุวัคคีย์ ๓๐ คน

กลุ่มนักการเมือง ทรงชักนำพระเจ้าพิมพิสาร รวมทั้งสมาคมพราหมณ์คหบดีชาวประมาณ ๑๒ นหุต ให้เลื่อมใสในพระพุทธศาสนา

จากนั้นพระพุทธศาสนาแพร่ กระจายไปในกลุ่มบุคคล สังคมต่างๆ กระจายการเผยแผ่พระศาสนาของพระสงฆ์สาวกจึงได้มีรูปแบบและการบวนการที่หลากหลาย มีการสืบทอดหลักธรรม คำสอนด้วยมุขปาฐะ การเรียนรู้จากพระเถระ ครู บาดาจารย์ของตน มีการร่วมมือกับฝ่ายบ้านเมืองในการเผยแผ่ และการบริหารจัดการ การตามสายครูบาอาจารย์ที่ต่อเนื่องกันมา มีการสังคายนาพระไตรปิฎก

เพื่อตรวจสอบความถูกต้องตามพระธรรมวินัยและการปรับเปลี่ยนวิธีการเผยแผ่ที่สอดคล้องกับสภาพการณ์ทางสังคม เพื่อให้พระพุทธศาสนาได้รับการยอมรับ นำพาประโยชน์และความสุข ผู้ที่สนใจและนับถือถึงแม้ว่าจะมีความแตกต่างในเรื่องของนิกายทั้งสายเถรวาท (หินยาน) และมหายาน แต่สาวกของทั้งสองนิกายต่างทำงานเกื้อหนุนกันดุจปีกของนกสองข้างช่วยกันโอบบินพานกไปสู่จุดหมายที่ต้องการ และเป็นเสมือนกงล้อที่ต้องมีสองข้างเพื่อหมุนกงล้อแห่งธรรมไปสู่หมู่สรรพสัตว์ การสืบเนื่องและการเจริญรอยตามครู อาจารย์ จึงกลายเป็นกัลยาณมิตรและเครือข่ายทางสังคมสืบต่อมา ฉะนั้นเครือข่ายเพื่อการเผยแผ่พุทธธรรมจึงมีมาตั้งแต่โบราณกาลจนถึงปัจจุบัน

ภายหลังจากที่พระพุทธองค์ส่งพระสงฆ์ออกไปประกาศพระศาสนา ปรากฏว่ามีผู้ต้องเลื่อมใสต้องการจะมาบวชด้วยเป็นจำนวนมาก พระสาวกเหล่านั้นก็นำมาเฝ้าพระพุทธเจ้าเพื่อประทานการบวชให้แต่บางท่านก็อยู่ในสถานที่ไกลการคมนาคมไม่สะดวก ทำให้การเผยแผ่เป็นไปอย่างล่าช้า อีกทั้งผู้ต้องการบวชก็เพิ่มจำนวนมากขึ้นทุกขณะ พระพุทธองค์จึงมอบอำนาจในการพิจารณาบวช และให้การอุปสมบท โดยวางหลักเกณฑ์กำหนดคุณสมบัติของผู้ที่ต้องการจะบวชเพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินงานของพระสาวกส่งผลให้สมาชิกขององค์คณะสงฆ์เจริญเติบโตอย่างรวดเร็วเมื่อคนมาอยู่ร่วมกันเป็นจำนวนมากจึงจำเป็นต้องมีกฎเกณฑ์ในการอยู่ร่วมกัน ทั้งนี้เพราะต่างมีสิทธิความเห็นที่แตกต่าง อันเนื่องมาจากภูมิหลังของคนเหล่านั้น เพื่อให้การอยู่ร่วมกันเป็นไปด้วยความสงบเรียบร้อยและมีระเบียบแบบแผนในการปฏิบัติในทำนองเดียวกัน พระพุทธเจ้าจึงทรงบัญญัติสิกขาบทเพื่อเป็นเครื่องควบคุมความประพฤติของหมู่คณะ เพื่อส่งเสริมการศึกษาและปฏิบัติให้ถึงจุดมุ่งหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา การบัญญัติ สิกขาบทจึงเป็นการรักษาองค์การคณะสงฆ์เป็นการวางระบบการประพฤติปฏิบัติให้เกิดขึ้นในองค์การคณะสงฆ์ และมีพระธรรมวินัยเป็นหลักการที่ทุกฝ่ายจะปฏิบัติร่วมกัน ซึ่งปรากฏการณ์เหล่านี้เกิดขึ้นตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

สรุปการสร้างเครือข่ายการเผยแผ่พระศาสนาของพระพุทธเจ้าพระพุทธองค์ทรงกำหนดจุดมุ่งหมายในการสอนแต่ละครั้งว่าเพื่ออะไรแล้วก็ทรงเตรียมหลักธรรมที่จะทรงสอนไปตามลำดับความยากง่าย โดยทรงคำนึงถึงผู้ระดับพระธรรมคำสอน ว่าเขาจะสามารถเข้าใจได้มากน้อยเพียงใด ซึ่งจะทำให้เกิดความรู้สึกอยากเรียนรู้ และสนใจเอาใจใส่ในการสดับพระธรรมสอนมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้เทคนิคและวิธีการการเผยแผ่พระศาสนา ก็ทรงหลากหลายรูปแบบและวิธีการดังได้กล่าวแล้ว จึงทำให้ระยะแรกที่ทางประกาศพระศาสนานั้นมีบุคคลในทุกชนชั้นวรรณะเลื่อมใส ศรัทธาอุปสมบทตามและสามารถบรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์จำนวนมากเป็นเสมือนเครือข่ายในการทำงานด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ถึงแม้บางคนจะมีได้อุปสมบทก็ตาม แต่ก็ได้นำเอาหลักธรรมคำสอนไปใช้ในการดำเนินชีวิตให้มีความสุข ทั้งในระดับบุคคล ครอบครัว ชุมชน และสังคม ทำให้เกิดความเจริญรุ่งเรืองทั้งฝ่ายอาณาจักรและศาสนจักร

ลักษณะพิเศษของการสร้างเครือข่ายการเผยแผ่ คือการเข้าถึงบุคคลกลุ่มคน ทั้งนักปราชญ์ทางศาสนา เจ้าลัทธิ นักปกครอง นักการพาณิชย์ ที่มีความสำคัญในเมืองนั้น การเข้าถึงตัวบุคคลดังกล่าว ทรงพิจารณาด้วยญาณเป็นอย่างดีถึงกระบวนการและวิธีการต่างๆ ตามความเหมาะสมแก่บุคคลนั้น เพราะเมื่อสามารถชักนำบุคคลเหล่านั้นให้เห็นคล้อยตามได้ ก็ย่อมเป็นปัจจัยให้บริวารทั้งหลายมีทัศนคติที่ดี คือ ลดทิฏฐิลงได้ และเห็นคล้อยตามไปด้วย

หลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

การเผยแผ่^{๑๕} คือ การทำให้ขยายออกไป การทำให้ขยายวงกว้างออกไปทำให้แพร่หลายออกไป การเผยแผ่พระพุทธศาสนาจึงได้แก่ การดำเนินงานเพื่อให้หลักธรรมคำสั่งสอนในพระพุทธศาสนาแพร่หลายออกไปในทุกสารทิศ มีผู้ศรัทธาเลื่อมใส เคารพ ยำเกรง ในพระรัตนตรัย น้อมนำเอาหลักธรรมในพระพุทธศาสนาไปประพฤติปฏิบัติ

ชาวพุทธ^{๑๖} คือ ผู้ที่มีศรัทธาเลื่อมใสและนับถือพระพุทธศาสนาเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ ชาวพุทธที่ดีต้องน้อมนำเอาหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาไปปฏิบัติให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและสังคม ตลอดจนต้องปฏิบัติตามแบบแผน ประเพณี และพิธีกรรมทางศาสนาด้วย เพื่อเป็นการแสดงถึงความศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาและส่งเสริมให้พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองสืบไป

หน้าที่ของชาวพุทธที่สำคัญคือ การศึกษาหลักธรรม^{๑๗} การปฏิบัติตามหลักธรรม การบำรุงพระพุทธศาสนา เป็นการสืบทอดพระพุทธศาสนา โดยปฏิบัติได้ เช่น การเข้าร่วมพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา การอุปสมบท บริจาคทรัพย์เป็นทาน เป็นต้น จะเห็นว่าความร่วมมือหรือการร่วมทำกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาก็ถือได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งในหน้าที่ของชาวพุทธที่ดีด้วยเช่นกัน ที่จะช่วยทะนุบำรุงพระพุทธศาสนาได้อีกทางหนึ่ง เพียงแค่เรามีส่วนร่วมในพิธีกรรมหรือเข้าไปเป็นแกนนำในการทำกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาก็ถือได้ว่าเรามีส่วนร่วมในการทะนุบำรุงพระพุทธศาสนาอีกด้วย และพิธีกรรมก็จะทำให้เราเข้าถึงหลักธรรมอันจะทำให้เกิดศรัทธาในศาสนา เกิดการประพฤติตนเป็นคนดีละเว้นจากการทำความชั่ว นอกจากนี้ยังทำให้เกิดความเข้าใจและเข้าถึงหลักธรรมคำสั่งสอนได้เป็นอย่างดี ทั้งยังช่วยลดอาชญากรรมและปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม หากเริ่มให้การสนับสนุนการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางศาสนาของประชาชนในชุมชนซึ่งถือเป็นหน่วยที่เล็กที่สุดของการปกครอง ก็น่าจะสามารถช่วยลดภาระหน้าที่ของภาครัฐในการส่งเสริมพุทธศาสนาได้

^{๑๕} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์, ๒๕๔๖), หน้า ๔๗๘.

^{๑๖} สมทรง ปุณฺณฤทธิ. มารยาทชาวพุทธ, (กรุงเทพมหานคร:ธรรมสภา, ๒๕๔๕), หน้า ๒๘.

^{๑๗} ประชิต สกฤษณ์พัฒน์, ศาสนพิธี, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แสงดาว, ๒๕๔๘), หน้า ๑๒.

๑.๖.๒ งานวิจัย

กตัญญู เรือนตุ่น ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง สภาพปัญหาและแนวทางการพัฒนาปุ๋ยมัจฉา อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง พบว่าการคัดสรรคนเข้าทำหน้าที่ปุ๋ยมัจฉาต้องมีความรู้คู่คุณธรรม การจัดการความรู้ของปุ๋ยมัจฉาเน้นความร่วมมือไม่ใช่การแข่งขันเน้นการแบ่งปันไม่ใช่การผูกขาดซึ่งผลที่ได้รับจากการความรู้คือ มีชีวิตที่ดีและมีความสำเร็จร่วมกัน แนวทางการพัฒนาปุ๋ยมัจฉาต้องเป็นผู้มีความรอบรู้ งานรู้จุดหมายของงานมีความเข้าใจตนเองรู้จักความพอดีรู้จักบริหารเวลามีมนุษยสัมพันธ์และเข้ากับเพื่อนร่วมงานได้เป็นอย่างดีมีภาวะผู้นำตอบสนองต่อความต้องการขององค์กรหรือพิธีกรรมได้^{๑๘}

เจษฎา สอนบาลี ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง สถานภาพและบทบาทของน้อยและหนานในสังคมล้านนา พบว่าสถานภาพและบทบาทของน้อยและหนานในอดีตมีอยู่ ๖ ด้าน คือ ด้านการเป็นผู้นำ ด้านการแพทย์แผนโบราณ ด้านงานช่าง “สล่า” ด้านศิลปะและการแสดง ด้านการศึกษา ด้านพิธีกรรม โหราศาสตร์ ไสยศาสตร์ ปัจจุบันเหลือเพียงด้านพิธีกรรม โหราศาสตร์ ไสยศาสตร์ รูปแบบและวิธีการฟื้นฟูสถานภาพและบทบาท คือ การปรับปรุงตนเอง ศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติม^{๑๙}

พระมหาจิตรกร นาถปุณฺณโณ (ตาทลา) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ศึกษาวิเคราะห์บทบาทของปุ๋ยมัจฉาในการส่งเสริมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา: ศึกษาเฉพาะกรณีอำเภอป่าซาง จังหวัดลำปาง พบว่า มีบทบาทด้านถวายความอุปถัมภ์พระสงฆ์ มีบทบาทด้านการชักชวนคนเข้าวัดฟังธรรม มีบทบาทด้านการสนับสนุนพระสงฆ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา มีบทบาทด้านการปกป้องพระพุทธศาสนา มีบทบาทด้านพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาและมีบทบาททางสังคมอื่นๆ เช่น เป็นผู้ประสานงานระหว่างวัด บ้าน โรงเรียน และช่วยเหลือผู้ประสบภัย เป็นต้น^{๒๐}

พระวีระชาติ อคฺคปณฺณโณ (ดวงเสนาะ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ศึกษาวิธีการและผลการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระมงคลวุฒ (เครื่อง สุภทฺโท) พบว่าวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้าทรงเลือกใช้วิธีการเผยแผ่ที่หลากหลายแตกต่างกัน มาประยุกต์ให้เข้ากับสภาพแวดล้อมทางสังคมจารีตประเพณีในแต่ละท้องถิ่นที่มีความแตกต่างกัน เพื่อให้เหมาะสมกับแต่ละบุคคล โดยมีจุดมุ่งหมายในการสอนคือ มุ่งให้ผู้ฟังได้รู้แจ้งเห็นจริงในสิ่งที่ควรรู้เห็นด้วยเหตุและผล

^{๑๘} กตัญญู เรือนตุ่น, “สภาพปัญหาและแนวทางการพัฒนาปุ๋ยมัจฉา อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, สาขาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘).

^{๑๙} เจษฎา สอนบาลี, “สถานภาพและบทบาทของน้อยและหนานในสังคมล้านนา”, **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**, สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๑).

^{๒๐} พระมหาจิตรกร นาถปุณฺณโณ (ตาทลา), “ศึกษาวิเคราะห์บทบาทของปุ๋ยมัจฉาในการส่งเสริมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘).

หลักวิธีในการสอนค้ำึงถึงความแตกต่างกันในระดับสติปัญญาของผู้ฟังและผู้ได้ปฏิบัติวิธีการเผยแผ่ ใช้วิธีการที่มุ่งเน้นการรักษาพุทธพจน์ การสนทนาเพื่อสร้างความคุ้นเคยและวิธีการเผยแผ่ด้วยการทำให้ดูเป็นแบบอย่าง เป็นต้น^{๒๑}

พระไพโรจน์ อดุล (สมหมาย) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง วิเคราะห์บทบาทการเผยแผ่ พระพุทธศาสนาของพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) พบว่า มีบทบาทในการเป็นครูสอนพระปริยัติธรรมที่วัดและเขียนหนังสือ ออกหนังสือพิมพ์ ปาฐกถา เทศนา ได้มีการปฏิบัติตนเป็นต้นแบบในการปฏิบัติธรรมด้วยการบวชจริง เรียนจริง ปฏิบัติจริงและสอนให้พุทธบริษัทได้ปฏิบัติธรรมอย่างจริงจัง เป็นต้นแบบในการศึกษาทั้งคติโลกและคติธรรมนำมาเผยแผ่ให้พุทธบริษัทศึกษาเรียนรู้ ประพฤติปฏิบัติและมีการเผยแผ่ด้วยเทคนิควิธีการ สื่อ เอกสารและสิ่งตีพิมพ์ที่หลากหลายรณรงค์ให้นำหลักคุณธรรม ศีลธรรม หลักจริยธรรมเข้าสู่สถาบันการศึกษาได้เรียนรู้ประพฤติกปฏิบัติอย่างจริงจัง และให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมด้วย^{๒๒}

พระครูวรพัชรวิสุทธิ์ (สมควร แสงดี) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง บทบาทการเผยแผ่ พระพุทธศาสนาของพระราชพัชรภรณ์ (สุรินทร์ ชูตินุโร) พบว่า วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของ พระพุทธเจ้านำมาประยุกต์ใช้ในการเผยแผ่อย่างเหมาะสมกับสังคมปัจจุบันเป็นอย่างยิ่งเป็นแบบอย่าง ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้เกิดความมั่นคงต่อไปในอนาคตมีความเจริญก้าวหน้าการศึกษาเป็น พื้นฐานในการเผยแผ่สร้างความศรัทธาเลื่อมใสให้กับพุทธศาสนิกชน เกิดการพัฒนารูปแบบการเผยแผ่ ให้มีความสนใจยิ่งขึ้นเนื้อหาสาระที่เหมาะสม การนำเสนอ รูปแบบการปฏิบัติทำให้ผู้ฟังและผู้ปฏิบัติ ได้รับความแจ่มแจ้ง เกิดแรงจูงใจนำไปปฏิบัติตามได้รับความรู้ความเข้าใจทำให้เกิดความสุขความ สบายใจสะดวกสบายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแผ่ขยายออกไปสู่พุทธศาสนิกชนทั่วไป^{๒๓}

นางเพชญา ช่อม ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ศึกษาบทบาทศูนย์พิทักษ์พระพุทธศาสนาแห่ง ประเทศไทยในการเผยแผ่และปกป้องพระพุทธศาสนา พบว่า มีบทบาทในการส่งเสริมและปกป้อง พระพุทธศาสนาประสานงานกับองค์กรพุทธ เผยแผ่ธรรม สื่อกับประชาชน สนับสนุนกิจการคณะสงฆ์

^{๒๑} พระมหาจิตรกร นาถปุณฺโณ (ตาทลา), “ศึกษาวิเคราะห์บทบาทของปู่อจารย์ในการส่งเสริม กิจกรรมทางพระพุทธศาสนา”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘).

^{๒๒} พระไพโรจน์ อดุล (สมหมาย), “วิเคราะห์บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมโกศา จารย์ (พุทธทาสภิกขุ)”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

^{๒๓} พระครูวรพัชรวิสุทธิ์ (สมควร แสงดี), “บทบาทของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระราชพัชรา ภรณ์ (สุรินทร์ ชูตินุโร)”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต* สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

บำเพ็ญสาธารณสงเคราะห์ สนับสนุนงานแก่ชาวพุทธทั้งหลาย โดยเป็นตัวแทนของชาวพุทธ มีความมุ่งมั่นทำงานอุทิศเพื่อพระพุทธศาสนามีความศรัทธาในพุทธบริษัทมีความปรารถนาดีต่อพระศาสนา เป็นทุนทางสังคมในการดำเนินงาน การใช้สื่อเข้าถึงประชาชนหลากหลายช่องทางรวดเร็วทั่วถึงสู่ความสำเร็จ ศูนย์พิทักษ์พระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทยได้จัดการอบรมอาสาสมัครพิทักษ์พระพุทธศาสนาเพื่อผลิตบุคลากรทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ให้พอต่อการใช้งาน^{๒๔}

พระสมุห์พรเทพ ภาธมโม (โตแย้ม), ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง บทบาทการทำขวัญภาคในการเผยแผ่ธรรมแก่ประชาชนของนายชินกร ไกรลาศ (ชิน ฝ่ายเทศ) พบว่า ในฐานะผู้ส่งสาร (Source) มีลักษณะการสื่อสารแบบเห็นหน้าค่าตา (face to face communication) โดยถ่ายทอดผ่านสื่อพื้นบ้าน (folk media) ด้วยวิธีการแห่ร้องและการบรรยายสอดแทรกเชื่อมโยง ในการเผยแผ่ธรรมแก่ประชาชนวัดอุประสงค์ด้านผู้ส่งสารได้แก่ การให้ข้อมูลเกี่ยวกับพิธีกรรมการทำขวัญ ให้ความรู้เกี่ยวกับหลักธรรมที่ปรากฏในการทำขวัญ โน้มน้าวให้ผู้ฟังเกิดศรัทธาค้อยตามคติคำสอนในบททำขวัญแล้วนำไปปฏิบัติตาม สร้างความพอใจและความบันเทิงแก่ผู้ฟังในขณะร่วมพิธี ได้รับความรู้เกี่ยวกับพิธีกรรมรู้จักใช้ความคิดพิจารณาอย่างมีเหตุผลตระหนักถึงความกตัญญูกตเวทิตาต่อบุพการีและผู้มีพระคุณมีความเลื่อมใสเป็นการพัฒนาปัญญาและความคิดไปใช้ในชีวิตประจำวันให้เกิดความสุขสงบในครอบครัวและสังคมได้^{๒๕}

พระวิเชียรบุรี สติสมปนโน (ขวัญโพก), ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ศึกษาบทบาทในการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาของพระเจ้าปเสนทิโกศล พบว่า บทบาทในการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนานั้น พระองค์ทรงสนพระทัยในการอุปถัมภ์บำรุงด้วยปัจจัยไทยธรรม แต่พระพุทธเจ้าและสาวก ทรงเป็นแบบอย่างแก่ประชาชนด้านถวายอามิสทาน สร้างกุฏิเสนาสนะทำให้เกิดการบัญญัติพระวินัยขึ้น โดยนำหลักพุทธธรรมไปประพฤติปฏิบัติในฐานะผู้นำและบริหารประเทศ ทรงใช้พุทธวิธีในการลดความอ้วนไม่อืดอดควรศึกษาบทบาทและพระราชจริยาวัตรมาประยุกต์ใช้เกิดประโยชน์ต่อตนเองครอบครัว

^{๒๔} นางเพชฎา ช่อม, “ศึกษาบทบาทศูนย์พิทักษ์พระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทยในการเผยแผ่และปกป้องพระพุทธศาสนา”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต** สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

^{๒๕} พระสมุห์พรเทพ ภาธมโม (โตแย้ม), “บทบาทการทำขวัญภาคในการเผยแผ่ธรรมแก่ประชาชนของนายชินกร ไกรลาศ, (ชิน ฝ่ายเทศ)”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต** (ธรรมนิเทศ), (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑).

องค์กร และประเทศชาติโดยศึกษาหลักธรรมคำสอนมาช่วยเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองสืบต่อไป^{๒๖}

พระครูโสภาสธรรมพิทักษ์ (เสียม เตชธมโม/เงางาม) , ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ศึกษาหลักและวิธีการเผยแผ่ธรรมของพระธรรมโมลี (ทองอยู่ ญาณวิสุทโธ) , พบว่า มีคุณสมบัติครบถ้วนของความเป็นนักเผยแผ่ มีความรู้ลึกซึ้งในสิ่งที่สอนรูปแบบและแนวทางการสอนให้ประจักษ์ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีสอนให้ผู้อื่นมีความรู้คู่คุณธรรมอนุเคราะห์ประชาชนให้ตั้งอยู่ในความดีด้วยน้ำใจอันดีงามการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในลักษณะของการประยุกต์ให้สอดคล้องวิทยาการสมัยใหม่ เพื่อให้ผู้อ่านหรือผู้ฟังได้รู้ถึงหลักคำสอนที่ทางพระพุทธศาสนา มุมมองที่แตกต่าง มีความรู้ความเข้าใจให้แง่คิด สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตได้^{๒๗}

๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย

มีขั้นตอนที่สำคัญ ดังนี้

๑. รูปแบบการวิจัย เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ และเอกสารโดยเน้นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ประกอบด้วยการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) รูปแบบและกระบวนการสร้างเครือข่ายมัคทายกเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้พระพุทธศาสนาในล้านนา จากแบบสอบถามการสัมภาษณ์และเอกสารที่เกี่ยวข้องรวมถึงการสัมภาษณ์เชิงลึก การประชุมกลุ่มต่าง ๆ และภาคส่วนที่เกี่ยวข้องเป็นต้น

๒. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง คือ พระสงฆ์ มัคทายก อนุศาสนาจารย์ ครูสอนศีลธรรมโรงเรียน ตัวแทนพุทธศาสนิกชนทั่วไป และหน่วยงาน องค์กรภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้อง

๓. เครื่องมือในการวิจัย ประกอบด้วยการกรอกแบบสอบถามและการสัมภาษณ์เชิงลึก รวมถึงการศึกษาวิจัย (Documentary Research) ที่เกี่ยวข้อง

๔. การเก็บรวบรวมข้อมูล/การทดลอง ผู้วิจัยศึกษาเอกสารรูปแบบและกระบวนการสร้างเครือข่ายมัคทายกเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้พระพุทธศาสนาในล้านนาและการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามและการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง

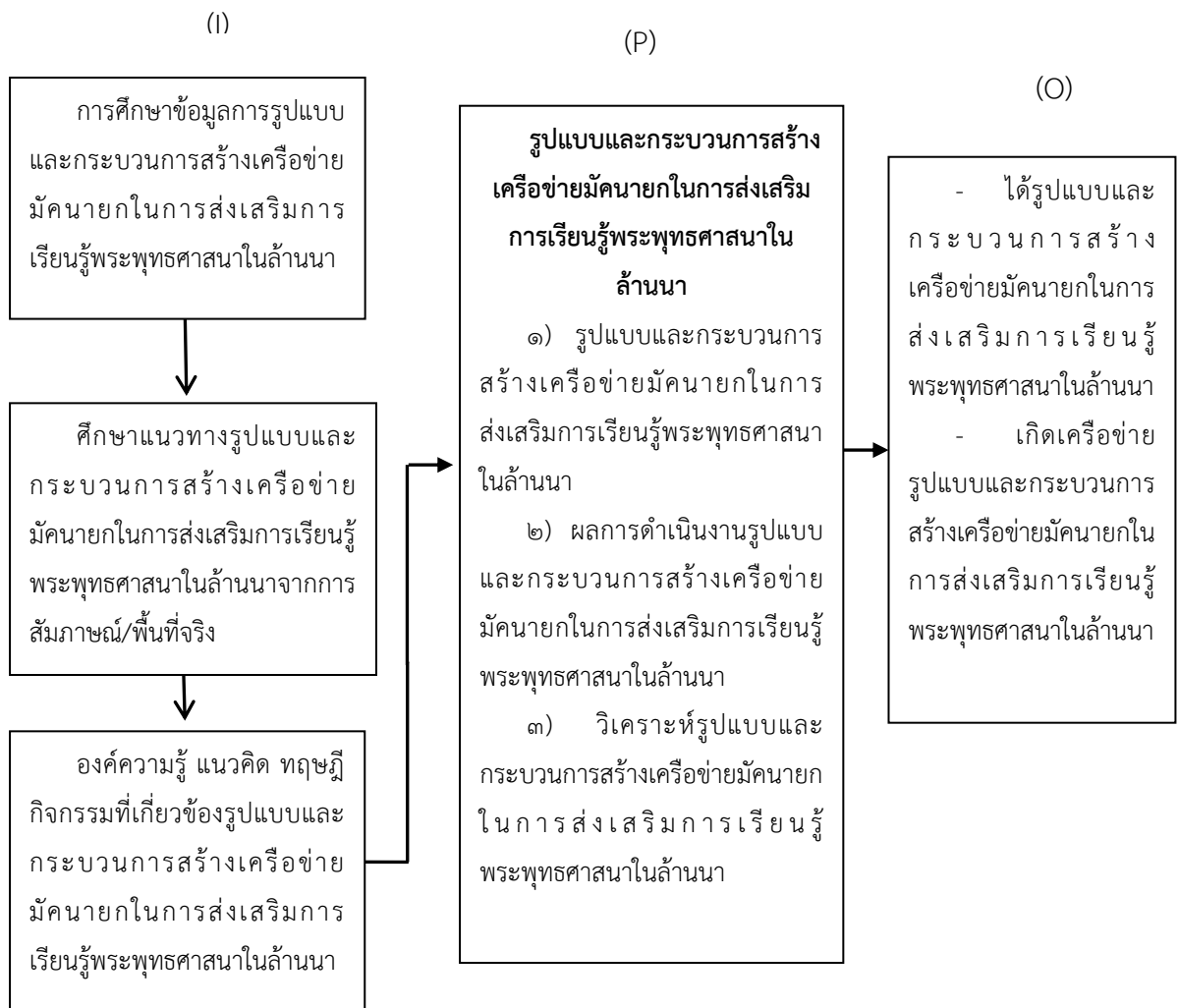
^{๒๖} พระวิเชียรบุรี สติสมปนโน (ขวัญโพก), “ศึกษาบทบาทในการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาของพระเจ้าปเสนทิโกศล”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต* (พระพุทธศาสนา), (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

^{๒๗} พระครูโสภาสธรรมพิทักษ์ (เสียม เตชธมโม/เงางาม), “ศึกษาหลักและวิธีการเผยแผ่ธรรมของพระธรรมโมลี (ทองอยู่ ญาณวิสุทโธ)”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต* (พระพุทธศาสนา), (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

๕. การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสาร แบบสอบถามและการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างในพื้นที่ โดยใช้เทคนิค SWOT และศึกษาวิเคราะห์รูปแบบและกระบวนการสร้างเครือข่ายมัคทายกเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้พระพุทธศาสนาในล้านนา

๑.๘ กรอบแนวคิดในการวิจัย

ทฤษฎีหรือกรอบแนวความคิด (Conceptual Framework) ของโครงการวิจัย

ภาพประกอบที่ ๑
กรอบแนวคิดในการวิจัย

๑.๘ ประโยชน์ที่ได้รับ

๑.๘.๑ ได้ทราบความเป็นมาและพัฒนาการของมัคทายกในทางพระพุทธศาสนาล้านนา

๑.๘.๒ เพื่อได้รูปแบบและกระบวนการสร้างเครือข่ายมัคทายกในการส่งเสริมการเรียนรู้พระพุทธศาสนาในล้านนา

๑.๘.๓ เพื่อได้รู้จักปัจจัย เงื่อนไขที่มีผลต่อรูปแบบและกระบวนการสร้างเครือข่ายมัคทายกในการส่งเสริมการเรียนรู้พระพุทธศาสนาในล้านนา

๑.๘.๔ เพื่อได้รู้ถึงแนวทางและพัฒนาศักยภาพรูปแบบและกระบวนการสร้างเครือข่ายมัคทายกในการส่งเสริมการเรียนรู้พระพุทธศาสนาในล้านนา

บทที่ ๒

ความเป็นมาและพัฒนาการของมัคทายกในทางพระพุทธศาสนาล้านนา

รูปแบบและกระบวนการสร้างเครือข่ายมัคทายกในการส่งเสริมการเรียนรู้พระพุทธศาสนาในล้านนา เป็นการศึกษาวิจัยเรื่องมัคทายก ที่สะท้อนให้เห็นภูมิปัญญาของชาวล้านนา ในการที่จะกำหนดกลไกและลักษณะสังคมของตนเองมีการสร้างเครือข่ายที่ชัดเจน มีการกำหนดคุณสมบัติของผู้ที่เหมาะสมกับหน้าที่ความรับผิดชอบเป็นเรื่องราวๆ ไป ตัวอย่างของกระบวนการคัดสรรคนเข้าสู่หน้าที่ ผ่านการศึกษามัคทายก หรือปู่อจารย์ทำให้เราเห็นความรับผิดชอบร่วมกันของสังคม การคัดเลือกมัคทายก หรือปู่อจารย์ในทางพระพุทธศาสนาแบบล้านนา บทบาทและหน้าที่ของปู่อจารย์ในทางพระพุทธศาสนามีความสำคัญต่อการสืบทอดพระพุทธศาสนาเสมือนว่ามัคทายกเป็นผู้นำทางด้านศาสนพิธีกรรม ตลอดจนได้รับการอบรมสั่งสอนทางด้านพระพุทธศาสนาเป็นอย่างดี ซึ่งจะช่วยให้การเผยแผ่ที่เป็นการผสมผสานสอดแทรกไปกับกิจกรรมในรูปแบบต่างๆ ของชุมชนและสังคมอย่างต่อเนื่อง โดยปู่อจารย์เปรียบเสมือนผู้ช่วยพระสงฆ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้ในอีกช่องทางหนึ่งในฐานะที่ปู่อจารย์ หรือมัคทายกเป็นสื่อศาสนาบุคคลที่มาจากแต่ในสมัยพุทธกาล คุณลักษณะที่สำคัญของมัคทายก กับการสร้างเครือข่ายมัคทายกในการส่งเสริมการเรียนรู้พระพุทธศาสนาในล้านนา ดังนี้

๒.๑ ประวัติความเป็นมาของมัคทายก

มัคทายก (บาลี) หรือ มรรคนายก (สันสกฤต) แปลว่า ผู้นำทาง คือผู้นำบุญ ผู้แนะนำทางบุญ ผู้ชี้ทางบุญ ใช้เรียกคฤหัสถ์ผู้ประสานติดต่อระหว่างวัดกับชาวบ้านในกิจการต่างๆ ของวัดหรือผู้เป็นหัวหน้าในพิธีทำบุญในวัด เช่นนำอาราธนาศีล อาราธนาพระปริตร นำถวายทาน ตลอดจนจัดแจงดูแลศาสนพิธีอื่นให้ถูกต้องเรียบร้อย อาจเป็นชายหรือหญิงก็ได้ และแต่ละวัดอาจมีหลายคนก็ได้ มัคทายกที่ดีและเก่งจะทำให้งานบุญต่างๆ ในวัดสำเร็จเรียบร้อยโดยเป็นระเบียบสวยงาม และราบรื่นไม่ติดขัด^๑

มัคทายก หรือปู่อจารย์ในภาษาล้านนา, มรรคนายก, มัคทายก “ผู้นำทาง”, ผู้แนะนำทางบุญ เป็นผู้แนะนำจัดแจงในเรื่องทางบุญทางกุศล และ เป็นหัวหน้านำชุมชนฝ่ายคฤหัสถ์ในศาสนพิธี

^๑ พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) ป.ธ. ๙, ราชบัณฑิต, พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุด คำวัด, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วัดราชโอรสาราม, ๒๕๔๘), หน้า ๒๓.

เช่น อารธนาศีล อารธนาธรรม กล่าวนำถวาย เป็นต้น ตามปกติทำหน้าที่ประจำอยู่กับวัดใดวัดหนึ่ง เรียกว่าเป็นมรรคทายกของวัดนั้นๆ ผู้นำทางบุญของเหล่าสัปบุรุษ เรียกเพี้ยนไปว่า มรรคทายก ซึ่ง แปลว่า ผู้ให้ทาง หรือ ผู้ให้ทางสวรรค์^๒

มัค คือ มรรค แปลว่าทาง หนทาง หมายถึง มรรค ๘ นายก-ผู้นำ ทายก แปลว่าผู้ให้ (ชาย) ถ้าเป็นหญิงเรียก ทายิกา คนไทยต่อมาเรียกว่า ผู้มาทำบุญที่วัด มัคทายก-เป็นคำผิดเรียกกัน จนติดปาก ที่ถูกต้อง คือ มัคทายก หรือ มรรคทายกคนจะเป็นมัคนายกได้ ก็รู้พิธีการ คำสวด บทสวด นำทายก-ทายิกาให้ได้ทั้งหมด ไม่ว่าจะทำพิธีอะไร เช่น ถวายอาหาร อารธนาศีล ๕ ศีล ๘ สังฆทาน ฯลฯ ส่วนใหญ่มาจากคนที่เคยบวชพระมาก่อน^๓ในล้านนามัคทายกเรียกว่าปู่อำจารย์

ปู่อำจารย์ นอกจากความหมายตามศัพท์แล้วยังสามารถนิยามความหมายของปู่อำจารย์ในความหมายอื่นๆ คือ เป็นเสมือนผู้นำที่มีความเสียสละ อนุเคราะห์ สังคมสงเคราะห์งานทางด้าน พิธีกรรม ตลอดจนการให้คำแนะนำแก่คนในชุมชน สังคม ให้ดำเนินชีวิตตามหลักธรรมทาง พระพุทธศาสนา และเป็นผู้ช่วยพระสงฆ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอีกช่องทางหนึ่งด้วย

การคัดสรรคนเข้าสู่หน้าที่ปู่อำจารย์ไม่ได้ขึ้นอยู่กับความรู้เพียงประการเดียว แต่ความรู้ จะต้องควบคู่กันไปกับคุณธรรม โดยให้น้ำหนักความสำคัญกับคุณธรรมมากกว่าความรู้ ทั้งนี้เพราะ ความรู้เป็นสิ่งที่สามารถศึกษาได้ แต่คุณธรรมเป็นสิ่งที่ต้องได้รับการสั่งสอนและปลูกฝัง ผู้ที่มีคุณธรรม ความดียอมไม่ทำความเดือดร้อนให้แก่ตนเองและผู้อื่น แต่จะช่วยสนับสนุนส่งเสริมให้สังคมมีความสุข วิธีการคิดเช่นนี้ ทำให้คนที่มีหน้าที่ในสังคมได้รับการตรวจกรองคัดสรร และค่านิยมในการ เลือkbบุคคลที่มีคุณธรรมควบคู่ไปกับความรู้ที่จะได้รับการปลูกฝังให้แก่สมาชิกของสังคม ปู่อำจารย์ คือ ผู้นำการประกอบศาสนพิธีและพิธีกรรมต่างๆ จึงมีคำเรียกเฉพาะว่า อาจารย์วัด พ่ออาจารย์ ปู่อำจารย์ หรือปู่อำจารย์ (ทางการคือ มัคทายก/มรรคทายก)^๔

ผู้นำการประกอบศาสนพิธีและพิธีกรรมต่างๆ จึงมีคำเรียกเฉพาะว่า อาจารย์วัด พ่อ อาจารย์ ปู่อำจารย์ หรือปู่อำจารย์ (ทางการคือ มัคทายก/มรรคทายก)^๕

^๒ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : นาน มีบุ๊คส์ พับลิเคชันส์, ๒๕๔๖), หน้า ๕๖๘.

^๓ อ่างแล้ว, หน้า ๕๖๘.

^๔ กตัญญู เรือนต้น, “สภาพปัญหาและแนวทางการพัฒนาปู่อำจารย์ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย, ๒๕๕๘).

^๕ อนุ เนินหาด, ผิปูย่า พระสงฆ์ ปู่อำนาจ ป่าเหยี่ยว และสัปเพร้อ, (เชียงใหม่ : นพบุรีการพิมพ์, ๒๕๔๗), หน้า ๑๕.

มรรคนายก, มัคคนายก “ผู้นำทาง”, ผู้แนะนำทางบุญ เป็นผู้แนะนำจัดแจงในเรื่องทางบุญทางกุศล และเป็นหัวหน้านำชุมชนฝ่ายคฤหัสถ์ในศาสนาพืธี เช่น อารธนาศีล อารธนาธรรม กล่าวนำถวาย เป็นต้น ตามปกติทำหน้าที่ประจำอยู่กับวัดใดวัดหนึ่ง เรียกว่าเป็นมรรคนายกของวัดนั้นๆ ผู้นำทางบุญของเหล่าสัปบุรุษ เรียกเพี้ยนไปว่า มรรคทายก ซึ่งแปลว่า ผู้ให้ทาง หรือ ผู้ให้ทางสวรรค์

มรรคนายก แปลว่า ผู้นำทาง คือ ผู้นำบุญ ผู้แนะนำทางบุญ ผู้ชี้ทางบุญ เขียนว่า มัคคนายก ก็มี มรรคนายก ใช้เรียกคฤหัสถ์ผู้ประสานติดต่อระหว่างวัดกับชาวบ้านในกิจการต่างๆ ของวัด หรือผู้เป็นหัวหน้าในพิธีทำบุญในวัด เช่น นำอารธนาศีล อารธนาพระปริตร นำถวายทาน ตลอดจนจัดแจงดูแลศาสนพิธีอื่นให้ถูกต้องเรียบร้อย มรรคนายกที่ดีและเก่งจะทำให้งานบุญต่างๆ ในวัดสำเร็จเรียบร้อย และเป็นระเบียบสวยงาม มรรคนายก อาจเป็นชายหรือหญิงก็ได้ และแต่ละวัดอาจมีหลายคนก็ได้ มรรคทายก แปลว่า ผู้ให้ทาง หรือ ผู้บอกทางบุญทางสวรรค์ให้ เป็นคำเรียกที่เพี้ยนมาจากคำว่า มรรคนายก

มัคนายก (บาลี) หรือ มรรคนายก (สันสกฤต) แปลว่า ผู้นำทาง คือ ผู้นำบุญ ผู้แนะนำทางบุญ ผู้ชี้ทางบุญ ใช้เรียกคฤหัสถ์ผู้ประสานติดต่อระหว่างวัดกับชาวบ้านในกิจการต่างๆ ของวัด หรือผู้เป็นหัวหน้าในพิธีทำบุญในวัด เช่น นำอารธนาศีล อารธนาพระปริตร นำถวายทาน ตลอดจนจัดแจงดูแลศาสนพิธีอื่นให้ถูกต้องเรียบร้อย อาจเป็นชายหรือหญิงก็ได้ และแต่ละวัดอาจมีหลายคนก็ได้ มัคคนายกที่ดีและเก่งจะทำให้งานบุญต่างๆ ในวัดสำเร็จเรียบร้อยโดยเป็นระเบียบสวยงาม และราบรื่นไม่ติดขัด

สรุปได้ว่า ในทุกสังคมจะมีแบ่งเป็นชนชั้นต่างๆ แต่ละชนชั้นจะมีบทบาทหน้าที่แตกต่างกันคนธรรมดาถือว่าอยู่คนละชนชั้นกับพระสงฆ์หรือนักบวช จะไปก้าวก้าวรุ่มร่ามไม่ได้เด็ดขาด ด้วยเหตุผลที่เราเชื่อกันว่า พระสงฆ์เป็นตัวแทนของพระพุทธเจ้า หากเราได้ทำบุญประกอบพิธีกรรมทางศาสนาแล้ว จะทำให้ได้บุญและได้ขึ้นสวรรค์ เมื่อเสียชีวิตไปแล้ว ทุกคนย่อมต้องการพ้นทุกข์ด้วยกันทั้งนั้นไม่ว่าในชาตินี้หรือชาติหน้า ซึ่งพระสงฆ์ช่วยได้คนกลางที่จะทำหน้าที่ระหว่างคนธรรมดา กับพระสงฆ์ ภาคเหนือเรียกว่า “ปู่จารย์” ภาคกลางเรียกว่า “มัคนายก/มรรคนายก”

“ปู่จารย์” เป็นคำเรียกที่ชาวบ้านทั่วไปเรียก คำเต็มคือ “ปู่อาจารย์” หรือ “ปู่อาจารย์” หากอายุไม่มากนักบางแห่งก็เรียกว่า “ป้อจารย์” หมายถึง พ่ออาจารย์^๖

“ปู่อาจารย์” หมายถึง บุคคลที่มีความรู้ทางด้านพุทธศาสนาและพุทธศาสนพิธี เป็นผู้นำในการไหว้พระ รัชศีล เวณทาน หรือการประกอบพิธีต่างๆ ทั้งการประกอบพิธีในวัดและในบ้าน ผู้ที่จะเป็นปู่อาจารย์ได้นั้นกำหนดไว้ว่าจะต้องเป็นหนาน หรือผู้ลาสิกขาบในขณะเป็นพระสงฆ์ ในการที่

^๖ มณี พะยอมยงค์, สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ, ฉบับต้นแบบ, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย, ธนาคารไทยพาณิชย์, ๒๕๓๙), หน้า ๑-๘.

ชาวบ้านจะทำบุญไหว้พระต่างๆ ในวัดนั้น ปู่อาจารย์จะเป็นผู้กล่าวนำการไหว้ การรับศีล การอาราธนาธรรม และการโอกาสเวทนาน หรือการกล่าวมอบเครื่องไทยทานแก่พระสงฆ์ ส่วนในการทำพิธีในบ้านหรือนอกวัดนั้น ปู่อาจารย์ก็จะทำหน้าที่เดียวกันนี้ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า ปู่อาจารย์ทำหน้าที่เป็นตัวกลางที่จะประสานหรือทำความเข้าใจระหว่างชาวบ้านกับพระสงฆ์และศาสนพิธี ในบางวัดที่เจ้าอาวาสไม่สันทัดเรื่องพิธีกรรม ก็จะมอบหมายให้ปู่อาจารย์เป็นหลักในการดำเนินนี้ ในสมัยก่อนนั้นชาวบ้านจะให้ความเคารพและเชื่อฟังปู่อาจารย์พอๆ กับพระสงฆ์ นอกเหนือจากการได้รับเครื่องไทยทานอย่างเดียวกับพระสงฆ์ในพิธีต่างๆ แล้ว ชาวบ้านจะรวบรวมข้าวเปลือกมอบให้แก่ปู่อาจารย์ เพราะต้องการให้ปู่อาจารย์มีเวลากับการดำเนินอย่างเต็มที่ โดยไม่ต้องไปตรากตรำทำนาอีก กล่าวกันว่าวัดไหนถ้าเจ้าอาวาสและปู่อาจารย์ไม่กลมเกลียวกันแล้ว วัดนั้นมักจะเสื่อม ชาวบ้านอาจเรียกอาจารย์หรือปู่จารย์ เป็นต้น”

สรุปได้ว่า มัคคานายก หรือปู่จารย์บางคนมีความรู้ทางพิธีกรรมมากกว่าเจ้าอาวาสบางรูปเสียอีก การให้การยอมรับนับถือ “ปู่จารย์” ของภาคเหนือปรากฏดังคำสุภาหิตที่คุ้นหูว่า “น้อยบ่ตีเป็นอาจารย์ และหนานบ่ตีเป็นช่างซอ” ความหมายคือ “น้อย” คือ ผู้ที่เคยเป็นแค่เณร ความรู้ยังน้อยไม่ควรยกย่องให้ทำหน้าที่เป็นอาจารย์วัดส่วน “หนาน” คือ ผู้ที่บวชเป็นพระมาแล้ว ถือว่ามีความรู้มากควรยกย่องให้ทำหน้าที่เป็นมัคคานายก หรืออาจารย์วัด ไม่ควรให้ไปเป็นช่างซอ ซึ่งคนส่วนใหญ่ในสังคมล้านนาก็เป็นกันได้

๒.๒ บทบาทและหน้าที่ของมัคคานายก

สมัยพุทธกาลมัคคานายก มีบทบาทในการส่งเสริมพระพุทธศาสนา ให้เจริญรุ่งเรืองอย่างมาก ดังจะเห็นได้จากกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาในด้านต่างๆ โดยผู้วิจัยจะศึกษาตามแนวคิดเรื่องมัคคานายกในบทบาทการส่งเสริมพระพุทธศาสนา กล่าวคือ บทบาทการสร้างศาสนทายาท บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนา บทบาทด้านสังคมสงเคราะห์ และบทบาทด้านศาสนพิธี ดังนี้

(ก) บทบาทช่วยสร้างศาสนทายาท

คำว่าศาสนทายาท มาจากคำว่า ศาสนคือ ว่าด้วยคำสอน และกิจการทั่วไปของหมู่ชนผู้นับถือลัทธิความเชื่อ ทายาท คือ ผู้สืบสกุล ผู้รับหรือผู้อยู่ในฐานะที่จะรับตำแหน่งหน้าที่ต่อบุคคลเมื่อนำมารวมกันแล้ว คือ ผู้สืบทอดในคำสั่งสอนของลัทธิในศาสนานั้นๆ จากการศึกษาพบว่า ผู้ที่เป็นศาสนทายาทเป็นผู้ที่มีความเหมาะสม และสมควรที่จะเป็นผู้รับมรดกสืบทอดต่อเจตนารมณ์ สมัยพุทธกาลมีบทบาทในสร้างศาสนทายาทไว้เพื่อสืบทอดอายุพระพุทธศาสนา โดยให้การส่งเสริมกุลบุตรกุลธิดาให้มีคุณธรรมเข้าถึงพระรัตนตรัย ด้วยการอบรมดูแลเอาใจใส่เป็นอย่างดีแนะนำในสิ่งที่ดี

กล่าวคือ ห้ามปรามไม่ให้ทำความชั่ว ให้ตั้งอยู่ในความดี ให้การศึกษาศิลปวิทยา หากผู้ครองที่สมควรให้ และมอบทรัพย์สมบัติไว้ในเวลาอันสมควร^๗

ศาสนทายาท ถือว่าเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่มีบนโลกเหมือนกับสัตว์ พืช และก๊าซ ธรรมชาติ ที่จะต้องมีการเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไปเหมือนกับกฎไตรลักษณ์ พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ท่านตรัสไว้ว่ามนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิตชั้นสูงที่สามารถพัฒนาได้ทั้งร่างกายและสติปัญญา ทั้งยังสามารถพัฒนาให้เกิดการศึกษาเรียนรู้ได้มากกว่าสัตว์และพืชทั่วไป เพื่อให้ได้รูปแบบในการพัฒนาศาสนทายาทตามคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ในพระพุทธศาสนา ผู้วิจัยจึงได้ศึกษาแนวคิด หลักการและทฤษฎีการพัฒนาคนมนุษย์ ดังนี้

พระพุทธศาสนา มีลักษณะสำคัญอย่างหนึ่งคือ ยืนยันในศักยภาพของมนุษย์ เดิมนั้นเราพูดว่ามนุษย์เป็นสัตว์ที่ฝึกได้ พระพุทธศาสนายอมรับความสำคัญของมนุษย์ว่ามีภาวะเป็นสัตว์ที่ฝึกได้ และฝึกได้จนถึงขั้นเป็นสัตว์ประเสริฐ มองอีกแง่มุมหนึ่งก็ว่ามนุษย์เป็นสัตว์ที่ต้องฝึกและจะประเสริฐสุดได้ด้วยการฝึก มนุษย์จึงจะมีศักยภาพสูงสุดในการฝึก หมายถึง การพัฒนาตน ดังพุทธพจน์ว่า ทนุโต เสฏฐมฺ นุสเสสสุ ผู้ที่ฝึกแล้วเป็นผู้ประเสริฐสุดในหมู่มนุษย์ ถ้ามนุษย์ไม่พัฒนาตนหรือฝึกตนแล้ว ก็จะเป็นสัตว์ที่ต่ำทรามที่สุด ซึ่งพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) กล่าวว่า มนุษย์แพ้สัตว์ดิรัจฉานในด้านสัญชาตญาณ สัตว์ดิรัจฉานทั้งหลายส่วนมากพอเกิดมาก็ดำรงชีวิตได้ด้วยสัญชาตญาณ มันอยู่กับพ่อแม่ชนิดเดียวที่รู้จักเป็นอยู่รู้จักหากินดำรงชีวิตได้เลย ดังนั้น มนุษย์ คือ สัตว์ที่ต้องศึกษาธรรมชาติของชีวิต ในระบบการดำเนินชีวิตของคนเราประกอบไปด้วยพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา เมื่อเราฝึกฝนพัฒนามีการศึกษาก็ทำให้การดำเนินชีวิตของเราดีขึ้น แต่ถ้าเราไม่เรียนไม่ฝึก เราก็จะดำเนินชีวิตให้ดีไม่ได้เลย ทั้งนี้โดยความคงตัวแห่งธรรมชาติของมนุษย์ ปัญหาเกี่ยวกับชีวิตด้านในหรือปัญหาทางจิตใจเป็นเรื่องเกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์ล้วนๆ ที่มีรัก โลภ โกรธ หลง รักสุขเกลียดทุกข์เป็นต้น ส่วนปัญหาด้านนอกเกี่ยวกับสังคมมีส่วนหนึ่งเกี่ยวข้องกับธรรมชาติของมนุษย์ เมื่อยังเป็นมนุษย์ก็จะมีลักษณะปัญหาเช่นนี้^๘

จึงเห็นได้ว่า มนุษย์มีความจำเป็นต้องได้รับการพัฒนาทั้งทางกาย วาจาและจิตใจ ซึ่งมนุษย์เมื่ออยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มก้อนและมีการดำเนินชีวิตประจำวันร่วมกันเป็นชุมชนเป็นสังคม ย่อมมีความแตกต่างในปัจเจกบุคคลดังทฤษฎีบุคคล ๔ จาพวก เพื่อส่งเสริมพัฒนาให้มนุษย์สามารถใช้ชีวิตร่วมกันในสังคมได้และแก้ข้อขัดแย้งที่อาจจะเกิดขึ้นในการอยู่ร่วมกัน มนุษย์จึงควรได้รับการศึกษา

^๗ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, (กรุงเทพมหานคร : ไทยพานิชการพิมพ์, ๒๕๔๙), หน้า ๒๙๑.

^๘ คุณแม่สิริ กรินชัย, **การพัฒนาจิต**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (ภูเก็ต : กองทุนเผยแผ่ธรรมและชมรมปฏิบัติธรรม, ๒๕๔๖), หน้า ๑๒.

และพัฒนาตนเองการพัฒนาในทางพระพุทธศาสนานั้นสามารถพัฒนาได้ทั้งภายนอกและภายในคือ การพัฒนาทางด้านศีล สมาธิ ปัญญาและการพัฒนาจิต และเพื่อเพิ่มศักยภาพให้มนุษย์นั้นเป็นผู้ที่มีความรู้สึกถูก ผิด ดี ชั่ว ประโยชน์และโทษ ในรูปแบบต่างๆ เพื่อครอบครัว สรรพสัตว์ จะได้มีความสุข หายจากทุกข์ทั้งปวง อยู่ร่วมกันในสังคมได้โดยไม่เบียดเบียนกัน

ในพระไตรปิฎก กล่าวไว้ว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสพระคาถาแก่พระอานนท์ว่า เราจักอดกลั้นถ้อยคำล่วงเกิน เหมือนพญาช้างสารในสงคราม อดทนลูกศรที่ตกจากแล่ง เพราะคนจำนวนมากเป็นผู้ศีล คนทั้งหลายนาสัตว์พาหนะที่ฝึกแล้วไปสู่ที่ประชุม พระราชาย่อมทรงราชรถที่ฝึกแล้ว ในหมู่มนุษย์คนที่อดกลั้นถ้อยคำที่ล่วงเกินได้ชื่อว่าเป็นผู้ฝึกตนได้แล้ว เป็นผู้ประเสริฐที่สุด ม้าอัสตร ม้าอาชาไนย ม้าสินธพ ช้างใหญ่ชาติกฤษุขที่ได้รับการฝึกหัดแล้วเป็นสัตว์ประเสริฐ แต่คนที่ฝึกตนได้แล้ว ประเสริฐกว่าสัตว์พาหนะเหล่านั้น^๙

พระพุทธองค์ท่านทรงให้ข้อธรรมแก่สรรพสัตว์ไว้อย่างดี สามารถนำไปปรับประยุกต์ใช้ใน ชีวิตประจำวันได้อย่างมีเหตุมีผล โดยเฉพาะมนุษย์ผู้ได้ชื่อว่าเป็นสัตว์ประเสริฐรู้จักการฝึกฝน ฝึกอบรม และพัฒนาตนเองให้มีความรู้ ความสามารถ เชี่ยวชาญในกิจการต่างๆ รวมทั้งการฝึกกาย วาจา ใจ และสติปัญญา

เรื่องดังกล่าวความต้องการที่จะปลูกฝังและส่งเสริมกุลบุตรและกุลธิดา ให้เป็นคนมี คุณธรรมและจริยธรรมมีจิตใจที่มีความเอื้อเฟื้อแผ่ ซึ่งสามารถชักจูงให้ลูกๆ เข้าถึงพระรัตนตรัยได้ ยังให้ปฏิบัติหน้าที่แทนตนทุกอย่างถือได้ว่าเป็นบทบาทต่อการสร้างศาสนทายาทที่เห็นได้ชัดอีกอย่าง หนึ่งยังเป็นการสืบต่ออายุพระพุทธศาสนาไว้อีกด้วย

(ข) บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

หลังจากพระพุทธองค์ทรงตรัสรู้ทรงเริ่มทำการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยการแสดง ธรรมแก่พระสงฆ์ทั้งหลายจนเกิดมีพระอรหันต์สาวกขึ้นในโลก จากนั้นพระองค์ทรงเริ่มส่งพระสงฆ์ เหล่านั้น ไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาซึ่งมีจุดประสงค์ คือ เพื่ออนุเคราะห์แก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เพื่อประโยชน์สุขแก่ชนทั้งหลายเข้าใจในหลักธรรม ทั้งหัวข้อธรรมและความหมายของธรรมะอย่าง ชัดเจน

การส่งพระสาวกไปประกาศหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเพื่อเผยแผ่ให้กับ บุคคลผู้ยังมี กิเลสให้เข้าใจหลักธรรมคำสอนแต่การที่จะประกาศอย่างเดียวไม่พอต้องมีการสร้างความสัมพันธ์อันดี กับบุคคลต่างๆ ด้วยเหตุนี้เองการประกาศตนเป็นอุบาสกมีคณายกสมัยพุทธกาล ที่เป็นฐานะในด้าน

^๙ ฝึกตนได้แล้ว หมายถึงฝึกตนได้ด้วยอริยมรรค ๔ (โสดาปัตติมรรค สกทาคามิมรรค อนาคามิมรรค และอรหัตตมรรค) ชุ.ธ.อ. ๗/๑๒๕.

กำลังส่งเสริมอำนวยความสะดวกด้วยปัจจัยต่างๆ พร้อมกับทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาไปในตัว คือ การสนับสนุนด้านปัจจัยในการเผยแผ่ธรรม การชักจูงไปฟังธรรม การสนทนาธรรม

(ค) การสนับสนุนด้านปัจจัยในการเผยแผ่ธรรม

การสนับสนุนด้านปัจจัยต่อการเผยแผ่ธรรมในสมัยพุทธกาล ทำได้หลายวิธีแต่ที่ทำให้เห็นเด่นชัดก็ใช้การเผยแผ่ธรรมะเป็นปัจจัย ถือเป็นสิ่งที่สำคัญต่อพระพุทธศาสนา ถึงแม้สมัยพุทธกาลมีคนยากไม่ใช่คนบวช แต่เป็นคนอยู่เบื้องหลังของการดำรงอยู่ของพระพุทธศาสนา เป็นขุมกำลังที่สำคัญรองลงมาจากพระสาวก เป็นบุคคลที่ช่วยให้และแสวงหาทั้งกำลังทรัพย์ กำลังสติปัญญาคอยให้ความอุปถัมภ์ในด้านต่างๆ แก่พระสงฆ์ และเป็นเครื่องจักรตัวสำคัญในการสืบต่ออายุพระพุทธศาสนา ไม่ใช่จะคอยให้ความอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนาอย่างเดียว แต่ยังทำหน้าที่ในการเผยแผ่หลักธรรม คำสอนทางพระพุทธศาสนา สมัยพุทธกาลหลายท่าน ได้มีการสนับสนุนด้านปัจจัยในการเผยแผ่ธรรมหลายวิธี เช่น การแสดงธรรม การสนทนาธรรม การถามปัญหา การสนับสนุนปัจจัยสี่กับพระสงฆ์และบุคคลอื่นที่นับถือลัทธิอื่นๆ

(ง) การชักจูงไปฟังธรรม

การชักนำผู้คนไปฟังธรรม เป็นอีกบทบาทหนึ่งที่มีคนยาก ในสมัยพุทธกาลได้กระทำเพื่อสืบต่ออายุของพระพุทธศาสนาพบว่า มีบุคคลหลายท่านที่ได้ฟังธรรมและบรรลุธรรมหันมานับถือพระพุทธศาสนาและให้การบำรุงอุปถัมภ์ เป็นเพราะการชักนำนั่นเอง นั่น หมายถึงว่าพระพุทธศาสนามีความเจริญรุ่งเรืองกว้างไกล เห็นได้ว่า การชักจูงไปฟังธรรมเป็นการประกาศหลักธรรมคำสั่งสอนขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าให้กว้างขวางยิ่งขึ้น ซึ่งจะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการสืบต่ออายุพระศาสนาในทางหนึ่ง นับว่าเป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้พระพุทธศาสนาดำรงมั่นคงอยู่ได้

(จ) การสนทนาธรรม

การสนทนาธรรมเป็นบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ไม่ได้เป็นหน้าที่ของพระสงฆ์แต่เพียงผู้เดียว แต่เป็นหน้าที่ของพุทธบริษัท ๔ การสนทนาเป็นการทำความเข้าใจแก่ผู้ที่มีองพระพุทธศาสนาในทางที่ผิด โดยเฉพาะมีคนยากสมัยพุทธกาลได้ใช้เวลาการสนทนาธรรมเพื่ออธิบายให้เข้าใจได้ถูกต้องพร้อมกับการชี้แนะว่า ดังนี้ (๑) เห็นว่าโลกเที่ยงข้อนี้เท่านั้นจริงอย่างอื่นไม่ (๒) เห็นว่าโลกไม่เที่ยง ข้อนี้เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง (๓) เห็นว่าโลกมีที่สิ้นสุด ข้อนี้เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง (๔) เห็นว่าโลกไม่มีที่สิ้นสุด ข้อนี้เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง (๕) เห็นว่าชีวะกับสรีระเป็นอย่างเดียวกัน ข้อนี้เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง (๖) เห็นว่าชีวะกับสรีระเป็นคนละอย่างกัน ข้อนี้เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง (๗) เห็นว่าหลังจากตายแล้ว สัตว์ย่อมเกิดอีก ข้อนี้เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง

(๘) เห็นว่าหลังจากตายแล้ว สัตว์ย่อมไม่เกิด ข้อนี้เท่านั้นจริงอย่างอื่นไม่จริง (๙) เห็นว่าหลังจากตายแล้ว สัตว์ย่อมเกิดอีกก็มี ไม่เกิดอีกก็มี ข้อนี้เท่านั้นจริงอย่างอื่นไม่จริง (๑๐) เห็นว่าหลังจากตายแล้ว สัตว์ย่อมเกิดอีกก็ไม่ใช่ ย่อมไม่เกิดอีก ก็ไม่ใช่ข้อนี้เท่านั้นจริงอย่างอื่นไม่จริง

สรุปได้ความว่า “ทุกท่านที่มีทิฐิอย่างนี้เพราะพิจารณาโดยไม่แยกคาย เพราะได้ฟังมาจากผู้อื่น ทิฐิเหล่านี้เกิดมี ถูกปรุงแต่งและก่อขึ้นมา โดยอาศัยปัจจัยเกิดขึ้นมา ไม่เที่ยง เป็นทุกข์สิ่งนั้น ที่พวกท่านผู้นี้ติดอยู่และเข้าถึง” และได้กล่าวในทิฐิของตนว่า “สิ่งใดสิ่งหนึ่งเกิดมี ถูกปรุงแต่ง ก่อขึ้นมาอาศัยปัจจัยเกิดขึ้นมา สิ่งนั้นไม่เที่ยง เป็นทุกข์ นั้นไม่ใช่ของเราเราไม่เป็นนั้น นั้นไม่ใช่ตัวตนของเรา” และกล่าวอีกว่า “ท่านผู้เจริญทั้งหลาย สิ่งใดสิ่งหนึ่งเกิดมีถูกปรุงแต่งก่อก่อขึ้นมา อาศัยปัจจัยเกิดขึ้นมา สิ่งนั้นไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ข้าพเจ้าได้เห็นดีแล้วด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริงว่า นั้นไม่ใช่ของเรา เราไม่เป็นนั้น นั้นไม่ใช่ตัวตนของเราและข้าพเจ้าย่อมรู้ชัดตามความเป็นจริง ซึ่งเป็นวิธีสลัดสิ่งนั้นทิ้งอย่างเด็ดขาด”

พระพุทธองค์ทรงอนุโมทนา ทรงตรัสรับสั่งชมเชย การกระทำของมคณายกใหญ่แห่งกรุงสาวัตถีให้เหล่าพระภิกษุสงฆ์ฟังว่า “ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุที่บวชได้ ๑๐๐ พรรษา จึงจะฟังชมพวกอัญเดียรถีย์ปริพาชกได้อย่างมีเหตุผล เทียบเท่ากับมคณายกใหญ่แห่งกรุงสาวัตถีชมได้”

แสดงให้เห็นว่า การสนทนาธรรมระหว่างอนาถบิณฑิกะกับพวกอัญเดียรถีย์ปริพาชก เป็นการสนทนาธรรมเชิงถามตอบปัญหากัน ซึ่งท่านก็ได้ใช้สติปัญญาสามารถอธิบายเรื่องอันตคาหิกทิฐิ ๑๐ ประการได้อย่างดี แสดงว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ความเข้าใจ และได้รับการศึกษาตามหลักการทางพระพุทธศาสนาเป็นอย่างดีสามารถถ่ายทอดให้มีความเข้าใจในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

(จ) บทบาทด้านสังคมสงเคราะห์

พระพุทธศาสนามีหลักคำสอนการอยู่ในสังคมหลายประการไม่ว่าจะเป็นปุถุชน หรือมคณายกผู้เป็นพระอริยบุคคลเมื่ออยู่ครองเรือนก็ต้องปฏิบัติตามหลักคำสอนเช่นเดียวกัน การปฏิบัติหน้าที่ต่อบุคคลอื่นเป็นสิ่งที่จะละเลยไม่ได้ เพราะทุกคนจะต้องพึ่งพาอาศัยกันและกัน ด้วยการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันโดยธรรม ซึ่งจะศึกษาตามลำดับ กล่าวคือ การอนุเคราะห์ญาติ การสงเคราะห์มิตรสหาย การสงเคราะห์บริวารการสงเคราะห์ผู้ยากไร้ ดังนี้

(ข) การอนุเคราะห์ญาติ

บทบาทในการอนุเคราะห์ญาติของมคณายกสมัยพุทธกาล ที่เห็นและเป็นเรื่องปรากฏและตรงกับผู้วิจัยได้ศึกษา คือ การอนุเคราะห์ญาติของมคณายกแห่งกรุงสาวัตถีบุคคลที่มีจิตใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เป็นที่เลื่องลือในหมู่คณะสงฆ์ และประชาชนทั่วไป

ทำให้เห็นว่า บทบาทการอนุเคราะห์ญาติของมัทนายกอย่างอนาถบิณฑิกะ ที่ให้โอกาสด้วยการพาไปเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าและกราบทูลเรื่องดังกล่าวพระองค์ทรงแสดงธรรมโปรด จนนายเขมกะเกิดความสลดสังเวชต่อการกระทำของตน เมื่อฟังธรรมเทศนาจบก็บรรลุโสดาปัตติผล ตั้งแต่นั้นมาประกาศตนเป็นอุบาสก ประพฤติปฏิบัติต่อหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า

(ข) การสงเคราะห์มิตรสหาย

มิตรในทางพุทธศาสนา นับว่ามีความสำคัญมากต่อชีวิตของบุคคลทุกคนดั่งนั้น การคบคนดีเป็นมิตรมีจิตน้อมไปในความตั้งใจเชื่อฟัง ถ้อยคำของคนดีย่อมเป็นประโยชน์เป็นทางที่นำไปสู่ความสำเร็จ มัทนายกหรือเศรษฐี คหบดี นับได้ว่าเป็นผู้ที่มีทรัพย์มากและรู้จักการแสวงหาหากแม้ว่าคบมิตรเทียม กล่าวคือ เป็นศัตรูผู้มาในร่างของมิตร^{๑๐} ย่อมทำให้ทรัพย์ที่มีพียงหมดไปได้ แม้แต่การบรรลุมรรคพรหมจรรย์ก็ย่อมอาศัยมิตรดีหรือกัลยาณมิตร ถ้าบุคคลไม่คบธรรมไม่เคารพเชื่อฟังพระพุทธเจ้าก็ย่อมไม่สามารถตรัสรู้ได้ ในทางตรงกันข้ามผู้ที่ไม่เชื่อไม่คบคนดีแต่ไปคบคนพาลเป็นมิตร ย่อมนำไปสู่ความเสียหาย

พระพุทธเจ้าตรัสเรื่องของการคบมิตรไว้ในมงคลสูตร เพื่อให้พุทธศาสนิกชนได้นำมาปฏิบัติ นักธุรกิจสมัยพุทธกาลได้ชื่อว่า เป็นผู้หนึ่งที่มีมิตรสหาย ที่เป็นกัลยาณมิตรทำให้ท่านได้รับคำแนะนำในสิ่งที่มีประโยชน์ ส่งเสริมให้ท่านดำเนินไปในหนทางที่งดงาม

เห็นว่า มัทนายกสมัยพุทธกาลเป็นผู้ได้กระทำในเรื่องความเป็นมิตรทั้งต่อครอบครัวและต่อผู้อื่น ดังที่ปรากฏจากข้อความที่กล่าวมาแล้วจัดเป็นผู้ที่อยู่ในลักษณะมิตรแท้^{๑๑} คือ เป็นมิตรสหายที่คบหากันร่วมกันทำกิจกรรมต่างๆ ด้วยสัมมาทิฐิผู้มีความเกื้อกูลกันช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ไม่เอารอดเอาเปรียบกันตลอดถึงความเข้าใจในสถานภาพและบทบาทที่แสดงออก ยังเป็นที่พึงพาอาศัยกันและกันได้^{๑๒} แต่ยังมีบุคคลอีกกลุ่มหนึ่งที่ถือว่าเป็นผู้อยู่เบื้องหลังในความสำเร็จในการทำงานทุกๆ ด้านนั้นคือบริวาร ดังที่จะกล่าวต่อไป

(ฅ) การสงเคราะห์บริวาร

บริวาร คือ ผู้ที่มีบุคคลคอยแวดล้อมติดตามและรับใช้งาน ดั่งนั้นมัทนายกไม่ว่าจะเป็นเจ้าของกิจการขนาดเล็กหรือขนาดใหญ่ ต้องมีบุคคลคอยติดตามหรือคอยรับใช้ในงานนั้นๆ และยิ่ง

^{๑๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **ธรรมบุญชีวิต**, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิบรรจงสนธิ, ๒๕๔๘), หน้า ๖๖-๖๙.

^{๑๑} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๙๒/๒๐๑.

^{๑๒} ดูรายละเอียดใน, พุทธศาสนิกฯ, **เดือนใจวัยรุ่น**, หน้า ๑๑๐.

มัคทายกสมัยพุทธกาลมีบริวารคอยรับใช้มาก เมื่อจะไปทำธุระที่ไหนต้องมีคนคอยติดตามรับใช้ไปด้วยเสมอ^{๑๓}

มัคทายกในสมัยพุทธกาลมีบริวารทั้งชายหญิง ที่มีประวัติปรากฏในคัมภีร์เกี่ยวกับบทบาทระหว่างมัคทายกกับบริวารเห็นเด่นชัดเป็นหญิงรับใช้

โดยสรุป การส่งเสริมบริวารคนรับใช้ของมัคทายก โดยเฉพาะที่ผู้วิจัยยกขึ้นเป็นกรณีศึกษาบทบาทของมัคทายกต่อการส่งเสริมบริวารเพื่อเป็นการสร้างรากฐานทางธรรม ให้เข้าถึงหลักของพระพุทธศาสนา ซึ่งจะเห็นได้จากเรื่องราวที่ปรากฏในคัมภีร์ที่ต่างๆ เป็นผู้เปิดโอกาสให้บุคคลทุกระดับทั้งที่ต่ำต้อยกว่าตนเองให้ได้พบพระพุทธศาสนา เพื่อเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี โดยเริ่มจากที่ครอบครัวเป็นหลักพื้นฐานและขยายต่อไปยังบุคคลทั้งหลายด้วยจิตที่เมตตา

(ญ) การสงเคราะห์ผู้ยากไร้

การใช้หลักการทางพระพุทธศาสนา มาเป็นแนวทางในการประกอบธุรกิจย่อมส่งผลให้ครอบครัวของตนมีเศรษฐกิจที่ดีมีความมั่นคง เมื่อภายในครอบครัวมีเศรษฐกิจการเงินที่ดีเป็นจุดเริ่มต้นของครอบครัวที่จะต้องรู้จักสร้างฐานะความเป็นอยู่ให้ดีขึ้นพระพุทธองค์ทรงตรัสสอนในเรื่องของทรัพย์ที่มัคทายกหามาได้ ดังที่ปรากฏในอาทियสูตร ว่าทรัพย์ที่หามาได้จากการประกอบอาชีพสุจริตด้วยความขยันหมั่นเพียร ต้องนำมาเลี้ยงตน บิดามารดา บุตรภรรยาและเลี้ยงคนในปกครอง นำทรัพย์ที่หามาได้ไปบำรุงมิตรสหายและผู้ร่วมงานนำทรัพย์ที่หามาได้ไปปกป้องรักษาสวัสดิภาพ ทำตนให้มั่นคงปลอดภัยจากอันตรายต่างๆ เกิดจาก ไฟ น้ำ ผู้ปกครองเมือง โจร คนที่ไม่ชอบกัน หรือทายาทนำทรัพย์ที่หามาได้ไป ทำพลีคือ สละบำรุงและบูชาสิ่งที่เคารพ ประกอบด้วย ญาติพลี ส่งเสริมญาติ อติถีพลี ต้อนรับแขกที่มาเยี่ยมพบปะตักเตือน ทำบุญเพื่ออุทิศแก่ผู้ล่วงลับ ราชพลี เสียภาษีช่วยเหลือเมือง เทวดาพลี ทำบุญอุทิศในสิ่งที่ตนเคารพบูชา และนำทรัพย์ที่หามาได้จัดถวายทักษิณาทานแด่สมณพราหมณ์

แสดงให้เห็นว่า นอกจากที่จะนำทรัพย์ที่หามาได้ เพื่อนำไปใช้เกิดประโยชน์ในด้านต่างๆ ซึ่งได้จากการแสวงหาทรัพย์ในทางที่ถูกต้อง ซื่อสัตย์สุจริตและไม่เบียดเบียนผู้อื่น แล้วนำมาใช้จ่ายเลี้ยงดูตนเองและครอบครัว ตลอดจนทำบุญทำทาน แล้วยังนำทรัพย์มากระจายเพื่อเข้าไปช่วยสงเคราะห์แก่ผู้ยากไร้

^{๑๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๑๓๔.

(๓) บทบาทด้านศาสนพิธี

พิธี “ส่งเคราะห์”

ปู่จารย์เล่าเรื่องพิธีนี้ว่า “เป็นความเชื่อของชาวบ้านมาแต่โบราณซึ่งเป็นเรื่องที่ดี ไม่เกิดโทษหรือความเสื่อมเสียต่อชุมชน เป็นการสะเดาะเคราะห์ให้หมดไป ชาวบ้านก็จะมาขอให้ทำพิธี คือขอให้ไปส่งดวงให้หน่อย ส่วนใหญ่จะไม่สบาย เมื่อไปให้หมอเข้าทรงดู (หมอฟันบ้าน) มักทักว่า ไปที่นั่นที่นี้มาแล้วถูกผีทักให้เราตกใจ เช่น เดินไปที่ต้นไม้ใหญ่ นางไม้ไม่ได้กินอะไรก็มาทักเราเราจะสะดุ้งจิตไม่สบายและทำให้เจ็บไข้ได้ป่วย ต้องไปหาปู่จารย์ให้ทำพิธีกรรมทำสะดวง อาจจะไม่ใช่ปู่จารย์ก็ได้ไปหาคนที่เคยบวชเรียนแล้วก็ได้

“ก็ต้องทำสะดวงส่งไป มีคำกล่าวเป็นภาษาเมืองอาจเรียกว่า คาถาก็ได้ ในสะดวงจะมีของเช่น ไห้ว เช่น บุหรี่ เมียง หมาก พลุ ข้าวต้ม ขนม เนื้อสุก บางทีผีที่ทักอยากกินเนื้อดิบ ปลาดิบ ก็ใส่ไป ขึ้นอยู่กับที่หมอดูทักไว้ เช่น คนนี้ป่วยเพราะเดินไปทิดได้ ไปสะดุ้งต้นไม้ใหญ่มาทักเราอยากกินจิ้งจก กุ้ง กุ้งอ่อม ไก่คู่ เหล้าขาว ก็มี ก็ต้องใส่ไปในสะดวง”^{๑๔}

ด้านการส่งเคราะห์เพิ่มเติมว่า “สิ่งของในกระทงเรียกว่า เครื่องสี่ คือ ต้องมี ๔ ชิ้น คือ ข้าว ๔ แกง ส้ม แกงหวาน ๔ บุหรี่ ๔ เมียง ๔ หมาก ๔ เทียน ๔ กล้วยอ้อย ๔ มีน้ำขมิ้นส้มป่อย มีจ้อหรือธงสีขาวสามเหลี่ยมปักในกระทง ใช้ดินน้ำมันปั้นเป็นรูปสัตว์ตามราศีของเจ้าของพิธี และใช้ดินน้ำมันปั้นเป็นรูปเทวดา พิธีกรรมไปทำที่บ้านของเจ้าของพิธี มีการกล่าวคาถาใช้เวลาประมาณครึ่งชั่วโมงก็เสร็จ หลังจากนั้นก็ผูกข้อมือและทำพิธีปิดเคราะห์ คือ ให้เจ้าของพิธีแบมือทั้งสองข้างและใช้ด้ายสายสิญจ์ปัดที่ฝ่ามือออกมานอกตัว และกล่าวคาถาเป็นอันจบ ค่าส่งเคราะห์เรียกว่า ค่าขันตั้งเป็นเงิน ๓๖ บาท”

สรุปว่า “ปู่จารย์” นอกจากเงินที่ได้จากเจ้าภาพมอบให้แล้ว เงินค่าครองชีพอีกส่วนหนึ่งได้จากการทำพิธีให้ชาวบ้าน เช่น พิธีขึ้นท้าวทั้งสี่ สำหรับงานมงคลต่างๆ หรือ พิธีส่งเคราะห์หรือสะเดาะเคราะห์ การรับหน้าที่ปู่จารย์ประจำวัด บางแห่งบอกว่าจ่ายออมเป็นปู่จารย์ เพราะชุมชนผลักดันให้เป็น ต้องเสียสละเวลาส่วนตัวมาก ไม่ได้ทำงานหารายได้ หากมีคนอื่นเป็นแทนจะเลิก

ศาสนพิธีมี ๔ หมวดใหญ่

ในพระพุทธศาสนาแบ่งศาสนพิธีออกเป็น ๔ หมวดใหญ่ๆ ดังนี้

๑. กุศลพิธี เป็นพิธีเกี่ยวกับการอบรมความดีงามทางพระพุทธศาสนาเฉพาะบุคคล เช่น การแสดงตนเป็นพุทธมามกะ การเวียนเทียนในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา และการรักษาศีลประเภทต่างๆ เป็นต้น

^{๑๔} อนุ เนินหาด, ผิปู่ย่า พระสงฆ์ ปู่จ่าน ป่าเฮี้ยว และสับเทร่อ, (เชียงใหม่ : นพบุรีการพิมพ์ , ๒๕๔๗), หน้า ๒๙.

๒. บุญพิธี เป็นพิธีทำบุญเนื่องด้วยประเพณีในครอบครัวซึ่งเป็นประเพณีที่เกี่ยวกับการดำเนินชีวิตของคนทั่วไปมี ๒ ประเภท คือ

- ๒.๑ พิธีทำบุญในงานมงคล ได้แก่การทำบุญในโอกาสต่างๆ
- ๒.๒ พิธีทำบุญในงานอวมงคล เช่น บุญหน้าศพ เป็นต้น
๓. ทานพิธี เป็นพิธีถวายทานต่างๆ เช่น การถวายทาน เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค เป็นต้น
๔. ปกิณกะพิธี เป็นพิธีเบ็ดเตล็ด ได้แก่ การอาราธนาศีล การประเคนของพระ เป็นต้น

ศาสนพิธีของศาสนาพุทธ อาทิเช่น

พิธีตักบาตร คือ การนำข้าวและอาหารคาวหวานใส่บาตรพระภิกษุสงฆ์หรือสามเณร โดยอาจทำเป็นประจำวันในท้องถิ่นชุมชนที่มีพระภิกษุสงฆ์และสามเณรออกบิณฑบาตจะทำในวันเกิดของตนหรือวันสำคัญทางศาสนา รวมทั้งวันพระ ๘ ค่ำ และ ๑๔,๑๕ ค่ำ เป็นต้น

เบื้องต้นของการตักบาตร ต้องเตรียมใจให้ผ่องใสเป็นกุศล เปี่ยมด้วยความเต็มใจ บุญจะได้บังเกิดขึ้นตั้งแต่เริ่มคิด ขณะทำก็ไม่นึกเสียดาย ให้มีใจเป็นสุข หลังจากให้ไปแล้วก็ปลื้มปิติยินดีในทานนั้นไม่นึกเสียดายในภายหลัง บุญกุศลจึงจะเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง ในการเตรียมของตักบาตร เช่น ข้าวสารอาหารแห้งหรือคาวหวาน ถ้าของสดพึงระวังอย่าให้ข้าวและอาหารนั้นๆ ร้อนหรือเย็นจนเกินไป เพราะอาจทำให้เกิดความลำบากแก่พระภิกษุหรือสามเณร ที่ต้องอุ้มบาตรต่อไปในระยะทางไกล ของที่ใส่บาตรนั้นนิยมปฏิบัติธรรมเนียมว่าให้ยกขึ้นจับ (ยกขึ้นสูงระดับหน้าผาก ด้วยท่าประนมมือโดยอนุโลม) แล้วนิมนต์พระภิกษุสงฆ์หรือสามเณรว่า นิมนต์ครับ หรือนิมนต์ค่ะ เมื่อท่านเดินผ่านมาในระยะใกล้แล้วใส่ของลงบาตร กล่าวคำถวายทานว่า

สุทินนัง ะตะ เม ทานัง อาสะวักขะยวะหัง โหตุฯ

แปลว่า ทานที่ข้าพเจ้าให้แล้วด้วยดีหนอ จงเป็นเครื่องกำจัดอาสวกิเลส ออกไปจากใจของข้าพเจ้าด้วยเถิด เมื่อใส่บาตรเสร็จแล้วนิยมทำการกรวดน้ำเพื่ออุทิศส่วนกุศลบุญแก่ผู้อื่นอันเป็นที่รักด้วย ช่วยทำให้เกิดความอิ่มเอิบใจ เป็นสุขแก่ผู้ปฏิบัติ

พิธีกรรมทางศาสนาในท้องถิ่น

ชาวท้องถิ่นนับถือพระพุทธศาสนา เมื่อถึงวันโกนในช่วงเข้าพรรษาจะมีการเตรียมข้าวปลาอาหาร ข้าวต้ม ขนม เพื่อนำไปทำบุญในวันพระ ชาวบ้านที่ทำงานส่วนตัวในวันพระจะหยุดงานทั้งเจ้าของและสัตว์ เพราะมีความเชื่อว่าถ้าใช้งานสัตว์ในวันพระจะเป็นบาป ส่วนวันพระที่อยู่นอกช่วงเทศกาลเข้าพรรษาก็มีการเตรียมข้าวปลาอาหารสำหรับไปวัดเช่นเดียวกันเพียงแต่จำนวนที่เตรียมอาจจะน้อยหรือมีผู้ไปทำบุญที่วัดน้อยไปบ้างเท่านั้นในการทำบุญวันพระมีอยู่ ๒ ช่วง ได้แก่

๑) ช่วงเช้าชาวบ้านจะเตรียมดอกไม้ ฐูปเทียน ข้าวปลาอาหาร ขนมไปทำบุญที่วัด เมื่อไปถึงกราบพระ ๓ ครั้ง นำดอกไม้ฐูปเทียนใส่ในที่ที่ชาวบ้านเรียกว่า ชันแก้วทั้งสามแล้วจึงใส่อาหารใน

บาตรและตักบาตรพระที่เดินออกมารับบิณฑบาตแล้วเข้าในวิหาร เริ่มบูชาพระโดยจุดเทียนธูป และปูจรรย์ (มัคนายก) กล่าวนำชาวบ้านกล่าวตามโดยตั้งนม ๓ จบเป็นการบูชาพระรัตนตรัยและ บูชาดอกไม้ธูปเทียน อารธนาศีล ๕ (ขอศีล ๕) พระสงฆ์ตั้งนม ๓ จบ กล่าวไตรสรณคม และให้ศีล ๕ พระเทศสั่งสอนชาวบ้านพอจบ ปูจรรย์กล่าวว่า ถวายเครื่องไทยทาน อาหาร พระให้พร กรวดน้ำ แล้ว ลาพระกลับ ถือว่าเป็นการสิ้นสุดกิจกรรมในภาคเช้า

๒) ช่วงบ่ายจะปฏิบัติเช่นเดียวกับช่วงเช้า เพียงแต่การเทศนาสั่งสอนของพระใช้ธรรม เทศนาที่ผูกเป็นเรื่องราวมาเล่าให้ชาวบ้านฟังเป็นการสั่งสอน ส่วนสิ่งของที่ถวายจะเป็นสิ่งของที่ จำเป็นไม่เป็นอาหารตั้งเช่น ช่วงเช้าวันพระเลยเวลาเพลแล้วพระไม่ฉันอาหาร

จึงสามารถสรุปได้ว่า ผู้ที่จะเป็นปูจรรย์จะต้องมีจิตใจที่ต้องการช่วยเหลือสังคม หรือ ชุมชนส่วนหนึ่งด้วย และหากมีอาชีพอื่นที่ทำรายได้ให้มากกว่าการเป็นปูจรรย์ ก็คงไม่ยากเป็นปูจรรย์ เพราะต้องสละเวลาอีกทั้งต้องมีความพร้อมอยู่เสมอ หากชาวบ้านมาแจ้งให้ไปประกอบพิธีกรรมทาง ศาสนา หน้าที่ของปูจรรย์ทางภาคเหนืออีกประการหนึ่งคือ การจัดงานศพ ปูจรรย์จะต้องไปจัดการ เกี่ยวกับศพ ตั้งแต่การแนะนำเจ้าภาพ การจัดใส่โลงเรื่อยไปจนถึง “เสียชีวิต” ที่ภาคกลางเรียกว่า “ปลงศพ” หรือภาษาเขียนว่า “ฌาปนกิจศพ” หน้าที่ดังกล่าว ทางภาคกลางเป็นหน้าที่ของ “สัปเหร่อ” โดยชัดแจ้ง ตั้งแต่การนำศพจากโรงพยาบาลกลับมาบ้านใส่โลง จนถึงพิธีที่วัดและที่ป่าช้า รุ่งขึ้นต้องทำพิธีเก็บอัฐิมอบให้ญาติเป็นอันเสร็จพิธี เสร็จพิธีเจ้าภาพใส่ซองปัจจัยให้ ๓,๐๐๐ - ๕,๐๐๐ บาท รายได้พอครองชีพได้สบาย “สัปเหร่อ” มักสืบทอดจากรุ่นพ่อมารุ่นลูก อาจถือได้ว่าเป็นอาชีพ หนึ่ง จึงดูเหมือนว่า “ปูจรรย์” ของท่าหลายหน้าที่อยู่เหมือนกัน ทั้งทำหน้าที่เป็น “มัคนายก” แบบ ทางภาคกลาง ทำหน้าที่ส่งเคราะห์ สะเดาะเคราะห์ อีกทั้งต้องทำหน้าที่เป็น “สัปเหร่อ” ด้วยเหตุผล ดังกล่าว “ซองปัจจัย” ควรต้องได้เพิ่มมากขึ้นเพราะปูจรรย์ คือ ผู้เชื่อมและประสานให้ศาสนพิธีต่างๆ นั้นสำเร็จลงได้ด้วยตามวัตถุประสงค์ในกิจการงานนั้นๆ อย่างดี และถูกต้องตามขนบธรรมเนียมและ ประเพณีตามบริบทของสภาพสังคมต่างๆ เป็นต้น

หน้าที่ของปูจรรย์ ศาสนพิธี หมายถึง ระเบียบแบบแผนหรือแบบอย่างที่อยู่ปฏิบัติใน ศาสนา เมื่อนำมาใช้ในพระพุทธศาสนา จึงหมายถึงระเบียบแบบแผนหรือแบบอย่างที่อยู่ปฏิบัติใน พระพุทธศาสนา ศาสนพิธีต่างๆ ช่วยทำให้ความศรัทธาต่อพระพุทธศาสนิกชนมีความแน่นแฟ้นยิ่งขึ้น เป็นสิ่งตอกย้ำใจให้ระลึกถึงคุณของพระรัตนตรัยได้อย่างดีเยี่ยม จึงเป็นระเบียบแบบแผนอันดีงามที่ ควรรักษาไว้คู่กับพระพุทธศาสนาตลอดไป^{๑๕}

^{๑๕} อนุ เนินหาด, ผีปู่ย่า พระสงฆ์ ปู่จรรย์ ป่าเขี้ยว และสัปเหร่อ, (เชียงใหม่ : นพบุรีการพิมพ์, ๒๕๔๗),

ศาสนพิธี เป็นพิธีกรรมทางศาสนา ซึ่งถือปฏิบัติเป็นแบบอย่าง เป็นธรรมเนียมสืบต่อกันมา เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยสวยงามเป็นแบบเดียวกัน เหตุให้เกิดศาสนพิธีนี้คือ ความนิยมทำบุญของพุทธศาสนิกชน ซึ่งไม่ว่าจะปรารถนาเหตุอะไรทำกัน ก็มักจะให้ตรงและครบตามหลักวิธีทำบุญในทางพระพุทธศาสนา ซึ่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแนะนำไว้ ๓ หลัก คือ

- ๑) ทาน การบริจาควัตถุสิ่งของของตนเพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่น
- ๒) ศีล การรักษากายวาจาให้สงบเรียบร้อย
- ๓) ภาวนา การยกระดับจิตใจให้สูงขึ้นด้วยการอบรมให้สงบนิ่งและให้เกิดปัญญา

สรุปได้ว่า ในการทำบุญทุกครั้ง ชาวพุทธจึงถือคติว่าต้องให้เข้าหลัก ๓ ประการนี้ โดยเริ่มต้นจะทำข้อไหนก่อนก็ได้ เช่น รับศีลแล้วฟังพระเจริญพระพุทธมนต์ (ภาวนา) จบลงด้วยการถวายทาน เป็นต้น ความนิยมนี้ได้แพร่หลายทั่วไปจนกลายเป็นประเพณีทางศาสนาไป พิธีกรรมแบบนี้จึงสมมติเรียกกันต่อมาว่า “ศาสนพิธี” โดยมีผู้นำศาสนพิธี, มรรคทายก หรือ ปู่จารย์ เป็นผู้เชื่อมหรือประสานให้พิธีกรรมต่างๆ นั้นสำเร็จลงด้วยดีทุกๆ ประการ

ถ้าเปรียบศาสนาเหมือนกับต้นไม้ ศาสนพิธีก็เปรียบได้กับเปลือกนอกของต้นไม้ ตัวสังฆธรรมคือ คำสอนที่เป็นหลักปฏิบัติทางศาสนาเปรียบได้กับแก่นไม้ทั้งเปลือกทั้งแก่นไม้ย่อมมีประโยชน์ต่อต้นไม้เท่าๆ กัน หากมีแต่แก่น ไม่มีเปลือกห่อหุ้ม ต้นไม้นั้นก็จะอยู่ไม่ได้ หรือมีแต่เปลือกอย่างเดียว แก่นไม่มี หรือแก่นมีแต่เล็กเรียวเกินไปเพราะเปลือกหนามาก ต้นไม้นั้นก็ให้ประโยชน์น้อย ดังนั้นต้นไม้จึงต้องมีทั้งแก่น และเปลือกเพื่ออาศัยซึ่งกันและกัน หากถึงคราวจะใช้ทำประโยชน์จริงๆ ค่อยแกะเปลือกนอกออก นำเฉพาะแก่นเท่านั้นไปใช้ จึงจะได้รับประโยชน์จากต้นไม้นั้นอย่างแท้จริง

ศาสนาก็มีลักษณะเช่นนี้ พิธีกรรมต่างๆ ซึ่งเรียกในที่นี้ว่า ศาสนพิธีนั้นเป็นเพียงองค์ประกอบภายนอกที่ห่อหุ้มแก่นศาสนา คือ ตัวสังฆธรรมไว้ หากจะเลือกใช้เลือกสอนกันแต่แก่นๆ แล้วคงเป็นไปและเข้าใจได้ยาก จำต้องเริ่มต้นจากเปลือกกระพี้ไปก่อน เพราะความนิยมของคนและพื้นฐานความรู้ของคนไม่เหมือนกันและไม่เท่ากัน แต่พิธีกรรมนั้นต้องเป็นไปพอเหมาะพอควร ไม่มากเกินไปไม่น้อยเกินไป หากพิธีกรรมมีมากเกินไป แก่นธรรมก็จะเล็กเรียวลง เหมือนต้นไม้ ถ้ามีเปลือกกระพี้หนามาก แก่นของต้นไม้นั้นมักจะเล็กเรียวมาก พิธีกรรมนั้นจะต้องเป็นพิธีกรรมที่ดีด้วย เพราะพิธีกรรมที่ดีจะสื่อให้เห็นว่าแก่นธรรมนั้นดี เปรียบเหมือนต้นไม้ที่มีเปลือกดี สื่อให้เห็นว่าแก่นข้างในย่อมดี หรือผลไม้ที่มีเปลือกนอกดีก็สื่อให้เห็นว่าเนื้อข้างในจะไม่เน่าไม่เสียด้วย ตรงข้ามหากเปลือกนอกมีจุดต่างดำหรือมีรอยเนา ก็สื่อให้เห็นว่าเนื้อข้างในยังวางใจไม่ได้^{๑๖}

ดังนั้น ศาสนพิธีจึงต้องคงคู่ไว้กับแก่นธรรม แต่การประกอบศาสนพิธีอย่าติดเพียงแค่พิธีกรรมเท่านั้น ทั้งไม่ควรคิดว่าพิธีกรรมต่างๆ ที่ทำกันอยู่นั้นเป็นตัวแท้เป็นแก่นศาสนา ความจริง

^{๑๖} มณี พะยอมยงค์, สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ, ฉบับต้นแบบ, หน้า ๒๘.

พิธีกรรมเป็นเพียงส่วนประกอบภายนอก เพื่อเป็นทางผ่านให้เข้าถึงแก่นธรรมหรือตัวแท้แห่งศาสนา เท่านั้น รวมความแล้ว ศาสนพิธีมีประโยชน์ ๒ อย่าง คือ

๑) รักษาความเป็นเอกลักษณ์ของชาติ คือ พิธีกรรมทางศาสนานั้นมีแบบแผนเป็นของตัวเองโดยเฉพาะจึงเป็นจุดเด่นอย่างหนึ่งในแบบวัฒนธรรมของชาติ อาจเชิดชูเอกลักษณ์ของชาติไว้ได้ด้วยแบบอย่างนั้น เพราะเป็นเอกลักษณ์ของตัวเองโดยเฉพาะ นับว่าเป็นเครื่องเชิดหน้าชูตาของชาติได้ ทางหนึ่งทีพอจะรอดผู้อื่นได้ว่าชาติเรานั้นได้สะสมระเบียบประเพณีอันดีงามมานานแสนนานแล้ว ซึ่งแสดงถึงว่าเรามีวัฒนธรรมมานานแสนนานแล้วนั่นเอง

๒) ส่งเสริมคุณค่าทางด้านจิตใจ คือ ทำให้ผู้ประกอบพิธีกรรมนั้นๆ เบิกบานใจ เกิดความปีติสดชื่นขึ้น เพราะได้ประกอบพิธีกรรมนั้นแล้ว เป็นการเตรียมใจไว้รองรับบุญกุศลหรือความดีอื่นๆ ต่อไป และเป็นเหตุจูงใจให้ผู้พบเห็นปรารถนาจะทำตามอย่างบ้าง ตัวอย่างในการส่งเสริมคุณค่าทางด้านจิตใจของศาสนพิธีเช่น เมื่อต้องการจะทำบุญเลี้ยงพระที่บ้าน แบบแรกตัดพิธีกรรมออกหมด คือ เมื่อพระมาถึงบ้านก็นำอาหารคาวหวานมาถวายท่านเลย เมื่อพระท่านฉันเสร็จแล้วก็อำลากลับวัดเลยเช่นกัน นี่แบบตัดพิธีกรรมออก อีกแบบหนึ่งเป็นแบบทำตามพิธีกรรม คือ เมื่อพระมาถึงแล้วเจ้าของบ้านจุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย ได้กราบพระ ได้รับศีล ได้ฟังพระเจริญพระพุทธมนต์ ได้ถวายทานด้วยมือตนเอง พระท่านฉันเสร็จแล้วก็ได้รับพรจากพระ ได้กรวดน้ำ ได้รับประพรมน้ำพระพุทธมนต์ตามลำดับ ในสองแบบนี้แบบแรกไม่มีพิธีกรรม แบบหลังมีพิธีกรรมเพิ่มขึ้นตามความนิยม แบบไหนจะเป็นเหตุให้ผู้เป็นเจ้าภาพหรือผู้กระทำประทับใจและเกิดความแช่มชื่น เป็นสุขใจมากกว่ากัน

ผู้มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องศาสนพิธีดีแล้วย่อมเป็นผู้ฉลาดในการจัดทำพิธีกรรมต่างๆ ในทางศาสนา เป็นผู้สามารถในการประกอบพิธีกรรมนั้นๆ ได้ถูกต้องตามแบบแผนที่นิยมกันทั่วไป เป็นเหตุให้ผู้ได้พบเห็นเกิดศรัทธาในผู้นั้นว่า เป็นผู้ซำของได้รับการฝึกฝนอบรมมาดีแล้ว ไม่มีความเคอะเขินในการจัดทำเป็นการเพิ่มเสน่ห์และบุคลิกภาพให้แก่ตัวเองอย่างหนึ่ง และนอกจากนั้นยังได้ชื่อว่า ช่วยสืบต่ออายุพระศาสนาโดยปริยายด้วย เพราะแบบอย่างหรือธรรมเนียมที่ดีงามมีเหตุมีผลเป็นพิธีกรรมนั้นๆ เมื่อยังรักษากันไว้ได้เพียงใด ตัวศาสนาก็ยังชื่อว่าได้รับการรักษาอยู่เพียงนั้น เหมือนเปลือกกระทิ์ของต้นไม้ยังคงสดอยู่ตราบใดต้นไม้ไม้นั้นก็จะยังมีชีวิตอยู่ตราบนั้น

การประกอบศาสนพิธี

ดังกล่าวมาแล้วว่าพิธีกรรมนั้น เป็นเพียงส่วนประกอบไม่ใช่ตัวหลักการศาสนา เวลาจะประกอบพิธีกรรม จึงควรยึดถือเฉพาะที่เป็นหลักศาสนพิธี คือ ให้เข้าหลักการทำบุญทางศาสนา ๓ ประการข้างต้นนั้นเท่านั้น ตัดพิธีกรรมส่วนเกิน ซึ่งเป็นเหตุฟุ่มเฟือย เป็นสิ่งที่ทำต่อกันมาโดยไม่ทราบ

เหตุผลออกเสีย นอกจากต้องคำนึงถึงหลักศาสนพิธี แล้วต้องคำนึงถึงหลักเศรษฐกิจและหลักสังคมด้วย

การประกอบพิธีกรรมทุกประเภท ปู่จารย์ควรคำนึงถึงหลักอย่างน้อย ๔ ประการ คือ

๑) ต้องประหยัด คือ ใช้จ่ายเฉพาะในสิ่งที่จำเป็น ไม่ฟุ่มเฟือย ไม่ทำแบบตำน้ำพริกละลายแม่น้ำ ตัดสิ่งที่ไม่เกิดบุญไม่เกิดกุศลออกเสีย ยิ่งสิ่งที่เบียดเบียนมุขต่างๆ ด้วยแล้วไม่ควรจัดให้มีขึ้นในพิธีกรรมเป็นเด็ดขาด เพราะนอกจากจะไม่เป็นบุญเป็นกุศลแล้ว ยังจะพลอยเป็นบาปเป็นกรรมไปเสียอีกด้วย

๒) ต้องให้ได้ประโยชน์และคุ้มค่า คือ สิ่งที่ทำที่ลงทุนไปนั้นต้องให้ได้ให้เป็นประโยชน์ต่อตัวเองหรือผู้อื่นที่เราต้องการให้ได้รับประโยชน์อย่างแท้จริง ทำแล้วให้มีกำไรมากกว่าขาดทุนหรือให้เป็นกำไรทั้งหมด คือ ให้เป็นบุญมากกว่าเป็นบาป หรือให้เป็นบุญล้วนๆ ไม่มีบาปเข้ามาปน

๓) ต้องถูกต้องตามขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม คือ ทำให้ถูกต้องหลักเกณฑ์แห่งการทำบุญนั้นๆ ตัดพิธีกรรมส่วนเกินออกเสีย แต่เมื่อตัดแล้วต้องไม่เสียแบบแผนที่ดีงาม ที่มีเหตุมีผล ต้นปลายซึ่งนิยมกันมา ทั้งนี้มิใช่ว่าต้องทำตามอย่างที่เขามาทำมาทั้งหมดเสมอไป เพราะพิธีกรรมที่ทำตามอย่างกันมานั้นมักจะเป็นพิธีกรรมส่วนเกินเสียเป็นส่วนใหญ่ บางทีก็ทำกันไปโดยไม่รู้ว่าทำกันไปทำไมก็มี เห็นเขาทำก็ทำตามเขาบ้าง หรือทำไปด้วยความจำใจ ถ้าไม่ทำก็กลัวว่าเขาจะตำหนิหรือติฉินเอา ก็มี

๔) ต้องให้เหมาะสม คือ เวลาทำต้องดูฐานะความเป็นอยู่ดูกำลังของตัวเองก่อนว่าควรทำได้เพียงไรแค่ไหน มีแค่ไหนก็ควรทำแค่นั้น ไม่จำเป็นต้องทำให้เท่าเขาหรือให้เหมือนเขาเสมอไป อย่าถึงกับต้องไปกู้หนี้ยืมสินเขามาทำ เพราะจะทำให้เดือดร้อนในภายหลังได้ การประกอบพิธีกรรมที่ถูกต้องตามหลักเกณฑ์ย่อมได้ผลไม่น้อยและทำได้ไม่ยากนัก เป็นทางบุญแน่แท้ ทำแล้วย่อมได้บุญสมประสงค์ แต่ถ้าประกอบไม่ถูกต้องหรือประกอบโดยไม่เข้าใจอาจจะไม่ได้ผลบุญเท่าที่ควรจะได้ ทั้งยังจะขาดทุนเสียด้วยซ้ำไป

หน้าที่ของมัคนายก หรือปู่จารย์ ที่ควรมีความรู้และความเข้าใจเป็นอย่างยิ่งคือ “งานศาสนพิธี” ที่ต้องให้ตรงและครบตามหลักวิธีทำบุญในทางพระพุทธศาสนา ซึ่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแนะนำไว้ ๓ หลัก คือ (๑) ทาน การบริจาควัตถุสิ่งของของตนเพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่น, (๒) ศีล การรักษาความประพฤติให้สงบเรียบร้อย และ (๓) ภาวนา การยกระดับจิตใจให้สูงขึ้นด้วยการอบรมให้สงบนิ่งและให้เกิดปัญญา ตลอดจนถึงประโยชน์, ผลจากการเรียนรู้ และการประกอบของศาสนพิธีต่างๆ และคำนึงถึงหลักอย่างน้อย ๔ ประการ คือ (๑) ต้องประหยัด, (๒) ต้องให้ได้ประโยชน์และคุ้มค่า, (๓) ต้องถูกต้องตามขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม และ (๔) ต้องให้เหมาะสม

๒.๒.๑ บทบาทของอุบาสกด้านการส่งเสริมเผยแผ่พระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนา มีความเจริญรุ่งเรืองสืบมาตั้งแต่เมื่อครั้งอดีตจนถึงปัจจุบันเนื่องจากมีเหล่าสาวกได้ช่วยกันทำหน้าที่เผยแผ่คำสอนของพระพุทธศาสนาให้กว้างไกลและคอยอุปถัมภ์บำรุงส่งเสริมพระพุทธศาสนาให้มีความมั่นคงเป็นปึกแผ่นสืบมาโดยลำดับ

อุบาสกเป็นสาวกกลุ่มหนึ่งที่ได้มีบทบาทช่วยส่งเสริมสนับสนุนพระพุทธศาสนาให้มีความเจริญรุ่งเรืองมาโดยลำดับ ในพระไตรปิฎก ได้กล่าวถึงบทบาทของอุบาสกไว้ในลักษณะต่าง ๆ กัน แต่เมื่อกล่าวโดยสรุปแล้วมี ๒ ประการ คือ บทบาทด้านการถวายความอุปถัมภ์พระสงฆ์และบทบาทด้านการส่งเสริมพระพุทธศาสนาให้มั่นคง

ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา มีขึ้นครั้งแรกภายหลังจากที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้ และมีพระดำริที่จะทรงเผยแผ่พระสัจธรรมในเบื้องต้นทรงดำริถึงบุคคลที่เคยรู้จัก คือ อาฬารดาบสและอุทกดาบส ก็ทรงรู้ด้วยพระญาณว่าทั้งสองดาบสนั้นได้เสียชีวิตแล้ว และต่อมาทรงพิจารณาถึงบุคคลใกล้เคียงที่พระองค์คือ พระปัญจวัคคีย์ ก็รู้ว่าอยู่ที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เขตกรุงพาราณสีจึงได้เสด็จไปเพื่อโปรดบุคคลเหล่านั้น คณะสงฆ์คณะแรกที่เข้ามาสู่สังคมสงฆ์ในพระพุทธศาสนาจึงเป็นพระปัญจวัคคีย์ซึ่งประกอบไปด้วยพระอัญญาโกณฑัญญะ พระวัปปะ พระภัททิยะ พระมหานามะและพระอัสสชิ เมื่อเสด็จไปถึงทรงแสดงธรรมชื่อว่า “ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร” โปรดท่านเหล่านั้น จบพระธรรมเทศนาพระอัญญาโกณฑัญญะ ได้ดวงตาเห็นธรรมว่า “สิ่งใดสิ่งหนึ่ง มีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งทั้งปวงนั้น มีความดับไปเป็นธรรมดา” และทูลขอบรรพชาอุปสมบทจึงนับได้ว่าท่านพระอัญญาโกณฑัญญะเป็นพระสงฆ์รูปแรกที่เกิดขึ้นในพระพุทธศาสนา ส่วนอีก ๔ คนที่เหลือนั้นพระพุทธเจ้าทรงประทานการบรรพชาด้วยเอหิภิกขุอุปสัมปทา โดยตรัสว่า “เธอทั้งหลายจงเป็นภิกษุมารเกิด”^{๑๗} ด้วยพระดำรินี้ทำให้มีพระสงฆ์เกิดขึ้นในพระพุทธศาสนา

พระสงฆ์กลุ่มที่สองที่เข้ามาสู่พระพุทธศาสนา คือ พระยสะและสหายของพระยสะอีก ๔ คน คือ วิมลละ สุพาหุ ปุณณชิ ควัมปติ ซึ่งเป็นบุตรของเศรษฐีในกรุงพาราณสีนั่นเอง เมื่อ ๔ คนนี้ได้รับการบรรพชา สหายอีก ๕๐ คน ของพระยสะที่เป็นชาวชนบททราบข่าวแล้วมีความคิดว่าธรรมวินัยและบรรพชาที่ยสะกุลบุตรโกณณมและหนวดนุ่งห่ม ผ้ากาสายะออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต คงจะไม่ต่ำทรามเป็นแน่ จึงได้พากันเดินทางมาหาพระยสะและได้เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า รับฟังธรรมเทศนาจนได้ดวงตาเห็นธรรมและสำเร็จพระอรหันต์ในเวลาต่อมา ครั้นแล้วจึงมีพระอรหันต์เกิดขึ้นในโลก ๖๑ รูป เมื่อพระสงฆ์สาวกมีจำนวนมากพอสมควรแล้ว จึงมีพระดำริที่จะส่งพระสาวกไปประกาศพระศาสนา โดยได้ตรัสรับสั่งกับภิกษุทั้งหลาย ดังปรากฏในมารกถาว่า

^{๑๗} วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๘/๒๕.

ภิกษุทั้งหลายพวกเธอจงจาริกไป เพื่อประโยชน์สุขแก่ชนจำนวนมากเพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขทวยเทพและมนุษย์ จงแสดงธรรมมีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง และมีความงามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะบริสุทธิ์บริบูรณ์ครบถ้วน^{๑๘}

ครั้งพุทธองค์ทรงเสด็จไปยังตำบลอุรุเวลาเสนานิคม เมืองคยา แคว้นมคธ เพราะแคว้นมคธที่มีพระเจ้าพิมพิสารเป็นผู้ปกครอง ถือได้ว่าเป็นแคว้นที่รุ่งเรืองและมีอำนาจเป็น ๑ ใน ๔ ของชมพูทวีปในขณะนั้น อีกทั้งยังเป็นที่ยอมรับของพวกชฎิล นักบวช และเจ้าสำนักต่างๆ มากมาย ดังเช่นท่านยวาทะราล เนห์รู (Jawaharlal Nehru) นายกรัฐมนตรีคนแรกและรัฐบุรุษของอินเดีย ได้ให้ข้อสังเกตที่น่าสนใจไว้ว่า สาเหตุที่พระพุทธเจ้าทรงประดิษฐานพระพุทธศาสนาในแคว้นมคธก่อนที่อื่น เพราะในขณะนั้นแคว้นมคธเป็นดินแดน ส่วนเหนือของอินเดียที่ศาสนาพราหมณ์มีอิทธิพลน้อยที่สุด^{๑๙}

พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองแผ่ขยายในกรุงสาวัตถี มีประชาชนนับถือเป็นจำนวนมาก ลากสักการะก็เกิดขึ้นแก่พระภิกษุสงฆ์ ทำให้สมณพราหมณ์ นักบวชปริพาชกจำนวนมากที่อยู่อาศัยในกรุงสาวัตถี ซึ่งเดิมที่มีความคิดเห็นและแนวคำสอนต่างกัน มักเกิดความบาดหมางทะเลาะวิวาทกัน พุดจาเสียดสีกันอยู่แล้ว พวกนักบวชปริพาชกก็ได้ออกมาพบกันที่ป่าบางในหมู่บ้านบางกรณีนี้ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกก็เป็นคนหนึ่งที่ได้ได้พบกับพวกถือลัทธิอื่น คราวหนึ่งท่านได้ได้พบกับพระภิกษุสงฆ์นักบวชปริพาชก แล้วได้กราบทูลให้พระพุทธองค์ทรงทราบ ได้รับการสรรเสริญจากพระพุทธองค์ เรื่องที่ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกได้พบกับนักบวชปริพาชกนี้ พระสังคีติกาจารย์ได้จัดรวมไว้ในคัมภีร์อังคุตตรนิกาย ทสกนิบาต ซึ่งมีชื่อพระสูตรว่า กิงทิกุฏฐิสสูตร

ประเด็นที่สนทนาโต้ตอบกัน เป็นเรื่องทิวฐิติ คือ พวกอัญเดียรถีย์ปริพาชกแต่ละท่านได้บอกทิวฐิติของตน รวมแล้วมี ๑๐ ประเด็น ซึ่งพระพุทธเจ้าตรัสเรียกทิวฐิติเหล่านี้ว่าอันตคาทิกทิวฐิติ คือ

- ๑) เห็นว่าโลกเที่ยง ข้อนี้เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง
- ๒) เห็นว่าโลกไม่เที่ยง ข้อนี้เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง
- ๓) เห็นว่าโลกมีที่ที่สุด ข้อนี้เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง
- ๔) เห็นว่าโลกไม่มีที่ที่สุด ข้อนี้เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง
- ๕) เห็นว่าชีวะ (วิญญาณ) กับสรีระเป็นอย่างเดียวกันข้อนี้เท่านั้นจริงอย่างอื่นไม่จริง
- ๖) เห็นว่าชีวะกับสรีระเป็นคนละอย่างกัน ข้อนี้เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง

^{๑๘} วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๒/๔๐.

^{๑๙} พระยอุเทน รมณีธมโม (แก้วกัณฑ์), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์การจัดองค์ประกอบสงฆ์ในสมัยพุทธกาล”, *วิทยานินพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๔๓.

- ๗) เห็นว่าหลังจากตายแล้ว สัตว์ย่อมเกิดอีก ข้อนี้เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง
- ๘) เห็นว่าหลังจากตายแล้ว สัตว์ย่อมไม่เกิด ข้อนี้เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง
- ๙) เห็นว่า หลังจากตายแล้ว สัตว์ย่อมเกิดอีกก็มี ไม่เกิดอีกก็มี ข้อนี้เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง

๑๐) เห็นว่า หลังจากตายแล้ว สัตว์ย่อมเกิดอีกก็ไม่ใช่ ย่อมไม่เกิดอีก ก็ไม่ใช่ข้อนี้เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง

ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสก ได้กล่าวได้ว่า ทุกท่านที่มีทิฏฐิอย่างนี้ เพราะพิจารณาโดยไม่แยบคาย เพราะได้ฟังมาจากผู้อื่น ทิฏฐิเหล่านี้เกิดมี ถูกปรุงแต่ง ก่อขึ้นมา อาศัยปัจจัยเกิดขึ้นมาไม่เที่ยง เป็นทุกข์ สิ่งนั้นที่พวกท่านผู้นี้ติดอยู่และเข้าถึง

พวกปริพาชกเหล่านั้นขอให้ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกบอกว่าท่านมีทิฏฐิอย่างไร ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกได้กล่าวชี้แจงว่า สิ่งใดสิ่งหนึ่งเกิดมี ถูกปรุงแต่ง ก่อขึ้นมาอาศัยปัจจัยเกิดขึ้นมา สิ่งนั้นไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ข้าพเจ้ามีทิฏฐิว่า นั่นไม่ใช่ของเรา เราไม่เป็นนั่น นั่นไม่ใช่ตัวตนของเรา พวกอัญญเดียรติยปริพาชก ได้กล่าวคัดค้านท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกว่า “สิ่งใดสิ่งหนึ่งเกิดมีถูกปรุงแต่ง ก่อขึ้นมา อาศัยปัจจัยเกิดขึ้นมา สิ่งนั้นไม่เที่ยง เป็นทุกข์ สิ่งเหล่านั้นที่ท่านเองก็ติดอยู่และเข้าถึง” ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกได้กล่าวชี้แจงว่า “ท่านผู้เจริญทั้งหลาย สิ่งใดสิ่งหนึ่งเกิดมีถูกปรุงแต่ง ก่อขึ้นมา อาศัยปัจจัยเกิดขึ้นมา สิ่งนั้นไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ข้าพเจ้าได้เห็นดีแล้วด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริงว่า นั่นไม่ใช่ของเรา เราไม่เป็นนั่น นั่นไม่ใช่ตัวตนของเราแล้วข้าพเจ้าย่อมรู้ชัดตามความเป็นจริง ซึ่งวิธีสลัดสิ่งนั้นทิ้งอย่างเด็ดขาด”

เมื่อท่านอนาถบิณฑิกอุบาสก กล่าวชี้แจงอย่างนี้ ปริพาชกเหล่านั้น ก็พากันนั่งนิ่งก้มอกก้มหน้า ซึมเซา หมัดทางใต้ตอบ เมื่อท่านเห็นว่าปริพาชกเหล่านั้นพากันนั่งนิ่ง จึงลุกจากที่นั่งแล้วเข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้าถึงพระเชตวัน ถวายอภิวาทแล้วนั่ง ณ ที่สมควรด้านหนึ่ง ได้กราบทูลเรื่องที่ตนสนทนาได้ตอบกับพวกอัญญเดียรติยปริพาชกเหล่านั้นแต่พระพุทธองค์ทุกประการพระพุทธองค์ทรงอนุโมทนาว่า “สาธุ สาธุ คหบดี ท่านสามารถข่มโมฆบุรุษเหล่านั้นได้อย่างดีมีเหตุผลตามกาลที่ควร ครั้นแล้วได้ทรงแสดงธรรมกถาให้ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกเห็นชัด อยากรับไปปฏิบัติ ให้อาจหาญ แกล้วกล้า ใฝ่ราเริง ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกได้ลุกจากที่นั่ง ถวายอภิวาทพระพุทธองค์แล้วเดินทำประทักษิณากลับไป เมื่อท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกกลับไปไม่นานพระพุทธเจ้าได้รับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุที่บวชได้ ๑๐๐ พรรษา จึงจะพึงข่มพวกอัญญเดียรติยปริพาชกได้อย่างดีมีเหตุผล อย่างท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกข่มได้”^{๒๐}

^{๒๐} อ.ทสก. (ไทย) ๒๔/๙๓/๒๑๖-๒๑๙.

จากการศึกษาพระสูตรนี้ มีใช้พระสูตรที่พระพุทธเจ้าทรงแสดง แต่เป็นคำสนทนาโต้ตอบ โดยใช้หลักการพระพุทธศาสนา คือหลักไตรลักษณ์ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา หักล้างความเชื่อถือ ๑๐ ประการ ที่เรียกว่า อันตคาหิกทิกุญฺญ คือ ความเห็นที่แล่นไปสุดโต่ง พวกอัญเดียรถีย์ปริพาชกถามทิกุญฺญ ในพระพุทธศาสนา ก่อน แต่ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกยังไม่ตอบ ท่านใช้วิธีปฏิบัติปัญญา คือ ย้อนถามทิกุญฺญ ของพวกเขาให้พวกเขาตอบก่อนแล้วท่านกล่าวหักล้างทิกุญฺญเหล่านั้นทั้งหมด ที่พวกอัญเดียรถีย์ต้องนั่ง โต้ตอบไม่ได้ ก็เพราะพวกตนต่างยึดถือ มีความยึดมั่นถือมั่นแต่ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกบอกว่าท่านไม่ ยึดมั่นถือมั่นว่าเป็นของตน ตนเป็นสังขาร สิ่งนั้นเป็นตัวตน การออกบวชในครั้งนั้น ทุกพวกก็ต่างละทิ้ง บ้านเรือนทรัพย์สมบัติ พวกอัญเดียรถีย์ต้องนั่งเพราะพวกตนทิ้งบ้านเรือนทรัพย์สมบัติมาได้แต่มา ยึดถือทิกุญฺญภายใน ส่วนท่านอนาถ บิณฑิกอุบาสกยังไม่ได้ทิ้งบ้านเรือนและทรัพย์สมบัติ แต่กลับไม่ ยึดถือสิ่งที่พวกตนพากันยึดถือ เมื่อว่าจะมีใช้พระสูตรที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงก็ตาม แต่เป็นเรื่องที่ พระพุทธองค์สรรเสริญให้ภิกษุทั้งหลายฟังว่า เรื่องการโต้ตอบจนพวกอัญเดียรถีย์ต้องนั่งนั่งอย่างนี้ ภิกษุที่บวชนับ ๑๐๐ พรรษา จึงจะสามารถโต้ตอบได้^{๒๑}

เป็นการเผยแผ่หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของท่านอนาถบิณฑิกอุบาสก เพราะ สามารถอธิบายเรื่องอันตคาหิกทิกุญฺญ ๑๐ ประการได้อย่างดีจนพวกนักบวชนอกศาสนาหมดทางโต้ตอบ แสดงว่าท่านอนาถบิณฑิกอุบาสก ได้ศึกษาหลักการของพระพุทธศาสนาอย่างดี ท่านคงได้ยินได้ฟัง จากพระพุทธเจ้าหรือจากพระสาวก แต่เรื่องที่ท่านได้ฟังนั้น มิได้จัดเป็นพระสูตร หรือจัดแต่มีได้ระบุ ชื่อของท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกว่าได้ร่วมฟังพระสูตรนั้นๆอยู่ด้วย

ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกได้มีบทบาทชัดเจนในด้านเอาใจใส่ในหน้าที่ของพุทธบริษัทท่าน เป็นบุคคลที่ประชาชนนับถือเชื่อถือ เวลาเมื่ออิทธิพลเกิดขึ้น แม้จะเป็นเรื่องของพระสงฆ์ก็ตามแต่เมื่อ ต้องให้คฤหัสถ์ร่วมพิจารณา ท่านก็ได้รับเลือกให้เป็นผู้พิจารณาอิทธิพลด้วยผู้หนึ่ง ซึ่งมีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

๑) การร่วมพิจารณาอิทธิพลของสงฆ์ กรณีที่มีภิกษุณีสาวที่ตั้งครรภ์ขณะบวชเป็นภิกษุณี ครั้งหนึ่งเกิดกรณีมัวหมองขึ้นในภิกษุณีสงฆ์ โดยมีการโจษขานว่า ภิกษุณีสาวธิดาเศรษฐีได้ตั้งครรภ์ขึ้น และเนื่องจากภิกษุณีรูปนั้นอยู่ในความควบคุมของพระเทวทัต พระเทวทัตจึงมีคำสั่งให้ขับออก จากภิกษุณีสงฆ์ ภิกษุณีรูปนั้นได้เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า พระองค์ทรงทราบวาทภิกษุณีสาวธิดาเศรษฐี ตั้งครรภ์ขณะเป็นคฤหัสถ์ก่อนบวช แต่เพื่อป้องกันความเสียหายของพวกเดียรถีย์ว่า พระสมณโคดมรับนาง ภิกษุณีที่พระเทวทัตขับไล่ ให้อยู่ประพฤติพรหมจรรย์ จึงมีรับสั่งให้ชำระอิทธิพลนี้ท่ามกลางบริษัทใน วันรุ่งขึ้นโดยรับสั่งให้ทูลเชิญพระเจ้าปเสนทิโกศลราชาแห่งกรุงสาวัตถี ให้เชิญท่านอนาถบิณฑิก อุบาสก ท่านอุบลอนาถบิณฑิกะ นางวิสาขามหาอุบาสิกาและตระกูลใหญ่อื่นๆ มาร่วมพิจารณาอิทธิพล

^{๒๑} รังสี สุทนต์, เศรษฐีแท้พิงธรรม, หน้า ๔๘-๔๙.

เมื่อบริษัท ๔ ประชุมพร้อมกันในเวลาเย็น จึงมีรับสั่งให้ท่านพระอุบาลีเถระเป็นผู้ตัดสินอิทธิกรรมของ ภิกษุณีสาวให้หมดจดท่ามกลางบริษัท ๔

ท่านพระอุบาลีรับหน้าที่ชำระอิทธิกรรม ได้มอบให้นางวิสาขาไปพิจารณาดูให้รู้ชัดว่าภิกษุณีสาวนั้น บวชวันไหนเดือนไหน สอบดูให้ชัดว่าภิกษุณีสาว ตั้งครรรค์ก่อนบวชหรือหลังบวชนางวิสาขามหาอุบาสิกาได้รับเรื่องแล้วจึงให้กันผ้ามา่าน พิจารณามือ เท้า สะตือ และห้องของภิกษุณีสาว นับเดือนและวันที่ตั้งครรรค์อยู่ภายในผ้ามา่านกับภิกษุณีสาว แล้วได้ทราบว่ ภิกษุณีสาวตั้งครรรค์ขณะยังเป็นคฤหัสถ์ก่อนบวช จึงมาแจ้งให้ท่านพระอุบาลีทราบ ท่านพระอุบาลีก็ได้ประกาศความบริสุทธิ์ของภิกษุณีสาว ท่ามกลางบริษัท ๔ ว่าภิกษุณีสาวธิดาเศรษฐีตั้งครรรค์มาก่อนบวช มิได้ประพฤติมีเพศสัมพันธ์ขณะบวช ภิกษุณีสาวธิดาเศรษฐีนั้น เป็นผู้บริสุทธิ์ ได้ไหว้ภิกษุสงฆ์ และถวายอภิวาทพระพุทธรองค์แล้วกลับสำนักภิกษุณี

นี่เป็นอิทธิกรรมเรื่องใหญ่ของสงฆ์ ซึ่งท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกเป็นบุคคลที่ประชาชนเชื่อถือได้ร่วมพิจารณาตัดสิน รับรู้ ในฐานะผู้ใหญ่ฝ่ายอุบาสก แต่การพิจารณาตรวจสอบต้องเป็นหน้าที่ของฝ่ายหญิง คือนางวิสาขามหาอุบาสิกา เพราะเป็นเรื่องที่ภิกษุณีตั้งครรรค์ ชายจับต้องร่างกายของภิกษุณีไม่ได้ ภิกษุณีจะมีความผิดทางพระวินัย

๒) กรณีที่พวกภิกษุชาวกรุงโกสัมพีวิวาทกัน นอกจากอิทธิกรรมเรื่องภิกษุณีตั้งครรรค์ ยังมีอิทธิกรรมใหญ่อีกคดีหนึ่งที่เกิดขึ้นในหมู่สงฆ์ เป็นเรื่องที่ภิกษุชาวกรุงโกสัมพีทะเลาะกัน แต่ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกมิได้ยุ่งเกี่ยวในการพิจารณาอิทธิกรรม ท่านไม่ทราบว่าจะปฏิบัติอย่างไร ต่อพวกภิกษุที่ทะเลาะกัน ซึ่งจะมาพักที่พระเชตวัน จึงเข้ากราบทูลพระพุทธเจ้าว่า ท่านจะไม่ยอมให้พวกภิกษุชาวโกสัมพีเข้ามาพักในพระเชตวัน พระองค์รับสั่งว่า พวกภิกษุเหล่านั้นเป็นภิกษุมีศีล แต่เพราะทะเลาะกันแล้ว ไม่เชื่อคำแนะนำของตถาคต บัดนี้จะมาขอขมาเราตถาคต ขอให้พวกเขา มาเถิด ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกจึงทูลถามถึงวิธีที่จะพึงปฏิบัติต่อพวกภิกษุชาวกรุงโกสัมพี ผู้มีเรื่องทะเลาะวิวาทกัน พระพุทธเจ้าได้รับสั่งกับท่านว่า ให้ถวายทานในภิกษุพวกที่ทะเลาะกันทั้ง ๒ ฝ่าย ให้ฟังธรรมของภิกษุทั้ง ๒ ฝ่าย แล้วพึงถือตามข้างพวกภิกษุที่เป็นธรรมวาทีเท่านั้น

สำหรับอิทธิกรรมเรื่องทะเลาะวิวาทของพวกภิกษุชาวกรุงโกสัมพีนี้ ในที่สุดก็ได้ปองตองสมัคระสมานสามัคคีกัน กลับเข้าพวกกัน พระพุทธเจ้ารับสั่งให้พวกภิกษุที่ทะเลาะวิวาทกันนั้นทำสามัคคีอุโบสถ ซึ่งจะพึงกระทำได้ก็ต่อเมื่อภิกษุสงฆ์ที่ทะเลาะวิวาทกันกลับคืนดีกัน มิได้ทำในวันอุโบสถ ๑๕ ค่ำ แต่คืนดีกันได้วันไหนก็ทำวันนั้น^{๒๒}

^{๒๒} วิ.ม. (ไทย) ๕/๔๕๑-๔๗๕/๓๓-๓๗๐.

๒.๒.๒ บทบาทด้านการถวายความอุปถัมภ์พระสงฆ์และวัด

บทบาทอุบาสกในการบำรุงพระพุทธเจ้าและพระภิกษุสงฆ์ กล่าวคือ การอุปฐากบำรุงพระภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นต้นนั้น เป็นภาพที่ชัดเจนที่สุดแก่บุคคลทั่วไป ได้แก่ ฝ่ายคฤหัสถ์เป็นผู้ที่คอยสนับสนุนบรรพชิตด้วยปัจจัย ๔ มิได้ขาด ซึ่งมีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาลจนถึงปัจจุบันเป็นเหตุปัจจัยให้พระพุทธศาสนามีความเจริญมาอย่างต่อเนื่อง ในสมัยพุทธกาล อุบาสกมีบทบาทและเป็นกำลังสำคัญในการบำรุงพระสงฆ์ด้วยปัจจัย ๔ อย่างสม่ำเสมอ เป็นผู้มีศรัทธาอย่างมั่นคงต่อพระพุทธศาสนา ให้ทาน รักษาศีล ให้การอุปฐากบำรุงพระสงฆ์อย่างไม่เสียดายทรัพย์สินสมบัตินับว่าเป็นตัวอย่างที่ดี ควรที่พุทธบริษัทจะนำมาเป็นแบบอย่างในการเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี ซึ่งมีอุบาสกในพระพุทธศาสนา ผู้วิจัยจะได้กล่าวเป็นประเด็นดังต่อไปนี้

๑) บทบาทหน้าที่ในการถวายภัตตาหาร

หน้าที่ในการถวายภัตตาหารนี้ มีมาตั้งแต่เริ่มแรกที่พระพุทธศาสนาได้เผยแผ่เข้าไปสู่บ้านและนิคมต่างๆ ได้มีอุบาสกผู้เลื่อมใสในคำสอนของพระพุทธเจ้าจึงได้เข้ามาถวายการอุปถัมภ์บำรุงพระสงฆ์ด้วยภัตตาหาร หรือแม้แต่การเข้าไปบิณฑบาตของพระสงฆ์ตามบ้านเรือน อุบาสกผู้เลื่อมใสได้ทำบุญด้วยการถวายภัตตาหารเป็นจำนวนมากขึ้นขยายออกไปเป็นลำดับ เป็นเหตุให้พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองจนถึงปัจจุบันนี้ และหน้าที่ดังกล่าวนี้มีอุบาสกที่ทำหน้าที่ผู้อุปฐากบำรุงพระสงฆ์ด้วยการถวายภัตตาหารเป็นประจำมีหลายท่าน แต่ในที่นี้จะกล่าวถึงท่านอนาถบิณฑิกอุบาสก ซึ่งมีดังนี้

ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกได้ทำหน้าที่อุปฐากบำรุงพระสงฆ์เป็นประจำทุกวันนับตั้งแต่ท่านเข้ามาบิณฑิกอุบาสก ซึ่งตั้งแต่ท่านได้เจอพระพุทธเจ้าและได้ฟังธรรมจากพระพุทธเจ้าได้บรรลุโสดาปัตติผล เกิดความเลื่อมใสกลับถึงที่พักได้นิมนต์พระพุทธเจ้าและพระภิกษุสงฆ์ เพื่อฉันภัตตาหารในวันรุ่งขึ้นโดยที่ท่านได้เตรียมอาหารด้วยตนเองจนพร้อมบริบูรณ์พร้อมทุกประการ ท่านได้ถวายอาหารบิณฑบาตแด่พระพุทธเจ้า และพระสงฆ์ด้วยมือของท่านเอง หลังจากฉันเสร็จได้กราบทูลอาราธนาพระพุทธรองค์ และพระสงฆ์ให้เสด็จไปจำพรรษาที่นครสาวัตถี

ต่อมาเมื่อมีพระสงฆ์มาอยู่ที่กรุงสาวัตถีประจำแล้ว ตลอดระยะเวลา ๒๔ ปีท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกปฏิบัติต่อพระสงฆ์อย่างสม่ำเสมอไม่บกพร่อง โดยท่านได้กระทำหน้าที่ผู้อุปฐากบำรุงพระภิกษุสงฆ์ ด้วยการจัดภัตตาหารไว้ถวายแก่ภิกษุสงฆ์ที่บ้านวันละ ๒,๐๐๐ รูป ทุกวัน จัดนิคตภัตคือสลากภัตอีกวันละ ๕๐๐ รูป และจัดอาหารเป็น ๒ ช่วง คือช่วงเช้าถวายข้าวต้ม ช่วงสายถวายข้าวสวยแด่พระสงฆ์

ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสก เป็นผู้มีความศรัทธาในพระพุทธศาสนามาก ที่บ้านของท่านได้จัดเตรียมสถานที่และตกแต่งอาสนะเพื่อถวายภัตตาหารเลี้ยงพระภิกษุสงฆ์เป็นประจำ และไปเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าและเยี่ยมภิกษุสามเณรทุกวัน ถ้าไปก่อนเวลาฉันอาหารก็นำอาหารของขบฉันไปถวาย ถ้า

ไปหลังเวลาฉันอาหาร ก็นำเภสัช ๕ อย่าง และน้ำ ๘ ประการไปถวายเป็นประจำ และก่อนจะกลับก็จะตรวจดูวิหารเยี่ยมภิกษุสามเณรเมื่อทราบว่าคุณต้องการสิ่งใด ก็จะได้จัดหาสิ่งนั้นไปถวาย ท่านได้ชื่อว่าเป็นผู้รู้ใจของภิกษุสามเณรมากคนหนึ่ง เนื่องจากการที่ท่านได้ไปวัดและใกล้ชิดกับพระรัตนตรัยนั่นเอง แม้แต่เวลาคนอื่นจะถวายทาน ทำบุญบ้านก็เชิญท่านไปให้คำแนะนำเสมอ^{๒๓}

การทำหน้าที่ผู้อุปฐากบำรุงพระสงฆ์เป็นประจำอย่างนี้ ท่านจึงเป็นผู้อุปการะตั้งอยู่ในฐานะบิดาของพระสงฆ์ บ้านของท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกเป็นโรงงานของพระสงฆ์เป็นสถานที่รุ่งเรืองแห่งฟ้าอากาศพัสดุ เป็นสถานที่เข้าออกแห่งพระสงฆ์ ทั้งท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกและคนในบ้านของท่าน ถวายภัตตาหารแก่พระสงฆ์ด้วยความเป็นกันเอง ด้วยความเลื่อมใสศรัทธาจนบางครั้งพระสงฆ์แม้จะไปรับภัตตาหารที่พระราชวังของพระเจ้าปเสนทิโกศล แต่เพราะไม่ได้รับความคุ้นเคยเป็นกันเอง จึงพากันนำภัตตาหารที่รับจากพระราชวังมานั่งฉันที่บ้านของท่านอนาถบิณฑิกอุบาสก นอกจากบ้านที่กรุงสาวัตถี ท่านยังมีหมู่บ้านคนงานอยู่ที่แคว้นกาสิกกแห่งหนึ่ง ท่านได้มอบหมายให้คนรับใช้ที่หมู่บ้านนั้นช่วยจัดเตรียมภัตตาหารไว้เป็นประจำสำหรับถวายพระสงฆ์อาคันตุกะ

ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสก เป็นคนใจบุญจึงคิดอยู่เสมอว่า “ภิกษุสามเณรจะคู่มือของเรา” ดังนั้น เมื่อท่านไปวัดจึงมีสิ่งของไปถวายไม่เคยขาด เมื่อได้ทำภารกิจเสร็จสิ้นแล้วก่อนจะกลับบ้านจะตรวจดูตามวิหารว่ายังขาดสิ่งใด และคอยดูสิ่งทีภิกษุต้องการแล้วจัดหาสิ่งนั้นไปถวาย จึงทำให้ท่านมีความรอบรู้ถึงสิ่งที่ควรและไม่ควรนำไปถวาย ท่านจึงเป็นผู้ที่จัดอาหารและสิ่งของถวายได้เหมาะสมกับความต้องการของพระสงฆ์

คราวหนึ่ง อนาถบิณฑิกอุบาสกถวายทานแต่พระพุทธรูปและพระสาวกทั้งหลายและให้ทานแก่คนยากไร้มิได้ขาด จนคราวหนึ่งทรัพย์ของท่านขาดแคลน แต่ท่านก็ยังถวายทานแต่พระพุทธรูปและพระสาวกทั้งหลายมิได้ขาด แต่เพื่อไม่อาจจัดให้ประณีตได้ จัดได้เพียงข้าวต้มหุงราดน้ำผักคอง ท่านรู้สึกไม่สบายใจที่ถวายทานประณีตไม่ได้ พระพุทธรูปเจ้าตรัสว่า วัตถุที่ให้นั้นจะเศร้าหมองหรือประณีตก็ตาม แต่ถ้าผู้ให้ท่านไม่เชื่อกรรมและผลของกรรม ทานนั้นย่อมให้ผลไม่ดี แต่ถ้าผู้ให้ท่านให้ด้วยความเคารพ ให้ด้วยความนอบน้อม ให้ด้วยมือของตนเอง ไม่ทิ้ง ให้เพราะเชื่อกรรมและผลของกรรม ทานนั้นย่อมให้ผลดี แล้วทรงแสดงพระธรรมเทศนาเรื่องเวลามพราหมณ์ผู้ให้มทานให้ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกฟัง^{๒๔}

ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสก เป็นผู้มีศรัทธาเลื่อมใสพระพุทธรูปศาสนา เป็นผู้บำรุงพระภิกษุสงฆ์ด้วยปัจจัย ๔ อย่างสม่ำเสมอ ด้วยการถวายภัตตาหาร โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นผู้ให้ความอุปถัมภ์

^{๒๓} ชู.ธ.อ. (ไทย) ๑/๔/๑๔๑.

^{๒๔} ธงธ หาชัย, “การศึกษาหน้าที่ของผู้อุปฐากในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๓๕-๓๖.

พระสงฆ์ไม่ขาดตกบกพร่อง ด้วยเหตุนี้ ท่านเป็นผู้มากด้วยการให้ทาน จึงได้รับการยกย่องจาก พระพุทธเจ้าว่าเป็นสาวกผู้เลิศในการถวายทาน และท่านนั้นจะไปวัดพระเชตะวันมหาวิหารทุกวันๆ ละ ๒ ครั้ง และจะมีของเคี้ยวของฉัน เกษีข น้ำปานะไปถวายพระพุทธเจ้าและพระสงฆ์สม่ำเสมอไม่ขาดเลย

จากการศึกษาเกี่ยวกับท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกนั้น ท่านเป็นหัวหน้านำในการทำหน้าที่ อุปัฏฐากบำรุงพระภิกษุสงฆ์ ซึ่งเป็นการช่วยเหลือเกื้อกูลต่อพระสงฆ์และทำให้พระพุทธศาสนา เจริญรุ่งเรืองมาได้จนถึงทุกวันนี้ กล่าวคือ พระสงฆ์ได้รับความสะดวกสบายเพราะไม่ลำบากด้วย ภัตตาหาร จึงสามารถบำเพ็ญสมณธรรมเผยแผ่พระธรรมคำสอนได้สะดวก จึงเป็นแบบอย่างให้ พุทธศาสนิกชนรุ่นหลังได้ยึดถือเป็นแนวปฏิบัติสืบมา

๒) บทบาทในการเป็นผู้นำสร้างเสนาสนะถวายสงฆ์

เสนาสนะ หมายถึงที่อยู่อาศัยของพระสงฆ์^{๒๕} ได้แก่ วัด ถาวรวัตถุก็คือสิ่งก่อสร้างทาง วัตถุอันเป็นสัญลักษณ์ของพระศาสนา เช่น กุฏิ วิหาร โบสถ์ ที่มีอยู่ภายในวัดและเครื่องใช้เกี่ยวกับ สถานที่ได้แก่ โต๊ะ เก้าอี้ แม้อินไม้เมื่อใช้เป็นที่อยู่อาศัยก็เรียกเสนาสนะ สิ่งเหล่านี้ ถือว่าเป็นสิ่งสำคัญ และจำเป็นต่อพระสงฆ์ เป็นหนึ่งในปัจจัย ๔ ที่จะช่วยให้พระสงฆ์ได้รับความสะดวกในการปฏิบัติธรรม และทำหน้าที่ในการปฏิบัติธรรมและทำหน้าที่ในการเผยแผ่ในพระพุทธศาสนา มีเสนาสนะหรือที่พัก ของสงฆ์เกิดขึ้นครั้งแรกเมื่อพระเจ้าพิมพิสารมีความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ได้ถวายพระอุทยาน เวฬุวันให้เป็นที่พักของพระพุทธเจ้าและพระสงฆ์ จึงได้เป็นพระอารามแห่งแรกในพระพุทธศาสนา เป็นหน้าที่ช่วยกันบำรุงอุปัฏฐากพระสงฆ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องเสนาสนะหรือที่พักอาศัย เพื่อให้ พระสงฆ์เกิดความสะดวกสบายในด้านความเป็นอยู่อันจะเป็นการเอื้อต่อการศึกษาประพฤติปฏิบัติ ธรรม ซึ่งจะเป็นผลดีและสะท้อนกลับมาหาอุบาสกต่อไปอีกด้วย และยังเป็นการช่วยกันเผยแผ่ พระพุทธศาสนาอีกทางหนึ่ง ซึ่งท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกมีบทบาทในด้านนี้ ดังนี้

ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสก มีบทบาทในการเป็นผู้นำ สร้างศาสนวัตถุไว้ในพระพุทธศาสนา กล่าวคือ ได้สร้างวัดพระเชตะวันมหาวิหารถวายพระพุทธเจ้าและพระสงฆ์ ซึ่งผู้วิจัยจะได้นำเสนอเรื่อง ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกสร้างพระเชตะวันมหาวิหาร เมื่อท่านอนาถ บิณฑิกอุบาสกกลับถึงกรุงสาวัตถี ก็เที่ยวหาสถานที่สร้างวิหารถวายพระพุทธเจ้า ในลักษณะเดียวกับพระเวฬุวัน วันหนึ่ง ได้พบสวนของ เจ้าเชตราชกุมาร ซึ่งตั้งอยู่ชานเมืองทางทิศใต้แห่งกรุงสาวัตถีเป็นสถานที่เหมาะที่จะสร้างวิหาร เพราะ อยู่ไม่ใกล้ไม่ไกลจากหมู่บ้านไปมาสะดวกคนที่ต้องการเข้าเฝ้าก็เข้าเฝ้าได้ กลางวันไม่พลุกพล่าน

^{๒๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอส. อาร์. พรีนติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๒๙๖.

กลางคืนเงียบสงัดไม่มีเสียงรบกวน ไม่มีประชาชนเข้าออก ลับตามนุษย์ เหมาะแก่การหลีกเร้น จึงได้ไปเข้าเฝ้าเจ้าเซตราชกุมารแล้ว ได้กราบทูลขอซื้ออุทยานเพื่อจะสร้างวัดถวายเป็นที่พักของพระพุทธเจ้า ที่แรกเจ้าเซตราชกุมาร ไม่ยอมขายอุทยานให้ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสก แต่ในที่สุดก็ทรงเห็นใจท่านอนาถบิณฑิกอุบาสก ทรงยอมขายอุทยานให้ ตีราคาโดยที่ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกนำเหรียญเงินมาปูเต็มพื้นที่อุทยาน

เมื่อตกลงซื้อขายกันแล้วท่านอนาถบิณฑิกอุบาสก จึงได้สั่งให้พวกคนรับใช้คนงานเอาเกวียนบรรทุกเงินมาหลายเล่มเกวียนแล้วปูลาดในเขตวัน ขอบกหาปณะทุกอันจรดกันสถานที่ที่มีต้นไม้หรือสระโบกขรณี ก็กะประมาณบริเวณของต้นไม้และสระโบกขรณีเหล่านั้นแล้ว เอาเงินปูลาดในที่อื่นให้ เงินที่ขนออกมาราวเดียวไม่พอรอบซุ้มประตูน้อยหนึ่ง ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกจึงให้ไปขอกหาปณะมาปูลาดที่นั่น เจ้าเซตราชกุมาร ทรงเลื่อมใสในการกระทำของท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกแล้ว ได้ยกพื้นที่อุทยานส่วนหนึ่งตรงด้านหน้าอุทยานให้ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกโดยไม่ต้องนำเหรียญเงินมาปูลาดที่ตรงนั้น ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกพิจารณาเห็นว่า เจ้าเซตราชกุมารนี้เป็นผู้มีชื่อเสียงมีคนรู้จัก การที่ผู้มีชื่อเสียงมีคนรู้จักอย่างนี้เลื่อมใสในพระธรรมวินัยมีผลดีมาก แล้วได้มอบถวายที่นั่นแก่เจ้าเซตราชกุมาร ในครั้งนั้น เจ้าเซตราชกุมารจึงสร้างซุ้มประตู ณ ที่ตรงนั้น

ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกได้สร้างพระวิหาร สร้างบริเวณ สร้างซุ้ม สร้างศาลาโรงฉันสร้างศาลาโรงไฟ สร้างกุฏิเก็บของ สร้างวัจกุฏิ สร้างที่จงกรม สร้างศาลาจงกรม ขุดบ่อน้ำ สร้างศาลาบ่อน้ำ สร้างเรือนไฟ สร้างศาลาเรือนไฟ ขุดสระโบกขรณี สร้างมณฑป ในสวนเขตวัน

คัมภีร์ชาดกอรธกถา ได้กล่าวถึงการก่อสร้างเสนาสนะในพระเชตวันมหาวิหารว่า ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกเริ่มก่อสร้างเสนาสนะโดยสร้างพระคันธกุฎีสำหรับเป็นที่ประทับของพระพุทธเจ้าไว้ตรงกลาง สร้างกุฏิที่พักสำหรับพระอสีติมหาสาวกแต่ละองค์แวดล้อมพระคันธกุฎีแล้วสร้างกุฏิที่พัก ๑ หลัง ๒ หลัง กระจายอยู่ในบริเวณสำหรับพระภิกษุสงฆ์สร้างศาลายาวสร้างมณฑป เมื่อดำเนินการก่อสร้างเสนาสนะที่พักอาศัยเสร็จเรียบร้อยแล้ว ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกได้ส่งคนไปกราบทูลแจ้งข่าวให้พระพุทธองค์ทรงทราบ เพื่อเสด็จไปกรุงสววัตถิ พระพุทธองค์ ได้ทรงทราบข่าวจากคนอื่นที่ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกส่งมากราบทูลแล้วพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์จำนวนมากได้เสด็จออกจากกรุงราชคฤห์ไปถึงสววัตถิโดยลำดับ

ทางด้านท่านอนาถบิณฑิกอุบาสก ก็ได้จัดเตรียมการรับเสด็จ ในวันที่พระพุทธองค์พร้อมภิกษุสงฆ์เสด็จเข้าพระเชตวัน ท่านส่งบุตรชายพร้อมบริวารกุมาร ๕๐๐ คน ธิดาสาว ๒ คน คือ นางมหาสุภัททา กับนางจุฬสุภัททา กับบริวารหญิงสาว ๕๐๐ คน ภรรยาของท่านกับบริวารเพื่อนหญิง ๕๐๐ คน ออกนำหน้าไปต้อนรับเสด็จ ส่วนท่านอนาถบิณฑิกอุบาสก นุ่งห่มผ้าใหม่พร้อมกับเศรษฐี ๕๐๐ คน ออกต้อนรับเสด็จอยู่หลังสุด

เมื่อพระพุทธองค์พร้อมภิกษุสงฆ์เสด็จถึง ก็ทรงให้อุบาสกบริษัทเดินนำหน้าเสด็จเข้าสู่พระเชตวัน ประทับอยู่ในพระเชตวัน ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกได้กราบทูลอาราธนานิมนต์พระพุทธเจ้าพร้อมภิกษุสงฆ์ไปฉันภัตตาหารที่บ้านในวันรุ่งขึ้น และท่านอนาถบิณฑิกก็ได้มอบถวายพระเชตวันโดยจับเต้าทองเทน้ำลงบนฝ่าพระหัตถ์ของพระพุทธองค์กล่าวคำอุทิศว่า “อิมิ เชตวันวิหารี อากตนาคตสส จาคุทุทิสสส ภิกขุสัสมสส ทมมิ : ข้าพระพุทธเจ้า ขอน้อมถวายพระเชตวันวิหารนี้ แต่ภิกษุสงฆ์ที่อยู่ในทิศทั้ง ๔ ทั้งที่มาแล้วและยังมีได้มา”

พระพุทธองค์ ทรงรับพระเชตวันวิหาร แล้วทรงกระทำอนุโมทนาแสดงอานิสงส์การถวายวิหาร ๑๗ ประการ เป็นคาถา ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกซื้อสวนเชตวันด้วยการเอาเงินปูลาดเป็นจำนวน ๑๘ โกลี สร้างถาวรวัตถุทั้งหมดเป็นจำนวน ๑๘ โกลี จัดงานฉลองเป็นเวลา ๙ เดือน ใช้เงินในการฉลองอีกจำนวน ๑๘ โกลี รวมแล้วอนาถบิณฑิกอุบาสกใช้เงินในการสร้างพระเชตวันเป็นจำนวน ๕๔ โกลี^{๒๖}

๒.๒.๓ บทบาทด้านการส่งเสริมความมั่นคงของพระพุทธศาสนา

บทบาทที่ส่งเสริมเป็นไปเพื่อความเจริญมั่นคงของพระพุทธศาสนา แยกอธิบายได้ดังนี้

๑) บทบาทด้านการสร้างเสนาสนะและถาวรวัตถุ

เสนาสนะและที่อยู่อาศัยถือว่าเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นมากสำหรับการดำเนินชีวิตทั้งของคฤหัสถ์และบรรพชิต จัดเป็นปัจจัยหนึ่งในบรรดาปัจจัย ๔ ซึ่งมีความจำเป็นสำหรับบรรพชิต คือ ผ้าห่ม (จีวร) อาหาร (บิณฑบาต) ที่อยู่อาศัย (เสนาสนะ) ยารักษาโรค (เภสัช) รวมเรียกว่า จตุปัจจัย^{๒๗} เมื่อบรรพชิตซึ่งหมายถึง พระสงฆ์ท่านมีปัจจัย ๔ อันเป็นสัพบายะแล้วจะช่วยให้ท่านสามารถปฏิบัติธรรมได้อย่างเต็มที่โดยไม่ต้องมีปิลิโพธิคือความกังวลในสิ่งเหล่านี้ซึ่งถือว่าเป็นอุปสรรคต่อการบรรลุธรรมและการปฏิบัติหน้าที่ของพระสงฆ์ได้ อุบาสกได้อุปถัมภ์มาโดยตลอด

อุบาสกจำนวนมากได้สร้างเสนาสนะถวายไว้ในพระพุทธศาสนา เช่น ได้สร้างกุฏิ ศาลาเจดีย์ วิหาร ฯลฯ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

พระเจ้าพิมพิสาร ภายหลังได้ฟังพระธรรมเทศนาแล้วเกิดความเลื่อมใสได้ถวายพระเวฬุวันซึ่งเป็นพระราชอุทยานของพระองค์แด่พระพุทธเจ้าเพื่อเป็นที่พักอาศัยของพระภิกษุสงฆ์ ซึ่งถือว่าเป็นวัดแรกในพระพุทธศาสนา^{๒๘}

^{๒๖} รังสี สุทนต์, “การศึกษาวิเคราะห์บทบาทของอนาถบิณฑิกอุบาสกที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๔๙-๕๑.

^{๒๗} *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕*, หน้า ๕๒๖.

^{๒๘} วิ. มหา. (ไทย) ๔/๖๓/๗๐-๗๒.

อนาถบิณฑิกเศรษฐี ได้สร้างอารามชื่อเซตวัน ในเมืองสาวัตถีถวายเป็นอารามที่สำคัญ และมีชื่อเสียงที่สุดในยุคพระพุทธกาล เพราะพระพุทธเจ้าเสด็จมาประทับที่อารามแห่งนี้มากกว่าสถานที่อื่น ๆ คือ ได้มาจำพรรษาอยู่ถึง ๑๙ พรรษา^{๒๙} จึงทำให้พบชื่ออารามแห่งนี้ในคัมภีร์ต่าง ๆ ทางพระพุทธศาสนาอยู่บ่อยครั้ง นอกจากนี้ท่านเศรษฐียังได้สร้างวิหารขึ้นหลายหลังในบริเวณพระเซตวัน เช่น สร้างซุ้มประตู ศาลา หอฉัน เรือนไฟ^{๓๐} กัปปิยกุฏิ วัจจกุฏิ สถานที่จงกรม โรงสำหรับจงกรมบ่อน้ำ ห้องอาบน้ำ ศาลาเรือนไฟ สระโบกขรณี มณฑป เป็นต้น^{๓๑} สิ้นค่าใช้จ่ายในการก่อสร้างเป็นเงินถึง ๔๕ โกฎิ

เศรษฐีชาวเมืองราชคฤห์ ได้สร้างวิหารจำนวน ๖๐ หลัง^{๓๒} ถวายแด่พระภิกษุสงฆ์เพราะเห็นพระภิกษุสงฆ์อาศัยอยู่ตามป่าช้าบ้าง โคนต้นไม้บ้าง ภูเขาบ้าง ซอกเขาบ้าง ตามป่าบ้าง และมีอิริยาบถที่สัรมทำให้ท่านเกิดความเลื่อมใสศรัทธาและเห็นใจพระสงฆ์ที่ต้องทนอยู่ในสภาพเช่นนั้น ท่านจึงได้จัดสร้างวิหารถวาย

โฆสกเศรษฐี ได้สร้างโฆสิตารามถวายโดยเฉพาะได้ตั้งโรงทานให้แก่คนเดินทางไกลและคนกำพร้าทุก ๆ วัน^{๓๓}

กุกกุฏเศรษฐี และ ปาวาริกเศรษฐี ได้สร้างกุกกุฏาราม และปาวาริการามถวายไว้ในพระพุทธศาสนาเป็นที่ประทับและพักอาศัยของพระภิกษุสงฆ์ และยังได้จัดสร้างวิหารอันใหญ่โตขึ้นในอารามแห่งนั้นด้วยเพื่อใช้เป็นที่ต้อนรับภิกษุสงฆ์ที่มาจากทิศทั้ง ๔^{๓๔}

จากตัวอย่างดังกล่าวนี้ แสดงให้เห็นว่า อุบาสกได้ถวายการอุปถัมภ์และส่งเสริมพระพุทธศาสนาเป็นอย่างดี คือ เมื่อเกิดความเลื่อมใสศรัทธาแล้วได้จัดสร้างเสนาสนะและถาวรวัตถุไว้ในพระพุทธศาสนาเพื่อให้พระสงฆ์ใช้เป็นสถานที่สำหรับพักอาศัย เป็นสถานที่ปฏิบัติธรรมและกิจพระศาสนา อุบาสกได้สร้างเสนาสนะแต่ละแห่งนั้นหมดค่าใช้จ่ายสำหรับการก่อสร้างเป็นจำนวนมาก แต่อุบาสกก็ยังปฏิบัติกันอย่างสม่ำเสมอ การกระทำของอุบาสกนี้ได้แสดงให้เห็นถึงความศรัทธาที่มีต่อพระพุทธศาสนาอย่างมากจึงได้ทำการอุปถัมภ์ เพื่อให้พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรือง ถือเป็นบทบาทหนึ่งซึ่งช่วยทำให้พระพุทธศาสนามีความมั่นคง

^{๒๙} พุ. ธิ. อ. ๑/๔.

^{๓๐} เรือนไฟ ใช้สำหรับอบกายให้แห้งออกแบอบาน้ำด้วยไอน้ำ (สุชีพ ปุณฺณานุภาพ, พระไตรปิฎก

ฉบับพระไตรปิฎกฉบับประชาชน, หน้า ๓๒๐)

^{๓๑} วิ. จุ. (ไทย) ๗/๒๕๖/๑๑๑.

^{๓๒} วิ. จุ. (ไทย) ๗/๒๐๑/๘๖.

^{๓๓} พุ. ธิ. อ. ๒/๒๗-๒๘.

^{๓๔} พุ. ธิ. อ. ๓/๑๗๑.

๒) บทบาทด้านการชำระอธิกรณ์และปัญหา

พระพุทธศาสนาเมื่อมีความเจริญรุ่งเรืองขึ้นมาโดยลำดับก็ไม่อาจที่จะพ้นไปจากภัยหรืออันตรายจากสิ่งรอบข้างได้ จึงทำให้เกิดเป็นปัญหา ซึ่งภัยดังกล่าวมานั้นได้เกิดขึ้นจากเจ้าลัทธิผู้สอนลัทธิศาสนาต่าง ๆ บาง เกิดจากความประพฤตินี้ไม่เหมาะสมของพุทธสาวกเองบ้างจนเป็นปัญหาและเป็นอธิกรณ์ขึ้น และเมื่อเกิดปัญหาและอธิกรณ์ขึ้นจึงต้องมีการสอบสวนหาความจริงที่ถูกต้องเพื่อรักษาความดีงามและถูกต้องเอาไว้ซึ่งหมายถึงการรักษาพระพุทธศาสนาไว้นั่นเอง

เมื่อเกิดปัญหาหรือเกิดอธิกรณ์ขึ้นเหล่าพุทธสาวกได้ช่วยกันแก้ไขปัญหา และอธิกรณ์นั้นให้หมดไป อุบาสกก็เป็นผู้หนึ่งที่ได้ทำหน้าที่ในด้านนี้ กล่าวคือได้ช่วยชำระอธิกรณ์ที่เกิดขึ้นในพระพุทธศาสนาให้หมดไปได้ เช่น ครั้งหนึ่งธิดาของเศรษฐีในเมืองราชคฤห์เกิดตั้งครรภ์ขึ้นภายหลังจากที่บวชเป็นภิกษุณีทำให้เกิดปัญหา เนื่องจากนางภิกษุณีที่ร่วมสำนักต่างก็พากันโจทก์ใส่ร้ายและได้แจ้งเรื่องที่เกิดขึ้นแก่พระเทวทัต พระเทวทัตกลัวว่าความเสียชื่อเสียงจะเกิดขึ้นแก่พวกภิกษุณีผู้ทำตามโอวาทของตนจึงสั่งให้นางภิกษุณีนั้นไปสีกเสียจากสำนัก นางภิกษุณีได้ขอร้องและบอกความประสงค์ว่าที่นางบวชมิได้บวชเจาจะจงพระเทวทัต แต่บวชเจาจะจงพระพุทธเจ้า จึงขอร้องให้พวกภิกษุณีนำนางไปยังพระเชตะวันมหาวิหาร เมื่อนางไปถึงพระพุทธเจ้าทรงทราบแล้วว่าครภักของนางตั้งขึ้นตั้งแต่ก่อนที่นางจะบวชแล้ว แต่เพื่อจะเปลื้องถ้อยคำของพวกคนที่อาจจะกล่าวตำหนิพระองค์ว่าไม่ทรงมีความยุติธรรมจึงได้เชิญพวกอุบาสกประกอบด้วย พระเจ้าปเสนทิโกศล อนาถบิณฑิกเศรษฐี อุททิสเศรษฐี และนางวิสาขามหาอุบาสิกา และตระกูลอุบาสกอุบาสิกาใหญ่อื่น ๆ มาแล้วให้ทำการชำระอธิกรณ์ที่เกิดขึ้น ปรากฏว่า อุบาสกได้ทำการชำระอธิกรณ์ร่วมกับอุบาสิกาและพระภิกษุสงฆ์ ซึ่งมีพระอุบาลีเป็นประธานในการวินิจฉัยตรวจสอบมีการตรวจดูมือ เท้า สะตือ และที่สอดท้องของนางภิกษุณีภายในม่านและนับวัน นับเดือนดู ก็ได้ความจริงว่า นางภิกษุณีได้ตั้งครรภ์ในเวลาที่นางเป็นคฤหัสถ์แล้วจึงทำให้นางภิกษุณีนี้นั้นพ้นจากมลทินข้อกล่าวหาได้^{๓๕} อธิกรณ์ที่เกิดขึ้นก็จบลงด้วยดี

ครั้งหนึ่งพวกภิกษุชาวเมืองโกสัมพีได้ทำการทะเลาะวิวาทกันเนื่องจากอาบัติเล็กน้อยจนเกิดเป็นวิวาทาธิกรณ์ขึ้น พระพุทธเจ้าทรงทราบเรื่องแล้วได้เสด็จไปตักเตือนกล่าวสอนแต่พวกภิกษุเหล่านั้นกลับคือร้อนไม่เชื่อฟังพระโอวาทคำสอนจนทำให้พระองค์ทรงปลีกหนีไปอยู่ที่อื่น ชาวเมืองการแตกร้างภายในหมู่คณะเกิดขึ้นไปถึงพวกอุบาสกอุบาสิกาชาวเมืองโกสัมพี พวกเขาจึงได้หาวิธีแก้ปัญหาเพื่อเป็นการสอนพวกภิกษุหัวตื้อเหล่านี้ให้รู้สึกสำนึกผิดโดยการร่วมมือกันไม่กราบไหว้ ไม่ลุกต้อนรับ ไม่ทำอัญชลีกรรม สามิจักรกรรม ไม่ทำสักการะ ไม่ทำความเคารพ ไม่นับถือบูชา ไม่ถวายอาหารและบิณฑบาตให้ พวกภิกษุชาวเมืองโกสัมพีถูกอุบาสกกระทำอาการเช่นนั้นตอบแล้วก็รู้สึกตัวว่าพวกตนควรไปพระนครสาวัตถิเพื่อทูลขอให้พระพุทธเจ้าทรงโปรดเพื่อให้ระงับอธิกรณ์การกระทำของ

^{๓๕} พุ. ธ. อ. ๖/๑๑๘-๑๑๙.

อุบาสกอุบาสิกาในครั้งนั้นจึงถือว่าเป็นการช่วยแก้ไขปัญหาพระรังบออิกรรมที่เกิดขึ้นในพระพุทธศาสนาได้เป็นอย่างดี จนในที่สุดพวกภิกษุชาวเมืองโกสัมพีก็ไปเฝ้าพระพุทธเจ้าและขอขมาอดโทษต่อกันและกันเลิกวิวาทกันได้^{๓๖}

๒.๒.๔ บทบาทด้านการปกป้องคุ้มครองพระพุทธศาสนา

การป้องกันภัยถือว่าเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยให้พระพุทธศาสนามีความเจริญรุ่งเรือง บทบาทในด้านนี้อุบาสกได้กระทำไว้อย่างสม่ำเสมอ ดังมีตัวอย่าง เช่น

พระเจ้าอชาตศัตรู ได้ช่วยปกป้องคุ้มครองพระพุทธศาสนาให้มีความมั่นคงเมื่อครั้งที่เกิดมีการทำสังคายนาครั้งแรกพระองค์ได้ทรงรับเป็นภาระธุระในการช่วยเหลือให้ภิกษุสงฆ์ผู้ทำการสังคายนาในครั้งนั้นได้รับความสะดวกสบายคือพระองค์ได้ช่วยปฏิสังขรณ์มหาวิหารถึง ๑๘ ตำบลในเมืองราชคฤห์ เพื่อใช้เป็นสถานที่พักอาศัยของพระภิกษุสงฆ์ พระองค์ได้ช่วยป้องกันภัยต่าง ๆ ที่อาจจะเกิดขึ้นแก่พระภิกษุสงฆ์ผู้ทำการสังคายนาและได้อุปฐากบำรุงพระสงฆ์ด้วยอาหารบิณฑบาต ในที่สุดการสังคายนาพระธรรมวินัยก็สำเร็จลงด้วยดี^{๓๗}

พระเจ้าอโศกมหาราช ได้ทรงอุปถัมภ์การทำสังคายนาครั้งที่ ๓ ซึ่งทำที่โศการาม กรุงปาตลีบุตร ประเทศอินเดีย พระโมคคัลลิตุตรติสสเถระ เป็นหัวหน้า มีพระสงฆ์ประชุมกัน ๑,๐๐๐ รูป ทำอยู่ ๙ เดือนจึงแล้วเสร็จ สังคายนาครั้งนี้ กระทำภายหลังที่พระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว ๒๓๔ หรือ ๒๓๕ ปี ข้อปรารถนาในการทำสังคายนาครั้งนี้ คือพวกเดียรถีย์ หรือนักบวชศาสนาอื่นมาปลอมบวชแล้วแสดงลัทธิศาสนาและความเห็นของตนว่าเป็นพระพุทธศาสนา พระโมคคัลลิตุตรติสสเถระได้ขอความอุปถัมภ์จากพระเจ้าอโศกมหาราช ข้าราชการสอบสวนกำจัดเดียรถีย์เหล่านั้นจากพระธรรมวินัยได้แล้ว จึงสังคายนาพระธรรมวินัย^{๓๘} นับได้ว่า พระองค์ได้ทรงทำหน้าที่อุบาสกที่ดี ปกป้องคุ้มครองพระพุทธศาสนาโดยกำจัดพวกเดียรถีย์ผู้เข้ามาปลอมบวช ผลจากการสังคายนา ปรากฏว่า ได้ส่งพระธรรมทูต ๙ สาย ออกเผยแผ่พระพุทธศาสนาทั้งในและต่างประเทศ นับตั้งแต่นั้นมา จึงทำให้พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองสืบเนื่องถึงปัจจุบัน

อย่างไรก็ดี ปัญหาที่เกิดขึ้นมาในพระพุทธศาสนามีหลายสาเหตุทั้งเหตุปัจจัยภายนอกและเหตุภายใน บางปัญหาก็เกิดขึ้นมาจากพุทธสาวก คือ พระสงฆ์เองมีความประพฤติไม่เหมาะสม ดังตัวอย่าง เช่น

^{๓๖} วิ.มทา. (ไทย) ๕/๒๕๑-๒๕๔/๓๔๓-๓๕๓.

^{๓๗} วิ. อ. ๑/๑๐-๑๔.

^{๓๘} สุขีพ บุญญานุภาพ, พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๙.

ครั้งหนึ่งอุบาสกคนหนึ่งเป็นชาวชนบทกัฏฐาคีรีได้พบเห็นพระภิกษุสงฆ์พวกของพระอัสสชิ และปุณฺพสุกะผู้เป็นเจ้าของที่ดินในชนบทกัฏฐาคีรีได้ประพาศิตนเป็นอลัชชีโดยแสดงกิริยามารยาทที่ อณาจารย์ไม่เหมาะสม เกรงว่าพระพุทธานุชาในชนบทกัฏฐาคีรีจะเสื่อมสูญไป จึงได้แจ้งเรื่องราวที่ตนพบ เห็นแก่ภิกษุรูปหนึ่งผู้ผ่านไปชนบทกัฏฐาคีรีให้นำไปทูลแก่พระพุทธรเจ้า เพื่อส่งพระสงฆ์ผู้ประพาศิตน ปฏิบัติชอบมา เพื่อชำระและแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นซึ่งเกี่ยวกับความประพาศิตนเสียหายของพระสงฆ์ เหล่านั้นภายหลังเมื่อพระพุทธรเจ้าทรงทราบแล้วได้ทรงติเตียนและให้ทำปัพพาทนียกรรม^{๓๙} แก่พวก ภิกษุอลัชชี และปุณฺพสุกะพร้อมได้ส่งให้พระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะพร้อมภิกษุจำนวนหลาย รูปไปเพื่อทำปัพพาทนียกรรม จนทำให้พระพุทธานุชาในชนบทกัฏฐาคีรีกลับมีความเจริญรุ่งเรือง เหมือนเดิม^{๔๐}

จะเห็นได้ว่า อุบาสกมีส่วนสำคัญในการแก้ปัญหาและช่วยชำระอธิกรณ์ที่เกิดขึ้นใน พระพุทธานุชาให้หมดสิ้น ในกรณีดังกล่าวนี้ ปัญหาและอธิกรณ์เป็นเรื่องที่พระสงฆ์จะต้องเป็นผู้ สอบสวนหาความจริง แต่เนื่องจากเป็นอธิกรณ์ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่เป็นโลกวิสัยซึ่งเป็นโทษที่ชาวโลก ติเตียน การสอบสวนหาความเป็นจริงจึงเป็นการไม่เหมาะสมที่พระสงฆ์จะต้องเข้าไปหาหลักฐาน ข้อเท็จจริงตั้งกรณีสอบสวนเรื่องธิดาเศรษฐีเมืองราชคฤห์ จึงต้องอาศัยอุบาสกและอุบาสิกาเป็นผู้ทำ หน้าที่แทน ผู้วิจัยเห็นว่า พระพุทธรเจ้าต้องการจะให้ความยุติธรรมในหลักธรรมนั้นปรากฏแก่สังคมา และประชาชนโดยทั่วไปและให้มีส่วนร่วมในการตัดสินปัญหาและอธิกรณ์ที่เกิดขึ้น ความจริงเรื่อง ดังกล่าวนั้นพระพุทธรเจ้าทรงทราบและมีวิธีระงับอยู่แล้วแต่ไม่ทรงกระทำ ทรงประสงค์จะให้เรื่องนั้น ระงับด้วยการสอบสวนกันเองของเหล่าสาวก ดังนั้น จึงมอบหมายให้เป็นหน้าที่ของพระสงฆ์อุบาสก และอุบาสิกาช่วยกันตัดสินวินิจฉัยโดยใช้หลักความถูกต้อง ในที่สุดปัญหาและอธิกรณ์ที่เกิดขึ้นก็ระงับ ได้

๔) บทบาทด้านการสนับสนุนพระสงฆ์เผยแผ่พระพุทธศาสนา

การแสดงธรรมแก่ผู้อื่น ผู้ไม่เลื่อมใสให้เกิดความเลื่อมใส ผู้ไม่มีความเข้าใจให้มีความ เข้าใจแจ่มแจ้ง ถือว่าเป็นการเผยแผ่ศาสนาที่สำคัญ บทบาทในด้านนี้อุบาสกได้กระทำไว้เหมือนกัน คือ ได้ช่วยอธิบายธรรมและขยายเนื้อความธรรมที่เข้าใจยากให้แก่บุคคลอื่นๆ

อุบาสกหลายท่านได้สร้างบทบาทในด้านนี้โดยวิธีต่าง ๆ กัน เช่น แสดงธรรมให้ฟังบ้าง สนทนาธรรมบ้าง การไต่ถามที่บ้าง กับบุคคลอื่นๆ ซึ่งอาจจะเป็นพุทธสาวก หรือ เป็นผู้นับถือลัทธิอื่น ๆ

^{๓๙} ปัพพาทนียกรรม คือ กรรมที่พระสงฆ์พึงทำแก่ภิกษุผู้ซึ่งพึงถูกขับไล่ออกจากหมู่คณะ. (สมเด็จพระ มหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, สารานุกรมพระพุทธศาสนา, (พระนคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๑๘), หน้า ๒๓๑.

^{๔๐} วิ.จ. (ไทย) ๖/๘๕-๘๘/๓๕-๔๔.

มาก่อน เช่น จิตตคฤหบดี อุคคคฤหบดี อุคคตคฤหบดี หัตถกอาฬวกอุบาสก อนาถบิณฑิกเศรษฐี เป็นต้นดังตัวอย่างต่อไปนี้

จิตตคฤหบดี นอกจากจะมีศรัทธาถวายทาน ให้ความอุปถัมภ์พระสงฆ์ และสร้างเสนาสนะสถานไว้ในพระพุทธศาสนาแล้ว ท่านยังได้แสดงธรรมอันเป็นคำสอนของพระพุทธศาสนาแก่บุคคลอื่น ๆ ให้มีความรู้ความเข้าใจในธรรมยิ่งขึ้น ท่านจะใช้เวลาภายหลังจากที่ได้ทำบุญถวายภัตตาหารแก่พระสงฆ์เสร็จแล้วสนทนาธรรมกับพระสงฆ์อยู่เสมอ ๆ ครั้งหนึ่ง ท่านได้ถามปัญหาธรรมกับพระสงฆ์ที่นิมนต์มาฉันที่บ้านถึงเรื่องความต่างแห่งธาตุกับพระเถระผู้เป็นหัวหน้า แต่พระเถระไม่ตอบแม้ว่าจะถูกถามถึง ๓ ครั้ง ก็ยังไม่ตอบ ในที่สุดอภิสัทตะจึงอาสาตอบคำถามแทน ท่านได้สนทนาธรรมกับท่านเศรษฐีได้ต่อกันจนทำให้ผู้ที่อยู่ในที่ประชุมนั้นเกิดความรู้แจ้งในธรรมะยิ่งขึ้น^{๔๑}

ครั้งหนึ่ง จิตตคฤหบดีได้แสดงธรรมแก่อเจลกัสสปะปริพาชกผู้เป็นสหายฟัง สามารถทำให้อเจลกัสสปะปริพาชกเกิดความเลื่อมใส ได้ยอมละทิ้งลัทธิที่ตนเองนับถือมานาน ประกาศตนเป็นอุบาสก ภายหลังต่อมาได้ขอบวชเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา^{๔๒}

ต่อมามีท่านได้สนทนาปราศรัยกับนิครนถ์นาฏบุตร และนิครนถ์นาฏบุตร ได้ถามท่านว่า ท่านเชื่อต่อพระพุทธเจ้าว่าสมาธิไม่มีวิตก วิจารณ์อยู่ ความดับวิตกวิจารณ์อยู่ ท่านตอบว่า ท่านไม่เชื่อต่อพระพุทธเจ้าในเรื่องดังกล่าวนี้ นิครนถ์ถามปัญหาเรื่องเดียวกันนี้หลายข้อ ในที่สุดนิครนถ์ได้กล่าวหาท่านเป็นคนไม่เชื่อตรง ท่านจึงได้แสดงเหตุผลอันเป็นธรรมให้ฟัง ทำให้พวกนิครนถ์เกิดความเข้าใจในธรรมและมีความละอายไม่อาจจะโต้ตอบกับท่านได้ เพราะละอายต่อคำพูดของตนจึงพาบริวารหลีกหนีไป^{๔๓}

อุคคคฤหบดี ชาวเมืองเวสาลี และ อุคคตคฤหบดี ชาวเมืองหัตถิคาม ท่านทั้งสอง หลังจากประกาศตนเป็นอุบาสกแล้วได้ตั้งใจปฏิบัติตนอยู่ในศีลธรรมที่ตั้งงามมาโดยตลอดจนได้รับยกย่องไว้ในเอตทัคคะและท่านทั้งสองดำรงตนอยู่ในศีลธรรมที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้อย่างสม่ำเสมอ พระพุทธเจ้าจึงตรัสแก่เหล่าภิกษุว่า ท่านทั้งสองเป็นอุบาสกผู้มีธรรมที่อัครรรย์ ๘ ประการ^{๔๔} ซึ่งไม่มีมาก่อนเลย พวกภิกษุที่ได้ฟังแล้วเกิดมีความสงสัยในธรรม ๘ ประการนั้น วันหนึ่งภิกษุรูปหนึ่งได้ไปบิณฑบาตที่บ้านของท่านจึงถามธรรมที่อัครรรย์ ๘ ประการที่ตนสงสัยท่านได้แสดงธรรมที่อัครรรย์ทั้ง ๘ ประการนั้นให้ฟังโดยละเอียด ทำให้ภิกษุมีความเข้าใจในธรรมดังกล่าวนี้จนหมดความสงสัยได้^{๔๕}

^{๔๑} ส. สฬา. (ไทย) ๑๘/๕๓๗/๑๔๗.

^{๔๒} ส. สฬา. (ไทย) ๑๘/๕๘๐-๕๘๒/๓๗๐-๓๗๒.

^{๔๓} ส. สฬา. (ไทย) ๑๘/๕๗๗-๕๗๙/๖๗-๖๙.

^{๔๔} ธรรมที่อัครรรย์ของอุบาสก ๘ ประการ. (ดูรายละเอียดในภาคผนวก).

^{๔๕} อจ. อภฺรภูก. (ไทย) ๒๓/๑๑๑-๑๑๒/๒๑๑-๒๑๙.

หัตถกอุบาสก ชาวเมืองอาฬวี พระพุทธเจ้าตรัสสรรเสริญว่าเป็นผู้ประกอบด้วยธรรมที่อัศจรรย์ ๗ ประการ^{๔๖} พวกภิกษุฟังแล้วยังมีความสงสัย ภายหลังได้ฟังธรรม ๗ ประการนั้นจากหัตถกอุบาสก พวกภิกษุเหล่านั้นจึงเข้าใจในธรรมทั้ง ๗ นั้นอย่างแจ่มแจ้ง

อนาถบิณฑิกเศรษฐี ได้แสดงธรรมแก่พวกอัญญเดียรถีย์ปริพาชก เรื่อง ทิฎฐิ ๑๐ ประการ เช่น เห็นว่าโลกเที่ยง... เห็นว่าโลกไม่เที่ยง... สิ่งนั้นเท่านั้นจริง... สิ่งอื่นเปล่า... โลกมีที่ สุดโลก ไม่มีที่ สุด... ที่พวกเขายืนยันและยึดถือกันว่า ทิฎฐิเหล่านั้นไม่เที่ยงเป็นทุกซ์...โดยมีใจความว่า

ก็สิ่งใดสิ่งหนึ่งที่เกิดขึ้นแล้ว อันเป็นปัจจัยปรุงแต่งแล้ว อันปัจจัยก่อขึ้นแล้ว เกิดขึ้นเพราะอาศัยปัจจัย สิ่งนั้นไม่เที่ยง สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกซ์ เราเห็นสิ่งนั้นด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริงอย่างนี้ว่า นั่นไม่ใช่ของเรา นั่นไม่ใช่เป็นเรา นั่นไม่ใช่ตัวตนของเรา ทั้งรู้ובายเป็นเครื่องสลัดออก ซึ่งสิ่งนั้นอย่างยอดเยี่ยม ตามเป็นจริง^{๔๗}

เมื่อท่านแสดงธรรมจบ พวกปริพาชกเกิดความเลื่อมใสและพากันนั่งก้มหน้านิ่ง มีความเก้อเขินเพราะละอายต่อคำพูดของตนที่พูดไป จึงไม่อาจจะโต้ตอบกับท่านได้ ในที่สุดก็หลีกหนีไป

วัชชียามาหิตคฤหบดี แสดงธรรมแก่พวกอัญญเดียรถีย์ปริพาชกเรื่องการบำเพ็ญตบะที่พวกเขาสงสัยว่า “พระพุทธเจ้าทรงตบะทุกอย่าง เข้าไปดำ เข้าไปว่าร้าย ผู้มีตบะ ผู้เลี้ยงชีพด้วยอาการเศร้าหมอง” ท่านได้แสดงให้พวกอัญญเดียรถีย์เห็นว่า พระพุทธเจ้าไม่ได้ติเตียนตบะทุกอย่าง ไม่เข้าไปนั่งใกล้ ไม่เข้าไปว่าร้ายผู้มีตบะ ผู้เลี้ยงชีพด้วยอาการเศร้าหมอง พระองค์ทรงติคนผู้ที่ควรสรรเสริญคนผู้ควรสรรเสริญ ทรงเป็นผู้ตรัสจำแนกตามเหตุผล ไม่ตรัสแย้งเดียว

ท่านได้แสดงธรรมแก่ช้อกล่าวหาที่พวกอัญญเดียรถีย์ใส่ร้ายพระพุทธเจ้าว่าทรงแนะนำในทางฉิบหาย เป็นผู้ไม่บัญญัติ โดยใจความว่า “พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติว่าสิ่งนี้เป็นกุศล สิ่งนี้เป็นอกุศล พระองค์ทรงมีบัญญัติ พระองค์มิใช่ผู้แนะนำทางฉิบหาย ไม่ใช่ผู้ไม่มีบัญญัติ”^{๔๘}

เมื่อท่านแสดงธรรมจบลง พวกอัญญเดียรถีย์ปริพาชกเกิดความเข้าใจและได้นั่งก้มหน้านิ่งไม่อาจโต้ตอบได้เพราะมีความละอายต่อคำพูดที่ได้กล่าวไว้จากนั้นต่างก็พากันหนีไป

พระเจ้าอโศกมหาราช เป็นอุบาสกอีกท่านหนึ่งที่เลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ซึ่งต่อมาก็ได้เป็นเอกอัครศาสนูปถัมภกในการทำสังคายนาครั้งที่ ๓ หลังพุทธปรินิพพานได้ ๓ เดือน พระองค์ได้ดำเนินธรรมทูต ภายใต้การแนะนำของพระโมคคัลลิสบุตรตีสสะ ซึ่งได้พิจารณาเหตุผลทางประวัติศาสตร์แล้วว่า ในอนาคตกาลพระพุทธศาสนาจะไม่มียั่งยืนอยู่ได้ในชมพูทวีป เพราะชาวชมพูทวีป ส่วนใหญ่พอใจในศาสนาซึ่งเร้าอารมณ์มากกว่าศาสนาที่ใช้เหตุผล เพราะฉะนั้น จึงได้ถวาย

^{๔๖} ธรรมที่อัศจรรย์ ๗ ประการ. (ดูรายละเอียดในภาคผนวก).

^{๔๗} อจ.ทสก. (ไทย) ๒๔/๙๓/๑๙๘-๒๐๒.

^{๔๘} อจ.ทสก. (ไทย) ๒๔/๙๔/๒๐๒-๒๐๖.

คำแนะนำพระเจ้าอโศก ให้ทรงดำเนินธรรมทูต ปรากฏว่า พระองค์ได้ส่งคณะธรรมทูตออกไปประดิษฐานคณะศาสนาในทิศต่าง ๆ ทั้งในอินเดียและต่างประเทศ^{๔๙} ทำให้พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่แพร่หลายไปทั่วอินเดียและต่างประเทศ จนกลายเป็นศาสนาระดับสากลในปัจจุบัน

จึงกล่าวได้ว่า อุบาสกได้ช่วยเผยแผ่พระพุทธศาสนาเช่นเดียวกับพระสงฆ์ โดยการแสดงธรรมบ้าง สนทนาธรรมบ้าง การโต้ตอบธรรมะกันบ้าง ส่งพระธรรมทูตไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาบ้าง ถือว่าเป็นการช่วยพระพุทธศาสนาให้มีความมั่นคงสืบต่อมา ตราบจนปัจจุบัน

๕) บทบาทด้านการชักชวนคนเข้าวัดฟังธรรม

การชักชวนผู้คนไปฟังธรรม เป็นอีกบทบาทหนึ่งที่อุบาสกได้กระทำเพื่อสืบต่ออายุของพระพุทธศาสนาไว้ จากการศึกษาพบว่า มีบุคคลหลายคนที่ได้ฟังธรรมเพราะการชักนำของอุบาสก การที่บุคคลนับถือพระพุทธศาสนาและนำเอาหลักธรรมไปปฏิบัตินั้นหมายถึงว่า พระพุทธศาสนามีความเจริญรุ่งเรือง เพราะหลักธรรมที่สำคัญ ๆ อันเป็นหลักของพระพุทธศาสนาจะได้รับการสืบทอดต่อไป อุบาสกผู้มีบทบาทด้านนี้ที่ทำอยู่บ่อยครั้ง คือ พระเจ้าพิมพิสารและพระเจ้าปเสนทิโกศล

พระเจ้าพิมพิสาร ภายหลังจากที่ทรงพาบริวารไปเฝ้าพระพุทธเจ้าที่สวนตาลหนุ่มชื่อลุมพินีวัน กระทั่งบริวารประกาศตนเป็นอุบาสกและได้บรรลุนิพพานเป็นจำนวนมาก ครั้งหนึ่งพระนางเขมาอัครมเหสีของพระองค์เป็นผู้ลุ่มหลงในรูปร่างของตน ไม่ปรารถนาจะไปเฝ้าพระพุทธเจ้าเพราะพระนางได้สดับฟังว่า พระพุทธเจ้าตรัสดีเตียนโทษของรูปไว้ พระเจ้าพิมพิสารจึงหาวิธีจะพานางไปเฝ้าพระพุทธเจ้าเพื่อฟังธรรม ได้สั่งพวคนักกวีแต่งเพลงขับพรรณนาความงามของพระเวฬุวัน เมื่อนักพ้องขับเพลง พระนางได้ฟังแล้วมีความปรารถนาจะไปพระเวฬุวัน เมื่อไปเฝ้าพระพุทธเจ้าพระองค์ได้เนรมิตสตรีรูปงามให้พระนางเห็นแล้วทรงทำให้รูปนั้นเปลี่ยนสภาวะไปตามลำดับจนเหลือแต่ร่างเพียงกระดูกพระนางดูเห็นแล้วเกิดความสลดใจคิดว่าในรูปนี้ไม่มีสาระอยู่เลย และเมื่อได้ฟังธรรมแล้วพระนางได้บรรลุนิพพาน^{๕๐}

อีกครั้งหนึ่ง พระเจ้าพิมพิสารได้สั่งให้พสกนิกรจำนวน ๘๐,๐๐๐ ตำบลมาประชุมกันเพื่อรับฟังโอวาทและอุบายการปกครองบ้านเมือง เวลาเดียวกันนั้นได้ส่งสาส์นไปถึงเศรษฐีอสุภะบิดาของโสณโกฬิวีสะให้นำบุตรของตนมาเฝ้าเพราะมีพระประสงค์จะดูฝ่าเท้าที่ประหลาดของเขาเมื่อโสณโกฬิวีสะเข้าไปเฝ้าพระราชชาติทอดพระเนตรเห็นฝ่าเท้าแล้วจึงได้ชี้แจงนโยบายการบ้านการเมืองให้ฟัง จากนั้น ส่งพวกพสกนิกรไปเฝ้าพระพุทธเจ้าเพื่อฟังธรรมและโอวาท โสณโกฬิวีสะเมื่อฟังพระธรรมจบ

^{๔๙} เสถียร โพธิ์นันทะ, ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา ฉบับมุขปาฐะ ภาค ๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๑๔), หน้า ๙๐.

^{๕๐} พุ. ธ. อ. ๘/๒๐ /๒๑.

ได้บรรลุโศดาปัตติผล ท่านคิดว่าผู้อยู่ครองเรือนจะประพฤติพรหมจรรย์ให้บริสุทธิ์เป็นการยากจึงทูลขอวช ภายหลังได้บรรลุเป็นพระอรหันต์^{๕๑}

พระเจ้าปเสนทิโกศล ได้สนทนากับหมู่พระราชชา ๔ พระองค์เรื่องกามคุณว่า อะไรเป็นยอดของกามคุณ พระราชาเหล่านั้นตอบว่า รูป...เสียง...กลิ่น...รส...โผฏฐัพพะว่าเป็นยอดของกามคุณ แต่ก็หาข้อสรุปตกลงกันไม่ได้ พระองค์จึงได้ชักชวนให้ไปเฝ้าพระพุทธเจ้าเพื่อฟังธรรม และทูลถามปัญหาเมื่อได้ฟังธรรมแล้วก็หมดความสงสัยมีความเลื่อมใสในพระรัตนตรัยเลิกการลุ่มหลงในกามคุณอีกต่อไป^{๕๒}

๖) บทบาททั่วไป

นอกจากที่ได้มีบทบาทต่าง ๆ ดังได้กล่าวมาซึ่งเป็นการส่งเสริมพระพุทธศาสนาให้มีความมั่นคงแล้ว ในด้านอื่น ๆ อุบาสกได้กระทำไว้เหมือนกันคือ บทบาทในการช่วยเหลือสังคมให้มีความเป็นอยู่ที่ดีและความสงบสุข อุบาสกหลาย ๆ ท่านที่ได้ทำหน้าที่ช่วยเหลือสังคม หรือที่เรียกว่า สังคมสงเคราะห์คือการให้ความช่วยเหลือบุคคลผู้ยากไร้หรือได้รับความลำบากให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นหรือมีอาหาร มีที่พักอาศัย มีงานทำ มีเสื้อผ้าใส่ มีคนคอยดูแลเวลาเจ็บไข้ได้ป่วย เป็นต้น เช่น อนาถบิณฑิกเศรษฐี เมณฑกเศรษฐี ปาวาริกเศรษฐี กุกกุฏเศรษฐี ภัททวดีเศรษฐี ทุกคนต่างก็มีบริวารที่ต้องคอยดูแลโดยได้มอบงานให้ทำอยู่ภายในบริเวณบ้านของตนเองเป็นจำนวนมาก ส่วนใหญ่บุคคลผู้ที่เข้ามาขออาศัยนั้นเป็นคนยากจนไร้ที่พึ่งพิง เมื่อพวกเขาเข้ามาอาศัยอยู่เป็นบริวารโดยการอนุเคราะห์ของท่านเหล่านั้นจึงทำให้มีงานทำไม่ว่างงานเป็นการแก้ปัญหาสังคมไปด้วยและในขณะเดียวกันก็เป็นการช่วยเสริมสร้างบารมีให้แก่อุบาสกผู้ให้การช่วยเหลือได้แสดงบทบาทในด้านการสังคมสงเคราะห์อย่างเต็มที่ อุบาสกผู้มีฐานะเป็นเศรษฐีนอกเหนือจากที่ช่วยอุปการะผู้ที่ยากไร้ที่มาขอพึ่งพิงให้มีงานทำและอาหาร เครื่องอุปโภคบริโภคแล้วยังได้จัดสร้างโรงทานใช้เป็นสถานที่แจกจ่ายของไว้ตามประตูบ้านของตน ใครที่ขัดสนหรือได้รับความเดือดร้อนก็สามารถไปพึ่งพิงขออาศัยฝากปากฝากท้องและชีวิตยังสถานที่แห่งนี้ได้โดยมีเจ้าหน้าที่คอยให้การดูแลในการแจกจ่ายให้เกิดความเป็นธรรมต่อทุกคนที่มาขอให้ได้รับสิ่งของเสมอเหมือนกัน ใครโกหกหรือรับเกินก็จะถูกเจ้าหน้าที่ว่ากล่าวตักเตือน ดังเช่นที่โรงทานของภัททวดีเศรษฐี มีเศรษฐีผู้ประสบเคราะห์กรรมชื่อโฆสกะพร้อมด้วยภรรยาและลูกสาวได้มาพึ่งโรงทานของท่านเศรษฐี ตอนแรกลูกสาวของเศรษฐีไปรับอาหารมาเพื่อคน ๓ คน ได้นำมา ๓ ส่วน แต่ภายหลังลดลงเหลือเพียง ๑ ส่วน เพราะพ่อแม่ได้ตายไปหมดแล้ว เจ้าหน้าที่คนแจกอาหารจำนางได้และเห็นว่านางรับอาหารผิดสังเกตจึงทำการไต่สวน ที่แรกก็คิดว่าลูกสาวเศรษฐีเป็นคนไม่รู้จักมีความ

^{๕๑} วิ.มหา. (ไทย) ๕/๒/๕-๘.

^{๕๒} ส.นิ. (ไทย) ๑๕/๓๕๙-๓๖๑/๑๑๖-๑๑๘.

ละอาย ไม่รู้จักประมาณตนด้วยคำพูดต่าง ๆ นานา^{๕๓} จากกรณีนี้จะเห็นว่า เป็นการแสดงให้เห็นถึงความยุติธรรมที่ผู้รับจะต้องได้รับในส่วนที่เหมาะสมจะรับมากเกินไป ซึ่งเป็นการบอกให้ทราบว่าทุกคนที่อยู่ในสังคมนั้นจะต้องครองตนอยู่ในศีลธรรมไม่ควรทำตนเป็นคนเห็นแก่ตัวมากเกินไป และทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน ดังนั้น ผู้รับจึงต้องมีความตระหนักถึงหลักความถูกต้องเป็นสำคัญ ภายหลังจากที่ได้สอบสวนแล้วจึงได้ทราบความจริง เจ้าหน้าที่ของเศรษฐกิจอินทรีย์รับเอานางไปเป็นบุตรบุญธรรม และในโรงงานของท่านเศรษฐกิจทั้งหลายเหล่านั้นมีพวกคนจน วนิพก ยาจกผู้ยากไร้ แม้กระทั่งคนเดินทางไกล คนกำพร้า ก็พากันไปรับบริจาคทุกวัน

อย่างไรก็ตาม อุบาสกในยุคพุทธกาลถึงแม้จะไม่เคยบวชเรียนมาก่อนก็ตาม แต่ก็ได้สนับสนุนส่งเสริมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นอย่างดี กล่าวคือ เป็นผู้มีบทบาทในการอุปถัมภ์พระสงฆ์ ตลอดถึงได้ช่วยเหลือพระสงฆ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และบทบาทด้านอื่น ๆ ดังได้กล่าวมาแล้ว ส่วนอุบาสกในปัจจุบัน เริ่มตั้งแต่พระพุทธศาสนาเผยแผ่เข้าสู่ประเทศไทย ในดินแดนสุวรรณภูมิโดยพระโสณะและพระอุตตระ นับตั้งแต่นั้นมา พระพุทธศาสนาก็ได้เจริญรุ่งเรืองแผ่ขยายไปทั่วทุกอาณาจักรของไทย ซึ่งขณะนั้นประเทศไทยยังไม่ได้รวมเป็นอาณาจักรเดียวเหมือนปัจจุบัน อาณาจักรล้านนาก็เป็นอาณาจักรหนึ่งของประเทศไทย โดยมีพบุรุษศรีนครพิงค์เชียงใหม่เป็นศูนย์กลางของอาณาจักร ซึ่งปกครองโดยราชวงศ์มังราย กษัตริย์ทุกพระองค์ทรงให้การอุปถัมภ์พระพุทธศาสนาเถรวาทเป็นอย่างดี จึงทำให้พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองสืบมา ในสมัยล้านนามีผู้นิยมบวชเรียนกันเป็นส่วนมาก เพราะสมัยนั้น การศึกษาที่ได้รับความนิยมมากก็คือการศึกษาในวัด มีวัดเป็นศูนย์กลางของการศึกษา พระภิกษุ สามเณร จะเป็นผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญด้านการศึกษา พระปริยัติธรรม พิธีกรรม จาริต ประเพณีต่าง ๆ กล่าวได้ว่า เป็นผู้นำด้านจิตวิญญาณและด้านวิชาการเป็นที่พึงของศรัทธาประชาชนอย่างแท้จริง

อย่างไรก็ดี เมื่อพระภิกษุผู้บวชเรียนได้ลาสิกขา ใช้ชีวิตอย่างคฤหัสถ์ทั่วไป ซึ่งในล้านนาจะเรียกว่า “หนาน” ภาคกลางเรียกว่า “ทิด” มีฐานะเป็นอุบาสกในพระพุทธศาสนา ถึงอย่างนั้น ก็ยังได้รับความเคารพเชื่อถือจากประชาชน เพราะถือว่าเป็นผู้มีความรู้ความสามารถ มีความประพฤติเรียบร้อย บางท่านก็ยังได้รับความไว้วางใจจากเจ้าอาวาสและศรัทธาประชาชนให้ดำรงตำแหน่งมัคทายกหรือปู่อจารย์ ซึ่งเป็นผู้มีบทบาทและเป็นผู้นำด้านพิธีกรรมต่าง ๆ

^{๕๓} ชู.ธ.อ. (ไทย) ๗ / ๒๙-๓๐.

๒.๒.๕ บทบาทด้านการส่งเสริมศิลปะและวัฒนธรรม

อุบาสกที่เป็นมัคทายกในที่นี้ผู้วิจัยจะได้กล่าวถึงการส่งเสริมศิลปะและวัฒนธรรมในสังคมได้ปัจจุบัน ในปัจจุบันการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมไทยได้ถูกบรรจุไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.๒๕๔๐ ได้ยกมาตราที่เกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพ และการกระจายอำนาจให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้เข้ามามีส่วนร่วม และมีหน้าที่บำรุงรักษาศิลปะ จารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น และเมื่อได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ.๒๕๔๒ คณะกรรมการการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ตามพระราชบัญญัติฯ ดังกล่าวได้พิจารณาเห็นชอบการถ่ายโอนภารกิจ ๖ ด้าน รวม ๒๔๕ กิจกรรม ในด้านศิลปวัฒนธรรม จารีตประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่น และได้มีการถ่ายโอนภารกิจจำนวน ๒ กิจกรรม คือ การบำรุงรักษาโบราณสถานขึ้นพื้นฐานและการดูแลรักษาโบราณสถานในระดับท้องถิ่น เพื่อเป็นการส่งเสริมงานศิลปวัฒนธรรมให้คงอยู่สืบไป

เรื่อง “วัฒนธรรม” ยังไม่มีใครนิยามที่ชัดเจนต่อคนทั่วไปถึงเรื่องขนบธรรมเนียมและจารีตประเพณีในชีวิตของคนและสังคม จำกัดความหมายของคำว่า “วัฒนธรรม” นั้น ม.จ.วรรณไวทยากร วรรรณ เสนอเอกสารขึ้นมาครั้งแรก ใช้ภาษาไทยของคำว่า Culture ว่าหมายถึง “พฤติกรรม” ที่มนุษย์ในแต่ละท้องถิ่นประพฤติปฏิบัติสืบต่อกันมา ต่อมาได้แก้ไขคำว่า พฤติกรรม เป็นวัฒนธรรม นัยว่า คำว่า วัฒนธรรม แปลว่า เจริญ งอกงามตรงกับคำว่า Culture ในภาษาอังกฤษ

มโนภาพทางวัฒนธรรม (Cultural Concept) ความเบื้องต้น เมื่อศตวรรษก่อนในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ประเทศไทยถูกประเทศมหาอำนาจทางการเมืองของโลกในขณะนั้น ซึ่งมีอังกฤษ และฝรั่งเศส บีบคั้นด้วยแสนยานุภาพทางการทหาร หวังจะยึดครองไปเป็นอาณานิคม เฉกเช่นเดียวกับที่ประเทศฝรั่งเศส เข้ายึดครองเวียดนาม เขมร และลาวในด้านตะวันออก และอังกฤษใช้กำลังเข้ายึดครองพม่า มอญ หมู่เกาะทะเลใต้ เช่นบรูไน และสิงคโปร์ หรือ สเปน และอเมริกา ผลัดกันยึดครองฟิลิปปินส์ ประเทศเนเธอร์แลนด์เข้ายึดครองอินโดนีเซีย เป็นต้น

ประเทศไทยจะต้องปรับปรุงประเทศให้ทันสมัย โดยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้าฯ ให้เลิกทาส เลิกระบบการปกครองแบบขนบธรรมเนียมประเพณีดั้งเดิม ซึ่งเป็นที่ดูถูกเหยียดหยามของคนต่างชาติ มีการปรับปรุงระบบการแต่งกาย การเข้าเฝ้า การหมอบคลาน การทหาร การเศรษฐกิจด้วยทรงเห็นว่า การพัฒนาประเทศให้ทันสมัยเท่านั้นเป็นหนทางเดียวที่จะรักษาเอกราชและอธิปไตยของชาติเอาไว้ได้ โดยใช้มาตรการและแนวทาง ของอังกฤษเป็นรูปแบบมาตรฐานในการดำรงชีวิต

ผลจากการปรับปรุงประเทศ เพื่อให้ทันสมัยเฉกเช่นเดียวกับชาวยุโรปในครั้งนั้น เป็นเหตุให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษา วิถีชีวิตของชาวไทยเป็นครั้งแรก อิทธิพลวัฒนธรรมแบบยุโรปได้เข้ามามีอิทธิพลในประเทศไทยมากยิ่งขึ้น จนกระทั่งในสมัยสงครามโลกครั้งที่ ๒ รัฐบาลซึ่งมีจอมพล

แปลก พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี ได้พิจารณาเห็นว่า วิถีชีวิตของคนไทยโดยทั่วไปยังล่าหลังเป็นที่ถูกดูแลของชาวต่างชาติ จึงนำเอาคำว่าวัฒนธรรม เข้ามาใช้ในการปรับปรุงคุณภาพและวิถีชีวิตไทยครอบคลุมเรื่องราวขนบธรรมเนียม จารีตประเพณีและวิถีชีวิตเดิม โดยการตั้งสภาวัฒนธรรมแห่งชาติ ขึ้นในปี พ.ศ. ๒๔๘๓ แล้วออกพระราชกำหนดระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี และส่งเสริมสนับสนุนสร้างสรรค์แนวทางใหม่มาบังคับให้ราษฎรปฏิบัติ แทนรูปแบบประเพณีดั้งเดิมโดยที่คำว่าวัฒนธรรม ยังไม่เป็นที่เข้าใจของประชาชนแพร่หลายเช่นปัจจุบันนี้ คำว่า วัฒนธรรม จึงเป็นศัพท์บัญญัติที่คนสมัยนั้นนิยมใช้กันแพร่หลายโดยคนเป็นจำนวนมากไม่รู้ด้วยซ้ำไปว่า คำนี้มีความหมายอย่างไร มีเนื้อหาอะไรบ้างเกี่ยวข้องกับชีวิตความเป็นอยู่ของคนไทยอย่างไร แบบเดียวกับคำว่า โลกาวัตถ์ ที่กำลังแพร่หลายในปัจจุบัน

ประวัติความเป็นมาของคำว่าวัฒนธรรม (Culture) ประวัติความเป็นมาของคำว่าวัฒนธรรมในภาษาอังกฤษนั้น กล่าวถึงประวัติของคำว่า Culture โดยมีใจความว่า คำว่า “วัฒนธรรม” เป็นคำที่ใช้เรียกกันในวิชามานุษยวิทยาสมัยปัจจุบัน (Modern anthropology) กับในวิชาสังคมศาสตร์ (Social Sciences) เป็นคำที่เล็งถึงมรดกทางสังคม (Social Heritage) ท่านสุชีพ ปุณฺณานุกาภ สรุปรื่องราวของคำนี้ว่า^{๕๔}

คำว่ามรดกทางสังคมนี้ ก็หมายถึงลักษณะในการครองตนและครองชีวิต รวมทั้งขนบธรรมเนียมประเพณีประจำกลุ่มของคนที่อยู่รวมกันเป็นพวก ลักษณะเฉพาะในการครองตนและครองชีวิต รวมทั้งขนบธรรมเนียมประเพณีเหล่านี้ นับเป็นวัฒนธรรมที่สืบทอดกันต่อไป และได้มีความเปลี่ยนแปลงคลี่คลายหรือเจริญงอกงามขึ้นตามยุคตามคราว

หนังสือ The shorter Oxford Dictionary ให้ประวัติของคำว่า Culture ว่ามาจากคำฝรั่งเศสซึ่งดัดแปลงมาจากคำละติน Cultural โดยสรุปเอกสารต่างๆ ว่าวัฒนธรรมมีประวัติการใช้ดังนี้

๑. ในปี พ.ศ. ๒๐๒๖ (ค.ศ. ๑๔๘๓) ใช้แปลว่า “การบูชา”(Worship)
๒. ใช้กันทั่วไป (ไม่ปรากฏ พ.ศ. เริ่มต้น) แปลว่า การไถพื้นดิน การเศรษฐกิจในครอบครัว (The tilling of land, husbandry)
๓. ในปี พ.ศ. ๒๐๕๓ (ค.ศ. ๑๕๑๐) มีที่ใช้แปลว่า “ความดีขึ้นหรือประณีตขึ้นกว่าเดิม โดยการศึกษา และการฝึกหัด” (Improvement or refinement by education and training)
๔. ในปี พ.ศ. ๒๑๖๙ (ค.ศ. ๑๖๒๖) มีที่ใช้แปลว่า การเพาะเชื้อจุลินทรีย์ชนิดที่ต้องมองด้วยกล้องจุลทรรศน์จึงเห็น (Cultivation specifically the artificial development of

^{๕๔} ว่าที่นาวาตรีสุชีพ ปุณฺณานุกาภ, “วัฒนธรรมวิทยา ประชาชนิเทศน์” เล่ม ๓ สภาวัฒนธรรมแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๐๐, หน้า ๔-๘.

microscopic organisms, especially bacteria) และในปี พ.ศ. ๒๔๒๗ (ค.ศ. ๑๘๘๔) ใช้
 หมายความว่าผลผลิตซึ่งเกิดจากการเพาะเลี้ยงจุลินทรีย์

๕. ในปี พ.ศ. ๒๓๔๘ (ค.ศ. ๑๘๐๕) ที่มีใช้แปลว่าการฝึก หรือการทำให้ประณีตขึ้นซึ่ง
 จิตใจ รสนิยมและจรรยาวัตร สภาแห่งการที่ได้รับการอบรมหรือทำให้ประณีตขึ้นดังกล่าว ภาค
 สติปัญญาของอารยธรรม (The training and refinement of mind, taste, and manners, the
 condition of being such trained and refined; the intellectual side of civilization)

๖. ในปี พ.ศ. ๒๔๑๙ (ค.ศ. ๑๘๗๖) มีที่ใช้แปลว่า การสนใจ หรือการศึกษาอย่างจริงจัง
 ต่อความเจริญหรือความก้าวหน้า (The devoting of attention to the development or to
 progress in)

วัฒนธรรมในความหมายของคนไทย วัฒนธรรมในภาษาไทยนั้น โดยเฉพาะคำแปล
 “ความดีขึ้น ประณีตขึ้นกว่าเดิมโดยการศึกษาและฝึกหัด” และ “การฝึกหัดหรือการทำให้ประณีตขึ้นซึ่ง
 จิตใจ, รสนิยม และจรรยาวัตร : สภาแห่งการที่ได้รับการอบรมหรือทำให้ประณีตขึ้นดังกล่าว”
 ส่วนข้อที่แปลว่า “ความสนใจ หรือศึกษาอย่างจริงจังต่อความเจริญและองกงามก้าวหน้า” นั้นมีเค้า
 ใกล้เคียงกับคำว่าวัฒนธรรม แต่ภายหลังไม่ค่อยมีใครใช้ตาม จึงถือว่ามีเพียงประวัติ

มีปัญหาว่า คำแปลทั้งสองข้อที่กล่าวนี้ก็นับว่าใกล้เคียง หรือจะว่าเหมือนกันก็ได้ ไม่น่าจะ
 มีประวัติในทางความหมายห่างกันเกือบ ๓๐๐ ปี ดังกล่าวเลยคำตอบมีอยู่ว่า ในการแสดงประวัติแห่ง
 ถ้อยคำเช่นนี้ เขาต้องอาศัยการค้นคว้าอ้างอิงจากหลักฐานตำรับตำราที่มีผู้แต่งไว้ การทำอะไรบ้างให้
 เจริญดีขึ้น หรือประณีตขึ้น

ตามตำราสังคมศาสตร์กล่าวว่า เป็นคำที่ใช้กับมานุษยวิทยาสมัยปัจจุบัน และใน
 สังคมศาสตร์หมายถึงมรดกทางสังคม แต่ตามตำราทางภาษาให้รายละเอียดต่อไปอีกว่า มีที่ใช้เป็นครั้งแรก
 ในความหมายว่า “ความดีขึ้นหรือประณีตขึ้นกว่าเดิมโดยการศึกษาและฝึกหัด” เมื่อ พ.ศ. ๒๐๕๓
 (ค.ศ. ๑๕๑๐) และใช้หมายความว่า “การฝึกหัดหรือการทำให้ประณีตขึ้นซึ่งจิตใจ รสนิยม และจรรยา
 วัตรได้รับการฝึกหัดหรือทำให้ประณีตขึ้น” เมื่อ พ.ศ. ๒๓๔๘ (ค.ศ. ๑๘๐๕)

คำว่า วัฒนธรรม เป็นคำไทยที่นำมาจากภาษาบาลีและสันสกฤต แปลว่า ธรรมเป็นเหตุ
 ให้เจริญหรือความสุขกายสบายใจ หรือ ธรรมนำไปสู่ความเจริญ” มีที่ใช้เป็นหลักฐานทางราชการครั้งแรก
 เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๓ (ด้วยมีประกาศใช้พระราชบัญญัติบำรุงวัฒนธรรมแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๔๘๓
 กับฉบับที่ ๒ เมื่อพุทธศักราช ๒๔๘๕) และเพื่อความเหมาะสมยิ่งขึ้นจึงประกาศใช้พระราชบัญญัติ
 วัฒนธรรมแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๔๘๖ ขึ้นใหม่ ซึ่งนอกจากจะได้ยกเลิกพระราชบัญญัติบำรุง
 วัฒนธรรมแห่งชาติทั้ง ๒ ฉบับนั้นแล้ว ยังมีบทบาทเรื่องวัฒนธรรมเพิ่มขึ้นอีกหลายข้อ

สภาวัฒนธรรมแห่งชาติ อันเป็นสถาบันที่ดำเนินงานสนองความมุ่งหมายแห่ง
 พระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ (ฉบับที่ ๒) พุทธศักราช ๒๔๘๕ ต่อมาจึงได้มีพระราชกฤษฎีกา

กำหนดวัฒนธรรมแห่งชาติและกฎสำนักนายกรัฐมนตรี ออกตามความในพระราชบัญญัติ นายกรัฐมนตรีออกตามความในพระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ ตลอดจนประกาศสภาวัฒนธรรมแห่งชาติ ว่าด้วยวัฒนธรรมต่างๆ ตามลำดับ

การบัญญัติคำว่าวัฒนธรรมขึ้นใช้นี้ นอกจากเพื่อตั้งสถาบันขึ้นส่งเสริมเรื่องนี้โดยเฉพาะแล้ว ยังมุ่งหมายจะให้เป็นคำเทียบ คำว่า Culture ในภาษาอังกฤษเช่นเดียวกับคำอื่นๆ ซึ่งปรากฏในภาษาอังกฤษ แต่ไทยเราบัญญัติคำใหม่ขึ้นใช้แทนในภาษาของเราเอง ถึงกระนั้นก็ได้หมายความว่า ก่อนหน้าจะบัญญัติคำนี้ขึ้นใช้ ไทยเราไม่มีวัฒนธรรมหรือไม่รู้จักวัฒนธรรม แท้จริง เรามีวัฒนธรรม และรู้จักวัฒนธรรมมาแต่อดีตกาล เป็นแต่เราไม่ได้ตั้งชื่อเรียกแบบนี้ เราเรียกแยกตามส่วนต่างๆ ของวัฒนธรรมว่าความเคยชินบ้าง ขนบธรรมเนียมบ้าง ประเพณีบ้างการช่างต่างๆ บ้าง จรรยา มารยาท และยังมีคำอื่นๆ อีก สุดแต่เราจะพูดถึงส่วนไหนของวัฒนธรรม แต่เมื่อเราบัญญัติคำว่าวัฒนธรรมขึ้นใช้แล้ว คำนี้ก็มีความหมายรวมถึงเรื่องต่างๆ ที่กล่าวมาแล้วทั้งหมด

พระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๔๘๕ ให้ความหมายเกี่ยวกับวัฒนธรรมไว้ดังนี้

“วัฒนธรรม” หมายความว่า “ลักษณะที่แสดงถึงความเจริญงอกงาม ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความกลมกลืนก้าวหน้าของชาติ และศีลธรรมอันดีงามของประชาชน”

จากความหมายของคำว่าวัฒนธรรม ในพระราชบัญญัติที่กล่าวนี้ เราเห็นได้ทันทีที่เรามิได้บัญญัติคำว่าวัฒนธรรม เพื่อให้มีความหมายในการพูดหรือเขียนอย่างเดียว แต่มุ่งให้คำคำนี้มีความหมายในการยกระดับของคนในชาติให้สูงขึ้นด้วย เพราะเมื่อพิจารณาตามหลักวิชามานุษยวิทยา และสังคมศาสตร์ การกระทำหรือความเคลื่อนไหวของมนุษย์ทุกอย่างนับว่าเป็นวัฒนธรรมทั้งสิ้น ไม่ว่าจะดีหรือเลว หรือถูกผิดอย่างไร เพราะวิชาดังกล่าวมุ่งศึกษาสภาพการณ์ตามความเป็นจริงของมนุษย์ตามที่ปรากฏ ตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน แล้วบันทึกไว้ในฐานะเป็นมรดกทางสังคมประจำยุคสมัยนั้นๆ หรือเป็นข้อเท็จจริงทางสังคม (Social Facts) และแม้ว่าโดยทั่วไป คำว่าวัฒนธรรมในภาษาไทยก็อาจใช้ได้ตามความหมายดังกล่าวเช่นที่เรากล่าวไว้ว่าวัฒนธรรมของชาวป่า วัฒนธรรมของชาวเกาะ วัฒนธรรมสมัยหิน เป็นต้น แต่ในความหมายเจาะจงที่เราบัญญัติคำนี้ขึ้นใช้พร้อมกับเร่งส่งเสริมความเจริญงอกงามในด้านต่างๆ ทุกวิถีทาง ก็เห็นได้ว่าเราไม่มุ่งให้คำว่า วัฒนธรรม เป็นเพียงเหตุการณ์หรือการกระทำของคนไทยที่เกิดขึ้นตามบุญตามกรรมในประวัติศาสตร์ยุคนี้เท่านั้น แต่ต้องการวางรูปความเจริญงอกงามที่ดีขึ้นมีความประณีตขึ้นกว่าเดิมด้วยการให้การศึกษานานาชาติ หรือเชิญชวน ขอร้อง วิงวอน และชี้แจงแสดงเหตุผล ให้ประชาชนร่วมกันทำให้เกิดความเจริญงอกงาม ความดีขึ้น ความประณีตขึ้นกว่าเดิมดังกล่าวนั้น ด้วยความสมัครใจหรือเห็นดีเห็นชอบด้วยตนเอง ฉะนั้น คำจำกัดความหรือความหมายแห่งคำว่า วัฒนธรรม ตามพระราชบัญญัตินี้ จึงแสดงความมุ่งหมายโดยเฉพาะว่าเราจะไม่เพียงรับมรดกทางสังคมจากบรรพบุรุษของเราเท่านั้น แต่เราจะรักษาของเดิมที่ดี แก้ไขดัดแปลง

ของเดิมที่ควรแก้หรือตัดแปลง รวมทั้งวางมาตรฐานความดีขึ้นมาใหม่ แล้วส่งเสริมให้เป็นลักษณะที่ดีประจำชาติสืบไปจนถึงอนุชน อันเป็นการแสดงความตั้งใจว่าจะทำให้คำว่า วัฒนธรรมมีความหมายดีขึ้นมา ประณีตขึ้น ด้วยการฝึกหัดและการศึกษาจริง

วัฒนธรรมจึงมีสถานภาพ ๒ แบบ คือ

๑. มรดกทางวัฒนธรรม (Cultural Heritage)

คือ รากเหง้าพัฒนาการของคนนิรนามที่ผ่านจากยุคหิน เดิบโต ปรับปรุง เปลี่ยนแปลง สืบต่อมาจากสภาพของกาลเวลา และสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ และทางสังคมจนถึงปัจจุบันต้องรักษาไว้ไม่ให้สูญ เพื่อเกื้อกูลเกียรติภูมิของท้องถิ่น

๒. วัฒนธรรมร่วมสมัย (Living Culture)

คือ แบบแผนการพัฒนาสังคมให้เกิดการสุขกายสบายใจในการดำรงชีพ (อาหาร, เสื้อผ้า, ยารักษาโรค และที่อยู่อาศัย) การประพฤติปฏิบัติทางด้านการศาสนา การใช้ภาษาถิ่น ภาษาชาติ การสร้างสรรค์ศิลปะ เพื่อพัฒนาบ้านเมืองให้เหมาะสม สวยงาม ไม่รกรุกตา รกใจ ตลอดจนสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง ที่มีเกียรติภูมิ ไม่เป็นที่ดูหมิ่นดูแคลนของคนต่างชาติต่างภาษา ต้องรักษา สืบทอดและพัฒนาให้ผสมผสานกลมกลืนกับโลกภายนอก เพื่อเราจะได้อยู่อย่างไทยในสังคมโลกที่เหมาะสม^{๕๕}

สรุปได้ว่า ทิศทางการพัฒนางานศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรมของมัคนายก โดยมีเป้าหมายสำคัญ คือ พัฒนาสังคมไทยให้เป็นสังคมที่มี ความเข้มแข็ง และมีมั่นคงทางวัฒนธรรม คนไทยมีความภาคภูมิใจในความเป็นไทย มีความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันท่ามกลางความหลากหลายทางวัฒนธรรม (unity in diversity) มีความรู้ คู่คุณธรรม สามารถดำรงภูมิปัญญาของสังคมไทย ตลอดจนสามารถปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตได้อย่างเหมาะสมและเท่าทัน กับการเปลี่ยนแปลงของโลกปัจจุบันและอนาคต ซึ่งแสดงถึงการมีภูมิคุ้มกัน และสามารถดำรงตนได้อย่างมีเหตุ มีผล พอดี พอประมาณตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง อันจะนำไปสู่การพัฒนาประเทศให้ เกิดความสมดุล มั่นคง และยั่งยืนสืบไป

^{๕๕} กรมศิลปากร, วัฒนธรรมอารยธรรม ภูมิปัญญาและเทคโนโลยี, จัดพิมพ์ครั้งแรก, (กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร, ๒๕๔๕), หน้า ๑๘.

๒.๓ การประกาศตนเป็นอุบาสกที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

ได้กล่าวถึงความหมายของคำว่า อุบาสก มาแล้ว ต่อไปนี้จะได้ศึกษาประวัติของอุบาสกที่มีลักษณะและวิธีการการนับถือพระรัตนตรัยที่แตกต่างกัน ซึ่งปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ดังจะได้กล่าวเป็นลำดับ

ก. พระไตรปิฎก

ในพระไตรปิฎก หลังจากที่ผู้วิจัยได้ศึกษาดูแล้ว พบว่า มีกล่าวถึงประวัติและลักษณะการประกาศตนนับถือพระรัตนตรัยของอุบาสกไว้ ๒ วิธี คือ

๑) **ผู้ประกาศตนเป็นอุบาสก** โดยรับเอารัตนะสองเป็นที่พึ่ง เรียกว่า เทววาจิกา^{๕๖} หมายถึง ผู้นับถือพระพุทธ พระธรรม เป็นที่พึ่ง โดยประกาศนับถือต่อหน้าพระพุทธเจ้า

๒) **ผู้ประกาศตนเป็นอุบาสก** โดยยอมรับเอาพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่ง เรียกว่า เตววาจิกา หมายถึงผู้ นับถือพระรัตนตรัย คือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นที่พึ่ง โดยประกาศนับถือต่อหน้าพระสงฆ์ มีพระพุทธเจ้าเป็นประธาน

ในวิธีที่ ๒ นี้ยังมีลักษณะการประกาศนับถือพระรัตนตรัยที่เกิดขึ้นภายหลังจากที่พระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว โดยได้เปล่งวาจาต่อหน้าพระสงฆ์ ก็เรียกว่า เตววาจิกา เหมือนกัน

การประกาศตนเป็นอุบาสกในพระพุทธศาสนา มี ๒ ลักษณะดังนี้

๑) การประกาศตนเป็นอุบาสกด้วยวิธี เทววาจิกา

วิธีนี้เกิดขึ้นภายหลังพระพุทธองค์ตรัสรู้ได้ ๔ สัปดาห์ขณะนั้นได้ประทับอยู่ ณ ควงไม้ราชายตนะ มีพ่อค้า ๒ คน ชื่อตปุสสะและภัลลิกะได้เดินทางมาพบพระพุทธเจ้าแล้วเกิดความเลื่อมใสได้เปล่งคำประกาศนับถือ พระพุทธเจ้า และพระธรรม เป็นที่พึ่งตลอดชีวิต ดังที่ปรากฏในคัมภีร์วินัยมหาวรรคว่า

พระพุทธเจ้าข้า ข้าพระพุทธเจ้าทั้งสองขอถึงพระผู้มีพระภาคเจ้าและพระธรรมว่าเป็นสรณะขอพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงจำข้าพระพุทธเจ้าว่าเป็นอุบาสกผู้มอบชีวิตถึงพระสรณะจำเดิมตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป ฯ ก็เขาทั้งสองจึงได้ชื่อว่าเป็นอุบาสกผู้ถึงสรณะสองเป็นคนแรกในโลก^{๕๗}

เหตุที่ประกาศนับถือพระพุทธเจ้าและพระธรรม เพราะว่าเป็นขณะนั้นยังไม่มีพระสงฆ์

^{๕๖} หมายถึง ผู้กล่าววาจาถึงสรณะ ๒ คือ พระพุทธ พระธรรม ในสมัยที่ยังไม่มีพระสงฆ์, (พระราชาขรรณิน (ประยูรค์ ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๗๕.

^{๕๗} วิ. มหา. (ไทย) ๔/๖/๖-๗, เอเต มยิ ภนเต ภควนตํ สรณํ คจฺจาม ธมฺมณจ อุบาสเก โน ภควา ธาเรตุ อชฺชตคฺเค ปาณูปเต สรณํ คเตติ ฯ เต จ โลเก ปฐฺมํ เทววาจิกา ฯ.

๒) การประกาศตนเป็นอุบาสกด้วยวิธี เหวาจิกา

วิธีนี้เกิดขึ้นหลังจากที่พระสงฆ์เกิดขึ้นแล้ว ผู้ประกาศตนเป็นอุบาสกด้วยวิธีนี้เป็นคนแรก คือ บิดาของพระยสยะ โดยได้ประกาศตนเป็นอุบาสกตลอดชีวิตหลังจากที่ได้ฟังธรรมและได้บรรลุโสดาปัตติผลแล้ว ดังที่ปรากฏในคัมภีร์วินัยมหาวรรค ว่า

พระพุทธเจ้า ข้าพระพุทธเจ้านี้ขอถึงพระผู้มีพระภาคเจ้า พระธรรมและพระสงฆ์ว่าเป็นสรณะ ขอพระองค์จงทรงจำข้าพระพุทธเจ้าว่าเป็นอุบาสก ผู้มอบชีวิตถึงสรณะจำเดิมแต่นี้เป็นต้นไป ฯ เขาได้ชื่อว่าเป็นอุบาสกผู้ถึงรัตนตรัยเป็นที่พึ่งเป็นคนแรกในโลก^{๕๘}

การเปล่งวาจาด้วยวิธีเหวาจิกานี้ ได้เป็นแบบอย่างการประกาศนบถือพระรัตนตรัยในสมัยต่อมาจวบจนกระทั่งถึงปัจจุบัน^{๕๙}

ข. อรรถกถา

ในอรรถกถาสุมังคลวิลาสินี ได้กล่าวถึงประวัติและคำประกาศตนนบถือพระรัตนตรัยเป็นสรณะไว้ ๒ ประเภท ดังนี้

๑) การเข้าถึงสรณะแบบโลกุตตระ

การเข้าถึงสรณะประเภทนี้ ต้องยึดเอาพระนิพพานเป็นอารมณ์ ในสุมังคลวิลาสินี อรรถกถาที่ขนิทายกกล่าวไว้ว่า “โลกุตตรสรณคมน์ ว่าโดยอารมณ์มีนิพพานเป็นอารมณ์ ย่อมสำเร็จด้วยตัดขาดอุปกิเลสของสรณคมน์ ในมคคขณะแห่งพระอริยบุคคลผู้เห็นสัจจะแล้ว ว่าโดยกิจย่อมสำเร็จในพระรัตนตรัยแม้ทั้งสิ้น”^{๖๐}

วิธีประกาศตนถึงสรณะประเภทนี้ จะยึดเอาพระนิพพานเป็นอารมณ์สามารถทำลายกิเลสอันเป็นอุปสรรคต่อการบรรลุมรรคผลขั้นต้นได้ พร้อมกับได้สำเร็จอริยมรรคคือมีความเห็นชอบในอริยสัจ ๔ ว่ามีการเกิดขึ้นและดับไปเป็นธรรมดาตามธรรมชาติของสรรพสิ่ง บุคคลผู้ฟังธรรมจบแล้วในทันทีที่ได้บรรลุมรรคผล บุคคลผู้ที่ได้บรรลุขั้นนี้ถือว่าเป็นอุบาสกในวิธีนี้ เช่น พระเจ้าพิมพิสารหลังจากที่พระองค์ได้ฟังธรรมจากพระพุทธเจ้าแล้ว ได้บรรลุมรรคผลในทันทีคือสำเร็จเป็นพระโสดาบัน พระองค์จึงถือว่าเป็นอุบาสกในพระพุทธศาสนาในทันทีเช่นกัน

^{๕๘} วิ. อ. ๓ / ๒๕, เอสาหิ ภนเต ภควนตํ สรณํ คจฺจามิ ฌมมณฺจ ภิกฺขุสงฺฆณฺจ อุปาสกํ มํ ภควา ชาเรตุ อชชตฺตเค ปาณูปเตสรณํ คตฺตฺตํ โส ว โลกํ ปฐุมํ อุปาสโก อโหสิ เหวาจิกโก ฯ

^{๕๙} บรรจบ บรรณรุจิ, **เล่มนี้มีปัญหา ๒**, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗), หน้า ๑๐๘.

^{๖๐} ที.ม.อ. ๑ / ๒๐๗, ตตถ โลกุตฺตรํ ทิฏฺฐสจฺจํ มคคฺขณํ สรณคมนฺอุปฺกิเลสสมฺมุจฺเจเทน อารมฺมณโต นิพพานารมณํ หุตฺวา กิจฺจโต สกฺเลปิ รตนตฺตเย อิชฺชติ ฯ

๒) การเข้าถึงสภาวะแบบโลกียะ

วิธีการประกาศตัวถึงสภาวะประเภทนี้ จะต้องข่มกิเลสที่เป็นอันตรายต่อการเข้าถึงสภาวะให้ได้โดยยึดเอาพระรัตนตรัยเป็นอารมณ์ กล่าวคือ มีจิตเกิดศรัทธาความเชื่อในพระรัตนตรัยว่าเป็นสิ่งที่ประเสริฐสุดและมีปัญญาเป็นสัมมาทิฐิเห็นชอบในพระรัตนตรัย ในสมัยคลวิลาสนี้ อรรถกถาที่ขนิทาย กล่าวไว้ว่า

“โลกียสธกมน์ ว่าโดยอารมณ์มีพระพุทฺธคุณเป็นต้นเป็นอารมณ์ ย่อมสำเร็จด้วยการข่มอุปกิเลสของสธกมน์ของปุถุชนทั้งหลาย ฯ โลกียสธกมน์นั้นว่าโดยอรรถได้แก่การได้เฉพาะซึ่งศรัทธาในวัตถุทั้งหลายมีพระพุทฺธเจ้าเป็นต้นและสัมมาทิฐิซึ่งมีศรัทธาเป็นมูลที่ท่านเรียกว่าทิฐุชุกรมในบุญกิริยาวัตถุ ๑๐ ประการ”^{๖๑}

วิธีประกาศตนเข้าถึงสภาวะประเภทนี้ สิ่งสำคัญคือต้องมีศรัทธามั่นคงในพระรัตนตรัย และมีปัญญาที่เป็นสัมมาทิฐิคือมีความเห็นชอบในสิ่งที่ถูกต้อง เช่น การประกาศตัวของเศรษฐีผู้เป็นบิดาของพระยสะเป็นตัวอย่าง โดยได้เปล่งประกาศตัวต่อหน้าพระรัตนตรัยว่าจะยึดถือพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งไปจนตลอดชีวิต ก็ถือว่าเป็นอุบาสกโดยสมบูรณ์ด้วยวิธีนี้

นอกจากนี้แล้ว ในอรรถกถาสุมังคลวิลาสนี้ ยังกล่าวถึงวิธีการเข้าถึงสภาวะที่เรียกว่า วิธีประกาศตนเป็นอุบาสกไว้อีก ๔ ประการ^{๖๒} คือ

๑. **วิธีประกาศถวายตัว** คือ การกระทำโดยการสละร่างกายและชีวิตมอบถวายต่อพระรัตนตรัย หมายความว่า ประกาศตัวนับถือพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่ง ยึดเป็นที่ป้องกันและคุ้มครองตนเองตลอดชีวิต โดยประกาศว่า “ตั้งแต่วินนี้เป็นต้นไป ขอท่านทั้งหลายจงจำข้าพเจ้าไว้ว่า ข้าพเจ้าขอถวายตัวต่อพระพุทฺธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์”^{๖๓}

๒. **วิธีประกาศขอเป็นศิษย์** คือ การมอบตัวเป็นศิษย์ต่อพระรัตนตรัยด้วยใจโดยประกาศว่า “ขอท่านทั้งหลาย จงจำข้าพเจ้าไว้ว่า ตั้งแต่วินนี้เป็นต้นไปข้าพเจ้าขอเป็นศิษย์ของพระพุทฺธเจ้า ข้าพเจ้าขอเป็นศิษย์ของพระธรรม ข้าพเจ้าขอเป็นศิษย์ของพระสงฆ์”^{๖๔}

๓. **ประกาศตามวิธีถวายความเคารพ** โดยมีความมุ่งมั่นที่จะเอาพระรัตนตรัยนำหน้า โดยประกาศว่า “ขอท่านทั้งหลาย จงจำข้าพเจ้าไว้ว่า ตั้งแต่วินนี้เป็นต้นไป ข้าพเจ้าขอมีพระพุทฺธเจ้านำหน้า ข้าพเจ้าขอมีพระธรรมนำหน้า ข้าพเจ้าขอมีพระสงฆ์นำหน้า”

^{๖๑} ที.ม.อ. ๑ / ๒๐๗, โลกีย ปุถุชนานัน สธกมน์อุปกิเลสวิกรมภเนน อารมมณโต พุทธาคี คุณารมมณัน หุตวา อิซมตติ ตํ อตถโต พุทธาทิสฺส วตฺถุสฺส สทฺธาปฏิลาโก สทฺธามูลิกา จ สัมมาทิฐิ ทสฺส ปุญญ กิริยาวัตถุสฺส ทิฐุชุกรมมณฺติ วุจฺจติ ฯ

^{๖๒} ที.ม.อ. ๑ / ๒๐๘.

^{๖๓} อชฺชาที กตฺวา อหํ อตฺตานํ พุทฺธสฺส นิยาเยเมมิ ฐมฺมสฺส สงฺขสฺสชาติ ฯ

^{๖๔} อชฺชาที กตฺวา อหํ พุทฺธสฺส อนฺเตวาสิโก ฐมฺมสฺส สงฺขสฺสตี มํ ธาเรธาติ ฯ

๔. **วิธีประนมมือไหว้** คือ การกระทำความเคารพ ความคารวะในพระรัตนตรัยโดยการประนมมือไหว้พร้อมทั้งเปล่งวาจาว่า “ขอท่านทั้งหลายจงจำข้าพเจ้าไว้ว่า ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป ข้าพเจ้าจะกระทำการกราบไหว้ การลูกรับ อัญชลีกรรม สามิภิกรรม แต่วัตฤทั้ง ๓ มีพระพุทธเจ้าเป็นต้นเท่านั้น”^{๖๕}

ค. ฎีกา

ในคัมภีร์ฎีกาวินยาลังการได้กล่าวถึงการเป็นอุบาสกไว้ว่า^{๖๖} “บุคคลชื่อว่าเป็นอุบาสกได้ เพราะเข้าไปนั่งใกล้พระรัตนตรัย หมายความว่าโดยการถือเป็นสรณะ ด้วยการทำความเคารพ มีความเอื้อเพื่อ แสดงคารวะ และการนับถืออย่างมาก เป็นต้น ในพระรัตนตรัยนั้น”^{๖๗}

ในข้อความดังกล่าวนี้สามารถสรุปเป็นประเด็นสำคัญได้ ๒ ประการ คือ

๑) บุคคลผู้เป็นอุบาสก ต้องเปล่งวาจา นับถือพระรัตนตรัย โดยประกาศนับถือพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งไปจนตลอดชีวิต

๒) มีการแสดงความเคารพต่อพระรัตนตรัยอย่างชัดเจนออกมาทางกาย และทางวาจา ด้วยความเลื่อมใส

จากการศึกษาลักษณะการนับถือพระรัตนตรัยรวมทั้งวิธีการประกาศตนนับถือพระรัตนตรัยตามที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา สรุปความได้ว่า ผู้ที่ได้ชื่อว่าเป็นอุบาสกนั้นจะต้องประกอบด้วยหลักสำคัญต่อไปนี้

๑) มีความศรัทธาเลื่อมใสในพระรัตนตรัยอย่างแท้จริง

๒) ประกาศตนนับถือพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งตลอดชีวิต

๓) มีการแสดงความเคารพพระรัตนตรัยออกทางกาย และทางวาจา ที่สอดคล้องกับ

ศรัทธา

^{๖๕} อชฺชาที กตฺวา อหํ พุทฺธปรายโน ฐมฺมปรายโน สงฺฆปรายโนติ มํ ธาเรถาติ ฯ

^{๖๖} อชฺชาที กตฺวา อหํ อภิวัตฺนปจฺจุปฺภูฐานํ อญฺชลีกมฺมสามิจิกมฺมํ พุทฺธาทีนฺเยว ติณฺณํ วัตฺถุนํ กโรมีติ มํ ธาเรถาติ ฯ

^{๖๗} วินย. ฎีกา. ๑ / ๖๕๘.

๒.๔ อุบาสกกับการได้รับตำแหน่งเอตทัคคะ

คำว่า เอตทัคคะ หมายถึง ตำแหน่งอันยอดเยี่ยมที่พระพุทธเจ้าได้ประทานให้แก่พุทธสาวกผู้มีความสามารถ มีความชำนาญเป็นเลิศเป็นการเฉพาะด้านต่างๆ เพื่อเป็นเกียรติแก่ผู้ได้รับตำแหน่งนั้น

พุทธสาวกประเภทที่ ๓ คือ อุบาสก ก็ได้รับตำแหน่งสำคัญเช่นกันกับพุทธสาวกประเภทอื่น ๆ จากการศึกษาในพระสูตรตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย เอกกนิบาต และ ในอรรถกถาอังคุตตรนิกาย มโนรลปุณณิ เอกกนิบาตพบว่า มีอุบาสกเพียง ๑๐ ท่านเท่านั้นที่ได้รับการยกย่องให้เป็นเอตทัคคะ คือ

๑. นายพานิชชื่อ ตปุสสะ และภัลลิกะ	เป็นผู้เลิศในทางถึงสรณะก่อน
๒. อนาถปิณฑิกเศรษฐี	เป็นผู้เลิศในทางถวายทาน
๓. จิตตคฤหบดี ชาวเมืองมัจฉิกาสนทนะ	เป็นผู้เลิศในทางเป็นพระธรรมกถึก
๔. หัตถกอุบาสกชาวเมืองอาหวี	เป็นผู้เลิศในทางสงเคราะห์บริษัทด้วย
สังคหวัตถุ ^{๖๘}	
๕. พระเจ้ามหานามะศากยะ	เป็นผู้เลิศในทางถวายอาหารประณีต
๖. อุคคคฤหบดีชาวเมืองเวสาลี	เป็นผู้เลิศในทางถวายโภชนะเป็นที่ชอบใจ
๗. อุคคคฤหบดีชาวบ้านหัตถิคาม	เป็นผู้เลิศในทางสังฆอุปัฏฐาก
๘. บุตรเศรษฐีชื่อสุรธัมพัฏฐะ	เป็นผู้เลิศในทางเป็นผู้มีความเลื่อมใส
อย่างยิ่ง	
๙. หมอชีวกโกมารภัจจ์	เป็นผู้เลิศในทางเป็นผู้มีความเลื่อมใสใน
บุคคล	
๑๐. นกุลปีตาคฤหบดี	เป็นผู้เลิศในทางเป็นผู้มีความคุ้นเคย ^{๖๙}

อุบาสกทั้ง ๑๐ ท่าน ผู้ได้รับตำแหน่งเอตทัคคะนั้น ทุกท่านล้วนแต่ได้ตั้งความปรารถนามาแต่อดีตชาติ ส่วนอุบาสกคนอื่น ๆ ที่ไม่ได้ตำแหน่งเอตทัคคะ เนื่องจากไม่มีความสามารถพิเศษ หรือไม่ได้ตั้งความปรารถนามาแต่อดีตชาติ เพื่อความชัดเจนในประเด็นเนื้อหาจึงขอนำประวัติย่อของอุบาสกที่ได้รับตำแหน่งเอตทัคคะ ดังที่ปรากฏในคัมภีร์อรรถกถามากล่าวไว้ ดังต่อไปนี้

๑. ตปุสสะ และ ภัลลิกะ

ในสมัยของพระพุทธเจ้าพระนามว่าปทุมุตตระ ตปุสสะและภัลลิกะ เกิดในเรือนตระกูลในกรุงหงสาวดี ได้ฟังธรรมจากพระพุทธเจ้าและเห็นพระองค์ทรงสถาปนาอุบาสก ๒ คนไว้ในตำแหน่ง

^{๖๘} อจ. เอกก. (ไทย) ๒๐/๑๘๘-๑๘๗/๒๕-๒๖.

^{๖๙} อจ. เอกก. อ. ๓๓๖-๓๕๒.

เอตทัคคะผู้เป็นเลิศทางถึงสรณะเป็นคนแรก มีจิตปรารถนาตำแหน่งนั้นและบรรลุนิพพานในอนาคตจึง
ได้ทำบุญถวายทานเป็นอันมาก จากชาตินั้นท่านทั้ง ๒ ได้เวียนว่ายตายเกิดในเทวโลกตลอดอายุขัย
และมนุษย์โลกนานเป็นเวลา ๑ แสนกัป ต่อมาได้เกิดในโลกมนุษย์ ก็ได้รับความสำเร็จตามที่ตั้งจิต
ปรารถนาทุกประการ

๒. อนาคตนิทานเศรษฐี

ในสมัยของพระพุทธเจ้าพระนามว่าปทุมุตตระ^{๗๐} อนาคตนิทานเศรษฐีเกิดในเรือนตระกูล
กรุงหงสาวดี ต่อมาได้ฟังธรรมจากพระพุทธเจ้า เห็นพระองค์สถาปนาอุบาสกคนหนึ่งไว้ใน
เอตทัคคะผู้เป็นเลิศทางถวายทานได้ตั้ง^{๗๑}จิตปรารถนาตำแหน่งนั้นและการบรรลุนิพพานในอนาคต จึง
ทำบุญถวายทานเป็นอันมากกระทั่งสิ้นอายุ จากชาตินั้นท่านได้เวียนว่ายตายเกิดอยู่ในเทวโลกตลอด
อายุขัยและโลกมนุษย์นานเป็นเวลา ๑ แสนกัป ต่อมาได้เกิดในโลกมนุษย์ก็ได้บรรลุความสำเร็จตามที่
ได้ตั้งจิตปรารถนาทุกประการ^{๗๒}

๓. จิตตคฤหบดี

ในสมัยพระพุทธเจ้าพระนามว่าปทุมุตตระ จิตตคฤหบดีเกิดในเรือนตระกูล กรุงหงสาวดี
ได้ฟังธรรมจากพระพุทธเจ้า เห็นพระองค์ทรงสถาปนาอุบาสกคนหนึ่งไว้ในตำแหน่งเอตทัคคะผู้เป็น
เลิศในทางแสดงธรรม ได้ตั้งจิตปรารถนาตำแหน่งนั้นและการบรรลุนิพพานในอนาคตได้ทำบุญถวายทาน
เป็นอันมาก จากชาตินั้นท่านได้เวียนว่ายตายเกิดอยู่ในเทวโลกตลอดอายุขัยและมนุษย์โลกนานเป็น
เวลา ๑ แสนกัป

ในสมัยพระพุทธเจ้าพระนามว่ากัสสปะ ท่านเกิดในตระกูลของนายพรานเนื้อ เมื่อโตขึ้น
ได้ประกอบอาชีพล่าเนื้อตามตระกูล วันหนึ่งขณะที่ฝนตก ได้ถือหอกเข้าป่าเพื่อล่าเนื้อ ได้พบภิกษุรูป
หนึ่งนั่งเอาจีวรคลุมศีรษะอยู่บนแผ่นหิน เกิดศรัทธาเลื่อมใสจึงได้กลับไปบ้านจัดแจงปิ้งเนื้อเพื่อนำไป
ถวาย ขณะนั้น เห็นภิกษุสองรูปเที่ยวบิณฑบาต จึงได้นิมนต์มาฉันที่บ้าน โดยสังคนอื่น ๆ ให้ดูแลรับใช้
ส่วนตนถือเอาอาหารบิณฑบาตเดินออกจากบ้านมุ่งตรงไปหาภิกษุรูปนั้น ระหว่างทางได้เด็ดดอกไม้
เพื่อไปบูชา ครั้นถึงแล้วก็ได้ถวายอาหารบิณฑบาตและบูชาด้วยดอกไม้ จากนั้น จึงได้ตั้งจิตปรารถนา
ขอให้ในที่ ๆ ตนเกิดในชาติหน้า ขอให้ตนมีบรรณการ ๑,๐๐๐ ชนิด และขอฝนดอกไม้ ๕ สีตกลงมา
เกิดฝ่ายภิกษุเห็นอุปนิสัยของเขาแล้วจึงให้กรรมฐานมีอาการ ๓๒ เป็นอารมณ์ เขาทำบุญถวายทานจน
ตลอดชีวิตแล้วบังเกิดในเทวโลก สถานที่เขาเกิดปรากฏว่ามีฝนดอกไม้ทิพย์ตกลงมาตามพื้นสูงเท่าหัว
เข่าในเทวโลกและเป็นผู้มียศยิ่งกว่าเทวดาอื่น ๆ เมื่อจุติจากเทวโลกได้บังเกิดในโลกมนุษย์ ก็มีฝน

^{๗๐} หมายถึง เรือนของเศรษฐีผู้มีฐานะดีในเมือง.

^{๗๑} อจ. เอกก. อ. ๑/๓๓๖.

^{๗๒} อจ. เอกก. อ. ๑/๓๓๗.

ดอกไม้ทิพย์ตกลงมาเช่นเดียวกัน มียศยิ่งกว่ามนุษย์คนอื่น ๆ ได้รับสิ่งที่ปรารถนาและบรรลุลุทธิธรรมในปัจจุบันชาติ^{๗๓}

๔. หัตถกอุบาสกชาวเมืองอาฬวี

ในสมัยของพระพุทธเจ้าพระนามว่าปทุมุตตระ หัตถกอุบาสกเกิดในเรือนตระกูล กรุงหงสาวดี ได้ฟังธรรมของพระศาสดา เห็นพระองค์ทรงสถาปนาอุบาสกคนหนึ่งผู้ประกอบด้วยสังคหวัตถุไว้ในตำแหน่งเอตทัคคะจึงทำบุญถวายทานสำคัญต่าง ๆ ไว้เป็นจำนวนมากและตั้งจิตปรารถนาตำแหน่งนั้นและการบรรลุลุทธิธรรมในอนาคต จากชาตินั้นท่านก็ได้เวียนว่ายตายเกิดในเทวโลกอย่างต่อเนื่องตลอดอายุขัยและโลกมนุษย์เป็นเวลา ๑ แสนกัป ต่อมาได้เกิดในมนุษย์โลกได้บรรลุลุทธิธรรมและได้รับความสำเร็จตามที่ปรารถนา^{๗๔}

๕. พระเจ้ามทานามศากยะ

ในสมัยของพระพุทธเจ้าพระนามว่าปทุมุตตระ พระเจ้ามทานามะเกิดในตระกูลเมือง กรุงหงสาวดี ขณะกำลังฟังธรรมของพระศาสดา เห็นพระองค์สถาปนาอุบาสกคนหนึ่งไว้ในตำแหน่งเอตทัคคะผู้เลิศในทางถวายทานมีรสประณีต ได้ตั้งจิตปรารถนาตำแหน่งนั้นและการบรรลุลุทธิธรรมในอนาคตจึงทำบุญถวายทานเป็นอันมาก จากชาตินั้นท่านได้เวียนว่ายตายเกิดอยู่ในเทวโลกอย่างต่อเนื่องจนตลอดอายุขัยและมนุษย์โลกเป็นเวลา ๑ แสนกัป ต่อมาได้เกิดในโลกมนุษย์ได้บรรลุลุทธิธรรมและได้รับความสำเร็จตามที่ปรารถนา^{๗๕}

๖. อุคคตคฤหบดีชาวเมืองเวสาลี

ในสมัยของพระพุทธเจ้าพระนามว่าปทุมุตตระ อุคคตคฤหบดีเกิดในเรือนตระกูล กรุงหงสาวดี ขณะกำลังฟังธรรมของพระศาสดา เห็นพระองค์ทรงสถาปนาอุบาสกคนหนึ่งไว้ในตำแหน่งเอตทัคคะผู้เป็นเลิศในทางถวายโภชนะที่ชื่นชอบใจ ท่านได้ตั้งจิตปรารถนาตำแหน่งนั้นและการบรรลุลุทธิธรรมในอนาคตได้ทำบุญถวายทานไว้มากมาย จากชาตินั้นได้เวียนว่ายตายเกิดในเทวโลกและมนุษย์โลกเป็นเวลา ๑ แสนกัป ต่อมาได้เกิดในโลกมนุษย์ได้บรรลุลุทธิธรรมและประสบความสำเร็จตามที่ปรารถนา^{๗๖}

๗. อุคคตคฤหบดีชาวบ้านหัตถิคาม

ในสมัยของพระพุทธเจ้าพระนามว่าปทุมุตตระ อุคคตคฤหบดีเกิดในเรือนตระกูล กรุงหงสาวดี ขณะกำลังฟังธรรมของพระศาสดา เห็นพระองค์ทรงสถาปนาอุบาสกคนหนึ่งไว้ในตำแหน่ง

^{๗๓} อจ. เอกก. อ. ๑/๓๓๘-๓๓๙.

^{๗๔} อจ. เอกก. อ. ๑/๓๔๐-๓๔๑.

^{๗๕} อจ. เอกก. อ. ๑ / ๓๔๒-๓๔๓.

^{๗๖} อจ. เอกก. อ. ๑ / ๓๔๔-๓๔๕.

เอตทัคคะผู้เป็นเลิศในทางสังขุปฏฐาก ท่านได้ตั้งจิตปรารถนาตำแหน่งนั้นและการบรรลุธรรมในอนาคตได้ทำบุญถวายทานไว้มากมาย จากชาตินั้นได้เวียนว่ายตายเกิดในเทวโลกและมนุษย์โลกเป็นเวลา ๑ แสนกัป ต่อมาได้เกิดในโลกมนุษย์ได้บรรลุธรรมและประสบความสำเร็จตามที่ปรารถนา^{๗๗}

๘. บุตรเศรษฐีชื่อสุธัมมพัฏฐะ

ในสมัยของพระพุทธเจ้าพระนามว่าปทุมุตตระ สุธัมมพัฏฐะเกิดในเรือนตระกูล กรุงหงสาวดี ขณะกำลังฟังธรรมของพระศาสดา เห็นพระองค์ทรงสถาปนาอุบาสกคนหนึ่งไว้ในตำแหน่งเอตทัคคะผู้เป็นเลิศในทางเป็นผู้มีความเลื่อมใสไม่หวั่นไหว ท่านได้ตั้งจิตปรารถนาตำแหน่งนั้นและการบรรลุธรรมในอนาคตได้ทำบุญถวายทานเป็นอันมาก จากชาตินั้นได้เวียนว่ายตายเกิดในเทวโลกและมนุษย์โลกเป็นเวลา ๑ แสนกัป ต่อมาได้เกิดในโลกมนุษย์ได้บรรลุธรรมและประสบความสำเร็จตามที่ปรารถนา^{๗๘}

๙. หมอชีวกโกมารภัจจ์

ในสมัยของพระพุทธเจ้าพระนามว่าปทุมุตตระ หมอชีวกโกมารภัจจ์เกิดในเรือนตระกูล กรุงหงสาวดี ขณะกำลังฟังธรรมของพระศาสดา เห็นพระองค์ทรงสถาปนาอุบาสกคนหนึ่งไว้ในตำแหน่งเอตทัคคะผู้เป็นเลิศในทางมีความเลื่อมใสในบุคคล ท่านได้ตั้งจิตปรารถนาตำแหน่งนั้นและการบรรลุธรรมในอนาคตได้ทำบุญถวายทานเป็นอันมาก จากชาตินั้นได้เวียนว่ายตายเกิดในเทวโลกและมนุษย์โลกเป็นเวลา ๑ แสนกัป ต่อมาได้เกิดในโลกมนุษย์ได้บรรลุธรรมและประสบความสำเร็จตามที่ปรารถนา^{๗๙}

๑๐. นกุลปิตาคฤหบดี

ในสมัยของพระพุทธเจ้าพระนามว่าปทุมุตตระ นกุลปิตาคฤหบดีเกิดในเรือนตระกูล กรุงหงสาวดี ขณะกำลังฟังธรรมของพระศาสดา เห็นพระองค์ทรงสถาปนาอุบาสกคนหนึ่งไว้ในตำแหน่งเอตทัคคะผู้เป็นเลิศในทางเป็นผู้มีความคุ้นเคย ท่านได้ตั้งจิตปรารถนาตำแหน่งนั้นและการบรรลุธรรมในอนาคตได้ทำบุญถวายทานเป็นอันมาก จากชาตินั้นได้เวียนว่ายตายเกิดในเทวโลกและมนุษย์โลกเป็นเวลา ๑ แสนกัป ต่อมาได้เกิดในโลกมนุษย์ได้บรรลุธรรมและประสบความสำเร็จตามที่ปรารถนา^{๘๐}

ในการยกย่องอุบาสกไว้ในตำแหน่งเอตทัคคะ ได้ข้อสรุปว่า พระพุทธเจ้าทรงคำนึงถึงการทำความดีของอุบาสกเป็นประการสำคัญ ตำแหน่งเอตทัคคะทั้ง ๑๐ ตำแหน่งนั้นจะเห็นว่ามิประเสริฐสำคัญที่พระพุทธเจ้าทรงใช้ในการพิจารณา ๔ ประเด็น^{๘๑} คือ

^{๗๗} อัง. เอกก. อ. ๑ / ๓๔๖-๓๔๗.

^{๗๘} อัง. เอกก. อ. ๑ / ๓๔๘-๓๔๙.

^{๗๙} อัง. เอกก. อ. ๑ / ๓๔๙-๓๕๐.

^{๘๐} อัง. เอกก. อ. ๑ / ๓๕๑-๓๕๒.

^{๘๑} อัง. เอกก. อ. ๑ / ๑๓๒.

๑. **การให้ทาน** เป็นปัจจัยสำคัญทำให้อุบาสกรู้จักการเสียสละสิ่งของของตนแก่พระสงฆ์ หรือแก่ผู้อื่นถือว่าเป็นการทำความดีที่สามารถลดละกิเลสอันได้แก่ โลภะ ความโลภลงได้ เมื่ออุบาสก ลดละกิเลสข้อนี้ได้ก็สามารถที่จะทำความดีข้ออื่นที่สูงขึ้นไปได้ง่ายยิ่งขึ้น แต่การทำความดีด้วยการให้ ทานจนได้รับการยกย่องนั้นต้องเป็นผู้ที่เสียสละอย่างยิ่งใหญ่และทำไปด้วยความเลื่อมใสเป็นเวลานาน เฉกเช่นกับอุบาสกที่ได้รับการยกย่องเป็นเอตทัคคะในด้านนี้คือ อนาถบิณฑิกเศรษฐี พระเจ้ามahanาม ศากยะ อุกคคฤหบดีชาวเมืองเวสาลี และอุคคคฤหบดีชาวบ้านหัตถิคาม

๒. **การให้การสงเคราะห์** หมายถึง การให้ความอุปถัมภ์ช่วยเหลือบุคคลอื่นผู้เดือดร้อน ให้ได้รับความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นสามารถประกอบกิจการงานและดำรงตนอยู่ได้ การทำความดีข้อนี้เป็น ปัจจัยส่งผลให้อุบาสกมีจิตใจเมตตา โอบอ้อมอารี มีความคิดที่จะช่วยเหลือผู้อื่นและสร้างชาติต่อไป อุบาสกผู้บำเพ็ญประโยชน์ในด้านนี้จนได้รับยกย่องเป็นเอตทัคคะ คือ หัตถอุบาสกชาวเมืองอาฬวี

๓. **การมีความเลื่อมใส** หมายถึง การมีความศรัทธาต่อบุคคลที่ตนเองเคารพนับถือ ได้ แสดงความเลื่อมใสนั้นออกมาทางกายและทางวาจาด้วยกิริยาสุภาพอ่อนน้อม อุบาสกผู้ได้รับยกย่อง ในข้อนี้คือ บุตรเศรษฐีชื่อสุรธัมมพัฏฐะ หมอชีวกโกมารภัจจ์ นกุลปิศาคฤหบดี

๔. **การแสดงธรรม** หมายถึง การอธิบายธรรมที่ลึกซึ้งและเข้าใจยากให้ผู้อื่นเกิดความ เข้าใจได้อย่างแจ่มแจ้งมีไหวพริบในการแสดงธรรมได้อย่างยอดเยี่ยม อุบาสกผู้ได้รับยกย่องเพราะทำ ความดีข้อนี้คือ จิตตคฤหบดี

ด้วยการทำความดีทั้ง ๔ ประการนี้อย่างสม่ำเสมอ อุบาสกทั้ง ๑๐ ท่านจึงได้รับความ สำเร็จยกย่องจากพระพุทธเจ้าในชาตินี้ ส่วนในคัมภีร์อรรถกถา ได้กล่าวเหตุผลสนับสนุนการยก ย่องสาวกไว้ในตำแหน่งเอตทัคคะ พบในคัมภีร์มโนรถปุณณิอรรถกถาอังคุตตรนิกายว่า มีเหตุผลในการ แต่งตั้งไว้ ๔ ประการ^{๘๒} คือ

๑. **อตถูปปตติโต** การได้รับยกย่องตามเรื่องราวที่เกิดขึ้นนั้น หมายความว่า พุทธสาวกผู้ นั้นได้แสดงความสามารถที่ตนมีอยู่สอดคล้องกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นอยู่นั้น

๒. **อาคมนโต** การได้รับยกย่องตามผลบุญที่สะสมมาแต่อดีตโดยจิตปรารถนา หมายความว่า พุทธสาวกผู้นั้นได้สะสมบุญเอาไว้มาแต่อดีตชาติที่ผ่านมาพร้อมทั้งตั้งจิตปรารถนา เพื่อ ต้องการจะได้รับตำแหน่งนั้น ซึ่งตนเองได้เคยเห็นแล้วในอดีตชาตินั้น ๆ

๓. **จิณฺณวลีโต** การได้รับยกย่องตามความเชี่ยวชาญ หมายความว่า พุทธสาวกผู้นั้น มี ความเชี่ยวชาญชำนาญเฉพาะทางในเรื่องนั้น ๆ เป็นการเฉพาะ

^{๘๒} อจ. เอกก. อ. ๑ / ๑๕๙.

๔. **คุณติเรกโต** การได้รับยกย่อง ตามที่มีความสามารถเหนือกว่าบุคคลอื่น ๆ หมายความว่า พุทธสาวกผู้นั้นมีความสามารถเรื่องที่ทำให้ได้รับตำแหน่งเอตทัคคะเหนือกว่าผู้อื่น ซึ่งมีความสามารถอย่างเดียวกัน

๒.๕ หลักธรรมของอุบาสกในอดีตถึงปัจจุบัน

บุคคลที่ได้ชื่อว่าเป็นอุบาสกในพระพุทธศาสนา นอกจากการได้ประกาศตนนับถือพระรัตนตรัย และผ่านพิธีกรรมการเป็นอุบาสกดังกล่าวมาแล้ว อุบาสกต้องมีคุณธรรมสำคัญประจำใจ ซึ่งเป็นวิธีการทำบุคคลให้เป็นอุบาสกได้สมบูรณ์ ในคัมภีร์พระไตรปิฎก ได้กล่าวไว้หลายประการด้วยกัน ซึ่งพอจะประมวลได้ดังนี้คือ

ธรรมของอุบาสก ๕ ประการ

๑) **มีศรัทธา** คือ มีความเชื่อ หมายถึง เชื่อในสิ่งที่ควรเชื่อ เช่น เชื่อในพระรัตนตรัยเชื่อในเรื่องกรรม เชื่อว่าสัตว์มีกรรมเป็นของตน

๒) **มีศีล** คือ มีความประพฤติทางกาย วาจาที่เรียบร้อยเป็นไปเพื่อให้ได้สมาธิและปัญญา ศีลที่อุบาสกต้องปฏิบัติ คือ ศีล ๕ หรือ ศีล ๘ แต่ถ้าประสงค์จะปฏิบัติให้เคร่งครัดก็สามารถปฏิบัติศีล ๑๐ ได้

๓) **ไม่ถือมงคลตื่นข่าว** เชื่อกรรม ไม่เชื่อมงคล คือ ไม่เชื่อเรื่องมงคลต่าง ๆ ที่ไม่มีมูลความจริง แต่มีความเชื่อในเรื่องกรรม คือ มุ่งหวังผลจากการกระทำ และการงาน มีโชชกลางและสิ่งที่ดีขึ้นกว่าเป็นของขลังและศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งจะเป็ปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกิดความมั่งงายและกลายเป็นความหลงได้ในที่สุด

๔) **ไม่แสวงหาทักษิณียบุคคลภายนอก** คือ ไม่แสวงหาเขตแห่งบุญภายนอกหลักพระพุทธศาสนาที่ผู้อื่นต่างศาสนากระทำกัน โดยการบนบานสาถนกล่าว ขอพรจากเทวดา สิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือสิ่งอื่น ๆ ที่เข้าใจว่าเป็นที่พึ่งได้คือจะต้องมีความยึดมั่นในหลักความเชื่อในศาสนาพุทธเท่านั้น

๕) **ให้การสนับสนุนอุปถัมภ์พระพุทธศาสนา** และทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาเป็นสำคัญในเบื้องต้น คือ มีความชวนชวยที่จะให้การอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนาอยู่เสมอไม่ขาดเพื่อให้เกิดความเจริญรุ่งเรือง และความมั่นคงของพระพุทธศาสนาสืบต่อไป^{๘๓}

อุบาสกผู้ประกอบด้วยคุณธรรม ๕ ประการนี้ ท่านเรียกว่า อุบาสกรัตน คือ อุบาสกแก้ว หมายถึง อุบาสกผู้มีความประพฤติดีงาม มีคุณธรรมประจำจิตใจเสมอๆ

^{๘๓} อจ. ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๗๕/๒๓๐. พระราชวรมุนี (ประยูรค์ ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, หน้า ๒๑๙.

ธรรมของอุบาสก ๗ ประการ คือ

- ๑) ไม่ขาดการเยี่ยมเยือนพบปะภิกษุ
 - ๒) ไม่ละเลยการฟังธรรม
 - ๓) ศึกษาในอริสัจ คือ ฝึกรวมตนให้ก้าวหน้าในการปฏิบัติรักษาศีลให้สูงขึ้น
 - ๔) พรั่งพร้อมไปด้วยความเลื่อมใสในพระภิกษุทั้งหลายทั้งที่เป็น เถระ อนุเถระ และนวกะ
 - ๕) ฟังธรรมโดยมิใช่จะตั้งใจคอยจ้องจับผิดหาช่องที่จะติเตียน
 - ๖) ไม่แสวงหาทักษิณียบุคคลนอกคำสอนนี้ คือ ไม่แสวงหาเขตบุญนอกหลักพระพุทธศาสนา
 - ๗) กระทำความสนับสนุนในพระศาสนานี้เป็นเบื้องต้น คือ เอาใจใส่ทำนุบำรุง และช่วยกิจการพระพุทธศาสนา^{๘๔}
- อุบาสกผู้ประกอบด้วยคุณธรรม ๗ ประการนี้ เรียกว่า สัมปทาอุบาสก หมายถึงอุบาสกผู้ประกอบด้วยคุณธรรมดังกล่าวมาครบบริบูรณ์

๒.๕.๑ หลักพุทธธรรมหมวดจักรวรรดิวัตร

มัคนายก หรือปู่อำจารย์ที่เป็นผู้นำทางศาสนาต้องประกอบด้วยหลักธรรมจักรวรรดิวัตรเป็นหลักธรรมที่ช่วยให้ผู้ปกครองดำเนินกุศโลบายในทางการเมือง วัตถุประสงค์ของหลักจักรวรรดิวัตรนั้นเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขอย่างแท้จริงของสังคมโดยรวมโดยมุ่งสอนให้ผู้นำใช้อำนาจเพื่อสร้างสรรค์ความสงบสุขและระบบเศรษฐกิจที่ดีของราษฎรและจุดมุ่งหมายสำคัญ คือ การอธิบายถึงวิธีการที่ใช้อำนาจทางการเมืองเพื่อราษฎร ดังข้อความที่ปรากฏในจกัถวัตตีสสูตร พระราชาฤาษีตรัสแก่กษัตริราชผู้เป็นบุตรว่า “ลูกเอ๋ย ถ้าเช่นนั้น ลูกจงอาศัยธรรมเท่านั้น สักการะธรรม เคารพธรรม นับถือธรรม บูชาธรรม นอบน้อมธรรม มีธรรมเป็นธงชัย มีธรรมเป็นยอดมีธรรมเป็นใหญ่ จงจัดการรักษาป้องกันและคุ้มครองชนภายในกำลังพล พวกกษัตริย์ผู้ตามเสด็จพราหมณ์และคหบดี ขวานิคมและชาวชนบท สมณพราหมณ์ สัตว์ จำพวกเนื้อและนกโดยธรรมการกระทำสิ่งที่ผิดแบบแผน อย่าได้เป็นไปในแวนแคว้น ของลูก อนึ่ง บุคคลเหล่าใดในแวนแคว้นของลูก ไม่มีทรัพย์ ลูกพึงให้ทรัพย์แก่บุคคลเหล่านั้นด้วย อนึ่ง สมณพราหมณ์เหล่าใดในแวนแคว้นของลูก เว้นขาดจากความมัวเมา และความประมาท ตั้งมั่นอยู่ในขันติ (ความอดทน) และโสรัจจะ (ความเสงี่ยม) ฝึกตน สงบตน ให้ตนดับกิเลสอยู่แต่ผู้เดียว ลูกพึงเข้าไปหา สมณพราหมณ์เหล่านั้นตามกาลอันควรแล้วได้ถามสอบถามว่า “ท่านขอรับ อะไรเป็นกุศล อะไรเป็นอกุศล อะไรมีโทษอะไรไม่มีโทษ อะไรควรเกี่ยวข้อง อะไรไม่ควรเกี่ยวข้อง

^{๘๔} อ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๓๕/๒๓๐.

อะไรที่ข้าพเจ้า ทำอยู่พึงเป็นไปเพื่อไม่เกื้อกูล เพื่อทุกข์ตลอดกาลนาน หรือว่าอะไรที่ข้าพเจ้าทำอยู่ พึงเป็นไปเพื่อเกื้อกูล เพื่อสุขตลอดกาลนาน” ครั้นลูกได้ฟังจากสมณพราหมณ์เหล่านั้นแล้ว สิ่งใดเป็นอกุศล พึงละเว้นสิ่งนั้น สิ่งใดเป็นกุศล พึงยึดถือประพฤติสิ่งนั้น ให้มั่น ลูกเอ๋ย จักรวรรดิวัตรอันประเสริฐนั้น เป็นอย่างนี้แล”^{๘๕}

ข้อความในพระสูตรนี้ พระราชาฤๅษีก้าวระบู่ถึงจักรวรรดิวัตรหรือจักรวรรดิธรรม ๕ ประการ ได้แก่

๑) ธรรมาธิปไตย คือ ถือธรรมเป็นใหญ่ ยึดถือความจริง ความถูกต้องดีงาม เหตุผล หลักการ กฎกติกา ที่ชอบธรรม เคารพธรรม เคารพธรรม เคารพธรรม ตั้งตนอยู่ในธรรม และประพฤติ

๒) ธรรมิการักษา คือ ให้ความคุ้มครองโดยธรรม คือ จัดอำนาจการรักษาค้ำครอง ป้องกันอย่างชอบธรรม แก่ชนทุกหมู่เหล่า คือ คนภายใน ข้าราชการฝ่ายทหาร ฝ่ายปกครอง ฝ่ายพลเรือน นักวิชาการ และคนต่างอาชีพ เช่น พ่อค้า เกษตรกร ชาวนิคมนชนบท ชนชายแดนพระสงฆ์ และบรรพชิตผู้ทรงศีล ตลอดจนสัตว์ทั้งหลาย

๓) มา อธรรมการ คือ ห้ามกั้นการอาธรรม คือจัดการป้องกันแก้ไข มิให้กระทำการที่ไม่เป็นธรรม การเบียดเบียนข่มเหง ความคิดชั่วร้าย มิให้เกิดความเดือดร้อนขึ้นในบ้านเมือง ชักนำประชาชนให้ตั้งมั่นในสุจริตธรรมและนิยมธรรม จัดวางระบบที่กั้นคนร้าย ให้โอกาสคนดี

๔) ธนานุปทาน คือ ปันทรัพย์ให้ผู้ยากไร้ มิให้มีคนยากไร้บนแผ่นดิน เช่น จัดให้ราษฎรมีทางหาเลี้ยงชีพ ทำมาหากินได้โดยสุจริต

๕) ปริปัญญา คือ ไม่ขาดการสอบถามปัญหา แสวงหาปัญหาและความดีงามที่ยิ่งขึ้นไป โดยมีที่ปรึกษาที่ทรงวิชาการ ทรงคุณธรรม หมั่นพบปะพระสงฆ์และนักปราชญ์ ใฝ่ถามปัญหาเพื่อหาความรู้ หาความดีงาม ความจริง และถกข้อปัญหาต่าง ๆ อยู่โดยสม่ำเสมอตามกาลอันสมควร เพื่อซักซ้อมตรวจสอบตนให้เจริญก้าวหน้า และดำเนินการในทางที่ถูกต้องดีงามและชอบธรรม เพื่อประโยชน์สุขอย่างแท้จริง

อนึ่งในอรรถกถาท่านกล่าวว่าจักรวรรดิวัตร มี ๑๐ ประการ และ ๑๒ ประการตั้งข้อความที่ปรากฏในอรรถกถาว่า “วัตรนั้นมี ๑๒ ประการอย่างนี้ คือ ๑) วัตรที่พึงปฏิบัติในหมู่ทหารที่เป็นชนภายใน ๒) วัตรที่พึงปฏิบัติในพวกกษัตริย์ ๓) วัตรที่พึงปฏิบัติในกษัตริย์ประเทศราช ๔) วัตรที่พึงปฏิบัติในพราหมณ์และคฤหบดี ๕) วัตรที่พึงปฏิบัติในชาวนิคมนและชาวนชนบท ๖) วัตรที่พึงปฏิบัติในสมณพราหมณ์ ๗) วัตรที่พึงปฏิบัติในหมู่มฤคและเหล่าปักษี ๘) วัตรที่พึงปฏิบัติในการห้ามการกระทำอันไม่เป็นธรรม ๙) วัตรที่พึงปฏิบัติในการมอบทรัพย์ให้แก่ผู้ไม่มีทรัพย์สมบัติ ๑๐) วัตรที่พึงปฏิบัติในการเข้าไปหาสมณพราหมณ์แล้วถามปัญหา แต่เมื่อถือเอาคหบดีและเหล่าปักษีชาติเป็น

^{๘๕} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๘๔/๖๒.

แผนกหนึ่งแล้วก็จะมิ ๑๒ ประการ พึงทราบวาทรมิ ๑๒ อย่าง บัณฑิตผู้ถือเอาคำที่มีได้กล่าวไว้ในครั้ง
ก่อน พึงทราบวาทรมิ ๑๒ อย่าง โดยอาศัยการละระคะที่ไม่เป็นธรรม และโลกที่ไม่สม่ำเสมอ เป็น
ต้น^{๘๖}

๒.๕.๒ หลักพุทธธรรมหมวดสาราณียธรรม

มัคนายกต้องประกอบด้วยสาราณียธรรม หมายถึง หลักธรรมที่เป็นเหตุให้ระลึกถึงกันอยู่
เสมอหมายถึงธรรมที่ทำให้ผู้ประพฤติปฏิบัติต่อกันด้วยไมตรี สงเคราะห์ เอื้อเฟื้อต่อกันจนทำให้เกิด
ความรักใคร่สมัครสมานสามัคคีกลมเกลียวกัน คิดถึงและระลึกถึงกันอยู่เสมอ ในพระไตรปิฎก ปรากฏ
สาราณียธรรมอยู่ในสังคีตสูตร ดังข้อความว่า “ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้

๑) ตั้งมั่นเมตตาทายกรรม ในเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง แม้นี้ก็เป็
นสารณียธรรมที่ทำให้เป็นที่รัก ทำให้เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วิวาทกัน
เพื่อความสามัคคีกัน เพื่อความเป็นอันเดียวกัน

๒) ตั้งมั่นเมตตาวจิกรรม ในเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง แม้นี้ก็เป็
นสารณียธรรมที่ทำให้เป็นที่รัก ทำให้เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วิวาทกัน
เพื่อความสามัคคีกัน เพื่อความเป็นอันเดียวกัน

๓) ตั้งมั่นเมตตาโมกรรม ในเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง แม้นี้ก็เป็
นสารณียธรรมที่ทำให้เป็นที่รัก ทำให้เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วิวาทกัน
เพื่อความสามัคคีกัน เพื่อความเป็นอันเดียวกัน

๔) บริโภคโดยไม่แบ่งแยกลาภทั้งหลายอันประกอบด้วยธรรม ได้มา โดยธรรมโดยที่สุด
แม้เพียงบิณฑบาต (อาหารในบาตร) บริโภคกับเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลายผู้มีศีล แม้นี้ก็เป็นสารณีย
ธรรมที่ทำให้เป็นที่รัก ทำให้เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความไม่ วิวาทกัน เพื่อ
ความสามัคคีกัน เพื่อความเป็นอันเดียวกัน

๕. มีศีลไม่ขาด ไม่ทะลุ ไม่ต่าง ไม่พร้อย เป็นไท ท่านผู้รู้สรรเสริญ ที่ไม่ถูกตมทาและทัญญ
ครอบงำ เป็นไปเพื่อสมาธิ เสมอกันกับเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง แม้นี้ก็เป็
นสารณียธรรม ที่ทำให้เป็นที่รัก ทำให้เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วิวาทกัน
เพื่อความสามัคคีกัน เพื่อความเป็นอันเดียวกัน

๖. มีอริยทัญญ อันเป็นธรรมเครื่องนำออก๒เพื่อความสิ้นทุกข์โดยชอบ แก่ผู้ทำตามเสมอ
กันกับเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและ ลับหลัง แม้นี้ก็เป็นสารณียธรรมที่ทำให้เป็นที่รัก ทำให้

^{๘๖} ที.ปา.อ. (บาลี) ๘๔/๓๕-๓๖.

เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วิวาทกัน เพื่อความสามัคคีกันเพื่อความเป็นอันเดียวกัน

๒.๕.๓ หลักพุทธธรรมหมวดสังคหัตถุ

มีคณาภคต้องประกอบด้วยสังคหัตถุ คือ ธรรมเครื่องยึดเหนี่ยวใจบุคคลและประสานหมู่ชนไว้ในสามัคคี เป็นหลักการสงเคราะห์กัน มี ๔ ประการ^{๘๗} คือ

๑) ทาน การให้ คือ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ แบ่งปัน ช่วยเหลือกันด้วยสิ่งของ ตลอดถึงให้ความรู้และแนะนำสั่งสอนการเฉลี่ยเผื่อแผ่แก่กันและกัน ซึ่งเป็นข้อสำคัญเพราะว่าทุกๆ คนนั้นย่อมต้องการความช่วยเหลือจากกันอยู่ในด้านต่างๆ ในด้านวัตถุทรัพย์สินเงินทอง เครื่องอุปโภคต่างๆ ในด้านกำลังกาย ช่วยกระทำกิจการของกันและกันทางกาย ในด้านวาจา พุดจาช่วยเหลือกันในเรื่องที่ต้องควรพูด ในด้านสติปัญญา ช่วยให้ความรู้ให้การแนะนำในข้อที่ควรจะแนะนำต่างๆ การให้การเฉลี่ยเผื่อแผ่ทุกคนทั้งผู้ใหญ่ทั้งผู้น้อยต่างก็ควรจะมีทาน คือ ให้การช่วยเหลือกัน ผู้ใหญ่ให้การช่วยเหลือผู้น้อย ผู้น้อยก็ให้การช่วยเหลือผู้ใหญ่ ด้วยจิตใจมุ่งที่จะช่วยให้บรรลุถึงประโยชน์ที่ต้องการ หรือเพื่อที่จะให้พ้นจากอุปสรรคขัดข้องทั้งหลาย

๒) ปิยวาจา หรือ เปยยวัชชะ วาจาเป็นที่รัก วาจาพูดเต็มหัวใจหรือวาจาซาบซึ้งใจ คือ กล่าวคำสุภาพไพเราะอ่อนหวานสมานสามัคคี ให้เกิดไมตรีและความรักใคร่นับถือตลอดถึงคำแสดงประโยชน์ประกอบด้วยเหตุผลเป็นหลักฐานจูงใจให้นิยมตาม การเจรจาถ้อยคำ ซึ่งเป็นที่รักเป็นที่จับใจแก่กันและกันอันเป็นถ้อยคำ สุภาพ เพราะวาจาที่พูดออกไปนั้น ถ้าเป็นวาจาที่ไม่สุภาพไม่เป็นที่รักที่พอใจ ก็เป็นวาจาที่อาจเสียดแทงหัวใจของผู้อื่น ทำให้ผู้อื่นเกิดความเสียใจ เจ็บใจ ไม่สบายใจ เพราะฉะนั้น จึงสมควรที่ทุกคนต้องมีสติควบคุมใจ ควบคุมการพูดของเราให้ไพเราะก็คือสตินั่นเอง ดังนั้นการพูดหรือการแสดงออกทุกครั้งต้องมีสติอยู่เสมอ

๓) อัถถจริยา การประพฤติประโยชน์ คือ การชวนช่วยช่วยเหลือกิจการบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ ตลอดถึงแก้ไขปรับปรุงส่งเสริมในทางจริยธรรม การประพฤติประโยชน์ให้แก่กันและกัน คือ การทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อสถาบัน เช่น โรงพยาบาล มหาวิทยาลัย สังคมที่ตนอาศัยอยู่ ตลอดถึงประเทศชาติ สิ่งใดที่เป็นโทษก็ควรละเว้นไม่กระทำ การประพฤติตนให้เป็นประโยชน์สามารถปฏิบัติได้ทั้งกาย วาจาใจ ในทุกเวลา และทุกโอกาส

๔) สมานัตตตา ความมีตนเสมอ คือ ทำตนเสมอต้นเสมอปลายปฏิบัติสม่ำเสมอในชนทั้งหลาย และเสมอในสุขทุกข์โดยรวมรับรู้ร่วมแก้ไขตลอดถึงวางตนเหมาะสมแก่ฐานะ ภาวะบุคคล เหตุการณ์และสิ่งแวดล้อม ถูกต้องตามธรรมในแต่ละกรณี ความเป็นผู้วางตนสม่ำเสมอ หรือเสมอดัน

^{๘๗} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๔๒.

เสมอปลาย หมายถึง การรักษาระเบียบวินัยอันใดที่ทุกคนพึงปฏิบัติทั้งผู้ใหญ่ทั้งผู้น้อยตามหน้าที่ ที่บัญญัติเอาไว้เป็นระเบียบของสถานที่ ของหน่วยงาน เช่น กฎระเบียบของสถาบันการศึกษา กฎระเบียบของสถานที่ราชการต่างๆ เป็นต้น ตลอดถึงกฎหมายบ้านเมือง ในทางพระพุทธศาสนาก็คือ พระวินัยบัญญัติสา หรือพระภิกษุทั้งหลายนั่นเอง

๒.๕.๔ หลักพุทธธรรมหมวดอิทธิบาท

มีคนยากต้องประกอบด้วยอิทธิบาท คือ คุณเครื่องให้ถึงความสำเร็จ, คุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จแห่งผลที่มุ่งหมาย มี ๔ ประการ คือ

๑) ฉันทะ คือความพอใจ พอใจที่ได้ทำในสิ่งนั้น ซึ่งแน่นอนหากมีความรักความพอใจในสิ่งที่กำลังกระทำอยู่นั้น ทุกสิ่งทุกอย่างเช่นความตั้งใจ การมุ่งหวังจะให้เกิดผลดียิ่งยิ่งขึ้นกับผลแห่งความสุขที่ได้มาจากกระทำนั้น หากคุณลองตั้งคำถามขึ้นมาง่าย ๆ ว่า “ชอบในงานที่กำลังทำอยู่รึเปล่า” “ชอบในขณะที่เรียนอยู่หรือไม่” หากคำตอบคือใช่ก็ควรเดินต่อไปข้างหน้าเพื่อบรรลุเป้าหมาย

๒) วิริยะ หมายถึงความเพียรพยายาม ไม่ย่อท้อต่อปัญหาและอุปสรรคที่คอยเข้ามาเป็นขวางกั้นที่คอยขัดขวางทางเดินที่จะไปยังเป้าหมายความสำเร็จ แต่หากมีความอดทนที่จะต้องล้มลุกคลุกคลานจากการหกล้มสักกี่ครั้งหากมี “วิริยะ” ไม่ย่อท้อต่อการทำในสิ่งที่รักแล้วละก็เป้าหมายถึงไม่ไกลเกินจะคว้า

๓) จิตตะ การควบคุมจิตใจให้แน่วแน่ มุ่งมั่นกับสิ่งที่กำลังทำอยู่นั้นถือว่าเป็นสิ่งสำคัญไม่ว่าหนทางจนยากแค่ไหน จะต้องพยายามสักเท่าไร หากว่าใจที่แน่วแน่มั่นคงแล้วละก็ไม่ว่าปัญหาใดใดจะเข้ามา ก็จะย่อท้อ ประคองจิตใจไปจนถึงเป้าหมายที่กำลังพยายามตามหา

๔) วิมังสา การวิเคราะห์ตรึกตรองว่าสิ่งที่กำลังทำมันถูกต้องหรือไม่ มีผลเป็นเช่นไร หากไม่ดีไม่เข้าท่าก็ปรับปรุงแก้ไขคล้ายกับการขับรถหากขับออกนอกเส้นทางหากมองดูระหว่างทางรอบข้างไม่คุ้นตา ไม่ใช่เส้นทางที่จะพาไปยังเป้าหมายก็แก้ไขปรับเลือกเส้นทางใหม่ย่อมดีกว่าทนเดินในเส้นทางที่ผิด

หากเปรียบเป้าหมายแต่ละเป้าหมายเป็นดังสถานีรถไฟ รถไฟก็เปรียบเหมือนชีวิตคนเรา รางรถไฟก็เปรียบเสมือน “อิทธิบาท ๔” กว่าที่จะเดินทางไปถึงที่หมายปลายทางสถานีจะต้องผ่านสถานีน้อยใหญ่มากมายโดยอาศัยเส้นทางรางรถไฟที่อาจจะมีช้าบ้างเร็วบ้างตามเส้นทางที่วิ่งและโอกาสจะที่เลือก แนวความคิดและหลักปฏิบัติเช่นนี้อาจจะดูว่าเข้าใจยาก อธิบายได้ยากแต่หากเปิดใจลองศึกษาแก่นแท้ของความหมายจะเห็นได้ชัดว่าทั้งหมดนั้นเกิดมาจากสิ่งที่เราต้องการทั้งสิ้น และหนึ่งในนั้นก็คือ “ชีวิตที่ประสบความสำเร็จ”

๒.๕.๕ หลักพุทธธรรมหมวดพละ

มัคนายกต้องประกอบด้วยพละ คือ ธรรมอันเป็นกำลัง อันเป็นพลังทำให้ดำเนินชีวิตด้วยความมั่นใจ ไม่หวั่นต่อภัยทุกอย่าง พลังของบุคคลผู้ยิ่งใหญ่ที่สามารถเป็นกษัตริย์ปกครองแผ่นดินได้ มี ๕ ประการ คือ

๑) พาหะพละ หรือ ภายพละ กำลังแขนหรือกำลังกายคือความแข็งแรงมีสุขภาพดีมีความสามารถและชำนาญในการใช้แขนใช้มือใช้อาวุธ ตลอดจนมียุทธโศปกรณ์พร้อม

๒) โภคพละ กำลังโภคสมบัติ คือ มีทุนทรัพย์บริบูรณ์ พร้อมที่จะใช้บำรุงเลี้ยงคนและดำเนินกิจการได้ไม่ติดขัด

๓) อมัจจพละ กำลังอำมาตย์ หรือกำลังข้าราชการ คือ มีที่ปรึกษาและข้าราชการระดับบริหารที่ทรงคุณวุฒิเก่งกล้าสามารถ และจงรักภักดี ซื่อสัตย์ต่อแผ่นดิน

๔) อภิขัจจพละ กำลังความมีชาติสูง คือ กำเนิดในตระกูลสูง เป็นชาติดีชาติดีต้องด้วยความนิยมเชิดชูของมหาชน และได้รับการฝึกอบรมมาแล้วเป็นอย่างดีตามประเพณีแห่งชาติตระกูลนั้น

๕) ปัญญาพละ กำลังปัญญา คือ ทรงปรีชาญาณ หยั่งรู้เหตุผล ผิดชอบ ประโยชน์ มิใช่ประโยชน์ สามารถวินิจฉัยเหตุการณ์ทั้งภายในภายนอก และดำริการต่างๆ ให้ได้ผลเป็นอย่างดี^{๘๘}

๒.๖.๖ หลักพุทธธรรมหมวดอินทรีย์

มัคนายกต้องประกอบด้วยอินทรีย์ อินทรีย์ในที่นี้ หมายถึง ตา หู จมูก ลิ้น กาย และ ใจ ปกติในชีวิตประจำวัน เมื่อมีตา หู จมูก ลิ้น กาย และ ใจจึงมีการรับรู้อารมณ์ต่าง ๆ ทางทวารต่าง ๆ มีจิตเกิดขึ้นเป็นกุศลบ้าง เป็นอกุศลบ้างตามการสะสม หลังเห็น หลังได้ยิน เป็นต้น และโดยภาวะของความเป็นปุถุชนแล้ว ไม่ว่าจะอยู่ในเพศใดก็ตาม อกุศลจิตย่อมเกิดขึ้นมากกว่ากุศล เมื่อเป็นเช่นนี้ ขณะที่ไม่สำรวม หรือขณะที่ไม่สังวร จึงมีมาก เพราะอกุศลเกิดมากทั้งทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย และ ทางใจ แต่ที่จะเป็นอินทรีย์สังวร การสำรวมตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ได้นั้น ต้องเป็นกุศลที่ประกอบด้วยปัญญา ที่มีการระลึกรู้สภาพธรรมตามความเป็นจริง ไม่ว่าจะประสบกับอารมณ์ใด ๆ ทางทวารต่าง ๆ ใน ๖ ทวาร ขณะนั้นสติและปัญญาเกิดขึ้นระลึกรู้ตามความเป็นจริง เป็นการปิดกั้นไม่ให้กุศลเกิดขึ้น

อินทรีย์ทั้ง ๖ สรุปลือ ผัสสะ

ตาเห็นรูป จักขุวิญญาณเกิด

หูได้ยิน โสตวิญญาณเกิด

จมูกรับกลิ่น ฆานวิญญาณเกิด

^{๘๘} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๗๐.

ปากลิ้มรส ชิวหาวิญญานเกิด

ผิวรู้สึกในสัมผัส กายวิญญานเกิด

ใจนึกคิด มโนวิญญานเกิด

ส่วนการสังวร การสำรวมนั้น เป็นการสังวร ด้วยกุศลธรรม คือ ด้วย สติ ขันติ ปัญญา วิริยะ เป็นต้น ดังนั้น การสำรวม การสังวร จึงไม่ใช่ด้วยการเดินดูภายนอกที่สำรวม จึงจะเป็นสังวร แต่ การงดเว้นจากอกุศล คือ อกุศลไม่เกิด เมื่อได้เห็น ได้ยิน ได้กลิ่นลิ้มรส และกระทบสัมผัส คิดนึก ก็ไม่ เป็นอกุศล เพราะกุศลธรรมเกิดขึ้น คือ สติและปัญญาเกิดขึ้นในขณะนั้น ชื่อว่า สังวร สำรวมในขณะ นั้น

๒.๕.๗ หลักพุทธธรรมหมวดสัปปุริสธรรม

หลักธรรมที่มีความจำเป็นต่อผู้นำทางศาสนา คือมีคณาการในการทำหน้าที่ให้สำเร็จได้ อย่างเหมาะสมอีกอย่างหนึ่งคือหลักสัปปุริสธรรม ดังข้อความที่ปรากฏในธัมมัญญสูตรว่า “ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุประกอบด้วยธรรม ๗ ประการนี้ เป็นผู้ควรแก่ของที่เขานำมาถวาย ฯลฯ เป็นนาบุญอัน ยอดเยี่ยมของโลก ธรรม ๗

ประการ อะไรบ้าง คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

- ๑) เป็นธัมมัญญ
- ๒) เป็นอัตถัญญ
- ๓) เป็นอัตตัญญ
- ๔) เป็นมัตตัญญ
- ๕) เป็นกาลัญญ
- ๖) เป็นปริสัญญ
- ๗) เป็นปุคคลปโรปรัญญ”^{๘๙}

ธรรมทั้ง ๗ ประการ ธัมมัญญสูตรนี้ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า สัปปุริสธรรม เพราะเป็นธรรม ของสัตบุรุษ คือคนดี ผู้วิจัยจะได้อธิบายเป็นข้อๆ ตามลำดับ ดังนี้

๑) ธัมมัญญูตา รู้หลักและรู้จักเหตุผล คือ รู้หลักการและรู้กฎเกณฑ์ของสิ่งทั้งหลายที่ตน เข้าไปเกี่ยวข้องในการดำเนินชีวิต การปฏิบัติกิจหน้าที่และการดำเนินกิจการต่าง ๆ รู้เข้าใจในสิ่งที่ตน จะต้องประพฤติปฏิบัติตามเหตุผล เช่น รู้ว่าตำแหน่งฐานะ อาชีพการงานของตน มีหน้าที่และความ รับผิดชอบอย่างไร มีอะไรเป็นหลักการจะต้องทำอย่างไรบ้าง จึงจะเป็นเหตุให้บรรลุถึงผลสำเร็จที่

^{๘๙} อ.ส.ต.ต.ก. (ไทย) ๒๓/๖๘/๑๔๓.

เป็นไปได้ตามหน้าที่และความรับผิดชอบนั้นๆ ตลอดจนถึงขั้นสูงสุดคือรู้เท่าทัน กฎธรรมหรือหลักความจริงของธรรมชาติ เพื่อปฏิบัติต่อชีวิตอย่างถูกต้อง มีจิตใจเป็นอิสระ ไม่ตกเป็นทาสของโลกและชีวิตนั้น

ในทางพระพุทธศาสนามีหลักฐานระบุว่า คำว่า ธัมมัญญูตา นี้ หลายถึง การรู้ธรรม ดังที่ปรากฏในธัมมัญญูสูตรว่า “ภิกษุเป็นธัมมัญญู อย่างไร คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้รู้ธรรมคือ สุตตะ เคยยะ เวยยาकरणะ คากา อุทาน อิติวุตตกะ ชาตกะ อัပ္พุตตรม เวทลละ หากภิกษุไม่รู้ธรรมคือ สุตตะ ฯลฯ เวทลละเลย เราไม่พึงเรียกเธอว่าเป็นธัมมัญญูในที่นี้ แต่เพราะภิกษุรู้ธรรมคือ สุตตะ ฯลฯ เวทลละ ฉะนั้น เราจึงเรียกเธอว่าเป็นธัมมัญญู ภิกษุชื่อว่าธัมมัญญู ด้วยประการฉะนี้”^{๙๐}

นวัคส์ตฤศาสน์^{๙๑} คือคำสั่งสอนของพระศาสดา อันเป็น ศาสนธรรม มืองค์ประกอบอยู่ ๙ ประการ ตามข้อความที่ปรากฏในพระไตรปิฎก อปัสสุตสูตรว่า “พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย บุคคล ๔ จำพวกนี้มีปรากฏอยู่ในโลก บุคคล ๔ จำพวกนั้นบาง คือ ๑. บุคคลผู้มีสุตะน้อย ทั้งไม่เข้าถึงสุตะ ๒. บุคคลผู้มีสุตะน้อย แต่เข้าถึงสุตะ ๓. บุคคลผู้มีสุตะมาก แต่ไม่เข้าถึงสุตะ ๔. บุคคลผู้มีสุตะมากทั้งเข้าถึงสุตะ บุคคลผู้มีสุตะน้อยทั้งไม่เข้าถึงสุตะ เป็นอย่างไร คือ บุคคลบางคนในโลกนี้มีสุตะ คือ สุตตะ เคยยะ เวยยาकरणะ คากา อุทาน อิติวุตตกะ ชาตกะ อัပ္พุตตรม เวทลละ น้อย ทั้งเขาก็หารู้ธรรม รู้ธรรม แห่งสุตะน้อยนั้น แล้วปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรมไม่บุคคลผู้มีสุตะน้อย ทั้งไม่เข้าถึงสุตะ เป็นอย่างนี้แล ดังนี้ เป็นต้น

นวัคส์ตฤศาสน์นี้ เป็นเหตุแห่งความเจริญในการปฏิบัติ เพื่อนำไปสู่จุดหมายสูงสุดของการศึกษาในพระพุทธศาสนา ภิกษุผู้รู้ธรรมจะต้องมีความรอบรู้ในหลักนวัคส์ตฤศาสน์ดังกล่าวแล้วจึงได้ชื่อว่าเป็นผู้รู้ธรรม หรือเหตุแห่งความเจริญ

^{๙๐} อัง. สุตตก. (ไทย) ๒๓/๖๘/๑๔๓.

^{๙๑} นวัคส์ตฤศาสน์ คำสอนของพระศาสดามืองค์ ๙ คือ (๑) สุตตะ ได้แก่ อุกโกตวิภังค์ นิทเทส ชั้นชกัะ ปริวาร พระสูตรในสุตตนิบาต และพุทธวจนะอื่น ๆ ที่มีชื่อว่า สุตตะหรือสุตตันตะ (๒) เคยยะ ได้แก่ ความที่มีร้อยแก้วและร้อยกรองผสมกัน หมายถึงพระสูตรที่มีคากาทั้งหมด โดยเฉพาะสคากวรรคในสังยุตตนิกาย (๓) เวยยาकरणะ ได้แก่ ความร้อยแก้วล้วน หมายถึงเอาอิทธิธรรมปิฎกทั้งหมด พระสูตรที่ไม่มีคากา และพระพุทธวจนะอื่นใดที่ไม่จัดเข้าในองค์ ๘ ข้อที่เหลือ (๔) คากา ได้แก่ ความร้อยกรองล้วน หมายถึงเอาธรรมบท เถรคากา เถริคากาและคากาล้วนในสุตตนิบาตที่ไม่มีชื่อว่าเป็นสูตร (๕) อุทาน ได้แก่ คากาที่ทรงเปล่งด้วยพระทัยอันสหรรคด้วยโสมนัส สัมปยุตด้วยญาณพร้อมทั้งข้อความอันประกอบอยู่ด้วย รวมเป็นพระสูตร ๘๒ สูตร (๖) อิติวุตตกะ ได้แก่พระสูตร ๑๐๐ สูตรที่ตรัสเรียกโดยนัยว่า “วุตติ เหตุ ภาควตา” (๗) ชาตกะ ได้แก่ชาตก ๕๕๐ เรื่อง มีอภินนคชาตก เป็นต้น (๘) อัပ္พุตตรม ได้แก่พระสูตรที่ว่าด้วยเหตุอัศจรรย์ ไม่เคยปรากฏทุกสูตร เช่น ที่ตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย ความเป็นอัจฉริยะ ไม่เคยปรากฏ ๔ ประการนี้มีอยู่ในอานนทฺ์ ดังนี้ เป็นต้น (๙) เวทลละ ได้แก่พระสูตรแบบถามตอบซึ่งผู้ถามได้ทั้งความรู้และความพอใจ ถามต่อ ๆ ไป เช่น จุฬเวทลลสูตร มหาเวทลลสูตร สัมมาทิฏฐิสูตร สักกปัญหสูตร สังขารภาขณียสูตร และมหาปุณณมสูตร (อัง.จตุกก.อ. ๒/๖/๒๘๒, วิ.อ. ๑/๒๖).

ดังนั้น การรู้หลักการ รู้งาน รู้กติกาต่าง ๆ อย่างถูกต้อง ถือเป็นคุณสมบัติที่สำคัญของการเป็นผู้นำที่ดีที่จะต้องรู้หลักการ และกฎเกณฑ์ของสิ่งทั้งหลายให้ชัดเจนในการปฏิบัติหน้าที่และดำเนินกิจการต่าง ๆ อย่างถูกต้อง จึงจะสามารถนำหมู่คณะ มวลชน และองค์กรไปสู่ความสำเร็จตามเป้าหมายได้อย่างถูกต้อง

๒) อัตถัณฺฑิตา รู้ความมุ่งหมายและรู้จักผล คือ รู้ความหมายและความมุ่งหมายของหลักการที่ตนปฏิบัติ เข้าใจวัตถุประสงค์ของกิจการที่ตนกระทำ รู้ว่าหลักการนั้นๆ มีความมุ่งหมายอย่างไร รู้ว่าที่ตนทำอย่างนั้นๆ ดำเนินชีวิตอย่างนั้นๆ เพื่อประสงค์อะไรหรือควรจะได้บรรลุถึงผลอะไร ที่มีหน้าที่ตำแหน่งฐานะ การงานอย่างนั้นๆ เขากำหนดวางกันไว้เพื่อความมุ่งหมายอะไรกิจการที่ตนทำอยู่ขณะนี้ เมื่อทำไปแล้วจะบังเกิดผลอะไรบ้าง เป็นผลดีหรือผลเสียอย่างไร เป็นต้นตลอดจนถึงขั้นสูงสุด คือ รู้ความหมายของคตินิยมและประโยชน์ที่เป็นสาระของชีวิต

พระพุทธศาสนา หลักฐานระบุว่า อัตถัณฺฑิตา คือ ความเป็นผู้รู้หรือ รู้จักจุดหมายรู้ประโยชน์ ดังพุทธพจน์ที่ปรากฏในธัมมัญญสูตรว่า “ภิกษุเป็นออตถัณฺฑิตุ อย่างใด คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้รู้ความหมายแห่งภาษิตนั้นๆ นั่นแล้ว “นี่เป็นความหมายแห่งภาษิตนี้ นี่เป็นความหมายแห่งภาษิตนี้” หากภิกษุไม่รู้เนื้อความแห่งภาษิตนั้นๆ เลยว่า “นี่เป็นความหมายแห่งภาษิตนี้ นี่เป็นความหมายแห่งภาษิตนี้” เราไม่พึงเรียกเธอว่า “เป็นออตถัณฺฑิตุ” ในที่นี้ แต่เพราะภิกษุรู้ความหมายแห่งภาษิตนั้นๆ ว่า “นี่เป็นความหมายแห่งภาษิตนี้ นี่เป็นความหมายแห่ง ภาษิตนี้” ฉะนั้น เราจึงเรียกเธอว่า เป็นออตถัณฺฑิตุ ภิกษุชื่อว่า เป็นธัมมัญญู ออตถัณฺฑิตุ ด้วยประการฉะนี้”^{๙๒}

ดังนั้น การรู้จุดหมายหรือเป้าหมายนั้นเป็นสิ่งสำคัญมากอีกประการหนึ่ง สำหรับบุคคลที่เป็นผู้นำ หากไม่เข้าใจในจุดหมายหรือความมุ่งหมายของการกระทำแล้ว จะถือว่าเป็นผู้นำที่ดีไม่ได้ดังเรื่องที่ปรากฏในปโรสหัสสชาดก ซึ่งพระพุทธเจ้าตรัสยกย่องพระสารีบุตรและอาจารย์กับศิษย์มีใจความว่าครั้งนั้น พวกเธอเล่าเรียนศิลปวิทยาในเมืองตักศิลา และออกบวชเป็นฤาษีเจริญมานอภิญญา มีบริวาร ๕๐๐ รูป พอถึงฤดูฝนลูกศิษย์คนโตจึงได้พาบริวารครึ่งหนึ่งไปอยู่ในถิ่นของมนุษย์ ในขณะที่พระโพธิสัตว์กำลังจะสิ้นชีวิตพอดี ลูกศิษย์ที่อาศัยอยู่กับท่านจึงถามท่านว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ ท่านได้คุณพิเศษชนิดไหน อาจารย์จึงตอบว่า ไม่มีแม้แต่น้อย แล้วท่าน ก็ได้เสียชีวิตลงไปเกิดที่พรหมโลกชั้นอาภัสสระเพราะท่านได้เจริญสมาธิจนถึงฌาน ตามคุณธรรมที่ท่านได้

เมื่อพระองค์ทรงเป็นพระโพธิสัตว์ เกิดในสกุลอุทิจจพราหมณ์เมื่อเจริญวัยแล้ว เมื่อลูกศิษย์เหล่านั้นได้ฟังคำที่อาจารย์ตอบว่า คุณพิเศษไม่มีแม้แต่น้อยจึงพากันเข้าใจในคำตอบของท่านว่า ไม่มีคุณธรรมพิเศษอะไรๆ แม้แต่น้อย จึงไม่พากันทำสักการะความเคารพอาจารย์ เมื่อศิษย์ผู้ใหญ่กลับมาจากที่อยู่ของมนุษย์จึงได้ถามศิษย์คนรองว่า อาจารย์ไปที่ไหน

^{๙๒} อัง.สตุตตก. (ไทย) ๒๓/๖๕/๑๔๓-๑๔๔

ศิษย์ตอบว่า อาจารย์ของเราเสียชีวิตแล้ว ศิษย์ผู้ใหญ่จึงได้ถามอีกว่า พวกเจ้าได้ถามถึงคุณพิเศษของอาจารย์หรือไม่ ตอบว่า ถาม และท่านตอบว่า ไม่มีแม้แต่น้อยเหตุนี้พวกเราจึงไม่ทำ ความเคารพท่าน ฝ่ายศิษย์ผู้ใหญ่จึงได้กล่าวว่า พวกท่านไม่รู้ความหมายของถ้อยคำของอาจารย์ ท่านได้มาน อากิญาญญาตนะสมาบัติแล้ว ศิษย์เหล่านั้นก็ไม่เชื่อในถ้อยคำของเขา แม้จะกล่าวซ้ำแล้วซ้ำเล่า

พระโพธิสัตว์ทราบเหตุนี้ จึงคิดได้ว่า คนเหล่านี้เป็นคนอันธพาล ไม่เชื่อในถ้อยคำ ถ้อยคำของศิษย์คนใหญ่ จากนั้นพระโพธิสัตว์จึงได้ยืนอยู่ในอากาศด้วยอานุภาพอันใหญ่ แล้วกล่าวว่า แม้จะมีผู้มาประชุมกันตั้ง ๑,๐๐๐ คน พวกเหล่านั้น ให้พิจารณาตั้ง ๑๐๐ ปี ก็ไม่มีปัญญาทราบได้ แต่บุรุษผู้มีปัญญาผู้แจ้งในถ้อยคำความมุ่งหมายของเรากล่าวเพียงผู้เดียวเท่านั้น ประเสริฐกว่า^{๙๓}

ในชาดกนี้แสดงให้เห็นว่าบุคคลผู้รู้จักความมุ่งหมาย หรือรู้จักผลของถ้อยคำ หรือการกระทำนั้นๆ เป็นบุคคลที่ประเสริฐควรแก่การยกย่อง ดังนั้น พระพุทธองค์จึงทรงยกย่อง พระสารีบุตรเถระและแต่งตั้งท่านไว้ในฐานะอัครสาวกระดับผู้นำอันเป็นฐานะที่เหมาะสมกับความรู้ความสามารถของท่านในความเป็นผู้รู้ผล แม้แต่ในทางสังคมหรือราชอาณาจักรก็เช่นเดียวกัน บุคคลที่เป็นผู้นำนั้น หากเป็นผู้รู้ในความมุ่งหมายหรือผลที่ปรากฏเกิดขึ้นในสังคม และวางแผนในการสร้างสรรค์ หรือแก้ไข ในเหตุการณ์นั้นๆ แล้ว ย่อมจะเป็นผู้ที่ได้รับการยกย่องและเชื่อถือจากบุคคลในสังคมผู้นำตามหลักอรรถกถาญาณนี้ สามารถคาดการณ์และวางแผนในการทำงาน การแก้ไข การพัฒนาตนเองและสังคม ได้โดยการใช้หลักการนี้ เช่น เมื่อ เวลาประสบกับเหตุการณ์ต่างๆ อย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น เห็นบุคคล ทำบาปอกุศล หรือทำคุณความดี ขยันศึกษาเล่าเรียน ก็สามารถที่จะคาดผลล่วงหน้าได้ว่าเหตุอย่างนี้จะต้องส่งผลอย่างนั้นอย่างนี้ เรียกว่า รู้ผล ระหว่างเหตุกับผลนี้ นับว่าเป็นเรื่องเดียวกัน แต่คนละเงื่อนไขกันเมื่อกล่าวถึงข้อหนึ่งก็กระเทือนถึงอีกข้อหนึ่ง เหตุกับผลจึงเป็นปัจจัย ซึ่งกันและกัน เหตุอย่างไรผลก็อย่างนั้น^{๙๔}

สรุปได้ว่า ผู้นำทางศาสนาที่ดีจะต้องเป็นผู้รู้จักความมุ่งหมาย รู้เป้าหมาย รู้จักผลที่จะเกิดขึ้นอย่างชัดเจนแล้วมุ่งสู่จุดหมาย เป้าหมายนั้น ตามหลักอรรถกถาญาณนี้ ผู้นำนั้นก็จะเป็นผู้มีวิสัยทัศน์ กว้างไกล มองทุกอย่างทะลุโปร่ง สามารถนำพาหมู่คณะหรือมวลชน และองค์กรไปสู่ความเจริญและประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งเป้าไว้ได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

๓) อรรถกถาญาณ คือ รู้ตน รู้ว่าตนเองมีคุณสมบัติ มีความสามารถอย่างไร และต้องรู้จักพัฒนาตนเองอย่างสม่ำเสมอ ผู้นำที่ดีนั้นจะต้องสำรวจตนเองอยู่เสมอว่าตนเองมีจุดอ่อนจุดแข็งอะไร

^{๙๓} ชุ.ชา. (ไทย) ๒๗/๙๙/๔๑.

^{๙๔} พระสามารถ อานนโท, “ภาวะผู้นำตามหลักสัพบุริสธรรม”, วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔, หน้า ๕๙.

แล้วดำเนินการปรับปรุงจุดอ่อนของตน ในขณะที่เดียวกันก็พัฒนาจุดแข็งของตนให้ดีขึ้นเรื่อยๆ กล่าวคือ ผู้นำที่ดีควรมีการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องเพื่อให้สามารถเข้าใจถึงความเปลี่ยนแปลงแห่งโลกอย่างแท้จริง เพื่อให้สามารถนำพามวลชนและองค์กรไปสู่จุดหมายได้ตามเป้าหมายที่วางไว้

พระพุทธศาสนา มีหลักฐานระบุได้ว่า อัตตัญญูตา หมายถึง การรู้จักตนเกี่ยวกับ ศรัทธา ศีล จาคะสุตะ ปัญญา และปฎิภาณ ดังที่ปรากฏใน ธรรมัญญูสูตร ว่า “ภิกษุเป็นอัติัญญู อย่างไร คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้รู้จักตนว่า “ว่าโดยศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ ปัญญา ปฎิภาณ เรามีอยู่ประมาณเท่านี้” หากภิกษุไม่รู้จักตนว่า “ว่าโดยศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ ปัญญา ปฎิภาณ เรามีอยู่ประมาณเท่านี้” เราไม่พึงเรียกเธอว่าเป็นอัติัญญู ในที่นี้ แต่เพราะภิกษุรู้จักตนว่า “ว่าโดยศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ ปัญญา ปฎิภาณ เรามีอยู่ประมาณเท่านี้” ฉะนั้น เราจึงเรียกเธอว่า เป็นอัติัญญู ภิกษุชื่อว่า เป็นธรรมัญญู อัติัญญู อัติัญญู ด้วยประการฉะนี้”^{๔๕}

จากพระสูตรนี้แสดงให้เห็นว่าคุณสมบัติของผู้นำที่ดีย่อมเป็นผู้ประพฤติตนจนสามารถควบคุมพฤติกรรมทางกาย ทางวาจา และทางใจของตนเองได้อย่างถูกต้อง ตามหลักความเจริญอย่างประเสริฐ หรืออารยวุฒิ ๕ กล่าวคือ เป็นผู้รู้ตนเองทั้งในด้านคุณภาพทางความสามารถที่จะประกอบกิจการงานได้อย่างถูกต้อง และด้านคุณภาพจิตใจที่สามารถเป็นผู้มีคุณธรรม จริยธรรมที่ถูกต้องสมควรแก่การยกย่องของบุคคลทั้งหลาย

ดังนั้น ผู้นำจะต้องรู้ว่าตนมีภาวะอะไรอยู่ในสถานะใด มีคุณสมบัติ มีความพร้อม มีความถนัด สติปัญญา ความสามารถอย่างไร มีกำลังแค่ไหน มีจุดอ่อนจุดแข็งอย่างไร ซึ่งจะต้องสำรวจตนเองและเตือนตนเองอยู่เสมอ ทั้งนี้ เพื่อประโยชน์ในการพัฒนาปรับปรุงตัวเองให้มีคุณสมบัติ มีความสามารถยิ่ง ๆ ขึ้นไป ไม่ใช่ว่าเป็นผู้นำแล้วจะเป็นคนสมบูรณ์ไม่ต้องพัฒนาตน ยิ่งเป็นผู้นำก็ยิ่งต้องพัฒนาตนเองตลอดเวลา

สรุปได้ว่า ผู้นำทางศาสนาที่ดีจะต้องเป็นผู้รู้ตนอยู่เสมอ เป็นผู้ที่มีคุณธรรม อารยวุฒิ ๕ คือ ศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ และปัญญา ตามหลักอัติัญญูตาผู้นำนี้ก็จะเป็นผู้ที่ตี มีการพัฒนาตนเองให้มีความรู้ทั้งด้านความสามารถในการบริหารงานอย่างถูกต้อง และคุณภาพด้านจิตใจที่ประกอบด้วยคุณธรรมและจริยธรรมอันดีงามจนเป็นที่ยอมรับนับถือ ยกย่องจากบุคคลทั้งหลายและตัวคุณสมบัติทั้ง ๒ ประการนี้ย่อมทำให้ผู้นำนั้นสามารถนำพามวลชน หมู่คณะ องค์กร และสังคมไปสู่ความสงบสุขและเจริญก้าวหน้าตลอดไป

๔) มัตตัญญูตา รู้จักประมาณ คือ ความพอดี หรือการรู้จักประมาณ เป็นลักษณะของคนดีเพราะคนดีจะต้องรู้จักประมาณ ในการใช้จ่ายและคุณประโยชน์ที่มีต่อสังคมบุคคล บางคนได้รับความลำบากในปัจจุบันนี้ ส่วนหนึ่งสาเหตุมาจากความไม่รู้จักประมาณ

^{๔๕} อัง.สตุตทก. (ไทย) ๒๓/๖๕/๑๔๔.

พระพุทธศาสนามีหลักฐานระบุได้ว่า มัตตัญญูตา หมายถึง รู้ประมาณในการรับปัจจัย ๔ ดังปรากฏใน อัมมัญญสูตร ว่า “ภิกษุเป็นมัตตัญญู อย่างไร คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้รู้จักประมาณในการรับจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชชบิณฑบาต หากภิกษุไม่รู้จักประมาณในการรับจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชชบิณฑบาต เราไม่พึงเรียกเธอว่าเป็นมัตตัญญูในที่นี้ แต่เพราะภิกษุรู้จักประมาณในการรับจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชชบิณฑบาต ฉะนั้น เราจึงเรียกเธอว่าเป็นมัตตัญญู ภิกษุชื่อว่าเป็นอัมมัญญ อตถัญญู อตตัญญู มัตตัญญูด้วยประการฉะนี้”^{๙๖}

ดังนั้น การรู้ประมาณ ตามหลักมัตตัญญูตา ย่อมทำให้ผู้ประพฤติปฏิบัติมีความสุข ความเจริญพอเหมาะแก่ฐานะของตน โดยรู้จักความพอดีในการดำเนินชีวิตทุกอย่างได้ถูกต้องเหมาะสมด้วยเหตุนี้ ผู้นำที่ดีตามหลักมัตตัญญูตา ย่อมนำมาซึ่งความพอเหมาะพอควรให้การดำเนินกิจการงานต่างๆ ทำให้สามารถนำพามวลชน หมู่คณะ ไปสู่ความสุขสงบ ปลอดภัย และความเจริญอย่างแท้จริง

การรู้จักประมาณอีกประการหนึ่ง คือ ทางสายกลางมัชฌิมาปฏิปทา ซึ่งเป็นหนทางในการทำงานของผู้นำ จะต้องไม่ตึงและไม่หย่อนเกินไป ดังเช่น พระพุทธเจ้าได้ทรงทดลองปฏิบัติเคร่งครัดก็ไม่ประสบผลสำเร็จ ต่อเมื่อพระองค์หันมาปฏิบัติทางสายกลาง จึงประสบผลสำเร็จ ดังที่พระองค์ได้ตรัสไว้ใน อัมมจักกัปปวัตตนสูตร มีข้อปฏิบัติที่ไม่ควรดำเนินอยู่ ๒ อย่าง คือ

๑. ข้อปฏิบัติหย่อนยานที่ยืดกามคุณ ความพอใจในอารมณ์ของตน เป็นหลักการกระทำที่ไม่เกิดประโยชน์ ไม่เป็นไปเพื่อการบรรลุธรรม

๒. ข้อปฏิบัติตึงเกินไป การทรมานตนให้ได้รับความทุกข์ทรมานด้วยประการต่าง ๆ ดังนั้น พระองค์จึงตรัสถึงทางปฏิบัติสายใหม่ขึ้น นั่นคือ มัชฌิมาปฏิปทา ได้แก่ มรรค ๘ หรือศีล สมาธิ ปัญญา อันเป็นทางแห่งความพอประมาณนั่นเอง ความพอดีหรือหลักการรู้จักประมาณ ซึ่งจะเป็นข้อที่เสริม ทำให้ผู้นำทำตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย และการรู้จักประมาณของผู้นำอีกประการเช่น ผู้ปกครองบ้านเมืองรู้จักประมาณในการใช้อำนาจการปกครอง การให้คุณการให้โทษ ในการปกครอง จึงจะมีส่วนช่วยในการบริหารงานให้แก่ผู้นำ กล่าวคือผู้นำจะต้องมีขอบเขตและต้องรู้จักว่าในการกระทำในเรื่องราวนั้นๆ มีองค์ประกอบหรือมีปัจจัยอะไรเกี่ยวข้องบ้าง ทำแค่ไหนองค์ประกอบนั้นๆ จึงจะพอดี ได้สัดส่วนพอเหมาะกับการกระทำต่างๆ ถ้าไม่พอดีก็พลาด ความพอดีจึงจะทำให้เกิดความสำเร็จที่แท้จริง ฉะนั้น จะต้องรู้จักประกอบและปัจจัยที่เกี่ยวข้องและจัดให้ลงตัวพอเหมาะพอดี และการรู้จักประมาณอีก ๓ ประการจึงจะทำให้การงานบรรลุผลสำเร็จได้

สรุปได้ว่า ผู้นำทางศาสนาที่ดีตามหลักมัตตัญญูตาจะต้องเป็นผู้นำที่ประกอบด้วยหลักธรรมแห่งมัชฌิมาปฏิปทา คือ ทางสายกลาง อันประกอบด้วยองค์มรรค ๘ หรือ ศีล สมาธิ ปัญญา อันจะทำให้ผู้นำนั้นเป็นผู้รู้ประมาณ มีความพอเหมาะพอดีในการดำเนินกิจการทุกอย่าง เพื่อ

^{๙๖} อ.ส.ต.ต.ก. (ไทย) ๒๓/๖๕/๑๔๔.

ประโยชน์สุขแห่งมวลชนและหมู่คณะอย่างแท้จริง นอกจากนี้ ผู้นำที่ดีย่อมมีความรู้ประมาณ ความเหมาะสมพอดีตามหลักมัชฌิมาปฏิปทา และหลักสันโดษอย่างถูกต้องแล้ว ผู้นำนั้นจะสามารถทำกิจการทุกอย่างด้วยความเข้าใจวัตถุประสงค์อย่างถูกต้อง และสามารถนำพามวลชนและหมู่คณะไปสู่ความสงบสุขปลอดภัยและก้าวหน้าตลอดไป

๕) กาลัญญตา รู้จักกาล คือ รู้กาลเวลาอันเหมาะสมและระยะเวลา ที่พึงใช้ ในการประกอบกิจ กระทำหน้าที่การงานปฏิบัติงานปฏิบัติกิจการต่างๆ และเกี่ยวข้องกับผู้อื่น เช่น รู้ว่าเวลาไหนควรทำอะไร และทำให้ตรงเวลาให้เป็นเวลา ให้เหมาะสมเวลา ให้ถูกเวลา เป็นต้น

พระพุทธศาสนา มีหลักฐานระบุได้ว่า กาลัญญตา iva การรู้จักแนวปฏิบัติอันเหมาะสมกับกาลเทศะ ดังปรากฏในธัมมัญญสูตรว่า “ภิกษุเป็นกาลัญญตา อย่างไร คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้รู้จักกาลว่า “นี่เป็นกาลแห่งอุทเทศ นี่เป็นกาลแห่งปริพุจฉา นี่เป็นกาลบำเพ็ญเพียร นี่เป็นกาลหลีกเร้น” หากภิกษุไม่รู้จักกาลว่า “นี่เป็น กาลแห่งอุทเทศ นี่เป็นกาลแห่งปริพุจฉา นี่เป็นกาลบำเพ็ญเพียร นี่เป็นกาลหลีกเร้น” เราไม่เรียกเธอว่าเป็นกาลัญญตาในที่นี้ แต่เพราะภิกษุรู้จักกาลว่า “นี่เป็นกาลแห่งอุทเทศ นี่เป็นกาลแห่งปริพุจฉา นี่เป็นกาลบำเพ็ญเพียร นี่เป็นกาลหลีกเร้น” ฉะนั้น เราจึงเรียกเธอว่าเป็นกาลัญญตา ภิกษุชื่อว่าธัมมัญญตา อตถัญญตา อตตัญญตา มตตัญญตา กาลัญญตา ด้วยประการฉะนี้”^{๙๗}

สรุปได้ว่า ผู้นำทางศาสนาที่ดีตามหลักกาลัญญตานั้น จะต้องเป็นผู้นำที่รู้จักเวลาเหมาะสมในการทำกิจการทุกอย่างอย่างถูกต้อง รู้จักบริหารเวลาให้เหมาะสม รู้จักคุณค่าของเวลา รู้จักการวางแผนการใช้เวลาให้เหมาะสมกับสถานการณ์ต่าง ๆ ตามการเปลี่ยนแปลงของโลกอย่างถูกต้อง ผู้นำนั้นก็ย่อมจะสามารถนำหมู่คณะ มวลชน และสังคม ไปสู่ความสงบสุขและก้าวหน้าตามความเหมาะสมแห่งเวลาอันควร

๖) ปริสัณญตา รู้จักชุมชน รู้จักสังคม คือรู้จักถิ่น รู้กาลอันควรประพฤติปฏิบัติในถิ่นชุมชนนั้น ตั้งแต่ในขอบเขตที่กว้างขวางจากสังคมโลก สังคมประเทศชาติ ว่าอยู่ในสถานการณ์อย่างไร มีปัญหาอย่างไร จะได้สามารถเข้าใจความต้องการของสังคมนั้นได้ถูกต้อง หรือแก้ไขข้อปัญหาได้ตรงจุด นอกจากนี้ยังต้องรู้เข้าใจกฎเกณฑ์วัฒนธรรมประเพณี ของสังคมนั้น ๆ ได้อย่างถูกต้อง เพื่อให้สามารถอยู่ในสังคมนั้นได้อย่างเหมาะสม ดังนั้น ผู้นำที่ดีจะต้องรู้เข้าใจสังคมอย่างถูกต้อง เพื่อให้สามารถเข้าใจถึงสถานการณ์ต่าง ๆ ของสังคมนั้นได้ถูกต้อง จะได้สามารถนำความสงบสุข สันติสุข ความก้าวหน้ามาสู่มวลชน หมู่คณะและสังคมได้

ในทางพระพุทธศาสนามีหลักฐานระบุได้ว่า ปริสัณญตา หมายถึง การรู้จักบริษัทและแนวปฏิบัติของบริษัท ดังปรากฏในธัมมัญญสูตรว่า “ภิกษุเป็นปริสัณญตา อย่างไร คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้รู้จักบริษัทว่า “นี่ชัตตยบริษัท นี่พราหมณบริษัท นี่คหบดีบริษัท นี่สมณบริษัท ในบริษัทนั้นเราควร

^{๙๗} อัง.สตุตตก. (ไทย) ๒๓/๖๕/๑๔๔-๑๔๕.

เข้าไปหาอย่างนี้ ควรยืนอย่างนี้ ควรทำอย่างนี้ ควรนั่งอย่างนี้ ควรกล่าวอย่างนี้ ควรสงบนิ่งอย่างนี้” หากภิกษุ ไม่รู้จักบริษัทว่า “นี่ชัตตยบริษัท ฯลฯ ควรสงบนิ่งอย่างนี้” เราไม่เรียกเธอว่าเป็น ปรีสัณฺณ ในที่นี้ แต่เพราะภิกษุรู้จักบริษัทว่า “นี่ชัตตยบริษัท ฯลฯ ควรสงบนิ่ง อย่างนี้” ฉะนั้นเราจึงเรียกเธอว่าเป็นปรีสัณฺณ ภิกษุชื่อว่าเป็นธัมมัญญ อตถัญญ อตตัญญ มตตัญญ กาลัญญ ปรีสัณฺณด้วยประการ ฉะนั้น”^{๘๘}

ในพระสูตรนี้แสดงให้เห็นว่า การรู้จักว่าชุมชนใด ๆ เป็นสังคมประเภทไหน ย่อมทำให้ บุคคลนั้นสามารถวางตนได้อย่างถูกต้องและเหมาะสมในสังคมนั้น ๆ อีกทั้งยังเป็นที่ยอมรับนับถือจาก บุคคลในสังคมนั้น ๆ ด้วย ดังนั้น ผู้นำที่รู้จักชุมชนเป็นอย่างดีย่อมสามารถวางตนได้อย่างเหมาะสมใน สังคมนั้น อีกทั้งยังสามารถบริหารจัดการกิจการต่างๆ ของสังคมนั้นให้ถูกต้องตามกฎหมายเกณฑ์ประเพณี แบบแผนของสังคมนั้น ๆ ทำให้เป็นที่นับถือ ยกย่องของหมู่คณะ หรือมวลชนในสังคมนั้น ๆ ตลอดจน สามารถนำมาซึ่งความสงบสุข ความเจริญก้าวหน้ามาสู่สังคมนั้น ๆ ด้วย

ผู้วิจัยพอจะสรุปได้ว่าผู้นำทางศาสนา คือ มัคคานายกที่ดีตามหลักปรีสัณฺณุตตา จะต้องรู้ ชุมชน รู้สังคมอย่างถูกต้องในทุก ๆ ด้าน ทั้งด้านกฎหมาย ประเพณี วัฒนธรรม เป็นต้น เพื่อผู้นำนั้น จะได้สามารถวางตนได้อย่างเหมาะสม ปฏิบัติงานตามแผนงานได้อย่างถูกต้องตามสังคมนั้น ๆ อีกทั้ง สามารถแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ให้ถูกต้องตามสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างทันโลกทันเหตุการณ์เพื่อนำพาหมู่คณะและสังคมไปสู่ความสงบสุขและก้าวหน้าต่อไป

๓) ปุคคัลญุตตา รู้จักบุคคล คือ รู้จัก และเข้าใจ ความแตกต่างแห่งบุคคล โดยอหยาศัย ความสามารถและคุณธรรม เป็นต้น ใครๆ ยิ่งหรือหย่อนอย่างไร และรู้จักที่จะปฏิบัติต่อบุคคลอื่น ด้วยดีว่า ควรจะคบหรือไม่คบได้คดีอะไรจะสัมพันธ์เกี่ยวข้อง จะตำหนิ หรือจะแนะนำ สั่งสอนอย่างไร จึงจะได้ผลดี เป็นต้น^{๘๙}

ดังนั้นผู้นำทางศาสนาที่ดีย่อมต้องรู้จักบุคคล รู้ประเภทของบุคคลที่เกี่ยวข้องเป็นอย่างดี เพื่อให้สามารถเลือกใช้คนให้เหมาะสมกับงาน ในการบริหารงานทุก ๆ ด้านเพื่อให้เกิดประโยชน์และ คุณค่าแก่ผู้ปฏิบัติงานทุกคน ตลอดจนสามารถสร้างความเจริญก้าวหน้าให้กับหมู่คณะและองค์กรได้ ตามเป้าหมายที่วางไว้

ในทางพระพุทธศาสนามีหลักฐานระบุได้ว่า บุคคลปโรปรัญญุตตา คือ การรู้จักบุคคลและ ลักษณะความต้องการของบุคคล ดังปรากฏในธัมมัญญสูตรว่า “ภิกษุเป็นบุคคัลปโรปรัญญู อย่างไร

^{๘๘} อัง.สตุตตก. (ไทย) ๒๓/๖๕/๑๔๕.

^{๘๙} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๓๑/๒๖๔, อัง.สตุตตก. (ไทย) ๒๓/๖๕/๑๑๔.

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้รู้จักบุคคล ๒ จำพวก บุคคล ๒ จำพวก คือ พวกหนึ่งต้องการเห็นพระอริยะ อีกพวกหนึ่งไม่ต้องการเห็นพระอริยะ บุคคลพวกที่ไม่ต้องการ เห็นพระอริยะ ก็ถูกติเตียนด้วยเหตุ นั้น อย่างนี้ บุคคลพวกที่ต้องการเห็นพระอริยะ ก็ได้รับการสรรเสริญด้วยเหตุ นั้น อย่างนี้

บุคคลผู้ต้องการเห็นพระอริยะก็มี ๒ จำพวก คือ พวกหนึ่งต้องการฟังสังฆธรรม อีกพวกหนึ่งไม่ต้องการฟังสังฆธรรม บุคคลพวกที่ไม่ต้องการฟังสังฆธรรม ก็ถูกติเตียน ด้วยเหตุ นั้น อย่างนี้ บุคคลพวกที่ต้องการฟังสังฆธรรม ก็ได้รับการสรรเสริญด้วย เหตุ นั้น อย่างนี้

บุคคลผู้ต้องการฟังสังฆธรรมก็มี ๒ จำพวก คือ พวกหนึ่งเจียโสตพึงธรรม อีกพวกหนึ่งไม่เจียโสตพึงธรรม บุคคลพวกที่ไม่เจียโสตพึงธรรม ก็ถูกติเตียนด้วยเหตุ นั้น อย่างนี้ บุคคลพวกที่เจียโสตพึงธรรม ก็ได้รับการสรรเสริญด้วยเหตุ นั้น อย่างนี้

บุคคลเจียโสตพึงสังฆธรรมก็มี ๒ จำพวก คือ พวกหนึ่งฟังแล้วทรงจำธรรมไว้ได้ อีกพวกหนึ่งฟังแล้วทรงจำธรรมไม่ได้ บุคคลพวกที่ฟังแล้วทรงจำธรรมไม่ได้ ก็ถูก ติเตียนด้วยเหตุ นั้น อย่างนี้ บุคคลพวกที่ฟังแล้วทรงจำธรรมไว้ได้ ก็ได้รับการสรรเสริญ ด้วยเหตุ นั้น อย่างนี้

บุคคลฟังแล้วทรงจำธรรมไว้ได้ก็มี ๒ จำพวก คือ พวกหนึ่งพิจารณาเนื้อความ แห่งธรรมที่ทรงจำไว้ อีกพวกหนึ่งไม่พิจารณาเนื้อความแห่งธรรมที่ทรงจำไว้ บุคคลพวก ที่ไม่พิจารณาเนื้อความ แห่งธรรมที่ทรงจำไว้ ก็ถูกติเตียนด้วยเหตุ นั้น อย่างนี้ บุคคล พวกที่พิจารณาเนื้อความแห่งธรรมที่ทรงจำไว้ ก็ได้รับการสรรเสริญด้วยเหตุ นั้น อย่างนี้

บุคคลพิจารณาเนื้อความแห่งธรรมที่ทรงจำไว้ก็มี ๒ จำพวก คือ พวกหนึ่ง รู้ธรรมรู้ธรรม แล้วปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม อีกพวกหนึ่งรู้ธรรมรู้ธรรมแล้วไม่ปฏิบัติ ธรรมสมควรแก่ธรรมบุคคล พวกที่รู้ธรรมรู้ธรรมแล้วไม่ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ก็ถูกติเตียนด้วยเหตุ นั้น อย่างนี้ บุคคลพวกที่รู้ ธรรมรู้ธรรมแล้วปฏิบัติธรรมสมควร แก่ธรรม ก็ได้รับการสรรเสริญด้วยเหตุ นั้น อย่างนี้

บุคคลรู้ธรรมรู้ธรรมแล้วปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรมก็มี ๒ จำพวก คือ พวกหนึ่งปฏิบัติ เพื่อเกื้อกูลตนเอง แต่ไม่ปฏิบัติเพื่อเกื้อกูลผู้อื่น อีกพวกหนึ่งปฏิบัติ เพื่อเกื้อกูลตนเองและปฏิบัติเพื่อ เกื้อกูลผู้อื่น บุคคลพวกที่ปฏิบัติเพื่อเกื้อกูลตนเอง แต่ไม่ปฏิบัติเพื่อเกื้อกูลผู้อื่น ก็ถูกติเตียนด้วยเหตุ นั้น อย่างนี้ พวกที่ปฏิบัติเพื่อเกื้อกูลตนเองและปฏิบัติเพื่อเกื้อกูลผู้อื่น ก็ได้รับการสรรเสริญด้วยเหตุ นั้น อย่างนี้

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเป็นผู้รู้จักบุคคล ๒ ฝ่ายด้วยประการฉะนี้แล ภิกษุชื่อว่าเป็นบุคคลป ไรปริณูณอย่างนี้^{๑๐๐}

^{๑๐๐} อัง.สตุตตก. (ไทย) ๒๓/๖๕/๑๔๕-๑๔๖.

ในพระสูตรนี้แสดงให้เห็นว่าการรู้จักบุคคลผู้เป็นบัณฑิตย่อมนำมาซึ่งประโยชน์แก่ตนและผู้อื่น แต่หากคบคนพาลย่อมนำไปสู่ความหายนะทั้งแก่ตนเองและผู้อื่นด้วย ดังนั้น ผู้นำที่ดีจึงควรเลือกคบบุคคลที่ดี เพื่อให้สามารถนำความเจริญมาสู่ตนเองและหมู่คณะได้ตลอดไป

สรุปได้ว่าผู้นำทางศาสนาที่ดีตามหลักบุคคลปโรปรัชญุดานันั้น จะต้องรู้จักประเภทของบุคคลที่จะต้องเกี่ยวข้องกับ โดยเฉพาะผู้ร่วมงาน ผู้ร่วมปฏิบัติงานและดำเนินการไปด้วยกัน เพื่อให้สามารถปฏิบัติต่อเขาอย่างถูกต้องเหมาะสมและได้ผล ตลอดจนสามารถเลือกใช้คนให้เหมาะสมกับงานในการบริหารกิจการงานทุกๆ ด้านเพื่อให้เกิดประโยชน์และความก้าวหน้าทั้งแก่ผู้ปฏิบัติงานหมู่คณะและองค์กรตามเป้าหมายที่ได้วางไว้ นอกจากนี้ผู้นำที่ดีจะต้องรู้จักเลือกบุคคลผู้เป็นคนดีผู้เป็นบัณฑิต เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์แก่ตนเอง หมู่คณะ และสังคม เพราะการเลือกคบคนไม่ดี หรือคนพาล ย่อมนำมาซึ่งความหายนะแก่ตนเอง หมู่คณะและสังคม ดังนั้น ผู้นำที่ดีจึงควรพิจารณาวิเคราะห์ในการเลือกคบคนดี เพื่อให้สามารถนำความสุขความเจริญก้าวหน้ามาสู่ตนเอง หมู่คณะและองค์กรได้ตลอดไป

จากที่กล่าวมาข้างต้น พอจะสรุปได้ว่า หลักสัปบุริสธรรม ๗ ที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนามีจำนวนมาก ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นคุณธรรมสำหรับคนดี และในขณะเดียวกันก็เป็นคุณธรรมที่สำคัญของการเป็นผู้นำทางศาสนา คือมีคณาภัยด้วย ผู้วิจัยจึงสามารถสรุปได้ว่าพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่มุ่งเน้นในการส่งเสริมผู้นำทางศาสนาที่เป็นคนดี มีจริยธรรม มีคุณธรรม มาปกครองครอบครัวยุค สังคม และประเทศชาติ เพื่อให้เกิดความสงบสุข การพัฒนาหมู่คณะ สังคม และประเทศชาติ ให้มีศักยภาพที่มั่นคงและก้าวหน้าตลอดไปในโลกที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา เช่น ยุคโลกาภิวัตน์นี้

๒.๖ สรุป

หลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา ได้กล่าวถึง ผู้นำ คือผู้นำทางศาสนา มีคณาภัยว่ามีลักษณะใช้ทั้งพระเดชและพระคุณ ดีเตียน หรือซี้ผิดถูกที่ควรดี หรือซี้ซ้อผิดข้อถูก ซึ่งหลักธรรมต่างๆ ทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ผู้นำทางศาสนาสามารถนำไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับยุคปัจจุบันได้เป็นอย่างดี โดยใช้ควบคู่กับกฎหมายรัฐธรรมนูญ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎมหาเถรสมาคม และรวมถึงระเบียบข้อบังคับของแต่ละสังฆมณฑลหรือหน่วยงานนั้นๆ เพื่อให้การบริหารลุล่วงไปด้วยดีและมีประสิทธิภาพ ซึ่งผู้นำควรพิจารณาและปฏิบัติตามหลักธรรม เพราะหลักธรรมมุ่งเน้นให้ผู้บริหารหรือผู้ปกครอง สามารถประสานความสัมพันธ์กับหมู่ชนเอื้อเพื่อเพื่อแผ่สิ่งที่เป็นประโยชน์ให้กับบุคคลอื่นๆ ตลอดไปจนถึงสังคมในวงกว้าง หลักธรรมของพระพุทธองค์ได้วางหลักการและแนวทางในการปกครอง โดยใช้การยึดเหนี่ยวจิตใจของประชาชน หรือสมาชิกในสังฆมณฑลให้เกิด

ความสงบสุข ด้วยการปกครองที่เที่ยงธรรมไม่ลำเอียงโดยใช้ความรู้ความสามารถของผู้ปกครองในด้านของปัญญา ความเพียร และความสุจริตในการจัดการเพื่อให้เกิดความเจริญแก่องค์กรและกิจกรรมต่างๆบรรลุผลสำเร็จและได้ผลดี ผู้นำทางศาสนา “ปุ่จารย์”หรือ“มัคนายก” ที่ให้การปกป้องคุ้มครองผู้ที่มาขอความช่วยเหลือไม่ว่าจะเป็นบริวารในหมู่คณะ และสมาชิกในครอบครัว แม้กระทั่งผู้ที่ไม่เคยรู้จักมาก่อน ผู้นำที่ดีจึงมีความสำคัญในการให้ความช่วยเหลือ ปกป้อง คุ้มครอง ดูแลผู้ที่อ่อนแอกว่าให้ปลอดภัยจากอันตรายต่างๆ แสดงให้เห็นถึงความเป็นผู้มีจิตใจหนักแน่น เสียสละ ไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัว ไม่เห็นแก่พวกพ้อง ทำเพื่อประโยชน์ของคนหมู่มากเป็นสำคัญ การนำของ “ปุ่จารย์”หรือ“มัคนายก” นี้จะเป็นการนำไปสู่หลักศีลธรรมและจริยธรรมที่ดีมากขึ้น และมีการเปลี่ยนแปลงความประพฤติไปในทางที่ถูกที่ควรอย่างชัดเจนให้กระทำกรรมดี ละเว้นกรรมชั่ว ตลอดจนมีการอบรมธรรมะให้ผู้อื่น ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิธีคิด วิธีการดำเนินชีวิต ทศนคติในการกระทำสิ่งต่างๆ ให้เป็นไปในทิศทางที่ดียิ่งขึ้น สามารถพัฒนาจิตใจของตนให้สูงมากขึ้นในทางโลกและทางธรรม หรือผู้นำที่มีคุณธรรม เป็นผู้นำทางศาสนาที่ดี เป็นผู้นำที่มีความซื่อสัตย์เป็นผู้นำที่เป็นแบบอย่างในการปฏิบัติตน เป็นผู้นำที่เพียบพร้อมไปด้วยคุณธรรมในการนำพาตนเองให้ตั้งตนอยู่ในศีลธรรมที่ดีจนเป็นแบบอย่างให้ผู้อื่น และอบรมสั่งสอนผู้อื่นให้เป็นคนดี มีความสุขทั้งโลกนี้และโลกหน้า โดยยึดธรรมะเป็นหลักในการประพฤติปฏิบัติ สามารถยกระดับจิตใจของผู้ได้ปกครองให้สูงขึ้นตามหลักธรรมของผู้นำทางศาสนา หรือมัคนายกและผู้วิจัยจะได้นำเสนอรูปแบบและกระบวนการสร้างเครือข่ายมัคนายกในการส่งเสริมการเรียนรู้พระพุทธศาสนาในล้านนา ในเชิงวิชาการในบทที่ ๓ ต่อไป

บทที่ ๓

รูปแบบและกระบวนการสร้างเครือข่ายมัคทายกในการส่งเสริมการเรียนรู้ พระพุทธศาสนาในล้านนา

รูปแบบและกระบวนการสร้างเครือข่ายมัคทายกในการส่งเสริมการเรียนรู้พระพุทธศาสนา
ในล้านนาประกอบได้ด้วย

แนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบและกระบวนการ/แนวคิดและทฤษฎีการสร้างเครือข่าย/ทฤษฎี
เกี่ยวกับการเรียนรู้/รูปแบบการเรียนรู้พระพุทธศาสนาของมัคทายก/รูปแบบการศึกษาใน
พระไตรปิฎก/ประโยชน์และคุณค่าการสร้างเครือข่าย/ด้านร่างกายและพฤติกรรม/ด้านจิตใจ/ด้าน
สติปัญญา/ด้านสังคม/บริบททั่วไปของมัคทายกในล้านนา/สรุป

ในที่นี้ผู้วิจัยจะได้กล่าวถึงแนวคิดและรูปแบบการสร้างกระบวนการ, เครือข่าย, การเรียนรู้
ส่งเสริมพระพุทธศาสนาของมัคทายกในล้านนาดังต่อไปนี้

๓.๑ แนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบและกระบวนการสร้างเครือข่ายมัคทายก

ปัจจุบันสังคมไทยมีความเปลี่ยนแปลงที่นับวันจะทวีปัญหาความรุนแรงมากขึ้น
ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีในการสร้างเครือข่าย ความรวดเร็วของข้อมูลข่าวสาร การชื่นชมใน
วัฒนธรรมวัตถุนิยม บริโภคนิยมทำให้คนในสังคมไทยหลุดลอยจากรากเหง้าทางวัฒนธรรมเดิมของ
ตนเอง ตกเป็นทาสของการยั่วยุให้เกิดความอยาก มุ่งเอาเปรียบแข่งขันกันทางธุรกิจโดยไม่คำนึงถึง
คุณธรรม ชุมชนที่เคยอบอุ่นกลับกลายเป็นสังคมที่มีแต่ความว้าวุ่น คนเกาะกลุ่มกันแต่ไม่มีน้ำใจให้แก่
กัน สังคมไทยบางส่วนกลายเป็นสังคมของอวิชชา หลงนับถืออำนาจและเงินเป็นใหญ่ ชีวิตคนไทย
ห่างไกลจากธรรม คือธรรมชาติ และรู้จักแต่การพึ่งพาเทคโนโลยี ความเปลี่ยนแปลงนี้เกิดขึ้นทั้งที่ตัว
บุคคลและที่สังคมโดยรวม

รูปแบบ หมายถึง สิ่งที่แสดงโครงสร้างของความเกี่ยวข้องระหว่างชุดของ ปัจจัยหรือตัว
แปรต่าง ๆ หรือองค์ประกอบที่สำคัญในเชิงความสัมพันธ์หรือเหตุผลซึ่งกันและกัน เพื่อช่วยเข้าใจ
ข้อเท็จจริงหรือปรากฏการณ์ในเรื่องใดเรื่องหนึ่งโดยเฉพาะ นักวิชาการที่ให้ความหมายของรูปแบบใน
ลักษณะนี้

มีนักวิชาการได้ให้ความหมายของรูปแบบทั้งในลักษณะที่คล้ายคลึงกันและแตกต่างกัน
ดังนี้

Stoner & Wankel (๑๙๘๖) ได้ให้ความหมายของรูปแบบว่า เป็นการจำลองสถานการณ์ เพื่อให้เข้าใจความสัมพันธ์ที่สลับซับซ้อนของปรากฏการณ์นั้นๆ ได้ง่ายขึ้น ส่วน Willer (๑๙๘๖) กล่าวว่า รูปแบบเป็นการสร้างความคิดรวบยอดของปรากฏการณ์ ด้วยวิธีการของเหตุผลที่มีจุดหมายเพื่อให้เกิดความกระจ่างชัดในนิยามที่แสดงถึงความสัมพันธ์และข้อเสนอของระบบรูปร่างที่เกี่ยวข้อง นอกจากนี้แล้ว Good (๑๙๗๓); Bardo & Hartman (๑๙๘๒); Keeves (๑๙๘๘); ดิเรก วรณเศียร (๒๕๔๕) และอุทุมพร จามรมาน (๒๕๔๑) ได้ให้ความหมายของรูปแบบว่า หมายถึง สิ่ง que แสดงโครงสร้างความสัมพันธ์เชิงเหตุผลของปัจจัยหรือตัวแปรต่างๆ หรือองค์ประกอบที่สำคัญของสิ่งที่ศึกษา เพื่อช่วยให้เข้าใจข้อเท็จจริงหรือปรากฏการณ์ในเรื่องใดเรื่องหนึ่งให้ง่ายขึ้น โดยอาจแสดงออกมาในรูปของแผนภาพทางความคิดด้วยภาษาหรือสัญลักษณ์ และยังได้ขยายความของรูปแบบว่า รูปแบบเป็นอะไรบางอย่างที่เราพัฒนาขึ้น เพื่อบรรยายคุณลักษณะที่สำคัญๆ ของปรากฏการณ์ อย่างใดอย่างหนึ่ง รูปแบบจึงไม่ใช่การบรรยายหรืออธิบายปรากฏการณ์อย่างละเอียดทุกแง่มุม ส่วนการที่จะระบุว่ารูปแบบหนึ่งๆ จะต้องมีรายละเอียดมากน้อยเพียงใดจึงจะเหมาะสม และรูปแบบนั้นๆ ควรมีองค์ประกอบอะไรบ้าง ไม่ได้มีข้อกำหนดตายตัว ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับปรากฏการณ์แต่ละอย่างและวัตถุประสงค์ของรูปแบบที่ต้องการอธิบายปรากฏการณ์นั้นๆ และยังมีนักวิชาการคนอื่นๆ เช่น Steiner (๑๙๖๙); Smith (๑๙๘๐) and Tosi & Carrol (๑๙๘๒) ได้มองรูปแบบในเชิงกายภาพ (Physical Models) ว่าเป็นรูปแบบที่เหมือนจริงแต่ขนาดเล็กหรือย่อส่วนเพื่อใช้เป็นแบบอย่างในการสร้างหรือทำซ้ำ

สรุปได้ว่า รูปแบบ (Model) หมายถึง สิ่งที่แสดงโครงสร้างและความสัมพันธ์ของปัจจัยหรือตัวแปรหรือองค์ประกอบของสิ่งที่ศึกษา หรืออธิบายคุณลักษณะสำคัญของปรากฏการณ์ที่คาดว่า จะเกิดขึ้น เพื่อให้เข้าใจง่ายมองเห็นเป็นรูปธรรม ไม่มีองค์ประกอบตายตัวหรือให้รายละเอียดทุกแง่มุม โดยผ่านกระบวนการทดสอบอย่างเป็นระบบ เพื่อให้เกิดความแม่นยำและเชื่อถือได้ แล้วนำไปใช้เป็นแนวทางในการดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่ง ดังนั้นในงานวิจัยฉบับนี้รูปแบบจึงหมายถึง โครงสร้างเชิงเหตุและผลของกระบวนการสร้างรูปแบบการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของมัคทายกและ องค์ประกอบที่จำลองขึ้นจากปรากฏการณ์และสภาพความจำเป็นของเครือข่ายความร่วมมือที่เป็นระบบ เพื่อช่วยให้สามารถวิเคราะห์และเข้าใจสภาพ ลักษณะและรูปแบบเครือข่ายความร่วมมือของ มัคทายกเพื่อพัฒนาคุณภาพการในการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา

วัตถุประสงค์ของรูปแบบ อาจจะมีวัตถุประสงค์เดียวหรือหลายวัตถุประสงค์ก็ได้ โดยจะมีขอบเขตกว้างหรือจำกัดก็ได้ ซึ่งหมายความว่า รูปแบบที่พัฒนาขึ้นนั้นเป็นรูปแบบที่ครอบคลุมงาน ทั้งหมดที่องค์การกำลังดำเนินการอยู่หรือเป็นเพียงส่วนหนึ่งของงานทั้งหมดก็ได้ ในการตั้ง วัตถุประสงค์ของรูปแบบนั้น อาจจะทำให้ออกมาในรูปของเจตนารมณ์ที่จะดำเนินการหรือผลผลิตที่

ต้องการให้เกิดขึ้นก็ได้ และวัตถุประสงค์ที่กำหนดขึ้นนี้จะเป็เป้าหมายในการออกแบบกลไกการทำงานเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ดังกล่าว

กลไกของรูปแบบเป็นองค์ประกอบของระบบงานที่มีความเป็นอิสระจากกันและกัน แต่ทำงานสัมพันธ์กันและพึ่งพาศักยภาพกันในการทำงานตามวัตถุประสงค์ของรูปแบบ ซึ่งเปรียบเสมือนการทำงานของเครื่องยนต์ที่ออกแบบไว้เพื่อให้ส่วนประกอบต่างๆ ทำงานตามหน้าที่เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการสร้างเครื่องยนต์ อย่างไรก็ตามการออกแบบรูปแบบไม่ว่าจะเป็นรูปแบบที่ครอบคลุมงานทั้งระบบขององค์การหรืองานบางส่วนขององค์การก็ตาม ผู้ออกแบบไม่สามารถที่จะออกแบบองค์ประกอบย่อยของระบบนั้นๆ ได้ทั้งหมด เพราะจะมีรายละเอียดและความสลับซับซ้อนมากเกินไป ดังนั้นการออกแบบรูปแบบจึงกำหนดเฉพาะองค์ประกอบสำคัญของระบบนั้นๆ เท่านั้น โดยมีสมมุติฐานว่า หากองค์ประกอบเหล่านั้นทำหน้าที่ตามที่ออกแบบไว้แล้ว การดำเนินงานขององค์การจะเป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ค่อนข้างจะแน่นอน

สรุป รูปแบบที่จะนำไปใช้ได้ประโยชน์สูงสุดนั้น จะต้องเป็นรูปแบบที่ประกอบด้วยลักษณะที่สำคัญ คือ มีความสัมพันธ์เชิงโครงสร้าง สามารถนำผลได้ สามารถขยายผลของการทำได้กว้างขวางขึ้น และสามารถนำไปสู่แนวคิดใหม่ๆ สำหรับการสร้างและพัฒนาารูปแบบนั้น ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดทฤษฎีในการสร้างรูปแบบ โดยการนำเอาข้อมูลที่จัดเก็บมาวิเคราะห์ สังเคราะห์เพื่อกำหนดความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างของกระบวนการ องค์ประกอบของรูปแบบ โดยกำหนดโครงสร้างและข้อเสนอของรูปแบบเพื่อนำไปสู่ผลสรุปสำหรับอธิบายปรากฏการณ์องค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนาของมคทายกในล้านนาที่เกิดขึ้น

๓.๒ แนวคิดและทฤษฎีการสร้างเครือข่าย

Wheatly (๑๙๙๙) กล่าวว่า สรรพสิ่งทั้งหลายต่างก็มีการพึ่งพาศักยภาพ มีการดำรงอยู่รวมกันเป็นกลุ่มก้อน เป็นข่ายใยแห่งความสัมพันธ์ มีความเป็นอิสระต่อกัน และมีตัวตนที่แท้จริง กล่าวคือ สรรพสิ่งทั้งหลายเป็นเครือข่ายที่เชื่อมโยง มีการขยายผลและเติบโตอย่างต่อเนื่อง สามารถปรับเปลี่ยนรูปร่าง รูปทรงและเปลี่ยนพลังงานเพื่อการเข้าสู่ภาวะที่เหมาะสม

E.Mark Hanson (๒๐๐๓) ได้ให้ความหมายของเครือข่าย (Network) ว่า หมายถึงรูปแบบหนึ่งของการประสานงานของบุคคล กลุ่ม องค์กร หรือ หลายองค์กรที่มีทรัพยากรของตัวเอง ซึ่งเข้ามาประสานงานกันอย่างมีระยะเวลาพอสมควร จะมีกิจกรรมร่วมกันอย่างสม่ำเสมอหรือไม่ก็ตาม แต่จะมีการวางรากฐานเอาไว้เมื่อฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดมีความต้องการจะขอความช่วยเหลือหรือขอความร่วมมือจากกลุ่มอื่นๆ เพื่อแก้ปัญหาและสามารถติดต่อกันต่อไปได้ และการที่ปัจเจกบุคคลหรือสถาบันมารวมกันเป็นกลุ่มนั้น จะต้องมีความสนใจในเรื่องหนึ่งเรื่องใดร่วมกัน แต่อย่างไรก็ตามเพียงการ

รวมกลุ่มเท่านั้นยังไม่อาจเป็นเครือข่ายงานได้ เพราะจะมีลักษณะเพียงการทำงานร่วมกันคือมีบุคคลร่วมสนทนากัน หากจะให้เป็นเครือข่ายที่ดีได้ต้องมีปัจจัยความร่วมมือกันที่จะติดต่อสื่อสาร เต็มใจที่จะประสานงานกัน และที่สำคัญสมาชิกต้องยอมรับที่จะทำกิจกรรมร่วมกันไม่ใช่เพียงแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเท่านั้น

ประเวศ วะสี (๒๕๔๑) กล่าวถึง เครือข่ายทางสังคมที่มีการขยายตัวออกไปว่า เครือข่ายทางสังคมจะคล้ายเครือข่ายในสมอง โดยโครงสร้างของสมองนั้นจะทำให้เกิดการเรียนรู้ในระดับที่สูงเพื่อการมีชีวิตรอด และโครงสร้างทางสังคมจะมีวิวัฒนาการไปเหมือนโครงสร้างทางสมองมากขึ้นเรื่อยๆ ซึ่งก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางพฤติกรรมของสังคม จากสังคมใช้อำนาจไปเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ และการที่จะเกิดสังคมแห่งการเรียนรู้ได้นั้น จะต้องปรับเปลี่ยนโครงสร้างทางสังคมจากแนวดิ่งไปเป็นเครือข่ายสังคมที่มีการโยงใยความสัมพันธ์ในทุกทิศทาง เป็นเครือข่ายทางสังคมแห่งกัลยาณมิตรหรือเครือข่ายสังคมแห่งการเรียนรู้ (Learning Social Networks) โดยที่เครือข่ายสังคมจะต้องมีความสามารถในการเรียนรู้ได้อย่างต่อเนื่องหรือมีการขยายแนวคิด กระบวนการ ออกไปจึงจะสามารถปรับตัวให้อยู่ในดุลยภาพได้^๑

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (๒๕๔๕) ให้ทัศนะเกี่ยวกับนิยามของเครือข่ายว่า มีความหมายแตกต่างกันไปตามมุมมองของแต่ละคน และให้นิยามของเครือข่ายเพื่อการปฏิรูปการศึกษาว่า หมายถึง “การที่ปัจเจกบุคคล องค์กร หน่วยงาน หรือสถาบันใดๆ ได้ตกลงที่จะประสาน เชื่อมโยงเข้าหากันภายใต้วัตถุประสงค์หรือข้อตกลงอย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกันอย่างเป็นระบบ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อปฏิรูปการศึกษา” กลุ่มเครือข่ายนั้น ต้องมีการแสดงออกเป็นการลงมือกระทำกิจกรรมร่วมกัน^๒

วิจิต นันทสุวรรณ และจางง แรกพิณิจ (๒๕๔๕) กล่าวถึงเครือข่ายการเรียนรู้ว่า คือการที่ชาวบ้านรวมตัวกัน ขบคิดปัญหาของเขา รวมพลังแก้ปัญหา และหาผู้นำขึ้นมาจากหมู่ชาวบ้านด้วยกันเอง แล้วรวมตัวกันเพื่อมีอำนาจต่อรอง มีการต่อสู้ทางความคิด มีการเรียนรู้จากภายนอก มีการไปมาหาสู่เรียนรู้ดูงานด้วยกัน จนกระทั่งเกิดกระบวนการแก้ปัญหาได้ ส่งผลให้การทำมาหากินและเศรษฐกิจแต่ละครอบครัวดีขึ้น^๓

ธนา ประมุขกุล (๒๕๔๗) ให้ความหมายของคำว่า “เครือข่าย” คือ ภาพข่ายใยแมงมุมซึ่งแสดงให้เห็นการถักทอโยงใยกันของเส้นใยที่พาดผ่านกันมาหลายเส้น หลากทิศทาง ดังนั้น คำว่า

^๑ ประเวศ วะสี, **ชุมชนเข้มแข็ง ทูทางสังคมไทย**, หนังสือชุดชุมชนเข้มแข็ง ลำดับที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนเพื่อสังคมและธนาคารออสติน, ๒๕๔๑), หน้า ๑๖.

^๒ เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, **การจัดการเครือข่าย: กลยุทธ์สำคัญสู่ความสำเร็จของการปฏิรูปการศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร : ส. เอเชียเพลส, ๒๕๔๕), หน้า ๖๖.

^๓ วิจิต นันทสุวรรณ, และจางง แรกพิณิจ, **บทบาทของชุมชนกับการศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๔๕), หน้า ๒๓.

เครือข่าย คือ “การเชื่อมโยงอย่างมีเป้าหมาย” เป็นการเชื่อมโยงระหว่างระบบที่ปฏิบัติการอยู่เข้าด้วยกัน เช่นการเชื่อมโยงคอมพิวเตอร์เข้าเป็นเครือข่ายอินเทอร์เน็ต เป็นต้น หรืออาจเป็น การเชื่อมโยงระหว่างบทบาทของบุคคล/องค์กรต่างๆ ภายใต้วัตถุประสงค์ร่วมใดๆ ของภาคีสมาชิก ดังนั้นเครือข่ายจึงเป็นรูปแบบการทำงานในลักษณะสร้างความร่วมมือ ประสานงานกันในแนวราบระหว่างผู้ที่เกี่ยวข้องด้วยสรรพกำลังอันรวมถึง คน สติปัญญา ความสามารถและทรัพยากรในการทำงานเพื่อเอาชนะอุปสรรคที่จุดอ่อนของระบบราชการ และเป็นแนวทางที่ตรงกันกับแนวคิดของการพัฒนาที่ยั่งยืนที่ ประสานภารกิจ และร่วมทรัพยากร (Area, Function and Participation) เป็นกลยุทธ์ ในการพัฒนา^๔

สรุป ความหมายของเครือข่าย หมายถึง การเชื่อมโยงระหว่างระบบการปฏิบัติงานหรือเชื่อมโยงบทบาทของมัคทายก กลุ่มมัคทายก องค์กร/หน่วยงานต่างๆ ที่เป็นหน่วยย่อยรวมตัวกันด้วยความสมัครใจ ภายใต้ความต้องการในวัตถุประสงค์ร่วมกัน จัดโครงสร้างและรูปแบบการทำงานด้วยระบบใหม่ในลักษณะสร้างความร่วมมือประสานงานกันในแนวราบ ระหว่างผู้ที่เกี่ยวข้องด้วย การระดมสรรพกำลัง ร่วมกันกำหนดกลยุทธ์ในการพัฒนาองค์ความรู้ในทางพระพุทธศาสนาด้วยการให้สมาชิกได้ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมวางแผน ร่วมทำ ร่วมรับผิดชอบ ร่วมติดตามประเมินผล และร่วมรับผลประโยชน์

การสร้างเครือข่าย

ปาริชาติ วลัยเสถียร (๒๕๔๓) ได้สรุปกระบวนการสร้างเครือข่ายไว้ดังนี้

๑. ขั้นตระหนักถึงความจำเป็นในการสร้างเครือข่าย

เป็นขั้นตอนที่ผู้ปฏิบัติงานหรือฝ่ายจัดการตระหนักถึงความจำเป็นในการสร้างเครือข่ายเพื่อที่จะทำงานให้บรรลุเป้าหมาย รวมทั้งพิจารณาองค์กรต่างๆ ที่เห็นว่าเหมาะสมเข้าเป็นเครือข่ายในการทำงาน คำถามในขั้นตอนนี้คือ ๑) จะเข้าร่วมเป็นเครือข่ายกับองค์กรใด ๒) จะได้รับประโยชน์หรือต้องสละประโยชน์ด้านใดบ้างในการเข้าร่วมเป็นเครือข่าย ๓) ระยะเวลาใดในการเข้าร่วมเครือข่าย

คำตอบสำหรับคำถามเหล่านี้ อาจมีการเปลี่ยนแปลงเมื่อระยะเวลาในการทำงานผ่านไประยะหนึ่งแล้ว

๒. ขั้นติดต่อกับองค์กรที่จะเป็นเครือข่าย

หลังจากที่ได้ตัดสินใจในองค์กรที่เห็นว่าเหมาะสมในการเข้าร่วมเครือข่าย จะเป็นขั้นตอนของการติดต่อสัมพันธ์เพื่อชักชวนเข้าร่วมเป็นเครือข่ายในการทำงาน ซึ่งจะเกิดขึ้นเมื่อองค์กรมีความต้องการเหมือนกัน และต้องการกระทำกิจกรรมตอบสนองความต้องการเหมือนกันดังนั้นจะต้องสร้างความคุ้นเคยและการยอมรับ รวมทั้งความไว้วางใจระหว่างกัน เป็นขั้นตอนของการปลูกจิตสำนึกโดย

^๔ ธนา ประมุขกุล, บทความปริทัศน์, (ขอนแก่น : ศูนย์ส่งเสริมสุขภาพ เขต ๖., ๒๕๔๗), หน้า ๖.

การให้รางวัล กระตุ้นให้อยากแก้ปัญหาร่วมกัน อาจเรียกขั้นตอนนี้ว่าเป็นขั้นตอนการเตรียมกลุ่มหรือเตรียมเครือข่าย

๓. ขั้นการสร้างพันธมิตรร่วมกัน

เป็นขั้นตอนของการสร้างความผูกพันร่วมกัน ซึ่งหมายถึง การตกลงในความ สัมพันธ์ต่อกัน ในขั้นตอนนี้องค์กรจะเข้าสู่การตกลงที่จะทำงานร่วมกัน ซึ่งในการที่จะทำกิจกรรมร่วมกันเพื่อตอบสนองความต้องการหรือแก้ปัญหา กลุ่มองค์กรจะต้องมีความรู้ที่จำเป็น ซึ่งอาจจะทำโดยการแลกเปลี่ยนความรู้ และอาจเรียกขั้นตอนนี้ว่ากลุ่มศึกษาเรียนรู้ (Learning Group) หากพิจารณาในประเด็นของระดับการสร้างเครือข่ายก็จะเป็นขั้นตอนของ informal cooperation

๔. ขั้นการพัฒนาความสัมพันธ์

เป็นขั้นตอนที่การสร้างเครือข่ายปรากฏผลงานเป็นรูปธรรม เป็นขั้นตอน การเริ่มทำกิจกรรมโดยใช้ทรัพยากรร่วมกัน มีการตกลงในเรื่องการบริหารจัดการกลุ่ม ซึ่งเริ่มต้นด้วยการกำหนดวัตถุประสงค์ของกลุ่ม กำหนดกิจกรรม จัดวางข้อตกลงในการทำงาน กำหนดบทบาทของสมาชิก รวมทั้งสิทธิหน้าที่ของหัวหน้ากลุ่ม เป็นต้น ในขั้นกลุ่มกิจกรรม (Action Group) หากพิจารณาในประเด็นระดับการสร้างเครือข่ายเรียกว่าเป็นขั้นตอนของ Formal Agreement

๕. ขั้นตอนการขยายกิจกรรมหรือขยายกลุ่ม

หลังจากขั้นตอนการพัฒนาความสัมพันธ์จนนำไปสู่การทำกิจกรรมร่วมกัน จนมีผลงานปรากฏเป็นที่เด่นชัด องค์กรเครือข่ายรู้สึกว่าคุณได้รับผลประโยชน์จากการเข้าเป็นเครือข่าย ความสัมพันธ์จะแน่นแฟ้นขึ้น การเรียนรู้ร่วมกันนอกจากจะเป็นประโยชน์ต่อการทำงานฝ่ายปฏิบัติการแล้ว ยังเป็นประโยชน์ต่อการสร้างความสัมพันธ์ด้วยความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้น ซึ่งจะนำไปสู่การขยายกิจกรรมหรือขยายกลุ่มตามพื้นที่หรือตามลักษณะกิจกรรม ในด้านระดับการสร้างเครือข่าย ขั้นตอนนี้อาจอยู่ในระดับการเข้า “ลงทุน” ในองค์กรใหม่ (Minority Investment) และการจัดตั้งองค์กรใหม่ร่วมกัน (Joint Venture)

๖. ขั้นติดตาม และประเมินผล

เป็นขั้นตอนการประเมินผลการดำเนินงานตามแผน ที่เกิดจากเครือข่ายความร่วมมือเพื่อไปสู่การปรับปรุงหรือเปลี่ยนแปลงแผนการดำเนินงานนั้นอีก

การสร้างเครือข่ายจะต้องเริ่มจากตัวแทนที่มีโอกาสจะแผ่ขยายแตกสาขาของเครือข่ายออกไปได้ โดยคำนึงถึงจุดเริ่มต้นที่สำคัญจุดใดจุดหนึ่ง หรืออาจจะเริ่มพร้อมกันในหลายๆ จุดที่มีความพร้อม เช่น ในกลุ่มข้าราชการ กลุ่มประชาชน ให้เริ่มในลักษณะประชาชนเป็นศูนย์กลางที่มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และสร้างกลุ่มผู้นำให้เกิดขึ้นก่อน ได้แก่ คณะกรรมการหมู่บ้านซึ่งอยู่ในรูปของ

การบริหารสภาตำบลที่กำลังดำเนินการอยู่ในปัจจุบัน โดยที่คณะกรรมการเหล่านี้จะต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถ มีวิสัยทัศน์ในการพัฒนาและมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์^๕

การสร้างเครือข่ายจะเป็นลักษณะของการส่งต่อ การสืบทอดการสื่อสารซึ่งกันและกัน เช่น การสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ของประชาชน คงจะต้องอาศัยบทบาทจากหลากหลายหน่วยงาน โดยเฉพาะหน่วยงานภาครัฐจะช่วยประสานเสริมสร้าง สนับสนุนการเรียนรู้ของประชาชนในวิถีชีวิต ซึ่งผู้นำจะเป็นผู้ประสานงานการเรียนรู้ต่างๆ ในระดับชุมชน มีการใช้วิธีการสื่อสาร ที่เหมาะสมเพื่อให้สมาชิกเกิดแนวความคิด (Concept) ที่ไม่ใช้วิธีการสั่งการ เป็นการสื่อสารในระดับที่ก่อให้เกิดความเข้าใจแบบยืนยันทันได้ (Positive Approach) และที่สำคัญที่สุดก็คือ ไม่ว่าจะเป็นการประสานงานระหว่างบุคคลภายในหรือจากหน่วยงานภายนอก จะต้องสร้างจิตสำนึกร่วมกันว่าจะทำอะไร มีคุณค่าอย่างไร เมื่อประสานแล้วผลที่ตามมาจะต้องก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ต้องการ ทั้ง คน องค์กร และชุมชน

สุทธิชัย อาภากร (๒๕๔๗) ได้จำแนกการก่อตัวของเครือข่ายออกเป็น ๓ ลักษณะ คือ ๑) เครือข่ายที่เกิดจากการจัดตั้งและสนับสนุนของภาคส่วนต่างๆ ส่วนใหญ่เป็นเครือข่ายที่ภาครัฐหรือหน่วยงานบางแห่งต้องการส่งเสริมหรือเข้าไปจัดตั้ง เพื่อให้สอดคล้องกับกระบวนการพัฒนาตามนโยบายของภาครัฐ และเพื่อเพิ่มศักยภาพให้กับชุมชนในการพึ่งพาตนเอง เช่น เครือข่ายกองทุนหมู่บ้าน เครือข่ายพัฒนาชุมชน เป็นต้น จะมีโครงสร้างความสัมพันธ์ในแนวดิ่งซึ่งเป็นไปตามกระแสของแหล่งทุนและนโยบายของหน่วยงานนั้นๆ ๒) เครือข่ายที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ ได้แก่ เครือข่ายที่เกิดขึ้นจากความสมานฉันท์ การร่วมแรงร่วมใจของฝ่ายต่างๆ ที่มองเห็น ความจำเป็นในการเรียนรู้ และการแก้ปัญหาาร่วมกัน แล้วมารวมตัวกันเป็นเครือข่ายเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ประสบการณ์ ตลอดจนการพึ่งพาอาศัย โดยเป็นเครือข่ายที่มีการสื่อสารและความผูกพันที่มีชีวิตชีวา มีกระบวนการที่ประสานสอดคล้องกับความสนใจและความต้องการอย่างแท้จริงของสมาชิก มีแนวทางการดำเนินการที่เป็นอิสระจากการครอบงำของฝ่ายต่างๆ และมีโครงสร้างความสัมพันธ์ในแนวราบ ๓) เครือข่ายที่เกิดขึ้นโดยสถานการณ์เป็นตัวกำหนด ได้แก่ เครือข่ายที่เกิดจากสถานการณ์และประเด็นปัญหาที่ทุกฝ่ายเห็นว่า จำเป็นต้องใช้ความเป็นเครือข่ายในการแก้ปัญหาและสร้างพลังในการเรียนรู้หรือต่อรอง เพื่อให้เกิดการพัฒนากิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่ง และมีผู้ประสานงานเพื่อให้เครือข่ายมีความต่อเนื่อง เช่น เครือข่ายผู้ได้รับผลกระทบจากโครงการพัฒนาของภาครัฐ^๖

^๕ กาตูนเทพ เทวกุล, รายงานผลการสัมมนาเชิงปฏิบัติการ ในการระดมสรรพกำลังเพื่อสร้างเครือข่ายการเรียนรู้, (นครปฐม: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี, ๒๕๓๖), หน้า ๘.

^๖ พระมหาสุทธิชัย อาภากร, เครือข่าย: ธรรมชาติ ความรู้ และการจัดการ, (กรุงเทพมหานคร: โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข, (สรส), ๒๕๔๗), หน้า ๔๒.

ชัยวัฒน์ ธีระพันธุ์ และปาริชาติ สถาปิตานนท์ (๒๕๔๙) ได้กล่าวถึงการสร้างเครือข่ายว่าเป็นระบบเชื่อมโยงสัมพันธ์กันของสิ่งมีชีวิต ที่ควรได้รับการสร้างโอกาสในการเชื่อมโยงเครือข่ายต่อไปเรื่อยๆ มีการเรียนรู้อยู่ตลอดเวลา โดยเฉพาะการสื่อสารจะเข้ามามีบทบาทสำคัญในการสร้างเครือข่าย ได้แก่ ๑) การส่งสารที่เป็นข้อมูลหรือข่าวสารที่ชัดเจนให้ผู้รับเข้าใจง่าย และ ๒) การรับสารที่เปิดใจรับข้อมูลหรือข่าวสารอื่นที่อยู่นอกเหนือจากความคิดที่ตนมีอยู่เดิม

ความสามารถในการสื่อสารของเครือข่าย

การส่งสารและการรับสารที่มีประสิทธิภาพ จะส่งผลให้เกิดการขยายเครือข่ายออกไปในวงกว้างได้ และเครือข่ายจะต้องมีจุดยืน มีจุดประสงค์ที่ชัดเจนพร้อมที่จะเชื่อมโยงองค์กรอื่นอยู่เสมอ รวมทั้งมีความยืดหยุ่น ไม่มีรูปแบบที่แน่นอนตายตัวนัก แต่เน้นให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ของเครือข่ายเป็นสำคัญ

Leavitt (๑๙๕๑ อ้างถึงใน ฉันทนา จันทร์บรรจง, ๒๕๔๕) และ Shaw (๑๙๕๔ อ้างถึงใน ฉันทนา จันทร์บรรจง, ๒๕๔๕) ได้ศึกษาพบว่า การสื่อสารแบบวงล้อ (Wheel) ลูกโซ่ (Chain) และตัววาย (Y – Shape) บุคคลที่อยู่ตรงกลางของโครงสร้างการสื่อสารจะได้รับเลือกเป็นผู้นำ ส่วน การสื่อสารแบบวงกลม (Circle) และแบบทุกช่องทาง (All Channel) ไม่ได้ระบุว่าใครเป็นผู้นำ และสมาชิกในกลุ่มสื่อสารแบบวงกลมและแบบทุกช่องทางจะได้รับข่าวสารเท่าเทียมกันทุกคน การสื่อสารในลักษณะวงล้อ ลูกโซ่ และตัววาย จะมีลักษณะแบบรวมอำนาจเข้าสู่ส่วนกลาง (Centralization) แต่การสื่อสารแบบวงกลมและแบบทุกช่องทางจะมีลักษณะแบบกระจายอำนาจ (Decentralization) เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (๒๕๔๕) ได้จำแนกลักษณะการเชื่อมโยงของเครือข่ายความร่วมมือไว้ดังนี้คือ ๑) การเชื่อมโยงของปัจเจกต่อปัจเจก ๒) การเชื่อมโยงของปัจเจกต่อกลุ่ม ๓) การเชื่อมโยงของกลุ่มต่อกลุ่ม และ ๔) การเชื่อมโยงของเครือข่ายต่อเครือข่าย

อรรถนพ พงษ์วาท (๒๕๔๔) ได้เสนอแนะรูปแบบเครือข่ายความร่วมมือในการบริหารจัดการสถานศึกษาไว้ ๖ รูปแบบ ได้แก่ ๑) รูปแบบสถานศึกษาขั้นพื้นฐานของรัฐรวมตัวกันเป็นเครือข่าย ๒) การรวมตัวกันเป็นเครือข่ายของสถานศึกษาขั้นพื้นฐานของรัฐแห่งใดแห่งหนึ่ง หรือหลาย ๆ แห่ง กับภาคส่วนอื่น ได้แก่ บุคคล ครอบครัว องค์กรชุมชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่นที่จัดการศึกษาในรูปแบบที่หลากหลาย ๓) รูปแบบเครือข่ายสถานศึกษาขั้นพื้นฐานของรัฐกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ได้แก่ องค์กรบริหารส่วนจังหวัด เทศบาล องค์กรบริหารส่วนตำบล หรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นรูปแบบอื่น ๆ ๔) รูปแบบเครือข่ายสถานศึกษาขั้นพื้นฐานของรัฐกับสถานศึกษาขั้นพื้นฐานของเอกชน ๕) รูปแบบเครือข่ายสถานศึกษาขั้นพื้นฐานของรัฐกับเอกชนและภาคส่วนอื่น ๆ ที่ระบุไว้ในรูปแบบที่ ๒ และ ๓ ๖) รูปแบบเครือข่ายที่อาจเกิดจากการริเริ่มระหว่างสถานศึกษาขั้นพื้นฐานทั้งของรัฐและของเอกชน หรือระหว่างสถานศึกษาขั้นพื้นฐานกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และภาคส่วนอื่น ๆ ในเขตพื้นที่

การศึกษาโดยไม่มีการขึ้นากากับหรือครอบงำจากการจากหน่วยงานหรือองค์กรทางการศึกษาใดๆ และ
ยังให้ข้อเสนอแนะไว้ว่า รูปแบบของเครือข่ายโรงเรียนควรตั้งอยู่บนหลักการความสมัครใจ ความเสมอ
ภาค การพึ่งพิงพึ่งพาอาศัยกัน ความสัมพันธ์ทั้งแนวนอนและแนวนอนและต้องลดความเป็นราชการลง
(Less Bureaucratic Model) บนพื้นฐานของการไม่รวมศูนย์ที่จะเป็นอุปสรรคในการก่อตัว และการ
ดำรงอยู่ ตลอดจนการดำเนินงานของเครือข่าย^๗

สหทยา วิเศษ (๒๕๔๓) ได้แบ่งประเภทของเครือข่ายออกเป็น ๒ ประเภทใหญ่ ๆ ได้แก่

๑. เครือข่ายที่แบ่งตามลักษณะการเกิดของเครือข่าย โดยเครือข่ายประเภทนี้ อาจ
แบ่งเป็นเครือข่ายในด้านต่าง ๆ คือ ๑) เครือข่ายที่เกิดขึ้นจากการจัดตั้งของภาครัฐ เช่น เครือข่าย
กองทุนหมู่บ้าน เครือข่ายอาสาพัฒนาชุมชน เป็นต้น ซึ่งเป็นเครือข่ายที่มีกระบวนการทำงานและ
โครงสร้างที่ค่อนข้างเป็นทางการ มีระเบียบกฎเกณฑ์ที่กำหนดมาจากภาครัฐ และได้รับการสนับสนุน
จากภาคภาครัฐในด้านต่าง ๆ ๒) เครือข่ายที่เกิดจากการสนับสนุนขององค์การพัฒนาเอกชน ซึ่งมิ
การรวมกลุ่มเครือข่ายตามประเด็นปัญหาสาธารณะที่เกิดขึ้น เช่น ด้านทรัพยากรธรรมชาติ ด้าน
การเงินชุมชน ด้านสุขภาพ ด้านเกษตรกรรม โดยที่ลักษณะของเครือข่ายประเภทนี้จะเป็นกลุ่ม
เครือข่ายที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติมีลักษณะไม่เป็นทางการ มีการจัดโครงสร้างที่ง่าย ๆ ไม่ซับซ้อน ซึ่งอยู่
ในลักษณะแนวนอน (Horizontal) ไม่มีประธาน มีการเปลี่ยนแปลงบทบาทในการนาเพื่อพัฒนา
ศักยภาพของตน ๓) เครือข่ายที่เกิดขึ้นจากการก่อตัวของภาคประชาชน หรือเครือข่ายภาคประชาชน
โดยเป็นเครือข่ายที่เกิดจากการเรียนรู้ การสั่งสมประสบการณ์ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและเชื่อมโยง
กระบวนการนั้นเป็นเครือข่าย เช่น เครือข่ายวัฒนธรรมพื้นบ้าน เครือข่ายปราชญ์ท้องถิ่น เป็นต้น

๒. เครือข่ายที่แบ่งตามลักษณะของกิจกรรม ได้แก่ เครือข่ายที่ดำเนินการ โดยยึดภารกิจ
หรือกิจกรรมที่เกิดขึ้นในแต่ละช่วงเวลาเป็นเกณฑ์ในการแบ่งเครือข่าย โดยเป็นการรวมตัวกันเพื่อทำ
กิจกรรมเป็นครั้งคราวตามสภาพปัญหาที่เกิดขึ้น เช่น เครือข่ายการเรียนรู้ เครือข่ายผู้ได้รับผลกระทบ
จากโครงการพัฒนาของภาครัฐ เป็นต้น

องค์ประกอบของเครือข่าย

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (๒๕๔๕) กล่าวถึงองค์ประกอบของเครือข่าย ๗ องค์ประกอบ
ได้แก่

๑. การรับรู้มุมมองด้วยกัน (Common Perception) ที่ถือว่าเป็นหัวใจของเครือข่าย
สมาชิกที่เข้ามาอยู่ในเครือข่ายต้องมีความรู้สึกนึกคิดและรับรู้ร่วมกันถึงเหตุผลการเข้าร่วมเป็น

^๗ อรรถนพ พงษ์วาท, การบริหารเพื่อการปฏิรูปการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร: เอลโลการพิมพ์, ๒๕๔๔), หน้า ๒๑.

เครือข่าย เช่น มีความเข้าใจในปัญหาและมีจิตสำนึกในการแก้ปัญหาร่วมกัน มีประสบการณ์ในปัญหา ร่วมกัน และมีความต้องการความช่วยเหลือในลักษณะที่คล้ายคลึงกัน เป็นต้น

๒. การมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน (Common vision) เป็นการมองเห็นภาพของจุดหมายในอนาคตร่วมกันระหว่างสมาชิกในกลุ่มที่รับรู้เข้าใจถึงทิศทางเดียวกัน และการมีเป้าหมายที่จะไปด้วยกันจนทำให้กระบวนการเคลื่อนไหวมีพลังและเกิดเอกภาพ

๓. การมีผลประโยชน์และความสนใจร่วมกัน (Mutual Interest/Benefit) เช่น เกียรติยศ ชื่อเสียง การยอมรับโอกาสในความก้าวหน้า ความสุข ความพึงพอใจ ฯลฯ

๔. การมีส่วนร่วมของสมาชิกเครือข่ายอย่างกว้างขวาง (all stakeholders participation) เป็นเงื่อนไขที่ทำให้เกิดการรับรู้ ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ และร่วมลงมือกระทำอย่างแท้จริง

๕. การเสริมสร้างซึ่งกันและกัน (Complementary Relationship) โดยใช้จุดแข็งของฝ่ายหนึ่ง ไปช่วยแก้ปัญหาจุดอ่อนของอีกฝ่ายหนึ่ง

๖. การพึ่งพิงอิงร่วมกัน (Interdependence) ระหว่างสมาชิกของเครือข่าย เพื่อเป็นการเสริม สร้างซึ่งกันและกัน และยังส่งผลให้สมาชิกมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันโดยอัตโนมัติ

๗. การปฏิสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยน (Interaction) สมาชิกในเครือข่ายต้องทำกิจกรรมร่วมกันเพื่อให้เกิดการปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกด้วยกันที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเครือข่ายด้วย

ธนา ประมุขกุล (๒๕๔๗) กล่าวถึงองค์ประกอบของเครือข่ายว่า ประกอบด้วย ๔ องค์ประกอบ ดังนี้

๑. สมาชิก ได้แก่ สมาชิกแกนหลักที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับผลงานตามเป้าหมายเครือข่าย และสมาชิกเสริมที่เป็นฝ่ายสนับสนุน

๒. กรรมการผู้ประสานงาน เพื่อให้เกิดการจัดการที่ดีสามารถนำพาเครือข่ายขับเคลื่อนไปด้วยพลังร่วมของสมาชิก

๓. เป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ ถือเป็นจุดร่วมสำคัญของการเป็นเครือข่าย ถ้าเป็นเป้าหมายต้องชัดเจนและมีความเป็นไปได้ ให้ความสำคัญต่อการมีส่วนร่วมและคงอยู่ของสมาชิก

๔. กิจกรรม การจัดกิจกรรมจะต้องสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ โดยการร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ และร่วมทรัพยากรของสมาชิกด้วยกันเอง^๘

พระมหาสุทิตย์ อากาศโร (๒๕๔๗) กล่าวว่า จุดร่วมที่เป็นองค์ประกอบสำคัญของความเป็นเครือข่าย ได้แก่

^๘ ธนา ประมุขกุล, บทความปริทัศน์, (ขอนแก่น : ศูนย์ส่งเสริมสุขภาพ เขต ๖., ๒๕๔๗), อ้างแล้ว.

๑. หน่วยชีวิต หรือ สมาชิก ซึ่งถือเป็นองค์ประกอบเบื้องต้นของความเป็นเครือข่าย และเป็นองค์ประกอบหลักที่ก่อให้เกิดความเป็นเครือข่าย

๒. จุดมุ่งหมาย เป็นองค์ประกอบที่สำคัญ เพราะความเป็นเครือข่าย หมายถึง การร่วมกันอย่างมีจุดหมาย เพื่อทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง โดยมีวัตถุประสงค์และกระบวนการเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายนั้น

๓. การทำหน้าที่อย่างมีจิตสำนึก สิ่งที่จะยึดเหนี่ยวสิ่งต่าง ๆ เข้าด้วยกัน คือ การทำหน้าที่ต่อกัน และกระทำอย่างมีจิตสำนึกต่อส่วนรวม

๔. การมีส่วนร่วมและการแลกเปลี่ยน ในองค์ประกอบของความเป็นเครือข่ายจะต้องมีการพึ่งพาอาศัย การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ

๕. ระบบความสัมพันธ์และการสื่อสาร เป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อเครือข่าย ได้แก่ ข้อมูลและการสื่อสารระหว่างกันทั้งการสื่อสารระหว่างปัจเจกบุคคล กลุ่มกับกลุ่ม และระหว่างเครือข่ายกับเครือข่าย รวมทั้งระบบความสัมพันธ์ในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้^๙

ปารีชาติ สถาปิตานนท์ และชัยวัฒน์ ธีระพันธ์ (๒๕๔๖) กล่าวว่า องค์ประกอบของเครือข่ายประกอบด้วย

๑. การเรียนรู้ (Learning) ได้แก่ การเรียนรู้เกี่ยวกับความจำเป็นและความต้องการของตนเองและผู้อื่น

๒. การลงทุน (Investing) ได้แก่ การลงทุนด้านเวลา และพลังงานในการติดต่อและเชื่อมประสานกับบุคคลต่าง ๆ

๓. การดูแล (Nurturing) ได้แก่ การดูแลสัมพันธ์ภาพระหว่างสมาชิกของเครือข่ายอย่างใกล้ชิด ทั้งในเรื่องของการทำงานและความสัมพันธ์ภาพส่วนตัว

๔. การรักษา (Keeping) ได้แก่ การรักษาทิศทางในการบรรลุเป้าหมาย โดยเฉพาะการตรวจ สอบความต้องการของสมาชิกและการเปิดใจรับฟังความคิดเห็นซึ่งกันและกัน

กระบวนการปฏิบัติงานของเครือข่าย

พระมหาสุทิตย์ อาภากร (๒๕๔๗) ยังได้กล่าวถึงกระบวนการทำงานของเครือข่ายต่าง ๆ ว่ามีลักษณะร่วมกันใน ๔ ประเด็น คือ

๑. กระบวนการทำงานที่เชื่อมประสานจุดเล็กและขยายไปสู่หน่วยใหญ่

๒. การรักษาสัมพันธ์ภาพที่สร้างความรู้ ความหมาย และโลกทัศน์ร่วมกัน

^๙ พระมหาสุทิตย์ อาภากร, เครือข่าย: ธรรมชาติ ความรู้ และการจัดการ, (กรุงเทพมหานคร: โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข, (สรส), ๒๕๔๗), อ้างแล้ว.

๓. การเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้และการปรับตัว

๔. การพัฒนากิจกรรมและความเคลื่อนไหวเพื่อสร้างกระบวนการทางนวัตกรรม และวาทกรรมในการพัฒนา

จะเห็นได้ว่า กระบวนการทำงานของเครือข่ายดังกล่าวเป็นกลยุทธ์ที่สำคัญ ในการประสานความร่วมมือ เป็นการทำงานด้วยถ้อยทีถ้อยอาศัยระหว่างสมาชิกและภาคีร่วม โดยมีจุดเริ่มต้นจากการทำงานในพื้นที่และประเด็นเสียดๆ แล้วขยายกระบวนการเป็นเครือข่ายที่กว้างขวางออกไป พร้อมทั้งแสวงหาความรู้ใหม่ วิธีการใหม่ที่เหมาะสมกว่าโดยมีระบบการสื่อสารและนวัตกรรมใหม่เป็นเครื่องมือที่จะสร้างความหมายและความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน

ศิริกาญจน์ โกสุมภ์ (๒๕๔๒) ได้สรุปกระบวนการมีส่วนร่วมประกอบด้วย ๘ ขั้นตอน ได้แก่ ๑) การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน ๒) การสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน ๓) การสร้างเครือข่ายของกลุ่ม ๔) การสร้างกิจกรรม ๕) การต่อรองเพื่อการดำเนินกิจกรรม ๖) การต่อรองเพื่อการดำเนินกิจกรรม ๗) การร่วมกันประเมินผลการดำเนินงาน และ ๘) การร่วมกันรับผลประโยชน์จากการดำเนินการ

วารสารสื่อพลัง (๒๕๔๘) ได้เสนอกระบวนการมีส่วนร่วมไว้ ๕ ขั้นตอน คือ ๑) การระดมความคิด คือ การคิดค้นและวิเคราะห์ปัญหาร่วมกันในลักษณะของการร่วมคิดบนพื้นฐานความศรัทธาว่าทุกคนที่เข้ามามีส่วนร่วมนั้นมีศักยภาพเท่าเทียมกัน ๒) การวางแผน คือ การนำสิ่งที่ร่วมกันคิดมากำหนดเป็นแผนปฏิบัติการร่วมกัน ด้วยการระดมทรัพยากรจากทุกฝ่าย (คน สิ่งของงบประมาณ และเวลา เป็นต้น) ๓) การลงมือทำ คือ การนำแผนงานที่ได้ไปร่วมกันทำหรือแบ่งงานกันรับผิดชอบเพื่อให้เป็นไปตามแผนหรือเป้าหมายที่วางไว้ ๔) การติดตามประเมินผล คือ ร่วมกันติดตามงานที่ทำและแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นระหว่างการทำงาน ร่วมมือกันคิดพัฒนาปรับปรุงให้งานดีขึ้น ๕) การรับผลประโยชน์ร่วมกัน มีทั้งผลประโยชน์ทางรูปธรรมที่ต้องการให้เกิดตามกิจกรรมที่ทำนั้น และผลประโยชน์โดยอ้อม แต่มีความสำคัญมาก คือ การเรียนรู้จากการร่วมคิด ร่วมทำ และความสัมพันธ์ระหว่างภาคีที่พัฒนาไปสู่การมีส่วนร่วมที่สมานฉันท์ เสมอภาค และเอื้ออาทรมากขึ้น

Cohen and Uphoff (๑๙๘๐) ได้จำแนกกระบวนการมีส่วนร่วมออกเป็น ๔ ระดับ คือ ๑) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making) ๒) การมีส่วนร่วมในการดำเนินการ (Implementation) ๓) การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ (Benefit) ๔) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation)

Shaeffer (๑๙๙๔) ได้ระบุกิจกรรมที่แสดงให้เห็นถึงกระบวนการมีส่วนร่วมที่สามารถนำไปประยุกต์ในบริบทการจัดการศึกษา ดังนี้ ๑) การรวบรวมและตรวจสอบ การวิเคราะห์และพิจารณาข้อมูลสภาพปัญหา ๒) กำหนดนิยาม จัดลำดับความสำคัญของปัญหาและกำหนดเป้าหมาย ๓) การประเมินความเป็นไปได้ของข้อมูล ๔) การตัดสินใจและการวางแผนการดำเนินงาน ๕) การออกแบบยุทธศาสตร์เพื่อให้การปฏิบัติงานบรรลุผล ๕) การออกแบบยุทธศาสตร์เพื่อให้การปฏิบัติงาน

บรรลุผล การจัดสรรงานและความรับผิดชอบให้กับทีมงาน ๖) การปฏิบัติตามแผนงาน ๗) การตรวจสอบความก้าวหน้าของแผนงาน และ ๘) การประเมินผลลัพธ์และผลกระทบที่เกิดขึ้น

สรุปกระบวนการปฏิบัติงานของเครือข่าย ประกอบด้วย ๗ ขั้นตอน คือ ๑) กำหนดวิสัยทัศน์ ๒) กำหนดเป้าหมาย ๓) กำหนดวิธีการสื่อสาร ๔) กำหนดบทบาทหน้าที่ ๕) วางระบบการประเมินผล ๖) ให้ความรู้ความเข้าใจ และ ๗) พัฒนาแผนปฏิบัติการ

๓.๓ ทฤษฎีเกี่ยวกับการเรียนรู้

ทฤษฎีการเรียนรู้ (Learning Theory) การเรียนรู้คือกระบวนการที่ทำให้คนเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ความคิด ความสามารถเรียนได้จากการได้ยิน การสัมผัส การอ่าน การใช้เทคโนโลยี การเรียนรู้ของเด็ก และผู้ใหญ่จะต่างกัน เด็กจะเรียนรู้ด้วยการเรียนในห้อง การซักถาม ผู้ใหญ่มักเรียนรู้ด้วยประสบการณ์ที่มีอยู่ แต่การเรียนรู้จะเกิดขึ้นจากประสบการณ์ ที่ผู้สอนนำเสนอโดยการปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนและผู้เรียน ผู้สอนจะเป็นผู้สร้างบรรยากาศทางจิตวิทยาที่เอื้ออำนวยต่อการเรียนรู้ ที่จะให้เกิดขึ้นเป็นรูปแบบใดก็ได้เช่น ความเป็นกันเอง ความเข้มงวดกวดขัน หรือความไม่มีระเบียบวินัย สิ่งเหล่านี้ผู้สอนจะเป็นผู้สร้างเงื่อนไข และสถานการณ์เรียนรู้ให้กับผู้เรียน ดังนั้นผู้สอนจะต้องพิจารณาเลือกรูปแบบการสอน รวมทั้งการสร้างปฏิสัมพันธ์กับผู้เรียน เพื่อที่ผู้สอนจะสามารถพัฒนาผู้เรียนได้ตรงกับความสามารถ และได้เต็มศักยภาพของผู้เรียนทฤษฎีการเรียนรู้เหล่านี้เป็นเครื่องมือสำคัญอีกส่วนหนึ่ง ที่ครูสอนจะนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาเด็ก ซึ่งผู้วิจัยจะได้นำเสนอ ดังต่อไปนี้

๑. การเรียนรู้ตามทฤษฎีของเมเยอร์ (Mayor)

ในการออกแบบสื่อการเรียนการสอน การวิเคราะห์ความจำ เป็นเป็นสิ่งสำคัญและตามด้วยจุดประสงค์ของการเรียน โดยแบ่งออกเป็นย่อยๆ ๓ ส่วนด้วยกัน คือ^{๑๐}

- ๑) พฤติกรรมควรชี้ชัด และสังเกตได้
- ๒) เงื่อนไข พฤติกรรมสำเร็จได้ควรมีเงื่อนไขในการช่วยเหลือ
- ๓) มาตรฐาน พฤติกรรมที่ได้นั้นสามารถอยู่ในเกณฑ์ที่กำหนด

๒. การเรียนรู้ตามทฤษฎีของไทเลอร์ (Tylor) คือ

๑) ความต่อเนื่อง (continuity) หมายถึง ในวิชาทักษะ ต้องเปิดโอกาสให้มีการฝึกทักษะในกิจกรรม และประสบการณ์บ่อย ๆ และต่อเนื่องกัน

^{๑๐} ประชาญา กล้าผจญ และสมศักดิ์ คงเที่ยง, **หลักและทฤษฎีการบริหารการศึกษา**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๔), หน้า ๗๘.

๒) การจัดช่วงลำดับ (sequence) หมายถึง หรือการจัดสิ่งที่มีความง่ายไปสู่สิ่งที่ยาก ดังนั้น การจัดกิจกรรมและประสบการณ์ ให้มีการเรียงลำดับก่อนหลัง เพื่อให้ได้เรียนเนื้อหาที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้น

๓) บูรณาการ (integration) หมายถึง การจัดประสบการณ์จึงควรเป็นในลักษณะที่ช่วยให้ผู้เรียน ได้เพิ่มพูนความคิดเห็น และได้แสดงพฤติกรรมที่สอดคล้องกัน เนื้อหาที่เรียน เป็นการเพิ่มความสามารถทั้งหมดของผู้เรียนที่จะได้ใช้ประสบการณ์ได้ในสถานการณ์ต่างๆ กัน ประสบการณ์การเรียนรู้ จึงเป็นแบบแผนของปฏิสัมพันธ์ (interaction) ระหว่างผู้เรียนกับสถานการณ์ที่แวดล้อม

สรุปได้ว่า ทฤษฎีนี้สามารถนำมาใช้กับงานวิจัยนี้ได้ เพราะว่า ทฤษฎีการเรียนรู้ดังกล่าวข้างต้น ได้กล่าวถึง กระบวนการของการเรียนรู้ ที่จะทำให้มีคณาจารย์เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านการศึกษาพระพุทธศาสนา ทั้งด้านพฤติกรรม ความคิด ได้ตามวัตถุประสงค์ที่ต้องการ ซึ่งวัตถุประสงค์ดังกล่าวสามารถจะเกิดขึ้นได้โดยผ่านกระบวนการจัดการเรียนรู้ของครู ที่เข้าใจกระบวนการของการเรียนรู้ว่า ประกอบด้วยขั้นต่างๆ ของการเรียนรู้ เช่น การเรียนรู้โดยผ่านการจำ การเรียนรู้ด้วยความเข้าใจ การเรียนรู้แบบการประยุกต์ และการเรียนรู้แบบวิเคราะห์ สังเคราะห์เป็นต้นแล้วจัดการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับความต้องการ และความสามารถของมีคณาจารย์

๓.๔ รูปแบบการเรียนรู้พระพุทธศาสนาของมีคณาจารย์

พระพุทธศาสนา มาจากคำว่า พุทธะ กับคำว่าศาสนา พุทธะในที่นี้หมายถึงศัพท์ที่ บ่งบอกลักษณะของสถาบันหรือองค์กร (Organization) ซึ่งเกิดขึ้นมาภายหลัง เพราะในสมัยพุทธกาลนั้น เรียกพระพุทธศาสนาว่า พรหมจรรย์^{๑๑} ดังเช่นปรากฏในพระพุทธานุญาตว่า “จงประกาศพรหมจรรย์^{๑๒} พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะอันบริบูรณ์ครบถ้วน”^{๑๓} บางทีก็เรียกพระพุทธศาสนา ว่า ธรรมวินัย

ส่วนคำว่า ศาสนานั้นตรงกับภาษาอังกฤษว่า Religion ซึ่งเราต้องทำความเข้าใจให้เป็นหลักเดียวกันก่อนว่าเป็นคำเรียก องค์กร หรือสถาบัน ที่ดำเนินกิจกรรมทางการสั่งสอนมวลมนุษย์ในโลกนี้ ซึ่งมีหลายศาสนา เช่น ศาสนาคริสต์ ศาสนาอิสลาม ศาสนาฮินดู ศาสนายูดาห์ เป็นต้น

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งการศึกษา คือ นำเอาการศึกษามาเป็นสาระสำคัญ เป็นเนื้อแท้ของการดำเนินชีวิต และทำให้การดำเนินชีวิตของมนุษย์เป็นการศึกษา ด้วยการฝึกฝนให้มี

^{๑๑} พรหมจรรย์ แปลว่า พระศาสนา : พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๑๘๑.

^{๑๒} พรหมจรรย์ ปกาสถ, : วิ.ม. (บาลี) ๔/๓๒/๒๗.

^{๑๓} วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๒/๔๐.

การดำเนินชีวิตที่ถูกต้องที่เรียก ไตรสิกขา ก็คือการฝึกให้มนุษย์มีการดำเนินชีวิตตามมรรค (สัมมาทิฎฐิ สัมมาสังกัปปะ จัดเป็นพวกหนึ่งเรียกว่าปัญญา สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ จัดเป็นประเภทหนึ่งเรียกว่าศีล สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ จัดเป็นหมวดหนึ่งเรียกว่าสมาธิ เป็นอันว่ามรรคมงคล ๘ ประการนี้จัดเป็นประเภทได้สาม เรียกว่า ศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งเรียกชื่ออย่างหนึ่งว่า ไตรสิกขา) ให้มนุษย์มีพรหมจรรย์ ซึ่งมาจากคำว่า พรหมจรรย์ คือ พรหม กับ จริย, พรหมะ แปลว่า อันประเสริฐ, จริย แปลว่า ความประพฤติ หรือทางดำเนินชีวิต, พรหมจรรย์ จึงแปลว่า หลักการดำเนินชีวิตอันประเสริฐ และการฝึกตนให้ดำเนินในพรหมจรรย์หรือดำเนินตามมรรค ก็คือการบำเพ็ญไตรสิกขาหรือการศึกษา ซึ่งแปลว่าการพัฒนาตนในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องดีงาม

ตามศัพท์ภาษาบาลี พุทธ แปลว่า ผู้รู้, ผู้ตื่น, ผู้เบิกบานด้วยธรรม^{๑๔} และบางทีก็แปลว่า ท่านผู้ตรัสรู้แล้ว, ผู้รู้หรือริยสัจ ๔ อย่างถ่องแท้^{๑๕} ส่วนคำว่าศาสนา นั้นแปลว่า คำสอน, คำสั่งสอน: ปัจจุบันใช้หมายถึงลัทธิความเชื่อถืออย่างหนึ่งๆ พร้อมด้วยหลักคำสอน ลัทธิพิธี องค์กร และกิจการทั่วไปของหมู่ชนผู้นับถือลัทธิความเชื่อถืออย่างนั้นๆ ทั้งหมด^{๑๖}

พุทธศาสนิกชน ได้ให้ความหมายไว้ว่า พระพุทธศาสนาแปลว่าอะไร พุทธ แปลว่า พระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้า แปลว่า ผู้รู้ พระพุทธศาสนาก็แปลว่า ศาสนาของผู้รู้ ที่ว่ารู้นั้นหมายถึง รู้สิ่งทั้งปวงตามความเป็นจริงนั่นเอง^{๑๗} ซึ่งเป็นความหมายตามเจตนาของพระพุทธเจ้าทรงประกาศพระศาสนาในฐานะวิถีครองชีวิตแบบหนึ่ง (a way of life) ซึ่งเป็นวิธีที่จะแก้ปัญหาในเรื่องความทุกข์และกระบวนการดับทุกข์ ด้วยพุทธวิธีที่เป็นลักษณะเฉพาะ โดยชี้ตรงไปที่มนุษย์และความจริงตามธรรมชาติที่เรียกว่าสังขธรรม

เพราะฉะนั้น “การศึกษาในพระพุทธศาสนา” จึงมีความหมายดังนี้

ศึกษา หมายถึงการเล่าเรียนฝึกฝนและอบรมในพระพุทธศาสนา ได้แก่ สิกขา^{๑๘}

สิกขา หมายถึง การศึกษา, การสำเหนียก, ข้อที่จะต้องศึกษา, ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรม มี ๓ อย่าง คือ ๑. อธิศีลสิกขา ฝึกอบรมในเรื่องศีล ๒. อธิจิตตสิกขา ฝึกอบรมในเรื่องจิต ๓. อธิปัญญาสิกขา ฝึกอบรมในเรื่องปัญญา รวมเรียกว่า ไตรสิกขา

^{๑๔} สำนักงานการแปลจาก, **บททำวัตรสวดมนต์**, ประจำศูนย์พัฒนาจิตเฉลิมพระเกียรติ วัดไร่ขิง, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (เชียงใหม่ : หจก. โรงพิมพ์ช้างเผือก, ๒๕๔๘), หน้า ๔.

^{๑๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**, หน้า ๑๘๙.

^{๑๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๙๑.

^{๑๗} พุทธศาสนิกชน, **คู่มือมนุษย์**, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๓๖), หน้า ๒๕.

^{๑๘} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**, หน้า ๒๔๙.

สิกขา นั้นแปลว่า ศึกษา สิกขา เป็นภาษาบาลี สันสกฤตเป็น ศึกษา เป็นไทยว่า ศึกษา เป็นคำๆ เดียวกัน ฉะนั้น หลักปฏิบัติในพระพุทธศาสนา จึงเรียกชื่ออย่างหนึ่งว่าการศึกษา คือ การดำเนินชีวิตหรือหลักการดำเนินชีวิตอันประเสริฐ^{๑๙}

ในพระไตรปิฎกได้ให้ความหมายไว้ว่า ภิกษุเล่าเรียนพระสูตร เล่าเรียนพระวินัย เล่าเรียนพระอภิธรรม ถือปฏิบัติเป็นผู้อยู่ป่าเป็นประจำ ถือปฏิบัติเป็นผู้ฉันอาหารบิณฑบาตเป็นประจำ ถือผ้าบังสุกุลคือผ้าที่เขาทิ้งแล้วเอามาซักเอามาขัดเอามาขัดเองเป็นประจำ ถือมีจีวรแค่ ๓ ผืนเป็นประจำ เป็นต้น ก็ชื่อว่าศึกษา^{๒๐} และพระพุทธองค์ ยังตรัสถึงการศึกษานี้ในพระพุทธศาสนาว่าเป็นการศึกษาที่ยอดเยียมกว่าการศึกษาทุกๆ ไป ดังนี้ว่า

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลบางคนในโลกนี้ย่อมศึกษาศิลปะเกี่ยวกับช้างบ้าง ม้าบ้าง รถบ้าง ธนูบ้าง ดาบบ้าง หรือศึกษาศิลปะชั้นสูงชั้นต่ำ ย่อมศึกษาต่อสมณะหรือพราหมณ์ผู้เห็นผิด ผู้ปฏิบัติผิด ภิกษุทั้งหลาย การศึกษานี้มีอยู่ เราไม่กล่าวว่า ไม่มี ก็แต่ว่าการศึกษานั้น เป็นการศึกษาที่เลว... ภิกษุทั้งหลาย ส่วนผู้ใดมีศรัทธา ตั้งมั่น มีความรักตั้งมั่น มีศรัทธา ไม่หวั่นไหว มีความเลื่อมใสยิ่ง ย่อมศึกษาอริสยบ้าง อริจิตบ้าง อธิปัญญาบ้าง ในธรรมวินัยที่พระตถาคตประกาศแล้ว การศึกษานี้ยอดเยียมกว่าการศึกษาทั้งหลาย ย่อมเป็นไปพร้อม เพื่อความบริสุทธิ์แห่งสัตว์ทั้งหลาย... เพื่อให้แจ้งซึ่งนิพพาน ภิกษุทั้งหลาย ข้อที่บุคคลผู้มีศรัทธาตั้งมั่น มีความรักตั้งมั่น มีศรัทธาไม่หวั่นไหว มีความเลื่อมใสยิ่ง ย่อมศึกษาอริสยบ้าง อริจิตบ้าง อธิปัญญาบ้าง ในธรรมวินัยที่พระตถาคตประกาศแล้วนี้ เราเรียกว่า สิกขานุตตริยะ^{๒๑}

อีกประการหนึ่ง ในเถรคาถาของพระอานนท์ ท่านได้กล่าวไว้ว่า ผู้ใดเล่าเรียนมามาก ดูหมิ่นผู้ที่ศึกษาเล่าเรียนมาน้อยด้วยการสดับ แต่เขาไม่ได้ปฏิบัติตามที่เล่าเรียนมามากย่อมปรากฏแก่เราเหมือนคนตาบอดถือดวงไฟไปฉะนั้น บุคคลควรเข้าไปนั่งใกล้ผู้ที่ศึกษามาก แต่ไม่ควรทำสุตะที่ตนได้มาให้พินาศเพราะสุตะที่ตนได้มานั้นเป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์เพราะฉะนั้นจึงควรเป็นผู้ทรงธรรม^{๒๒}

วิเคราะห์ตามรูปศัพท์แล้ว คำว่า การศึกษา ตรงกับคำว่า สิกขา ที่ใช้อยู่ในพระพุทธศาสนา และความหมายของคำว่า สิกขา ในคัมภีร์มหานิทเทสกล่าวไว้ดังนี้ว่า บุคคลย่อมศึกษาอริสย คือศึกษาเรื่องความประพฤติดีทางกายวาจาให้สูงขึ้นไปบ้าง ศึกษาในการฝึกอบรมจิตใจให้ดีขึ้นบ้าง ศึกษาในการอบรมปัญญาให้เจริญขึ้นไปบ้าง เมื่อหน่วงจิตคำนึงถึงการศึกษา ๓ อย่างนี้ก็

^{๑๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๓๙.

^{๒๐} ชุ.ม. (ไทย) ๒๙/๔๐๙/๒๘๕.

^{๒๑} อง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๒๓๕/๒๘๗.

^{๒๒} ชุ.ธ. (ไทย) ๒๖/๓๙๗/๒๔๙.

ชื่อว่าศึกษา เมื่อรู้จักชื่อว่าศึกษา เมื่อเห็นคือเข้าใจที่ชื่อว่าศึกษา เมื่อตั้งจิตกำหนดแน่วแน่ที่ชื่อว่าศึกษา เมื่อน้อมจิตกำหนดไปก็ชื่อว่าศึกษา เมื่อประคองความเพียรก็ชื่อว่าศึกษา เมื่อเอาสติกำหนดก็ชื่อว่าศึกษา เมื่อตั้งจิตมั่นก็ชื่อว่าศึกษา เมื่อรู้ทั่วชัดด้วยปัญญาที่เรียกว่าศึกษา เมื่อรู้สิ่งที่พึงรู้จำเพาะก็ชื่อว่าศึกษา เมื่อกำหนดรู้สิ่งที่ควรกำหนดรู้ก็ชื่อว่าศึกษา เมื่อละสิ่งที่พึงละก็ชื่อว่าศึกษา เมื่อประจักษ์แจ้งสิ่งที่ควรประจักษ์แจ้งก็ชื่อว่าศึกษา เมื่อฝึกอบบรมเจริญสิ่งที่ควรปฏิบัติควรฝึกอบบรมก็ชื่อว่าศึกษา^{๒๓}

ราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ ได้ให้ความหมายของคำว่า ศึกษา มาจากภาษาสันสกฤตว่า ศึกษา และมาจากบาลีว่า สิกขา แปลว่า การเล่าเรียน ฝึกฝน และอบรม^{๒๔}

พุทธทาสภิกขุ ได้วิเคราะห์ศัพท์ไว้ดังนี้ คำว่า การศึกษา มาจาก คำว่า สิกขา ในภาษาบาลี ซึ่งแยกได้เป็น สะ กับ อิกขะ สะ แปลว่า เอง ตัวเอง อิกขะ แปลว่า เห็น การเห็น เมื่อรวมความแล้วแปลว่า การเห็นตนเอง โดยตนเอง เพื่อประโยชน์แก่ตนเอง หรือเพื่อเข้าใจในตนเองให้แจ่มแจ้งและถูกต้อง ได้แก่การมีสัมมาทิฐิ คือ เข้าใจเรื่องความดับทุกข์ ความรู้จักเหตุให้เกิดทุกข์ ความรู้จักการดับทุกข์และความรู้จักทางให้ถึงความดับทุกข์^{๒๕} และการศึกษาในพระพุทธศาสนายังหมายถึง Training เป็นอย่างน้อย คือ การทำลงไปจริงๆ ไม่ใช่เพียงแต่ศึกษาเล่าเรียน ให้รู้ เข้าใจจดจำได้เท่านั้น แต่จะต้องมีการปฏิบัติพร้อมกันไปด้วย จนเกิดเป็นความเห็นแจ้งเป็นปัญญาในขั้นสูงเพื่อทำลายอวิชชา^{๒๖} หลักที่เป็นการบังคับตนเองในส่วนที่เสื่อมเสีย ทางกาย-วาจา เรียกว่า ศีลสิกขา ส่วนทางใจ เรียกว่า จิตสิกขา คือ การบังคับจิตของตนให้อยู่ในความต้องการของตน ภายในขอบเขตของวิสัยที่บังคับได้และสุดท้ายคือ การบังคับในส่วนที่เกี่ยวกับความรู้สึกนึกคิดของตน จนแทงตลอดในข้อปัญหาของชีวิตหรือที่จำเป็นแก่ชีวิตเรียกว่า ปัญญาสิกขา^{๒๗}

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้ให้ความหมายไว้ดังนี้ คำว่า ศึกษา เป็นคำที่มาจากภาษาสันสกฤต ถ้าเป็นบาลีเรียกว่า สิกขา มีความหมายเดียวกัน สิกขา คือ หลักการศึกษาในพระพุทธศาสนา^{๒๘}

^{๒๓} ชู.ม. (ไทย) ๒๙/๙๖๐/๖๐๘.

^{๒๔} ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทนานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์ จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๑๑๙๐.

^{๒๕} พุทธทาสภิกขุ, **การศึกษาคืออะไร**, (กรุงเทพมหานคร : สมชายการพิมพ์, ๒๕๒๗), หน้า ๓.

^{๒๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๒.

^{๒๗} พุทธทาสภิกขุ, **ความกลัว: พุทธศาสนา ศาสนาแห่งการบังคับตัวเอง**, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๐), หน้า ๔๖.

^{๒๘} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **การศึกษาเพื่อสร้างบัณฑิตหรือการศึกษาเพื่อเพิ่มผลผลิต**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๒), หน้า ๑๕.

คำว่า การศึกษา ตามความหมายเดิมนั้น มีความหมายกว้าง คือ ตั้งแต่เรียนรู้ไปจนกระทั่งฝึกหัดลงมือปฏิบัติ ปฏิบัตินี้ในแง่หนึ่งก็คือ ฝึกหัดเพื่อทำให้เป็นและทั้งหมดตลอดกระบวนการนั้น เรียกว่า การศึกษา^{๒๙}

ไตรสิกขา หมายถึง การพัฒนามนุษย์ให้ดำเนินชีวิตดีงามถูกต้อง ทำให้มีวิถีชีวิตที่เป็นมรรค เป็นทางดำเนินชีวิตหรือวิถีชีวิตที่ถูกต้องดีงามของมนุษย์ต้องเรียนรู้ฝึกฝนพัฒนาตน คือ สิกขามรรคกับสิกขาจึงประสานเป็นอันเดียวกัน เมื่อมองในแง่อริยสัจ ๔ ก็เป็นอริยมรรค คือ วิถีชีวิตอันประเสริฐเมื่อเป็นมรรคก็ดำเนินก้าวหน้าไปสู่จุดหมายโดยกำจัดสมุทัยให้หมดไป ช่วยให้เรามีชีวิตที่พึ่งพาวิชา ตัณหา อุปาทาน น้อยลงไป ไม่อยู่ภายใต้อำนาจครอบงำของมัน พร้อมกับที่เรามีปัญญาเพิ่มขึ้นและดำเนินชีวิตด้วยปัญญามากขึ้นตามลำดับ จนกระทั่งในที่สุดพอสมุทัยหมดทุกซ์ก็หมดก็บรรลุหมายเป็นนิโรธ โดยสมบูรณ์ เพราะฉะนั้น หลักปฏิบัติในพระพุทธศาสนา จึงเรียกชื่ออย่างหนึ่งว่าการศึกษา คือ การดำเนินชีวิตหรือหลักการดำเนินชีวิตอันประเสริฐ

พระมหาจรรยา สุทธิธนา โณ ยังได้วิเคราะห์ศัพท์เพิ่มเติมอีกคือ คำว่า การศึกษา หากแปลตามรากศัพท์ภาษาบาลีก็จะได้ว่า

๑. การเห็นด้วยปัญญา (สหปัญญา อิกขตติ สิกขา ธรรมชาติโดย้อมเห็นด้วยปัญญา ธรรมชาตินั้นชื่อว่า การศึกษา คือการมองเห็นสิ่งต่างๆ ด้วยปัญญา)

๒. การเห็นด้วยตนเอง (สย อิกขตติ สิกขา ธรรมชาติโดย้อมเห็นด้วยตนเอง ธรรมชาตินั้นชื่อว่า การศึกษา คือรู้เห็นด้วยตนเอง สัมผัสเองด้วยใจ)

๓. การเห็นตนเอง (สภ อิกขตติ สิกขา ธรรมชาติโดย้อมเห็นซึ่งตนเอง ธรรมชาตินั้น ชื่อว่า การศึกษา คือการมองเห็นตนเอง)

๔. การเห็นเท่าทัน (สม อิกขตติ สิกขา ธรรมชาติโดย้อมเห็นเท่าทัน ธรรมชาตินั้น ชื่อว่า การศึกษา คือการเห็นเท่าทัน)

๕. การเห็นตามความเป็นจริง (สนต อิกขตติ สิกขา ธรรมชาติโดย้อมเห็นสิ่ง ซึ่งมีอยู่ ธรรมชาตินั้นชื่อว่าการศึกษา คือ มองเห็นตามหลักอริยสัจ คือ ความจริงแท้)^{๓๐}

การศึกษาในพระพุทธศาสนา เป็นการศึกษาเพื่อความพ้นทุกข์หรือพระนิพพาน ดังนั้น คำว่า การศึกษา ก็คือไตรสิกขา ซึ่งมีความหมายกว้างกว่าการเล่าเรียนตามตำราหรือคัมภีร์ที่เพียงแค่อ่านออก เขียนได้ ท่องได้ จดจำได้เท่านั้น แต่ยังรวมไปถึงการปฏิบัติ ซึ่งเป็นการฝึกฝนพัฒนา

^{๒๙} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), *หยาดเพชรหยาดธรรม ภูมิปัญญาเพื่อการศึกษาไทย*, (กรุงเทพมหานคร: คุรุสภา, ๒๕๔๒), หน้า ๘-๙.

^{๓๐} พระมหาจรรยา สุทธิธนา โณ, *ธรรมทรรศน์ปฏิวัติการศึกษา*, (กรุงเทพมหานคร: ประชาธรรม, ๒๕๔๔), หน้า ๓ - ๔.

พฤติกรรมทางกาย วาจา และครอบคลุมไปถึงพฤติกรรมภายในคือจิตใจและปัญญา ได้แก่การเห็นแจ้งในตนเอง

เป้าหมายของการศึกษาพระพุทธศาสนา

เป้าหมายของการศึกษาพระพุทธศาสนานั้น มีจุดมุ่งหมายก็เพื่อให้บุคคลสลัดตนออกจากทุกข์ทั้งปวง และเพื่อทำพระนิพพานให้แจ้ง พระพุทธองค์ทรงตรัสรู้และนำพระสัจธรรมมาประกาศ ก็เพราะต้องการให้สรรพสัตว์ทั้งหลาย ได้บรรลุประโยชน์สูงสุดที่ควรจะได้ในชีวิตนี้ ซึ่งตรงกับคำว่า อัตถะ^{๓๑} ที่แปลว่า ความมุ่งหมาย ความประสงค์ หรือประโยชน์เกื้อกูล^{๓๒} ๓ ประการ คือ

๑. ทิฏฐธัมมิกัตถ์ ประโยชน์หรือเป้าหมายในปัจจุบัน ที่พระพุทธศาสนาถือว่าเป็นเงื่อนไขหนึ่งที่เป็นเงื่อนไขของการกระทำเพื่อบรรลุจุดมุ่งหมาย หรือประโยชน์ส่วนตนเองโดยเฉพาะอัน ได้แก่ การทำตัวเองให้พร้อม การพยายามปฏิบัติหน้าที่ตามหลักพระพุทธศาสนาที่ควรกระทำ เช่น การดำเนินชีวิตตามหลักไตรสิกขา ให้รู้ว่าอะไรเป็นวิชา อะไรเป็นอวิชา และพึงทำตนเองให้บริบูรณ์ตามความรู้ที่ถูกต้อง ซึ่งจะเห็นได้จากพุทธประสงค์ที่บัญญัติพระวินัยในข้อที่ว่า “เพื่อปิดกั้นอาสวะทั้งหลายอันจะบังเกิดในปัจจุบัน”^{๓๓} ที่เป็นส่วนมีความจำเป็นต่อการดำเนินชีวิตในปัจจุบันของบุคคลหรือมนุษย์ทั้งหลาย ซึ่งได้แก่บัญญัติต่างๆที่เป็นเบื้องต้นของหลักไตรสิกขา ในข้ออธิศีลสิกขา ซึ่งสามารถอำนวยความสะดวกทั้งต่อส่วนตัวบุคคลและสังคมโดยรวมด้วย

๒. สัมปรายิกัตถ์ ประโยชน์ในเบื้องหน้า คือ การศึกษานั้นก็เพื่อที่จะต้องการสร้างความสันติสุขให้แก่ตนเองและผู้อื่น เป็นเป้าหมายที่ต้องการให้สังคมสงบสุขไม่เบียดเบียนกัน คือต้องการที่จะอำนวยผลแก่ผู้อื่นหรือสังคมมากกว่าตนเอง เป็นจุดหมายขั้นสูงขึ้นไป จากจุดหมายในข้อเบื้องต้น คือ วัตถุประสงค์ที่สมบูรณ์ในปัจจุบันย่อมส่งผล เป็นหลักประกันชีวิตในอนาคตและภพหน้า คือความเจริญของงามแห่งชีวิตจิตใจที่ก้าวหน้าเติบโตใหญ่ขึ้นด้วยคุณธรรม มีศรัทธา ศีล จาคะ ปัญญาดำรงตนอยู่ในศีลธรรม ได้ใช้ทิฏฐธัมมิกัตถะในทางที่ชอบธรรม เป็นคุณประโยชน์ จนเป็นผู้มีความมั่นใจในความดีของตน ถึงเวลาละโลกนี้ไปก็มีจิตที่สงบครองสติได้ ไม่หวั่นกังวลทรมานทรมานหรือหวาดหวั่นกลัวภัยแห่งโลกหน้า ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นหลักของไตรสิกขาข้อที่สองว่าด้วยอธิจิตสิกขา โดยสรุปเป้าหมายทั้งสองข้อเบื้องต้นนี้ เป็นเป้าหมายในระดับโลกียธรรมที่พระพุทธศาสนาถือว่ามีความสำคัญในระดับสังคมเป็นอย่างยิ่ง

^{๓๑} พุ.จ. (ไทย) ๓๐/๗๕๕/๓๘๙.

^{๓๒} พันตรี ป. หลงสมบูรณ์, รวบรวมเรียบเรียง, **พจนานุกรม มคธ-ไทย**, (กรุงเทพมหานคร : อักษรการพิมพ์, ๒๕๔๐), หน้า ๒๘.

^{๓๓} วิมหา. (ไทย) ๑/๓๙/๒๘.

๓. ปรมัตถ์ คือ ประโยชน์สูงสุดของชีวิต กระบวนการศึกษาและระบบการดำเนินชีวิต ทั้งหมดก็เป็นไปเพื่อเป้าหมายนี้ คือ เพื่อกระทำพระนิพพานให้แจ้งหรือประโยชน์ที่เป็นสาระแท้ของชีวิตซึ่งเป็นเป้าหมายขั้นสุดท้ายที่ชีวิตควรจะต้องเข้าถึง คือการรู้แจ้งสภาวะของสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง ไม่ถูกบีบคั้นด้วยอำนาจความยึดมั่นถือมั่น ซึ่งเป็นตัวการที่ทำให้คนเราเห็นแก่ตัวในลักษณะที่จะเข้าไปแทรกแซง และทำให้คนอื่นเดือดร้อน เราจะเห็นวิถีชีวิตของบุคคลผู้กระทำการเพื่อไปสู่จุดหมายสูงสุดได้จากอริยมรรค หรือวิถีทาง (Means) คือความเห็นชอบ (สัมมาทิฐิ) เช่น เห็นตามกฎแห่งกรรม มีความเห็นว่ามวลมนุษย์ล้วนแล้วแต่มีปัญหา คือ ความทุกข์ และต้องการแก้ปัญหาเพื่อไปสู่เป้าหมายสูงสุด ความดำริชอบ (สัมมาสังกัปปะ) คือ คิดเพื่อเปลื้องปัญหาดังกล่าว ขณะเดียวกันก็ไม่ไปแทรกแซงการกระทำเพื่อประโยชน์หรือเป้าหมายสูงสุดของบุคคลอื่นด้วย มีความไม่พยายาบทเบียดเบียน (อพยาบาทสังกัปปะ, อวิหิงสาสังกัปปะ) แม้การแสดงออกทางวาจาและทางกาย (สัมมาวาจา, สัมมากัมมันตะ, และสัมมาอาชีวะ) ก็ไม่ไปแทรกแซงขัดขวางการกระทำที่จะนำไปสู่เป้าหมายของคนอื่น นอกจากนั้นการแสวงหาสันติสุขส่วนตนเองก็ไม่ไปกระทบสันติสุขของบุคคลอื่น (คือมี สัมมาวายามะ, สัมมาสติ, สัมมาสมาธิ) อริยมรรคหรือวิถีทางนี้ อยู่ในกระบวนการศึกษาและพัฒนาในระดับสังคัม ที่เอื้ออำนวยให้มนุษย์สามารถบรรลุจุดหมายทั้ง ๓ ระดับ โดยไม่ขัดแย้งกัน สามารถทำจิตให้เป็นอิสระผ่องใสสะอาดและสงบมีความสุขประณีตภายใน เรียกว่า นิพพาน ซึ่งเป็นส่วนของอภิญญาสิกขานั่นเองวัตถุประสงค์ทั้ง ๓ ประการนี้ ยังสามารถจำแนกออกไปได้อีก คือ^{๓๔}

๑. อัตตัตถะ ประโยชน์ตน คือการได้ฝึกฝนอบรมตนเองดี บรรลุผลแห่งการศึกษาที่แท้จริง ถึงความเจริญงอกงามแห่งสติปัญญาและคุณธรรมต่างๆ เช่น สมบูรณ์ด้วยวิชาและจรณะ พึ่งตนเองได้ทั้งทางร่างกายและจิตใจ ทั้งในแง่เศรษฐกิจ สังคม และจริยธรรม ตลอดถึงนิพพาน

๒. ปรัตถะ ประโยชน์ผู้อื่น หรือประโยชน์ท่าน คือ ประกอบด้วยเมตตากรุณา และมีความสามารถที่จะทำชีวิตของตนให้เกื้อกูลแก่ผู้อื่น ด้วยการช่วยเหลือ ทำตนให้เป็นคุณประโยชน์ เป็นที่พึ่งแก่ผู้อื่นได้ ทั้งทางวัตถุและจิตใจ

๓. อุภยัตถะ ประโยชน์ร่วมกันทั้งสองฝ่าย คือประโยชน์ร่วมกัน อันเกิดจากสิ่งที่เป็นกลาง ในทางวัตถุ เช่น ถนนหนทาง ในทางนามธรรม เช่น ศิลปะวิทยา และศีลธรรม การดำเนินชีวิตของตนให้เป็นไปเพื่อประโยชน์สุข และมีความดีงามร่วมกันอย่างน้อยไม่ให้เกิดการแสวงหาประโยชน์ตนเป็นไปเพื่อกระทบกระเทือนเสียหายต่อประโยชน์สุขของส่วนรวม โดยนัยนี้ วัตถุประสงค์ทั้ง ๒ หมวด สามารถรวมเข้าเป็นชุดเดียวกันได้ดังนี้

๑) อัตตัตถะ ประโยชน์ตน จำแนกได้เป็น ๓ ระดับ คือ

(๑) ทิฏฐธัมมิกัตถะ ประโยชน์บัดนี้ หรือวัตถุประสงค์ขั้นต้น

^{๓๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), ธรรมบุญชีวิต, หน้า ๑๑.

- (๒) สัมปรายิกัตถะ ประโยชน์เบื้องหน้า หรือวัตถุประสงค์ที่สูงหรือลึกล้ำขึ้นไป
- (๓) ปรมัตถะ ประโยชน์อย่างยิ่ง หรือวัตถุประสงค์สูงสุด
- ๒) ปรีตถะ ประโยชน์ผู้อื่น จำแนกได้เป็น ๓ ระดับ คือ
- (๑) ทิฏฐธัมมิกัตถะ ประโยชน์บัดนี้ หรือวัตถุประสงค์ขั้นต้น
- (๒) สัมปรายิกัตถะ ประโยชน์เบื้องหน้าหรือวัตถุประสงค์ที่สูงหรือลึกล้ำขึ้นไป
- (๓) ปรมัตถะ ประโยชน์อย่างยิ่ง หรือวัตถุประสงค์สูงสุด
- ๓) อุภยัตถะ ประโยชน์ทั้งสองฝ่ายหรือวัตถุประสงค์ร่วมกันของการศึกษา ได้แก่ ประโยชน์หรือวัตถุประสงค์ทุกอย่างที่เกี่ยวแก่การบำเพ็ญและการบรรลุอัตตัตถะ และปรีตถะของทุกคน ในระดับทั้งสามที่กล่าวแล้ว^{๓๕}

พระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญกับวัตถุประสงค์ของการศึกษาเหล่านี้ทุกระดับ แต่ที่ทรงเน้นมาก คือ ปรมัตถ์ประโยชน์ เพราะจะทำให้มนุษย์พ้นจากความทุกข์ได้ แต่กระนั้นก็ได้ทรงทิ้งประโยชน์ในข้ออื่นๆ เป็นแต่เพียงให้พิจารณาถึงความเหมาะสม ในการที่จะประพฤติประโยชน์แก่ตนเองและผู้อื่นดังพุทธพจน์ว่า “บุคคลไม่ควรให้ประโยชน์ของตนเสียไป เพราะประโยชน์คนอื่นแม้มาก เมื่อรู้ประโยชน์ตนแล้ว ก็ควรชวนช่วยในประโยชน์ตน”^{๓๖}

ดังนั้น เมื่อพิจารณาหลักการของพระพุทธศาสนาทั้งหมด เราสามารถสรุปเป้าหมายของการศึกษาทั้งหมดลงในความพ้นทุกข์ หรือ นิพพาน ซึ่งเป็นจุดหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา เป็นภาวะที่มนุษย์สามารถประจักษ์แจ้งได้ในชีวิตปัจจุบันนี้เอง เมื่อเพียรพยายาม ทำตัวให้พร้อมพอ ก็ไม่ต้องรอถึงชาติหน้า ดังมีคุณลักษณะ อย่างหนึ่งของนิพพานว่าเป็น “สนทิกุจิก”^{๓๗} และ “อกาลิก”^{๓๘} และท่านได้แสดงข้อปฏิบัติต่างๆไว้เพื่อให้บรรลุนิพพานได้ในภพชาตินี้^{๓๙} ดังพุทธพจน์ตรัสยืนยันว่า

เราย่อมกล่าวกันว่า^{๔๐} บุรุษผู้เป็นวิญญู ไม่โอ้อวด ไม่มีมารยา เป็นคนตรง จงมาเถิด เราสั่งสอน เราจะแสดงธรรม เมื่อเขาปฏิบัติตามคำสั่งสอนก็จักประจักษ์ แจ้งด้วยปัญญาอันยิ่งเอง ซึ่งประโยชน์ยอดเยี่ยม ที่กุลบุตรทั้งหลาย ผู้ออกจาก เรือนบวชเป็นอนาคาริกโดยชอบต้องการ อันเป็นจุดหมายของพรหมจรรย์ เข้าถึงอยู่ในปัจจุบันนี้ทีเดียว

^{๓๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), **พุทธธรรม**, หน้า ๖๐๐.

^{๓๖} ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๖๖/๘๔.

^{๓๗} เห็นชัดได้เอง, ประจักษ์ได้ในชีวิตนี้.

^{๓๘} ไม่จำกัดกาล, ไม่ขึ้นต่อเวลา.

^{๓๙} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), **พุทธธรรม**, หน้า ๓๗๑.

^{๔๐} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๑/๕๘.

นิพพานเป็นวัตถุประสงค์สูงสุดของกระบวนการศึกษาที่ทุกคนเข้าถึงได้ บุคคลทุกคนเมื่อมีฉันทะ เพียรพยายาม มีความพร้อมแล้วก็สามารถบรรลุนิพพานได้ไม่มีข้อจำกัดว่าจะต้องเป็นคนชาติชั้นวรรณะใด มีฐานะอย่างไร ยากจน มั่งมี เป็นหญิงหรือชาย เป็นคฤหัสถ์หรือบรรพชิต วัตถุประสงค์ข้อนี้จึงเป็นความคิดรวบยอดของพระพุทธศาสนาทั้งหมด

นิพพานซึ่งเป็นบรมธรรม คือ ธรรมสูงสุด มีไวพจน์คำหนึ่งคือ อิสสรียะ หรืออิสรภาพ แปลว่าความเป็นอิสระ^{๔๑} การประพฤติปฏิบัติในพระพุทธศาสนานั้น เป็นการดำเนินในแนวทางการเป็นอิสระและเพื่อความเป็นอิสระทุกขั้นตอน ดังจะเห็นได้ว่า กระบวนการพัฒนาหรือการศึกษาทั้งหมด จะต้องมีปัญญาควบคุมเพื่อกำหนดทิศทาง และจะต้องนำไปสู่พระนิพพาน เช่น ความเป็นอิสระของพระสาวกซึ่งอาศัยพระศาสดาเป็นกัลยาณมิตร ในฐานะทรงเป็นเพียงผู้ชี้ทางที่จะต้องดำเนินชีวิตด้วยตนเอง และไม่ให้ติดในตัวบุคคล เพราะในที่สุดผู้ฝึกตนตามกระบวนการแห่งการศึกษานี้ จะเห็นแจ้งสัจธรรมรู้ความจริงด้วยตนเอง โดยไม่ขึ้นต่อองค์พระศาสดาหรือบุคคลอื่น แต่จะมีชีวิตอยู่ด้วยหลักธรรมวินัยหรือสัจธรรมแทน เรียกว่า เป็นผู้พึ่งตนเองได้ ดังพุทธพจน์ว่า “การอยู่ได้อำนาจคนอื่นเป็นทุกข์ทั้งสิ้น อิสรภาพเป็นสุขทั้งสิ้น”^{๔๒}

นิพพาน จึงเป็นสัจธรรมที่ทำให้บุคคลในพระพุทธศาสนา เป็นผู้อิสระจากกิเลสตัณหา และทุกข์ทั้งปวง ในการที่จะดำเนินชีวิตและสามารถเข้าถึงบรมสุขได้อย่างแท้จริง ซึ่งจะต้องมีอิสรภาพ ๓ ชั้น คือ

๑. อิสรภาพ ในความสัมพันธ์ที่ถูกต้องกับธรรมชาติแวดล้อมคืออิสรภาพในการอยู่ร่วมกันร่วมกับธรรมชาติแวดล้อม อย่างปลอดพ้นจากความติดขัดบีบคั้น รวมทั้งการมีชีวิตอยู่อย่างประสานกลมกลืนที่ธรรมชาติมีสภาพเกื้อกูลต่อความอยู่ดีของมนุษย์

๒. อิสรภาพในความสัมพันธ์ที่ถูกต้องกับเพื่อนมนุษย์ คือ การอยู่ร่วมกันด้วยดีในหมู่มนุษย์ด้วยกัน ปลอดพ้นจากการเบียดเบียนซึ่งกันและกัน ไม่ข่มเหงครอบงำกัน แต่มีความเป็นมิตรและช่วยเหลือเกื้อกูลร่วมมือกัน

๓. อย่างไรก็ตาม อิสรภาพทั้งสองอย่างที่กล่าวมาแล้วจะไม่สำเร็จแท้จริง ถ้าไม่มีอิสรภาพอย่างที่สาม คือ อิสรภาพภายในแห่งชีวิตตนเองด้วย เพราะฉะนั้น เมื่อพูดกันให้ถึงรากเหง้าสิ่งที่สำคัญที่สุดก็คือ การศึกษาและพัฒนาตัวมนุษย์เอง ให้เข้าถึงอิสรภาพภายใน^{๔๓} เมื่อผู้บรรลุเป้าหมายในทางพระพุทธศาสนาแล้ว บุคคลผู้นั้นจะรู้จักการดำเนินชีวิตอยู่ได้โดยลำพังและสามารถ

^{๔๑} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะศาสนาประจำชาติ, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๙), หน้า ๖๒.

^{๔๒} ขุ.อ. (ไทย) ๒๕/๖๓/๙๙.

^{๔๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), ทศวรรษธรรมทัศน์พระธรรมปิฎก หมวดพุทธศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๒), หน้า ๙๘-๙๙.

มีความสุขได้ด้วยตนเอง และเป็นอิสระ หรือจัดการกับความทุกข์ของตนเองได้โดยไม่ต้องพึ่งคนอื่นภายนอก อิศรภาพภายใน กับอิศรภาพภายนอกสองอย่างนั้นเกี่ยวเนื่องกัน เมื่อภายในชีวิตมีความสุขที่เป็นอิสระ การดำเนินชีวิตก็มีความสุขได้ด้วยตนเองโดยไม่ต้องไปครอบงำธรรมชาติและเพื่อนมนุษย์ในสังคม และเกิดมีท่าทีตั้งงามที่ประสานกลมกลืนกับธรรมชาติแวดล้อมและสังคมอย่างมีดุลยภาพ

ในขั้นต้น วัตถุประสงค์ในระบับัจฉัย ๔ จะทำหน้าที่เป็นหลักประกันพื้นฐานของการดำรงชีวิต และการมีโอกาสที่จะพัฒนาตนให้เข้าถึงจุดหมายของชีวิตที่สูงขึ้นไป เหนือจากนั้นวัตถุประสงค์ที่เพิ่มขึ้นมาก็เป็นเครื่องประกอบเสริมความสุข ที่จะเข้าเสพออย่างรู้จักพอดี มีปัญญาโดยไม่ลุ่มหลงมัวเมา ท่าทีและความเข้าใจอย่างนี้จะป็นเงื่อนไขแห่งความสัมพันธ์กับธรรมชาติแวดล้อมอย่างดี ส่วนในด้านสังคม เขาก็มีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมคือเพื่อนมนุษย์อย่างเกื้อกูลกัน ให้ต่างฝ่ายต่างก็มีอิสระทางสังคมด้วยกัน เพื่อทุกคนจะได้มีโอกาสเข้าถึงอิศรภาพภายในของตน

ในที่สุดอิศรภาพขั้นสุดท้ายที่แท้จริงก็คือ การมีอิศรภาพภายในที่จะทำให้มนุษย์จัดการกับชีวิตของตนเองได้อย่างถูกต้องและเป็นผลสำเร็จ เขาจะมีจิตใจที่พ้นจากอำนาจบีบคั้นครอบงำของกิเลส คือ โลภะ โทสะ โมหะ และความทุกข์ใจ ซึ่งเป็นตัวการที่ทำให้เขาเกิดมีปัญหากับภายนอก ครอบงำจิตใจที่มนุษย์มีทัศนะที่ต้งามในระบบความสัมพันธ์แบบอิงอาศัยกันของธรรมชาติและสังคม ครอบงำนั้นพระพุทธศาสนาที่เป็นหลักการพัฒนาและหลักการศึกษาก็สามารถเป็นปัจจัยส่วนหนึ่งในการทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในสังคมมนุษย์ทั่วไป ซึ่งเป็นสิ่งที่ทำได้โดยใช้ปัญญา บนพื้นฐานแห่งการมีทิวฐิติที่ถูกต้อง และบนฐานของศีลธรรมดังกล่าว

เป้าหมายในการศึกษาทางพระพุทธศาสนา จึงเป็นคำตอบในกระบวนการแห่งการศึกษาและพัฒนาามมนุษย์เพื่อไปสู่ประโยชน์ระดับสูงสุดในการดำเนินชีวิตและสังคมโดยรวมที่เรียกว่า สังคมอุดมปัญญา “ซึ่งเป็นเป้าหมายของการศึกษา เพราะว่าการศึกษาเป็นการพัฒนาคน เป็นการเรียนรู้ ฝึกฝน พัฒนามนุษย์ ให้เกิดคุณสมบัติต่างๆ มากมาย และเป้าหมายของคุณสมบัตินั้นก็คือเกิดปัญญา”^{๔๔} โดยธรรมชาติของปัญญาที่สัมพันธ์กับมนุษย์อย่างแท้จริง เบื้องต้นเราจะเห็นได้ชัดว่าปัญญาเป็นปัจจัยตัวเอกที่จะทำให้มนุษย์อยู่รอดปลอดภัยได้ หลุดพ้นเป็นอิสระ หรือพูดง่ายๆว่า นำมนุษย์ไปสู่อิศรภาพ^{๔๕} และเข้าใจโลกตามความเป็นจริงทำให้จัดวางชีวิตได้ลงตัวกับธรรมชาติไม่ถูกรอบงำด้วยกิเลส ตัณหา และอคติ

^{๔๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), เพื่อชุมชนแห่งการศึกษาและบรรยากาศแห่งวิชาการ, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๒), หน้า ๓.

^{๔๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), การสร้างสรรค์ปัญญาเพื่ออนาคตของมนุษยชาติ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๑๘.

พระพุทธศาสนาสอนว่า ความจริงมีอยู่ตามธรรมชาติพระพุทธเจ้าจะเกิดหรือไม่ก็ตาม ความจริงก็เป็นอย่างนั้น แต่พระพุทธเจ้าได้มาค้นพบความจริงนั้นแล้ว นำมาเปิดเผยชี้แจงแสดง อธิบายให้เข้าใจได้ง่าย ความจริงนี้เรียกว่า สัจธรรมหรือกฎธรรมชาติ^{๔๖} ชีวิตมนุษย์ก็เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ และเป็นไปตามความจริงหรืออยู่ใต้กฎนี้ด้วย จึงต้องปฏิบัติและดำเนินชีวิตให้ สอดคล้องกับความจริงของธรรมชาตินี้ เพื่อให้มนุษย์ได้ประโยชน์จากสัจธรรม การที่พระพุทธองค์ ทรงประกาศพระศาสนาหรือพรหมจรรย์นี้ ก็เพื่อต้องการขยายปัญญาให้แก่สังคมมนุษย์ สามารถ แบ่งได้ ๒ ชั้น คือ^{๔๗}

๑. ปัญญาขั้นรู้หลักความจริง ได้แก่รู้ความจริงของธรรมชาติ
๒. ปัญญาขั้นจัดสรรดำเนินการ ได้แก่ความสามารถในการประพจน์ปฏิบัติต่อธรรมชาตินั้นหรือความจริงนั้นได้อย่างถูกต้องดีงาม

พระพุทธศาสนาประกอบด้วยหลักการสองส่วนนี้ จึงเรียกว่าพระธรรมวินัย ในหมู่มนุษย์ วินัยคือการจัดตั้งแบบแผน วางระบบความเป็นอยู่ และจัดระเบียบในสังคม เป็นสิ่งสำคัญยิ่ง แต่ก็มี ความสัมพันธ์ระหว่างธรรมกับวินัยที่เราจะต้องรู้ตระหนักให้ถูกต้องและชัดเจน มองในด้านหนึ่ง ธรรมก็คือความจริงในธรรมชาติที่เราเข้าถึงได้ด้วยปัญญา จะเกิดประโยชน์แก่หมู่มนุษย์ได้ก็จริงก็ ต่อเมื่อนำความรู้ในความจริงนั้นมาใช้จัดตั้งระบบแบบแผน และจัดสรรสภาพแวดล้อมทั้งหลาย ตลอดจนจนถึงการจัดการดำเนินการต่างๆ ให้เอื้อต่อคนที่อยู่ในสังคมนั้นจะสามารถพัฒนาชีวิตของเขาให้ ดีงาม ให้เข้าถึงเป้าหมายสูงสุดคือปัญญาได้ ที่ทำให้บรรลุอิสรภาพหรือพระนิพพาน ซึ่งเป็นปรารถนา หรือเป้าหมายสูงสุด อันเป็นความสมบูรณ์ที่แท้จริง หมายความว่า พระพุทธศาสนาทั้งหมดก็ตาม องค์พระบรมศาสดาก็ตาม การทำงานพระศาสนาของเราทั้งหมดนี้ก็ตาม มีเป้าหมายอันแท้จริงอยู่ที่ นี้เอง คือเพื่อการบำเพ็ญประโยชน์สุขแก่ชาวโลก อันนี้เป็นจุดหมายของพระพุทธศาสนา เป็น จุดหมายในระดับกว้างชั้นปลาย ซึ่งเป็นจุดหมายเพื่อส่วนรวม

อีกด้านหนึ่ง ก็มีจุดหมายที่มาส่องรับเป็นฐานให้กับจุดหมายนี้อีกชั้นหนึ่ง ที่เรียกว่า จุดหมายหรือเป้าหมายขั้นบุคคลดังที่กล่าวมาแล้ว ได้แก่ พระนิพพาน จุดหมายหรือเป้าหมายแห่ง นิพพานขั้นบุคคลนี้ จะไปสัมพันธ์กับเป้าหมายแห่งการบำเพ็ญประโยชน์สุขเพื่อชาวโลก เพราะผู้ใด ไม่นิพพาน ผู้นั้นก็ไม่สามารถบำเพ็ญประโยชน์แก่ชาวโลกได้อย่างเต็มที่ บุคคลที่นิพพาน ดับได้ แม้กระทั่งตัวตน (ความนึกคิดถึง) เพราะไม่มีตัวตน (ที่ยึดถือไว้) มีความสุขเต็มเปี่ยมบริบูรณ์แล้ว ท่าน

^{๔๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๔.

^{๔๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๖.

ผู้นี้แหละ จึงจะบำเพ็ญประโยชน์สุขเพื่อชาวโลกได้เต็มที่^{๔๘} นี่คือหลักการใหญ่ของระบบการศึกษาทางพระพุทธศาสนาที่จะนำไปสู่เป้าหมายเชิงบุคคลต่อไป คือ

จากเป้าหมายหลักข้างต้น ทำให้กระบวนการพัฒนาชีวิตก้าวหน้าต่อไปอีก กล่าวคือ เมื่อได้เรียนรู้ ก็จะทำให้แยกได้ระหว่างสิ่งที่ดีกับสิ่งที่ยังไม่ดี ระหว่างสิ่งที่สมบูรณ์กับสิ่งที่ยังไม่สมบูรณ์ ระหว่างสิ่งที่อยู่ในภาวะที่ควรจะเป็นกับสิ่งที่ยังไม่เข้าถึงภาวะที่ควรจะเป็น พอแยกได้อย่างนั้นแล้ว บุคคลก็อยากให้สิ่งนั้นอยู่ในภาวะที่ดี ที่สมบูรณ์ ที่ควรจะเป็น ถึงตอนนี่ ก็จะเกิดความอยาก (ฉันทะ) หรือความต้องการชนิดใหม่ คือ ต้องการให้มันดี ให้มันสมบูรณ์ เรียกว่า ใฝ่ดี เมื่ออยากให้มันดี แต่มันยังไม่ดี ก็อยากทำให้มันดี ความอยากทำให้มันดีนี้ เรียกว่า ความใฝ่สร้างสรรค์ เมื่ออยากทำให้มันดี ก็พยายามที่จะทำ เมื่อทำด้วยความต้องการที่จะทำ เขาก็จะมีความสุขจากการกระทำ และเมื่อทำให้ดีได้ก็จะยิ่งมีความสุข เรียกว่า ความสุขจากการสร้างสรรค์ ตรงนี้แหละเป็นเป้าหมายของการศึกษา คือ ความใฝ่สร้างสรรค์ และการมีความสุขจากการทำการสร้างสรรค์ ซึ่งหมายถึงการพัฒนาคนให้เกิดความต้องการทำให้ดี และการมีความสุขจากการกระทำที่สนองความต้องการนั้น^{๔๙}

แต่มนุษย์ส่วนใหญ่ไม่รู้ตัว ไม่รู้หลักการ ไม่รู้ธรรมชาติอันนี้ การเรียนรู้ การฝึก การหัดนั้น ว่าจำเป็นเพื่อให้ตัวดำเนินชีวิตอยู่ได้ ก็เรียน ก็ฝึก ก็หัด ไปด้วยความจำเป็นจำใจ พอทำได้อีกก็หยุดฝึกจึงไม่พัฒนาเท่าที่ควร ถ้าเขารู้ธรรมชาติแห่งชีวิตของตนเอง รู้หลักการของชีวิตมนุษย์อย่างนี้แล้วว่า ชีวิตที่ดีของมนุษย์ได้มาด้วยการเรียนรู้ ฝึกฝน พัฒนา ต้องมีสิกขา ถ้าเราฝึกฝนพัฒนา เรียนรู้อยู่เรื่อย ชีวิตของเราก็จะดีงาม เขาก็จะสิกขาต่อไปเรื่อยๆ จนมีชีวิตที่ประเสริฐ^{๕๐} ที่เรียกว่า ปฏิเวธ หรือผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษา อันเป็นวัตถุประสงค์ของการศึกษาในทางพระพุทธศาสนา คือ มรรค ผล และนิพพาน อันเป็นการรู้แจ้งจบ และเป็นอเสขบุคคลที่เรียกว่า พระอรหันต์ บุคคลที่บรรลุวัตถุประสงค์ของการศึกษา เราเรียกว่า พระอริยบุคคล คือ ผู้มั่นคงแล้วที่จะดำเนินสู่มรรคาแห่งการรู้จบ มี ๔ จำพวก คือ

^{๔๘} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), การศึกษากับเศรษฐกิจ ฝ่ายไหนจะรับใช้ฝ่ายไหน, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๕), หน้า ๑๒.

^{๔๙} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), ธรรมกับไทยในสถานการณ์ปัจจุบัน, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๑), หน้า ๕๐.

^{๕๐} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), การสร้างสรรค์ปัญญาเพื่ออนาคตของมนุษยชาติ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๑๕.

๑. **พระโสดาบันบุคคล** แปลว่า ผู้ถึงกระแสแห่งนิพพาน เป็นพระอริยบุคคลชั้นแรก สามารถละโอรัมภาคียสังโยชน์อันเป็นสังโยชน์^{๕๑} เบื้องต่ำได้ ๓ ประการ คือ

- ๑) สักกายทิฏฐิ
- ๒) วิจิกิจฉา
- ๓) สีลัพพตปรามาส

ด้วยโสดาปัตติมรรค คือ ทางปฏิบัติเพื่อบรรลุความเป็นพระโสดาบันหรือญาณ คือ ความรู้เป็นเหตุละสังโยชน์ได้ ๓ ประการ^{๕๒} พระโสดาบันมี ๓ จำพวก คือ

(๑) เอกพีชโสดาบัน ได้แก่ พระโสดาบันผู้มีพีชคืออตภาพเดียว คือท่านจะเกิดอีกครั้งเดียวก็จะบรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์

(๒) โกลังโกลโสดาบัน ได้แก่ พระโสดาบันผู้เมื่อจะเกิดในภพใหม่เป็นเทวดาหรือมนุษย์ก็ได้ ๒ หรือ ๓ ภพ แล้วบรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์ ถ้าเกิดเป็นมนุษย์ก็ไม่เกิดในตระกูลต่ำ คือเกิดในตระกูลที่มีโอกาสสมบัติมากเท่านั้น

(๓) สัตตักขัตตุปรโมโสดาบัน ได้แก่ พระโสดาบันผู้ละสังโยชน์เบื้องต่ำ ๓ ประการได้แล้ว เป็นผู้ไม่ตกไปในอบาย ๔ มีความแน่นอนที่จะตรัสรู้มรรค ๓ เบื้องสูง จะไปเกิดในภพอีก ๗ ครั้ง เป็นอย่างมาก จึงจะได้บรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์^{๕๓}

๒. **พระสกทาคามีบุคคล** แปลว่า ผู้จะเกิดอีกครั้งเดียว หรือผู้จะมาสู่โลกนี้อีกเพียงครั้งเดียว ละสังโยชน์เบื้องต่ำ ๓ ประการได้เหมือนชั้นโสดาบัน พร้อมกับบรรเทา ราคะ โทสะ โมหะ ให้เบาบางลง^{๕๔}

^{๕๑} สังโยชน์ หมายถึง กิเลสเครื่องผูกมัดใจสัตว์ไว้ในโลกมี ๑๐ ประการ โดยการแบ่งเป็นโอรัมภาคียสังโยชน์และอุทัมภาคียสังโยชน์อย่างละ ๕ ประการ คือ โอรัมภาคียสังโยชน์ สังโยชน์เบื้องต่ำ ๕ ประการ ได้แก่ (๑) สักกายทิฏฐิ ความเห็นว่าเป็นตัวของตน (๒) วิจิกิจฉา ความลังเลสงสัย (๓) สีลัพพตปรามาส ความถือมั่นศีลพหุ (๔) กามฉันทะ ความกำหนัดในกามคุณ (๕) พยาบาท ความคิดร้าย อุทัมภาคียสังโยชน์ สังโยชน์เบื้องสูง ๕ ประการ ได้แก่ (๑) รูปราคะ ความติดใจในอารมณ์แห่งรูปमान (๒) อรูปราคะ ความติดใจในอารมณ์แห่งอรูปमान (๓) มานะ ความถือตัว (๔) อุทธัจจะ ความฟุ้งซ่าน (๕) อวิชชา ความไม่รู้แจ้ง ; ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๓๑๕/๒๐๘; ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๑๕/๓๐๒; อัง.ทสก.(บาลี) ๒๔/๑๓/๑๔-๑๗; อัง.ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๓/๒๑.

^{๕๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**, หน้า ๓๕๒.

^{๕๓} อัง.ติก. (บาลี) ๒๐/๘๘/๗๙, อัง.ติก. (ไทย) ๒๐/๘๘/๓๑๕, อภิ.ปุ. (บาลี) ๓๖/๓๑/๑๒๒, อภิ.ปุ. (ไทย) ๓๖/๓๑/๑๕๔, อัง.ติก.อ. (บาลี) ๒/๘๘/๒๔๒, อภิ.ปุ. (บาลี) ๓๖/๓๒/๑๒๒, อภิ.ปุ. (ไทย) ๓๖/๓๒/๑๕๔, อภิ.ปุ. (บาลี) ๓๖/๓๓/๑๒๒, อภิ.ปุ. (ไทย) ๓๖/๓๓/๑๔๕, อัง.ติก.อ.(บาลี) ๒/๘๘/๒๔๒, อัง.ฎีกา. (บาลี) ๒/๘๘/๒๓๗.

^{๕๔} อัง.ติก. (บาลี) ๒๐/๘๘/๗๙, อัง.ติก. (ไทย) ๒๐/๘๘/๓๑๕.

๓. **พระอนาคามีบุคคล** แปลว่า ผู้ไม่มาสู่โลกนี้อีก หมายความว่าหลังจากตายไปแล้ว ท่านจะไปเกิดในพรหมโลกชั้นสุทธาวาสแล้วบรรลอรหัตผลในที่นั้น ละสังโยชนได้เพิ่มจากเดิมอีก ๒ ประการ คือ

๑) กามราคะ

๒) ปฏิฆะ หรือ พยาบาท รวมเป็น ๕ ประการ ซึ่งเรียกว่าโอรัมภาคิยสังโยชน พระอนาคามีบุคคล มี ๕ จำพวก คือ

(๑) อุทรังโสโตกนิภูคามี ได้แก่ พระอนาคามีผู้มีกระแสในเบื้องต้นไปสู่อกนิภูคภพ คือ จะไปเกิดในสุทธาวาสภพใดภพหนึ่งแล้วเลื่อนต่อไปจนถึงอกนิภูคภพแล้วปรินิพพานในภพนั้น

(๒) สสังขารปรินิพพายี ได้แก่ พระอนาคามีผู้ไปเกิดในสุทธาวาสภพแล้วปรินิพพาน โดยต้องใช้ความเพียรมาก

(๓) อสังขารปรินิพพายี ได้แก่ พระอนาคามีผู้เกิดในสุทธาวาสภพแล้วปรินิพพานโดยไม่ต้องใช้ความเพียรมาก

(๔) อุปหัจจปรินิพพายี ได้แก่ พระอนาคามีผู้เกิดในสุทธาวาสแล้วใกล้ปรินิพพานคือ อายุพ้นกึ่งแล้วใกล้สิ้นอายุแล้วจึงปรินิพพาน

(๕) อันตราปรินิพพายี ได้แก่ พระอนาคามีผู้มีปรินิพพานในระหว่าง คือเกิดในสุทธาวาสแล้วอายุยังไม่ถึงกึ่งก็ปรินิพพาน^{๕๕}

๔. **พระอรหันต์** มีความหมายเป็น ๕ นัย คือ

๑) เป็นผู้ไกลจากกิเลส

๒) กำจักข้าศึกคือกิเลส

๓) เป็นผู้หักซึ่งกำแพงสังสารวัฏ คือ การเวียนว่ายตายเกิด

๔) เป็นผู้ควรรับไทยทาน

๕) เป็นผู้ไม่มีความลับในการทำบาป^{๕๖}

พระอรหันต์จำแนกไว้หลายประเภท คือ

ก. พระอรหันต์ ๒ จำพวก คือ

^{๕๕} ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๓๑๘/๒๑๑-๒๑๒, ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๑๘/๓๐๗, อัง.ติก. (บาลี) ๒๐/๘๘/๗๙, อัง.ติก. (ไทย) ๒๐/๘๘/๓๑๖, อภิ.ปุ. (บาลี) ๓๖/๓๖-๔๐/๑๒๒-๑๒๔, อภิ.ปุ. (ไทย) ๓๖/๓๖-๔๐/๑๕๕-๑๕๖, อัง.ติก. ก.อ. (บาลี) ๒/๘๘/๒๔๒-๒๔๓.

^{๕๖} วิ.อ. (บาลี) ๑/๑/๑๐๓-๑๐๖.

๑. พระวิปัสสนายานิก ได้แก่ พระอรหันต์ที่ไม่ได้ฌาน เจริญแต่วิปัสสนากัมมัฏฐาน เพียงอย่างเดียว จนบรรลุพระอรหันตผล จัดเป็นพระอรหันต์ประเภทสุขขวิปัสสกะ ซึ่งเป็นผู้เห็นแจ้งอย่างแท้จริงหรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าพระอรหันต์ปัญญาวิมุต

๒. พระสมณยานิก ได้แก่ พระอรหันต์ผู้มีสมณะเป็นยาน หมายความว่า ท่านเป็นผู้เจริญสมณะจนได้ฌานสมาบัติแล้วจึงเจริญวิปัสสนาต่อจนสำเร็จเป็นพระอรหันต์ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า อุภโตภาควิมุต^{๕๗}

ข. พระอรหันต์ ๔ จำพวก คือ

๑) พระสุกขวิปัสสกะ ได้แก่ พระอรหันต์ผู้มีได้ฌานเจริญแต่วิปัสสนาล้วนๆ จนบรรลุอรหัตตผล

๒) พระเทววิชชะ ได้แก่ พระอรหันต์ผู้ได้วิชชา ๓ คือ

(๑) ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ ญาณเป็นเหตุให้ระลึกถึงชาติก่อนได้

(๒) จุตูปปาตญาณ ญาณที่ทำให้รู้การจุติและการอุบัติของสัตว์ทั้งหลาย

(๓) อาสวักขยญาณ ญาณที่ทำอาสวะให้หมดสิ้นไป^{๕๘}

๓) พระฉกัญญา ได้แก่ พระอรหันต์ผู้ได้อภิญญา ๖ คือ

(๑) อิทธิวิธี แสดงฤทธิ์ได้ต่างๆ

(๒) ทิพพโสต หูทิพย์ คือ สามารถฟังเสียงได้ในที่ไกล

(๓) เจโตปริยญาณ ญาณที่กำหนดรู้ใจ คือ ดักทายใจของบุคคลอื่นได้

(๔) ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ ญาณที่ทำให้ระลึกชาติก่อนได้

(๕) ทิพพจักขุ ตาทิพย์ คือ สามารถมองเห็นได้ในที่ไกล

(๖) อาสวักขยญาณ ญาณที่ทำอาสวะให้หมดสิ้นไป^{๕๙}

๔) พระปฏิสัมภีที่ปัตตะ ได้แก่ พระอรหันต์ผู้ได้ปฏิสัมภีทา ๔ คือ

(๑) อตถปฏิสัมภีทา ปัญญาแตกฉานในอรรถ

(๒) ัมมปฏิสัมภีทา ปัญญาแตกฉานในธรรม

(๓) นิรุตติปฏิสัมภีทา ปัญญาแตกฉานในนิรุตติ

(๔) ปฏิภาณปฏิสัมภีทา ปัญญาแตกฉานในปฏิภาณ

^{๕๗} ขุ.ขุ.อ. (บาลี) ๑/-/๒๐๐, วิสุทฺธิ. (บาลี) ๓/-/๒๐๖,๓๑๒, วิสุทฺธิ. ฎีกา (บาลี) ๓/-/๓๙๘,๕๗๖.

^{๕๘} ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๓๐๕/๑๙๕, ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๒๗๕, อัง.ติก. (บาลี) ๒๐/๖๐/๑๖๑-๑๖๒, อัง.ติก. (ไทย) ๒๐/๖๐/๒๓๐-๒๓๑.

^{๕๙} ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๓๕๖/๒๕๖-๒๕๗, ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๕๖/๓๙๔-๓๙๖, อัง.ฉก.ก. (บาลี) ๒๒/๒/๒๗๑, อัง.ฉก.ก. (ไทย) ๒๒/๒/๔๑๒-๔๑๔.

ค. พระอรหันต์อีก ๒ จำพวก คือ

๑. พระปัญญาวิมุต ได้แก่ ท่านผู้บำเพ็ญวิปัสสนาล้วนๆ จนบรรลุอรหัตตผล^{๖๐}

๒. พระอุกโกฏวิมุต ได้แก่ ท่านผู้บำเพ็ญสมถกัมมัฏฐานจนได้อรูปสมบัติ และใช้สมถะเป็นพื้นฐานบำเพ็ญวิปัสสนาจนบรรลุอรหัตตผล^{๖๑}

โดยนัยนี้ คนที่บรรลุวัตถุประสงค์ตามระบบการศึกษาในพระพุทธศาสนาแล้ว ก็จะพ้นจากอำนาจครอบงำของความรู้สึกฝ่ายตัณหา ขึ้นมาสู่ความปลอดโปร่งขึ้นบานแห่งความรู้ความเข้าใจฝ่ายปัญญา^{๖๒} และสามารถดำรงตนในฐานะกัลยาณมิตรให้กับสังคมแห่งการศึกษานั้นต่อไปได้ทั้งหมดนี้ คือ กระบวนการแห่งการศึกษาในพระพุทธศาสนา ที่มีระบบรู้จัก (ปริยัติ) รู้จริง (ปฏิบัติ) รู้แจ้งจบ (ปฏิเวธ) อันเป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าที่เราเรียกว่า พระสัทธรรม ฉะนั้นแล

วิธีการศึกษาตามกระบวนการพระพุทธศาสนา

วิธีการศึกษา ก็คือการฝึกฝนให้มีการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง ซึ่งหมายถึง การฝึกให้เรามีการดำเนินชีวิตตามมรรค ให้เรามีพรหมจรรย์ การที่เราฝึกตนให้ดำเนินในพรหมจรรย์หรือดำเนินในมรรคก็คือการศึกษา แก่นนำแห่งกระบวนการหรือวิธีการศึกษาได้แก่ สัมมาทิฏฐิ เมื่อมีสัมมาทิฏฐิเป็นแก่นนำและเป็นฐานแล้ว กระบวนการแห่งการศึกษาภายในตัวบุคคลก็ดำเนินไปได้ตามหลักไตรสิกขา^{๖๓} โดยอาศัยหลักปฏิบัติที่เรียกว่า อริยมรรค แปลว่า ทางดำเนินสู่ความดับทุกข์ ทำให้เป็นอริยชน อริยมรรคนี้นี้มีองค์ประกอบที่เป็นเนื้อหาหรือรายละเอียดของการปฏิบัติ ๘ ประการคือ^{๖๔}

๑) ทักษะ ความคิดเห็น แนวความคิด ความเชื่อถือ ทักษะคติ ค่านิยมต่างๆที่พึงงาม ถูกต้อง สอดคล้องกับความเป็นจริง หรือตรงตามสภาวะ เรียกว่า สัมมาทิฏฐิ (เห็นชอบ)

๒) ความคิด ความดำริไตรตรอง หรือคิดการต่างๆที่ไม่เป็นไปเพื่อเบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ไม่เศร้าหมองขุ่นมัว เป็นไปในทางสร้างสรรค์ประโยชน์สุข เช่น คิดในทางเสียสละหวังดี มีไมตรีช่วยเหลือเกื้อกูล และความคิดบริสุทธิ์ อิงสัจจะ อิงธรรม ไม่เอนเอียงด้วยความเห็นแก่ตัว ความคิดจะได้จะเอา หรือความเคียดแค้นชิงชัง มุ่งร้ายคิดทำลาย เรียกว่า สัมมาสังกัปปะ (ดำริชอบ)

๓) การพูด หรือการแสดงออกทางวาจา ที่สุจริตไม่ทำร้ายผู้อื่น ตรงตามความจริง ไม่โกหกหลอกลวง ไม่ส่อเสียด ไม่ให้ร้ายป้ายสี ไม่หยาบคาย ไม่เหลวไหลไม่เพ้อเจ้อเลื่อนลอย แต่

^{๖๐} อก.สตุตทก.อ. (บาลี) ๓/๑๔/๑๖๑.

^{๖๑} อก.สตุตทก.อ. (บาลี) ๓/๑๔/๑๖๐, อก.นวก.อ. (บาลี) ๓/๔๕/๓๑๖.

^{๖๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **ธรรมกับไทยในสถานการณ์ปัจจุบัน**, หน้า ๔๙.

^{๖๓} พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต), **สถานการณ์พระพุทธศาสนาพลิกหายนะเป็นพัฒนา**, (กรุงเทพฯนคร : โรงพิมพ์การศาสนา), ๒๕๓๖, หน้า ๑๓๙.

^{๖๔} พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต), **สถานการณ์พระพุทธศาสนาพลิกหายนะเป็นพัฒนา**, หน้า ๑๔๐.

สุภาพนึมนวลชวนให้เกิดไมตรีสามัคคีกัน ถ้อยคำที่มีเหตุผลเป็นไปในทางสร้างสรรค์ก่อประโยชน์ เรียกว่า สัมมาวาจา (วาจาชอบ)

๔) การประกอบอาชีพที่สุจริต ไม่ก่อความเดือดร้อนเสียหายแก่ผู้อื่น เรียกว่า สัมมาอาชีพ (อาชีพชอบ)

๕) การกระทำที่ติงาม สุจริต เป็นไปในทางสร้างสรรค์ ช่วยเหลือเกื้อกูลกันไม่ทำร้ายผู้อื่น ซึ่งสร้างความสัมพันธ์ที่ติงาม ทำให้อยู่ร่วมกันด้วยดี ทำให้สังคมสงบสุข คือ การกระทำหรือทำการต่างๆ ที่ไม่เกี่ยวข้องหรือ ไม่เป็นไปเพื่อ การทำลายชีวิตร่างกาย การทำลายทรัพย์สินของผู้อื่น การล่วงละเมิดสิทธิคุ้มครองหรือของรักของหวงแหนของผู้อื่น เรียกว่า สัมมากรรมันตะ (กระทำชอบ)

๖) การพากเพียรพยายามในทางที่ติงามชอบธรรม คือ เพียรหลีกเลี่ยงป้องกันสิ่งชั่วร้าย อุกุศลที่ยังไม่เกิดขึ้น เพียรระเลิกรำจัดสิ่งชั่วร้ายอกุศลที่เกิดขึ้นแล้ว เพียรสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงามหรือ กุศลธรรมที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น เพียรส่งเสริมพัฒนาสิ่งที่ดีงามหรือกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้วให้เพิ่มพูน เจริญงอกงามยิ่งขึ้นไปจนเพียบพร้อมไพบุลย์ เรียกว่า สัมมาวายามะ (พยายามชอบ)

๗) การมีสติกำกับตัว ควบคุมใจไว้ ให้อยู่กับสิ่งที่เกี่ยวข้องต้องทำในเวลานั้นๆ ระลึกได้ถึงสิ่งที่ต้องใช้ สิ่งที่ดีงาม สิ่งที่เกิดเป็นประโยชน์ ไม่หลงไหลเลื่อนลอย ไม่ละเลยหรือปล่อยตัว เผลอเลอ โดยเฉพาะสติที่กำกับทันต่อพฤติกรรมของร่างกาย ความรู้สึก สภาพจิตใจและความนึก คิดของตน ไม่ปล่อยให้อารมณ์ที่เ้ายวนหรือยั่วยุมาฉุดกระชากให้หลุดหลงเลื่อนลอยไปเสีย เรียกว่า สัมมาสติ (ระลึกชอบ)

๘) ความมีจิตตั้งมั่น จิตใจดำเนินอยู่ในกิจในงานหรือในสิ่งที่กำหนด (อารมณ์) ได้ สม่าเสมอ แน่วแน่ เป็นอันหนึ่งอันเดียว สงบไม่ฟุ้งซ่าน ไม่วอกแวกหวั่นไหว บริสุทธิ์ผ่องใส ไม่ขุ่น มัว นุ่มนวล ผ่อนคลาย ไม่เครียดกระด้าง เข้มแข็งเอางาน ไม่หดหู่ท้อแท้ พร้อมทั้งจะใช้งานทาง ปัญญาอย่างได้ผลดี เรียกว่า สัมมาสมาธิ (จิตตั้งมั่นชอบ)

หลักการศึกษาศาในพระพุทธศาสนา จึงมุ่งให้เกิดผลขึ้นตามหลักปฏิบัติแห่งอริยมรรค (มรรควิธีแก้ปัญหหรือมรรคาแห่งความดับทุกข์) คือ เป็นการฝึกฝนอบรมให้เกิดมีและเจริญงอกงาม ใช้ประโยชน์แก้ไขปัญหาดับทุกข์ได้ในที่สุด

การศึกษาพระพุทธศาสนาในสมัยหลังพุทธกาล

หลังจากพุทธปรินิพพานทรงมอบหมายงานพระศาสนาให้แก่พระภิกษุสงฆ์ทั้งหมด ให้เอาพระธรรมวินัยเป็นศาสดาแทนพระองค์ทำให้พระภิกษุสงฆ์สามารถที่จะสืบทอดหลักการบริหารจัดการคณะสงฆ์และรวมถึงการจัดการศึกษาของพระพุทธศาสนาด้วย โดยไม่ต้องมีพระศาสดาที่เป็น บุคคล และสามารถรวบรวมสังคายนาได้ เมื่อมีบุคคลจ้วงจาบหรือมีเจตนาทำลายพระธรรมวินัย นั้น

เป็นการวางรากฐานการศึกษาที่สำคัญที่สุด ถือว่าเป็นการวางแผนไว้ล่วงหน้าของพระพุทธองค์และพระสาวกผู้ใหญ่^{๖๕} โดยมีร่องรอยการวางแผนงานการศึกษาในครั้งนี้ในครั้งที่พระศาสดายังมีพระชนม์อยู่ ปรากฏในปาสาทิกสูตร ที่ขนิทาย ปาฎิกวรรคว่า^{๖๖}

พระจุนทะผู้ห่วยใยในพุทธพจน์ ได้ปรึกษากับพระอานนท์เรื่องการจัดระเบียบพระธรรมวินัยหรือรวบรวมพุทธพจน์ให้เป็นหมวดหมู่ เพื่อให้พระพุทธศาสนาดำรงอยู่ยั่งยืน และในสังคีตสูตรที่ขนิทาย ปาฎิกวรรค^{๖๗} ได้กล่าวถึงการจัดหมวดหมู่พระธรรมวินัย ซึ่งถือว่าเป็นการจัดหลักสูตรครั้งแรกโดยพระสาวก อันเนื่องมาจากการที่พระสารีบุตรได้เห็นสาวกนิครนถ์ ที่แตกแยกกันภายหลังที่ท่านศาสดามหาวีระดับขันธไป พระสงฆ์สาวกก็ได้แสดงศักยภาพของระบบสังฆะอย่างเต็มรูปแบบในด้านจัดการศึกษา นั่นคือ เมื่อพระธรรมวินัยถูกจ้วงจาบจากภิกษุชื่อว่าสุภทัช^{๖๘}

การศึกษาพระพุทธศาสนาในสมัยหลังพุทธกาลนั้น อาศัยการทรงจำของพระสาวก ในขั้นต้นยังไม่มีกำบังบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร สามารถมองรูปแบบการศึกษาได้จากรูปแบบในการสังคายนาร้อยกรองพระธรรมวินัย ในการเริ่มทำสังคายนาครั้งแรก จึงถือว่าเป็นต้นแบบแห่งการศึกษาพระพุทธศาสนาเชิงวิชาการได้ จนพัฒนาการมาเป็นพระไตรปิฎกภาษาต่างๆ ตามประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนาในปัจจุบัน การริเริ่มครานั้น ถือว่าเป็นรูปแบบการศึกษาพระพุทธศาสนาได้อย่างเป็นระบบ

การสังคายนา หมายถึง การร้อยกรองพระธรรมวินัย คือ การประชุมสงฆ์ จัดระเบียบหมวดหมู่พระพุทธรวจนะ แล้วรับทราบในที่ประชุมกันว่า ตกลงกันอย่างไร และก็มีกำบังท่องจำกันน้ำสืบๆ ต่อกันมา ในครั้งแรกๆ การสังคายนาปรารถนาเหตุความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา จึงจัดหมวดหมู่พระพุทธรวจนะไว้ ในครั้งต่อๆ มาปรากฏว่ามีการถือผิด ตีความหมายผิด ก็มีการชำระวินัยฉัยข้อที่ถือผิดตีความหมายผิดและชำระกันให้รู้ข้อผิดข้อถูก ชี้ขาดว่าควรเป็นอย่างไร แล้วก็ทำการสังคายนา โดยการทบทวนระเบียบเดิมบ้าง เพิ่มเติมของใหม่อันเป็นทำนองบันทึกเหตุการณ์บ้าง จัดระเบียบใหม่ในบางข้อบ้าง

ในระยะหลังๆ ก็ทำเพียงการจารึกลงในใบลาน การสอบทาน ข้อผิดในใบลาน ก็เรียกกันว่าการสังคายนา ไม่จำเป็นต้องมีเหตุการณ์ถือผิด เข้าใจผิดเกิดขึ้น แต่ความจริง เมื่อพิจารณารูปศัพท์แล้ว การสังคายนาก็เท่ากับ การจัดระเบียบ การปิดกวาดเช็ดถูให้สะอาด ทำขึ้นเมื่อไรก็มีประโยชน์เมื่อนั้น เหมือนการทำความสะดวก การจัดระเบียบในที่อยู่อาศัย

^{๖๕} ดูก่อนอานนท์ ธรรมและวินัยอันใด ที่เราแสดงแล้ว บัญญัติแล้วแก่เธอทั้งหลาย ธรรมและวินัยอันนั้น จะเป็นศาสดาของเธอทั้งหลาย โดยอันล่วงไปแห่งเรา.; ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๔๑/๑๗๘.

^{๖๖} ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๑๖๔-๑๗๗/๑๒๕-๑๓๘.

^{๖๗} ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๒๙๗-๓๐๒/๒๔๗-๒๕๐.

^{๖๘} วิ.จ. (ไทย) ๗/๔๓๗/๓๗๖.

การสังคายนา จึงแตกต่างจากการสวดปาติโมกข์ เพราะการสวดปาติโมกข์เป็นการทบทวนความจำของที่ประชุมสงฆ์ทุกกิ่งเดือน เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติพระวินัยโดยเฉพาะข้อบัญญัติที่เป็นหลักสำคัญในการปฏิบัติของพระภิกษุและภิกษุณี ส่วนการสังคายนาไม่มีกำหนดว่าต้องทำ แต่เมื่อคณะสงฆ์เห็นว่าระบบการทรงจำหรือพระธรรมวินัยที่เป็นแม่บทแห่งการศึกษาฝึกเพียร ก็จัดระเบียบชำระ ข้อถ้อยผิดเข้าใจผิดนั้นๆ แล้วจึงทำการสังคายนาตามโอกาสอันควร บางครั้งพระสงฆ์ในยุคนั้นๆ ทั้งๆ ไม่มีข้อถ้อยผิดเข้าใจผิด แต่เห็นความควรตรวจสอบชำระพระไตรปิฎก แก่ตัวอักษรหรือข้อความที่วิปลาสคลาดเคลื่อน ก็ถือว่าเป็นการสังคายนา

รูปแบบวิธีการศึกษาพระพุทธศาสนาหลังพุทธกาล การสังคายนา น่าจะเป็นรูปแบบต้นๆ ของระบบการศึกษาพระพุทธศาสนาเชิงวิชาการได้ ซึ่งมองจากความเป็นมาของพระไตรปิฎกหรือจากประวัติการสังคายนา ดังต่อไปนี้

การสังคายนาครั้งที่ ๑ เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานผ่านไปได้ ๗ วัน พระมหากัสสปเถระ พร้อมด้วยบริวารประมาณ ๕๐๐ รูป ได้ทราบจากปริพาชกท่านหนึ่งว่า พระพุทธเจ้าเสด็จปรินิพพาน ได้ ๗ วันแล้วขณะที่ท่านและบริวารพักอยู่ ณ เมืองปาวา ภิกษุทั้งหลายเมื่อได้ทราบข่าวต่างก็แสดงท่าทีต่อเหตุการณ์นั้นแตกต่างกัน คือ ท่านที่เป็นพระอริยบุคคล มีสติอดกลั้นด้วยคิดว่า สังฆารทั้งหลายไม่เที่ยง บุคคลจะได้สิ่งที่ยั่งยืนจากสังฆารทั้งหลายแต่ที่ไหน ฝ่ายท่านที่ยังมีราคะ โทสะ โมหะ อยู่ได้แสดงความเศร้าโศกเพราะปิยวิบโยคอย่างหนักว่า

“พระผู้มีพระภาคปรินิพพานเร็วนัก พระสุคตเสด็จปรินิพพานเร็วนัก จักขุแห่งโลกหายไปจากโลกเร็วนัก” ในขณะที่พระอริยบุคคลทั้งหลายได้แสดงความจริงแห่งสังฆาร เพื่อให้ภิกษุเหล่านั้นยอมรับตามพระพุทธดำรัสความว่า

ท่านทั้งหลายอย่าเศร้าโศกร่ำไรไปเลย พระผู้มีพระภาคได้ตรัสไว้ก่อนแล้วมิใช่หรือว่าเป็นต่าง ๆ ความเว้นความเป็นอย่างอื่นจากสัตว์และสังฆารทั้งหลายที่รักที่พอใจทั้งปวง ย่อมไม่อาจจะหาสิ่งที่ยั่งยืนจากสังฆารทั้งหลาย สิ่งใดเกิดแล้ว มีแล้ว อันปัจจัยปรุงแต่งแล้ว ต้องมีความแตกสลายไปเป็นธรรมดา การที่เราจะปรารถนาว่า ขอสิ่งนั้นอย่าสลายเลย ไม่เป็นฐานะที่จะมีได้

ท่านสุภัททวุฑฒบรพชิต กลับกล่าวปลอบโยนด้วยเหตุผลที่ต่างออกไปว่า “พวกเราพ้นจากมหาสมณะนั้นด้วยดีแล้ว เพราะเมื่อก่อนได้เบียดเบียนเราด้วยการตักเตือนว่า นี่ควรนี้ไม่ควรสำหรับพวกเราทั้งหลาย บัดนี้พวกเราสบายแล้วพวกเราต้องการทำอะไรก็ทำสิ่งนั้น ไม่ต้องการทำอะไรก็ไม่ต้องทำสิ่งนั้น”^{๖๙}

^{๖๙} วิ.ม.(ไทย) ๕/๓๐๓/๑๓๗.

คำพูดของท่านสุภัททวุฒบรพชิต ถือว่าเป็นการกล่าวจ้วงจาบ ขาดความเคารพต่อพระธรรมวินัยต่างๆ ที่ตนเองเป็นพุทธสาวก เสมือนผู้แสดงตนเป็นศัตรูต่อพระศาสนา แต่เนื่องจากเวลาใกล้การถวายพระเพลิงพระพุทธรูปพระมหาโกสปลเถระจึงไม่ได้กล่าวอะไรในขณะนั้น หลังจากถวายพระเพลิงพระพุทธรูปแล้ว พระมหาโกสปลเถระจึงนำเรื่องนี้เข้าประชุมสงฆ์ พร้อมกับเสนอให้มีการสังคายนาพระธรรมวินัย โดยให้เหตุผลว่า ถ้าปล่อยให้นานไป “สิ่งที่ไม่ใช่ธรรมวินัยจักเจริญ สิ่งที่เป็นธรรมวินัยจะเสื่อมถอย พวกอธรรมวาที อวินัยวาที ได้พวกแล้วจักเจริญ ฝ่ายธรรมวาที วินัยวาทีจะเสื่อมถอย”^{๗๐}

ในที่สุดมติที่ประชุมของพระเถระทั้งหลายในคราวนั้น กำหนดให้มีการสังคายนาพระธรรมวินัยโดยใช้การกสงฆ์ ๕๐๐ รูป เป็นพระอรหันต์ล้วนๆ เพื่อประกอบเป็นพระสังคีติกาจารย์และกำหนดให้ทำสังคายนาที่ถ้ำสัตตบรรณคูหา ข้างเขาเวภารบรรพตใกล้กรุงราชคฤห์^{๗๑} เมื่อพระมหาโกสปลเถระเลือกพระอรหันต์ทั้งหลายอยู่นั้น เลือกไปได้ครบ ๔๙๙ รูป ก็เกิดปัญหาคือสังคายนาครั้งนี้จะขาดพระอรหันต์ที่ไม่ได้ เพราะท่านทรงจำพระธรรมวินัยไว้ได้มาก แต่ถ้าจะเลือกท่านเข้าร่วมด้วย ผิดมติที่ประชุม เพราะยังเป็นพระโสดาบันอยู่ ในที่สุดที่ประชุมเสนอให้พระมหาโกสปลเถระเลือกพระอรหันต์เข้าไปด้วยโดยให้เหตุผลว่า

- แม้พระอรหันต์จะเป็นพระเสขบุคคลอยู่ แต่ท่านไม่ลำเอียงด้วยอคติ ๔ ประการ
- พระอรหันต์เถระเป็นเหมือนคลังพระสัทธรรม เพราะได้สดับจากพระพุทธเจ้าพระเถระทั้งหลายเป็นอันมาก

พระมหาโกสปลเถระจึงเลือกพระอรหันต์เถระเข้าร่วมในการสังคายนา และประกาศด้วยญัตติทุติยกรรมวาจาให้พระสงฆ์ทั้งปวงยอมรับญัตติ ๓ ประการ คือ

๑. ยอมรับให้พระเถระจำนวน ๕๐๐ รูป ที่คัดเลือกตามมติสงฆ์เป็นพระสังคีติกาจารย์มีหน้าที่ในการสังคายนาพระธรรมวินัย
๒. ใช้สัตตบรรณคูหา ข้างเวภารบรรพต กรุงราชคฤห์ เป็นที่ทำสังคายนา
๓. ห้ามพระอื่นนอกจากพระสังคีติกาจารย์ เข้าจำพรรษาในกรุงราชคฤห์ เพื่อสะดวกในการบิณฑบาต และป้องกันผู้ไม่หวังดีทำอันตรายแก่การสังคายนา

เมื่อพระสงฆ์ทั้งปวงลงมติยอมรับเป็นเอกฉันท์แล้ว พระสังคีติกาจารย์ทั้งหลายก็เดินทางเข้ากรุงราชคฤห์ ขอพระบรมราชูปถัมภ์จากพระเจ้าอชาตศัตรู เรื่องการซ่อมวิหาร ๑๘ ตำบลสร้างสถานที่ทำสังคายนา ซึ่งทางรับภาระเกี่ยวกับราชอาณาจักรทุกประการ พระอรหันต์เถระได้บำเพ็ญเพียรจนบรรลุอรหัตก่อนการทำสังคายนา จึงเป็นอันว่าการทำสังคายนาในคราวนั้น ทำโดย

^{๗๐} วิ.จ. (ไทย) ๗/๔๓๗/๓๗๖.

^{๗๑} วิ.จ. (ไทย) ๗/๔๓๗-๔๔๕/๓๗๕-๓๙๒.

พระอรหันต์ล้วน ๕๐๐ องค์ โดยลงมือทำหลังจากพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้วได้ ๓ เดือน พระมหากัสสปเถระ ทำหน้าที่ปูฉาพระวินัยและพระธรรม พระอุบาลีเถระกับพระอานนท์เถระ ทำหน้าที่วิสันษาพระวินัยและพระธรรมตามลำดับ โดยที่ประชุมกำหนดให้สังคายนาพระวินัยก่อน เพราะถือว่าพระวินัยเป็นรากแก้วของพระพุทธศาสนา เมื่อพระวินัยคงดำรงอยู่ พระพุทธศาสนาย่อมตั้งมั่น^{๗๒}

๓.๔.๑ รูปแบบการศึกษาในพระไตรปิฎก

ระบบการศึกษา ในพระพุทธศาสนาดั้งเดิมหรือที่ปรากฏในพระไตรปิฎก เป็นการศึกษาที่มีจุดศูนย์กลางแห่งการถ่ายทอดจากองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผ่านการเทศนาธรรมที่เรียกว่าระบบมุขปาฐะ แม้เหล่าพระอรหันต์ทั้งหลาย ก็ใช้ระบบมุขปาฐะในการอบรมผู้ที่เข้ามาสู่ระบบสังคัมพระพุทธศาสนาที่เรียกว่าพุทธบริษัท ๔ บางทีก็เรียกว่า สุตะ หรือคุณสมบัตินักศึกษาว่า พหุสุต^{๗๓} คือ

- ๑) พหุสุตดา ฟังมาก คือศึกษาเล่าเรียนไว้มาก
- ๒) ธตา จำได้ คือจับหลักหรือสาระสำคัญๆ ได้
- ๓) วจสาปริจิตา คล่องปาก คือท่องบ่นสาธยายจนคล่องแคล่ว
- ๔) มนसानุเปกขิตา ท่องจนขึ้นใจ คือเอาใจใส่นึกคิดอยู่เสมอ
- ๕) ทิฏฐิยา สุปฏิวิธธา ขบได้ด้วยทฤษฎี คือแทงตลอด หรือเข้าใจอย่างลึกซึ้ง ในเหตุและผลของปัญหานั้นๆ ซึ่งสามารถจัดเป็นหลักสูตรหรือรูปแบบได้ดังนี้ คือ

๒.๖.๑. ปรีชญา วัตถุประสงค์ และอุดมการณ์ : บทสะท้อนการศึกษาพระพุทธศาสนา

พระพุทธเจ้าขณะทรงพระเยาว์ ทรงได้รับการศึกษาเหมือนสามัญชน แต่ทรงมีพระปรีชาสามารถพิเศษเหนือคนอื่น จึงศึกษาศิลปศาสตร์ครบ ๑๘ ประการ และมีความเชี่ยวชาญเป็นพิเศษเมื่อเสด็จออก มหาภิเนษกรรมณ(บวช) ทรงเริ่มการศึกษากับอาจารย์อาหารดาบสและอุทกดาบสได้รับความรู้ในระดับหนึ่ง แต่ยังไม่เป็นที่พอพระทัย เนื่องจากทรงประสงค์มากยิ่งขึ้นไปกว่านั้น จึงออกแสวงหาสังฆธรรมด้วยพระองค์เอง ทรงใช้วิธีการลองผิดลองถูกอยู่เป็นเวลานาน ในที่สุดทรงบรรลุ วัตถุประสงค์ นับจากนั้นมา ทรงประกาศพระศาสนา ทรงวางรากฐานการศึกษาพระพุทธศาสนาโดยใช้เวลา ๔๕ พรรษา เมื่อทรงพิจารณาเห็นว่ามั่นคงดีแล้ว จึงเสด็จดับขันธปรินิพพาน การที่พระพุทธ

^{๗๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **ทศวรรษธรรมทัศน์พระธรรมปิฎก หมวดพุทธศาสตร์**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ ธรรมสภา, ๒๕๔๒), หน้า ๓๒.

^{๗๓} พระมหาปุรณะ ชาตเมโธ (โพธิ์นอก), “การศึกษาอิทธิพลของอายตนะ (สื่อ) ที่มีต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๑๑๑.

องค์ทรงเชื่อมั่นว่าพระพุทธศาสนามั่นคงดีแล้ว เพราะทรงเห็นว่า สิ่งที่เป็นแก่นเพื่อการดำรง ศาสน์ ได้รับการจัดสรรไว้อย่างเป็นระบบแล้วนั่นเอง

แก่นที่จะดำรงศาสน์มี ๓ อย่าง คือ

(๑) ปรียัติสัทธรรม คือ คำสั่งสอนที่จะต้องเล่าเรียน ได้แก่ พระพุทธพจน์

(๒) ปฏิบัติสัทธรรม คือ ปฏิปทาซึ่งจะต้องปฏิบัติ ได้แก่ มรรคมีองค์ ๘

(๓) ปฏิเวธสัทธรรม คือ ผลที่จะพึงบรรลุด้วยการปฏิบัติ ได้แก่ มรรค ผล นิพพาน^{๗๔}

ใน ๓ อย่างนี้ ปรียัติสัทธรรมถือเป็นแก่นพื้นฐานที่จะดำรงศาสน์ เป็นเกณฑ์กำหนดว่า พระพุทธศาสนายังมั่นคงดีหรือไม่ เมื่อปรียัติยังอยู่ พระพุทธศาสนาถือว่ายังมั่นคงอยู่ ความจริง ข้อปฏิบัติทั้งหมดในพระพุทธศาสนา เรียกว่า สิกขา ซึ่งแปลว่า การศึกษา ชีวิตของพระภิกษุสามเณรจึงอยู่ด้วยการศึกษามาแต่ครั้งพุทธกาล วัดเป็นศูนย์การศึกษามาแต่ครั้งพุทธกาล เป็นการศึกษาของมวลชนอย่างแท้จริง เพราะเปิดโอกาสให้คนทุกระดับชั้นทุกเพศทุกวัย คำว่า วัด ซึ่งนิยมใช้อยู่ในปัจจุบัน ตรงกับคำว่า วิหาร ในสมัยพุทธกาล เช่น เวฬุวันวิหาร เขตวันวิหาร

ประวัติศาสตร์การศึกษาพระพุทธศาสนา (Buddhist Education) นับเป็นส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์เกี่ยวกับการสร้างวัด การศึกษาทั้งหมดอยู่ในความดูแลของพระสงฆ์ ซึ่งได้รับความเคารพสูงส่งเป็นปูชนียบุคคลตั้งแต่ต้น กิจกรรมการศึกษาของพระสงฆ์ มีพื้นฐานอยู่บนคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ที่จะให้พระสงฆ์จาริกออกไปในโลกภายนอก เพื่อแสดงธรรมแก่ชาวโลก เห็นได้จากพระพุทธรูปในคราวส่งพระอรหันต์ ๖๐ รูป ไปประกาศศาสนาว่า “ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงจาริกไปเพื่อประโยชน์สุขแก่ชนจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์”^{๗๕}

จากพระพุทธรูปนี้ ทำให้วิถีชีวิตของพระสงฆ์ต้องเที่ยวจาริกไปเพื่อสั่งสอนประชาชนตลอดเวลา ก่อนที่จะมีการสร้างวัดเป็นที่อยู่อาศัย พระสงฆ์ผู้ทำหน้าที่สั่งสอน อาศัยอยู่ตามโคนไม้บ้าง กลางแจ้งบ้าง เมื่อมีการสร้างวัดกลายเป็นที่พักแก่พระสงฆ์อย่างแพร่หลาย การศึกษาพระพุทธศาสนายิ่งเจริญรุ่งเรืองมากขึ้น

๒.๖.๒. บรรพชาและอุปสมบท : กรอบในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างครูกับศิษย์

การศึกษาพระพุทธศาสนาเริ่มต้น เมื่อพระพุทธเจ้าทรงอุปสมบทให้อัญญาโกณฑัญญะ ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน แขวงเมืองพาราณสี พระองค์ตรัสว่า จงเป็นภิกษุมาเถิด ธรรมอันเรากล่าวดีแล้ว จงประพฤติพรหมจรรย์เพื่อทำที่สุดทุกข์โดยชอบเถิด^{๗๖}

^{๗๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๓๒๓.

^{๗๕} วิ.ม.(ไทย) ๔/๓๒/๒๗.

^{๗๖} เถอภิกษุสัมปทา คือ วิธีการบรรพชาอุปสมบทที่พระศาสดาทรงตรวจสอบด้วยพระองค์เอง เป็น

ต่อจากนั้นในระยะต่อมาพระพุทธเจ้าจึงทรงอนุญาต ให้พระภิกษุบรรพชาอุปสมบท กุลบุตรได้ โดยวิธีการเปล่งวาจาถึงพระรัตนตรัย (ติสรณคณุปสัมปทา)^{๗๗} ทรงกำหนดให้ผู้ที่เข้ามา บวชต้องมีครูซึ่งเรียกว่า อุปัชฌาย์ หน้าที่ของอุปัชฌาย์เรียกว่า สัทธิวาหาริกวัตร ส่วนศิษย์ซึ่งเรียกว่า สัทธิวาหาริก มีหน้าที่ซึ่งต้องปฏิบัติต่ออุปัชฌาย์เรียกว่า อุปัชฌายวัตร ต่อมา เมื่อทรงอนุญาตให้สงฆ์ อุปสมบทกุลบุตรได้ด้วยพิธีที่เรียกว่า ญัตติจตุตถกรรมอุปสัมปทา มีกระบวนการซับซ้อนยิ่งขึ้น ทรง กำหนดหน้าที่ของอาจารย์ซึ่งต้องปฏิบัติต่อศิษย์ เรียกว่า อันตเวาสิกวัตร และทรงกำหนดหน้าที่ ซึ่ง ศิษย์ต้องปฏิบัติต่ออาจารย์ เรียกว่า อาจริยวัตร นอกจากนี้ หน้าที่ระหว่างครูกับศิษย์นี้ ถือเป็น วัฒนธรรมประเพณีอันดีงามต่อกัน ความสัมพันธ์ระหว่างครูกับศิษย์อยู่ในฐานะเหมือนบิดากับบุตร ดัง พระพุทธดำรัสว่า

ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตอุปัชฌาย์ อุปัชฌาย์จักเข้าไปตั้งจิตสนิทสนมในสัทธิวาหาริกฉน บุตร สัทธิวาหาริกจักเข้าไปตั้งจิตสนิทสนมในอุปัชฌาย์ฉนบิดา เมื่อเป็นเช่นนี้ อุปัชฌาย์และสัทธิวาหาริก จักมีความเคารพ ยำเกรงประพุดติกลมเกลียวกัน จักถึงความเจริญงอกงามไปบุญลย์ ในธรรมวินัยนี้

พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตวัตร คือ ข้อปฏิบัติหรือธรรมเนียมปฏิบัติต่อกันของคนในสังคม แห่งการศึกษา^{๗๘} ซึ่งเป็นหน้าที่ของบุคคลพึงปฏิบัติต่อกัน เพื่อให้มีความผูกพันกันขั้นพื้นฐาน เป็น เหมือนสถาบันครอบครัว พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตไว้เพื่อให้บุคคลได้ปฏิบัติต่อกันโดยให้เป็นระบบที่ เกื้อกูลต่อการศึกษา โดยมีวัตรระหว่างบุคคลต่อบุคคลดังนี้

- ๑) อาคันตุกวัตร ว่าด้วยวัตรปฏิบัติของภิกษุผู้จรรยา^{๗๙}
- ๒) อาวาสิกวัตร ว่าด้วยวัตรปฏิบัติของภิกษุผู้อยู่ในอาวาส^{๘๐}
- ๓) คมิกวัตร ว่าด้วยวัตรปฏิบัติของภิกษุผู้ออกเดินทาง^{๘๑}

วิธีการในยุคแรก มี ๒ แบบ คือ (๑) ถ้าบุคคลผู้ที่จะเข้ามายังไม่บรรลุนิติภาวะก็จะมีพุทธดำรัสว่า เธอจงเป็นภิกษุ มาเถิด ธรรมอันเรากล่าวดีแล้ว เธอจงประพฤติพรหมจรรย์เพื่อทำที่สุดโดยชอบเถิด ; วิ.ม. (บาลี) ๔/๑๘/๑๖; (ไทย) ๔/๑๘/๒๕., (๒) ถ้าบุคคลนั้นได้บรรลุนิติภาวะแล้ว ก็จะมีพุทธดำรัสว่า เธอจงเป็นภิกษุมาเถิด ธรรมอันเรากล่าวดีแล้ว เธอจงประพฤติพรหมจรรย์เถิด; วิ.ม. (บาลี) ๔/๒๘/๒๓ ; (ไทย) ๔/๒๘/๓๖.

^{๗๗} ติสรณคณุปสัมปทา คือ วิธีการรับสมาชิกที่ทรงอนุญาตให้พระสาวกดำเนินการตรวจสอบและรับ แทน ด้วยการรับไตรสรณคณณ์ โดยผู้ประสงค์จะบรรพชาต้องปลงผมโกนหนวด และนุ่งห่มจีวรเรียบร้อยแล้วกราบ เท้าของภิกษุ ประณมมือกล่าวคำปฏิญาณตนถึงพระรัตนตรัยตามคำของภิกษุ ๓ ครั้งก็เป็นอันเสร็จ ; วิ.ม.(บาลี)๔/ ๓๔/๒๙ ; วิ.ม.(ไทย) ๔/๓๔/๔๓.

^{๗๘} วิ.จ. (บาลี) ๗/๓๕๖- ๓๕๖/๑๕๓- ๒๐๓; (ไทย) ๗/๓๕๖- ๓๕๖/๒๒๒ - ๒๖๗.

^{๗๙} วิ.จ. (ไทย) ๗/๓๕๗/๒๒๓ -๒๒๕.

^{๘๐} วิ.จ. (ไทย) ๗/๓๕๙/๒๒๖- ๒๒๗.

^{๘๑} วิ.จ. (ไทย) ๗/๓๖๑/๒๒๗-๒๒๘.

- ๔) อนุโมทนาวัตร ว่าด้วยวัตรปฏิบัติในการอนุโมทนา^{๘๒}
 ๕) ภัตตคัควัตร ว่าด้วยวัตรปฏิบัติในโรงฉัน^{๘๓}
 ๖) ปิณฑจาริกวัตร ว่าด้วยวัตรปฏิบัติของภิกษุผู้เที่ยวบิณฑบาต^{๘๔}
 ๗) อารัญญิกวัตร ว่าด้วยวัตรปฏิบัติของภิกษุผู้อยู่ป่า^{๘๕}
 ๘) เสนาสนวัตร ว่าด้วยวัตรปฏิบัติในเสนาสนะ^{๘๖}
 ๙) ชันตฆรววัตร ว่าด้วยวัตรปฏิบัติในเรือนไฟ^{๘๗}
 ๑๐) วัจจุกวัตร ว่าด้วยวัตรปฏิบัติในโรงไฟ^{๘๘}

วัตรปฏิบัติทั้ง ๑๐ ประการนี้เป็นข้อปฏิบัติของภิกษุในส่วนบุคคลที่จะต้องเอื้อเพื่อ ซึ่งนอกจากจะเป็นเรื่องระหว่างบุคคลต่อบุคคลแล้ว จะเห็นว่ามีความสัมพันธ์กับการใช้สมบัติส่วนรวมของสงฆ์ ตลอดถึงการปฏิบัติตนในแต่ละโอกาสแต่ละสถานที่ให้เหมาะสมด้วย เพื่อเป็นส่วนเสริมให้เกิดบรรยากาศแห่งความปรารถนาดีต่อกัน อันเป็นปัจจัยหลักที่จะทำให้กระบวนการศึกษามีความเป็นกัลยาณมิตรต่อกันและกัน ยังมีวัตรระหว่างภิกษุกับภิกษุอีก ๔ ประการซึ่งเป็นระบบความสัมพันธ์ที่เอื้อไปถึงการศึกษทั้งหมด และเป็นกระบวนการที่ครอบคลุมทุกๆ มิติในการศึกษา ได้แก่

๑) สัทธีวิหาริกวัตร^{๘๙} คือวัตรปฏิบัติของอุปัชฌาย์ที่พึงปฏิบัติต่อสัทธีวิหาริกของตน พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตแก่อุปัชฌาย์ให้ปฏิบัติแก่สัทธีวิหาริก ซึ่งเป็นเสมือนบุตรของตน เช่น

- (๑) ปกครอง ดูแลอบรมสั่งสอนให้ประพฤติดีปฏิบัติชอบ
- (๒) ให้การศึกษา
- (๓) ให้การสงเคราะห์ด้วยปัจจัย ๔
- (๔) ช่วยป้องกันความเสื่อม
- (๕) ดูแลรักษาในเวลาสัทธีวิหาริกอาพาธ เป็นต้น

^{๘๒} วิ.จ. (ไทย) ๗/๓๖๒/๒๒๘-๒๒๙.

^{๘๓} วิ.จ. (ไทย) ๗/๓๖๓/๒๓๐-๒๓๒.

^{๘๔} วิ.จ. (ไทย) ๗/๓๖๕/๒๓๓-๒๓๕.

^{๘๕} วิ.จ. (ไทย) ๗/๓๖๗-๓๖๘/๒๓๕-๒๓๗.

^{๘๖} วิ.จ. (ไทย) ๗/๓๖๙-๓๗๐/๒๓๗-๒๓๙.

^{๘๗} วิ.จ. (ไทย) ๗/๓๗๑/๒๓๙-๒๔๑.

^{๘๘} วิ.จ. (ไทย) ๗/๓๗๓-๓๗๔/๒๔๑-๒๔๓.

^{๘๙} วิ.จ. (บาลี) ๗/๓๗๗/๑๘๐-๑๘๔; (ไทย) ๗/๓๗๗/๒๕๐-๒๕๖; วิ.ม. (บาลี) ๔/๖๗/๖๔; (ไทย) ๔/๖๗/๘๘-๙๒.

๒) อุปัชฌาย์วัตร^{๙๐} คือวัตรปฏิบัติของสังฆวิহারิกที่พึงปฏิบัติต่ออุปัชฌาย์ของตน พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตแก่สังฆวิহারิกให้ประพฤติปฏิบัติต่ออุปัชฌาย์ ซึ่งเปรียบเสมือนบิดาผู้ให้กำเนิด เช่น

- (๑) เอาใจใส่ปรนนิบัติรับใช้
- (๒) ตั้งใจศึกษาเล่าเรียนตามที่ท่านอบรมพร่ำสอน
- (๓) พยายามป้องกันมิให้ความเสื่อมเสียเกิดแก่ท่าน
- (๔) รักษาหัวใจของท่าน มีความเคารพนับถือตลอดเวลา
- (๕) และคอยดูแลเมื่อท่านอาพาธ เป็นต้น

๓) อันตเววสิกวัตร^{๙๑} คือวัตรปฏิบัติของอาจารย์ที่พึงปฏิบัติต่ออันตเววสิกของตน พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตแก่อาจารย์ให้ประพฤติปฏิบัติต่ออันตเววสิก เช่น

- (๑) อนุเคราะห์ด้วยการให้ที่อยู่อาศัย
- (๒) ให้การสงเคราะห์ด้วยปัจจัย ๔
- (๓) ให้การอบรมพร่ำสอนเพื่อให้เกิดความประพฤติดีปฏิบัติชอบ เป็นต้น

๔) อางจริยวัตร^{๙๒} คือวัตรปฏิบัติของอันตเววสิกที่พึงปฏิบัติต่ออาจารย์ พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตแก่อันตเววสิกให้ปฏิบัติต่ออาจารย์ของตนผู้ให้ที่อยู่อาศัยและให้การสงเคราะห์อื่นๆแก่ตน เช่น

- (๑) เอาใจใส่ปฏิบัติรับใช้
- (๒) ตั้งใจศึกษาเล่าเรียนตามที่ท่านอบรมพร่ำสอน เป็นต้น

เมื่ออุปัชฌาย์กับสังฆวิহারิกทะเลาะต่อการปฏิบัติหน้าที่ของตนหรือปฏิบัติหน้าที่อย่างมีอคติ พระพุทธองค์ก็ทรงปรับโทษแต่ละฝ่ายไว้ด้วย กล่าวคือ เมื่อสังฆวิহারิกไม่ประพฤติชอบในอุปัชฌาย์ พระองค์ก็ทรงปรับโทษเป็นอาบัติทุกกฏ และทรงอนุญาตให้อุปัชฌาย์ประณามคือขับไล่สังฆวิহারิกได้ และเมื่อถูกประณามแล้วสังฆวิহারิกจะต้องขอมาอุปัชฌาย์ จะไม่ขอมาไม่ได้ เพราะมีความผิด คือ ทรงปรับอาบัติทุกกฏไว้เหมือนกัน ในกรณีที่สังฆวิহারิกมาขอมาแล้วอุปัชฌาย์ไม่รับการขอขมานั้น อุปัชฌาย์ก็จะมี ความผิด โดยพระพุทธเจ้าทรงปรับโทษเป็นอาบัติทุกกฏ ถ้าอุปัชฌาย์ประณามสังฆวิহারิกที่ประพฤติชอบ หรือไม่ประณามสังฆวิহারิกที่ประพฤติมิชอบ

^{๙๐} วิ.จ. (บาลี) ๗/๓๗๕-๓๗๖/๑๗๔-๑๘๐; (ไทย) ๗/๓๗๗/๒๔๔-๒๕๐; วิ.ม. (บาลี) ๔/๖๔-๖๖/๕๗-๕๙; (ไทย) ๔/๖๔-๖๖/๗๙-๘๗.

^{๙๑} วิ.จ. (บาลี) ๗/๓๘๑-๓๘๒/๑๘๙-๑๙๓; (ไทย) ๗/๓๘๑-๓๘๒/๒๖๑-๒๖๘; วิ.ม. (บาลี) ๔/๗๙/๘๓; (ไทย) ๔/๗๙/๑๑๒-๑๑๖.

^{๙๒} วิ.จ. (บาลี) ๗/๓๗๙-๓๘๐/๑๘๔-๑๘๙; (ไทย) ๗/๓๗๙-๓๘๐/๒๕๖-๒๖๑; วิ.ม. (บาลี) ๔/๗๔-๗๘/๗๕-๗๘; (ไทย) ๔/๗๔-๗๘/๑๐๒-๑๑๒.

อุปัชฌาย์ก็มีความผิดเหมือนกัน ซึ่งเหตุแห่งการประณามนั้น คือ สัทธินิหาริกไม่มีความรัก ไม่มีความเลื่อมใส ไม่มีความละเอียด ไม่มีความเคารพ และไม่มีความหวังดีในอุปัชฌาย์ ส่วนสัทธินิหาริกที่มีความรัก มีความเลื่อมใส มีความละเอียด มีความเคารพ และมีความหวังดีในอุปัชฌาย์อยู่ เมื่ออุปัชฌาย์ไปประณามย่อมมีโทษคือต้องอาบัติทุกกฏ^{๙๓} สำหรับอันเตวาสิกกับอาจารย์นั้น เมื่อแต่ละฝ่ายประพฤตินิชอบต่อกัน พระพุทธองค์ก็ทรงอนุญาตให้ปรับโทษไว้เหมือนกันกับอุปัชฌาย์กับสัทธินิหาริก^{๙๔}

๒.๖.๓. หลักสูตร วัตถุประสงค์ และการเรียนการสอน

การศึกษาในพระพุทธศาสนาดั้งเดิมแบ่งเป็น ๒ ฝ่าย คือ

๑. คันถุระ ศึกษาฝ่ายคัมภีร์, ธุระคือการเรียนพระคัมภีร์, การศึกษาปริยัติธรรม^{๙๕} เรียกอีกอย่างว่า คำสอนฝ่ายปริยัติ^{๙๖} คำสอนที่จะต้องเล่าเรียนหรือจะต้องซ้ำของ ได้แก่ นวังกส์ตฤสาสน์ คำสอนของพระศาสดามือองค์ ๙ คือ^{๙๗}

(๑) สุตตะ - พระสูตรทั้งหลาย รวมทั้งวินัยและนิตเทส

(๒) เคยยะ - ความที่มีร้อยแก้วและร้อยกรองผสมกัน ได้แก่พระสูตรที่มีคาถาทิ้งหมด

(๓) เวยยาकरणะ - ไวยากรณ์ คือความร้อยแก้วล้วน ได้แก่ พระอภิธรรมปิฎกทิ้งหมด และพระสูตรที่ไม่มีคาถา เป็นต้น

(๔) คาถา - ความร้อยกรองล้วน เช่น ธรรมบท เถรคาถา เถรีคาถา เป็นต้น

(๕) อุทาน - ได้แก่พระคาถาพุทธอุทาน ๘๒ พระสูตร

(๖) อิติวุตตกะ - พระสูตรที่เรียกว่าอิติวุตตกะ ๑๑๐ สูตร ที่ตรัสโดยนัยว่า วุตตัง เหน้งภควตา

(๗) ชาตกะ - ชาตก ๕๕๐ เรื่อง

(๘) อัပ္ภุตธรรม - เรื่องอัศจรรย์ คือพระสูตรที่กล่าวถึงข้ออัศจรรย์ต่างๆ

(๙) เวทลละ - พระสูตรแบบถามตอบที่ทำให้เกิดความรู้และความพอใจซักถามยิ่งๆ ขึ้นไป เช่น จูฬเวทลลสูตร มหาเวทลลสูตร เป็นต้น

๒. วิปัสสนาธุระ คือ ธุระฝ่ายวิปัสสนา, ธุระด้านการเจริญวิปัสสนา, กิจพระศาสนาในด้านการบำเพ็ญกรรมฐาน^{๙๘} เรียกอีกอย่างว่า คำสอนฝ่ายปฏิบัติ, คำสอนที่จะต้องปฏิบัติ ได้แก่ สัมมา

^{๙๓} วิ.ม. (บาลี) ๔/๖๘/๖๙-๗๑; (ไทย) ๔/๖๘/๙๒ -๙๖.

^{๙๔} วิ.ม. (บาลี) ๔/๘๐-๘๑/๘๘-๙๑; (ไทย) ๔/๘๐-๘๑/๑๑๗-๑๒๐.

^{๙๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๓๒.

^{๙๖} ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๒๓๒/๑๗๕.

^{๙๗} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๒๗๘/๒๖๘; อง.ปณจก. (ไทย) ๒๒/๗๓/๙๘.

^{๙๘} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๒๗๗.

รูปแบบการเรียนการสอน เน้นการโต้วาทีและอภิปราย โดยเฉพาะเมื่อสอนคนที่นับถือลัทธิอื่นอยู่ก่อนแล้ว มีอาจารย์ประจำ คือ อุปัชฌาย์และอาจารย์ และอาจารย์พิเศษซึ่งหมายถึงผู้เชี่ยวชาญ พิเศษเฉพาะเรื่อง เช่น พระอุบาลีผู้เชี่ยวชาญในพระวินัย พระอานนท์ผู้เชี่ยวชาญในพระสูตร พระสารีบุตรผู้เชี่ยวชาญในเรื่องปัญญา พระโมคคัลลานะผู้เชี่ยวชาญในเรื่องฤทธิ์ พระอนนรุทธะผู้เชี่ยวชาญในเรื่อง ฌาน ท่านเหล่านี้ จะบรรยายพิเศษในบางโอกาส

รูปแบบและวิธีการให้การศึกษที่ใช้ประสบความสำเร็จมาแล้ว พอสรุปได้ดังนี้

(๑) วิธีการให้การศึกษแบบสนทนา สำหรับใช้ในการเริ่มสร้างศรัทธา โดยการสนทนาเพื่อสร้างความเข้าใจในพระธรรมวินัย จนอยากที่จะปฏิบัติตาม

(๒) วิธีการให้การศึกษแบบบรรยาย สำหรับใช้ในที่ประชุมใหญ่ มีจำนวนผู้เข้ารับการศึกษามาก และมีพื้นฐานในองค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนาพอสมควร แต่ต้องการความรู้ความเข้าใจเพิ่มเติม เช่น ในคราวทรงแสดงธัมมจักกัปปวัตตนสูตร^{๑๐๐} และในคราวทรงแสดงพระโอวาทปาติโมกข์ เป็นต้น

(๓) วิธีการให้การศึกษแบบปุจฉาวิสัชนา วิธีนี้จะใช้เมื่อมีผู้ถามปัญหา บางทีก็ใช้ในการให้ความรู้แก่พระสาวกผ่านการถามตอบกับเจ้าลัทธิอื่น ๆ ที่มาทดสอบความรู้ของพระองค์

(๔) วิธีการให้การศึกษแบบวางข้อฝึกหัดคือ พระวินัยใช้เมื่อมีกรณีตัวอย่าง เช่น เมื่อมีบุคคลทำผิดพระวินัยจะทรงชี้แจงผลเสียหายที่จะเกิดแก่ส่วนรวม แล้วทรงแสดงธรรมที่เหมาะสมกับกรณีนั้นๆ ให้รับทราบร่วมกัน

บุคคลผู้ได้รับการศึกษาภายในพระพุทธศาสนา เมื่อพัฒนาตามระบบที่พระพุทธเจ้าทรงวางไว้ ย่อมได้รับผลการศึกษิตามสมควรแก่การปฏิบัติของตน

การศึกษาสำหรับคฤหัสถ์

ตามธรรมดาชีวิตภิกษุย่อมอาศัยคฤหัสถ์ในด้านภัตตาหารและบริหารต่างๆโดยหลักการแล้วภิกษุจะได้รับภัตตาหารประจำวันมาโดยการออกบิณฑบาต แต่อาจรับนิมนต์ไปฉันที่บ้านทายก ทายิกาหรือฝ่ายหลังจะมาถวายภัตตาหารที่วัดก็ได้^{๑๐๑} การปฏิบัติเช่นนี้ย่อมทำให้ชีวิตภิกษุต้องขึ้นอยู่กับสังคมคฤหัสถ์ และทำให้ภิกษุต้องพบปะกับชาวบ้านทุกวัน ภิกษุจะต้องพิจารณาอยู่เนืองนิตย์ ดังพุทธพจน์ที่ว่า “ความเป็นอยู่ของเราเนื่องด้วยผู้อื่น”^{๑๐๒} เพื่อที่จะได้ปฏิบัติจริงจัง ทั้งต่อความเพียรในธรรมสมบัติส่วนตน และต่อการบำเพ็ญประโยชน์แก่คฤหัสถ์ กิจประการหลังอันมีลักษณะเป็นการ

^{๑๐๐} วิ.ม.(บาลี) ๔/๑๓-๑๖/๑๓ -๒๕; (ไทย) ๔/๑๓ -๑๖/๒๐-๒๔; ส.ม. (บาลี) ๑๙/๑๐๘๑/๓๖๗; (ไทย) ๑๙/๑๐๘๑/๕๒-๕๕; ขุ.ป.(บาลี) ๓๑/๓๐/๓๕๘; (ไทย) ๓๑/๓๐/๔๘๓ -๔๘๕.

^{๑๐๑} วิ.ม. (ไทย) ๔/๘๗/๑๐๖.

^{๑๐๒} อง.ทสก. (ไทย) ๒๔/๔๘/๙๒.

ให้และรับซึ่งกันและกันนี้ ภิกษุย่อมกระทำได้โดยตรงเมื่อออกบิณฑบาต^{๑๐๓} และในโอกาสอื่นๆ ตามควร ความสัมพันธ์อันเกื้อกูลแก่กันและกันระหว่างภิกษุกับคฤหัสถ์นี้ พระพุทธเจ้าได้ทรงย้ำไว้ดังนี้

ภิกษุทั้งหลาย เหล่าพราหมณ์และผู้ครองเรือนย่อมเป็นผู้มีอุปการะมากแก่เธอทั้งหลาย เพราะเขาเหล่านั้น ย่อมอุปถัมภ์เธอด้วยจีวรและบิณฑบาต ทั้งเสนาสนะ และหยูกยา อันจำเป็นในยามเจ็บไข้ ฉันทใดก็ฉันทนั้น เธอทั้งหลาย ก็ย่อมเป็นผู้มีอุปการะอย่างมาก แก่เหล่าพราหมณ์และผู้ครองเรือน เพราะเธอย่อมสั่งสอนธรรมอันไพเราะ แก่เขาเหล่านั้น.. ดังนี้แล ภิกษุทั้งหลายพรหมจรรย์นี้ จึงอยู่บำเพ็ญด้วยการอาศัยซึ่งกันและกัน เพื่อกระทำที่สุดแห่งทุกข์ทั้งปวง^{๑๐๔}

กล่าวคือ ภิกษุควรให้การศึกษาและทำประโยชน์แก่ชุมชนคฤหัสถ์ โดยการแนะนำสั่งสอน มิใช่เพียงเพื่อเป็นการตอบแทนคุณแก่กันเท่านั้น แต่การกระทำเช่นนี้เป็นสิ่งที่ภิกษุควรกระทำด้วยอำนาจคุณธรรม คือ เมตตากรุณาแก่ชนทั้งหลายโดยตรงทีเดียว ดังที่พระพุทธองค์ทรงตอกย้ำอย่างหนักแน่น เมื่อครั้งที่ทรงส่งพระสาวกรุ่นแรกออกไปประกาศพระศาสนาในพรราชาแรกแห่งพุทธกิจ ดังความในพระบาลีว่า

ภิกษุทั้งหลาย เธอจงจาริกไป เพื่อประโยชน์ของชนหมู่มาก เพื่อความสุขของชนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูล และความสุขแก่เทวดา และ มนุษย์ทั้งหลาย^{๑๐๕}

กิจของภิกษุในการทำประโยชน์ต่อชนทั้งหลาย ทั้งในแง่เป็นการเจริญเมตตาและในแง่การให้และรับซึ่งกันและกัน จะเห็นได้ชัดยิ่งในคำเทศนา ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงแสดงแก่สังคาลกมาณพ ดังปรากฏในสุตตปิฎกในสุตตปิฎกว่า

คฤหัสถ์ย่อมบำรุงภิกษุสมณะดังทิศเบื้องบน ดังนี้

- (๑) จะทำสิ่งใด ก็ทำด้วยเมตตา
- (๒) จะพูดสิ่งใด ก็พูดด้วยเมตตา
- (๓) จะคิดสิ่งใด ก็คิดด้วยเมตตา
- (๔) ต้อนรับด้วยความเต็มใจ
- (๕) อุปถัมภ์ด้วยปัจจัย ๔

^{๑๐๓} ดูตัวอย่างใน ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๖๗๙/๓๑๔.

^{๑๐๔} ขุ.อิติ.(ไทย)๒๕/๒๘๗/๓๑๔.

^{๑๐๕} วิ.ม.(ไทย)๔/๓๒/๒๗.

ภิกษุสมณะย่อมอนุเคราะห์คฤหัสถ์ ในฐานะทิศเบื้องบน ดังนี้

- (๑) ห้ามปรามจากความชั่ว
- (๒) ให้ตั้งอยู่ในความดี
- (๓) อนุเคราะห์ด้วยความปรารถนาดี
- (๔) ให้ได้ฟังในสิ่งที่ไม่เคยฟัง
- (๕) อธิบายสิ่งที่เคยฟังแล้วให้แจ่มแจ้ง
- (๖) บอกทางสวรรค์ คือ วิธีสร้างความสุขความเจริญให้^{๑๐๖}

เพราะฉะนั้น การให้การศึกษแก่คฤหัสถ์ จึงเป็นการจัดการศึกษาในมิติทางสังคม เป็นการประกาศเผยแผ่คำสอนด้วยการส่งเสริมให้มีการศึกษาและปฏิบัติ^{๑๐๗} โดยทรงจัดแบ่งการจัดการศึกษแก่คฤหัสถ์ ดังนี้

- (๑) การส่งเสริมงานด้านการเผยแผ่
- (๒) การจัดส่งบุคคลไปทำงานด้านการเผยแผ่ในที่ต่างๆ
- (๓) การตรวจเยี่ยมแนะนำการเผยแผ่

การเผยแผ่ธรรมในสมัยพุทธกาลนั้น ทรงให้วิธีการเผยแผ่หรือการให้การศึกษ โดยอาศัยสภาพสิ่งแวดล้อม บุคคล และวัตถุประสงค์ของ รวมถึงหมู่คณะ จารีตประเพณี สามัญสำนึกอุปนิสัย และระดับภูมิปัญญาของผู้ฟังว่าอยู่ในระดับไหนควรฟังธรรมเบาหรือหนัก ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าพระพุทธองค์ทรงใช้วิธีการเผยแผ่และให้การศึกษอย่างสุขุมคัมภีรภาพ อธิบายให้คนฟังเข้าใจอย่างแจ่มแจ้ง ชักจูงให้คนฟังสนใจอยากฟังมีจิตใจที่คล้อยตามรสแห่งพระธรรมเทศนามากยิ่งขึ้น สอนให้คนฟังเกิดความมั่นใจในผลแห่งการปฏิบัติมีความเพียรยิ่งขึ้นไป และต้องการให้ทุกคนที่ฟังมีความสุข ไม่เบื่อในการฟังไม่เบื่อในกุศลธรรมและเกิดฉันทะในคำสอนของพระองค์

พระพุทธองค์ทรงเผยแผ่พระพุทธศาสนาเริ่มต้นด้วยปรัชญาพื้นฐานคือมีความเป็นกัลยาณมิตรที่ดีงามและมีปัญญา คือ โยนิโสมนสิการ เป็นคุณสมบัติพระนักเผยแผ่ คุณสมบัติภายนอกคือบุคลิกภาพ และคุณสมบัติภายใน คือคุณธรรมต่างๆ^{๑๐๘} การเผยแผ่หลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา นับเป็นการประกาศสัจธรรมให้ขจรกระจายไปสู่แคว้นต่างๆน้อยใหญ่และทรงมอบให้เป็นธุระ ภาระหน้าที่ในการเผยแผ่แก่พระสาวกทุกรูปจะต้องช่วยกันปฏิบัติภารกิจนี้

^{๑๐๖} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๗๒/๒๑๖.

^{๑๐๗} วิ.ม.(ไทย) ๔/๓๒/๔๐.

^{๑๐๘} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พุทธวิธีในการสอน, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท โยเอ็นจี การพิมพ์จำกัด, ๒๕๕๒), หน้า ๑๐.

หลักสูตรและวิชาพระพุทธศาสนา จะเป็นการเรียนวิชาพื้นฐานทั่วไปซึ่งประกอบด้วย วิชาอักษร ภาษาบาลี การศึกษาพระไตรปิฎก และการศึกษาพระพุทธธรรม รวมทั้งวิชาวิชาที่เรียนเชิงปฏิบัติ ได้แก่ วิชาฝึกเทศน์ และสวดทำนองต่างๆ วิชาเหล่านี้จะค่อยๆ ศึกษาตั้งแต่ระดับสามเณรขึ้นไปจนถึงพระภิกษุในวัดทุกวัด

การเรียนการสอนวิชาชีพพิเศษ เนื่องจากการบวชเรียนของพระภิกษุมิได้มีหมายความว่า จะเป็นพระภิกษุตลอดไป อาจลาสิกขาออกมาเป็นฆราวาสเมื่อใดก็ได้ ดังนั้น ทางวัดจึงจัดให้มีวิชาอื่นๆ แก่พระภิกษุ สามเณร ที่ผ่านการศึกษาก่อนแล้วจะสามารถออกมาประกอบอาชีพได้ตามที่ตนเองสนใจ และมีความถนัดอันเกิดจากการศึกษาในระหว่างบวชเรียน ข้อนี้นับว่าระบบการศึกษาของวัดได้จัดขึ้นเพื่อให้สอดคล้องกับสภาพของผู้เรียน และให้ได้ประโยชน์ทั้งทางด้านการพระศาสนาและการอาชีพพร้อมกันไป นอกเหนือจากวิชาการสามัญและวิชาปริยัติธรรมดังกล่าวแล้ว การศึกษาพิเศษในวัดนับว่าได้รับการสนับสนุนให้มีการศึกษากันอย่างจริงจัง และกว้างขวางทุกสำนัก วิชาชีพหลายระดับตั้งแต่ต้นจนถึงระดับสูงสุด ดังนี้

วิชาชีพเบื้องต้น เริ่มตั้งแต่การเย็บปักซ่อมแซมผ้าจีวรของพระภิกษุสามเณร การทำไม้กวาด การทำร่ม การทำบ้องไฟ การทำกลอง การเผาอิฐ การช่างไม้เบื้องต้น การจักรสาน ฯลฯ วิชาชีพเบื้องต้นเหล่านี้ สามารถนำมาใช้ได้ทันทีเป็นต้นว่าการทำไม้กวาด การทำร่ม เพื่อใช้สอย วิชาช่างไม้เบื้องต้นให้พระเณรสามารถสร้างตู้พระไตรปิฎกซ่อมแซมอาคาร สนับสนุนอุปกรณ์เท่าที่ทำได้

วิชาชีพชั้นสูง สันนิษฐานว่าเป็นวิชาชีพที่จะต้องศึกษาเล่าเรียนอย่างให้ได้ผลเลิศเพื่อนำไปใช้งานได้นั้น แต่ละสำนักคงจะจัดการเรียนวิชานี้ได้ไม่มีทุกวัด ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเจ้าอาวาสจะให้ความสนใจเรื่องใด สำนักนั้นก็พยายามหาความชำนาญในสาขานั้นๆ ถ้าศิษย์สามารถสืบเจตนารมณ์ของพระอาจารย์ต่อไปได้วิชานั้นๆ ก็จะคงเจริญอยู่กับวัดนั้นต่อไปเป็นเวลานาน อาจจะได้แก่วิชาชีพดังต่อไปนี้ คือ วิชาแพทย์หรือหมอยา วิชาโหราศาสตร์ วิชาช่างก่อสร้าง วิชาช่างเงิน วิชาช่างทอง ช่างแกะสลัก ช่างทำกุฏิ วิหาร พระอุโบสถ วิชาหล่อพระพุทธรูปและอื่นๆ ที่สามารถทำได้และเหมาะสมแก่สมณะสารูปของสงฆ์

การศึกษาของไทยในยุคโบราณนี้ ขึ้นอยู่กับวัดและพระภิกษุในวัดนั้นๆ เป็นส่วนใหญ่ บุตรหลานของชนชั้นสูงและบุตรหลานสามัญชนที่เป็นชายเมื่อเจริญวัยพอสมควรแล้วบิดามารดาก็จะพาเข้าวัดมอบตัวเป็นศิษย์ของพระเพื่อให้พระได้ใช้สอย ขณะเดียวกันก็ให้พระช่วยอบรมสั่งสอนด้านการอ่าน การเขียน และความรู้ด้านทางธรรมให้แก่บุตรหลานของตนด้วยเพื่อความมุ่งหวังให้เกิดความรู้และความสามารถ คือ

๑) ความมุ่งหมายของการศึกษา ขึ้นอยู่กับสถาบันที่ให้ศึกษา เช่น บ้าน เน้นด้านการประกอบอาชีพสืบทอดต่อกันมา ส่วนวัดนั้นเน้นทางด้านจริยธรรม วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี อบรมให้เป็นคนดีมีศีลธรรม ในด้านของวัง เป็นแหล่งรวมนักปราชญ์ราชบัณฑิต จึง

จัดการศึกษาได้อย่างกว้างขวางทั้งด้านพุทธศึกษา จริยศึกษา อาชีวศึกษา นอกจากนี้ยังมี การศึกษาเกี่ยวกับการปกครองวิชาทหารและอื่นๆ อีกด้วย สรุปว่าความมุ่งหมายของการศึกษาคือ การถ่ายทอดวัฒนธรรมและความอยู่รอดของประเทศชาติด้วย

๒) มีการศึกษาเพียงสายเดียวที่ถือว่าสำคัญ คือการศึกษาพระไตรปิฎก

๓) ด้านของหลักสูตร ไม่แน่นอนขึ้นอยู่กับครูผู้สอนเป็นสำคัญ ประกอบด้วยความต้องการของผู้เรียน และลักษณะวิชาที่ถ่ายทอด แบ่งได้เป็น ๓ ระดับ คือ

(๓.๑) ขั้นต้น พระจะสอนให้ศิษย์รู้จักการอ่าน การเขียนภาษา ตลอดไปถึง อักษรขอมและภาษามครด้วย

(๓.๒) ขั้นกลาง ก็สอนให้ความรู้ด้านศิลปวิทยาเพื่อการครองชีพ เช่น วิชาช่าง ต่างๆ อบรมสั่งสอนให้เป็นผู้มีศีลธรรม รู้ขนบธรรมเนียมประเพณีของสังคม

(๓.๓) ขั้นสูง จะสอนวิชาการด้านอักษรศาสตร์ คือความรู้ด้านโคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน วิชาโหราศาสตร์ และไสยศาสตร์ เป็นต้น

๔) แบบเรียน อาศัยคัมภีร์ทางศาสนาเป็นหลัก

๕) สถานที่เรียน ไม่แน่นอน ส่วนใหญ่จะเป็นวัด อาจเป็นศาลาการเปรียญ หอฉัน วิหาร ในวังก็อาจเป็นพระตำหนัก ส่วนบ้านก็อาจเป็นลานบ้านหรือครัวก็ได้

๖) ครู ขึ้นอยู่กับสำนักการศึกษา อาจเป็นพระภิกษุ ปราชญ์ราชบัณฑิต ช่างวิชาชีพร่างๆ และบิดามารดา

๗) นักเรียน ขึ้นอยู่กับสำนักศึกษา คือ

บ้าน ก็เป็นบุตรหลานของชาวบ้านทั้งหญิงและชาย

วัด บุตรหลายชายของชาวบ้าน ภิกษุสามเณรและเด็กวัด

วัง ราชโอรส ธิดา บุตรหลานเจ้านายที่ถวายตัวเพื่อเข้ารับราชการ

๘) กระบวนการเรียนการสอน การถ่ายทอด ยึดวัฒนธรรมพุทธศาสนาเป็นหลักมุ่งศึกษาให้รู้และปฏิบัติธรรม พร้อมกันนั้นก็มุ่งผดุงคำสอนของพระพุทธศาสนาไว้มิให้เสื่อมคลายด้วยการเน้นความจำมิให้วิบัติหรือผิดแผกไปจากต้นฉบับ การเรียนการสอนเน้นการท่องจำเพื่อนำไปปฏิบัติให้เกิดผลอย่างแท้จริง

๙) เป็นการจัดการเรียนการสอนภายใต้อิทธิพลความเชื่อที่ผู้จัดการศึกษามีต่อศาสนาที่ตนนับถือ ซึ่งมุ่งให้ผู้เรียนรับรู้ในสิ่งที่ เป็นธรรมวินัย เป็นสัจจะแก่นสารแห่งการดำเนินชีวิต

การศึกษาพระปริยัติธรรมในสมัยอดีต จึงถือว่าสถานที่ศึกษา คือ “วัด” ผู้บริหารและผู้จัดการศึกษาคือ พระสงฆ์ พระเป็นครูสอน ครูที่สอนในสมัยนี้มี ๓ รูป คือ เจ้าอาวาสทำหน้าที่เป็นครูใหญ่ พระที่มีพรรษาสูงกว่า ๕ พรรษาขึ้นไปสอนพระภิกษุและพระที่มีพรรษาน้อยสอนเด็กวัด^{๑๐๙}

อย่างไรก็ตาม การศึกษาในสมัยอดีตเป็นการศึกษาในวัด ซึ่งไม่มีมาตรฐานแน่นอน และอยู่ในวงจำกัดเฉพาะเพศชายเท่านั้น ความมุ่งหมายเน้นหลักของพุทธศาสนาเป็นสำคัญ การเรียนการสอนจัดขึ้นที่วัด มีพระสงฆ์ทำหน้าที่เป็นครู

เป้าหมายของการศึกษาพระปริยัติธรรม

หลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมมีวัตถุประสงค์หลักอยู่ที่การสืบต่อความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับคำสั่งสอนของพระพุทธองค์จากพระไตรปิฎก^{๑๑๐} พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่ให้ความสำคัญกับการศึกษาเป็นอย่างมาก จนสามารถกล่าวได้ว่าระบบปฏิบัติทั้งหมดในพระพุทธศาสนาก็คือระบบแห่งการศึกษาหรือฝึกฝนพัฒนาตนเองตั้งเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า ไตรสิกขา^{๑๑๑} ทั้งนี้ ก็เพราะพระพุทธศาสนาถือว่าการศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญที่สุด ที่จะทำให้นุชนมีชีวิตที่องงามจนบรรลุถึงอิสรภาพขั้นสูงสุด การให้ความสำคัญต่อการศึกษานี้ จะเห็นชัดเมื่อมองถึงบริบทแรกของการสร้างชุมชนสงฆ์และชีวิตบรรพชิต เริ่มต้นตั้งแต่การบวช ซึ่งครั้งแรกพระพุทธเจ้าก็ได้ทรงบอกถึงเป้าหมายของการบวชไว้อย่างชัดเจนว่า “พรหมจรรย์นี้เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่ายโดนส่วนเดียว เพื่อคลายกำหนด เพื่อดับ เพื่อสงบระงับ เพื่อรู้อย่างยิ่ง เพื่อตรัสรู้ เพื่อนิพพาน”

สรุป พัฒนาการส่งเสริมการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนาที่กล่าวมาในนี้ เป็นข้อมูลที่สามารถให้เห็นวิธีการศึกษาที่รับช่วงกันมาในแต่ละยุคสมัยจากการศึกษาที่เป็นไปเพื่อดับทุกข์โดยตรง ขยายมาสู่การจัดการศึกษาให้เป็นระบบโรงเรียนพระปริยัติธรรมในการศึกษาพระพุทธศาสนาสมัยใหม่ การจัดการศึกษาในพระพุทธศาสนาที่ปรากฏเป็นหลักสูตรพระปริยัติธรรม ก็ถือว่าเป็นการศึกษาพระพุทธศาสนาในเชิงวิชาการอย่างหนึ่ง เพราะอย่างน้อยหลักสูตรก็ถูกตีความใหม่ผ่านบริบทและยุคสมัยของประเทศไทยในรัชกาลที่ ๔ และรัชกาลที่ ๕ นั้นเพราะวิธีคิดเชิงวิทยาศาสตร์แบบตะวันตกเริ่มมีอิทธิพลเข้ามาสู่สังคมไทย และหลักสูตรพระปริยัติธรรมนี้ก็ถูกปรับมาในแต่ละยุคตามที่วิจัยแสดงว่ามีการอธิบายตามยุคสมัยนั้นๆ เพื่อให้เหมาะสมกับผู้เรียนจนถึงปัจจุบัน

^{๑๐๙} กรมการศาสนา, ประวัติการศึกษาของคณะสงฆ์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๗), หน้า ๙.

^{๑๑๐} จุไรรัตน์ แสนใจรักษ์, “พัฒนาการการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย พ.ศ. ๒๔๘๙-๒๕๒๗”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๑), หน้า ๑๘๕.

^{๑๑๑} สนิท ศรีคำแดง, พุทธศาสนากับหลักการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : นีลนาการพิมพ์, ๒๕๓๔), หน้า ๑๕๔.

๓.๕ ประโยชน์และคุณค่าการสร้างเครือข่าย

ประโยชน์และคุณค่าทางเครือข่ายพุทธศาสนา และข้อวัตรปฏิบัติของชาวพุทธ ได้เข้ามามีอิทธิพลต่อการปรับท่าที ความคิด ความเชื่อ พฤติกรรม และพิธีกรรมต่างๆ ทำให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างสมดุลทั้งภายนอกและภายใน และนำคนเข้าสู่ระดับจิตใจที่ประณีต สามารถรับความจริง เข้าใจธรรมชาติของสรรพสิ่ง เข้าใจตนเอง เข้าใจผู้อื่น เรียนรู้วิธีการ หรือมรรคที่จะดำรงชีวิตให้มีความทุกข์น้อยลงๆ ปฏิบัติตามข้อบัญญัติที่ลดการเบียดเบียนกัน ลดความเห็นแก่ตัว ลดความโลภ ความโกรธ ความหลง จนสามารถเข้าใจชีวิตที่เป็นอุดมคติ ผลที่ได้รับ คือ ผู้ปฏิบัติธรรมมีความโลภ โกรธ หลง และเห็นแก่ตัวน้อยลง ทำให้การเอารอดเอาเปรียบซึ่งกันและกัน และการเอาเปรียบสิ่งแวดล้อมธรรมชาติน้อยลง ด้วยความเชื่อถือและศรัทธาจากสื่อผู้นำทางจิตวิญญาณ “ปุ่จารย์” มัคทายก

ภาคเหนือ เป็นดินแดนเก่าแก่มีกลุ่มชนที่เรียกตัวเองว่า ไท หรือลาว ได้ตั้งถิ่นฐานอยู่ในที่ราบระหว่างเขา มีวิวัฒนาการมายาวนานในการดำรงชีพ และจัดระบบความสัมพันธ์ของตนเอง และเกี่ยวข้องกับโลกภายนอกน้อยกว่า ภาคกลางและภาคใต้ แต่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกัน นอกจากนั้นยังสัมพันธ์กับชาติพันธุ์อื่นๆ เช่น ละว้า มอญ เป็นต้น ธรรมชาติของล้านนาที่มีธรรมชาติแวดล้อมอุดมสมบูรณ์ งดงาม และวัฒนธรรมหรือวิถีชีวิตที่ได้มีการพัฒนาไว้ดีแล้ว โดยเฉพาะในทางศาสนาและศิลปะ อีกทั้งอัยาศัยไมตรี ของคนล้านนา อ่อนโยน อ่อนน้อม เป็นเสน่ห์ดึงดูดให้คนในภูมิภาคอื่นๆ ยอมรับนับถือวัฒนธรรมล้านนา ภูมิปัญญาสั่งสมของล้านนาที่บัญญัติไว้ในวรรณกรรมล้านนา ล้วนสะท้อนให้เห็นคติ ความเชื่อ ปรีชาญาณ จริยธรรม สุนทรียภาพ และธรรมเนียมปฏิบัติที่มีคุณค่าสูงจากสื่อผู้นำทางจิตวิญญาณ

๓.๕.๑ ด้านร่างกายและพฤติกรรม

ประโยชน์ในทางพฤติกรรมต้องมีปัจจัยพื้นฐาน ต้องมีข้อมูลเก่า หรือภูมิปัญญาเก่า มีองค์ความรู้เก่า มีสถานภาพเก่าเป็นตัวเริ่มต้น แล้วมีคนนำเอาปัจจัยพื้นฐานนั้นมาเชื่อมต่อ โดยอาศัยประสบการณ์ของตนเอง และอาจผนวกด้วยสิ่งที่เป็นญาณทัศนะ หรือความฉลาดหลักแหลมของผู้ที่ก่อให้เกิด ถ้าประกอบด้วย ๓ ส่วนนี้แล้ว จะเกิดเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นขึ้นมา ในปัจจัยพื้นฐานจะเห็นเรื่องประเพณีและศาสนาเป็นหลัก สภาพแวดล้อมเป็นตัวประกอบ ในสิ่งเหล่านี้จะมีวิถีมีพลังในตัวของมันเอง ทรัพยากรและสภาพแวดล้อมที่มีอยู่ในแต่ละพื้นที่แต่ละท้องถิ่น บางตัวไม่มีวิถีไม่มีพลัง แต่บางตัวมีวิถีมีพลังในตัวของมัน นักปราชญ์หรือปราชญ์ชาวบ้าน “ปุ่จารย์” จะต้องนำสิ่งเหล่านี้มาพิจารณาว่า วิธีใดเอามาเสริมยอดได้ พลังใดจะเกิดประโยชน์กับชุมชนท้องถิ่น เพราะฉะนั้นความเป็นท้องถิ่นหรือสภาพความเป็นท้องถิ่น ก็คือ “ภูมิ” มาจากรากศัพท์ก็คือ ภู ภาวะ ภพ ซึ่งคือ ที่อยู่ ที่เป็น ที่มี เพราะฉะนั้นภูมิปัญญาท้องถิ่นต้องไม่ลืมว่า พื้นที่ ที่ก่อให้เกิดความรู้ใหม่ขึ้นมาในแหล่งนั้น เป็นตัว

สำคัญที่สุด เพราะฉะนั้นคนญี่ปุ่นที่มีสภาพทรัพยากรต่างกับคนไทยแน่นอน คือ ภูมิปัญญาจะเกิดเหมือนกันไม่ได้ เพราะภูมิปัญญาต้องอาศัยพื้นที่ ภูมิปัญญาชาวเหนือจะไม่เหมือนภูมิปัญญาชาวใต้ หรือภูมิปัญญาชาวอีสาน เพราะทรัพยากรต่างกัน ตัวอย่างเช่น ภูมิปัญญาในการทำเครื่องดักจับปลาของชาวใต้จะต่างกับภาคเหนือหรือภาคอีสาน เพราะฉะนั้นตัวหลักของการเกิดภูมิปัญญาก็คือ สภาพพื้นที่ในแต่ละแหล่ง

ส่วนที่สำคัญที่สุด คือ คน ทั้งนี้เพราะคน คือ ผู้ที่จะนำเอาปัจจัยพื้นฐานมาเชื่อมต่อกับประสบการณ์ของตนเอง คนที่ทำให้เกิดภูมิปัญญา ถ้าไม่มีประสบการณ์เกี่ยวกับเรื่องนั้นๆ เป็นการยากที่จะทำให้เกิดภูมิปัญญาได้ ดังนั้นคน คือ ตัวสำคัญที่จะเข้าไปทำให้สิ่งนั้นเกิดการจัดการที่ดีขึ้นมาจัดการด้วยสติปัญญา และด้วยทักษะที่ได้จากประสบการณ์ บางทีอาจจะลองผิดลองถูก ในที่สุดเมื่อปัจจัยพื้นฐานมาผสมผสานกับวิธีการจัดการ จึงเรียกว่า ภูมิปัญญา ซึ่งภูมิ คือ พื้นที่ปัจจัย ส่วนปัญญา คือ วิธีการจัดการที่ต้องใช้สติปัญญานั้นเอง

๓.๕.๒ ด้านจิตใจ

ประโยชน์และคุณค่าด้านจิตใจเป็นเรื่องนามธรรม คือศาสนพิธีเป็นสิ่งจำเป็นที่จะต้องมีการสืบทอดให้ผู้ปฏิบัติหน้าที่ได้มีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องตามหลักของพิธีและประเพณีนิยม เพื่อสร้างมาตรฐานการปฏิบัติศาสนพิธีให้ถูกต้องและเป็นไปในแนวทางเดียวกัน จึงมีความจำเป็นที่จะต้องเผยแพร่ความรู้ด้านการปฏิบัติงานศาสนพิธีให้มีความแพร่หลาย นำความรู้และประสบการณ์ในการปฏิบัติงานพิธีไปถ่ายทอดให้คนในชุมชนได้ใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติให้ถูกต้องตามโบราณประเพณี และมีความเป็นระเบียบเรียบร้อยเหมาะสม

ผู้เป็นศาสนพิธีกร/มัคนายก/ปุ๋จรรย์ ให้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับ การจัดกิจกรรมด้านศาสนพิธีให้มีความชำนาญจนสามารถนำไปปฏิบัติ และให้คำแนะนำแก่ผู้อื่นได้ และเพื่อร่วมกันอนุรักษ์สืบสานศิลปวัฒนธรรมประเพณีของชาติ ให้มีการสืบทอดเป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันเป็นสิ่งที่น่าภาคภูมิใจของประชาชนชาวไทยตลอดไป

บุคคลมีเสรีภาพในการนับถือศาสนา ปฏิบัติตามศาสนธรรม ศาสนบัญญัติ พิธีกรรมตามความเชื่อถือของตน ให้สามารถเผชิญความเสื่อมถอยด้านคุณธรรมและจริยธรรม และการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมที่หลากหลายภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ ซึ่งส่งผลให้สังคมไทยมีความเป็นวัตถุนิยมให้ความสำคัญกับศีลธรรมและวัฒนธรรมที่ดิ่งมลง ในการเสริมสร้างความเข้มแข็งและพัฒนาบทบาทของสถาบันหลักทางสังคมให้เอื้อต่อการพัฒนาคน สร้างค่านิยมให้คนไทยภูมิใจในวัฒนธรรมไทย และยอมรับความแตกต่างของความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่ลดปัญหาความขัดแย้งทางความคิด และสร้างความเป็นเอกภาพในสังคม สร้างเครือข่ายความร่วมมือทางวัฒนธรรมร่วมกับประชาคมโลก ให้เกิดการไหลเวียนทางวัฒนธรรมและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้อมูลข่าวสาร

“มัคนายก/ปุ่จารย์” คือ ผู้ดำเนินรายการหรือผู้ดำเนินการในพิธี เป็นบุคคลที่ช่วยให้ พิธีกรรมดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย และถูกต้องตามประเพณี ตามความเหมาะสมของงานนั้น ผู้ที่เป็นพิธีกรจะต้องประกอบด้วย คุณสมบัติของพิธีกร, หน้าที่และความรับผิดชอบของพิธีกร และข้อควรระวังในการเป็นพิธีกร ดังนี้ คุณสมบัติที่ดี คือ (๑) มีความรู้เรื่องศาสนพิธี และพิธีกรรมต่างๆ เป็นอย่างดี (๒) มีความสามารถในการพูดในที่สาธารณะ (๓) รู้จักใช้คำพูดได้อย่างถูกต้องตามกาลเทศะ บุคคล และสถานที่ (๔) พูดชัดเจน ฉะฉาน เสียงดัง ฟังชัด (๕) มีปฏิภาณไหวพริบ รู้จักแก้ปัญหาเฉพาะหน้าที่เกิดขึ้น (๖) มีมนุษยสัมพันธ์เข้ากับคนได้ทุกกลุ่ม

หน้าที่และความรับผิดชอบ (๑) เป็นผู้ดำเนินพิธีกรรมให้เป็นไปตามขั้นตอน (๒) คอยประสานงานกับฝ่ายต่างๆ ในพิธี (๓) จัดลำดับความสำคัญของพิธีแต่ละขั้นตอนอย่างเหมาะสม (๔) ควรศึกษาพิธีกรรมและรายละเอียดของกำหนดการต่างๆ ให้ดี ข้อควรระวังในการเป็นศาสนพิธีกร (๑) ระมัดระวังการใช้ศัพท์ ยศ ชื่อบุคคล และคำราชาศัพท์ ถ้าไม่แน่ใจ ไม่ควรพูด ให้สอบถามผู้รู้ หรือศึกษาให้ดีกว่าก่อน โดยเฉพาะงานหลวงหรืองานราชพิธี (๒) แต่งกายสุภาพเหมาะสมกับพิธีกรรม (๓) ควรเตรียมอุปกรณ์ในพิธีให้พร้อมก่อนพิธีจะเริ่ม (๔) การกล่าวคำอาราธนาต่างๆ ไม่ควรเอื้อนคำจนเกินงาม หรือใช้น้ำเสียงใกล้เคียงกับประธานสงฆ์ ควรกล่าวตามด้วยน้ำเสียงปกติ

๓.๕.๓ ด้านสติปัญญา

ประโยชน์และคุณค่าด้านสติปัญญา กล่าวคือเป็นบุญกิริยาวัตถุอันก่อเกิดทางสติปัญญา เป็นแนวทางให้พุทธศาสนิกชนประพฤติบุญตามหลักการดังกล่าว ข้างต้นและทำให้เกิดพุทธศาสนพิธีต่างๆ ขึ้น คือ เมื่อพุทธศาสนิกชนทำบุญไม่ว่าจะปรารถนาเหตุใดๆ ก็ให้เข้าหลักบุญกิริยาวัตถุทั้ง ๓ ประการนี้ ศาสนพิธี ซึ่งมีอยู่เป็นจำนวนมาก เมื่อแยกเป็นหมวด แบ่งออกได้เป็น ๔ หมวดด้วยกัน คือ

(๑) หมวดกุศลวิธี ว่าด้วยพิธีบำเพ็ญกุศล กุศลพิธี ได้แก่ การบำเพ็ญกุศล เป็นเรื่องศาสนพิธีต่างๆ อันเกี่ยวข้องด้วยการ อบรม อันตั้งงามทางพระพุทธศาสนาเฉพาะตัวบุคคล ซึ่งจะทำให้ผู้ศึกษาได้รับ ความรู้ความฉลาด ส่วนใหญ่เป็นพิธีของสงฆ์ เป็นพิธีที่สงฆ์พึงปฏิบัติเพื่อ ความดีงาม ในพระวินัย ทั้งส่วนตัวผู้ปฏิบัติและหมู่คณะบางอย่างเป็นจารีตนิยม ปฏิบัติสืบๆ กันมาเป็นพิธีประเพณี ของสงฆ์ หรือ พิธีประเพณีของหมู่คณะ ตัวอย่างเช่น พิธีแสดงตนเป็นพุทธมามกะ พิธีรักษาอุโบสถ พิธีเวียนเทียน ในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา พิธีวันเข้าพรรษา พิธีวันออกพรรษา พิธีสังฆอุโบสถ ฯลฯ

(๒) หมวดบุญพิธี ว่าด้วยพิธีทำบุญ บุญพิธี ได้แก่ พิธีทำบุญเนื่องด้วยประเพณีในครอบครัวของพุทธศาสนิกชน เป็นประเพณีเกี่ยวกับการดำรงชีวิตของคนไทยทั่วไป เช่นการฉลองความเป็นสิริมงคล ความโศกเศร้า เสียใจ ฯลฯ บุญพิธีโดยหลักใหญ่ มี ๒ ประการ คือ (๑) ทำบุญงานมงคล ได้แก่ การทำบุญในโอกาสต่างๆ เพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ตนเองและญาติสนิทมิตรสหาย เช่น การทำบุญขึ้นบ้านใหม่ พิธีอุปสมบท เป็นต้น และ(๒) ทำบุญงานอวมงคล ได้แก่ การทำบุญเพื่อ

ความสุขความเจริญแก่ผู้อื่นที่ตนควรสงเคราะห์หรือที่ควรบูชา การทำบุญเกี่ยวกับการตาย เช่น การทำบุญหน้าศพ การทำ บุญอุทิศบรรพบุรุษ เป็นต้น แต่ละประเภทมีความมุ่งหมายและเหตุผล ตลอดถึงระเบียบปฏิบัติพิธีแตกต่างกันออกไปเป็นกรณีๆ ซึ่งงานทำบุญนั้นๆจะสำเร็จเป็นบุญพิธีอย่างแท้จริงย่อมสำคัญอยู่ที่พิธีสงฆ์ ถ้าฝ่ายสงฆ์ผู้ประกอบพิธีปฏิบัติ ไม่ถูกต้อง หรือ ขาดเหตุผลโดย รู้เท่าไม่ถึงการณ์แล้ว อาจเป็นเหตุให้บุญพิธีทั้งหมดกลายเป็นความศักดิ์สิทธิ์ หรือผิด วัตถุประสงค์ของฝ่ายเจ้าภาพได้

(๓) หมวดทานพิธี ว่าด้วยพิธีถวายทาน พิธีถวายทานต่างๆ เรียกว่า ทานพิธี การถวายทาน คือ การถวายวัตถุที่ควรให้ เป็นทานนี้เรียกว่า “ทานวัตถุ” จำแนกไว้ ๑๐ ประการ คือ (๑) ภัตตาหาร (๒) น้ำ รวมทั้งเครื่องดื่มอันควรแก่สมณบริโภค (๓) ผ้า เครื่องนุ่งห่ม (๔) ยานพาหนะ (๕) มาลัยและดอกไม้ เครื่องบูชาชนิดต่างๆ (๖) ของหอม หมายถึง เครื่องบูชาชนิดต่างๆ (๗) เครื่องลูบไล้ หมายถึงเครื่องสุขภัณฑ์สำหรับชำระร่างกายให้สะอาด (๘) เครื่องที่นอนอันควรแก่สมณะ (๙) ที่อยู่อาศัย มีกุฏิเสนาสนะ และเครื่องสำหรับเสนาสนะ และ(๑๐) เครื่องตามประทีป มีเทียน ตะเกียง น้ำมันตะเกียงและไฟฟ้า เป็นต้น ทั้ง ๑๐ ประการนี้ ควรแก่การถวายเป็นทานแก่ภิกษุ สามเณร เพื่อใช้สอย หรือ บูชาพระตามสมควร การถวายทานนี้นิยมถวาย ๒ อย่าง คือ

๑. ปาฏิบุคลิกทาน เป็นการถวายเฉพาะเจาะจงเฉพาะรูปนั้น รูปนี้ ซึ่งไม่จำเป็นต้องมีพิธีกรรมอะไรในการถวาย เพราะผู้ถวายเกิดศรัทธาจะถวายสิ่งใดแก่ภิกษุ สามเณรรูปใด จัดสิ่งนั้นมอบถวายเฉพาะรูป

๒. สังฆทาน เป็นการถวายไม่เจาะจงรูปใดมอบเป็นของกลางให้สงฆ์จัดเฉลี่ยกัน ใช้สอยเองสำหรับการถวายสังฆทานเป็นการถวายสงฆ์เกี่ยวกับพระสงฆ์ส่วนรวมในวัด จัดเป็นการสงฆ์จึงเป็นเรื่องเกี่ยวเนื่องด้วยพิธีกรรมโดยเฉพาะการถวายและการอนุโมทนา ของสงฆ์ย่อมมีพิธีปฏิบัติ

(๔) หมวดปกิณกะพิธี ว่าด้วยพิธีเบ็ดเตล็ด เป็นพิธีเบ็ดเตล็ดเกี่ยวกับวิธีการปฏิบัติในการประกอบ ศาสนพิธีต่างๆ ซึ่งแต่ละประการมีวิธีปฏิบัติโดยเฉพาะ เช่น

- การสวดมนต์ไหว้พระของนักเรียน
- การแสดงความเคารพ
- การจัดโต๊ะหมู่บูชา
- การอาราธนาต่างๆ
- การประเคนของพระ
- การกรวดน้ำและอนุโมทนา ฯลฯ

ซึ่งบทบาทหน้าที่ของ “ปุ๋จาร์ย” ที่ผ่านไปตามขนบธรรมเนียมประเพณีแบบล้านนากำลัง ถูกลดทอนลงไปเรื่อยๆ ด้วยกระแสโลกวิวัฒน์ และพฤติกรรมการใช้ชีวิตของพุทธศาสนิกชนได้เปลี่ยนแปลงไปเป็นอย่างมาก ดังนั้น “ปุ๋จาร์ย” ที่ได้รับการเรียนรู้ในเรื่องศาสนพิธีที่เพิ่มมากขึ้น จะสามารถรู้และเข้าใจในธรรมเนียมปฏิบัติในพิธีกรรม ทางศาสนาที่ทันยุคทันสมัยมากยิ่งขึ้น ซึ่งเป็น

รูปแบบเดียวกันทั่วไป ยิ่งรู้กว้างขวางและประณีตเพียงใด ก็ย่อมจะเป็นประโยชน์อันไพศาลแก่พระพุทธรศาสนาเพียงนั้น เพราะพิธีแต่ละอย่างย่อมมีเหตุมีผล และจุดมุ่งหมายทุกพิธี ถ้าไม่ศึกษาให้รู้เหตุผลและจุดมุ่งหมายอย่างลึกซึ้งแท้จริงแล้วก็อาจจะไม่เข้าใจเรื่องของพิธีบางประการ และปฏิบัติผิดเพี้ยนจนเกินกว่าเหตุก็ได้ซึ่งจำเป็นต้องศึกษาให้ละเอียดลึกซึ้งเป็นขั้นๆ ขึ้นไป โดยลำดับจะได้เป็นประโยชน์แก่ตนเองและแก่พระพุทธรศาสนาอย่างแท้จริง แม้พิธีกรรมหรือ พุทธรศาสนาพิธีจะมีใช้แก่นแท้ ของพระพุทธรศาสนาแต่ก็มีประโยชน์เป็นอย่างยิ่ง กล่าวคือ

๑. ได้ระลึกถึงคุณของพระรัตนตรัย และคุณความดีต่างๆ พร้อมกับตั้งใจแน่วแน่ที่จะทำความดี

๒. ก่อให้เกิดความสามัคคีในการประกอบศาสนพิธีแต่ละครั้งมีคนเข้าร่วมเป็นจำนวนมากทุกเพศ ทุกวัย และอาจมาจากต่างถิ่นเมื่อมีการกระทำและแนวคิดไปในทางเดียวกันศาสนพิธีจึงเป็นตัวประสานความรัก ความสามัคคีให้เกิดขึ้นในหมู่คณะ

๓. สร้างความเป็นระเบียบ ในขั้นตอนศาสนพิธีมีการปฏิบัติหลายประการ ทั้งเกี่ยวข้องกับสถานที่ ข้าวของเครื่องใช้ในการจัดวาง รวมถึงแนวปฏิบัติ จึงเป็นการฝึกให้มีระเบียบไปในตัว

๔. เกิดคุณค่าทางใจ เป็นความปิติ อิ่มเอิบ การประกอบศาสนพิธีทางพระพุทธรศาสนาล้วนเป็นบ่อเกิดแห่งความสุข ความเบิกบานใจ

๕. รักษาความเป็นเอกลักษณ์ของชาติ พิธีกรรมที่เกิดขึ้นในสังคมไทย เพราะพิธีกรรม คือ วัฒนธรรมที่บ่งบอก ถึงความเป็นชาติไทยป็นมรดกทางภูมิปัญญาที่คงอนุรักษ์สืบทอดกันมา

๓.๕.๔ ด้านสังคม

คุณค่าของเครือข่ายมัคทายก

๑. สะท้อนความคิด ความเชื่อของคนในสังคมล้านนาอดีตได้เป็นอย่างดี

๒. ปลุกจิตสำนึกให้คนล้านนาหวงแหนรักษาประเพณีวัฒนธรรมพุทธรศาสนาแบบล้านนาไว้ให้ดำรงอยู่สืบไปและตระหนักถึงคุณค่าของวรรณกรรม

การเปลี่ยนแปลงทางสังคม มัคทายกหรือ ปู่จารย์ อาจเกิดจากปัจจัยต่างๆ ดังนี้ คือ

๑. ทรัพยากรและสภาพแวดล้อม อย่างน้อยทรัพยากรและสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป ทำให้ภูมิปัญญาเกิดความแตกต่าง และเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลง ภูมิปัญญาจะหยุดนิ่งไม่ได้ เพราะสภาพแวดล้อมทรัพยากรมันเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา

๒. คตินิยมวัฒนธรรม ต้องคำนึงถึงคตินิยมที่เปลี่ยนแปลงไป หรือสภาพของวัฒนธรรมที่โยงโย เพราะสิ่งเหล่านี้จะทำให้เกิดพลวัตตลอดเวลา ตัวอย่างเช่น วัฒนธรรมของพาดิษยนิยม ที่ภูมิปัญญา

ต้องเอามาขายเป็นมูลค่าหรือตัวเงิน แต่ในวัฒนธรรมชุมชนหรือท้องถิ่น บางทีค่าที่มีมากกว่านั้น คือ สิ่งที่เป็น “คุณค่า” ที่ไม่ใช่มูลค่าหรือตัวเงิน คุณค่า คือ ค่าที่เป็นคุณ ไม่ได้สัมผัสด้วยรูปธรรมในเชิงวัตถุนิยม

๓. ประโยชน์ใช้สอย ประโยชน์ใช้สอยก็เป็นปัจจัยที่ทำให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีผลวัด ตัวอย่างเช่น สถาปัตยกรรมพื้นบ้านของปักษ์ใต้ที่เป็นภูมิปัญญาพิเศษ คือ บ้านของชาวใต้จะมีดินเสาก็เพราะสภาพแวดล้อม วัฒนธรรม และประโยชน์ใช้สอยต่างจากภาคอื่นๆ ทั้งนี้เพราะดินเสาเหมาะที่จะทำให้บ้านที่อยู่ในพื้นที่ลุ่มสามารถโยกย้ายไปไหน เมื่อใดก็ได้ และยังทำให้พวกมด ปลวก และงู ขึ้นไปสู่ตัวบ้านยากขึ้น

๔. อิทธิพลทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ปัจจัยทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ช่วยให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเปลี่ยนไป องค์ความรู้เพิ่มขึ้น เทคโนโลยีทันสมัยขึ้น ก็จะทำให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นทั้งหลายเปลี่ยนแปลงไปด้วยเหมือนกัน ซึ่งมีเหตุปัจจัยทำให้เกิดการปรับตัวเปลี่ยนแปลงพอสรุปได้ดังนี้ คือ

๔.๑ ความเจริญก้าวหน้าทางด้านวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี และการคมนาคมทำให้การเดินทาง การส่งและรับข่าวสาร การเรียนรู้ในสิ่งใหม่ๆ เป็นไปอย่างสะดวกรวดเร็ว ประกอบกับโครงสร้างทางเศรษฐกิจสมัยใหม่เปิดโอกาสให้คนมีทางเลือกในการทำงาน และการครองชีพหลากหลายกว้างขวางมากขึ้น รวมทั้งมีการเดินทางอพยพเคลื่อนย้ายมากขึ้น ทำให้ความเป็นปึกแผ่นของชุมชนท้องถิ่น อันเกิดจากความใกล้ชิดและการพึ่งพากันในชนบทเสื่อมคลายลง ในกระแสของความเปลี่ยนแปลงดังกล่าว สังคมเมืองเติบโตขยายตัวดึงดูดคน และทรัพยากรจากชนบท เช่น ดิน น้ำ ป่า และแรงงานคน ทำให้ชุมชนท้องถิ่นในชนบทเล็กลง ถดถอย อ่อนแอและยากจนลง

๔.๒ แบบแผนการผลิตและการบริโภคของคนในสังคมไทย เปลี่ยนไปจากการทำไร่ไถนา ซึ่งเป็นวิถีชีวิตแบบมุ่ง “เอ็ดกินเอ็ดอยู่” กลายเป็นการปลูกข้าวและพืชเศรษฐกิจต่างๆ เพื่อขายเอาเงินตรา และในปัจจุบันวิธีการผลิตทั้งเครื่องอุปโภคบริโภคในปริมาณมากๆ มุ่งผลกำไร ระบบการพึ่งพากันในชุมชนท้องถิ่นแบบ “พริกบ้านเหนือเกลือบ้านใต้” ไม่อาจดำรงอยู่ได้ เพราะระบบเศรษฐกิจสมัยใหม่เอาอำนาจเงิน แรงงาน เทคโนโลยีการผลิต การจัดการเป็นปัจจัยสำคัญ

สรุปได้ว่า ปัจจุบันการจัดการความรู้เป็นที่นิยมในสังคมไทย แต่มักจะมองข้าม “ปุ่จาร์ย” ที่เป็นรากเหง้าของสังคมที่แท้จริง การจัดการความรู้ “ปุ่จาร์ย” เป็นเครื่องมือหรือวิธีการในการเพิ่มมูลค่าหรือคุณค่า ของกิจกรรมของกลุ่มบุคคลหรือชุมชนท้องถิ่น การแลกเปลี่ยนความรู้ของคนในชุมชนท้องถิ่นเอง โดยคำนึงถึงความเป็นอยู่ที่ดีของคนในชุมชนท้องถิ่น ร่วมกับสภาพแวดล้อมความเป็นอยู่ ตามบริบทของท้องถิ่น ซึ่งเป็นการแลกเปลี่ยนความรู้ในกิจกรรมของตนจากประสบการณ์จริงหรือ “ความรู้ปฏิบัติ” จนเกิดเป็นฐานความรู้ของผู้ปฏิบัติ จากฐานความรู้เมื่อนำไปทดลองปฏิบัติจริง ก็ก่อเกิดเป็นความรู้ใหม่ ทุกคนรู้สึกที่ได้เรียนรู้ร่วมกัน เหมือนมีเพื่อนช่วยคิด ช่วยทำ ส่วนเป้าหมาย

สำคัญของการจัดการความรู้ “ปุจฉารัย” นั่นคือ เพื่อให้เกิดระบบเศรษฐกิจแบบพอเพียง เน้นความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่น ภายใต้การพัฒนาที่ยั่งยืนบนรากฐานของทรัพยากรธรรมชาติ ควบคู่กับความรู้อัจฉริยะของไทยเดิม

๓.๖ บริบททั่วไปของมัคทายกในล้านนา

ย้อนไปสมัยพุทธกาลมีบทบาทในสร้างศาสนทายาทไว้เพื่อสืบทอดอายุพระพุทธศาสนา โดยให้การส่งเสริมกุลบุตรกุลธิดาให้มีคุณธรรมเข้าถึงพระรัตนตรัย ด้วยการอบรมดูแลเอาใจใส่เป็นอย่างดีแนะนำในสิ่งที่ดี กล่าวคือ ห้ามปรามไม่ให้ทำความชั่ว ให้ตั้งอยู่ในความดี ให้การศึกษา ศิลปวิทยา หากผู้ครองที่สมควรให้ และมอบทรัพย์สมบัติให้ในเวลาอันสมควร^{๑๑๒}

ตัวอย่างเช่น อนาถบิณฑิกมหาเศรษฐีเป็นมัคทายกที่ร่ำรวย ในครอบครัวมีทายาทด้วยกัน ๕ คน บุตรชาย ๒ คนและธิดา ๓ คน ครั้งแรกได้พบพระพุทธเจ้าและได้ฟังพระธรรมเทศนาจึงขอประกาศตนเป็นอุบาสกถึงพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์เป็นที่พึ่งแล้ว ท่านก็ให้ทาน รักษาสิลบำเพ็ญจิตภาวนา โดยการฟังธรรมเทศนามิได้ขาด และทำเป็นแบบอย่างแก่ลูกๆ จึงทำให้ลูกๆ ได้เห็นการประพฤติปฏิบัติของบิดาประกอบกับการได้รับอบรมสั่งสอนให้อยู่ในศีลในธรรม และด้วยความเป็นบุคคลที่ใจบุญมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่ประชาชนทุกคนทำให้เป็นที่เคารพนับถือของคณะสงฆ์และประชาชน และเมื่อมีงานที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา ท่านจะได้รับเชิญให้ออกงานต่างๆ ที่เป็นมงคลและอวมงคล จึงทำให้ไม่สามารถอยู่ดูแลถวายทานแก่พระสงฆ์ที่มาฉันภัตตาหารที่บ้านของตนได้ ท่านได้มอบให้ลูกๆ ได้ทำหน้าที่แทนทุกครั้ง^{๑๑๓} โดยมอบให้ลูกสาวคนโตชื่อนางมหาสุภททาต่อมานางแต่งงานมีสามีแล้วได้ไปอยู่กับสามี นางจุฬสุภททาได้รับหน้าที่ต่อจากพี่สาวด้วยการถวายภัตตาหารแก่พระสงฆ์ และได้ฟังธรรมจนบรรลุโสดาปัตติผล ต่อมานางแต่งงานมีสามีได้ไปอยู่บ้านสามี ท่านจึงมอบหมายให้นางสุนาลูกสาวคนเล็กทำหน้าที่แทนสุดท้ายนางก็ถึงแก่กรรมตายไป^{๑๑๔}

ส่วนบุตรชาย ๒ คน คนหนึ่งมีประวัติชัดเจนชื่อกาละ^{๑๑๕} และอีกคนหนึ่งไปบวชอยู่กับพระสุภูติเถระผู้เป็นอา ท่านกลัวนายกาละว่าจะตกรกเพราะไม่ได้ให้ไปปฏิบัติเหมือนกับเช่นพี่สาว จึงให้ลูกชายมีความปรารถนาจะพบหรือฟังธรรมจากพระพุทธเจ้า เนื่องจากการกระทำของนายกาละที่ไม่มีความสนใจ และไม่ใคร่ปรารถนาที่จะฟัง ธรรมหรืออุปัฏฐากพระสงฆ์ จึงใช้อุบายให้ลูกชายไปฟัง

^{๑๑๒} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๗/๒๑๒.

^{๑๑๓} รังษี สุนทร, “การศึกษาวิเคราะห์บทบาทของอนาถบิณฑิกอุบาสกที่ปรากฏ ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๘๓-๘๔.

^{๑๑๔} ดุราลัยเถียรใน ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๒๐๓-๒๐๔.

^{๑๑๕} ดุราลัยเถียรใน ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๒๗๐-๒๗๑.

ธรรมที่วัดพระเชตะวัน ให้รักษาศีลและจดจำข้อธรรมที่พระพุทธองค์ทรงแสดงมาแล้วบอกให้ฟังและจะให้รางวัลเป็นเงิน ๑๐๐ กหาปณะ สุกต้ายบุตรชายได้บรรลุธรรมมีความแจ่มแจ้งในธรรมเป็นโสดาปัตติผล^{๑๑๖}

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราพ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์แม้พวกเธอก็พ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง พวกเธอจงเที่ยวจาริกไป เพื่อประโยชน์และความสุขแก่ชนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูล และความสุขแก่ทเวตามนุษย์จงแสดงธรรมงามในเบื้องต้น ท่ามกลางและงามในที่สุด สัตว์ทั้งหลายที่มีรูปคือ กิเลสในจักษุน้อยเพราะไม่ได้ฟังธรรมย่อมเสื่อม เราก็จักไปยังที่ต่างๆ เพื่อแสดงธรรม^{๑๑๗}

ตัวอย่างเช่น การสนับสนุนด้านปัจจัยในการเผยแผ่ธรรมของมคทายกได้รับการยกย่องว่าเป็นเลิศในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา คือ จิตตคหบดี^{๑๑๘} นอกจากท่านจะสนับสนุนด้านปัจจัยเป็นอาหารและวัตถุสิ่งของแล้ว ท่านได้ประพฤติปฏิบัติตนเป็นผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยการแสดงธรรมนำปัญญาความรู้ในหลักธรรม คอยแนะนำสั่งสอนผู้ไม่รู้ธรรมจนทำให้เกิดความเข้าใจและเลื่อมใสศรัทธา บางท่านได้เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา เช่น ปฐมกามภุสตรา^{๑๑๙} เป็นการสนทนาธรรมกับพระกามภุที่อัมพวาภิรามว่า พระคาถาพุทธภาษิตที่พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “เธอจงดูรถซึ่งมีส่วนประกอบอันไม่มีโทษ มีหลังคาขาวมีเพลเดียว ไม่มีทูกษ์ แล่นไปถึงที่หมาย ตัดกระแสน ไม่มีเครื่องผู้มัด” ว่าเนื้อความโดยย่อตั้งนี้มีความหมายว่าอย่างไร จิตตคหบดีตอบว่า “คำว่าส่วนประกอบอันไม่มีโทษเป็นชื่อของศีล คำว่า หลังคาขาวเป็นชื่อของวิมุตติ คำว่าเพลเดียวเป็นของสติ คำว่าแล่นไปเป็นชื่อของการก้าวไปและการถอยกลับ คำว่ารถเป็นชื่อของกายนี้ ซึ่งประกอบขึ้น จากมหาภูตรูป ๔ เกิดจากมารดาบิดา เจริญวัยเพราะข้าวสุกและขนมกุมมาส ไม่เที่ยงแท้ต้องอบต้องนวดเฟ้น มีอันแตกกระจัดกระจายไปเป็นธรรมดา มีราคะ โทสะ โมหะ เป็นทูกษ์ซึ่งทูกษ์เหล่านั้นภิกษุชฌาสพละได้แล้ว ตัดรากถอนโคนไปแล้ว ทำให้ไม่มีเกิดขึ้นต่อไปไม่ได้เพราะฉะนั้นพระองค์จึงตรัสเรียกว่าผู้ไม่มีทูกษ์” พระกามภุตั้งวิเคราะห้ได้ว่า ร่างกายนี้ ซึ่งประกอบขึ้นจากมหาภูตรูป ๔ และอุปาทายรูปเป็นการเปรียบเทียบถึงบุคคลทั้งหลายซึ่งเป็นผู้ที่มีศีล มีสติ เป็นตัวประกอบในการดับกิเลส (นิโรธ) ให้เข้าถึงความหลุดพ้น (วิมุตติ) ผู้นั้น ได้ชื่อว่าเป็นผู้ไม่มีทูกษ์

นอกจากจะสนทนาธรรมกับพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาแล้ว ท่านยังได้สนทนาธรรมกับสหายเก่าแม้จะบวชในลัทธิอื่น เช่น อเจลกัสสปะ^{๑๒๐} ได้บวชเป็นนักรบขบถเปลือยมา ๓๐ ปี แต่ยังไม่ได้

^{๑๑๖} ชุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๗๘/๘๘.

^{๑๑๗} วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๒/๓๙.

^{๑๑๘} อง.เอกก.อ. (ไทย) ๓๓/๖๔.

^{๑๑๙} ส.สพ. (ไทย) ๑๘/๓๔๗/๓๘๐-๓๘๑.

^{๑๒๐} ดูรายละเอียดใน ส.สพ. (ไทย) ๑๘/๓๕๑/๓๘๙-๓๙๑.

ญาณทัสสนะอันประเสริฐ ต่างกับจิตตคหบดีที่ยืนยันว่าเป็นอุบาสกของพระพุทธเจ้ามา ๓๐ ปี และได้บรรลุนิพพานสมบัติขั้นสูง ในที่สุดจิตตคหบดีนำสหายเก่าไปขอบรรพชาอุปสมบทกับพระรูปหนึ่งไม่นาน ท่านอเจลลกัสสะปะก็ได้บรรลุพระอรหันต์^{๑๒๑}

ตัวอย่างเช่น อนาคตนิพนธ์กิก พบข้อความในคัมภีร์อังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาตว่าได้พาอุบาสกจำนวน ๕๐๐ คน พวกเขากันเดินเข้าออกพระเชตะวันวิหารเพื่อถวายทาน รักษาศีลฟังธรรมเป็นประจำ^{๑๒๒} และยังได้ชักชวนสาวกอัญญเดียรธีย์มาฟังธรรม ถวายทาน รักษาศีลเป็นประจำพระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมโปรด บุคคลเหล่านั้นจนสำเร็จโสดาปัตติผลและได้ประกาศตนเป็นอุบาสกนับถือพระรัตนตรัย^{๑๒๓}

การสนทนาธรรมเป็นบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ไม่ได้เป็นหน้าที่ของพระสงฆ์แต่เพียงผู้เดียว แต่เป็นหน้าที่ของพุทธบริษัท ๔ การสนทนาเป็นการทำความเข้าใจแก่ผู้ที่มีองพระพุทธศาสนาในทางที่ผิด โดยเฉพาะมัคทายกสมัยพุทธกาลได้ใช้เวลาการสนทนาธรรมเพื่ออธิบายให้เข้าใจได้ถูกต้องพร้อมกับการชี้แนะ นำ พบว่าบทบาทการสนทนาธรรมที่ปรากฏพบเห็นจากคัมภีร์อังคุตตรนิกาย ทสกนิบาต ในพระสูตรชื่อว่า กิงทิกุฎฐิกสูตร^{๑๒๔}

ตัวอย่างเช่น ครั้งหนึ่งอนาคตนิพนธ์กิกมัคทายกใหญ่แห่งเมืองสาวัตถี ออกจากบ้านแต่เช้าเพื่อไปเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า ขณะกำลังเดินทางท่านมีความคิดว่ายังไม่สมควรจะเข้าเฝ้าเพราะพระองค์ทรงหลีกเร้นอยู่ ดังนั้นควรจะไปยังอารามของพวกอัญญเดียรธีย์ปริพาชก จึงเข้าไปยังอาราม พวกอัญญเดียรธีย์ปริพาชกกำลังนั่งประชุมสนทนา หลายเรื่องส่งเสียงดัง แต่พอเห็นอนาคตนิพนธ์กิกเดินทางเข้ามาจึงวางทำอิริยาบถ พวกเขานั่งเรียบบรรยากาศ เมื่ออนาคตนิพนธ์กิกเข้าไปถึงได้สนทนาทักทายไตร่ถามความเป็นอยู่ จากนั้น พวกอัญญเดียรธีย์ปริพาชกได้ถามว่า “คหบดีช่วยบอกที สมณโคดมมีทิวทัศน์อย่างไร” โดยมีประเด็นการสนทนาเรื่องทิวทัศน์พวกอัญญเดียรธีย์ปริพาชกแต่ละท่านได้บอกในทิวทัศน์ของตน ๑๐ ประเด็น ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงตรัสเรียกทิวทัศน์เหล่านี้ว่า อนาคตคหิกทิวทัศน์^{๑๒๕}

ท่านมีหลานชายคนหนึ่งชื่อว่า เขมกะ เป็นคนรูปหล่อและเจ้าชู้ เมื่อหญิงใดเห็นแล้วส่วนมากก็จะหลงรัก ในครั้งหนึ่งนายเขมกะได้ถูกทหารในวังจับตัวมีพระเจ้าปเสนทิโกศลเป็นผู้ไต่สวนในข้อหาคบชู้ภรรยาคนอื่น แต่ก็ปล่อยตัวไปเนื่องจากความเกรงใจในมัคทายกใหญ่อย่างอนาคตนิพนธ์กิก

^{๑๒๑} ชู.ธ.อ. (ไทย) ๔/๒๔๖.

^{๑๒๒} อง.ป.จก. (ไทย) ๒๒/๑๗๖/๒๔๓,๑๗๙/๒๔๙.

^{๑๒๓} ชู.ชา.อ. (ไทย) ๓/๑๕๔-๑๗๐., รังษี สุทนต์, “การศึกษาวิเคราะห์บทบาทของอนาคตนิพนธ์กิกอุบาสกที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๒๐๒-๒๐๙.

^{๑๒๔} อง.ทสก. (ไทย) ๒๔/๙๓/๒๑๖-๒๑๙.

^{๑๒๕} อนาคตคหิกทิวทัศน์ คือ ความเห็นที่แล่นไปสุดโต่ง., อง.ทสก. (ไทย) ๒๔/๙๓/๑๕๙.

ถึงแม้นายเขมกะจะกระทำผิดอีกเป็นครั้งที่ ๒ ครั้งที่ ๓ ก็ตามก็ทรงปล่อยตัวเหมือนอย่างเคย เมื่อเรื่องราวดังกล่าวทราบถึงอนาถบิณฑิกะจึงพาหลานชายเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าและกราบทูลเรื่องราวทั้งหมดให้ทรงทราบ พระองค์ทรงแสดงธรรมโปรดนายเขมกะเรื่องโทษของการคบภรรยาคนอื่นดังว่า นรชนผู้ประมาท ขอบคบบัณฑิตของผู้อื่นย่อมประสบฐานะ ๔ ประการ คือ (๑) ได้บาป (๒) นอนไม่เป็นสุข (๓) ถูกนินทา (๔) ตกนรกเพราะการที่ได้ประสบสิ่งที่มีโทษทำให้มีคติไม่ดี เพราะฉะนั้น นรชนจึงไม่ควรเป็นคู่กับภรรยาของผู้อื่น เมื่อพระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมจบ นายเขมกะ ได้ดวงตาเห็นธรรมตั้งแต่นั้นเป็นต้นมาความเจ้าชู้ของนายเขมกะได้หายไป ทำให้ชาวบ้านอยู่อย่างสงบไม่ระแวงว่าจะมายุ่งเกี่ยวกับภรรยา พี่สาว น้องสาวและลูกสาวอีกต่อไป^{๑๒๖}

มคทายกแห่งกรุงโกสัมพีนามว่า โฆสกะ ได้ให้การอนุเคราะห์นางสามาวดี ซึ่งเป็นลูกสาวของเพื่อนสนิท ที่นับถือเหมือนญาติเป็นมคทายกแห่งเมืองภัททวดีนครไว้เป็นบุตรบุญธรรมของตน เนื่องจากได้เกิดอุบัติเหตุโรคระบาดที่เมืองภัททวดีนครจึงพาภรรยาและลูกสาวหนีโรคระบาดเดินทางไปหาที่กรุงโกสัมพีแต่ผู้เป็นบิดาและมารดาของนางสามาวดีเสียชีวิตลงก่อนที่จะได้พบโฆสกะ เมื่อได้พบและทราบว่านางสามาวดีเป็นบุตรสาวของเพื่อนสนิทจึงรับไว้เป็นบุตรธรรม และส่งเสริมให้นางได้ถวายทานฟังธรรมเป็นประจำจนได้บรรลุธรรมประกาศตนเป็นอุบาสิกาได้รับการยกย่องจากพระพุทธเจ้าว่าเป็นเลิศทางเจริญเมตตา นางได้อภิเษกสมรสกับพระเจ้าอุเทนผู้ครองนครโกสัมพี^{๑๒๗}

อย่างไรก็ตาม มคทายกพุทธกาลที่ทำการธุรกิจค้าขายย่อมมีผู้ร่วมงานจำนวนมากทั้งที่อยู่ใต้บังคับบัญชาเอง และทั้งที่เป็นมิตรสหายทำการชักนำคนสู่พุทธศาสนาด้วยกันที่ปรากฏพบจากการศึกษาที่คอยช่วยเหลือสงเคราะห์ด้วยกันชื่อว่า วิสาละ^{๑๒๘} หรือเศรษฐีชาวกรุงราชคฤห์ผู้เป็นน้องเขยที่ทำให้พี่เขย (อนาถบิณฑิกะ) ได้พบขุมทรัพย์ที่หาค่ามิได้ ด้วยการเข้าไปพบพระพุทธเจ้าเป็นครั้งแรกที่ป่าสีตวัน ดังรายละเอียดที่ปรากฏในคัมภีร์วินัยปิฎกจูฬวรรค คัมภีร์สังยุตตนิกายสคาถวรรค และคัมภีร์อรรถกถา^{๑๒๙}

การเดินทางไปกรุงราชคฤห์ เพื่อทำการค้ามีสินค้าบรรทุกกองเกวียน ๕๐๐ เล่มและไปพักที่บ้านน้องสาว ซึ่งเป็นภรรยาของสหาย ในวันที่เดินทางไปถึงเศรษฐีสหายไปฟังธรรมแล้วนิมนต์พระพุทธเจ้าพร้อมพระสงฆ์มาฉันภัตตาหารที่บ้านในวันรุ่งขึ้นแล้วสั่งงานให้คนรับใช้คนงานจัดเตรียมภัตตาหาร พอเสร็จกิจก็ได้สนทนาปราศรัยแล้วบอกกล่าวกับพี่เขยว่าได้นิมนต์พระพุทธเจ้าและพระสงฆ์มาฉันภัตตาหารที่บ้านในวันรุ่งขึ้น จากการได้พบฟังธรรมจากพระพุทธเจ้า และได้ประกาศตน

^{๑๒๖} ชู.ธ. (ไทย) ๒๕/๓๐๙/๑๒๙.

^{๑๒๗} ชู.ธ.อ. (ไทย) ๒/๓๗-๔๓.

^{๑๒๘} ชินตลปกาสินีอังกใน ปทานุกรมพระไตรปิฎก ฉบับบาลี -ไทย เล่ม ๒ หน้า ๑๕๖.

^{๑๒๙} วิ.จ. (ไทย) ๗/๓๐๔-๓๐๗/๑๑๑-๑๑๙, ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๔๒/๓๔๖-๓๔๙, ส.ส.อ. (ไทย) ๑/๔๑๓-๔๑๘, องเอกก.อ. (ไทย) ๑/๕๙-๖๑.

เป็นอุบาสกมีพระรัตนตรัยเป็นสรณะแล้วก็ได้ชักชวนมิตรสหายที่อยู่ตามระยะทางจากกรุงราชคฤห์ถึงกรุงสาวัตถี ให้เตรียมถวายความอุปถัมภ์พระพุทธเจ้าพร้อมพระสงฆ์ ร่วมกันสร้างวิหารที่ปกคลุมระยะทาง ๔๕ โยชน์ ทั้งหมด ๔๕ แห่งตลอดทางจากกรุงราชคฤห์ถึงกรุงสาวัตถี^{๑๓๐} พระสงฆ์ จนทำให้อิสิทัตตะเกิดความเลื่อมใสศรัทธาและได้มาบวชที่สำนักของพระมหากัจจายนเถระได้ปฏิบัติธรรมจนบรรลุพระอรหันต์ผล^{๑๓๑}

จากตัวอย่างที่ยกขึ้นเป็นกรณีศึกษาแสดงให้เห็นว่า มัคคายนกสมัยพุทธกาลเป็นผู้ได้กระทำในเรื่องความเป็นมิตรทั้งต่อครอบครัวและต่อผู้อื่น ดังที่ปรากฏจากข้อความที่กล่าวมาแล้วจัดเป็นผู้ที่อยู่ในลักษณะมิตรแท้^{๑๓๒}

นางปุลณณา เป็นหญิงรับใช้ในบ้านของมัคคายนกแห่งเมืองสาวัตถีมีหน้าที่ตักน้ำมาใส่ตุ่มเพื่อใช้บริโภคภายในบ้านของมัคคายนก ไม่นานนักก็ได้รับการปลดปล่อยจากความเป็นหญิงรับใช้ และได้ไปขออนุญาตจากมัคคายนกผู้เป็นนายเพื่อนำนางไปเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าต่อกรขออนุญาตบวชในพระพุทธศาสนา เมื่อบวชเป็นภิกษุณีแล้วได้ประพฤติปฏิบัติตามคำสั่งสอนจนสำเร็จอรหันต์ผล^{๑๓๓} ตามพระพุทธบัญญัติคนที่เป็นทาสรับใช้มาก่อนจะมาบวชในพระพุทธศาสนาไม่ทรงอนุญาตให้บวชถ้าพ้นจากความเป็นทาสจึงอนุญาตให้บวชได้

อีกหนึ่งเป็นชายที่ปรากฏเรื่องในคัมภีร์ชุททกนิกาย อุทาน^{๑๓๔} คัมภีร์ธรรมบท อรรถกถา^{๑๓๕} ชื่อว่า นายนันทะเป็นคนเลี้ยงโคให้กับของมัคคายนกใหญ่เมืองสาวัตถีต่อมาได้พานายนันทะไปเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าได้ฟังพระธรรมเทศนา เมื่อจบธรรมเทศนาได้บรรลุธรรมเช่นกัน แต่สุดท้ายก็เสียชีวิตเพราะการใช้อิทธิพลในการครอบครองถ้ำธาร ได้ทะเลาะกับชาวบ้านซึ่งมีชายในหมู่บ้านมีจิตผูกอาฆาตกับนายนันทะอยู่แล้ว พระพุทธเจ้าทรงตรัสแก่พระสงฆ์ว่า “โจรเห็นโจรหรือผู้จองเวรเห็นผู้จองเวร พึงทำความเสียหายอย่างไร ให้จิตที่ตั้งไว้ผิดพึงทำให้เขาเลวลงกว่าความเสียหายนั้น”^{๑๓๖}

มัคคายนกใหญ่แห่งเมืองสาวัตถียังมีบริวารและคนรับใช้ ที่อยู่ประจำที่หมู่บ้านในแคว้นกาสิ ได้มอบหมายให้เป็นธุระในการจัดถวายภัตตาหารแก่พระอาคันตุกะ และบริจาคทานแก่ผู้ยากไร้เดินทางไกล^{๑๓๗} ไม่เฉพาะในหมู่บ้านนั้นอย่างเดียวยังให้คนรับใช้ไปทำความสะอาดที่วัดพระเชตะวันทุกวัน

^{๑๓๐} วิ.จ. (ไทย) ๗/๓๐๗/๑๑๗.

^{๑๓๑} ชุ.เถร.อ. (ไทย) ๒/๓/๑/๕๓๙-๕๔๑.

^{๑๓๒} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๙๒/๒๐๑.

^{๑๓๓} ชุ.เถร.อ. (ไทย) ๒/๓๔๓.

^{๑๓๔} คุรายละเอียดใน ชุ.อุ. (ไทย) ๒๕/๓๓/๒๓๘-๒๓๙.

^{๑๓๕} คุรายละเอียดใน ชุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๔๔๑-๔๔๔.

^{๑๓๖} ชุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๔๒/๓๙.

^{๑๓๗} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๕๐๔/๕๙๕-๕๙๖.

ชื่อว่า นายทาสกะ ซึ่งได้รับมอบหมาย จากความตั้งใจประกอบกับได้พบพระพุทธเจ้าและได้ฟังธรรม เป็นประจำเกิดความศรัทธา มัคนายกใหญ่ได้ทราบก็ขออนุญาตจากพระพุทธเจ้าให้ทรงอุปสมบทแก่นายทาสกะ เมื่อบวชเป็นพระสงฆ์กลับมีความเกียจคร้านไม่ทำวัตรปฏิบัติตนตามพระธรรมวินัยไม่สนใจในข้อวัตรของพระสงฆ์ พระพุทธเจ้าทรงทราบและได้แสดงธรรมแก่พระทาสกะเกิดความสลดใจ มีความตั้งใจบำเพ็ญสมณะธรรมที่สุดก็บรรลุพระอรหัตตผล^{๑๓๘}

การใช้หลักการทางพระพุทธศาสนา มาเป็นแนวทางในการประกอบธุรกิจย่อมส่งผลให้ครอบครัวของตนมีเศรษฐกิจที่ดีมีความมั่นคง เมื่อภายในครอบครัวมีเศรษฐกิจการเงินที่ดีเป็นจุดเริ่มต้นของครอบครัวที่จะต้องรู้จักสร้างฐานะความเป็นอยู่ให้ดีขึ้นพระพุทธองค์ทรงตรัสสอนในเรื่องของทรัพย์ที่มีคนยากหามาได้ ดังที่ปรากฏในอาทियสูตร ว่าทรัพย์ที่หามาได้จากการประกอบอาชีพสุจริตด้วยความขยันหมั่นเพียร ต้องนำมาเลี้ยงตน บิดามารดา บุตรภรรยาและเลี้ยงคนในปกครอง นำทรัพย์ที่หามาได้ไปบำรุงมิตรสหายและผู้ร่วมงานนำทรัพย์ที่หามาได้ไปปกป้องรักษาสวัสดิภาพ ทำตนให้มั่นคงปลอดภัยจากอันตรายต่างๆ เกิดจาก ไฟ น้ำ ผู้ปกครองเมือง โจร คนที่ไม่ชอบกัน หรือทายาทนำทรัพย์ที่หามาได้ไป ทำพลีคือ สละบำรุงและบูชาสิ่งที่เคารพ ประกอบด้วย ญาติพลี ส่งเสริมญาติ อติถีพลี ต้อนรับแขกที่มาเยี่ยมบุพพเปตพลี ทำบุญเพื่ออุทิศแก่ผู้ล่วงลับ ราชพลี เสียภาษีช่วยเหลือเมือง เทวดาพลี ทำบุญอุทิศในสิ่งที่ตนเคารพบูชา และนำทรัพย์ที่หามาได้จัดถวายทักษิณาทานแด่สมณพราหมณ์^{๑๓๙}

ตัวอย่างส่วนหนึ่งการนำทรัพย์ไปใช้ในการสงเคราะห์ผู้ยากไร้ ของอนาถบิณฑิกะมัคนายกใหญ่แห่งกรุงสาวัตถี ได้รับผู้ยากไร้คนหนึ่งเข้ามาทำงานที่บ้านและวันนั้นเป็นวันอุโบสถ ท่านจึงสมათานอุโบสถทั้งบ้านรวมถึงคนงานที่รับค่าจ้างด้วยแต่ด้วยผู้ยากไร้คนหนึ่งที่เพิ่งรับเข้ามาทำงานไม่ทราบ และได้ไต่ถามเพื่อนร่วมงานด้วยกันจึงเกิดความเลื่อมใสต่อการกระทำของนายจ้าง จึงสมათานอุโบสถศีลด้วยและไม่ได้กินอาหารจนถึง แก่กรรม ไปเกิดเป็นเทวดามีฤทธานุกาภาพมาก สามารถดลบันดาลสิ่งของที่ผู้อื่นต้องการให้ได้สมความปรารถนาเพราะด้วยวิบากกรรมที่ตนได้กระทำไว้ครั้งเป็นคณงานรับจ้าง^{๑๔๐}

และอีกตัวอย่างหนึ่งจากการทำบุญและทำทานของอนาถบิณฑิกะค่อยๆ หมดลงทำให้ยากจน และมีเด็กสาวคนหนึ่งในบ้านได้ออกจากบ้านของอนาถบิณฑิกะไปอยู่ที่เสตวาหนรัฐไปทำงาน และได้พบกับพระเจ้าเสตวาหรราชได้ทรงอภิเษกเป็นอัครมเหสี ซึ่งเด็กสาวยากไร้คนนั้นเคยได้รับ

^{๑๓๘} พุ.เถร. (ไทย) ๒๖/๑๗/๓๐๙.

^{๑๓๙} อัง.ป.จก. (ไทย) ๒๒/๔๑/๖๔.

^{๑๔๐} ตูรายละเอียดยใน พุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๒๗๕-๒๗๗, ที.สี.อ. (ไทย) ๑/๔๔๑-๔๔๔, วิ.มหา. (ไทย) ๒/๕๐๔/๕๙๕-๕๙๖.

โอกาสให้ทำงานอยู่ที่บ้านของอนาถบิณฑิกะ เธอก็ไม่ได้ลืมบุญคุณที่เคยได้รับมา และมีความศรัทธา ต่อท่านอนาถบิณฑิกะจึงนำความประพุดิมาเป็นแบบอย่าง ก็ได้ทำถวายทานแก่พระสงฆ์และทำทาน แก่ผู้ยากไร้ตลอดมา^{๑๕๑}

ดังสรุปได้จากการศึกษาวิเคราะห์ ผู้วิจัยพบว่าการเป็นผู้นำที่ดีต้องเริ่มปฏิบัติต่อครอบครัว ก่อน และจึงค่อยขยายผลต่อไปยังสังคม มัคทายกในสมัยพุทธกาลมีความเอาใจใส่อย่างดี แม้กระทั่ง ความเป็นห่วงต่อบุตรธิดาและญาติ มิตรสหาย ตลอดจนการเป็นผู้ที่ให้ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ในความมี เมตตาต่อผู้ยากไร้ และบริวารด้วยการกระทำต่างๆ สามารถนำมาเป็นแบบอย่างต่อมัคทายกทำให้ พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรือง และเป็นกำลังที่สำคัญในการช่วยปกป้องพระพุทธศาสนาได้อย่างมั่นคง ได้อย่างสมบูรณ์จวบจนปัจจุบัน

“ปุ่จารย์” ในบริบทสังคมล้านนา

ล้านนา เป็นชื่อของอาณาจักรโบราณที่มีอาณาบริเวณอยู่ในแถบภาคเหนือตอนบนของ ประเทศไทยครอบคลุมขอบเขตพื้นที่ของ ๘ จังหวัด อันได้แก่ จังหวัด เชียงใหม่ เชียงราย ลำปาง ลำพูน แพร่ น่าน พะเยา และแม่ฮ่องสอน^{๑๕๒} ล้านนาเป็นอาณาจักรที่มีประวัติศาสตร์ความเป็นมาอัน ยาวนาน โดยมีเมืองเชียงใหม่เป็นศูนย์กลาง สำหรับประเพณีพื้นเมืองของล้านนานั้นได้สะท้อนให้เห็น ถึงวิถีการดำเนินชีวิตความคิด ความเชื่อ ประเพณีและพิธีกรรม วิถีการดำเนินชีวิตของชาวล้านนาที่มีความผูกพันใกล้ชิดอยู่กับธรรมชาติผนวกกับความเชื่อดั้งเดิมในเรื่องศาสนาและวัฒนธรรม ก่อให้เกิด องค์ความรู้หรือภูมิปัญญาพื้นบ้านในการดูแลสุขภาพแบบพื้นบ้านของ ชาวล้านนาเชื่อมโยงสัมพันธ์กันกับระบบย่อยอื่นๆ ในสังคม ไม่ว่าจะเป็นระบบการเมือง การปกครอง เศรษฐกิจ สังคม ครอบครัว การศึกษา วัฒนธรรม โดยเฉพาะความเชื่อและศาสนา

ภูมิปัญญาพื้นบ้านล้านนาเป็นพัฒนาการของการปรับตัว ปรับวิถีชีวิต เพื่อให้สามารถ ปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม แล้วสร้างสรรค์ สังคม และสืบสานประสพการณ์เหล่านั้นเป็นเวลานาน จนต่อเนื่องและกลายเป็นพัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมของชาวล้านนา โดย ชาวล้านนาเชื่อว่า คนประกอบขึ้นจาก รูปกับนาม คือ กาย (ธาตุ) กับใจ (ขันธ์) อย่างสมดุลและสัมพันธ์กัน เมื่อมีเหตุที่ ทำให้เสียสมดุล เช่น ขวัญตก ขวัญเสีย ขวัญหาย ขวัญอ่อนธาตุเสีย ธาตุอ่อน ธาตุพิการ ก็จะส่งผล กระทบต่อภาวะสุขภาพและชีวิตความเป็นอยู่ได้ ดังนั้นเพื่อการบำบัดรักษาที่ครอบคลุม ทั้งธาตุ และ ขวัญของชาวล้านนา จึงมีการนำเอาภูมิปัญญาพื้นบ้านล้านนามาใช้เพื่อการบำบัดรักษากายและใจ ซึ่ง

^{๑๕๑} ที.สี.อ. (ไทย) ๑/๘๔.

^{๑๕๒} ประสงค์ แสงงาม, สิริสุข วงศ์กุล, สายนที บุญทา, และณิชาภา ชินะวงศ์, **ห้องเรียนภูมิปัญญา ล้านนา: ห้องเรียนชีวิต เรียนรู้ภูมิปัญญาเพื่อการพึ่งพาตนเอง**, (เชียงใหม่: โองเขียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนา, ๒๕๕๘), หน้า ๘.

ประกอบด้วย วิธีการป้องกันและการดูแลรักษาสุขภาพกายและใจของชาวล้านนา ด้านพิธีกรรมบำบัด กายบำบัด การใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านล้านนาในการดูแลสุขภาพกายและใจ จึงเป็นอีกทางเลือกหนึ่งในการบำบัดรักษา ผู้คนชาวล้านนา ที่อาจตอบสนองต่อปัญหา และความต้องการที่มีอยู่อย่าง หลากหลายและซับซ้อนได้มากขึ้น ถึงแม้ที่ผ่านมาจะมีการนำเอาภูมิปัญญาพื้นบ้านล้านนาใช้ในการ ดูแลพุทธบริษัทบ้างแล้ว แต่ก็ยังไม่ได้มีการศึกษา หรือรวบรวมข้อมูล องค์ความรู้ต่างๆ เกี่ยวกับภูมิ ปัญญาพื้นบ้านล้านนาในการดูแลสุขภาพกายและใจของพุทธบริษัทชาวล้านนาอย่างเป็นระบบ และ เป็นรูปธรรม จึงทำให้การดูแลรักษาแบบภูมิปัญญาพื้นบ้านสำหรับพุทธบริษัทชาวล้านนา มีแนวทางที่ ไม่ชัดเจน จึงมีความจำเป็นที่จะต้องรวบรวมองค์ความรู้ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องในการดูแลสุขภาพกายและ ใจของพุทธบริษัทชาวล้านนา เพื่ออนุรักษ์และเพื่อส่งเสริมให้เกิดการใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านล้านนาใน การดูแลสุขภาพของพุทธบริษัทชาวล้านนามากยิ่งขึ้น ด้วยผู้นำทางจิตวิญญาณ “ปู่จารย์” บำบัด และ สุขภาวะจิตบำบัด ด้วยเหตุนี้จึงยังไม่มีข้อมูลเพียงพอที่จะนำไปสู่การพัฒนาองค์ความรู้ เพื่อการบำบัด ดูแลสุขภาพกายและใจของพุทธบริษัทชาวล้านนาอย่างมีประสิทธิภาพ และเป็นที่ยอมรับในทาง ศาสนา

ชาวล้านนามีความเชื่อเกี่ยวกับการดูแลสุขภาพกายและใจว่า มีความสัมพันธ์กันระหว่าง ธาตุ (กาย) กับขวัญ (จิตใจ) คือ เมื่อมีเหตุทำให้ร่างกายและจิตใจเสียสมดุลก็จะส่งผลกระทบต่อภาวะ สุขภาพกายและใจ ดังนั้นชาวล้านนา จึงมีการดูแลสุขภาพกายและใจอย่างครอบคลุม ทั้งด้านร่างกาย จิตใจ และสังคม เช่นเดียวกับการดูแลสุขภาพของพุทธบริษัทชาวล้านนา ดังคำกล่าวของปราชญ์ ชาวบ้านหรือปู่จารย์ว่า “เพราะว่ามนุษย์เรามันมีกายกับใจควบคู่กัน บางทีถ้ากายป่วยจิตใจไม่เข้มแข็ง มันก็ป่วยไปด้วยกัน” “เพราะว่าพุทธบริษัทจะต้องได้รับกำลังใจ เขาถึงจะสามารถมีขวัญกำลังใจจาก ครอบครัว จากชุมชน จากคนที่เคารพนับถือมันสำคัญมาก บางคนรักษาแต่กาย จิตใจไม่ได้รับการ รักษา ถึงแม้ว่าจะหายได้มันก็กลับมาไม่รู้สึกรู้สีกอีก” จากความเชื่อเกี่ยวกับธาตุและขวัญของชาว ล้านนาทำให้ชาวล้านนาเกิดการแสวงหาวิธีการดูแลสุขภาพกายและใจ โดยนำเอาภูมิปัญญาพื้นบ้าน ล้านนาใช้ในการบำบัดกายและใจ คือ ทำพิธีขึ้นท้าวทั้งสี่ พิธีส่งเคราะห์ พิธีสะเดาะเคราะห์ รักษาผู้ ที่มีความทุกข์ ไม่มีสุขกายและใจ ที่มุ่งเน้นให้เกิดการบำบัดรักษา “ธาตุ” และ “ขวัญ” ให้ กลับคืนสู่ภาวะสมดุล โดยที่ธาตุ (กาย) จะใช้สมุนไพรที่มีสรรพคุณในการขับพิษหรือถอนพิษ รวมทั้งใช้ สมุนไพรในการบำรุงร่างกายและปรับสมดุลธาตุในร่างกายที่ขาดสมดุลจากการมีความทุกข์กายและใจ

ให้กลับคืนสู่สมดุลดั้งเดิม ร่วมกับการเลือกรับประทานอาหารที่มีสรรพคุณในการบำรุง ร่างกายและสามารถปรับสมดุลธาตุ เพื่อฟื้นฟูร่างกายให้แข็งแรงภายหลังจากการเข้าทำพิธีกรรมจาก ปู่จารย์ และการงดอาหารแสลงเพื่อป้องกันอาการธาตุกำเริบ ส่วนขวัญ (จิตใจ) มีการนำพิธีกรรมเรียก ขวัญผสานกับหลักธรรมในพุทธศาสนามาใช้ร่วมกับการตั้งสัจจะสาบาน เพื่อเรียกขวัญกลับคืนทำให้ เกิดกำลังใจในการดำรงชีวิต และการเผชิญกับความเจ็บป่วยที่เกิดขึ้นจากความทุกข์ทั้งทางกายและใจ

ตลอดจนเป็นการป้องกันมิให้ผู้ที่เป็นทุกข์กลับไปผจญชะตากรรมต่อไปอีก การนำภูมิปัญญาพื้นบ้านล้านนาใช้ในการดูแลสุขภาพกายและใจของพุทธบริษัทที่มีความเกี่ยวข้องกับ “ธาตุ” และ “ขันธ์” ทั้งนี้ก็เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการบำบัดรักษาความสุขภาพและใจ^{๑๔๓}

การใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านล้านนาในการบำบัดกายและใจ คือ ทำพิธีขึ้นท้าวทั้งสี่ พิธีส่งเคราะห์ พิธีสะเดาะเคราะห์ รักษาผู้ที่มีความทุกข์ ไม่มีความสุขกายและใจ โดยปราชญ์ชาวบ้านหรือปู่จารย์ การใช้ศรัทธาในพุทธศาสนาก็เพื่อให้ครองตนอยู่ในหลักของการเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี และยังเป็นการใช้หลักธรรมทางศาสนาสอนให้มึสติรู้จักไตร่ตรอง ดังคำกล่าวของปราชญ์ชาวบ้านและแพทย์พื้นบ้านล้านนาหรือปู่จารย์ที่ว่า “ให้ยาทางกายก็ต้องให้ยาทางใจด้วย ต้องให้ธรรมะ นั่งสมาธิควบคุมจิตใจ ให้ธรรมะเพื่อให้เกิดจิตสำนึกในหน้าที่รู้เห็นโทษของสุรา โทษของยาเสพติด ในขณะที่กินยา

รักษาทางกาย ใจก็ต้องรักษาควบคู่กันไป” พิธีกรรมเสริมขวัญและกำลังใจ ก่อให้เกิดกำลังใจได้แก่ การสืบชะตา และการรดน้ำมนต์ สืบเนื่องมาจากความเชื่อของชาวล้านนาที่เชื่อว่าการประกอบพิธีกรรมสามารถบำบัดบรรเทาอาการเจ็บป่วยที่เกิดขึ้นทั้งทางกายและใจ และสามารถขจัดปัดเป่าสิ่งชั่วร้ายออกจากผู้ที่มีความทุกข์ หรือเจ็บไข้และเป็นโรคต่างๆ ได้การแสวงหาพิธีกรรมดังกล่าว เพื่อการ

เสริมสร้างความเข้มแข็งด้านจิตใจ เกิดความสบายใจ ความเป็นสิริมงคลแก่ตนเองและครอบครัว และทำให้มีกำลังใจ

สรุปได้ว่า การใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านล้านนาในการบำบัดกายและใจ คือ ทำพิธีขึ้นท้าวทั้งสี่ พิธีส่งเคราะห์ พิธีสะเดาะเคราะห์ รักษาผู้ที่มีความทุกข์ ไม่มีความสุขกายและใจ โดยปราชญ์ชาวบ้านหรือปู่จารย์ เป็นภูมิปัญญาพื้นบ้านล้านนาในทางพระพุทธศาสนา ที่มีความกลมกลืนและผสมผสานเข้าด้วยกันอย่างเป็นองค์รวม และตั้งอยู่บนพื้นฐานการดูแลบุคคลที่มีความครอบคลุมทั้งด้านร่างกายจิตใจและสังคม

ภาคเหนือ มีพื้นที่เกือบทั้งหมดเป็นที่อกเขาที่ราบใหญ่ย่อย ระหว่างเขามีแม่น้ำไหลผ่าน ทำให้มนุษย์สามารถตั้งถิ่นฐานบ้านเมืองได้ จึงทำให้ผู้อยู่อยู่กับภูเขาและสายน้ำมานาน จึงเรียนรู้และมีภูมิปัญญาสร้างศาสนพิธี พิธีกรรมผ่านปู่จารย์ ที่เหมาะสมกับสภาพภูมิประเทศที่เรียกว่า พิธีกรรมทางศาสนาแบบล้านนา มีการร่วมแรงร่วมใจกัน และบำรุงพิธีกรรมทางศาสนาแบบล้านนาที่เป็นสมบัติส่วนรวม มีการสร้างจารีตประเพณีในการประกอบศาสนพิธี และบทลงโทษสำหรับผู้ละเมิดกฎ ภูมิปัญญาในการเข้าร่วมศาสนพิธีกันนี้มีมาแต่ครั้งโบราณ เมื่อจัดการพิธีกรรมผ่านปู่จารย์ ได้แล้ว ก็จะร่วมกันจัดการเรื่องการประกอบศาสนพิธีรวมไปถึงเรื่องที่เป็นสมบัติร่วมกันของชุมชน ในภาคเหนือ

^{๑๔๓} เพลง ขึ้นกลินรูป, ตำราพิธีกรรม, พิมพ์ที่ระลึก อนุสรณ์งานวันอดีตเจ้าอาวาสวัดสัมพันธวงศาราม ปีที่ ๗๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ห้างหุ้นส่วนจำกัด ป.สัมพันธพาณิชย์, ๒๕๓๑), หน้า ๓๕-๕๕.

สิ่งแวดล้อมธรรมชาติเป็นที่มีความสำคัญมากต่อชีวิตคนในภาคเหนือ เพราะมีคุณค่าทางอาหาร ยา รักษาโรค อาคารบ้านเรือน และสิ่งของเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน ภูมิปัญญาของภาคเหนืออัน หมายถึง ความรู้ ประสบการณ์เกี่ยวกับศาสนพิธี พิธีกรรมผ่านปู่จารย์ โดยเฉพาะพิธีกรรมมีความสำคัญต่อการรังสรรค์ศิลปวัฒนธรรมล้านนามาเป็นเวลานานหลายศตวรรษ ยิ่งเมื่อมีการแลกเปลี่ยนสังสรรค์ทางวัฒนธรรมกับคนในวัฒนธรรมอื่น ได้แก่ พม่า มอญ กะเหรี่ยง ละว้า ไทยใหญ่ และลาวล้านช้าง ซึ่งล้วนแต่มีพื้นฐานร่ายล้อมภาคเหนือมาเป็นเวลาช้านานแล้ว ภูมิปัญญาที่แสดงออกในทางศาสนพิธีต่างๆ ตลอดจนศาสตร์แห่งความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติแวดล้อมจึงเข้ามาอยู่ในสาระสำคัญของอารยธรรมล้านนา อันสืบสานมาตราจนปัจจุบัน^{๑๔๔}

ผู้นำในทางศาสนพิธี คือ ตัวของ “ปู่จารย์” หรือ “มัคนายก” ถือเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการดำเนินเรื่องราวแสดงสภาวะธรรมหลากหลายที่มีในตน อีกทั้งมีการอบรมธรรมะให้ผู้อื่น ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีคิดการดำเนินชีวิต ทศนคติในการกระทำสิ่งต่างๆ ให้เป็นไปในทิศทางที่เจริญรุ่งเรืองยิ่งขึ้น ทั้งทางโลกและทางธรรม ผู้นำในฐานะเป็นผู้ที่มีอิทธิพลต่อการกระทำผู้อื่น การกระทำของผู้นำในฐานะนี้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทางกายกรรม วาจกรรม และมโนกรรม ซึ่งตัวของผู้นำเองนั้น จะเป็นตัวอย่างของผู้ที่มีศีลธรรมและจริยธรรมอันดีงาม

ส่วนมากผู้นำ “ปู่จารย์” หรือ “มัคนายก” เป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการดำเนินเรื่องราวหรือการอบรมธรรมะให้ผู้อื่นได้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีคิด วิถีการดำเนินชีวิต ทศนคติในการกระทำสิ่งต่างๆ ให้เป็นไปในทิศทางที่ดีขึ้นสามารถพัฒนาจิตใจของตนให้สูงขึ้น ในทางโลกและทางธรรม การกระทำตนเป็นตัวอย่างที่ดีนั้นนับเป็นการสอนที่ยิ่งใหญ่ เพื่อให้ผู้ที่อยู่ด้วย หรือผู้ที่อยู่ใต้ปกครองมีการเรียนรู้และประพฤติตาม เป็นผู้ปกป้องคุ้มครองบริวารให้มีความสุขความเจริญ ปกป้องบริวารของตนจากอันตราย จนตนเองต้องถึงแก่ความตาย ทำให้ผู้ที่อยู่ด้วยมีความอบอุ่นใจและรู้สึกปลอดภัยที่ได้เดินตามผู้นำนั้นๆ ผู้นำมีวิธีการแก้ไขสถานการณ์ที่คับขันให้กลับมามี การที่ผู้นำจะสามารถครองใจผู้ตามหรือผู้ที่อยู่ใต้ปกครองอย่างดีนั้นต้องเป็นผู้มีความรู้ มีคุณธรรม มีความสามารถ และที่สำคัญต้องเป็นคนดีมีธรรมะในจิตใจ

สรุปได้ว่า ผู้นำ “ปู่จารย์” หรือ “มัคนายก” ที่ให้การปกป้องคุ้มครองผู้มาขอความช่วยเหลือไม่ว่าจะเป็นบริวารในหมู่คณะ และสมาชิกในครอบครัว แม้กระทั่งผู้ที่ไม่เคยรู้จักมาก่อน ผู้นำที่ดีจึงมีความสำคัญในการให้ความช่วยเหลือ ปกป้อง คุ้มครอง ดูแลผู้ที่อ่อนแอกว่าให้ปลอดภัยจากอันตรายต่างๆ แสดงให้เห็นถึงความเป็นผู้มีจิตใจหนักแน่น เสียสละ ไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัว ไม่เห็นแก่พวกพ้อง ทำเพื่อประโยชน์ของคนหมู่มากเป็นสำคัญ การนำของ “ปู่จารย์” หรือ “มัคนายก” นี้จะเป็นการนำไปสู่หลักศีลธรรมและจริยธรรมที่ดีขึ้น และมีการเปลี่ยนแปลงความประพฤติไปในทาง

^{๑๔๔} อ่างแล้วเรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๕-๕๕.

ที่ถูกที่ควรอย่างชัดเจนให้กระทำความดี ละเว้นกรรมชั่ว ตลอดจนมีการอบรมธรรมะให้ผู้อื่น ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิธีคิด วิธีการดำเนินชีวิต ทักษะคติในการกระทำสิ่งต่างๆ ให้เป็นไปในทิศทางที่ดียิ่งขึ้น สามารถพัฒนาจิตใจของตนให้สูงขึ้นในทางโลกและทางธรรม หรือผู้นำที่มีคุณธรรม เป็นผู้นำที่ดี เป็นผู้นำที่มีความซื่อสัตย์เป็นผู้นำที่เป็นแบบอย่างในการปฏิบัติตน เป็นผู้นำที่เพียบพร้อมไปด้วยคุณธรรม ในการนำพาตนเองให้ตั้งตนอยู่ในศีลธรรมที่ดีจนเป็นแบบอย่างให้ผู้อื่น และอบรมสั่งสอนผู้อื่นให้เป็นคนดี มีความสุขทั้งโลกนี้และโลกหน้า โดยยึดธรรมะเป็นหลักในการประพฤติปฏิบัติ สามารถยกระดับจิตใจของผู้ใต้ปกครองให้สูงขึ้นตาม

๓.๗ การพัฒนารูปแบบของมัคทายกในการส่งเสริมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา

แนวคิดพื้นฐานของการพัฒนา สืบเนื่องจากสภาพธรรมชาติที่มนุษย์เป็นสัตว์สังคม หมายถึง มนุษย์โดยธรรมชาติย่อมอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม ไม่อยู่อย่างโดดเดี่ยว แต่มีข้อยกเว้นที่มนุษย์อยู่โดดเดี่ยวตามลำพัง^{๑๔๕} เช่น ฤๅษี การอยู่รวมกันเป็นกลุ่มของมนุษย์อาจมีได้หลายลักษณะและเรียกต่างกัน เป็นต้นว่า ครอบครัว (family) เผ่าพันธุ์ (tribe) ชุมชน (community) สังคม (society) และประเทศ (country) และเมื่อมนุษย์อยู่รวมกันเป็นกลุ่ม ย่อมเป็นธรรมชาติอีกทีในแต่ละกลุ่มจะต้องมี “ผู้นำกลุ่ม” และ “ผู้ตาม” คือ ประชาชนหรือคนในกลุ่ม รวมทั้งมี “การควบคุมดูแลกันภายในกลุ่ม” หรือ “การจัดระเบียบภายในกลุ่ม” ซึ่งอาจเรียกว่า การบริหารหรือการพัฒนาภายใน ทั้งนี้ เพื่อให้เกิดความสงบเรียบร้อยและความสุข และในบางกรณีการควบคุมดูแลอาจเกี่ยวข้องกับภายนอกด้วย เช่น กรณีการติดต่อ ประสานงาน การต่อสู้ หรือการทำสงครามกับกลุ่มอื่น สภาพเช่นนี้ได้มีวิวัฒนาการตลอดมา โดยผู้นำกลุ่มขนาดใหญ่ เช่น ในระดับประเทศอาจเรียกว่า “นักบริหาร” หรือ “ผู้บริหาร” ขณะที่การควบคุมดูแลหรือการจัดระเบียบนั้น เรียกว่า การบริหาร ที่กล่าวมานี้ เป็นมุมมองในแง่ของนักบริหาร แต่ถ้าในมุมมองของนักพัฒนา อาจเรียกผู้บริหารและการบริหารนั้นว่า นักพัฒนาและการพัฒนา ตามลำดับ ด้วยเหตุผลเช่นนี้ มนุษย์จึงไม่อาจหลีกเลี่ยงจากการพัฒนาได้ง่าย และทำให้กล่าวได้อย่างมั่นใจว่า “ที่ใดมีกลุ่ม ที่นั่นย่อมมีการพัฒนา”

พัฒนา “ความเจริญ” ซึ่งมาจากภาษาบาลีว่า “วฑฺฒน” หรือ “วัฒนะ” และในภาษาสันสกฤต คือ คำว่า “วรุณ” คำว่าพัฒนา ตรงกับคำในภาษาอังกฤษว่า “Development”^{๑๔๖} ซึ่งมี

^{๑๔๕} พิชญ์ สมพอง, *สังคมวิทยาว่าด้วยการพัฒนา*, (กรุงเทพมหานคร: กิ่งจันทร์การพิมพ์, ๒๕๒๙), หน้า ๑๗.

^{๑๔๖} ราชบัณฑิตยสถาน, *เล่มเดิม*, (กรุงเทพมหานคร, ๒๕๔๖), หน้า ๗๗๙.

ความหมายว่า “การพัฒนา คือ การเปลี่ยนแปลง” ซึ่งตามปกติแล้วเป็นการเปลี่ยนแปลงแบบเพิ่มขึ้น (Increase) ทั้งในด้านขนาดโครงสร้างและการเจริญเติบโต^{๑๔๗}

“กระบวนการหลากหลายมิติซึ่งประกอบไปด้วย การเปลี่ยนแปลงในด้านโครงสร้างทางสังคม ท่าทีของประชาชน สถาบันต่างๆ ของชาติ การขจัดปัญหาความยากจน” นั่นคือ การเปลี่ยนแปลงต่อสังคมทั้งระบบ โดยมุ่งสู่ความสนองความต้องการของบุคคลในแต่ละสังคมนั้นให้ก้าวออกจากสภาพชีวิตที่ไม่น่าพึงพอใจ ไปสู่สภาพชีวิตที่ดีกว่าทั้งในด้านวัตถุและความรู้สึคนึกคิด^{๑๔๘}

พัฒนา หมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่มีการกำหนดทิศทาง (directed change) หรือการเปลี่ยนแปลงที่ได้วางแผนไว้แน่นอนล่วงหน้า (planned change)^{๑๔๙}

พัฒนา หมายถึง การกระทำให้เกิดขึ้น คือ เปลี่ยนจากสภาพหนึ่งไปสู่อีกสภาพหนึ่งที่ดีกว่า^{๑๕๐}

พัฒนาว่า หมายถึง การเปลี่ยนแปลงในตัวระบบที่ทำการ ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงในตัวระบบที่ทำการ ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงด้านคุณภาพ (qualitative changes) ส่วนการแปลงรูป (transformation) เป็นการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมของตัวกระทำการ (environmental changes) ซึ่งนอกเหนือจากการเปลี่ยนแปลงทางด้านคุณภาพและปริมาณ เช่น การคมนาคมของประเทศไทยเมื่อเริ่มแรกได้มีการใช้รถเทียมม้า แล้วปรับปรุงให้ดีขึ้นโดยใช้เครื่องจักรไอน้ำมาทำรถไฟ และค่อยๆ ปรับปรุงให้ดียิ่งขึ้นๆ เรื่อยๆ การเปลี่ยนแปลงจากรถม้ามาเป็นรถไฟหรือเป็นรถยนต์หรือเครื่องบิน จนเป็นจรวดก็ดี นับได้ว่าเป็นการพัฒนา^{๑๕๑}

การพัฒนา แปลว่าการทำให้เจริญ.....การทำให้เปลี่ยนแปลงไปในทางที่พึงปรารถนา^{๑๕๒}

การพัฒนา คือ การเปลี่ยนแปลงที่ต้องการและได้กำหนดทิศทางและมุ่งที่จะควบคุมอัตราการเปลี่ยนแปลงด้วย.....สภาวะการพัฒนามีลักษณะเป็นสภาวะสมาชิกของสังคมได้ใช้ความรู้ความสามารถของ

^{๑๔๗} Encyclopædia Britannica, Inc., Op.,cit., 2007, pp.45.

^{๑๔๘} เกื้อกุล วงศ์บุญสิน, ประชากรกับการพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร: วัฒนาการพิมพ์, ๒๕๕๔), หน้า ๗๔.

^{๑๔๙} สัญญา สัญญาวิวัฒน์, การพัฒนาชุมชน, (พิมพ์ครั้งที่ ๓, กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๖), หน้า ๕.

^{๑๕๐} ยุวัฒน์ วุฒิเมธี, หลักการพัฒนาชุมชนและการพัฒนาชนบท (กรุงเทพมหานคร: ส.ส.น.ไทยอนุเคราะห์ไทย, ๒๕๒๖), หน้า ๑.

^{๑๕๑} อมร รักษาสัตย์ และ ชัดติยา กรรณสูต (บรรณาธิการ), ทฤษฎีและแนวความคิดในการพัฒนาประเทศ (กรุงเทพมหานคร: ชุมชนสหกรณ์การขายและการซื้อแห่งประเทศไทย, ๒๕๑๕), หน้า ๒-๘.

^{๑๕๒} พัทยา สายหู, “การพัฒนาสังคม” ใน อมร รักษาสัตย์ และ ชัดติยา กรรณสูต (บรรณาธิการ), Ibid., หน้า ๕๘๖.

ตนได้เต็มที่โดยไม่มีสถานะครอบงำ เช่น ความบีบคั้นทางการเมือง ความบีบคั้นทางเศรษฐกิจ หรือ ความไม่สมบูรณ์ในอนามัย ทุกคนสามารถที่จะนำเอาศักยภาพของตนออกมาใช้ให้เป็นประโยชน์อย่างเต็มที่เช่น การเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรของไทยไม่สามารถจะใช้รถแทรกเตอร์แบบอเมริกาได้ ม.ร.ว. เทพฤทธิ์ เทวกุล ได้ประดิษฐ์ “ควายเหล็ก” ขึ้นมาใช้ไถนาในสภาพแวดล้อมของสังคมไทย^{๑๕๓}

การพัฒนาที่แท้จริง ควรหมายถึง การทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนมีความสุข ความสะดวกสบาย ความอยู่ดีกินดี ความเจริญทางศิลปวัฒนธรรมและจิตใจและความสงบสันติ ซึ่งนอกจากจะขึ้นอยู่กับ การได้รับปัจจัยทางวัตถุเพื่อสนองความต้องการของร่างกายแล้ว ประชาชนยังต้องการพัฒนาทางด้านการศึกษาสีงแวดล้อมที่ดี การพักผ่อนหย่อนใจ และการพัฒนาทางวัฒนธรรม และจิตใจด้านต่าง ๆ ด้วย ความต้องการทั้งหมดนี้บางครั้งเราเรียกกันว่าเป็นการพัฒนา “คุณภาพ” เพื่อให้ให้เห็นว่าการพัฒนาไม่ได้ขึ้นอยู่กับ การเพิ่มปริมาณสินค้าหรือการเพิ่มรายได้เท่านั้น หากอยู่ที่ การเพิ่มความพอใจความสุขของประชาชนมากกว่า^{๑๕๔}

สภาพของกลุ่มในยุคเริ่มแรกซึ่งธรรมชาติและทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ อิทธิพลของธรรมชาติจะมีต่อมนุษย์ที่รวมกันอยู่ในกลุ่มมาก โดยการดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพของมนุษย์จะอยู่ใกล้ชิดกับธรรมชาติ อีกทั้งธรรมชาติและผู้นำเป็นตัวกำหนดแนวทางการพัฒนา ซึ่งครอบคลุมวิธีการประกอบอาชีพด้วย ลักษณะการพัฒนาและการประกอบอาชีพในยุคนี้ไม่ซับซ้อน และจำนวนประชากรก็มีไม่มาก ต่อมา เมื่อจำนวนมนุษย์ที่รวมตัวกันอยู่ในกลุ่มมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น ทำให้กลุ่มมีขนาดใหญ่ขึ้น เปลี่ยนเป็นชุมชน และเป็นประเทศ ในเวลาเดียวกัน ทรัพยากรธรรมชาติเริ่มเสื่อมโทรม ผู้นำและผู้ตาม คือ ประชาชน พยายามเอาชนะธรรมชาติ ได้ใช้ภูมิปัญญาชาวบ้าน (folk wisdom) และการลองผิดลองถูก (trial and error) เพื่อกำหนดแนวทางการพัฒนาและการประกอบอาชีพ

วิวัฒนาการของแนวคิดพื้นฐานของการพัฒนาของมนุษย์ (ผู้นำและผู้ตาม) ที่ล้วนเกี่ยวข้องกับธรรมชาติ โดยเริ่มต้นจาก หนึ่ง การพัฒนาในสภาพที่มนุษย์อยู่ภายใต้ อิทธิพลของธรรมชาติ และวิวัฒนาการมาเป็น สอง การพัฒนาที่มนุษย์พยายามเอาชนะธรรมชาติ จากนั้น จึงเป็น สาม การพัฒนาที่มนุษย์เอาชนะธรรมชาติได้ และนำธรรมชาติมาใช้ประโยชน์ ทั้งหมดนี้เป็นการพัฒนาเพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทิศทางที่ดีขึ้น (better change) ช่วยเพิ่มอัตราเร่งในการทำ

^{๑๕๓} ทิตยา สุวรรณชฎ, “สังคมวิทยา” ใน *วิทยาศาสตร์สังคม* (กรุงเทพมหานคร: สำนักวิจัยสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๑๗), หน้า ๑๘๗-๑๘๙.

^{๑๕๔} วิทยากร เชียงกุล, *การพัฒนาเศรษฐกิจสังคมไทย: บทวิเคราะห์* (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ฉับแกระ, ๒๕๒๗), หน้า ๑๗-๑๘.

กิจกรรมหรือการผลิตให้รวดเร็วขึ้น (better speed) และทำให้สภาพความเป็นอยู่ของมนุษย์ดีขึ้น (better life) กว่าเดิมทั้งในด้านคุณภาพและปริมาณ

จึงสามารถสรุปได้ว่า การพัฒนา หมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่มีการกระทำให้เกิดขึ้นหรือมีการวางแผนกำหนดทิศทางไว้ล่วงหน้า โดยการเปลี่ยนแปลงนี้ต้องเป็นไปในทิศทางที่ดีขึ้น ถ้าเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ไม่ดี ก็ไม่เรียกว่าการพัฒนา ขณะเดียวกัน การพัฒนามิได้หมายถึงการเพิ่มขึ้น ปริมาณสินค้าหรือรายได้ของประชาชนเท่านั้น แต่หมายความรวมถึงการเพิ่มความพึงพอใจและเพิ่มความสุขของประชาชนด้วย การพัฒนา อาจจัดแบ่งออกเป็น ๓ ด้านใหญ่ๆ ได้แก่ (๑) การพัฒนาทางเศรษฐกิจ หมายถึง การพัฒนาด้านการผลิต การจำหน่ายจ่ายแจก การแลกเปลี่ยน การลงทุนเพื่อทำให้ประชาชนไม่ยากจน เป็นต้น (๒) การพัฒนาทางสังคม หมายถึง การพัฒนาด้านจิตใจ แบบแผน พฤติกรรม รวมตลอดทั้งความสัมพันธ์ของคนในสังคมเพื่อแก้ปัญหาต่างๆ ในสังคม เป็นต้น และ(๓) การพัฒนาทางการเมือง หมายถึง การเปลี่ยนแปลงทางการเมือง สร้างกระบวนการปกครองให้เป็นประชาธิปไตย และประชาชนในประเทศมีสิทธิเสรีภาพตามกฎหมาย เป็นต้น

โครงการส่งเสริมกิจกรรมการพัฒนามัคทายกในพื้นที่จังหวัดลำปาง

ในพื้นที่จังหวัดลำปางมีการดำเนินงานโครงการกิจกรรมการพัฒนามัคทายกมาอย่างต่อเนื่อง คือ โครงการฝึกอบรมสัมมนาผู้ปฏิบัติงานศาสนพิธี “มัคทายกวัด” ในจังหวัดลำปาง ประจำปี ๒๕๕๘

มัคทายก หรือมรรคทายก เป็นผู้ชี้ทางบุญระหว่างพุทธศาสนิกชนกับวัด ทำให้พิธีกรรมหรือประเพณีทางพระพุทธศาสนา (ศาสนพิธี) เช่น นำอาราธนาศีล อาราธนาธรรม นำถวายทาน จัดแจงดูแลศาสนพิธีต่าง ๆ ภายในท้องถิ่นให้เป็นที่ไปด้วยความถูกต้องเรียบร้อย และเป็นระเบียบสวยงามตามจารีตประเพณีที่ถือปฏิบัติของแต่ละท้องถิ่น เป็นบุคคลกลุ่มแรกที่สมควรได้รับการฝึกอบรมและพัฒนาให้ได้รับความรู้ใหม่ ๆ และสืบทอดแนวทางการปฏิบัติด้านศาสนพิธีดั้งเดิมแต่โบราณของแต่ละท้องถิ่น ตลอดจนสืบทอดทำนุบำรุงศาสนา วัฒนธรรม ประเพณีอันดีงามเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาให้คงอยู่คู่ท้องถิ่น และเพื่อเป็นแผนรองรับต่อสถานการณ์กระแสโลกาภิวัตน์ที่มีการเปลี่ยนแปลงให้ทันต่อยุคสมัยในปัจจุบัน นำวัฒนธรรมและพิธีปฏิบัติทางศาสนาที่เป็นมาตรฐานสากลสู่เวทีประชาคมอาเซียน อีกทั้งมัคทายกวัด ยังเป็นต้นแบบที่ดีให้กับเด็กและเยาวชนในท้องถิ่นได้ประพฤติปฏิบัติทางศาสนาพิธีที่ถูกต้อง และเป็นอนาคตสำคัญในการสืบสานและทำนุบำรุงวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นศาสนาที่ประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศไทยนับถือให้คงอยู่สืบต่อไป

องค์การบริหารส่วนจังหวัดลำปาง ซึ่งเป็นหน่วยงานบริหารราชการส่วนท้องถิ่นรูปแบบหนึ่ง มีฐานะเป็นนิติบุคคล ที่มีความรับผิดชอบทั่วทั้งจังหวัด โดยมีอำนาจหน้าที่เป็นไปตาม

พระราชบัญญัติโดยองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น พ.ศ. ๒๕๔๐ และกฎกระทรวง พ.ศ. ๒๕๔๑ (๑๑) จัดการศึกษา ทำนุบำรุงศาสนา และบำรุงรักษาศิลปะ จารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือวัฒนธรรมอันดีงามของท้องถิ่น จึงได้จัดทำโครงการฝึกอบรมสัมมนาผู้ปฏิบัติงานศาสนพิธี “มัคนายกวัด” ในจังหวัดลำปาง ประจำปี ๒๕๕๙ ขององค์การบริหารส่วนจังหวัดลำปางขึ้น จำนวน ๒ รุ่น ๆ ละ ๒๐๐ คน จำนวน ๓ อำเภอ คือ อำเภอเมืองลำปาง อำเภอแม่ทะ และอำเภอแม่เมาะ ในระหว่างเดือนสิงหาคม ๒๕๕๙ ณ อำเภอเมืองลำปาง และอำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง เพื่อพัฒนาองค์ความรู้ให้ ความรู้แก่ผู้ปฏิบัติงานด้านศาสนพิธีในท้องถิ่น (มัคนายกวัด) และประชาชนผู้สนใจ ได้มีความรู้ ความสามารถสำหรับนำไปใช้ในการสืบทอดแนวทางการปฏิบัติด้านศาสนพิธีดั้งเดิมแต่โบราณ ตลอดจนสืบทอดทำนุบำรุงศาสนา วัฒนธรรม ประเพณีอันดีงามเกี่ยวกับพุทธศาสนาให้คงอยู่คู่ท้องถิ่นต่อไป

๒. วัตถุประสงค์

เพื่อส่งเสริมและให้ความรู้แก่ผู้ปฏิบัติงานด้านศาสนพิธี (มัคนายกวัด) และประชาชนผู้สนใจตลอดจนสืบทอดแนวทางการปฏิบัติด้านศาสนพิธีดั้งเดิมแต่โบราณ ตลอดจนสืบทอดทำนุบำรุงศาสนา วัฒนธรรม ประเพณีอันดีงามเกี่ยวกับพุทธศาสนาให้คงอยู่คู่ท้องถิ่นต่อไป

๓. เป้าหมาย

๓.๑ เชิงปริมาณ

จัดการฝึกอบรมผู้ปฏิบัติงานด้านศาสนาพิธี (มัคนายกวัด) และประชาชนผู้สนใจ ในอำเภอเมืองลำปาง อำเภอแม่ทะ และอำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง จำนวน ๒ รุ่น ๆ ละ ๒๐๐ คน รวมทั้งหมด ๔๐๐ คน

๓.๒ เชิงคุณภาพ

ผู้ปฏิบัติงานด้านศาสนาพิธี (มัคนายกวัด) และประชาชนผู้สนใจ ในอำเภอเมืองลำปาง อำเภอแม่ทะ และอำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง ได้รับการพัฒนาเพิ่มพูนองค์ความรู้ด้านศาสนพิธี และประเพณีวัฒนธรรมสิ่งที่เกี่ยวข้อง และเป็นแนวทางในการถือปฏิบัติไปในทิศทางเดียวกัน

๔. ระยะเวลาดำเนินการ

รุ่นที่ ๑ วันที่ ๑๗ เดือนสิงหาคม พ.ศ. ๒๕๕๙

รุ่นที่ ๒ วันที่ ๑๙ เดือนสิงหาคม พ.ศ. ๒๕๕๙

๕. สถานที่ดำเนินการ

รุ่นที่ ๑ ดำเนินการที่วัดพระเจดีย์ซาวหลัง อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง

รุ่นที่ ๒ ดำเนินการที่วัดศรีอ้วน อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง

๖. งบประมาณ

จากข้อบัญญัติองค์การบริหารส่วนจังหวัดงบประมาณรายจ่าย ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๕๙ หมวดค่าตอบแทนใช้สอยและวัสดุ ประเภทรายจ่ายเกี่ยวเนื่องกับการปฏิบัติงานที่ไม่เข้า ลักษณะรายจ่ายหมวด อื่น ๆ หน้า ๒๓๖ รายการที่ ๔ โครงการฝึกอบรมสัมมนาผู้ปฏิบัติงานด้านศาสนพิธี

๗. ผู้รับผิดชอบโครงการ

กองการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม องค์การบริหารส่วนจังหวัดลำปาง

๘. หลักสูตรการอบรม

บรรยายความรู้เรื่อง หลักการพูดในที่ชุมชนและการพัฒนาบุคลิกภาพสำหรับมัคทายก ประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น ได้แก่ งานศาสนพิธีเบื้องต้น/ประเพณีทำบุญ วันเกิด/ขึ้นบ้านใหม่/ขึ้นท้าวทังสี่/สี่ชะตา/ดำหัวปีใหม่เมือง/การจัดรูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย/การเข้าน้ำ-เข้าไฟ/การวางพานพุ่ม/การจัดโต๊ะหมู่บูชา การเป็นพิธีกร เป็นต้น

๙. ขั้นตอนการดำเนินงาน

- ๑) จัดทำโครงการเพื่อเสนอขออนุมัติ
- ๒) แจ้งประชาสัมพันธ์ ประสานงานกับผู้เกี่ยวข้อง
- ๓) เตรียมหลักสูตร/ประสานวิทยากร
- ๔) เตรียมสถานที่/อุปกรณ์ สื่อ
- ๕) ดำเนินงานตามโครงการ
- ๖) ติดตามประเมินผล/สรุปและรายงานผล

๑๐. วิธีดำเนินงาน

๑. ดำเนินงานตามระเบียบกระทรวงมหาดไทย ว่าด้วยค่าใช้จ่ายในการฝึกอบรมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. ๒๕๔๙

๒. ดำเนินงานตามระเบียบกระทรวงมหาดไทย ว่าด้วยการพัสดุของหน่วยการบริหารราชการส่วนท้องถิ่น พ.ศ. ๒๕๓๕ และแก้ไขเพิ่มเติม ถึง (ฉบับที่ ๙) พ.ศ. ๒๕๕๓

๑๑. ผลที่คาดว่าจะได้รับ

ผู้ปฏิบัติงานด้านศาสนพิธี (มัคทายกวัด) และประชาชนที่สนใจได้ทราบถึงวิธีปฏิบัติ ลำดับขั้นตอนของการจัดพิธีกรรมต่าง ๆ ทางศาสนาได้อย่างถูกต้อง และเป็นสากล ตลอดจนได้ทำนุบำรุง สืบทอดพิธีกรรมต่าง ๆ ของพระพุทธศาสนา ให้คงอยู่สืบไป

โครงการมัคทายกกับพุทธศาสนพิธี

๑. ความเป็นมา

ทุกศาสนาจำเป็นต้องมีพิธีกรรมทางศาสนาเป็นเครื่องมือในการให้ศาสนิกชนของตนใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนาที่มีลักษณะเป็นรูปธรรมร่วมกัน ทั้งศาสนพิธีและศาสนธรรม ย่อมมีความสำคัญเสมอกัน ต้องอาศัยซึ่งกันและกัน ศาสนพิธีหรือพิธีกรรมของพระพุทธศาสนาจึงเป็นสิ่งที่ช่วงหล่อเลี้ยงศาสนธรรม อันเป็นแก่นแท้ของพระพุทธศาสนาไว้ ดังนั้น ผู้ดำเนินการในพิธีหรือ “มัคทายก” เป็นบุคคลที่ช่วยให้พิธีกรรมดำเนินไปด้วยความเรียบร้อยและถูกต้องตามประเพณีตามความเหมาะสมของงานนั้น การปฏิบัติศาสนพิธีที่ถูกต้องเรียบร้อย งดงาม ย่อมเพิ่มพูนความศรัทธาปสาทะแก่ผู้ที่ได้พบเห็น เป็นเครื่องแสดงเกียรติยศของเจ้าภาพ และผู้เข้าร่วมพิธี ทั้งยังเป็นการรักษา วัฒนธรรมประเพณีที่ดีงาม ของชาติไว้

๒. วัตถุประสงค์

๑. เพื่อมัคทายกจะได้นำไปปฏิบัติได้อย่างถูกต้องตามจุดมุ่งหมายในศาสนพิธีนั้นๆ
๒. เพื่อการปฏิบัติศาสนพิธีให้มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย สวยงาม เป็นไปแนวทางเดียวกันเพื่อก่อให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธาในการดำเนินกิจกรรมด้านพิธีศาสนา
๓. เพื่อเป็นการเสริมสร้างคุณค่าทางจิตใจ รวมทั้งการธำรงรักษาเอกลักษณ์ของชาติและพระพุทธศาสนา
๔. มัคทายกผู้เป็นผู้นำหน้าที่เป็นผู้นำในการปฏิบัติงานศาสนพิธีควรมีความรู้ ความสามารถ และความเข้าใจอย่างถูกต้องเพื่อเป็นสร้างระเบียบ แบบแผน และแบบอย่างที่ดีปฏิบัติในพุทธศาสนา

๓. การจัดเตรียมการ

๓.๑ การแต่งตั้งคณะกรรมการ

เพื่อให้การดำเนินงานโครงการดังกล่าวเป็นไปด้วยความเรียบร้อยและมีประสิทธิภาพ จึงมีคำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการโครงการ เพื่อมีหน้าที่ประสานงานและดำเนินในเรื่องอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยมีคณะกรรมการ ๓ ฝ่าย ทำหน้าที่ดังนี้

๑. คณะกรรมการฝ่ายจัดซื้อจัดจ้าง

๑) นางเบญจมาศ พานิชพันธ์

นายกพุทธสมาคม/กรรมการ

๒) นายบุญยืน สันสุวรรณ กรรมการ

๓) นายวิสุทธิ์ แดงดีมาก กรรมการ

๒. คณะกรรมการฝ่ายตรวจรับ

๑) น.ส.หยก เจริญอรุณวัฒนา กรรมการ

๒) นางจินดา แดงดีมาก กรรมการ

๓) นางสาว พุเพ็ญ กรรมการ

๓. คณะกรรมการติดตามประเมินผล

๑) นางถนอมจิต สันสุวรรณ กรรมการ

๒) นางมณีนุช ปิติวิริยนันต์ กรรมการ

๓) นายบุญถม ภรณ์ศิริ กรรมการ

ทั้งนี้เพื่อให้โครงการ “มัคทายกกับพุทธศาสนพิธี” ดำเนินไปอย่างเรียบร้อย ถูกต้อง ดีงาม

๓.๒ การประชุม

เพื่อให้การดำเนินงานโครงการเป็นไปด้วยความเรียบร้อยและมีประสิทธิภาพ จึงได้มีการประชุมเกี่ยวกับการแต่งตั้งคณะทำงาน การคัดเลือกผู้เข้ารับการอบรม การประสานงานวิทยากรและการจัดทำเอกสารไว้ใช้ประกอบการอบรม

๔. กำหนดการ

วันเสาร์ ที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๕๖๐

เวลา ๐๗.๓๐ น.-๐๘.๓๐ น. ลงทะเบียน/รายงานตัว

เวลา ๐๘.๔๐ น.-๐๙.๐๐ น. พิธีเปิดโครงการอบรม “มัคทายก กับ พุทธศาสนพิธี”
โดย ท่านสมชัย กิจเจริญรุ่งโรจน์

รองผู้ว่าราชการจังหวัดลำปาง/รองประธาน

คณะกรรมการพัฒนาชุมชนในพื้นที่รอบโรงไฟฟ้า

กองทุนพัฒนาไฟฟ้าโรงไฟฟ้าแม่เมาะ จังหวัดลำปาง

เวลา ๐๙.๐๐ น.-๐๙.๒๐ น. ความสำคัญของมัคทายกและผู้ประกอบศาสนพิธีต่อ

พุทธศาสนาโดย นางเบญจมาศ พานิชพันธ์

นายกพุทธสมาคมจังหวัดลำปาง

เวลา ๐๙.๒๐ น.-๑๐.๓๐ น. มัคทายก กับ ความรู้ทางงานราชพิธี รัฐพิธี งานพิธี

โดยคณะวิทยากร

เวลา ๑๐.๓๐ น.-๑๑.๐๐ น. พักรับประทานของว่าง

เวลา ๑๑.๐๐ น.-๑๒.๐๐ น. งานราชพิธีกับสถาบันกษัตริย์ โดยคณะวิทยากร

- เวลา ๑๒.๐๐ น.-๑๓.๐๐ น. พักรับประทานอาหารกลางวัน
- เวลา ๑๓.๐๐ น.-๑๕.๓๐ น. บุคลิกภาพของผู้นำศาสนพิธีที่มีผลต่อความสำเร็จ
โดยคณะวิทยากร
- เวลา ๑๕.๓๐ น.-๑๖.๐๐ น. พิธีมอบโล่รางวัลผู้ทำคุณประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนา
พิธีแจกเกียรติบัตรผู้ผ่านการอบรม
โดย พระเดชพระคุณพระราชจินดานายก
เจ้าคณะจังหวัดลำปาง

๕. การดำเนินการจัดกิจกรรม

การดำเนินการจัดกิจกรรมให้แก่มัคทายกในเขต ๕ อำเภอ ได้แก่

๑. มัคทายกในเขตอำเภอเมือง
๒. มัคทายกในเขตอำเภอเกาะคา
๓. มัคทายกในเขตอำเภอห้างฉัตร
๔. มัคทายกในเขตอำเภอแม่ทะ
๕. มัคทายกในเขตอำเภอแม่เมาะ

โดยมีเจ้าคณะอำเภอในแต่ละอำเภอทั้ง ๕ เป็นผู้ประสานงานให้มัคทายกเข้ารับการอบรม
ประกอบด้วย

๑. พระครูอนุศาสน์วราธรรม เจ้าคณะอำเภอเมือง
๒. พระครูปริยัติพัฒนกิจดี เจ้าคณะอำเภอห้างฉัตร
๓. พระครูพิสุทธ์พัฒนพิธาน เจ้าคณะอำเภอเกาะคา
๔. พระครูสิริชัยพิพัฒน์ เจ้าคณะอำเภอแม่ทะ
๕. พระคณูปถัมภ์ปัญญา เจ้าคณะอำเภอแม่เมาะ

ทั้งนี้มีผู้เข้าร่วมงานทั้งสิ้น ๓๗๒ คน

๖. ค่าใช้จ่าย

๑. ค่าตอบแทนวิทยากร จำนวน ๔ คนๆ ละ ๑,๒๐๐ บาทรวมเป็นเงิน ๔,๘๐๐ บาท
๒. ค่าเช่าสถานที่ รวมเป็นเงิน ๑๐,๐๐๐ บาท
๓. ค่าอาหารกลางวัน ๑ มื้อๆ ละ ๙๐ บาท จำนวน ๓๕๐ คน รวมเป็นเงิน ๓๑,๕๐๐ บาท
๔. ค่าอาหารว่างและเครื่องดื่ม ๒ มื้อๆ ละ ๔๕ บาท จำนวน ๓๕๐ คน รวมเป็นเงิน ๓๑,๕๐๐ บาท
๕. ค่ากระเป๋าสีเอกสาร จำนวน ๓๕๐ ใบๆ ละ ๕๐ บาท รวมเป็นเงิน ๑๗,๕๐๐ บาท
๖. ค่าวัสดุเครื่องเขียนและอุปกรณ์ จำนวน ๓๕๐ ชุดๆ ละ ๑๔ บาท รวมเป็นเงิน ๔,๙๐๐ บาท

๗. ค่าหนังสือคู่มือมัคทายก จำนวน ๓๕๐ เล่มๆ ละ ๑๗๐ บาทรวมเป็นเงิน ๕๙,๕๐๐ บาท
 ๘. ค่าเสื้อใส่ประกอบพิธีทางศาสนา ๓๕๐ ตัวๆ ละ ๒๕๐ บาท รวมเป็นเงิน ๘๗,๕๐๐ บาท
 ๙. ค่าใบประกาศพร้อมกรอบ ๓๕๐ ชุดๆละ ๑๕๐ บาทรวมเป็นเงิน ๕๒,๕๐๐ บาท
 รวมเป็นเงินทั้งสิ้น ๒๙๙,๗๐๐ บาท

๗. ผลการดำเนินงาน

ผู้เข้าอบรมตอบแบบสอบถาม จำนวน ๑๐๐ แผ่น เมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ.๒๕๖๐ มีผู้เข้ารับการอบรมโครงการ มัคทายกกับพุทธศาสนพิธี ๓๗๒ คน ผู้เข้ารับการอบรมตอบแบบสอบถาม ๑๐๐ คน โดยระดับความพึงพอใจ อัตราร้อยละ ๙๘.๗

การดำเนินกิจกรรมส่งเสริมการพัฒนามัคทายกในพื้นที่จังหวัดลำปางกิจกรรมปี

พ.ศ.๒๕๕๗

เมื่อวันที่ ๑๔ มกราคม ๒๕๕๗ นายบุญเรือง จิตตา รองปลัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดลำปาง เป็นประธานในพิธีเปิดโครงการอบรมมัคทายก รุ่นที่ ๑ ในอำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง เพื่อเป็นการพัฒนามัคทายก ให้มีความรู้ที่ถูกต้องในด้านศาสนพิธีต่างๆ ทั้งที่เป็นสากล และที่เป็นประเพณีวัฒนธรรมทางศาสนา ตลอดจนความเชื่อของชาวล้านนาในจังหวัดลำปาง^{๑๕๕}

กิจกรรมปี พ.ศ.๒๕๕๘

องค์การบริหารส่วนจังหวัดลำปางร่วมอนุรักษ์และสืบทอดศาสนพิธี จัดโครงการฝึกอบรมสัมมนาผู้ปฏิบัติงานศาสนพิธี (มัคทายกวัด) ในจังหวัดลำปาง เพื่อทำนุบำรุงสืบทอดพิธีกรรมทางพุทธศาสนา และส่งเสริมให้ผู้ปฏิบัติงานด้านศาสนพิธี หรือ มัคทายกวัด ได้เพิ่มพูนองค์ความรู้ด้านศาสนพิธี โดยทราบถึงขั้นตอน วิธีปฏิบัติของการจัดพิธีกรรมต่าง ๆ ทางศาสนาได้อย่างถูกต้อง และเป็นไปในทิศทางเดียวกัน องค์การบริหารส่วนจังหวัดลำปาง โดยกองการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม จึงได้จัดโครงการฝึกอบรมสัมมนาผู้ปฏิบัติงานศาสนพิธี (มัคทายกวัด) ในจังหวัดลำปาง ประจำปี ๒๕๕๘ ในวันที่ ๑๘ สิงหาคม ๒๕๕๘ โดยเมื่อเวลาประมาณ ๐๙.๐๐ น. นายเกรียงเดช สุทธภักดิ์ รองนายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดลำปาง รักษาราชการแทนนายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดลำปาง ให้เกียรติเป็นประธานเปิดโครงการฝึกอบรมสัมมนา ฯ โดยมีมัคทายกจาก ๑๓ อำเภอเข้ารับการอบรมจำนวน ๒๐๐ คน ณ ห้องประชุมองค์การบริหารส่วนจังหวัดลำปาง ในการอบรมสัมมนาฯครั้งนี้ มัคทายกได้รับฟังความรู้ในเรื่อง การเป็นพิธีกรที่ดี และเทคนิคการพูดจูงใจ จากนายวิเชียร บุญทา

^{๑๕๕} องค์การบริหารส่วนจังหวัดลำปาง, **อนุรักษ์และสืบทอดศาสนพิธี**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://61.7.235.19/Main/index.php/2013-02-21-09-10-00/801.html>[๒๐ธ.ค.๒๕๖๐].

พิธีกร/นักจัดรายการวิทยุชื่อดังของจังหวัดลำปาง และรับฟังความรู้เรื่อง งานศาสนพิธีและพิธีกรรมต่าง ๆ รวมทั้งการสาธิตการจัดโต๊ะหมู่บูชา การประเคนของให้พระสงฆ์ การนำสวดมนต์ การถวายสิ่งของต่าง ๆ จากนายวิระพันธ์ นันเพ็ญ ผู้ชำนาญการศาสนพิธี กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม ประจำจังหวัดลำปาง นับเป็นอีกหนึ่งภารกิจและความภาคภูมิใจขององค์การบริหารส่วนจังหวัดลำปาง ที่ได้มีส่วนร่วมในการส่งเสริมและอนุรักษ์สืบสานศาสนา จาริตประเพณีอันดีงามของท้องถิ่นให้คงอยู่ตลอดไป^{๑๕๖}

กิจกรรมปี ๒๕๕๙

โครงการฝึกอบรมสัมมนาผู้ปฏิบัติงานด้านศาสนพิธี โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเพิ่มพูนองค์ความรู้ด้านศาสนพิธี และประเพณี แก่ผู้ปฏิบัติงานด้านศาสนพิธี อีกทั้งยังเป็นการอนุรักษ์สืบทอดศาสนพิธีดั้งเดิม ซึ่งในปัจจุบันผู้ที่มีความรู้ความสามารถและเชี่ยวชาญที่จะทำหน้าที่มีคณาภรณ์น้อย องค์การบริหารส่วนจังหวัดลำปางจึงจัดโครงการฝึกอบรมสัมมนาผู้ปฏิบัติงานด้านศาสนพิธี เพื่ออนุรักษ์สืบทอดศาสนพิธีดั้งเดิมให้คงอยู่ต่อไป โดยดำเนินการจัดอบรม รุ่นที่ ๑ วันที่ ๒๕ กรกฎาคม ๒๕๖๐ ณ วัดล้อมแรด อำเภอเถิน และรุ่นที่ ๒ วันที่ ๒๖ กรกฎาคม ๒๕๖๐ ณ ห้องประชุมโรงเรียนแจ้ห่มวิทยา อำเภอแจ้ห่ม^{๑๕๗}

การพัฒนาในรูปแบบในการส่งเสริมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาจะต้องดำเนินการ ดังนี้

๑) ฝึกอบรมผู้นำทางศาสนพิธีต่างๆ มาศึกษาอย่างเป็นระบบจัดลำดับความสำคัญให้เป็นระบบและเผยแพร่ทางสื่อต่างๆ ทั้งภาษาไทยและต่างประเทศ ซึ่งควรมีการบันทึกหรือเพิ่มรายละเอียดและข้อมูลเนื้อหาสาระให้มากขึ้น ทั้งนี้ “เพื่อให้ชาวพุทธได้รับความรู้อย่างเป็นระบบในบริบทเรื่องปุ่จารย์/ผู้นำทางศาสนพิธีกับการดำเนินพิธีกรรมต่างๆ และศึกษาคำสอนของพระพุทธศาสนาให้มาก เพื่อเกิดความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนาอย่างยั่งยืน และเป็นข้อมูลการเผยแพร่พัฒนาพระพุทธศาสนาอย่างเป็นระบบตามมาตรฐานสากลในการนำเอาหลักการทางพระพุทธศาสนามาใช้และแก้ไขสภาพปัญหาต่างๆ ทางด้านการพัฒนาผู้นำทางศาสนพิธีหรือปุ่จารย์ต่อไป”

๒) การประกอบพิธีกรรมตามจาริตประเพณีให้มากขึ้น เพื่อปลูกฝังให้คนไทยใกล้ชิดศาสนาธรรมและสามารถนำหลักศาสนธรรมมาใช้ในวิถีชีวิตตนได้ และควรให้สถาบันพระสงฆ์ทั่วไป พระสงฆ์ระดับพระสังฆาธิการ กำหนดนโยบายแผนและมาตรการในการพัฒนาศักยภาพของพระสงฆ์

^{๑๕๖} องค์การบริหารส่วนจังหวัดลำปาง, การฝึกอบรมสัมมนาผู้ปฏิบัติงานด้านศาสนพิธี, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: www.facebook.com/pr.lampang.pao/posts/1087718321256046 [๒๐ธ.ค.๒๕๖๐].

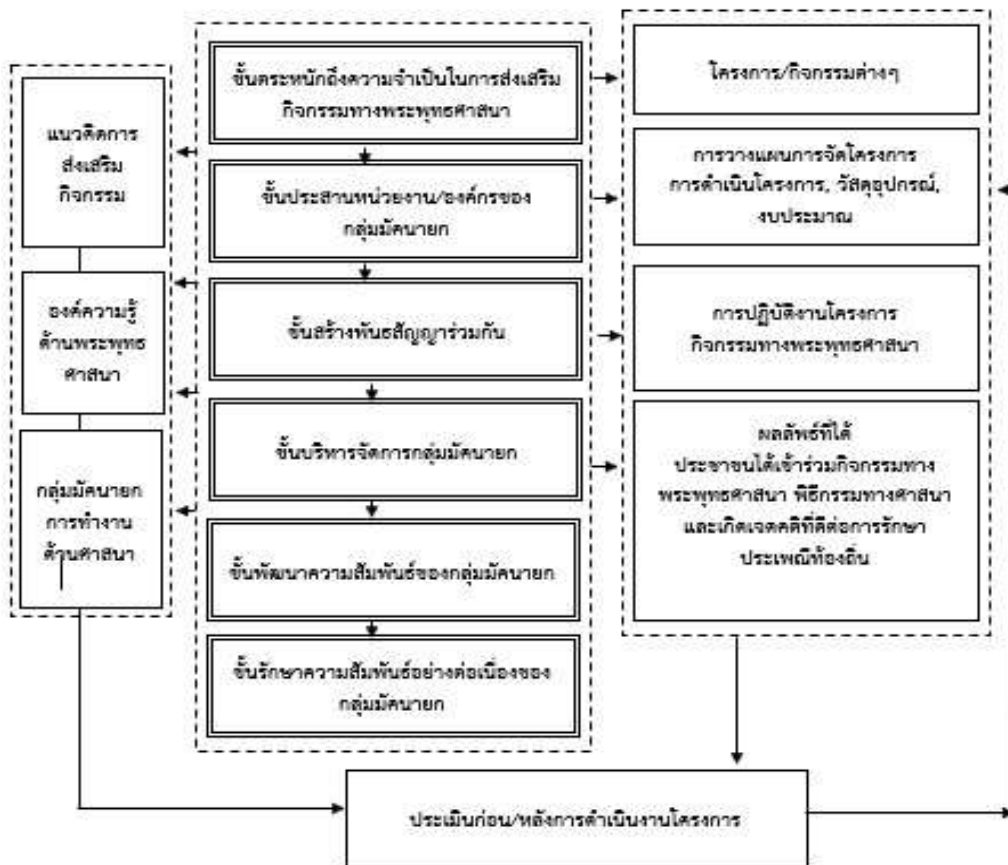
^{๑๕๗} องค์การบริหารส่วนจังหวัดลำปาง, งานด้านศาสนพิธี, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.lp-pao.go.th/Education/index.php> [๒๒ธ.ค.๒๕๖๐].

ให้เป็นผู้มีความพร้อม ในด้านการบริหารจัดการองค์กรที่เป็นวัด เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ เป็นแหล่งฟื้นฟู และพัฒนาจิตใจ และพัฒนาตนให้ถึงพร้อมในการปฏิบัติภารกิจของคณะสงฆ์ รวมทั้งเป็นกัลยาณมิตร ของศาสนิกชน สามารถปลูกฝัง และฝึกอบรมให้เยาวชนมีสัมมาทิฐิในการดำรงชีวิตที่งดงาม

๓) วัดควรปรับเปลี่ยนบทบาทให้ทันกับสังคมในเชิงรุก คือ จัดโครงการและกิจกรรมที่เป็น ประโยชน์ต่อสังคมโดยรวม และมีบทบาทในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน โดยดึงเอาศาสนิก ชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมของวัดและพระ เข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมพัฒนาสังคมและชุมชนมี ภาครัฐสนับสนุนงบประมาณ เพื่อการให้ยุติระบบพุทธพาณิชย์ อันเป็นการลดการเสื่อมศรัทธาจากศา สนิกชน และการทำลายในระบบทุนนิยม โดยวัดและพระสงฆ์มีส่วนอย่างไมรู้ตัว

๔) นำแบบอย่างที่ดีในด้านศีลธรรมและจรรยา เพื่อปลูกศรัทธาให้เกิดขึ้นกับประชาชนใน ท้องถิ่น โดยดึงองค์ความรู้ในหลักศาสนพิธีในประเพณีและวัฒนธรรมต่างๆ ของทางล้านนา ที่มี บทบาทให้การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน และพัฒนาเยาวชนและศาสนิกชน ตามบทบาท หน้าที่ ภารกิจคณะสงฆ์ โดยการสนับสนุนด้านงบประมาณ การพัฒนาศักยภาพ และเชิดชูยกย่องให้ เป็นที่ประจักษ์แก่คณะสงฆ์เพื่อร่วมกันสืบทอดต่อไป

สรุปการพัฒนาารูปแบบการส่งเสริมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา

ความร่วมมือคือไม่ใช่การแข่งขัน เน้นการแบ่งปันไม่ใช่การผูกขาด เป็นมิติด้านคน ไม่ใช่เทคโนโลยีสารสนเทศ ซึ่งผลที่ได้รับจากการจัดการความรู้ คือ มีชีวิตที่ดีและมีความสำเร็จร่วมกัน การจัดการความรู้โดยทั่วไปแบ่งเป็นทักษะ (skill) ๙๐% และทฤษฎี (Theory) เพียง ๑๐% เท่านั้น ความรู้ที่สำคัญ คือ ความรู้ในเชิงปฏิบัติ การจัดการความรู้เน้นความรู้ในคน ความรู้ฝังลึก หรือความรู้ซ่อนเร้น โดยผ่านการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และความร่วมมือจากทุกๆ ฝ่ายจึงจำเป็นต้องอาศัยความละเอียดอ่อน ต้องเข้าใจธรรมชาติของภูมิปัญญา ต้องให้เกียรติชาวบ้านเป็นคนคิดเองทำเอง และประยุกต์ดัดแปลงสิ่งที่อยู่ในสำนึก หรือเบื้องลึกความเคยชินของเขามาปรับใช้ เป็นเรื่องที่คนในชุมชนท้องถิ่นนั้นๆ จะต้องเป็นผู้มีส่วนสำคัญในการสร้าง สืบสานหรือพัฒนา “มัคนายก” นั้นๆ ให้สามารถเชื่อมต่อกับสมัยใหม่ หรือมีการประยุกต์ใช้ให้สมสมัย มิฉะนั้นความรู้ภูมิปัญญาที่สั่งสมกันมา ก็อาจขาดการสืบทอดหรือตายไปในที่สุด

๓.๘ สรุป

สรุปได้ว่า รูปแบบและกระบวนการสร้างเครือข่ายมัคนายกในการส่งเสริมการเรียนรู้พระพุทธศาสนาในล้านนา “มัคนายก” เน้นความร่วมมือคือเครือข่ายไม่ใช่การแข่งขัน เน้นการแบ่งปันไม่ใช่การผูกขาด เป็นมิติด้านคน ไม่ใช่เทคโนโลยีสารสนเทศ ซึ่งผลที่ได้รับจากการจัดการความรู้ คือ มีชีวิตที่ดีและมีความสำเร็จร่วมกัน การจัดการความรู้โดยทั่วไปแบ่งเป็นทักษะ (skill) ๙๐% และทฤษฎี (Theory) เพียง ๑๐% เท่านั้น ความรู้ที่สำคัญ คือ ความรู้ในเชิงปฏิบัติ การจัดการความรู้เน้นความรู้ในคน ความรู้ฝังลึก หรือความรู้ซ่อนเร้น โดยผ่านการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และความร่วมมือจากทุกๆ ฝ่ายจึงจำเป็นต้องอาศัยความละเอียดอ่อน ต้องเข้าใจธรรมชาติของภูมิปัญญา ต้องให้เกียรติชาวบ้านเป็นคนคิดเองทำเอง และประยุกต์ดัดแปลงสิ่งที่อยู่ในสำนึก หรือเบื้องลึกความเคยชินของเขามาปรับใช้ เป็นเรื่องที่คนในชุมชนท้องถิ่นนั้นๆ จะต้องเป็นผู้มีส่วนสำคัญในการสร้าง สืบสานหรือพัฒนา “ปุ่จารย์” นั้นๆ ให้สามารถเชื่อมต่อกับสมัยใหม่ หรือมีการประยุกต์ใช้ให้สมสมัย มิฉะนั้นความรู้ภูมิปัญญาที่สั่งสมกันมา ก็อาจขาดการสืบทอดหรือตายไปในที่สุด

บทที่ ๔

วิเคราะห์รูปแบบและกระบวนการสร้างเครือข่ายมัคทายก ในการส่งเสริมการเรียนรู้พระพุทธศาสนาในล้านนา

รูปแบบและกระบวนการสร้างเครือข่ายมัคทายกในการส่งเสริมการเรียนรู้พระพุทธศาสนาในล้านนา คือ การศึกษามัคทายกในเขตพื้นที่ภาคเหนือตอนบนประกอบด้วย จังหวัดลำปาง จังหวัดลำพูนและจังหวัดเชียงใหม่ เนื่องจากเป็นการศึกษาวิจัยรูปแบบและกระบวนการสร้างเครือข่ายมัคทายกในการส่งเสริมการเรียนรู้พระพุทธศาสนาในล้านนาแต่ละแห่งมีรูปแบบและกระบวนการที่แตกต่างกัน ภายใต้บริบทของชุมชนนั้นๆ เพื่อให้เกิดกิจกรรม การเสริมสร้างและการเชื่อมโยงเครือข่ายการเรียนรู้ของชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องร่วมกัน ผู้วิจัยจึงกำหนดพื้นที่ในการศึกษาเพื่อศึกษารูปแบบในการสร้างเครือข่ายของมัคทายกในล้านนา และจากการที่ผู้วิจัยได้ไปสัมภาษณ์เชิงลึกเกี่ยวกับรูปแบบและกระบวนการสร้างเครือข่ายมัคทายก โดยแบ่งเป็น พระสงฆ์ในภาคเหนือตอนบน คือ เชียงใหม่, ลำพูน, ลำปาง จำนวน ๑๕ รูป / จังหวัดละ ๕ รูป, มัคทายกใน ๓ จังหวัด จำนวน ๑๕ คน / จังหวัดละ ๕ คน, ครูสอนศีลธรรมใน ๓ จังหวัด จำนวน ๑๕ คน / จังหวัดละ ๕ คน, และตัวแทนพุทธศาสนิกชนทั่วไปใน ๓ จังหวัด จำนวน ๑๕ คน / จังหวัดละ ๕ คน รวมทั้งหมด ๖๐ รูป/คน ผู้วิจัยจะได้วิเคราะห์แต่ละประเด็นดังต่อไปนี้

๔.๑ รูปแบบการสร้างเครือข่ายของมัคทายก

รูปแบบการสร้างเครือข่ายของมัคทายก ประกอบด้วย ๖ ขั้นตอน คือ ๑) ชั้นตระหนักถึงความจำเป็นในการสร้างเครือข่ายของมัคทายก ๒) ชั้นประสานหน่วยงาน/องค์กรเครือข่ายของมัคทายก ๓) ชั้นสร้างพันธมิตรสัญญาร่วมกัน ๔) ชั้นบริหารจัดการเครือข่ายมัคทายก ๕) ชั้นพัฒนาความสัมพันธ์ และ ๖) ชั้นรักษาความสัมพันธ์อย่างต่อเนื่อง โดยแต่ละขั้นตอนมีรายละเอียดดังนี้

๑) ชั้นตระหนักถึงความจำเป็นในการสร้างเครือข่ายของมัคทายก

รูปแบบการสร้างเครือข่ายมัคทายกในการส่งเสริมการเรียนรู้พระพุทธศาสนาในล้านนา ในชั้นตระหนักถึงความจำเป็นในการสร้างเครือข่าย ประกอบด้วย ๑) ผู้บริหารของกลุ่มมัคทายกต้องสร้างความตระหนักแก่สมาชิกในเครือข่าย ๒) เครือข่ายต้องมีความเชื่อมั่นในศักยภาพของตนเอง ๓) สมาชิกต้องมีความซื่อสัตย์และจริงใจต่อกัน ๔) มัคทายกที่เข้าร่วมต้องศรัทธาเครือข่าย ๕) สมาชิก

ต้องยอมรับในวัฒนธรรมของเครือข่ายร่วมกัน ๖) สมาชิกต้องตระหนักถึงความสำคัญของเครือข่ายอยู่เสมอ ๗) เครือข่ายควรมีการเตรียมกลุ่มหรือเตรียมเครือข่าย ๘) กลุ่มมัคทายก หน่วยงาน/องค์กรที่รวมตัวเป็นเครือข่ายต้องมีเป้าหมายและความต้องการเหมือนกัน

๒) ชั้นประสานหน่วยงาน/องค์กรเครือข่ายของมัคทายก

รูปแบบการสร้างเครือข่ายมัคทายกในการส่งเสริมการเรียนรู้พระพุทธศาสนาในล้านนา ในชั้นประสานหน่วยงาน/องค์กรเครือข่ายนั้น ประกอบด้วย ๑) มัคทายกมีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร ๒) มีการเชื่อมโยงมัคทายกที่ไม่มีโอกาสติดต่อกันเพื่อให้เข้ากันได้อย่างมีประสิทธิภาพ ๓) สื่อสารให้มัคทายกเครือข่ายสนใจทำกิจกรรมร่วมกัน ๔) ชี้ให้มัคทายกเครือข่ายเห็นสภาพปัญหาและประเด็นการสร้างองค์ความรู้ร่วมกัน ๕) ประสานหน่วยงาน/องค์กรเครือข่ายที่เป็นแหล่งวิชาการและแหล่งทุนเพื่อให้ความช่วยเหลือ ๖) เสนอโครงการความร่วมมือเพื่อการแบ่งปันทักษะและประสบการณ์แก่เครือข่ายมัคทายกภาคเหนือ/ล้านนา

๓) ชั้นสร้างพันธสัญญาร่วมกัน

รูปแบบการสร้างเครือข่ายมัคทายกในการส่งเสริมการเรียนรู้พระพุทธศาสนาในล้านนา ในชั้นการสร้างพันธสัญญาร่วมกันนั้น ประกอบด้วย ๑) กำหนดและสร้างข้อพันธสัญญาร่วมกันระหว่างเครือข่ายมัคทายก ๒) มัคทายกเครือข่ายต้องมีความอื้อเพื่อเผื่อแผ่และมีความเสียสละต่อส่วนรวม ๓) มัคทายกควรกำหนดวัตถุประสงค์และข้อตกลงในการเรียนรู้ร่วมกัน ๔) ควรมีบุคลากรฝ่ายกำกับติดตามและประเมินผลแบบมีส่วนร่วมของเครือข่ายมัคทายก ๕) ควรกำหนดบทบาทของมัคทายกให้ชัดเจนในการเป็นผู้นำทำบุญ ๖) มัคทายกควรสร้าง ส่งเสริมและดำรงไว้ซึ่งความสัมพันธ์อันดีต่อเครือข่าย ๗) เครือข่ายมัคทายกต้องมีการสื่อสารแบบสองทางและสื่อสารอย่างทั่วถึง ๘) เครือข่ายมัคทายกจะต้องเป็นเครือข่ายที่เข้มแข็งและมีศักยภาพ ๙) มัคทายกควรมีการแลกเปลี่ยนเรียนและดำเนินการเรียนรู้พระพุทธศาสนาตามแผนอย่างเป็นระบบ

๔) ชั้นบริหารจัดการเครือข่ายของมัคทายก

รูปแบบการสร้างเครือข่ายมัคทายกในการส่งเสริมการเรียนรู้พระพุทธศาสนาในล้านนา ในชั้นบริหารจัดการเครือข่ายนั้น ประกอบด้วย ๑) เครือข่ายมัคทายกควรมีกระบวนการดำเนินงานและพัฒนาอย่างเป็นระบบ ๒) เครือข่ายมัคทายกควรมีการดำเนินการด้านกระบวนการถ่ายทอดความรู้ทางพระพุทธศาสนา ๓) มีโครงสร้างการบริหารเครือข่ายมัคทายกที่เป็นเอกภาพ ๔) หัวหน้าเครือข่ายจะต้องสนับสนุนมัคทายกที่มีความรู้ ความสามารถในการพระพุทธศาสนา และความสนใจในแต่ละด้านของพิธีกรรมล้านนา ให้สามารถเป็นแกนนำในเรื่องที่มีความถนัด ๕) ควรมีการติดตามและประเมินผลของเครือข่ายมัคทายกอย่างเป็นระบบ

๕) **ขั้นพัฒนาความสัมพันธ์ของเครือข่ายมัคทายก**

รูปแบบการสร้างเครือข่ายมัคทายกในการส่งเสริมการเรียนรู้พระพุทธศาสนาในล้านนา ในขั้นการพัฒนาความสัมพันธ์นั้น ประกอบด้วย ๑) เครือข่ายควรมีการสร้างนวัตกรรมใหม่และการจัดการความรู้ทางพระพุทธที่ต่อเนื่อง ๒) มัคทายกในเครือข่ายต้องมีความสัมพันธ์ต่อกันในลักษณะของกาลยถามิตรที่แท้จริง ๓) ควรมีการส่งเสริมให้กลุ่มมัคทายกมีอิสระในความคิดให้เกียรติกันยอมรับความคิดเห็นของกันและกัน ๔) เครือข่ายมัคทายกควรมีการยืดหยุ่นในการจัดการเพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนไป ๕) เป้าหมายของเครือข่ายมัคทายกต้องมาจากความคิดเห็นของสมาชิก เป็นเสมือนเข็มทิศนำทางที่มีความชัดเจน ๖) องค์กรเครือข่ายมัคทายกควรมีการเสริมสร้างกิจกรรมสาธารณะและเวทีแห่งการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา ๗) องค์กรเครือข่ายมัคทายกควรสรุปและทบทวนสิ่งที่ได้เรียนรู้ร่วมกัน ๘) หน่วยงาน/องค์กรเครือข่ายต้องได้รับผลประโยชน์เท่าเทียมกัน ๙) เครือข่ายมัคทายกต้องมีศักยภาพด้านแหล่งทรัพยากร

๖) **ขั้นรักษาความสัมพันธ์อย่างต่อเนื่องของเครือข่ายมัคทายก**

รูปแบบการสร้างเครือข่ายมัคทายกในการส่งเสริมการเรียนรู้พระพุทธศาสนาในล้านนา ในขั้นรักษาความสัมพันธ์อย่างต่อเนื่องนั้น ประกอบด้วย ๑) พยายามดำรงรักษามัคทายกเครือข่ายที่มีอยู่ไว้ไม่ให้ละทิ้งเครือข่าย ๒) สร้างความสัมพันธ์อันดีกับกลุ่มบุคคล หน่วยงาน/องค์กรเครือข่ายมัคทายก ๓) ดำเนินงานเครือข่ายในลักษณะของการเป็นพันธมิตร หรือภาคีกับกลุ่มบุคคล หน่วยงาน/องค์กรที่ไม่ใช่คู่แข่งกัน ๔) มีการประชาสัมพันธ์เพื่อเผยแพร่บทบาทของมัคทายกเครือข่าย และความสำเร็จที่เกิดขึ้น ๕) ผู้นำและมัคทายกเครือข่ายต้องรักษาความสัมพันธ์ทางสังคม และวัฒนธรรม ๖) เครือข่ายควรมีการกำหนดและสร้างระบบแรงจูงใจในการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา ๗) เมื่อกลุ่มเครือข่ายมัคทายกประสบปัญหา หรือเกิดวิกฤตการณ์ขึ้น เครือข่ายต้องเข้าไปช่วยเหลือสนับสนุนทันที ๘) จัดการประชุม สัมมนา ฝึกอบรมสมาชิกอย่างต่อเนื่อง

องค์ประกอบของการสร้างเครือข่ายรูปแบบการสร้างเครือข่ายมัคทายกในการส่งเสริมการเรียนรู้พระพุทธศาสนาในล้านนา ในองค์ประกอบที่ ๑ คือ ลักษณะหรือกิจกรรมสำคัญที่เสริมประสิทธิภาพการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาอันเป็นภารกิจของเครือข่ายมัคทายกนั้น ประกอบด้วย ๑) การมีส่วนร่วมของกลุ่มมัคทายก ๒) การมีวิสัยทัศน์ร่วม ๓) การติดต่อสื่อสารและการประสานงาน ๔) การปฏิสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยน ๕) การพัฒนาสมาชิกเครือข่ายมัคทายกอย่างต่อเนื่อง ๖) การเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาและการปรับตัว ๗) การติดตามและประเมินผลการเรียนรู้ ๘) การพัฒนากิจกรรมและความเคลื่อนไหวทางการศึกษาทางพระพุทธศาสนา

๔.๒ กระบวนการสร้างเครือข่ายของมัคทายก

๑) ตระหนักถึงความจำเป็นในการสร้างเครือข่าย ควรให้ผู้ทรงคุณวุฒิระดับอำเภอ ระดับจังหวัด เข้ามามีส่วนร่วมในการวางนโยบายเครือข่ายมัคทายกด้วย

๒) ประสานหน่วยงาน/องค์กรเครือข่าย ควรติดต่อ/ประสานกลุ่มบุคคล หน่วยงาน/องค์กรที่จะรวมกลุ่มเครือข่ายมัคทายกด้วยการประชาสัมพันธ์ ชี้แจงวัตถุประสงค์ บทบาทของมัคทายก และกิจกรรมของเครือข่ายมัคทายก

๓) การสร้างพันธสัญญาร่วมกัน โดยการร่วมกันกำหนดวัตถุประสงค์และข้อตกลงในกิจกรรมของเครือข่าย กำหนดบทบาทหน้าที่ของมัคทายก และการวางผังเครือข่ายมัคทายก ตลอดจนการเสริมสร้างและพัฒนาผู้นำมัคทายก

๔) การบริหารจัดการเครือข่ายมัคทายก การบริหารจัดการที่ดีเพื่อความสำเร็จของเครือข่ายควรมีวิสัยทัศน์ ยุทธศาสตร์ ระบบการบริหารจัดการ ที่เหมาะสมกับสภาพ หรือลักษณะของเครือข่าย ซึ่งจะทำให้เครือข่ายมัคทายกดำเนินกิจกรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผล

๕) การพัฒนาความสัมพันธ์ ได้เพิ่มประเด็นอีก ๒ ประเด็น คือ เครือข่ายมัคทายกควรมีความโปร่งใสสามารถตรวจสอบได้ และควรมีการติดตาม และประเมินผลการดำเนินงานของเครือข่ายมัคทายกเป็นระยะๆ สม่ำเสมอ

๖) การรักษาความสัมพันธ์อย่างต่อเนื่อง ควรเพิ่มเติมในประเด็นอีก ๒ ประเด็น คือ ควรสร้างบรรยากาศในการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาแบบสมานฉันท์ และควรนำระบบเทคโนโลยีที่มีประสิทธิภาพมาใช้ในระบบการประสานงานของเครือข่ายมัคทายก

องค์ประกอบของกระบวนการสร้างเครือข่ายมัคทายกในการส่งเสริมการเรียนรู้พระพุทธศาสนา

๑) องค์ประกอบที่ ๑ ลักษณะหรือกิจกรรมสำคัญที่เสริมประสิทธิภาพ การดำเนินภารกิจของเครือข่ายมัคทายก ควรเพิ่มองค์ประกอบย่อยอีก คือ การมีส่วนร่วมขององค์กรมัคทายกในภาคอื่น

๒) องค์ประกอบที่ ๒ ขอบข่ายและภารกิจการบริหารจัดการเรียนรู้พระพุทธศาสนาทางวิชาการ ให้เพิ่มองค์ประกอบย่อย คือ การนิเทศการศึกษา ส่วนงานด้านงบประมาณมัคทายก บุคคล และบริหารทั่วไป มีองค์ประกอบย่อยที่ครบสมบูรณ์และเหมาะสม

๓) องค์ประกอบที่ ๓ เทคนิค/วิธีการพัฒนามัคทายกเครือข่ายเครือข่าย องค์ประกอบย่อยมีความเหมาะสมทุกประเด็น แต่ต้องนำไปใช้ให้เหมาะสมกับสถานการณ์

๔) องค์ประกอบที่ ๔ กระบวนการเสริมสร้างพลังอำนาจของมัคทายก (Empowerment) ประกอบด้วยองค์ประกอบย่อย ๙ ประเด็น แต่ละองค์ประกอบย่อยมีความเหมาะสมและเป็นไปได้ทุกประเด็น

๕) องค์ประกอบที่ ๕ คุณลักษณะที่ดีของผู้นำเครือข่ายมัคทายก ประกอบด้วย องค์ประกอบย่อย ๖ ประเด็น แต่ละองค์ประกอบย่อยมีความเหมาะสมและเป็นไปได้ทุกประเด็น ขึ้นอยู่กับว่าผู้นำเครือข่ายมัคทายกจะมีคุณลักษณะตามองค์ประกอบย่อยนั้นมากน้อยเพียงใด

๖) องค์ประกอบที่ ๖ การปฏิบัติงานของเครือข่ายและการสะท้อนผล เป็นกระบวนการที่มีความเหมาะสมและเป็นไปได้ทุกประเด็น แต่เครือข่ายมัคทายกต้องนำไปสู่การปฏิบัติทุกขั้นตอนและเรียงลำดับตามความสำคัญของเครือข่ายมัคทายก

กระบวนการ/ขั้นตอนการสร้างมัคทายกในการส่งเสริมการเรียนรู้พระพุทธศาสนา

๑) ขึ้นตระหนักถึงความจำเป็นในการสร้างเครือข่ายมัคทายก ควรให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายเข้ามามีส่วนร่วมในการวางนโยบายด้วย เพื่อสร้างความตระหนักถึงความจำเป็นในการสร้างเครือข่าย เพื่อที่จะทำงาน/เรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาให้บรรลุเป้าหมาย รวมทั้งพิจารณาองค์กรต่างๆ ที่เห็นว่าเหมาะสมเข้ามาเป็นเครือข่ายในการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา โดยการตั้งคำถามในขั้นตอนนี้ว่า ๑) จะเข้าร่วมเป็นเครือข่ายมัคทายกกับองค์กรใด ๒) จะได้รับประโยชน์หรือต้องสละประโยชน์ด้านใดบ้างในการเข้าร่วมกลุ่มมัคทายกอันเป็นเครือข่าย และ ๓) ระยะเวลาใดที่เหมาะสมในการเข้าร่วมเครือข่ายมัคทายก

๒) ขึ้นประสานหน่วยงาน/องค์กรเครือข่าย ควรพิจารณาว่ากลุ่มมัคทายก หน่วยงาน/องค์กร ที่สนใจจะเข้าร่วมเป็นเครือข่ายมีคุณสมบัติที่เหมาะสมและควรรับเป็นสมาชิก ก็ทำการติดต่อสัมพันธ์เพื่อชักชวนให้เข้าร่วมเป็นเครือข่าย โดยการสร้างความคุ้นเคย การยอมรับและความไว้วางใจระหว่างกัน ให้ข้อมูล แลกเปลี่ยนข้อมูล กระตุ้นให้คิดร่วมกัน เพื่อนำไปสู่การแก้ปัญหาของเครือข่ายมัคทายกในวันข้างหน้า

๓) ขึ้นสร้างพันธสัญญาร่วมกัน ควรสร้างความผูกพันร่วมกันด้วยการทำข้อสัญญาในความสัมพันธ์ต่อกัน เพราะจะเป็นการเข้าสู่การทำความตกลงที่จะเรียนรู้ทางพระพุทธร่วมกัน เพื่อตอบสนองความต้องการหรือแก้ปัญหาร่วมกัน โดยที่กลุ่มเครือข่ายมัคทายกจะต้องมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้สู่ความรู้ใหม่ที่จำเป็นต่อการพัฒนาเครือข่าย ซึ่งอาจเรียกขั้นตอนนี้ว่ากลุ่มศึกษาเรียนรู้พระพุทธศาสนา (Learning Group) และหากพิจารณาในประเด็นของระดับการสร้างเครือข่ายก็จะ เป็นขั้นตอนของ **Informal Cooperation**

๔) ขึ้นบริหารจัดการเครือข่ายมัคทายก ควรเป็นการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ โดยมีลักษณะ คือ ๑) การตัดสินใจร่วมของกลุ่มมัคทายก ๒) โครงสร้างและบทบาทหน้าที่ ๓) สถานที่และวัสดุอุปกรณ์ ๔) กฎกติกาของกลุ่มเครือข่าย ๕) การสื่อสารระหว่างผู้นำกับสมาชิกมัคทายก และ ๖) การควบคุมตรวจสอบ

๕) **ขั้นพัฒนาความสัมพันธ์** ควรมีการสร้างผลงานของเครือข่ายมัคทายกให้ปรากฏเป็นรูปธรรมด้วยกิจกรรมที่ใช้เรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาาร่วมกัน ควรมีการตกลงในเรื่องการบริหารจัดการเครือข่ายมัคทายกที่เริ่มต้นด้วยการกำหนดวัตถุประสงค์ของเครือข่าย กำหนดกิจกรรม จัดวางข้อตกลงในการรู้ทางพระพุทธศาสนา กำหนดบทบาทของกลุ่มมัคทายก รวมทั้งสิทธิหน้าที่ของผู้นำเครือข่ายมัคทายก เป็นต้น หากพิจารณาในประเด็นระดับการสร้างเครือข่ายจะเรียกว่าเป็นขั้นตอนของ **Formal Agreement**

๖) **ขั้นรักษาความสัมพันธ์อย่างต่อเนื่องในกลุ่มมัคทายก** ควรมีการพัฒนาความสัมพันธ์จนนำไปสู่ การทำกิจกรรมเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาาร่วมกันที่ปรากฏผลงานอย่างเด่นชัด ทำให้องค์กรเครือข่ายเกิดความรู้สึกว่าตนได้รับผลประโยชน์จากการเข้าเป็นเครือข่ายมัคทายกและเกิดความสัมพันธ์แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น และที่สำคัญควรจัดให้มีการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาาร่วมกันเพื่อประโยชน์ต่อการทำงานของฝ่ายปฏิบัติการ จนนำไปสู่การขยายกิจกรรมการเรียนรู้หรือขยายกลุ่มตามพื้นที่หรือตามลักษณะของกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา

องค์ประกอบของกระบวนการ/ขั้นตอนการสร้างมัคทายกในการส่งเสริมการเรียนรู้พระพุทธศาสนา

๑) **ลักษณะหรือกิจกรรมสำคัญที่เสริมประสิทธิภาพการดำเนินการกิจการเรียนรู้พระพุทธศาสนาของเครือข่ายมัคทายก** ควรเป็นกิจกรรมที่มีลักษณะดังนี้ คือ ๑) ก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ของสมาชิกเครือข่ายมัคทายกให้มีความรู้ทางพระพุทธศาสนา มีความสามารถและมีประสบการณ์มากขึ้น ๒) เพิ่มโอกาสในการแก้ปัญหาของกลุ่มเครือข่าย และเป็นการประสานงานกับภาคีที่เกี่ยวข้อง ๓) นำไปสู่การพัฒนาสังคมและการพัฒนาศักยภาพของเครือข่ายมัคทายกที่ต่อเนื่อง ๔) เป็นการจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นให้มีประสิทธิภาพ ๕) เป็นการผลักดันเชิงนโยบายตามวัตถุประสงค์การจัดการศึกษาพระพุทธศาสนา ๖) ก่อให้เกิดอำนาจหรือพลังอำนาจแฝงจากการรวมตัวของกลุ่มองค์กรและเครือข่ายมัคทายก

๒) **ขอขยายและภารกิจการบริหารจัดการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา** ๑) ด้านการบริหารวิชาการทางพระพุทธศาสนาควรเพิ่มเติม การจัดระบบงานวิชาการ และการประเมินผลการดำเนินงานทางวิชาการ ๒) ด้านการบริหารงบประมาณควรเพิ่มเติม การจัดทำค่าของงบประมาณ การขออนุมัติใช้งบประมาณ การบริหารการใช้งบประมาณ การควบคุมงบประมาณ การประเมินผลการใช้งบประมาณ ๓) ด้านการบริหารงานมัคทายก ควรเพิ่มเติมการกำหนดนโยบายการบริหารมัคทายก การวางแผนการเรียนรู้พระพุทธศาสนา การแสวงหาบุคลากรมาสอน การจัดกลุ่มมัคทายกเข้ามาเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา การอำนวยการรักษากลุ่มมัคทายก และการนิเทศติดตาม การทำงานของ

มัคทายกแต่ละจังหวัด/อำเภอ ๔) ด้านการบริหารทั่วไป ควรเพิ่มเติมการวางแผนพัฒนาหลักสูตรการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา และการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน

๓) เทคนิค/วิธีการพัฒนามัคทายกเครือข่าย ควรเป็นเทคนิค/วิธีพัฒนาองค์การที่มุ่งพัฒนามัคทายก หรือกลุ่มบุคคลให้เกิดการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา และการถึงจุดมุ่งเน้นในปัญหาเกี่ยวกับภารกิจหรือกระบวนการเรียนรู้ โดยจะต้องให้เหมาะสมกับเนื้อหาวิชาทางพระพุทธศาสนา ผู้เข้ารับการอบรม เวลา และงบประมาณ ตลอดจนให้สอดคล้องกับการพัฒนาตามกลุ่มเป้าหมายการเรียนรู้

๔) กระบวนการเสริมสร้างพลังอำนาจ (Empowerment) ที่สำคัญหรือจำเป็นต่อการสร้างเครือข่ายมัคทายก ควรเริ่มที่การเสริมสร้างภายในตนเองของบุคคลก่อน ทั้งนี้เพราะคนที่มีพลังอำนาจในตนเองเท่านั้นจึงจะสามารถเสริมสร้างพลังอำนาจให้แก่ผู้อื่นได้ โดยเน้นที่ตัวบุคคล ๔ ประการ คือ ๑) เพิ่มความสามารถในตัวของมัคทายก (Increasing Self-efficacy) โดยเน้นที่ความรู้สึกภายในตัวของมัคทายก ส่งเสริมให้มีความเชื่อมั่นในความสามารถของตนเอง เอาชนะอุปสรรคต่างๆ ได้ ๒) พัฒนาความรู้สึกเรื่องการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาเป็นทีม (Teamwork) โดยปลูกจิตสำนึกในตัวบุคคลในเรื่องของความร่วมมือร่วมใจกันเรียนรู้ มีเป้าหมายร่วมกันที่จะใช้พลังอำนาจของทีมมัคทายกในการแก้ปัญหา ๓) ลดการตำหนิตนเอง (Reducing Self-blame) โดยเปลี่ยนวิธีการมองปัญหาจากการกล่าวโทษตนเองมาเป็นการนำปัญหาของตนเองมาพูดคุยในกลุ่มของมัคทายก ให้กลุ่มมีความรับผิดชอบร่วมกันในการมองและแก้ปัญหา ควรเป็น วิธีที่จะช่วยให้ผู้ประสบปัญหา รู้สึกเป็นอิสระจากสถานการณ์ทางสังคมที่ตนประสบอยู่ และ ๔) กำหนดความรับผิดชอบของบุคคลต่อการเปลี่ยนแปลงในอนาคต (Assuming Personal Responsibility for Change) เพื่อให้กลุ่มมัคทายกนั้นมีส่วนร่วมอย่างจริงจัง และรับรู้พลังอำนาจของตนเองในการมุ่งมั่นที่จะแก้ไขปัญหาหรือปรับเปลี่ยนสถานการณ์ต่างๆ ให้ดีขึ้น

๕) คุณลักษณะที่ดีของผู้นำเครือข่ายมัคทายก ควรจะมีภาวะผู้นำแนวใหม่หรือกระบวนการทัศน์ใหม่มุ่งเน้นภาวะผู้นำที่มีวิสัยทัศน์ (Vision) มีการกระจายอำนาจและเสริมพลังอำนาจให้กับกลุ่มมัคทายก (Empowerment) เป็นผู้มีจริยธรรม/คุณธรรม (Ethical Personhood) คือทำในสิ่งที่ถูกต้องดีงามเหมาะสม เป็นที่ยอมรับในสังคมนั้นๆ และปฏิบัติการเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสามารถทำให้ประสิทธิผลของงานและองค์การสูงขึ้น ผู้นำเครือข่ายจะต้องเป็นผู้บริหารมืออาชีพและต้องมีภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมเพื่อนำองค์การบรรลุความสำเร็จตามภารกิจ บทบาท หน้าที่ของกลุ่ม/องค์การ ซึ่งมีความสำคัญต่อการพัฒนาคุณภาพการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา

๖) การปฏิบัติงานของเครือข่ายมัคทายก และการสะท้อนผล ควรเน้นกระบวนการมีส่วนร่วม คือ ๑) การระดมความคิด คือ การคิดค้นและวิเคราะห์ปัญหาร่วมกันในลักษณะของ การร่วมคิดบนพื้นฐานความศรัทธาว่ามัคทายกทุกคนที่เข้ามามีส่วนร่วมนั้นมีศักยภาพเท่าเทียมกัน

๒) การวางแผน คือ การนำสิ่งที่ร่วมกันคิดมากำหนดเป็นแผนปฏิบัติการร่วมกัน ด้วยการระดมทรัพยากรจากทุกฝ่าย (คน สิ่งของ งบประมาณ และเวลา เป็นต้น) ๓) การลงมือทำ คือ การนำแผนการเรียนรู้ที่ได้ไปร่วมกันทำหรือแบ่งงานกันรับผิดชอบเพื่อให้เป็นไปตามแผนหรือการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาที่วางไว้ ๔) การติดตามประเมินผล คือ ร่วมกันติดตามงานที่ทำและแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นระหว่างการเรียนรู้ ร่วมมือกันคิดพัฒนาปรับปรุงให้งานดีขึ้น ๕) การรับผลประโยชน์ร่วมกัน มีทั้งผลประโยชน์ทางรูปธรรมที่ต้องการให้เกิดขึ้นตามกิจกรรมการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา และผลประโยชน์โดยอ้อม แต่ที่มีความสำคัญมาก คือ การเรียนรู้จากการร่วมคิด ร่วมทำ และความสัมพันธ์ระหว่างภาคีที่พัฒนาไปสู่การมีส่วนร่วมที่สมานฉันท์ เสมอภาค และเอื้ออาทรของกลุ่มมัคทายกมากขึ้น

๔.๓ ประสิทธิผลของการสร้างเครือข่ายมัคทายก

ประสิทธิผลของรูปแบบและกระบวนการสร้างเครือข่ายมัคทายกในการส่งเสริมการเรียนรู้พระพุทธศาสนา คือ

ก) ประสิทธิผลรูปแบบ/กระบวนการ/ขั้นตอนสำคัญของการสร้างเครือข่าย

(๑) ผู้นำมัคทายกต้องสร้างความตระหนักแก่สมาชิกในกลุ่มเพื่อการพัฒนาการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา

(๒) องค์กร/กลุ่มต้องมีความเชื่อมั่นในศักยภาพของตนเอง

(๓) กลุ่มมัคทายกต้องมีความซื่อสัตย์และจริงใจต่อกันและกัน

(๔) มัคทายกที่เข้าร่วมต้องศรัทธาเครือข่ายด้วยความเต็มใจ

(๕) สมาชิกกลุ่มมัคทายกต้องยอมรับในวัฒนธรรมของแต่ละพื้นที่ร่วมกัน

(๖) กลุ่มมัคทายกต้องตระหนักถึงความสำคัญของเครือข่ายอยู่เสมอ

(๗) เครือข่ายมัคทายกต้องมีความพร้อมและควรมีการเตรียมกลุ่มหรือเตรียมเครือข่าย

(๘) กลุ่มมัคทายก หน่วยงาน/องค์กรที่จะรวมตัวเป็นเครือข่ายต้องมีเป้าหมายและความต้องการเหมือนกัน

ข) ชั้นประสานหน่วยงาน/องค์กรเครือข่ายมัคทายก

(๑) มีการประชาสัมพันธ์แลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร ทักษะ ความรู้ทางพระพุทธศาสนา

(๒) มีการเชื่อมโยงสมาชิกมัคทายกที่ไม่มีโอกาสติดต่อกันเพื่อให้เข้ากันได้อย่างมีประสิทธิภาพ

(๓) สื่อสารให้สมาชิกกลุ่มมัคทายกเครือข่ายสนใจทำกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา ร่วมกัน

(๔) ชี้ให้กลุ่มมัคทายกเครือข่ายเห็นสภาพปัญหาและประเด็นการพัฒนาการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาร่วมกัน

(๕) ประสานหน่วยงาน/องค์กรเครือข่ายที่เป็นแหล่งวิชาการทางพระพุทธศาสนาและแหล่งทุนเพื่อให้ความช่วยเหลือมัคทายกทางภาคเหนือ

(๖) เสนอโครงการความร่วมมือเพื่อการแบ่งปันทักษะวิชาการทางพระพุทธศาสนาและประสบการณ์แก่เครือข่ายมัคทายก

ค) **ชั้นสร้างพันธมิตรัญญาร่วมกัน (ระหว่างกลุ่มมัคทายก)**

(๑) กำหนดและสร้างข้อตกลงเป็นพันธมิตรัญญาร่วมกันในกลุ่มมัคทายก

(๒) มัคทายกเครือข่ายต้องมีความอื้อเพื่อเพื่อแม่และมีความจริงใจต่อกลุ่มที่ร่วมเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาในเครือข่าย

(๓) กลุ่มมัคทายกเครือข่ายควรกำหนดวัตถุประสงค์และข้อตกลงในการเรียนรู้ร่วมกัน

(๔) ควรมีมัคทายกฝ่ายกำกับติดตามและประเมินผลแบบมีส่วนร่วม

(๕) ควรกำหนดบทบาทของมัคทายกให้ชัดเจนในการเป็นผู้นำทางศาสนา

(๖) กลุ่มมัคทายกควรสร้าง ส่งเสริมและดำรงไว้ซึ่งความสัมพันธ์อันดีต่อกัน

(๗) กลุ่มมัคทายกต้องมีการสื่อสารแบบสองทาง และสื่อสารอย่างทั่วถึง

(๘) กลุ่มมัคทายกจะต้องเป็นเครือข่ายที่เข้มแข็งและมีศักยภาพ

(๙) เครือข่ายมัคทายกควรมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมแต่ละพื้นที่ร่วมกันอย่างเป็นระบบ

ง) **ชั้นบริหารจัดการกลุ่มมัคทายกเครือข่าย**

(๑) เครือข่ายมัคทายกควรมีกระบวนการดำเนินการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาและพัฒนาการเรียนรู้ขึ้นอย่างเป็นระบบ

(๒) เครือข่ายมัคทายกควรมีการกำหนดโครงสร้างและบทบาทหน้าที่ของแต่ละจังหวัด

(๓) ควรมีการกำหนดกฎกติกาของเครือข่ายมัคทายก

(๔) ควรมีการสื่อสารระหว่างผู้นำกับมัคทายกเครือข่ายอย่างหลากหลายรูปแบบ

(๕) ควรมีการควบคุมตรวจสอบหลักสูตรการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา

จ) **ชั้นพัฒนาความสัมพันธ์กลุ่มเครือข่ายมัคทายก**

(๑) เครือข่ายมัคทายกควรมีการสร้างนวัตกรรมใหม่และการจัดการความรู้ทางพระพุทธศาสนาที่ต่อเนื่อง

(๒) สมาชิกในเครือข่ายมัคทายกต้องมีความสัมพันธ์ต่อกันในลักษณะของกัลยาณมิตรที่แท้จริง

(๓) ควรมีการส่งเสริมให้กลุ่มมัคทายกมีอิสระในความคิด ให้เกียรติกันยอมรับ ความคิดเห็นของกันและกัน

(๔) เครือข่ายมัคทายกควรมีการเสริมสร้างวัฒนธรรมเครือข่ายเพื่อขจัดความขัดแย้ง

(๕) มัคทายกต้องมีการสร้างผู้นำทั้งกลุ่มและสมาชิกเครือข่าย

(๖) มัคทายกเครือข่ายควรมีการเสริมสร้างกิจกรรมสาธารณะและเวทีแห่งการแลกเปลี่ยนเรียนรู้แบบวิชาการทางพระพุทธศาสนา

(๗) มัคทายกเครือข่ายควรสรุปและทบทวนสิ่งที่ได้เรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาด้วยกัน

(๘) มีบรรยากาศแบบพลังเกื้อกูล สามัคคี ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เป็นลักษณะ ที่ดีของการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาแบบเป็นทีม

(๙) มีกระบวนการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาที่เชื่อมประสานจุดเล็กและขยายไปสู่จุดใหญ่

(๑๐) เครือข่ายมัคทายกควรมีความโปร่งใสสามารถตรวจสอบได้

(๑๑) ควรมีการติดตามและประเมินผลการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของเครือข่ายมัคทายกเป็นระยะๆ สม่ำเสมอ

ฉ) ชั้นรักษาความสัมพันธ์อย่างต่อเนื่องในกลุ่มเครือข่ายมัคทายก

(๑) ควรมีการเสริมสร้างผู้นำรุ่นใหม่ในเครือข่ายมัคทายกอย่างต่อเนื่อง

(๒) ควรมีการให้ความช่วยเหลือและการแก้ปัญหาภายในเครือข่ายมัคทายก

(๓) เครือข่ายมัคทายกควรมีการบริหารจัดการข้อมูลทางพระพุทธศาสนาที่ทันสมัยและเหมาะสมกับการนำไปใช้

(๔) ควรมีการรักษาสัมพันธ์ภาพที่ดีระหว่างมัคทายกเครือข่ายทุกระดับ

(๕) เครือข่ายมัคทายกต้องมีความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นต่อกัน

(๖) เครือข่ายมัคทายกควรมีการกำหนดและสร้างระบบแรงจูงใจในการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา

(๗) เครือข่ายมัคทายกต้องส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีในการพัฒนาฐานข้อมูลเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาแบบสารสนเทศ

(๘) เครือข่ายมัคทายกต้องมีการสร้างสรรค์กิจกรรมใหม่ๆ

(๙) ควรสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาแบบสมานฉันท์

(๑๐) ควรนำระบบเทคโนโลยีที่มีประสิทธิภาพมาใช้ในระบบการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของเครือข่ายมัคทายก

**ข) ลักษณะหรือกิจกรรมสำคัญที่เสริมประสิทธิภาพการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา
ของเครือข่ายมัคทายก**

- (๑) การสร้างวิสัยทัศน์ร่วม
- (๒) มีปฏิสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมของตน
- (๓) การติดต่อสื่อสารที่หลากหลายวิธี
- (๔) การเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาและการปรับตัว
- (๕) การพัฒนากิจกรรมและความเคลื่อนไหวทางการศึกษาพระพุทธศาสนา
- (๖) การพัฒนากลุ่มมัคทายกเครือข่ายอย่างต่อเนื่อง
- (๗) การมีส่วนร่วมขององค์กรอื่น
- (๘) การติดตามและประเมินผลการเรียนรู้

ข) ขอบข่ายและภารกิจการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา

งานวิชาการ

- (๑) การพัฒนาหลักสูตรทางพระพุทธศาสนา
- (๒) การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา
- (๓) การพัฒนาและใช้แหล่งเรียนรู้พระพุทธศาสนาภายในและภายนอกโรงเรียน
- (๔) การพัฒนาระบบประกันคุณภาพในการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา
- (๕) การแนะนำแนวการศึกษาทางพระพุทธศาสนา
- (๖) การนิเทศการศึกษาของกลุ่มมัคทายก

งานงบประมาณ

- (๗) การส่งเสริมการระดมทุนการศึกษาและทุนเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา
- (๘) การมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากร
- (๙) การควบคุมดูแล บำรุงรักษาในกลุ่มมัคทายก
- (๑๐) การพัฒนาระบบข้อมูลสารสนเทศด้านการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา

งานบุคคล

- (๑๓) การพัฒนาผู้สอนด้านการจัดการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาโดยเน้นผู้เรียนเป็น

สำคัญ

- (๑๔) การนำเทคโนโลยีมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาเครือข่ายมัคทายก
- (๑๕) การส่งเสริมและพัฒนาจริยธรรมผู้สอน
- (๑๖) การส่งเสริมให้ผู้ที่มาสอนมีวิทยฐานะสูงขึ้น
- (๑๗) การบริหารโดยใช้หลักธรรมาภิบาล

(๑๘) การประเมินผลการเรียนรู้ที่นำเอาการพัฒนาวิชาชีพ (ปู่อาจารย์) มามีส่วน
เกี่ยวข้อง

(๑๙) การมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง

งานบริหารทั่วไป

(๒๐) การวางแผนการบริหารการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา

(๒๑) การบริการ/สนับสนุนทรัพยากรทางการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา

(๒๒) การประสานงานเครือข่ายมัคทายกอย่างต่อเนื่อง

(๒๓) การจัดระบบควบคุมภายใน

(๒๔) การประเมินสถานเรียนรู้และรายงานผลการพัฒนาคุณภาพการศึกษา

พระพุทธศาสนา

(๒๕) การพัฒนามาตรฐานการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา

ณ) เทคนิค/ วิธีการพัฒนากลุ่มเครือข่ายมัคทายก

(๑) การบรรยาย

(๒) การอภิปราย

(๓) การระดมความคิด

(๔) การศึกษาดูงาน

(๕) การประชุมเชิงปฏิบัติการ

(๖) การปฏิบัติจริง

ญ) กระบวนการเสริมสร้างพลังอำนาจ (Empowerment)

(๑) สร้างความตระหนัก

(๒) มอบหมายอำนาจหน้าที่

(๓) ให้อิสระในการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา

(๔) เสริมสร้างความรู้ ทักษะความสามารถในทางพระพุทธศาสนา

(๕) สนับสนุนทรัพยากรที่จำเป็น

(๖) จัดบรรยากาศแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา

(๗) ส่งเสริมการสร้างขวัญและกำลังใจ

(๘) สร้างความไว้วางใจในเครือข่ายมัคทายก

(๙) ยอมรับในผลการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา

ฎ) คุณลักษณะที่ดีของผู้นำเครือข่ายมัคทายก

(๑) มีความเป็นประชาธิปไตย

(๒) มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์

- (๓) มีความรับผิดชอบสูง
- (๔) มีภาวะผู้นำทางวิชาการในพระพุทธศาสนาสูง
- (๕) มีมนุษยสัมพันธ์ จริงใจต่อเพื่อนร่วมเครือข่าย
- (๖) มีความสามารถในการสื่อความคิดทางพระพุทธศาสนา

ฎ) การปฏิบัติงานของเครือข่ายมัคทายุกและการสะท้อนผล

- (๑) กำหนดวิสัยทัศน์
- (๒) กำหนดเป้าหมาย
- (๓) กำหนดบทบาทหน้าที่
- (๔) กำหนดวิธีการสื่อสารและกลไกการประสานงาน
- (๕) ให้ความรู้ความเข้าใจในในทางพระพุทธศาสนา และประเมินผล
- (๖) กำหนดแผนการเรียนรู้
- (๗) วางระบบการประเมินผลการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา

๔.๓.๑ การส่งเสริมและการเรียนรู้พระพุทธศาสนา

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน ๖๐ รูป/คน ในเรื่องการส่งเสริมการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา สรุปได้ ดังนี้

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งการศึกษา คือ นำเอาการศึกษามาเป็นสาระสำคัญ เป็นเนื้อแท้ของการดำเนินชีวิต และทำให้การดำเนินชีวิตของมนุษย์เป็นการศึกษา ด้วยการฝึกฝนให้มีการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องที่เรียก ไตรสิกขา ก็คือการฝึกให้มนุษย์มีการดำเนินชีวิตตามมรรค (สัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ จัดเป็นพวกหนึ่งเรียกว่าปัญญา สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ จัดเป็นประเภทหนึ่งเรียกว่าศีล สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ จัดเป็นหมวดหนึ่งเรียกว่าสมาธิ เป็นอันว่ามรรคมองค์ ๘ ประการนี้จัดเป็นประเภทได้สาม เรียกว่า ศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งเรียกชื่ออย่างหนึ่งว่า ไตรสิกขา) ให้มนุษย์มีพรหมจรรย์ ซึ่งมาจากคำว่า พรหมจรรย์ คือ พรหม กับ จริย, พรหมะ แปลว่า อันประเสริฐ, จริย แปลว่า ความประพฤติ หรือทางดำเนินชีวิต, พรหมจรรย์ จึงแปลว่า หลักการดำเนินชีวิตอันประเสริฐ และการฝึกตนให้ดำเนินในพรหมจรรย์หรือดำเนินตามมรรค ก็คือการบำเพ็ญไตรสิกขาหรือการศึกษา ซึ่งแปลว่าการพัฒนาตนในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องดีงาม

ตามศัพท์ภาษาบาลี พุทฺธ แปลว่า ผู้รู้, ผู้ตื่น, ผู้เบิกบานด้วยธรรม^๑ และบางทีก็แปลว่า ท่านผู้ตรัสรู้แล้ว, ผู้รู้ร้อยสัจจ ๔ อย่างถ่องแท้^๒ ส่วนคำว่าศาสนา นั้นแปลว่า คำสอน, คำสั่งสอน:

^๑ สำนวนการแปลจาก, **บททำวัตรสวดมนต์**, ประจำศูนย์พัฒนาจิตเฉลิมพระเกียรติ วัดไร่เปิง, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (เชียงใหม่ : หจก. โรงพิมพ์ช้างเผือก, ๒๕๔๘), หน้า ๔.

^๒ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**, หน้า ๑๘๙.

ปัจจุบันใช้หมายถึงลัทธิความเชื่อถืออย่างหนึ่งๆ พร้อมด้วยหลักคำสอน ลัทธิพิธี องค์กร และกิจการ
ทั่วไปของชุมชนผู้นับถือลัทธิความเชื่อถืออย่างนั้นๆ ทั้งหมด^๓

พุทธทาสภิกขุ ได้ให้ความหมายไว้ว่า พระพุทธศาสนาแปลว่าอะไร พุทธ แปลว่า
พระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้า แปลว่า ผู้รู้ พระพุทธศาสนาก็แปลว่า ศาสนาของผู้รู้ ที่ว่ารู้นั้นหมายถึง รู้
สิ่งทั้งปวงตามความเป็นจริงนั่นเอง^๔ ซึ่งเป็นความหมายตามเจตนาของพระพุทธเจ้าทรงประกาศพระ
ศาสนาในฐานะวิถีครองชีวิตแบบหนึ่ง (a way of life) ซึ่งเป็นวิธีที่จะแก้ปัญหาในเรื่องความทุกข์และ
กระบวนการดับทุกข์ ด้วยพุทธวิธีที่เป็นลักษณะเฉพาะ โดยชี้ตรงไปที่มนุษย์และความจริงตาม
ธรรมชาติที่เรียกว่าสังขาร

เพราะฉะนั้น “การศึกษาในพระพุทธศาสนา” จึงมีความหมายดังนี้

ศึกษา หมายถึงการเล่าเรียนฝึกฝนและอบรมในพระพุทธศาสนา ได้แก่ สิกขา^๕

สิกขา หมายถึง การศึกษา, การสำเหนียก, ข้อที่จะต้องศึกษา, ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรม
มี ๓ อย่าง คือ ๑. อธิศีลสิกขา ฝึกอบรมในเรื่องศีล ๒. อธิจิตตสิกขา ฝึกอบรมในเรื่องจิต ๓. อธิปัญญา
สิกขา ฝึกอบรมในเรื่องปัญญา รวมเรียกว่า ไตรสิกขา^๖

สิกขา นั้นแปลว่า ศึกษา สิกขา เป็นภาษาบาลี สันสกฤตเป็น ศึกษา เป็นไทยว่า ศึกษา
เป็นคำๆ เดียวกัน ฉะนั้น หลักปฏิบัติในพระพุทธศาสนา จึงเรียกชื่ออย่างหนึ่งว่าการศึกษา คือ การ
ดำเนินชีวิตหรือหลักการดำเนินชีวิตอันประเสริฐ

ตั้งคำสัมภาษณ์ พระมหามณฑล อภิญโญ^๗ ที่ว่าในพระไตรปิฎกได้ให้ความหมายไว้ว่า
ภิกษุเล่าเรียนพระสูตร เล่าเรียนพระวินัย เล่าเรียนพระอภิธรรม ถือปฏิบัติเป็นผู้อยู่ป่าเป็นประจำ
ถือปฏิบัติเป็นผู้ฉันอาหารบิณฑบาตเป็นประจำ ถือผ้าบังสุกุลคือผ้าที่เขาทิ้งแล้วเอามาซักเอามาข้อม
ทำเองเป็นประจำ ถือมีจีวรแค่ ๓ ผืนเป็นประจำ เป็นต้น ก็ชื่อว่าศึกษา^๘ และพระพุทธองค์ ยังตรัสถึง
การศึกษาในพระพุทธศาสนาว่าเป็นการศึกษาที่ยอดเยียมกว่าการศึกษาต่างๆ ไป ดังนี้ว่า

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลบางคนในโลกนี้ย่อมศึกษาศิลปะเกี่ยวกับช้างบ้าง ม้าบ้าง รถบ้าง ธนู
บ้าง ดาบบ้าง หรือศึกษาศิลปะชั้นสูงชั้นต่ำ ย่อมศึกษาต่อสมณะหรือพราหมณ์ผู้เห็นผิด ผู้
ปฏิบัติผิด ภิกษุทั้งหลาย การศึกษานี้มีอยู่ เราไม่กล่าวว่า ไม่มี ก็แต่ว่าการศึกษานั้น เป็น

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๙๑.

^๔ พุทธทาสภิกขุ, **คู่มือมนุษย์**, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๓๖), หน้า ๒๕.

^๕ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**, หน้า ๒๔๙.

^๖ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๓๙.

^๗ สัมภาษณ์ พระมหามณฑล อภิญโญ, (ครูพระสอนศีลธรรม) วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร ตำบลพระ
สิงห์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่, ๒๑ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^๘ ชู.ม. (ไทย) ๒๙/๔๐๙/๒๕๕.

การศึกษาที่เลว... ภิภุขุทั้งหลาย ส่วนผู้ใดมีศรัทธา ตั้งมั่น มีความรักตั้งมั่น มีศรัทธา ไม่หวั่นไหว มีความเลื่อมใสยิ่ง ย่อมศึกษาอริสยิลบ้าง อธิจิตบ้าง อธิปัญญาบ้าง ในธรรมวินัยที่พระตถาคตประกาศแล้ว การศึกษานี้ย่อมเยียมกว่าการศึกษาทั้งหลาย ย่อมเป็นไปพร้อม เพื่อความบริสุทธิ์แห่งสัตว์ทั้งหลาย... เพื่อให้ทำให้แจ้งซึ่งนิพพาน ภิภุขุทั้งหลาย ข้อที่บุคคลผู้มีศรัทธาตั้งมั่น มีความรักตั้งมั่น มีศรัทธาไม่หวั่นไหว มีความเลื่อมใสยิ่ง ย่อมศึกษาอริสยิลบ้าง อธิจิตบ้าง อธิปัญญาบ้าง ในธรรมวินัยที่พระตถาคตประกาศแล้วนี้ เราเรียกว่า สิกขานุตตริยะ^๙

อีกประการหนึ่ง ในไตรปิฎกของพระอานนท์ ท่านได้กล่าวไว้ว่า ผู้ใดเล่าเรียนมามาก ดูหมิ่นผู้ที่ศึกษาเล่าเรียนมาน้อยด้วยการสดับ แต่เขาไม่ได้ปฏิบัติตามที่เล่าเรียนมามากย่อมปรากฏแก่เรา เหมือนคนตาบอดถือดวงไฟไปจะนั้น บุคคลควรเข้าไปนั่งใกล้ผู้ที่ศึกษามาก แต่ไม่ควรทำสุตะที่ตนได้มาให้พินาศเพราะสุตะที่ตนได้มานั้นเป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์เพราะฉะนั้นจึงควรเป็นผู้ทรงธรรม^{๑๐}

วิเคราะห์ตามรูปศัพท์แล้ว คำว่า การศึกษา ตรงกับคำว่า สิกขา ที่ใช้อยู่ในพระพุทธศาสนา และความหมายของคำว่า สิกขา ในคัมภีร์มหานิทเทสกล่าวไว้ดังนี้ว่า บุคคลย่อมศึกษาอริสยิล คือศึกษาเรื่องความประพฤติดีทางกายวาจาให้สูงขึ้นไปบ้าง ศึกษาในการฝึกอบรมจิตใจให้ดีขึ้นบ้าง ศึกษาในการอบรมปัญญาให้เจริญขึ้นไปบ้าง เมื่อหนองจืดคำนึงถึงการศึกษา ๓ อย่างนี้ก็ชื่อว่าศึกษา เมื่อรู้จักชื่อว่าศึกษา เมื่อเห็นคือเข้าใจก็ชื่อว่าศึกษา เมื่อตั้งจิตกำหนดแน่วแน่งก็ชื่อว่าศึกษา เมื่อน้อมจิตกำหนดไปก็ชื่อว่าศึกษา เมื่อระครองความเพียรก็ชื่อว่าศึกษา เมื่อเอาสติกำหนดก็ชื่อว่าศึกษา เมื่อตั้งจิตมั่นก็ชื่อว่าศึกษา เมื่อรู้ทั่วชัดด้วยปัญญาก็เรียกว่าศึกษา เมื่อรู้สิ่งที่พึงรู้จำเพาะก็ชื่อว่าศึกษา เมื่อกำหนดรู้สิ่งที่ควรกำหนดรู้ก็ชื่อว่าศึกษา เมื่อละสิ่งที่พึงละก็ชื่อว่าศึกษา เมื่อประจักษ์แจ้งสิ่งที่ควรประจักษ์แจ้งก็ชื่อว่าศึกษา เมื่อฝึกอบรมเจริญสิ่งที่ควรปฏิบัติควรฝึกอบรมก็ชื่อว่าศึกษา^{๑๑}

ราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ ได้ให้ความหมายของคำว่า ศึกษา มาจากภาษาสันสกฤตว่า ศึกษา และมาจากบาลีว่า สิกขา แปลว่า การเล่าเรียน ฝึกฝน และอบรม^{๑๒}

พุทธทาสภิกขุ ได้วิเคราะห์ศัพท์ไว้ดังนี้ คำว่า การศึกษา มาจาก คำว่า สิกขา ในภาษาบาลี ซึ่งแยกได้เป็น สะ กับ อิกขะ สะ แปลว่า เอง ตัวเอง อิกขะ แปลว่า เห็น การเห็น เมื่อรวมความแล้วแปลว่า การเห็นตนเอง โดยตนเอง เพื่อประโยชน์แก่ตนเอง หรือเพื่อเข้าใจในตนเองให้แจ่มแจ้ง และถูกต้อง ได้แก่การมีสัมมาทิฐิ คือ เข้าใจเรื่องความดับทุกข์ ความรู้จักเหตุให้เกิดทุกข์ ความรู้จัก

^๙ อัง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๒๓๕/๒๘๗.

^{๑๐} ชุ.ธ. (ไทย) ๒๖/๓๙๗/๒๔๙.

^{๑๑} ชุ.ม. (ไทย) ๒๙/๙๖๐/๖๐๘.

^{๑๒} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์ จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๑๑๙๐.

การดับทุกข์และความรู้จักทางให้ถึงความดับทุกข์^{๑๓} และการศึกษาในพระพุทธศาสนายังหมายถึง Training เป็นอย่างน้อย คือ การทำลงไปจริงจัง ไม่ใช่เพียงแต่ศึกษาเล่าเรียน ให้รู้ เข้าใจจดจำได้เท่านั้น แต่จะต้องมีการปฏิบัติพร้อมกันไปด้วย จนเกิดเป็นความเห็นแจ้งเป็นปัญญาในขั้นสูงเพื่อทำลายอวิชชา^{๑๔} หลักที่เป็นการบังคับตนเองในส่วนที่เสื่อมเสีย ทางกาย-วาจา เรียกว่า ศีลสิกขา ส่วนทางใจ เรียกว่า จิตสิกขา คือ การบังคับจิตของตนให้อยู่ในความต้องการของตน ภายในขอบเขตของวิสัยที่บังคับได้และสุดท้ายคือ การบังคับในส่วนที่เกี่ยวกับความรู้สึกนึกคิดของตน จนแทบตลอดในข้อปัญหาของชีวิตหรือที่จำเป็นแก่ชีวิตเรียกว่า ปัญญาสิกขา^{๑๕}

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) ได้ให้ความหมายไว้ดังนี้ คำว่า ศึกษา เป็นคำที่มาจากภาษาสันสกฤต ถ้าเป็นบาลีเรียกว่า สิกขา มีความหมายเดียวกัน สิกขา คือ หลักการศึกษาในพระพุทธศาสนา^{๑๖}

คำว่า การศึกษา ตามความหมายเดิมนั้น มีความหมายกว้าง คือ ตั้งแต่เรียนรู้ไปจนกระทั่งฝึกหัดลงมือปฏิบัติ ปฏิบัตินี้ในแง่หนึ่งก็คือ ฝึกหัดเพื่อทำให้เป็นและทั้งหมดตลอดกระบวนการนั้น เรียกว่า การศึกษา^{๑๗}

ไตรสิกขา หมายถึง การพัฒนามนุษย์ให้ดำเนินชีวิตดีงามถูกต้อง ทำให้มีวิถีชีวิตที่เป็นมรรค เป็นทางดำเนินชีวิตหรือวิถีชีวิตที่ถูกต้องดีงามของมนุษย์ต้องเรียนรู้ฝึกฝนพัฒนาตน คือ สิกขามรรคกับสิกขาจึงประสานเป็นอันเดียวกัน เมื่อมองในแง่ปริยัติ ๔ ก็เป็นอริยมรรค คือ วิถีชีวิตอันประเสริฐเมื่อเป็นมรรคก็ดำเนินก้าวหน้าไปสู่จุดหมายโดยกำจัดสมุทัยให้หมดไป ช่วยให้เรามีชีวิตที่พึงพาอริชชา ตัณหา อุปาทาน น้อยลงไป ไม่อยู่ภายใต้อำนาจครอบงำของมัน พร้อมกับที่เรามีปัญญาเพิ่มขึ้นและดำเนินชีวิตด้วยปัญญามากขึ้นตามลำดับ จนกระทั่งในที่สุดพอสมุทัยหมดทุกข์ก็หมดกิเลสบรรลุหมายเป็นนิโรธ โดยสมบูรณ์ เพราะฉะนั้น หลักปฏิบัติในพระพุทธศาสนา จึงเรียกชื่ออย่างหนึ่งว่าการศึกษา คือ การดำเนินชีวิตหรือหลักการดำเนินชีวิตอันประเสริฐ

พระมหาจรรยา สุทธิธาดา ยังได้วิเคราะห์ศัพท์เพิ่มเติมอีกคือ คำว่า การศึกษา หากแปลตามรากศัพท์ภาษาบาลีก็จะได้ว่า

^{๑๓} พุทธทาสภิกขุ, การศึกษาคืออะไร, (กรุงเทพมหานคร : สมชายการพิมพ์, ๒๕๒๗), หน้า ๓.

^{๑๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๒.

^{๑๕} พุทธทาสภิกขุ, ความกลัว: พุทธศาสนา ศาสนาแห่งการบังคับตัวเอง, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๐), หน้า ๔๖.

^{๑๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), การศึกษาเพื่อสร้างบัณฑิตหรือการศึกษาเพื่อเพิ่มผลผลิต, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๒), หน้า ๑๕.

^{๑๗} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), หยาดเพชรหยาดธรรม ภูมิปัญญาเพื่อการศึกษาไทย, (กรุงเทพมหานคร: ศุภสภา, ๒๕๔๒), หน้า ๘-๙.

๑. การเห็นด้วยปัญญา (สหปัญญา อิกขตีติ สิกขา ธรรมชาติโดย้อมเห็นด้วยปัญญา ธรรมชาตินั้นชื่อว่า การศึกษา คือการมองสิ่งต่างๆ ด้วยปัญญา)

๒. การเห็นด้วยตนเอง (สย อิกขตีติ สิกขา ธรรมชาติโดย้อมเห็นด้วยตนเอง ธรรมชาตินั้นชื่อว่า การศึกษา คือรู้เห็นด้วยตนเอง สัมผัสเองด้วยใจ)

๓. การเห็นตนเอง (สภ อิกขตีติ สิกขา ธรรมชาติโดย้อมเห็นซึ่งตนเอง ธรรมชาตินั้น ชื่อว่า การศึกษา คือการมองเห็นตนเอง)

๔. การเห็นเท่าทัน (สม อิกขตีติ สิกขา ธรรมชาติโดย้อมเห็นเท่าทัน ธรรมชาตินั้น ชื่อว่า การศึกษา คือการเห็นเท่าทัน)

๕. การเห็นตามความเป็นจริง (สนต อิกขตีติ สิกขา ธรรมชาติโดย้อมเห็นสิ่ง ซึ่งมีอยู่ ธรรมชาตินั้นชื่อว่าการศึกษา คือ มองเห็นตามหลักอริยสัจ คือ ความจริงแท้)^{๑๘}

เพราะฉะนั้นมีคณาจารย์ต้องเป็นผู้มีการศึกษาในพระพุทธศาสนา เป็นการศึกษาเพื่อความพ้นทุกข์หรือพระนิพพาน ดังนั้น คำว่า การศึกษา ก็คือไตรสิกขา ซึ่งมีความหมายกว้างกว่าการเล่าเรียนตามตำราหรือคัมภีร์ที่เพียงแค่อ่านออก เขียนได้ ท่องได้ จดจำได้เท่านั้น แต่ยังรวมไปถึงการปฏิบัติ ซึ่งเป็นการฝึกฝนพัฒนาพฤติกรรมทางกาย วาจา และครอบคลุมไปถึงพฤติกรรมภายในคือจิตใจและปัญญา ได้แก่การเห็นแจ้งในตนเอง

๔.๓.๒ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน ๖๐ รูป/คน ในเรื่องการการเผยแผ่พระพุทธศาสนา สรุปได้ตามประเด็น ดังนี้

ด้านการเผยแผ่หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของมีคณาจารย์

ผลจากการสัมภาษณ์สรุปได้ตามประเด็นดังนี้

เผยแผ่หลักธรรมอย่างแยบยล

บำรุงขวัญและกำลังใจแก่พระสงฆ์ก่อนออกเผยแผ่พระศาสนา

สร้างพระเชตะวันมหาวิหาร (เช่น อนาถบิณฑิกเศรษฐี) เพื่อรวบรวมพระธรรมและวิชาการ

เป็นอุบาสกในพระพุทธศาสนาเพื่อสนับสนุนการเผยแผ่พระศาสนา

เป็นอุบาสกที่ศรัทธาและศึกษาพระธรรมอย่างจริงจัง^{๑๙}

^{๑๘} พระมหาจรรยา สุทธิธนาโณ, **ธรรมทรรศน์ปฏิวัติการศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร: ประชาธรรม, ๒๕๔๔), หน้า ๓ - ๔.

^{๑๙} สัมภาษณ์ อาจารย์ดุษิต ขวชาติ, (มีคณาจารย์วัดมหาวัน) วัดมหาวัน ตำบลช้างคลาน อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่, ๒๑ ธันวาคม ๒๕๖๐.

เป็นอุบาสกที่เป็นผู้นำในพระพุทธศาสนา^{๒๐}

เป็นอุบาสกต้นแบบที่ดีในเรื่องการเผยแผ่พระธรรม^{๒๑}

มีความเข้าใจพระธรรมและมีจิตที่เป็นกุศลในการสนับสนุนการเผยแผ่พระธรรม

**ภาวะผู้นำของมัคทายกด้านการเผยแผ่หลักธรรมทางพระพุทธศาสนากับการ
ประยุกต์ใช้ในสังคมไทยปัจจุบัน**

ต้องนำไปทำด้วยจิตที่บริสุทธิ์โดยไม่หวังผลตอบแทนใดๆ

ต้องนำไปทำด้วยความเสียสละและต่อเนื่อง

ต้องนำไปทำด้วยความเมตตาต่อเพื่อนมนุษย์อย่างเสมอภาคทุกชนชั้น

ต้องนำไปทำด้วยความมีมารยาทและมีศีลธรรม

ต้องนำไปประยุกต์ใช้กับผู้นำในสังคมเพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีในการดำเนินชีวิต

ต้องนำการเสียสละ การทำทาน ความมีน้ำใจ นำไปปลูกฝังคนในสังคม

ต้องนำแบบอย่างการปฏิบัติที่ดีที่ชอบด้วยกฎหมายและศีลธรรมของท่านอนาถบิณฑิก

อุบาสกไปปฏิบัติเพื่อให้เป็นแนวทางปฏิบัติเดียวกันในสังคมไทย

เป็นอุบาสกที่น้อมนำหลักธรรมนำการสอนควบคู่กับธรรมะ

เป็นผู้ศรัทธาและเข้าใจแก่นแท้ของธรรมะก่อนนำไปเผยแผ่

๔.๓.๓ วิเคราะห์ด้านการอุปถัมภ์พระพุทธศาสนา

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน ๖๐ รูป/คน ในเรื่องการอุปถัมภ์
พระพุทธศาสนาของมัคทายก สรุปลงได้ตามประเด็น ดังนี้

การอุปถัมภ์ในด้านพระพุทธศาสนา

ผลจากการสัมภาษณ์สรุปลงได้ตามประเด็นดังนี้

เป็นสุดยอดของชาวพุทธในเรื่องการบริจาคทานและเสียสละ

ผู้นำอุบาสกในด้านการบำรุงพระพุทธศาสนา

เป็นอุบาสกเพียงคนเดียวในพระศาสนาที่ทำบุญตักบาตรพระวันละ ๕๐๐ รูป (เช่น
อนาถบิณฑิกเศรษฐี)

มีจิตใจเด็ดเดี่ยวมั่นคงแน่วแน่ต่อการบำรุงพระศาสนา

^{๒๐} สัมภาษณ์ พระนฤพันธ์ ภาณิสสร, (อาจารย์ มจร ลำพูน) วัดน้ำคัง ตำบลหนองช้างคืน อำเภอเมือง
จังหวัดลำพูน, ๒๓ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๒๑} สัมภาษณ์ นายวีรพันธ์ นันเพ็ญ, (ศาสนพิธีกรรมการศาสนา) บ้านหนองร่อง ตำบลบ้านเป้า อำเภอ
เมือง จังหวัดลำปาง, ๑๐ ตุลาคม ๒๕๖๐.

อุบาสกผู้มีทรัพย์สมบัติมากและมีความศรัทธาในการทำบุญอุปลัมภ์พระพุทธศาสนา (เช่น อนาคตบัณฑิตเศรษฐี)^{๒๒}

อุบาสกผู้สร้างวัดแห่งแรกให้พระศาสนา

เป็นอุบาสกในพุทธประวัติเพียงท่านเดียวที่ใช้เงินจำนวนมหาศาลในการบำรุงพระพุทธศาสนา (อนาคตบัณฑิตเศรษฐี)^{๒๓}

อุบาสกที่สร้างวัดบำรุงพระศาสนาจนทรัพย์สิ้นหมดตัว^{๒๔}

อุบาสกผู้มีจิตกุศลในการอุปลัมภ์พระศาสนาทุกด้าน^{๒๕}

อุบาสกผู้เพียบพร้อมในทุกด้านในการบำรุงพระศาสนา

มัคนายก/อุบาสกในด้านความคิดริเริ่มด้านการการอุปลัมภ์พระพุทธศาสนา

อุบาสกผู้ริเริ่มก่อสร้างวิหารพระเชตะวันวัดแห่งแรกในพระศาสนา (อนาคตบัณฑิตเศรษฐี)

อุบาสกผู้เป็นตัวอย่างที่ดีในเรื่องการบำรุงพระศาสนา

อุบาสกผู้ชักนำญาติและบริวารให้มาร่วมทำบุญบำรุงพระศาสนา

อุบาสกผู้ลดอัตราเรื่องชนชั้นวรรณะในสังคมชาวอินเดีย

อุบาสกผู้สอนคนให้ลดความตระหนี่ถี่เหนียวให้หันมาทำบุญกันมากขึ้น

อุบาสกผู้น้อมนำผู้คนให้หันมาศรัทธาพระพุทธศาสนามากขึ้น

อุบาสกผู้มีศีลและธรรมะเข้มแข็ง

อุบาสกผู้ช่วยเหลือกิจการงานพระศาสนาแก่พระพุทธเจ้าและพระสาวกอย่างมหาศาล

อุบาสกผู้ให้ความอุปลัมภ์บำรุงพระพุทธเจ้าและพระสาวกอย่างปราณีต

อุบาสกผู้มีความมุ่งมั่นสร้างความรุ่งเรืองให้พระศาสนา

^{๒๒} สัมภาษณ์ พระครูอุดมจิรทัต, (เจ้าคณะตำบลทุ่งฝาย) เจ้าอาวาสวัดศรีภูมิมา ตำบลทุ่งฝาย อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง, ๑๖ ตุลาคม ๒๕๖๐.

^{๒๓} สัมภาษณ์ พระราชธรรมมาลังการ, (ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดลำปาง) เจ้าอาวาสวัดบุญญาวาทยวิหาร ตำบลหัวเวียง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง, ๑๖ ตุลาคม ๒๕๖๐.

^{๒๔} สัมภาษณ์ พระครูปิยสีลโสภณ (ธ), (ที่ปรึกษาเจ้าคณะอำเภอเมือง) เจ้าอาวาสวัดเชตะวัน ตำบลหัวเวียง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง, ๑๖ ตุลาคม ๒๕๖๐.

^{๒๕} สัมภาษณ์ พระทองหล่อ อริยวิโส, (ครูพระสอนศีลธรรม) วัดพระสงฆ์รวมหาวิหาร ตำบลพระสิงห์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่, ๒๑ ตุลาคม ๒๕๖๐.

มัคทายก/อุบาสกด้านการอุปถัมภ์พระพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้ในสังคมไทยปัจจุบัน
ผลจากการสัมภาษณ์สรุปได้ตามประเด็นดังนี้

สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในครอบครัวด้วยการบำรุงบุตร ธิดา ให้การศึกษา ให้ความรัก
ความอบอุ่นแก่ครอบครัวได้^{๒๖}

สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในหน่วยงานหรือองค์กรกับลูกน้องหรือผู้ใต้บังคับบัญชา
ได้^{๒๗}

สามารถชักชวนกันให้พุทธบริษัททำนุบำรุงกิจการงานพระศาสนาได้^{๒๘}

นำไปประยุกต์ใช้ในสังคมเพื่อลดความเห็นแก่ตัวในสังคมไทยได้

นำภาวะผู้นำด้านการบำรุงพระศาสนาไปใช้ในสังคมเพื่อลดความเลื่อมล้ำและช่องว่างใน
สังคมลงได้

ภาวะผู้นำด้านการทำทานเป็นการทำหน้าที่ของอุบาสกในการสืบทอดพระศาสนา

การทำบุญทำทานเพื่อพระพุทธศาสนา ควรสร้างและปลูกฝังให้ทุกคนมีจิตสาธารณะใน
การบำรุงกิจกรรมพระพุทธานุอย่างจริงจัง

๔.๓.๔ ด้านการส่งเสริมความมั่นคงของพระพุทธศาสนา

มัคทายก หรือปู่ออาจารย์เป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญที่สุดในการส่งเสริมพระพุทธศาสนาและ
ปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมให้กับประชาชน ส่วนพระสงฆ์เป็นทั้งผู้ผลิต ผู้ขายส่ง และขายปลีก โดย
อาศัยธรรมะของพระผู้มีพระภาคเจ้าเป็นวัตถุดิบ นอกจากนั้นหากเป็นไปได้ พระสงฆ์ควรจะได้มีความ
เชี่ยวชาญทั้งทางด้านปริยัติ และปฏิบัติ และควรมีความรู้ทางโลกตามสมควร เพื่อสามารถปลูกศรัทธา
ให้แก่คนรุ่นใหม่ได้ตามความเหมาะสม ฉะนั้นพระสงฆ์จะต้องปรับปรุงตัวเองอยู่เสมอทั้งทางธรรมและ
ทางโลก

มัคทายกต้องปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมแก่ประชาชนและกลุ่มเป้าหมายต่างๆ ด้วย
ตนเองทำนองเดียวกับการค้าปลีก นอกจากนั้นยังจะต้องสร้างผู้เผยแพร่ธรรมะทั้งฝ่ายคฤหัสถ์และ
บรรพชิต ทำนองเดียวกับผู้ค้าส่งอีกด้วย ในหน้าที่ประการหลังนี้ฝ่ายสงฆ์จะต้องผลิตผู้บรรยายธรรม
และผู้ฝึกที่มีคุณภาพจึงจะบังเกิดผล แต่ไม่ว่าจะเป็นกรณีใดก็ตาม การส่งเสริมพระพุทธศาสนาและ

^{๒๖} สัมภาษณ์ นายอัมพร เทพปินตา, (ประธานชมรมข้าราชการครูบ้านนาญจิ่งหวัดลำปาง) บ้านปงสนุก
ตำบลเวียงเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง, ๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๐.

^{๒๗} สัมภาษณ์ พระณรงค์ฤทธิ์ เดชธโร, (รักษาการเจ้าอาวาสวัดพระธาตุห้าดวง) วัดพระธาตุห้าดวง
ตำบลลี่ อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน, ๒๒ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^{๒๘} สัมภาษณ์ นายเกรียง ตีบปลาระวงศ์, (มัคทายกวัดบุญญาวาทย) บ้านดงชัย ตำบลสบตุ๋ย อำเภอเมือง
จังหวัดลำปาง, ๑๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

การปลูกฝังธรรมะเป็นส่วนรวมแก่ประชาชนหรือกลุ่มเป้าหมายใดๆ ก็ตาม เพื่อให้เกิดผลต่อความมั่นคงของชาตินั้น อย่างน้อยที่สุดจะต้องปลูกฝังให้ประชาชนทั้งหลายเป็นคนดี รังเกียจความชั่วมีสัมมาทิฐิและเป็นพลเมืองดีรู้และทำหน้าที่ของตนในด้านต่างๆ คือ

๑) ในด้านการเมือง

ในการปลูกฝังธรรมะและส่งเสริมพระพุทธศาสนานั้น จะต้องหยิบยกธรรมะของพระบรมศาสดาสอนอย่างเหมาะสมเพื่อให้ประชาชนมีทัศนคติและพฤติกรรมดังต่อไปนี้คือ^{๒๙}

(๑) เป็นพลเมืองดี รู้หน้าที่ รู้จักเลือกคนดี มีสำปฐิสธรรม

(๒) มีความรับผิดชอบต่อสังคม ไม่มุ่งอามิส และไม่สนับสนุนคนไม่ดีโดยหวังผลตอบแทนด้วยการเห็นแก่ได้ อันเป็นการทำลายประชาธิปไตย

(๓) ไม่ลุ่มหลงในอบายมุข และพนันขันต่อในการเลือกตั้ง ทำให้คนเลวเข้ามาเป็น ส.ส. ในที่สุด

(๔) ถ้าจะสมัครเป็นผู้แทนไม่ว่าในระดับใด จะต้องมิถูกสเจตนาที่จะเข้าไปปรับใช้ประชาชนอย่างแท้จริง และต้องทำงานด้วยความบริสุทธิ์ต่อประชาชนโดยต้องปลูกฝังในเรื่องบาปบุญคุณโทษและกฎแห่งกรรม เป็นอย่างมาก

(๕) ควรพยายามชักจูงพรรคการเมืองให้มีการบรรยายธรรมและปฏิบัติธรรมกันบ้าง เพื่อวางรากฐานคุณธรรมของนักการเมือง

๒) ในด้านความมั่นคงของชาติ

ควรจะปลูกฝังธรรมะให้ประชาชนเข้าใจด้วยเหตุด้วยผลถึงความเลวในการปกครองแบบคอมมิวนิสต์ หรือ ประชาธิปไตยรวมศูนย์ อันเป็นการเผด็จการสมบูรณแบบ โดยนำพระธรรมวินัยมาชี้แจงให้ประชาชนเข้าใจว่าพระบรมศาสดาเป็นนักประชาธิปไตยอย่างไร ตลอดจนหลักธรรมที่สำคัญบางข้อที่เกี่ยวกับการปกครอง เช่น อปริหานิยธรรม ๗ สาราณียธรรม ๖ และทศ ๖ เป็นต้น^{๓๐}

๓) ในด้านเศรษฐกิจ

ควรปลูกฝังให้ประชาชนเป็นผู้รู้จักปรับตัวปรับอาชีพ มีความขยันหมั่นเพียรอุตสาหวิริยะ และรู้จักหาทรัพย์ในทางที่ชอบ ธรรมะเกี่ยวกับด้านเศรษฐกิจเหล่านี้มีอยู่มากมาย เช่น นาถกรณธรรม ๑๐ ประการ ทิฎฐธัมมิกัตถประโยชน์ ๔ ประการ จักร ๔ ประการ จักร ๔ อิทธิบาท ๔ คิหิสุข ๔ และ

^{๒๙} สัมภาษณ์ นายนิพนธ์ อินทรวินิจ, (ข้าราชการบำนาญ) บ้านสุขสวัสดิ์ ตำบลพระบาท อำเภอเมืองจังหวัดลำปาง, ๑๕ ตุลาคม ๒๕๖๐.

^{๓๐} สัมภาษณ์ นายรังษี เมืองใจ, (ครูสอนศีลธรรมในโรงเรียน) บ้านน้ำโจ้ ตำบลน้ำโจ้ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง, ๑๐ ตุลาคม ๒๕๖๐.

การจัดสรรทรัพยากรภาค ๔ เป็นต้น นอกจากนั้นยังมีธรรมะอีกหลายประการที่จำทำให้มีความอด
กลั้น อดทนและรู้จักสภาพธรรมะ และการเจริญสติปัญญา เป็นต้น

ธรรมะทั้งหลายเหล่านี้ เป็นเครื่องช่วยให้คนเราประสบความสำเร็จ และมีความสุขควบคู่
กันไป โดยไม่เป็นคนที่มีความทะเยอทะยาน มีความอู้อหยัง แต่มีโลภะ และอิจฉา อันเป็นต้นเหตุ
แห่งความร่ำรวยเจริญก้าวหน้า แต่ไม่มีความสุขและความสงบ

ในด้านสังคม

ในด้านสังคมนั้นส่วนใหญ่ก็เป็นเรื่องของการปลูกฝัง คุณธรรมและจริยธรรม เพื่อให้เป็น
คนดี ละการทำชั่ว และมีการสงบแห่งจิตเป็นส่วนใหญ่ หากประชาชนคนไทยเป็นคนดีกัน เป็น
ส่วนมากแล้ว ทุกอย่างก็จะดีตามไปเอง รวมทั้งความมั่นคงของชาติด้วย หากคนเรามีหิริโอตตัมปะกัน
แล้ว ปัญหาทั้งหลายจะลดลงไปเป็นอย่างมากทีเดียว

๔.๓.๕ ด้านการปกป้องคุ้มครองพระพุทธศาสนา

มัคนายก คือชาวพุทธ หรือเหล่าพุทธบริษัท ๔ มีหน้าที่ปกป้องคุ้มครองพระพุทธศาสนาให้
มั่นคง โดยปกป้องพระพุทธ พระธรรมและพระสงฆ์ รวมทั้งวัฒนธรรม ดังนี้

(๑) สนใจศึกษาหลักธรรมคำสอนอยู่เสมอและนำไปปฏิบัติให้ถูกต้อง ทั้งการรักษาศีล การ
ปฏิบัติธรรม และการเจริญสมาธิ

(๒) ช่วยเผยแพร่หลักธรรมคำสอน โดยอธิบายให้ผู้อื่นเข้าใจอย่างถูกต้องชัดเจน หรือ
เผยแพร่ในรูปของเอกสารสิ่งพิมพ์หรือสื่อต่างๆ เท่าที่จะทำได้

(๓) ไม่ควรส่งเสริมให้พระสงฆ์ทำกิจนอกเหนือพุทธบัญญัติ เช่น ทำไสยศาสตร์ ทำนาย
โชคชะตาราศี ใ้หวย ทำเครื่องรางของขลัง หรือประกอบพุทธพาณิชย์อื่น ๆ

(๔) ส่งเสริมพระภิกษุสงฆ์ที่มีวัตรปฏิบัติดีน่าเลื่อมใสศรัทธา ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ หรือ
เคร่งครัดในพระธรรมวินัยตามพุทธบัญญัติ โดยจัดกิจกรรมเชิดชูทั้งในระดับท้องถิ่น จังหวัดหรือ
ระดับประเทศ โดยความร่วมมือระหว่างวัด สถานศึกษา ภาครัฐ ภาคเอกชนและภาคประชาชน

(๕) ไม่ทำลายศาสนสถานหรือศาสนสมบัติ เช่น โบสถ์ ภาพกิจกรรมฝาผนัง หรือสิ่งของ
เครื่องใช้ภายในวัดให้ชำรุดแตกหัก รวมทั้งมีส่วนร่วมอนุรักษ์พุทธวัฒนธรรมต่าง ๆ ในสังคมไทย เช่น
ประเพณีทอดผ้าป่า ทอดผ้ากฐิน ทำบุญตักบาตร ฯลฯ

(๖) สอดส่องดูแลมิให้เกิดการกระทำอันเป็นการดูหมิ่นเหยียดหยาม ลบหลู่ ทำลาย หรือ
บิดเบือนพระพุทธศาสนา

เพราะฉะนั้นการที่มัคนายกจะเป็นผู้ปกป้องพระพุทธศาสนาได้ต้องประกอบด้วย พรหม
วิหาร พรหมวิหาร แปลว่า ธรรมของพรหมหรือของท่านผู้เป็นใหญ่ พรหมวิหารเป็นหลักธรรมสำหรับ

ทุกคน เป็นหลักธรรมประจำใจที่จะช่วยให้เราดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างประเสริฐและบริสุทธิ์ หลักธรรมนี้ ได้แก่

๑) เมตตา : ความปรารถนาให้ผู้อื่นได้รับสุข ความสุขเป็นสิ่งที่ทุกคนปรารถนา ความสุขเกิดขึ้นได้ทั้งกายและใจ เช่น ความสุขเกิดจากการมีทรัพย์ ความสุขเกิดจากการใช้จ่ายทรัพย์เพื่อการบริโภค ความสุขเกิดจากการไม่เป็นหนี้ และความสุขเกิดจากการทำงานที่ปราศจากโทษ เป็นต้น

๒) กรุณา : ความปรารถนาให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ ความทุกข์ คือ สิ่ง que เข้ามาเบียดเบียนให้เกิดความไม่สบายกายไม่สบายใจ และเกิดขึ้นจากปัจจัยหลายประการด้วยกัน พระพุทธองค์ทรงสรุปไว้ว่า ความทุกข์มี ๒ กลุ่มใหญ่ๆ ดังนี้

ทุกข์โดยสภาวะ หรือเกิดจากเปลี่ยนแปลงตามธรรมชาติของร่างกาย เช่น การเกิด การเจ็บไข้ ความแก่และความตายสิ่งมีชีวิตทั้งหลายที่เกิดมาในโลกจะต้องประสบกับการเปลี่ยนแปลงทางร่างกายอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ซึ่งรวมเรียกว่า กายิกทุกข์

ทุกข์จรหรือทุกข์ทางใจ อันเป็นความทุกข์ที่เกิดจากสาเหตุที่อยู่นอกตัวเรา เช่น เมื่อปรารถนาแล้วไม่สมหวังก็เป็นทุกข์ การประสบกับสิ่งอันไม่เป็นที่รักก็เป็นทุกข์การพลัดพรากจากสิ่งอันเป็นที่รัก ก็เป็นทุกข์ รวมเรียกว่า เจตสิกทุกข์

๓) มุทิตา : ความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี คำว่า “ดี” ในที่นี้ หมายถึง การมีความสุขหรือมีความเจริญก้าวหน้า ความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดีจึงหมายถึง ความปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุขความเจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้น ไม่มีจิตใจริษยา ความริษยา คือ ความไม่สบายใจ ความโกรธ ความฟุ้งซ่านซึ่งมักเกิดขึ้นเมื่อเห็นผู้อื่นได้ดีกว่าตน เช่น เห็นเพื่อนแต่งตัวเรียบร้อยแล้วครุขมขยก็เกิดความรู้สึกแกล้งเอาเศษซอเล็ก โคลน หรือหมึกไปป้ายตามเสื้อกางเกงของเพื่อนนักเรียนคนนั้นให้สกปรกเลอะเทอะ เราต้องหมั่นฝึกหัดตนให้เป็นคนที่มีมุทิตา เพราะจะสร้างไมตรีและผูกมิตรกับผู้อื่นได้ง่ายและลึกซึ้ง

๔) เบกขา : การรู้จักวางเฉย หมายถึง การวางใจเป็นกลางเพราะพิจารณาเห็นว่า ใครทำดียอมไม่ได้ดี ใครทำชั่วยอมได้ชั่ว ตามกฎแห่งกรรม คือ ใครทำอะไรไว้สิ่งนั้นย่อมตอบสนองคืนบุคคลผู้กระทำ เมื่อเราเห็นใครได้รับผลกรรมในทางที่เป็นโทษเราก็ไม่ควรดีใจหรือคิดซ้ำเติมเขาในเรื่องที่เกิดขึ้น เราควรมีความปรารถนาดี คือพยายามช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์ในลักษณะ^{๓๑}

^{๓๑} สัมภาษณ์ ผศ.ดร. อนันต์ อูปสอด, (ประธานหลักสูตรรัฐศาสตรบัณฑิต) บ้านพระเจ้าพันใจ ตำบลต้นธงชัย อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง, ๙ ตุลาคม ๒๕๖๐.

การอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนาในประเทศไทย

การอุปถัมภ์และคุ้มครองศาสนธรรม

ได้แก่การสังคายนาพระธรรมวินัยให้บริสุทธิ์บริบูรณ์แล้วศึกษาพระธรรมให้เข้าใจอย่างลึกซึ้ง นำพระธรรมที่ได้อ่านนำมาปฏิบัติ และเมื่อเห็นว่าปฏิบัติแล้วเกิดผลดีกับตนเองก็เผยแพร่ให้คนอื่นที่เรารักได้ปฏิบัติตาม ในการเปิดประเทศอาเซียนในปี พ.ศ. ๒๕๕๘ จึงเป็นโอกาสดีที่ชาวพุทธในประเทศไทยจะร่วมมือกันอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนาเพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขของมวลมนุษยชาติทั่วโลก

การอุปถัมภ์และคุ้มครองศาสนบุคคล

ได้แก่การส่งเสริม สนับสนุนและอุปถัมภ์บำรุง ศาสนบุคคลที่เห็นว่า ท่านปฏิบัติถูกต้องตรงตามคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ปกป้องคุ้มครองท่านเมื่อเห็นว่าท่านไม่ได้รับความเป็นธรรม หรือเกิดความไม่ปลอดภัย ร่วมมือกันในการสรรหาศาสนทายาทและส่งเสริมพัฒนาให้มีสมรรถภาพสูงไว้เป็นกำลังในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

การอุปถัมภ์และคุ้มครองศาสนสถาน

ได้แก่การอุปถัมภ์บำรุงศาสนสถานโดยการกำหนดหลักเกณฑ์การสร้างวัดและตั้งวัดให้เหมาะสมกระจายอำนาจการดูแลรักษาวัดให้กับชุมชนในพื้นที่เพื่อให้มีความรู้สึกหวงแหนและมีส่วนร่วมในการเป็นเจ้าของวัด สละกำลังกาย กำลังทรัพย์และกำลังสติปัญญาในการสร้างซ่อมแซมศาสนสถานเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อการประกอบพิธีหรือปฏิบัติธรรมทางพระพุทธศาสนา

การอุปถัมภ์และคุ้มครองศาสนวัตถุ

ได้แก่การสร้าง ดูแลรักษาและเคารพบูชารูปเคารพพระพุทธเจ้าและพระสาวกและน้อมรำลึกถึงพระคุณอันยิ่งใหญ่ที่ช่วยสรรพสัตว์ให้รอดพ้นจากความทุกข์ โดยปกป้องและป้องกันไม่ให้ใครมาดูหมิ่นเหยียดหยามและทำลาย

การอุปถัมภ์และคุ้มครองศาสนพิธี

ได้แก่ศึกษาพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาให้รู้ซึ่งถึงคุณค่าความสำคัญ ช่วยกันรักษาประเพณีปฏิบัติตามพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาที่บรรพบุรุษได้เคยปฏิบัติและสืบทอดต่อกันมา เพื่อให้ลูกหลานได้ปฏิบัติสืบไป

วาระการประชุม

เรื่อง การดำเนินการจัดอบรมมัคทายกอำเภอเมืองลำปาง

วันที่ ๒๓ มกราคม พ.ศ. ๒๕๔๒ ณ อาคารเรียนสิริธรรมโมสถประชาอุปถัมภ์
วัดพระเจดีย์ขาวหลัง ต.ต้นธงชัย อ.เมือง จ. ลำปาง เวลา ๑๓.๐๐ น.

ประธานกล่าววาทะบูชาพระรัตนตรัย

วาระที่ ๑ ประธานแจ้งให้ทราบที่มาของการอบรมมัคทายก

(ในการประชุมเมื่อวันที่ ๑๓ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๔๑ เจ้าคณะจังหวัดลำปาง ให้ดำเนินการจัดอบรมมัคทายก ในเดือน มกราคม ของทุกปี)

วัตถุประสงค์ในการจัดการอบรมมัคทายก

๑. เพื่อให้รู้และรักษาในการใช้คำ-ภาษาบาลีตลอดถึงขนบธรรมเนียมประเพณีบางอย่างที่ควรรักษาไว้

๒. เพื่อให้การดำเนินการของมัคทายกเป็นไปในรูปแบบที่เหมือนๆ กันในการประกอบพิธีกรรมต่างๆ

๓. เพื่อสนองตอบนโยบายของเจ้าคณะผู้ปกครองให้เป็นไปด้วยความถูกต้องและเรียบร้อย

๔. เพื่อเป็นการพบปะในหมู่คณะของมัคทายกประจำเดือนมกราคมของทุกปีหาข้อยุติการประชุมอบรม

วาระที่ ๒ ห้ามติในการใช้คำต่างๆ เพื่อให้สอดคล้องถูกต้อง เช่น การใช้คำ อารานาศีล อารานาพระปริต

อารานาธรรม คำถวายสังฆทาน การเวณदान และอื่นๆ ฯลฯ

วาระที่ ๓ จัดหาวิทยากรในการบรรยายที่เกี่ยวกับเรื่องต่างๆ ดังนี้

๑. ปฐมนิเทศ โดย เจ้าคณะจังหวัดลำปาง

๒. ศาสนพิธี โดย พระครูสิริเจติยาภิบาล, พระสุนทรมุณี

๓. หน้าที่พิธีกร(โฆษก) โดย พ.ต.สาทร เตจ๊ะวงศ์

๔. หน้าที่ของมัคทายก โดย อาจารย์วีรพันธ์ นันทเพ็ญ, อาจารย์บุญส่ง ภูวังหม้อ

วาระที่ ๔ ระยะเวลาการอบรม ใช้เวลาเท่าไรจึงจะเหมาะสม

(ซึ่งมีผู้เข้ารับการอบรมมีรายชื่อแจ้งมาแล้ว มีจำนวน ๑๔๘ คน ที่สำรวจไปแล้ว คงมีมาเพิ่มอีก ใช้เวลาในการอบรม เป็นเวลา ๑ วัน) สถานที่อบรมศาลาสิริกตบุญประหารังสรรค์วัดพระเจดีย์ขาวหลัง

วาระที่ ๕ การจัดพิมพ์เอกสารใช้พิธีการต่างๆ การจัดพิมพ์ใบประกาศ (ควรเป็นแบบใด)

ให้กำหนดส่ง ๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๒ เวลา ๑๖.๐๐ น.และกำหนดประชุมอบรม
มัคทายก วันที่ ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๒ เวลา ๐๘.๐๐ น.- ๑๗.๐๐ น. โดยใช้งบการไฟฟ้าแม่เมาะให้
การสนับสนุน

วาระที่ ๖ เรื่องอื่นๆ ถ้ามี

ข้อตกลงของคณะวิทยากร (มัคทายก)

เกี่ยวกับการประกอบศาสนพิธีในงานต่างๆ ในการอบรมมัคทายกสังกัดอำเภอเมือง
ลำปาง

วันที่ ๒๓ กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๔๒

.....
การเตรียมการ ก่อนที่จะเชิญประธานมาจุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย ให้เป็นหน้าที่
ของอาจารย์หรือ

มัคทายกที่ต้องเตรียมเครื่องตั้ง(เครื่องบูชา)ประกอบโต๊ะหมู่บูชา โดยเฉพาะรูปเทียนต้อง
ชโลมน้ำมันเข้ากับสำลี

แล้วนำมาประกอบปลายธูปหรือเทียนเพื่อให้จุดติดง่ายพร้อมทั้งเตรียมชนวนไว้ให้
เรียบร้อย

เมื่อผู้เป็นประธานมาถึงที่หน้าโต๊ะหมู่บูชา อาจารย์หรือมัคทายก (หรือเตรียมบุคคลอื่น
ไว้) เป็นผู้จุดและยื่นเทียนชนวนให้ผู้เป็นประธาน ผู้ยื่นควรยืนอยู่ทางด้านซ้ายมือของผู้เป็นประธานแต่
ถ้าหากสถานที่จำกัดผู้ยื่นเทียนชนวนจะอยู่ทางขวามือของผู้เป็นประธานก็ไม่ถือว่าผิด การจับด้าม
เทียนชนวนควรจับในระดับที่ต่ำกว่าผู้เป็นประธาน

เมื่อผู้เป็นประธานจุดธูปเทียนกลับเข้าประจำที่เรียบร้อยแล้ว(อาจารย์หรือมัคทายกควร
ใช้การสังเกตว่าพร้อมหรือยัง)แล้วจึงนำกล่าวบูชาพระรัตนตรัยและไหว้พระตามลำดับ

คำกล่าวบูชาด้วยเครื่องสักการะ

อิมินา สักกาเรนะ พุทธัง อะภิปูชะยามิ

อิมินา สักกาเรนะ ธัมมัง อะภิปูชะยามิ

อิมินา สักกาเรนะ สังฆัง อะภิปูชะยามิ

(ในกรณีที่พร้อมกันให้เปลี่ยนคำว่า “อะภิปูชะยามิ” เป็น “อะภิปูชะยามะ”)

คำไหว้พระ

อะระหัง สัมมา สัมพุทโธ ภาวะวา พุทธัง ภาวะวันตัง อะภิวาเทมิ (กราบ)

สวากขาโต ภาวะวะตา ธัมโม ธัมมัง นะมัสสามิ (กราบ)

สุปะภูปีนโน ณะคะวะโต สาวะกะสังโฆ สังฆัง นะมามิ (กราบ)
 คำอาราธนาเบญจศีล(ในกรณีการบำเพ็ญกุศลทั่วไป)

มะยัง ภันเต ติสระเถณะ สะหะ ปัญจะ สีลานิ ยาจามะ
 ทุติยัมปิ มะยัง ภันเต ติสระเถณะ สะหะ ปัญจะ สีลานิ ยาจามะ
 ตะติยัมปิ มะยัง ภันเต ติสระเถณะ สะหะ ปัญจะ สีลานิ ยาจามะ
 (ในกรณีที่เป็นพิธีของทางราชการหรือรัฐพิธี อาจารย์หรือมัคทายก จะเป็นผู้ว่าคนเดียว
 ให้เพิ่มคำว่า

วิสูง วิสูง รักษะณัตถายะ หลังคำว่า มะยัง ภันเต ทุกครั้งไป) หลังจากสมทานเบญจ
 ศีลเรียบร้อยแล้วพระสงฆ์จะเจริญพระพุทธมนต์(งานมงคล)ในงานอวมงคล ใช้คำว่า สวตมนต์)
 อาจารย์หรือมัคทายกพึงอาราธนาพระปริตต์

คำอาราธนาพระปริตต์

วิปัตติ ปะฏิพาหายะ สัพพะสัมปัตติ สิทธิยา สัพพะทุกขะ วินาสายะ ประริตตัง
 พรุถะ มังคะลัง, วิปัตติ ปะฏิพาหายะ สัพพะสัมปัตติ สิทธิยา สัพพะทุกขะ วินาสายะ
 ประริตตัง พรุถะ มังคะลัง, วิปัตติ ปะฏิพาหายะ สัพพะสัมปัตติ สิทธิยา สัพพะทุกขะ วินาสา
 ยะ ประริตตัง พรุถะ มังคะลัง (พึงสังเกตคำว่า ทุกขะ ณะยะ โรคะ ให้เป็นไปตามลำดับอย่า
 ให้สับสน)

ต่อจากนั้นเป็นการเชิญเทวดามาชุมนุมหรือชุมนุมเทวดา เดิมทีเป็นหน้าที่ของเจ้าภาพ
 ผู้จัดงานแต่เจ้าภาพว่าไม่ได้จึงมอบให้พระเป็นผู้ว่า)หรือ

พิธีสากล พระสงฆ์รูปที่สามจะเป็นผู้ขัตสักเค

พิธีท้องถิ่น(พื้นเมือง) อาจารย์หรือมัคทายกเป็นผู้ขัตสักเค

คำชุมนุมเทวดา

สักเค กามะ จะ รูเป คิริสิขะระตะเถ จันตะลิกเข วิมานะ ทีเป รัฎฐะ จะ คามะ
 ตะระวะนะคะหะเน เคะหะวัตถุมหิ เขตเต ภูมมา จายันตุ เทวา ชะละละละวิสะเม ยักกะคุนธัพพะ
 นาคา ติภูฐันตา สันติเก ยัง มุนิวะระวะจะนัง สาชะโว เม สุณันตุ

ธัมมัสสะวะนะกาโล อะยัม ภาทันตา

ธัมมัสสะวะนะกาโล อะยัม ภาทันตา

ธัมมัสสะวะนะกาโล อะยัม ภาทันตา

(ข้อสังเกต ถ้าจัดบำเพ็ญกุศลในวัดอาจารย์หรือมัคทายกบางท่านจะเปลี่ยนคำว่า คามะ
 เป็น อารามะ เปลี่ยน เคะหะวัตถุมหิ เขตเต เป็น อารามะวัตถุมหิ เขตเต ในที่ประชุมคณะ
 วิทยากรมีข้อตกลงว่าไม่ต้องเปลี่ยนคำดังกล่าวให้ใช้ตามเดิม)

คำอาราธนาธรรม

พรพหมา จะ โลกาธิปะติ สะหัมปะติ กัตถัญชะลี อันธิวะรัง อะยาจะณะ สันตีระ สัต
ตาปะระชั๊กชะชาติกา เทเสตุ รัมมัง อะนุกัมปิมัง ปะชัง

การสุมาแก้วทั้งสาม

ถ้าเป็นการจัดบำเพ็ญกุศลในวัด ก่อนที่จะกลับไปยังบ้านจะมีการสวดมนต์ไหว้พระ
เป็นครั้งสุดท้ายและก่อนที่จะสวดมนต์ไหว้พระ ให้มีการสุมาขันแก้วทั้งสามเสียก่อน

คำสุมาแก้วทั้งสามแบบเก่า

อัจจะโย โน ภัันเต อัชณะคะมา ยะถาพาละ ยะถามุพะเห ยะถาอะกุสะเล เย มะ
ยัง โยหัง

ภัันเต ชาติโต ปัญญาเยะ ปะมาทัง วา อาคัมมะ อะโยนิโสมนะนะสิการัง วา อาคัมมะ พุทธ
วา รัมเม วา สังฆะ วา อะคาระวัง อะกะริมหา กาเยนะ วาจาเยะ วา มะนะสา วา เตสังโน ภัันเต อัจจะ
ยัง อัจจะยะโต ปะภุคคัณหาดุ อายะติ สังวะรายะ สัพพังโทสัง ชะมะตุ โนฯ

คำถวายสังฆทาน (เพื่อตนเอง)

อิมานิ มะยัง ภัันเต ภััตตานิ สะปะริวารานิ ภิกขุสังฆัสสะ โอนโณชะยามะ สาธุ
โน ภัันเต ภิกขุสังโฆ อิมานิ ภััตตานิ สะปะริวารานิ ปะภุคคัณหาดุ อัมหากัง ทีฆะรัตตัง ทิ
ตายะ สุขายะ

ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอน้อมถวายภัตตาหาร พร้อมกับของ
บริวารทั้งหลายเหล่านี้ แต่พระภิกษุสงฆ์ ขอพระภิกษุสงฆ์ จงรับภัตตาหาร พร้อมกับของบริวาร
ทั้งหลายเหล่านี้ ของข้าพเจ้าทั้งหลาย เพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขแก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย ตลอดกาลนาน
เทอญ

คำถวายสังฆทาน(เพื่ออุทิศผู้ตาย)

อิมานิ มะยัง ภัันเต มะตะกะภััตตานิ สะปะริวารานิ ภิกขุสังฆัสสะ โอนโณชะณา
มะ สาธุ โน ภัันเต ภิกขุสังโฆ อิมานิ มะตะกะภััตตานิ สะปะริวารานิ ปะภุคคัณหาดุ อัมหากัญ
จะวะ มาตาปิตุอาทีนัญจะ ญาตะกานัง ทีฆะรัตตัง ทิตายะ สุขายะ

ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอน้อมถวายภัตตาหาร เพื่อผู้ล่วงลับไปแล้ว
พร้อมกับของบริวารทั้งหลายเหล่านี้ ของข้าพเจ้าทั้งหลาย เพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขแก่ข้าพเจ้า
ทั้งหลายด้วย แก่ญาติทั้งหลายผู้ล่วงลับไปแล้วมีบิดามารดาเป็นต้นด้วย(ในกรณีที่มาตราบิดาของผู้
ถวายสิ้นชีวิตแล้ว) ตลอดกาลนานเทอญฯ

คำที่ควรทราบ

จุดรูปเทียน – ไม่ใช่คำว่าจุดรูปเทียน

สายสิญจน์ – ใช้ในงานมงคล

สายโยง - ใช้ในงานอวมงคล (งานศพ ; ทำบุญอุทิศให้ผู้ตาย) สายโยง ไม่นิยมเอา
ของมาทับ

งานบำเพ็ญกุศลสวดอภิธรรม ให้อาจารย์หรือมัคทายกให้โยงด้ายเมื่อพระสงฆ์สวด
ถึงบท เหตุปัจจัยโย

อาราธนา,นิมนต์ - มีความหมายว่า เชิญ ควรใช้คำใดคำหนึ่งเพียงคำเดียวไม่ควรใช้
คำซ้ำซ้อนกัน ในทางปฏิบัติคำว่า นิมนต์ ใช้ในภาษาพูด อาราธนา ใช้ในภาษาเขียน (ภาษาหนังสือ) น้ำ
กรวด (น้ำหยาด) - ไม่ต้องมากชุดใช้ ๑-๓ ชุดก็พอ

ประเคน - ใช้เฉพาะพระสงฆ์ ไม่ควรใช้กับพระพุทธรูป พระพุทธรูปใช้คำว่า ถวาย แทนผู้
ถวายไม่ควรเป็นผู้หญิง

ปัจจัย - ใช้กับพระพุทธรูป พระธรรม และพระสงฆ์

เงิน - ใช้กับขรรवास มอบเงินให้เจ้าภาพหรือมอบเงินให้ทายาท

ทอดผ้าบังสุกุล - ไม่ใช่คำว่า ทอดผ้าบังสุกุล ใช้คำว่า ทอด ไม่ใช่คำว่า ทอดถวาย

ผ้ามหาบังสุกุล - ใช้คำว่า ทอดผ้ามหาบังสุกุล ไม่ใช่คำว่า ทอดผ้าไตรประธาน

บังสุกุล

การกล่าวคำไหว้ศพและคำเผาศพ - ก่อนที่จะนำศพไปประชุมเพลิง ให้อาจารย์หรือ
มัคทายกนำกล่าวเฉพาะคำไหว้ศพ

และคำเผาศพเท่านั้น

คำไหว้ศพ

สังขารา สัสสะตา นัตถิ (สังขารทั้งหลายคือสิ่งที่ปัจจัยปรุงแต่งขึ้น เทียง ยั่งยืน ไม่
มี) ว่า ๓ จบ

คำเผาศพ

อะนิจจัง มะตะกัง ฉาเปมิ, ทุกขัง มะตะกัง ฉาเปมิ, อะนัตตานิัง มะตะกัง
ฉาเปมิหัง (ว่า ๓ จบ)

เสร็จแล้วเชิญสงฆ์ (ใช้เวลาพอประมาณ) อาจารย์หรือมัคทายกไม่ต้องพูดอะไรอีก
ให้เป็นการสงบนิ่งจริงๆ

อาจารย์ บุญส่ง ภูวังหม้อ

ประธานชมรมมัคทายกจังหวัดลำปาง

รวบรวมและเรียบเรียง

ชื่อโครงการ ชื่อโครงการ การจัดตั้งชมรมมัคทายก อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง
 ประเภทโครงการ โครงการด้านสังคมและ วัฒนธรรมประเพณี
 ผู้รับผิดชอบโครงการ มัคทายกอำเภอเมืองลำปาง
 หน่วยงานที่รับผิดชอบ สำนักงานเจ้าคณะอำเภอเมืองลำปาง

๑. หลักการและเหตุผล

อำเภอเมืองลำปางเป็นอำเภอที่ใหญ่มีตำบลที่อยู่ในความรับผิดชอบที่ขึ้นตรงต่อเจ้าคณะอำเภอเมืองลำปาง ถึง ๓๓ ตำบล จำนวน ๑๗๗ วัด แต่ละวัดมีอาจารย์หรือมัคทายกอย่างน้อยแห่งละ ๑ คนเป็นผู้รับผิดชอบดำเนินการในด้านศาสนาพิธีหรือพิธีกรรมต่างๆ ซึ่งการทำหน้าที่ของแต่ละคนบางแห่งบางท้องที่ได้ปฏิบัติแตกต่างกันออกไปตามความรู้ความสามารถและประสบการณ์ที่มีอยู่และได้ศึกษาอบรมมาจากครูบาอาจารย์ต่างสำนักต่างความคิดและทัศนคติทำให้ผู้ที่ได้พบเห็นและได้รับฟังเกิดความสับสนลังเลในสิ่งที่ถูกต้องเป็นจริงเพื่อให้การปฏิบัติมีองค์กรกลางเป็นที่ประสานให้ความรู้และผู้ทรงคุณวุฒิ นักวิชาการ เป็นการประสานสอดคล้องกับนโยบายของเจ้าคณะจังหวัดลำปางสืบต่อไป

๒. วัตถุประสงค์

- ๒.๑ เพื่อให้มีแหล่งข้อมูลข่าวสาร ที่เป็นศูนย์วิชาการสำหรับมัคทายกและผู้สนใจทั่วไป
- ๒.๒ เพื่อให้มีองค์กรกลางเป็นที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ทักษะ ทัศนคติ และประสบการณ์ของมัคทายก
- ๒.๓ เพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกันในด้านสวัสดิการความเป็นอยู่
- ๒.๔ เพื่อส่งเสริมความรัก ความสามัคคีระหว่างมัคทายกด้วยกัน

๓. เป้าหมาย

จัดตั้งชมรมมัคทายกอำเภอเมืองลำปาง ให้แล้วเสร็จ ภายในเดือน พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๕๒ นี้

โดยการรับสมัครเป็นสมาชิกของชมรมตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

๔. วิธีดำเนินการ

- ๔.๑ เสนอโครงการต่อเจ้าคณะอำเภอเมืองลำปางเพื่อขออนุมัติ
- ๔.๒ เสนอโครงการต่อที่ประชุมมัคทายก ในวันที่ ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๒ เพื่อขอความเห็นชอบ
- ๔.๓ จัดประชุมผู้แทนมัคทายก ของแต่ละตำบล เพื่อร่างข้อบังคับของชมรมฯ และดำเนินกิจกรรมอื่นๆ ตามความ

เหมาะสม

๔.๔ ดำเนินตามโครงการที่กำหนดไว้

๔.๕ การประเมินผล

๔.๖ รายงานผลให้กับสมาชิก

๕. ปฏิทินการดำเนินงาน

ที่ รายการ ระยะเวลาดำเนินการ ปี ๒๕๕๒

ม.ค. ก.พ มี.ค เม.ย พ.ค มิ.ย ก.ค ส.ค ก.ย ต.ค พ.ย

๖.ค

๑ แต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินการ

๒ เสนอโครงการต่อเจ้าคณะอำเภอ

๓ เสนอโครงการต่อที่ประชุมม้านายก

๔ จัดประชุมผู้แทนม้านายกแต่ละตำบล

๕ เชิญสมาชิกประชุมใหญ่เพื่อรับรองร่างข้อบังคับของชมรม

๖ ดำเนินงานตามโครงการ

๗ การประเมินผลโครงการ

๘ รายงานผล

๖. งบประมาณในการดำเนินงาน

ใช้งบประมาณดำเนินการ.....บาท

ได้จากตามกำหนดในข้อบังคับ

ผู้มีจิตศรัทธาบริจาค

ค่าใช้จ่าย

ตามที่กำหนดในข้อบังคับ

๗. ทรัพยากรที่ต้องการ

๗.๑ วัสดุอุปกรณ์ ค่าเครื่องเขียน,แบบพิมพ์ และเครื่องใช้อื่นๆ ในการดำเนินการ

๗.๒ บุคลากร คณะกรรมการ ๑. ประธาน ๑ คน

๒. รองประธาน ๒ คน

๓. เลขานุการ ๑ คน

๔. ผู้ช่วยเลขานุการ ๒ คน

ที่ปรึกษา ๑. เจ้าคณะอำเภอเมืองลำปาง

๒. รองเจ้าคณะอำเภอเมืองลำปาง

๓. เจ้าคณะตำบลทุกตำบลในเขตอำเภอเมืองลำปาง

๔. พระสงฆ์ผู้ทรงคุณวุฒิ

๕. นายอำเภอเมืองลำปาง
๖. นายกเทศมนตรีเมืองลำปาง
๗. กำนันทุกตำบลในเมืองลำปาง
๘. ประธาน อบต.ทุกตำบล
๙. ผู้ทรงคุณวุฒิที่ได้รับเชิญ

๘. การประเมินผล

๘.๑ ตัวบ่งชี้ความสำเร็จ มีศูนย์ข้อมูลเป็นแหล่งวิชาการของมัคทายก ได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้าน ทักษะ ทักษะ ทักษะ และประสบการณ์ มีความรักความสามัคคีและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

๘.๒ วิธีวัดและประเมินผล ดูความสำเร็จของงาน

๘.๓ เครื่องที่ใช้วัดและประเมินผล แบบประเมิน

๙. ผลที่คาดว่าจะได้รับ

๙.๑ มีแหล่งข้อมูลข่าวสาร ที่ใช้เป็นศูนย์วิชาการ สำหรับมัคทายกและผู้สนใจทั่วไป

๙.๒ มีองค์กรกลางเป็นที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ทักษะ ทักษะ ทักษะ และประสบการณ์ระหว่างมัคทายกด้วยกัน

๙.๓ มัคทายกได้ช่วยเหลือซึ่งกันและกันในด้านสวัสดิการ

๙.๔ เกิดความรัก ความสามัคคีระหว่างมัคทายกด้วยกัน

ข้อบังคับชมรมมัคทายก อำเภอเมืองลำปาง

พ.ศ. ๒๕๔๒

บททั่วไป

เนื่องด้วยมัคทายก เป็นผู้มีส่วนสำคัญในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น เป็นผู้นำในทางด้านศาสนพิธีและพิธีกรรมต่างๆ ของชุมชน เป็นนักประชาสัมพันธ์ เป็นพิธีกร และเป็นผู้ประสานงานระหว่างองค์กรต่างๆ ในชุมชน คือ วัด บ้าน โรงเรียน ดังนั้น มัคทายกจึงต้องเป็นผู้มีความรอบรู้ มีความประพฤติที่ดีงาม เป็นแบบอย่างของสังคมชุมชน มีมนุษยสัมพันธ์ มีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล ใฝ่เรียนใฝ่รู้พัฒนาตนเองอยู่เสมอ

ปัจจุบัน มัคทายกส่วนใหญ่ จะศึกษาหาความรู้และดำเนินพิธีกรรมต่างๆตามที่ตนเองเข้าใจและได้ศึกษาอบรมมาจากแต่ละสำนัก ไม่มีศูนย์หรือองค์กร ที่จะเป็นแกนกลางในการให้ความรู้ความเข้าใจและแนวทางปฏิบัติที่เป็นเอกภาพ จึงทำให้ผู้ที่ได้พบเห็นและได้รับฟังเกิดความสับสนในแนวทางที่ถูกต้อง

ด้วยเหตุผลดังกล่าว จึงได้จัดตั้งชมรมมัคทายกอำเภอเมืองลำปาง เพื่อให้มีศูนย์กลางในการให้ความรู้ ให้คำแนะนำ ปรีกษา ทางด้านวิชาการ และด้านอื่นๆ ตลอดจนให้มีสื่อกลางที่จะ

แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ด้านทักษะ เจตคติ และประสบการณ์ระหว่างมัคทายกด้วยกัน เพื่อจัดสวัสดิการช่วยเหลือซึ่งกันและกันเป็นการบำเพ็ญประโยชน์ต่อส่วนรวมเท่าที่จะกระทำได้

หมวดที่ ๑

ชื่อ ที่ตั้ง เครื่องหมาย และวัตถุประสงค์

ข้อ ๑. ข้อบังคับนี้ให้ชื่อว่า ข้อบังคับชมรมมัคทายก อำเภอเมืองลำปาง พ.ศ. ๒๕๔๒ ให้ชื่อย่อว่า ช.ม.อ.

ข้อ ๒. ให้ใช้ข้อบังคับนี้ ตั้งแต่วันถัดจากประกาศเป็นต้นไป

ข้อ ๓. ชมรมมัคทายกอำเภอเมืองลำปาง ตั้งอยู่ที่ วัดพระเจดีย์ขาวหลัง หมู่ที่ ๒ ต.ต้นธงชัย อ.เมือง จ.ลำปาง

ข้อ ๔. เครื่องหมายอันเป็นสัญลักษณ์ของชมรม เป็นรูปวงกลม ๓ วง วงในเป็นพระพุทธรูปทองคำ ที่ประดิษฐานอยู่วัดพระเจดีย์ขาวหลัง หมายถึง ทุกคนยึดมั่นในพระรัตนตรัย วงกลาง เป็นรูปเสมาธรรมจักร หมายถึง ยึดมั่นในหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา วงนอก มีคำว่า ชมรมมัคทายกอำเภอเมืองลำปาง อยู่ด้านบน จังหวัดลำปาง อยู่ด้านล่าง

ข้อ ๕. ชมรมมัคทายกอำเภอเมืองลำปาง มีวัตถุประสงค์

(๑) เพื่อให้มีศูนย์กลางในการให้ความรู้ ให้คำแนะนำปรึกษา ทางด้านวิชาการอื่นๆ แก่ มัคทายกและประชาชนผู้สนใจทั่วไป

(๒) เพื่อให้มีศูนย์ประสานงานแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ทักษะ เจตคติ และประสบการณ์ระหว่างมัคทายกด้วยกัน

(๓) เพื่อจัดสวัสดิการช่วยเหลือซึ่งกันและกันของมัคทายกและสังคมตามโอกาสอันสมควร

(๔) เพื่อบำเพ็ญประโยชน์ต่อส่วนรวมเท่าที่จะกระทำได้

(๕) เพื่อส่งเสริมความรัก ความสามัคคีในหมู่คณะและครอบครัว

(๖) เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีอันดีงามของท้องถิ่น
ล้านนา

หมวดที่ ๒

สมาชิกและคุณสมบัติของสมาชิก

ข้อ ๖. สมาชิกมี ๓ ประเภท

(๑) สมาชิกสามัญ ได้แก่ผู้มีคุณสมบัติ ดังต่อไปนี้

๑. เป็นผู้ตั้งบ้านเรือนอยู่ในเขตปกครองอำเภอเมืองลำปาง
๒. มีชื่ออยู่ในทะเบียนบ้านในเขตอำเภอเมืองลำปางมาไม่น้อยกว่า ๑ ปี
๓. เป็นชายมีอายุ ตั้งแต่ ๒๕ ปี ขึ้นไป แต่ไม่เกิน ๘๐ ปี
๔. เคยบวชเรียนในพระพุทธศาสนามาแล้วไม่น้อยกว่า ๑ ปี โดยมีหนังสือรับรองจากเจ้าสำนักที่เคย บวชเรียน
๕. เป็นผู้ที่เคยรับการอบรมมัคทายกมาแล้ว โดยมีสำเนาวุฒิบัตรมาแสดง

(๒) สมาชิกวิสามัญ ได้แก่

๑. เป็นผู้มีบ้านเรือนตั้งอยู่ในเขตปกครองอำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง
๒. เคยบวชเรียนในพระพุทธศาสนาแล้ว
๓. เป็นผู้ที่คณะกรรมการเห็นสมควรที่จะเชิญให้มาเป็นสมาชิก
๔. คู่สมรสของสมาชิกมีสิทธิ์ที่เข้ามาเป็นสมาชิกของชมรมได้ โดยต้องเป็นสมาชิกเกิน ๙๐ วันก่อน

(๓) สมาชิกกิตติมศักดิ์ ได้แก่

๑. เป็นผู้ที่ทำประโยชน์ให้แก่ชมรม
 ๒. เป็นผู้ที่คณะกรรมการเห็นสมควรที่จะเชิญให้มาเป็นสมาชิก
- ข้อ ๗. ผู้ที่ประสงค์จะเป็นสมาชิกของชมรมมัคทายกอำเภอเมืองลำปาง ต้องยื่นใบสมัครตามแบบของชมรมฯ ด้วย

ตนเองต่อนายทะเบียน โดยมีสมาชิกสามัญรับรอง อย่างน้อย ๒ คน

ข้อ ๘. เมื่อนายทะเบียนได้รับใบสมัครแล้ว ให้นำเสนอคณะกรรมการชมรมฯ เพื่อพิจารณาในคราวประชุมครั้งถัดไป

ข้อ ๙. เมื่อคณะกรรมการมีมติเป็นประการใดแล้ว ให้นายทะเบียนแจ้งให้ผู้สมัครทราบเป็นลายลักษณ์อักษร

ข้อ ๑๐. สมาชิกสามัญและวิสามัญ ต้องเสียค่าสมัครคนละ ๓๐ บาท โดยชำระพร้อมกับยื่นใบสมัครเป็นสมาชิก เงินค่า

สมัครนี้ ชมรมจะไม่คืนให้ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น

ข้อ ๑๑. สมาชิกสามัญและสามัญ ต้องเสียค่าบำรุงเป็นรายปี ๆ ละ ๕๐ บาท หรือตลอดชีพ ๕๐๐ บาท ก็ได้

หมวดที่ ๓

สิทธิและหน้าที่ของสมาชิก

ข้อ ๑๒. สมาชิกของชมรม มีสิทธิดังนี้

- ตามสิทธิ
- (๑) เสนอความคิดเห็นเกี่ยวกับกิจการของชมรมต่อคณะกรรมการชมรมได้
 - (๒) ได้รับประโยชน์ตามวัตถุประสงค์ของชมรมทุกประการ
 - (๓) ประดับเครื่องหมายของชมรมได้ ตามระเบียบที่กำหนด
 - (๔) มีสิทธิเข้าร่วมประชุมสมาชิกชมรมตามที่นัดหมาย
 - (๕) สมาชิกสามัญมีสิทธิออกเสียงในที่ประชุม
 - (๖) สมาชิกจะได้รับบัตรประจำตัวตามระเบียบที่ชมรมกำหนด และเวลาติดต่อชมรมต้องแสดงบัตรทุกครั้ง

เมื่อสมาชิกขาดจากสมาชิกภาพทางชมรมจะเรียกบัตรประจำตัวคืน

ข้อ ๑๓. สมาชิกของชมรม ที่หน้าที่ดังนี้

- (๑) ปฏิบัติตามระเบียบข้อบังคับของชมรม
- (๒) รักษาคุณธรรมความดีงาม และไม่ประพฤติเสื่อมเสียโดยประการทั้งปวง
- (๓) ส่งเสริมและร่วมมือในกิจกรรมของชมรม
- (๔) ชำระค่าบำรุงชมรม ตามที่กำหนดไว้ในข้อ ๑๑
- (๕) ชำระค่าสงเคราะห์ศพสมาชิกที่ถึงแก่กรรม ตามข้อ ๑๖ (๒)

หมวดที่ ๔

การขาดจากสมาชิกภาพ

ข้อ ๑๔. สมาชิกขาดจากสมาชิกภาพ เมื่อ

- เพื่อทราบ
- (๑) ตาย
 - (๒) ลาออก โดยแสดงความจำนงเป็นลายลักษณ์อักษร ยื่นต่อเลขาธิการ
 - (๓) คณะกรรมการมีมติให้ออก
 - (๔) ขาดการชำระค่าบำรุงชมรม เกิน ๙๐ วัน และค่าสงเคราะห์ศพตาม
- หมวดที่ ๖ ข้อ ๑๖ (๕)

ให้นายทะเบียนแจ้งให้ที่ประชุมคณะกรรมการทราบเป็นคราวๆไป

ข้อ ๑๕. ชมรมฯ อาจจัดให้มีการช่วยเหลือสงเคราะห์สมาชิกในด้านสวัสดิการ ตามที่ระเบียบกำหนดเท่าที่วงเงินจะถึง
เป้าหมายในโอกาสต่อไป

หมวดที่ ๕

การช่วยเหลือในด้านสวัสดิการและการสงเคราะห์

ข้อ ๑๖ สมาชิกเมื่อถึงแก่ความตาย ทายาทมีสิทธิได้รับการสงเคราะห์ เมื่อ

(๑) มีใบมรณะบัตรพร้อมสำเนาทะเบียนบ้าน และบัตรประจำตัวสมาชิก

(๒) วงเงินที่ได้รับ คนละ ๕๐ บาท ตามสมาชิกที่มีอยู่ในขณะนั้น

(๓) สมาชิกที่จะได้รับการสงเคราะห์ ต้องได้รับอนุมัติเข้าเป็นสมาชิกชมรมมาไม่น้อยกว่า ๙๐ วัน ยกเว้นสมาชิก

ที่สมัครในคราวร่วมก่อตั้งชมรม เป็นสมาชิกไม่ถึง ๙๐ วันก็ได้

(๔) ให้กรรมการฝ่ายสวัสดิการบันทึกเสนอต่อประธานชมรม เพื่ออนุมัติการจ่ายเงินให้แก่ทายาท

(๕) การชำระเงินให้ชำระแก่หัวหน้าเขตของสมาชิกชมรมภายใน ๗ วัน นับตั้งแต่วันที่คณะกรรมการหัวหน้าเขต

แจ้งให้ทราบ

(๖) ในการช่วยเหลือสงเคราะห์ศพสมาชิกที่ถึงแก่กรรมให้เก็บเงินล่วงหน้าคนละ ๑๐๐ บาท

หมวดที่ ๖

คณะกรรมการ

ข้อ ๑๗. คณะกรรมการชมรมประกอบด้วย

(๑) ประธานชมรม	๑	คน
(๒) รองประธานชมรม	๓	คน
(๓) เลขานุการ	๑	คน
(๔) ผู้ช่วยเลขานุการ	๑	คน
(๕) เภรัญญิก	๑	คน
(๖) ผู้ช่วยเภรัญญิก	๑	คน
(๗) นายทะเบียน	๑	คน
(๘) ผู้ช่วยนายทะเบียน	๑	คน

(๙) สวัสดิการ	๑	คน
(๑๐) ผู้ช่วยสวัสดิการ	๑	คน
(๑๑) ประชาสัมพันธ์	๑	คน
(๑๒) ผู้ช่วยประชาสัมพันธ์	๑	คน
(๑๓) ปฏิคม	๑	คน
(๑๔) ผู้ช่วยปฏิคม	๑	คน
(๑๕) กิจกรรม	๑	คน
(๑๖) ผู้ช่วยกิจกรรม	๑	คน
(๑๗) กรรมการกลาง	๑๗	คน

ข้อ ๑๘. คณะกรรมการของชมรมให้เลือกจากสมาชิกสามัญ โดยให้ประธานเป็นผู้
คัดเลือก

ข้อ ๑๙. ประธานและรองประธานชมรมต้องเลือกตั้งจากที่ประชุมใหญ่ โดยวิธีเสนอ
ชื่อสมาชิกสามัญและมีผู้รับรอง

อย่างน้อย ๕ คน แล้วออกเสียงลงคะแนนเลือกจากชื่อที่เสนอนั้น ผู้ใดคะแนนสูงสุดเป็น
ประธาน ผู้ได้รับคะแนนรองลงมาเป็นรองประธาน

ข้อ ๒๐. กรรมการมีอำนาจและหน้าที่ดังนี้

(๑) ประมีอำนาจหน้าที่บริหารกิจการของชมรมให้เป็นไปตามข้อบังคับและระเบียบของ
ชมรม เป็นประธานในที่ประชุมคณะกรรมการและที่ประชุมใหญ่เป็นผู้รักษาระเบียบของที่ประชุมนั้น และ
รักษาการให้เป็นไปตามข้อบังคับและกำหนดอำนาจหน้าที่ของรองประธานแต่ละคนไว้ด้วย

(๒) รองประธาน มีอำนาจหน้าที่ตามที่ประธานกำหนดให้ และช่วยเหลือประธานใน
กิจการต่างๆ ทั่วไปรักษาการแทนประธานในเมื่อประธานไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้

(๓) เลขานุการมีหน้าที่ตามที่ประธานได้มอบหมายให้ ในกิจการต่างๆ กำหนดวาระการ
ประชุมให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย

(๔) ผู้ช่วยเลขานุการ มีหน้าที่ตามที่ประธานได้มอบหมายให้ ในกิจการต่างๆ กำหนดวาระ
การประชุมให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย รักษาการเลขานุการ เมื่อเลขานุการไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้

(๕) เภรัณญิก มีหน้าที่ เก็บรักษาและจ่ายเงินของชมรม ทำบัญชีค่าและเนินการเกี่ยวกับการ
การเงินและทรัพย์สินของชมรม ตามระเบียบที่ชมรมได้วางไว้

(๖) ผู้ช่วยเภรัณญิก มีหน้าที่ช่วยเหลือเภรัณญิกและรักษาการแทนเภรัณญิก ในเมื่อ
เภรัณญิกไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้

(๗) นายทะเบียน มีหน้าที่รักษาทะเบียนของสมาชิก เรียกเก็บเงินค่าบำรุงจากสมาชิก นำ
เงินที่ได้ส่งเภรัณญิกทุกเดือนและทำบัญชีเสนอคณะกรรมการปีละ ๑ ครั้ง

(๘) ผู้ช่วยนายทะเบียน มีหน้าที่ช่วยนายทะเบียนและรักษาแทนนายทะเบียนในเมื่อนายทะเบียนไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้

(๙) สวัสดิการ มีหน้าที่จัดสวัสดิการ เพื่อเป็นการสงเคราะห์และอนุเคราะห์จากสมาชิก

(๑๐) ผู้ช่วยสวัสดิการ มีหน้าที่ช่วยเหลือสวัสดิการ ตามหน้าที่ได้รับมอบหมาย

(๑๑) ประชาสัมพันธ์ มีหน้าที่โฆษณาและเผยแพร่กิจกรรมต่างๆและชื่อเสียงของชมรม

(๑๒) ผู้ช่วยประชาสัมพันธ์ มีหน้าที่ช่วยเหลือโฆษณาและเผยแพร่กิจกรรมต่างๆที่ได้รับมอบหมาย

(๑๓) ปฏิคม มีหน้าที่ต้อนรับสมาชิกทุกโอกาสที่มีการประชุม ต้อนรับผู้มาเยี่ยมชมรม ควบคุมดูแลสถานที่ เกิน

รักษาและทำทะเบียนครุภัณฑ์และเครื่องใช้ต่างๆของชมรม

(๑๔) ผู้ช่วยปฏิคม มีหน้าที่ช่วยเหลือปฏิคม

(๑๕) กิจกรรม มีหน้าที่จัดกิจกรรมที่เป็นประโยชน์แก่สมาชิกของชมรม เชิญและประสานกับพิธีกรหรือผู้ทรงคุณวุฒิที่มาให้ความรู้แก่สมาชิกและช่วยเหลือสมาชิกเพื่อเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆที่ได้รับเชิญ

(๑๖) ผู้ช่วยกิจกรรม มีหน้าที่ช่วยเหลือกิจกรรม ตามที่ได้รับมอบหมาย

(๑๗) กรรมการกลาง มีหน้าที่ช่วยเหลือกิจกรรมต่างๆ ทั่วไปของชมรมและตามที่ประธานได้มอบหมาย

ข้อ ๒๑. ให้คณะกรรมการวางระเบียบ เพื่อดำเนินกิจกรรมของชมรมได้ ทั้งนี้ต้องไม่ขัดต่อข้อบังคับของชมรม

ข้อ ๒๒. คณะกรรมการ มีอำนาจตั้งอนุกรรมการ หรือกรรมการเฉพาะกิจขึ้น เพื่อทำกิจการใดๆตามวัตถุประสงค์

ข้อ ๒๓. การประชุมหรือปรึกษาของคณะกรรมการ ในกรณีที่มีเหตุอันควร โดยให้เลขานุการแจ้งวันเวลา และสถานที่

ในการประชุมเป็นคราวๆไปโดยมีกรรมการมาประชุมไม่น้อยกว่าครึ่งหนึ่งของคณะกรรมการทั้งหมด

ข้อ ๒๔. คณะกรรมการอยู่ในตำแหน่งคราวละ ๒ ปี

ข้อ ๒๕. ความเป็นกรรมการสิ้นสุดลงเมื่อ

(๑) ตาย

(๒) ลาออก

(๓) ออกตามวาระ

(๔) สิ้นสุดสมาชิกภาพ

ข้อ ๒๖. ในกรณีที่มีความเป็นกรรมการสิ้นสุดลงก่อนออกตามวาระ ประธานจะเลือกกรรมการซ่อมใหม่ภายใน ๓๐ วันผู้

ได้รับเลือกเป็นกรรมการซ่อม จะดำรงตำแหน่งอยู่ได้เพียงเท่าระยะเวลาของผู้ที่ตนมาแทน

ข้อ ๒๗. ในกรณีความเป็นประธานสิ้นสุดลงก่อนครบวาระ ให้รองประธานที่อาวุโสรักษาการแทนในตำแหน่ง

ข้อ ๒๘. กรรมการที่พ้นจากตำแหน่ง เมื่อถึงวาระลาออกหรือขาดจากสมาชิกภาพต้องรักษาการแทนไปจนกว่าจะมี

กรรมการใหม่มารับหน้าที่และรับมอบหมายงานให้เสร็จสิ้นภายในหนึ่งเดือนนับตั้งแต่วันที่ให้มีการแต่งตั้งใหม่

หมวดที่ ๘

การประชุมสมาชิก

ข้อ ๒๙. ให้กรรมการจัดให้มีการประชุมใหญ่สามัญประจำปีละครั้งและต้องมีสมาชิกเข้าประชุมไม่น้อยกว่า ๑ ใน ๓ จึงถือ

ว่าครบองค์ประชุม เมื่อถึงเวลาประชุมหากสมาชิกมาไม่ถึง ๑ ใน ๓ ก็ให้เลื่อนเวลาออกไปอีก ๑๕ นาที เมื่อถึงเวลาแล้ว หากสมาชิกมายังมาไม่ครบองค์ประชุมก็ให้ถือเอาจำนวนสมาชิกที่มาในขณะนั้นเป็นองค์ประชุม

ข้อ ๓๐. การประชุมวิสามัญจะเกิดขึ้นได้ด้วยวิธี

(๑) กรรมการร้องขอ

(๒) สมาชิกจำนวนไม่น้อยกว่า ๒๐ คน เข้าชื่อร้องขอให้เรียกประชุมโดยให้ประธานเรียกประตามเหตุอันควร

ข้อ ๓๑. สมาชิกสามัญลงคะแนนเสียงได้คนละ ๑ เสียง

- การลงคะแนนเสียงออกเสียง เป็นสิทธิเฉพาะตัวของสมาชิก จะแต่งตั้งตัวแทนในการลงคะแนนมิได้

- การลงคะแนนจะใช้วิธีลับ หรือเปิดเผยให้เป็นไปตามมติของที่ประชุม แต่มีสิทธิเสนอข้อคิดเห็นก่อนได้

ข้อ ๓๒. การลงมติวินิจฉัย ให้ถือเอาเสียงข้างมากเป็นมติเด็ดขาด ถ้ามีคะแนนเสียงเท่ากันให้ประธานเป็นผู้ชี้ขาด

หมวดที่ ๘
การเงินและบัญชี

ข้อ ๓๓. การเงินและบัญชีของชมรม ต้องฝากไว้กับธนาคารออมสินหรือธนาคารอื่นใดที่มีฐานะมั่นคงในนามของชมรม

และให้เหรียญกษาปณ์เงินสำรองจ่ายได้ไม่เกิน ๕๐๐ บาท

ข้อ ๓๔. การเบิกเงินจากธนาคาร ให้ประธานชมรมกับเลขานุการ หรือเหรียญกษาปณ์เงินขึ้นชื่อร่วมกัน การจ่ายเงินกิจกรรมของ

ชมรมให้ประธานมีอำนาจสั่งจ่ายได้ครั้งละไม่เกิน ๑,๐๐๐ บาท ถ้าเกินกว่านั้น ต้องได้รับความเห็นชอบจากคณะกรรมการก่อน

ข้อ ๓๕. ให้มีการประชุมใหญ่เลือกตั้งผู้ตรวจบัญชีของชมรมปีละ ๑ คน ห้ามมิให้แต่งตั้งบุคคลในคณะกรรมการเป็น

ผู้ตรวจบัญชี

ข้อ ๓๖. ให้ผู้ตรวจสอบบัญชีมีอำนาจตรวจสอบเอกสารทั้งปวงที่เกี่ยวกับการเงินและบัญชี ตลอดจนบัญชีทรัพย์สินและ

การเงินของชมรม และมีอำนาจสอบถามกรรมการเพื่อการดังกล่าว แล้วรายงานการตรวจงบดุลประจำปีของชมรมในเวลาอันควรเพื่อเสนอที่ประชุมใหญ่สามัญ

ข้อ ๓๗. สรรพเอกสารใดๆ อันเป็นหลักฐานแห่งนิติกรรม ซึ่งทำในนามของชมรมต้องมีประธานเซ็นร่วมกับเลขานุการ

และกรรมการอีกหนึ่งคนในฐานะเป็นพยาน

หมวดที่ ๙

เบ็ดเตล็ด

ข้อ ๓๘. คณะกรรมการอาจเชิญผู้เห็นสมควรเป็นผู้อุปถัมภ์ชมรมได้ แล้วแจ้งให้ที่ประชุมใหญ่ทราบ

ข้อ ๓๙. ผู้อุปถัมภ์ชมรม มีสิทธิประดับเครื่องหมายของชมรมได้

ข้อ ๔๐. ข้อบังคับนี้อาจมีการแก้ไขเพิ่มเติม โดยมติของที่ประชุมใหญ่ไม่น้อยกว่า ๑ ใน ๓ ของจำนวนสมาชิกที่เข้า

ประชุมในวันนั้น

ข้อ ๔๑. ชมรมอาจเลิกได้โดยสมาชิกไม่น้อยกว่า ๓ ใน ๔ ของสมาชิกทั้งหมดลงมติให้เลิก และทรัพย์สินของชมรมที่ได้เลิก

แล้วให้ตกเป็นสมบัติของวัดพระเจดีย์ขาวหลัง

ข้อ ๔. ข้อบังคับนี้ให้ใช้บังคับตั้งแต่วันที่ ๓๐ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๔๒ เป็นต้นไป

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัยเรื่อง รูปแบบและกระบวนการสร้างเครือข่ายมัคทายกในการส่งเสริมการเรียนรู้พระพุทธศาสนาในล้านนา มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาความเป็นมาและพัฒนาการของมัคทายกในทางพระพุทธศาสนาในล้านนา เพื่อศึกษารูปแบบและกระบวนการสร้างเครือข่ายมัคทายกในการส่งเสริมการเรียนรู้พระพุทธศาสนาในล้านนา และเพื่อวิเคราะห์รูปแบบและกระบวนการสร้างเครือข่ายมัคทายกในการส่งเสริมการเรียนรู้พระพุทธศาสนาในล้านนา เป็นการดำเนินการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลจากแหล่งข้อมูลต่างๆ คือ พระไตรปิฎก หนังสือเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง แล้วจึงเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้ วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก ท่านผู้รู้เกี่ยวกับประวัติและหน้าที่ของมัคทายกในล้านนา จาก ๓ จังหวัด ได้แก่ เชียงใหม่ ลำปาง ลำพูน จังหวัดละ ๑๕ รูป/คน ซึ่งจะสรุปเนื้อหาสาระสำคัญของการวิจัย และข้อเสนอแนะการวิจัย ดังต่อไปนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาเรื่อง รูปแบบและกระบวนการสร้างเครือข่ายมัคทายกในการส่งเสริมการเรียนรู้พระพุทธศาสนาในล้านนา มีเนื้อหาสาระสำคัญ ซึ่งสรุปได้ต่อไปนี้

๕.๑.๑ ความเป็นมาและพัฒนาการของมัคทายกในทางพระพุทธศาสนาล้านนา

มัคทายก (บาลี) หรือ มรรคนายก (สันสกฤต) แปลว่า ผู้นำทาง คือผู้นำบุญ ผู้แนะนำทางบุญ ผู้ชี้ทางบุญ ใช้เรียกคฤหัสถ์ผู้ประสานติดต่อระหว่างวัดกับชาวบ้านในกิจการต่างๆ ของวัดหรือผู้เป็นหัวหน้าในพิธีทำบุญในวัด เช่น นำอาราธนาศีล อาราธนาพระปริตร นำถวายทาน ตลอดจนจัดแจงดูแลศาสนพิธีอื่นให้ถูกต้องเรียบร้อย อาจเป็นชายหรือหญิงก็ได้ และแต่ละวัดอาจมีหลายคนก็ได้ มัคทายกที่ดีและเก่งจะทำให้งานบุญต่างๆ ในวัดสำเร็จเรียบร้อยโดยเป็นระเบียบสวยงาม และราบรื่นไม่ติดขัด

มัคทายก หรือปุจารย์ ในภาษาล้านนา, มรรคนายก, มัคทายก “ผู้นำทาง”, ผู้แนะนำทางบุญ เป็นผู้แนะนำจัดแจงในเรื่องทางบุญทางกุศล และ เป็นหัวหน้านำชุมชนฝ่ายคฤหัสถ์ในศาสนพิธี เช่น อาราธนาศีล อาราธนาธรรม กล่าวนำถวาย เป็นต้น ตามปกติทำหน้าที่ประจำอยู่กับวัดใดวัดหนึ่ง

เรียกว่าเป็นมรรคนายกของวัดนั้นๆ ผู้นำทางบุญของเหล่าสัปบุรุษ เรียกเพี้ยนไปว่า มรรคทายก ซึ่งแปลว่า ผู้ให้ทาง หรือ ผู้ให้ทางสวรรค์

“ปูจรรย์” เป็นคำเรียกที่ชาวบ้านทั่วไปเรียก คำเต็มคือ “ปูอาจารย์” หรือ “ปูอาจารย์” หากอายุไม่มากนักบางแห่งก็เรียกว่า “ป้อจารย์” หมายถึง พ่ออาจารย์ “ปูอาจารย์” หมายถึง บุคคลที่มีความรู้ทางด้านพุทธศาสนาและพุทธศาสนพิธี เป็นผู้นำในการไหว้พระ รัศมี เวณทาน หรือการประกอบพิธีต่างๆ ทั้งการประกอบพิธีในวัดและในบ้าน

สรุปได้ว่า มัคคนายก หรือปูจรรย์บางคนมีความรู้ทางพิธีกรรมมากกว่าเจ้าอาวาสบางรูปเสียอีก การให้การยอมรับนับถือ “ปูจรรย์” ของภาคเหนือปรากฏดังคำสุภาษิตที่คุ้นหูว่า “น้อยปดี่เป็นอาจารย์ และหนานปดี่เป็นจ่างซอ” ความหมายคือ “น้อย” คือ ผู้ที่เคยเป็นแค่เณร ความรู้น้อยไม่ควรยกย่องให้ทำหน้าที่เป็นอาจารย์วัดส่วน “หนาน” คือ ผู้ที่บวชเป็นพระมาแล้ว ถือว่ามีความรู้มากควรยกย่องให้ทำหน้าที่เป็นมัคนายก หรืออาจารย์วัด ไม่ควรให้ไปเป็นช่างซอ ซึ่งคนส่วนใหญ่ในสังคมล้านนาก็เป็นกันได้

คุณธรรมของอุบาสก/มัคนายก

มัคนายก คือบุคคลที่ได้ชื่อว่าเป็นอุบาสกในพระพุทธศาสนา นอกจากการได้ประกาศตนนับถือพระรัตนตรัย และผ่านพิธีกรรมการเป็นอุบาสกดังกล่าวมาแล้ว อุบาสกต้องมีคุณธรรมสำคัญประจำใจ ซึ่งเป็นวิธีการทำบุคคลให้เป็นอุบาสกได้สมบูรณ์ ในคัมภีร์พระไตรปิฎก ได้กล่าวไว้หลายประการด้วยกัน ซึ่งพอจะประมวลได้ดังนี้คือ

๑) **มีศรัทธา** คือ มีความเชื่อ หมายถึง เชื่อในสิ่งที่ควรเชื่อ เช่น เชื่อในพระรัตนตรัยเชื่อในเรื่องกรรม เชื่อว่าสัตว์มีกรรมเป็นของตน

๒) **มีศีล** คือ มีความประพฤติทางกาย วาจาที่เรียบร้อยเป็นไปเพื่อให้ได้สมาธิและปัญญา ศีลที่อุบาสกต้องปฏิบัติ คือ ศีล ๕ หรือ ศีล ๘ แต่ถ้าประสงค์จะปฏิบัติให้เคร่งครัดก็สามารถปฏิบัติศีล ๑๐ ได้

๓) **ไม่ถือมงคลตื่นข่าว** เชื่อกรรม ไม่เชื่อมงคล คือ ไม่เชื่อเรื่องมงคลต่าง ๆ ที่ไม่มีมูลความจริง แต่มีความเชื่อในเรื่องกรรม คือ มุ่งหวังผลจากการกระทำ และการงาน มิใช่โชคกลางและสิ่งที่ดีกันว่าเป็นของขลังและศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งจะเป็ปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกิดความมั่งงายและกลายเป็นความหลงได้ในที่สุด

๔) **ไม่แสวงหาทักษิณียบุคคลภายนอก** คือ ไม่แสวงหาเขตแห่งบุญภายนอกหลักพระพุทธศาสนาที่ผู้อื่นต่างศาสนากระทำกัน โดยการบนบานสานกล่าว ขอรพรจากเทวดา สิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือสิ่งอื่น ๆ ที่เข้าใจว่าเป็นที่พึ่งได้คือจะต้องมีความยึดมั่นในหลักความเชื่อในศาสนาพุทธเท่านั้น

๕) **ให้การสนับสนุนอุปถัมภ์พระพุทธศาสนา** และทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาเป็นสิ่งสำคัญในเบื้องต้น คือ มีความชวนชวนที่จะให้การอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนาอยู่เสมอไม่ขาดเพื่อให้เกิดความเจริญรุ่งเรือง และความมั่นคงของพระพุทธศาสนาสืบต่อไป

หลักธรรมสำหรับมคทายก/อุบาสก

หลักธรรมสำหรับมคทายก คือหลักพุทธธรรมหมวดจักรวรรดิวัตร / หลักพุทธธรรมหมวดสาราณียธรรม / หลักพุทธธรรมหมวดสังคหวัตถุ / หลักพุทธธรรมหมวดอิทธิบาท / หลักพุทธธรรมหมวดพละ / หลักพุทธธรรมหมวดอินทรีย์ / หลักพุทธธรรมหมวดสัพปุริสธรรม

๕.๑.๒ รูปแบบและกระบวนการสร้างเครือข่ายมคทายกในการส่งเสริมการเรียนรู้พระพุทธศาสนาในล้านนา

รูปแบบ (Model) หมายถึง สิ่งที่แสดงโครงสร้างและความสัมพันธ์ของปัจจัยหรือตัวแปรหรือองค์ประกอบของสิ่งที่ศึกษา หรืออธิบายคุณลักษณะสำคัญของปรากฏการณ์ที่คาดว่าจะเกิดขึ้น เพื่อให้เข้าใจง่ายมองเห็นเป็นรูปธรรม ไม่มีองค์ประกอบตายตัวหรือให้รายละเอียดทุกแง่มุม โดยผ่านกระบวนการทดสอบอย่างเป็นระบบ เพื่อให้เกิดความมั่นคงและเชื่อถือได้ แล้วนำไปใช้เป็นแนวทางในการดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่ง ดังนั้นในงานวิจัยฉบับนี้รูปแบบจึงหมายถึง โครงสร้างเชิงเหตุและผลของกระบวนการสร้างรูปแบบการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของมคทายกและองค์ประกอบที่จำลองขึ้นจากปรากฏการณ์และสภาพความจำเป็นของเครือข่ายความร่วมมือที่เป็นระบบ เพื่อช่วยให้สามารถวิเคราะห์และเข้าใจสภาพ ลักษณะและรูปแบบเครือข่ายความร่วมมือของมคทายกเพื่อพัฒนาคุณภาพการในการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา

ความหมายของเครือข่าย หมายถึง การเชื่อมโยงระหว่างระบบการปฏิบัติงานหรือเชื่อมโยงบทบาทของมคทายก กลุ่มมคทายก องค์กร/หน่วยงานต่างๆ ที่เป็นหน่วยย่อยรวมตัวกันด้วยความสมัครใจ ภายใต้ความต้องการในวัตถุประสงค์ร่วมกัน จัดโครงสร้างและรูปแบบการทำงานด้วยระบบใหม่ในลักษณะสร้างความร่วมมือประสานงานกันในแนวราบ ระหว่างผู้ที่เกี่ยวข้องด้วย การระดมสรรพกำลัง ร่วมกันกำหนดกลยุทธ์ในการพัฒนาองค์ความรู้ในทางพระพุทธศาสนาด้วยการให้สมาชิกได้ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมวางแผน ร่วมทำ ร่วมรับผิดชอบ ร่วมติดตามประเมินผล และร่วมรับผลประโยชน์

การสร้างเครือข่าย

กระบวนการสร้างเครือข่ายไว้ดังนี้

๑. ขึ้นตระหนักถึงความจำเป็นในการสร้างเครือข่าย

เป็นขั้นตอนที่ผู้ปฏิบัติงานหรือฝ่ายจัดการตระหนักถึงความจำเป็นในการสร้างเครือข่าย เพื่อที่จะทำงานให้บรรลุเป้าหมาย รวมทั้งพิจารณาองค์กรต่างๆ ที่เห็นว่าเหมาะสมเข้าเป็นเครือข่ายในการทำงาน คำถามในขั้นตอนนี้คือ ๑) จะเข้าร่วมเป็นเครือข่ายกับองค์กรใด ๒) จะได้รับประโยชน์หรือต้องสละประโยชน์ด้านใดบ้างในการเข้าร่วมเป็นเครือข่าย ๓) ระยะเวลาใดในการเข้าร่วมเครือข่าย

คำตอบสำหรับคำถามเหล่านี้ อาจมีการเปลี่ยนแปลงเมื่อระยะเวลาในการทำงานผ่านไประยะหนึ่งแล้ว

๒. ขั้นติดต่อกับองค์กรที่จะเป็นเครือข่าย

หลังจากที่ได้ตัดสินใจในองค์กรที่เห็นว่าเหมาะสมในการเข้าร่วมเครือข่าย จะเป็นขั้นตอนของการติดต่อสัมพันธ์เพื่อชักชวนเข้าร่วมเป็นเครือข่ายในการทำงาน ซึ่งจะเกิดขึ้นเมื่อองค์กรมีความต้องการเหมือนกัน และต้องการกระทำกิจกรรมตอบสนองความต้องการเหมือนกันดังนั้นจะต้องสร้างความคุ้นเคยและการยอมรับ รวมทั้งความไว้วางใจระหว่างกัน เป็นขั้นตอนของการปลูกจิตสำนึกโดยการให้รางวัล กระตุ้นให้อยากแก้ปัญหาาร่วมกัน อาจเรียกขั้นตอนนี้ว่าเป็นขั้นตอนการเตรียมกลุ่มหรือเตรียมเครือข่าย

๓. ขั้นการสร้างพันธมิตรร่วมกัน

เป็นขั้นตอนของการสร้างความผูกพันร่วมกัน ซึ่งหมายถึง การตกลงในความ สัมพันธ์ต่อกัน ในขั้นตอนนี้องค์กรจะเข้าสู่การตกลงที่จะทำงานร่วมกัน ซึ่งในการที่จะทำกิจกรรมร่วมกันเพื่อตอบสนองความต้องการหรือแก้ปัญหา กลุ่มองค์กรจะต้องมีความรู้ที่จำเป็น ซึ่งอาจจะทำโดยการแลกเปลี่ยนความรู้ และอาจเรียกขั้นตอนนี้ว่ากลุ่มศึกษาเรียนรู้ (Learning Group) หากพิจารณาในประเด็นของระดับการสร้างเครือข่ายก็จะเป็นขั้นตอนของ informal cooperation

๔. ขั้นการพัฒนาความสัมพันธ์

เป็นขั้นตอนที่การสร้างเครือข่ายปรากฏผลงานเป็นรูปธรรม เป็นขั้นตอน การเริ่มทำกิจกรรมโดยใช้ทรัพยากรร่วมกัน มีการตกลงในเรื่องการบริหารจัดการกลุ่ม ซึ่งเริ่มต้นด้วยการกำหนดวัตถุประสงค์ของกลุ่ม กำหนดกิจกรรม จัดวางข้อตกลงในการทำงาน กำหนดบทบาทของสมาชิก รวมทั้งสิทธิหน้าที่ของหัวหน้ากลุ่ม เป็นต้น ในขั้นกลุ่มกิจกรรม (Action Group) หากพิจารณาในประเด็นระดับการสร้างเครือข่ายเรียกว่าเป็นขั้นตอนของ Formal Agreement

๕. ขั้นตอนการขยายกิจกรรมหรือขยายกลุ่ม

หลังจากขั้นตอนการพัฒนาความสัมพันธ์จนนำไปสู่การทำกิจกรรมร่วมกัน จนมีผลงานปรากฏเป็นที่เด่นชัด องค์กรเครือข่ายรู้สึกว่าคุณได้ได้รับผลประโยชน์จากการเข้าเป็นเครือข่าย ความสัมพันธ์จะแน่นแฟ้นขึ้น การเรียนรู้ร่วมกันนอกจากจะเป็นประโยชน์ต่อการทำงานฝ่ายปฏิบัติการแล้ว ยังเป็นประโยชน์ต่อการสร้างความสัมพันธ์ด้วยความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้น ซึ่งจะนำไปสู่การขยายกิจกรรมหรือขยายกลุ่มตามพื้นที่หรือตามลักษณะกิจกรรม ในด้านระดับการสร้างเครือข่าย

ขั้นตอนนี้อาจอยู่ในระดับการเข้า “ลงทุน” ในองค์กรใหม่ (Minority Investment) และการจัดตั้งองค์กรใหม่ร่วมกัน (Joint Venture)

สรุปได้ว่า รูปแบบและกระบวนการสร้างเครือข่ายมัคทายกในการส่งเสริมการเรียนรู้พระพุทธศาสนาในล้านนา “มัคทายก” เน้นความร่วมมือคือเครือข่ายไม่ใช่การแข่งขัน เน้นการแบ่งปันไม่ใช่การผูกขาด เป็นมิติด้านคน ไม่ใช่เทคโนโลยีสารสนเทศ ซึ่งผลที่ได้รับจากการจัดการความรู้ คือ มีชีวิตที่ดีและมีความสำเร็จร่วมกัน การจัดการความรู้โดยทั่วไปแบ่งเป็นทักษะ (skill) ๘๐% และทฤษฎี (Theory) เพียง ๒๐% เท่านั้น ความรู้ที่สำคัญ คือ ความรู้ในเชิงปฏิบัติ การจัดการความรู้เน้นความรู้ในคน ความรู้ฝังลึก หรือความรู้ซ่อนเร้น โดยผ่านการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และความร่วมมือจากทุกๆ ฝ่ายจึงจำเป็นต้องอาศัยความละเอียดอ่อน ต้องเข้าใจธรรมชาติของภูมิปัญญา ต้องให้เกียรติชาวบ้านเป็นคนคิดเองทำเอง และประยุกต์ดัดแปลงสิ่งที่อยู่ในสำนึก หรือเบื้องลึกความเคยชินของเขามาปรับใช้ เป็นเรื่องที่คนในชุมชนท้องถิ่นนั้นๆ จะต้องเป็นผู้มีส่วนสำคัญในการสร้าง สืบสานหรือพัฒนา “ปุ๋ยมัคทายก” นั้นๆ ให้สามารถเชื่อมต่อกับสมัยใหม่ หรือมีการประยุกต์ใช้ให้สมสมัย มิฉะนั้นความรู้ภูมิปัญญาที่สั่งสมกันมา ก็อาจขาดการสืบทอดหรือตายไปในที่สุด

๕.๑.๓ วิเคราะห์รูปแบบและกระบวนการสร้างเครือข่ายมัคทายกในการส่งเสริมการเรียนรู้พระพุทธศาสนาในล้านนา

รูปแบบการสร้างเครือข่ายของมัคทายก ประกอบด้วย ๖ ขั้นตอน คือ ๑) ขั้นตระหนักถึงความจำเป็นในการสร้างเครือข่ายของมัคทายก ๒) ขั้นประสานหน่วยงาน/องค์กรเครือข่ายของมัคทายก ๓) ขั้นสร้างพันธสัญญาร่วมกัน ๔) ขั้นบริหารจัดการเครือข่ายมัคทายก ๕) ขั้นพัฒนาความสัมพันธ์ และ ๖) ขั้นรักษาความสัมพันธ์อย่างต่อเนื่อง

กระบวนการสร้างเครือข่ายของมัคทายก

๑) ตระหนักถึงความจำเป็นในการสร้างเครือข่าย ควรให้ผู้ทรงคุณวุฒิระดับอำเภอ ระดับจังหวัด เข้ามามีส่วนร่วมในการวางนโยบายเครือข่ายมัคทายกด้วย

๒) ประสานหน่วยงาน/องค์กรเครือข่าย ควรติดต่อ/ประสานกลุ่มบุคคล หน่วยงาน/องค์กรที่จะรวมกลุ่มเครือข่ายมัคทายกด้วยการประชาสัมพันธ์ ชี้แจงวัตถุประสงค์ บทบาทของมัคทายก และกิจกรรมของเครือข่ายมัคทายก

๓) การสร้างพันธสัญญาร่วมกัน โดยการร่วมกันกำหนดวัตถุประสงค์และข้อตกลงในกิจกรรมของเครือข่าย กำหนดบทบาทหน้าที่ของมัคทายก และการวางผังเครือข่ายมัคทายก ตลอดจนการเสริมสร้างและพัฒนาผู้นำมัคทายก

๔) การบริหารจัดการเครือข่ายมัคทายก การบริหารจัดการที่ดีเพื่อความสำเร็จของเครือข่ายควรมีวิสัยทัศน์ ยุทธศาสตร์ ระบบการบริหารจัดการ ที่เหมาะสมกับสภาพ หรือลักษณะของเครือข่าย ซึ่งจะทำให้เครือข่ายมัคทายกดำเนินกิจกรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผล

๕) การพัฒนาความสัมพันธ์ ได้เพิ่มประเด็นอีก ๒ ประเด็น คือ เครือข่ายมัคทายกควรมีความโปร่งใสสามารถตรวจสอบได้ และควรมีการติดตาม และประเมินผลการดำเนินงานของเครือข่ายมัคทายกเป็นระยะๆ สม่ำเสมอ

๖) การรักษาความสัมพันธ์อย่างต่อเนื่อง ควรเพิ่มเติมในประเด็นอีก ๒ ประเด็น คือ ควรสร้างบรรยากาศในการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาแบบสมานฉันท์ และควรนำระบบเทคโนโลยีที่มีประสิทธิภาพมาใช้ในระบบการประสานงานของเครือข่ายมัคทายก

กระบวนการ/ขั้นตอนการสร้างมัคทายกในการส่งเสริมการเรียนรู้พระพุทธศาสนา

๑) ชั้นตระหนักถึงความจำเป็นในการสร้างเครือข่ายมัคทายก ควรให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายเข้ามามีส่วนร่วมในการวางนโยบายด้วย เพื่อสร้างความตระหนักถึงความจำเป็นในการสร้างเครือข่าย เพื่อที่จะทำงาน/เรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาให้บรรลุเป้าหมาย รวมทั้งพิจารณาองค์กรต่างๆ ที่เห็นว่าเหมาะสมเข้ามาเป็นเครือข่ายในการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา โดยการตั้งคำถามในขั้นตอนนี้ว่า ๑) จะเข้าร่วมเป็นเครือข่ายมัคทายกกับองค์กรใด ๒) จะได้รับประโยชน์หรือต้องสละประโยชน์ด้านใดบ้างในการเข้าร่วมกลุ่มมัคทายกอันเป็นเครือข่าย และ ๓) ระยะเวลาใดที่เหมาะสมในการเข้าร่วมเครือข่ายมัคทายก

ประสิทธิผลของการสร้างเครือข่ายมัคทายก

ประสิทธิผลของรูปแบบและกระบวนการสร้างเครือข่ายมัคทายกในการส่งเสริมการเรียนรู้พระพุทธศาสนา คือ

ก) ประสิทธิภาพรูปแบบ/กระบวนการ/ขั้นตอนสำคัญของการสร้างเครือข่าย

(๑) ผู้นำมัคทายกต้องสร้างความตระหนักแก่สมาชิกในกลุ่มเพื่อการพัฒนาการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา

(๒) องค์กร/กลุ่มต้องมีความเชื่อมั่นในศักยภาพของตนเอง

(๓) กลุ่มมัคทายกต้องมีความซื่อสัตย์และจริงใจต่อกันและกัน

(๔) มัคทายกที่เข้าร่วมต้องศรัทธาเครือข่ายด้วยความเต็มใจ

(๕) สมาชิกกลุ่มมัคทายกต้องยอมรับในวัฒนธรรมของแต่ละพื้นที่ร่วมกัน

(๖) กลุ่มมัคทายกต้องตระหนักถึงความสำคัญของเครือข่ายอยู่เสมอ

(๗) เครือข่ายมัคทายกต้องมีความพร้อมและควรมีการเตรียมกลุ่มหรือเตรียมเครือข่าย

(๘) กลุ่มมัคทายก หน่วยงาน/องค์กรที่จะรวมตัวเป็นเครือข่ายต้องมีเป้าหมายและความต้องการเหมือนกัน

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

การวิจัยในครั้งนี้ มุ่งศึกษาถึงรูปแบบและกระบวนการสร้างเครือข่ายมัคทายกในการส่งเสริมการเรียนรู้พระพุทธศาสนาในล้านนา ตลอดจนเนื้อหาของความเป็นมาของมัคทายกในล้านนา และวิเคราะห์ถึงรูปแบบและกระบวนการสร้างเครือข่ายมัคทายกในการส่งเสริมการเรียนรู้พระพุทธศาสนา แต่ไม่ได้วิเคราะห์เจาะลึกลงไปประเด็นใดประเด็นหนึ่ง ยังมีประเด็นอื่นที่น่าศึกษาอยู่อีกมาก ซึ่งผู้วิจัยคิดว่าน่าจะมีการศึกษาให้เข้าใจอย่างละเอียดชัดเจนขึ้น ดังนั้น ผู้วิจัยได้ตั้งเป็นข้อเสนอแนะ ดังต่อไปนี้

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาวิจัยครั้งต่อไป

๑. ควรมีการศึกษาเรื่อง “มัคทายก : แนวคิดและแรงจูงใจในการเป็นผู้นำบุญล้านนา” ซึ่งเป็นการศึกษาไม่เฉพาะเจาะจงของแต่ละพื้นที่ เพราะเป็นการฟื้นฟูและอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมซึ่งเป็นภูมิปัญญาของชาวล้านนา

๒. ควรมีการศึกษาเรื่อง “มัคทายกในล้านนากับการเรียนรู้วัฒนธรรมแบบใหม่” ซึ่งเป็นการศึกษาเฉพาะเจาะจงของแต่ละจังหวัด เพื่อเป็นการก้าวทันความก้าวหน้าของมัคทายกล้านนาให้ทันสมัยในยุคไทยแลนด์ ๔.๐

บรรณานุกรม

ภาษาไทย:

ก. เอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources)

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรง

พิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๐๐.

ข. เอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources)

(๑) หนังสือ :

กาลุญเทพเทวกุล. รายงานผลการสัมมนาเชิงปฏิบัติการในการระดมสรรพกำลังเพื่อสร้างเครือข่าย

การเรียนรู้. นครปฐม: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติสำนักงานกฤษฎีกา, ๒๕๓๖.

๒๕๓๖.

กรมการศาสนา. ประวัติการศึกษาของคณะสงฆ์. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๗.

เกรียงศักดิ์เจริญวงศ์ศักดิ์. การจัดการเครือข่าย: กลยุทธ์สำคัญสู่ความสำเร็จของการปฏิรูป

การศึกษา. กรุงเทพมหานคร: ส. เอเชียเพลส, ๒๕๔๕.

คู่มือพระสังฆาธิการ. สำนักเลขาธิการมหาเถรสมาคม. สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ พ.ศ.

๒๕๔๖.

คุณแม่สิริกรีนชัย. การพัฒนาจิต. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กุเกิด : กองทุนเผยแผ่ธรรมและชมรมปฏิบัติธรรม,

๒๕๔๖.

บรรจบ บรรณรุจิ. เล่มนี้มีปัญหา ๒. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗.

ประชิด สุกณะพัฒน์. ศาสนพิธี. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แสงดาว, ๒๕๔๘.

ประเวศ วะสี. สอนโมกข์ ธรรมกาย สันตโตศก. พิมพ์ครั้งที่ ๙. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์หมอ

ชาวบ้าน, ๒๕๔๑.

_____ . ชุมชนเข้มแข็งทุนทางสังคมไทย. หนังสือชุดชุมชนเข้มแข็งลำดับที่ ๑.

กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนเพื่อสังคมและธนาคารออสลิน, ๒๕๔๑.

ประสงค์แสงงาม, สิริสุขวงศ์กุล, สายนทีบุญญา, และนิชาภาชินะวงศ์. ห้องเรียนภูมิปัญญาล้านนา:

ห้องเรียนชีวิตเรียนรู้ภูมิปัญญาเพื่อการพึ่งพาตนเอง. เชียงใหม่: โฮงเฮียนสืบสานภูมิ

ปัญญาล้านนา, ๒๕๔๘.

ปราชญากล้าผจญและสมศักดิ์คงเที่ยง. **หลักและทฤษฎีการบริหารการศึกษา**. พิมพ์ครั้งที่ ๒.

กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๔.

ธนาประมุขกุล. **บทความปริทัศน์**. ขอนแก่น: ศูนย์ส่งเสริมสุขภาพเขต ๖, ๒๕๔๗.

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) ป.ธ. ๙ ราชบัณฑิต. **พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุด**

คำวัด. กรุงเทพมหานคร : วัดราชโอรสาราม, ๒๕๔๘.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). **พุทธวิธีการสอน**. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม,

๒๕๔๒.

_____. **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**. กรุงเทพมหานคร : ไทยพานิชการพิมพ์,

๒๕๔๙.

_____. **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลศัพท์**. กรุงเทพมหานคร : บริษัทเอส. อาร์.พรีน

ติ้งแมสโปรดักส์จำกัด, ๒๕๔๖

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). **พุทธธรรมฉบับปรับและขยายความ**. พิมพ์ครั้งที่ ๙.

กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

_____. **ธรรมนุญชีวิต**. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิบรรจงสนิธิ, ๒๕๔๘.

มณี พะยอมยงค์. **สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ**. ฉบับต้นแบบ. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิ

สารานุกรมวัฒนธรรมไทย. ธนาคารไทยพาณิชย์, ๒๕๓๙.

มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์. **สารานุกรมวัฒนธรรมไทย**. ภาคเหนือ : ฉบับ

ต้นแบบ. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิ, ๒๕๓๙.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒**. กรุงเทพมหานคร : นาน

มีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๔๖.

วิชิตนันทสุวรรณ, และจางงแรกพินิจ. **บทบาทของชุมชนกับการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงาน

คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๔๕.

สมทรง ปุญญฤทธิ์. **มารยาทชาวพุทธ**. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๕.

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. **คู่มือการปฏิบัติงานด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา**.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๒.

สุชัยมปาโลภิกขุ. **เมื่อพระเจ้าอโศกมหาราชเป็นใหญ่ในแผ่นดิน**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหา

จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

สุชีพ ปุญญานุภาพ. **พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน**. กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย,

๒๕๓๙.

เสถียร โพนันทะ. **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา ฉบับมุขปาฐะ ภาค ๑**. กรุงเทพมหานคร : โรง

พิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๑๔.

เสถียรพงษ์วรรณปก. **พุทธวิธีสอนจากพระไตรปิฎก**. กรุงเทพมหานคร: เพชรรุ่งการพิมพ์, ๒๕๔๐.
 แปลงขึ้นกลี้นรูป. **ตำราพิธีกรรม**. พิมพ์ที่ระลึกอนุสรณ์งานวันอดีตเจ้าอาวาสวัดสัมพันธวงศาราม ปีที่
 ๗๑. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ห้างหุ้นส่วนจำกัดป.สัมพันธ์พาณิชย์, ๒๕๓๑.
 อนุเนนินหาด. **คัมภีร์พระสงฆ์ปุจฉาวิสัชนาและสัพเพทฺธ**. เชียงใหม่ : นพบุรุษการพิมพ์, ๒๕๔๗.
 อรรถนพพงษ์วาท. **การบริหารเพื่อการปฏิรูปการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: เยลโลการพิมพ์, ๒๕๔๔.

(๒) วิทยานิพนธ์ :

กตัญญู เรือนตุ่น. “สภาพปัญหาและแนวทางการพัฒนาปุจฉาวิสัชนา อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง”.

วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย :
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘.

เจษฎา สอนบาลี. “สถานภาพและบทบาทของนั้อยและน่านในสังคมล้านนา”. **วิทยานิพนธ์**

ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา. บัณฑิตวิทยาลัย :
 มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๑.

จุไรรัตน์ แสนใจรักษ์. “พัฒนาการการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย พ.ศ. ๒๔๘๙-๒๕๒๗” . **วิทยานิพนธ์**

ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๑.

นางเพชญา ชุ่ม. “ศึกษาบทบาทศุณย์พิทักษ์พระพุทธรูปในเขตประเทศไทยในการเผยแผ่และ

ปกป้องพระพุทธรูป”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต** สาขาวิชา
 พระพุทธรูป. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

พระครูวรพัชรวิสุทธิ์ (สมควร แสงดี). “บทบาทของการเผยแผ่พระพุทธรูปของพระราชพัชรภรณ์

(สุรินทร์ ชุตินธโร)”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต** สาขาวิชาพระพุทธศาสนา.
 บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

พระครูโอภาสธรรมพิทักษ์ (เสียม เตชธมโม/เงางาม). “ศึกษาหลักและวิธีการเผยแผ่ธรรมของพระธรรม

โมลี (ทองอยู่ ญาณวิสุทโธ)”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต** (พระพุทธศาสนา).
 บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

พระไพโรจน์ อดุล (สมหมาย). “วิเคราะห์บทบาทการเผยแผ่พระพุทธรูปของพระธรรมโกศา

จารย์ (พุทธทาสภิกขุ)”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต** สาขาวิชาพระพุทธศาสนา.
 บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

พระมหาสุทิตย์ อาภากรโร. **เครือข่าย: ธรรมชาติความรู้และการจัดการ**. กรุงเทพมหานคร: โครงการ

เสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข, (สรส), ๒๕๔๗.

- พระมหาจิตรกร นาถปุณฺโณ (ตาทลา). “ศึกษาวิเคราะห์บทบาทของปู่อจารย์ในการส่งเสริมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘.
- พระมหาบุรณะ ชาตเมธ (โพธิ์นอก). “การศึกษาอิทธิพลของอายตนะ(สื่อ)ที่มีต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.
- พระวิเชียรบุรี สติสมปโน (ขวัญโพก). “ศึกษาบทบาทในการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาของพระเจ้าปเสนทิโกศล”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต** (พระพุทธศาสนา). บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.
- พระสมุห์พรเทพ ภาวมโม (โตแย้ม). “บทบาทการทำขวัญนาคในการเผยแผ่ธรรมะแก่ประชาชนของนายชินกร ไกรลาศ (ชิน ฝ่ายเทศ)”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต** (ธรรมนิเทศ). บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.
- พระยุชธนา รมณิธมโม (แก้วกันหา). “การศึกษาเชิงวิเคราะห์การจัตองค์คณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาล”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.
- พระสามารถ อานนโท. “ภาวะผู้นำตามหลักสัพปุริสธรรม”. **วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.
- ธงธ หาชัย. “การศึกษาหน้าที่ของผู้ปฏิบัติในพระพุทธศาสนาเถรวาท”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.
- รังสี สุหนต์. “การศึกษาวิเคราะห์บทบาทของอนาบัณฑิติกอุบาสกที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

ภาคผนวก ก

หนังสือขอความอนุเคราะห์ของศูนย์บัณฑิต

มจร วิทยาเขตเชียงใหม่ และแบบสัมภาษณ์การวิจัย

(สำหรับผู้เชี่ยวชาญ)

แบบประเมินความสอดคล้องของเครื่องมือกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย

คำชี้แจง โปรดพิจารณาว่า คำถามแต่ละข้อมีความเหมาะสมตามที่ระบุไว้หรือไม่ โดยทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องคะแนน โดยพิจารณาตามความเห็นของท่าน ดังนี้

- ช่อง +1 ถ้าเห็นด้วย / เหมาะสม / ถูกต้อง
- ช่อง 0 ถ้าเห็นไม่แน่ใจ
- ช่อง -1 ถ้าไม่เห็นด้วย / ไม่เหมาะสม / ไม่ถูกต้อง

อนึ่ง ข้อใดในแบบสัมภาษณ์ ที่ท่านเห็นสมควรปรับปรุง แก้ไขหรือตัดออก กรุณาให้ความเห็นในแบบสอบถามตามความเห็นของท่าน

ลำดับ	รายการประเมิน	คะแนนการพิจารณา			หมายเหตุ
		+1	0	-1	
1	คำถามสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย	
2	การเลือกประชากรเหมาะสมกับงานวิจัย	
3	การเลือกเครื่องมือเหมาะสมกับเนื้อหาของการวิจัย	
4	คำถามครอบคลุมขอบเขตเนื้อหาของการวิจัย	
5	ลักษณะรูปแบบของแบบสัมภาษณ์ถูกต้องและเหมาะสม	
6	จำนวนคำถามในแต่ละตอนเหมาะสมกับเนื้อหาของการวิจัย	
7	ภาษาที่ใช้ในแบบสัมภาษณ์ชัดเจนและเข้าใจง่าย	
8	ภาษาที่ใช้ในแบบสัมภาษณ์ถูกต้องและเหมาะสม	
9	คำถามในแบบสัมภาษณ์กะทัดรัด สามารถตอบได้ตรงกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย	
10	การเรียงลำดับคำถามสอดคล้องกับลำดับเนื้อหาของการวิจัย	
รวม					

ลงชื่อ..... *[Signature]* ผู้ประเมิน
 (ศษ.อ. วัชรินทร์)
 ตำแหน่ง..... *[Signature]*

ที่ ศธ ๒๑๒๕๑ (๑๐)/ว.๗๕

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตเชียงใหม่
วัดสวนดอก พระอารามหลวง ต.สุเทพ อ.เมือง
จ.เชียงใหม่ ๕๐๒๐๐
โทร. (๐๕๓) ๒๓๗๕๖๗, ๒๓๕๕๕๕, ๒๓๐๔๕๑,
๒๓๐๓๗๕ มีที่ถือ ๐๘๓-๒๗๕๓๗๓๓
โทรสาร: ๐๕๓-๒๓๐๔๕๒
๒๕ กันยายน ๒๕๖๐

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ในการตรวจเครื่องมือวิจัย

เรียน ผศ.ดร.วิโรจน์ อินทนท์

สิ่งที่ส่งมาด้วย	๑. โครงการงานวิจัย	จำนวน	๑ ชุด
	๒. เครื่องมือวิจัย	จำนวน	๑ ชุด

ด้วย นายจรัสศักดิ์ ปันคำ เลขประจำตัวนิสิต ๕๕๐๕๕๐๕๐๑๖ เป็นนิสิตหลักสูตรพุทธศาสตร
ดุขฎฐิบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา (ภาคสมทบ) ของบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ ได้ทำดุขฎฐิบัตร เรื่อง "รูปแบบและกระบวนการสร้างเครือข่ายมีคณาธิการ
ส่งเสริมการเรียนรู้พระพุทศศาสนาในอ้านนา THE FORM AND PROCESS OF NETWORKING OF TEMPLES
WARDENS TO PROMOTE BUDDHIST LEARNING OF BUDDHISM IN LANNA"

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินการทำดุขฎฐิบัตรของนิสิตเป็นไปด้วยความเรียบร้อยสมบูรณ์ ทาง
บัณฑิตศึกษา ได้พิจารณาเห็นว่า ท่านเป็นผู้มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในลักษณะงานวิจัยดังกล่าว จึงใคร่ขอ
ความอนุเคราะห์จากท่านในการตรวจสอบ และให้คำแนะนำเพื่อปรับปรุงเครื่องมือวิจัย ดังเอกสารแนบมา
พร้อมนี้

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์ในการตรวจเครื่องมือ และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

Handwritten signature and date: ๒๒/๑๐/๒๕๖๐

ขอแสดงความนับถือ
Handwritten signature
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พูนชัย ปันธิยะ)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุขฎฐิบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
วิชาการเลขานุการบัณฑิตศึกษา มจร วิทยาเขตเชียงใหม่
ปฏิบัติหน้าที่แทนผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์เชียงใหม่

บัณฑิตศึกษา มจร.วิทยาเขตเชียงใหม่
โทร. ๐-๕๓๒๓๗-๔๑๖๗๓ ต่อ ๓๓๑๓

หนังสือจาก มจร เพื่อขออนุญาตในการสัมภาษณ์งานวิจัย

ที่ ศธ ๖๑๒๕.๓ (๑๐)/ว ๙๐

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตเชียงใหม่
วัดสวนดอก พระอารามหลวง ต.สุเทพ อ.เมือง
เชียงใหม่ ๕๐๑๐๐
โทร. (๐๕๓) ๒๕๕๖๖๗, ๒๕๕๖๖๘, ๒๕๖๐๕๕๓,
๒๕๖๐๕๕๔ มีอیدی ๐๘๗-๑๕๕๖๗๗๗
โทรสาร. ๐๕๓-๒๕๖๐๕๕๒

๒ ธันวาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขออนุญาตเป็นวิทยากรแลกเปลี่ยนการจัดสนทนากลุ่ม (Focus Group) งานคุณูปนิพนธ์

นมัสการ/เรียน ร.ต.พ.วีรชัย เครือฉนวน อนุศาสนาจารย์ศูนย์ฝึกอบรมตำรวจภูธรภาค ๕ ลำปาง

ด้วย นายจිරศักดิ์ ปันลำ เลขประจำตัวนิต ๕๕๐๔๕๐๕๐๑๖ เป็นนิสิตหลักสูตรพุทธศาสตร
คุณูปนิพนธ์ สาขาวิชาพระพุทธศาสนา (ภาคสมทบ) ของบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ ได้ทำคุณูปนิพนธ์ เรื่อง "รูปแบบและกระบวนการสร้างเครือข่ายมัคทายกในการ
ส่งเสริมการเรียนรู้พระพุทธศาสนาในล้านนา THE FORM AND PROCESS OF NETWORKING OF
TEMPLES WARDENS TO PROMOTE BUDDHIST LEARNING OF BUDDHISM IN LANNA"

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินการเขียนคุณูปนิพนธ์ของนิสิตเป็นไปด้วยความเรียบร้อยสมบูรณ์ บัณฑิต
ศึกษา จึงขอเชิญท่านเป็นวิทยากรแลกเปลี่ยนการจัดสนทนากลุ่ม (Focus Group) งานคุณูปนิพนธ์ ในวันที่ ๙
ธันวาคม ๒๕๖๐ เวลา ๑๓.๐๐ น. ณ ห้องประชุมมูลนิธิวัดบุญญาวิทยาราช อำเภอมือง จังหวัดลำปาง ตาม
รายละเอียดดังกล่าวมาแล้ว

จึงนมัสการ/เรียนมาเพื่อทราบและโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ และขอขอบคุณมา ณ
โอกาสนี้

✦ อธิการบดี มจร วิทยาเขตเชียงใหม่
ร.ต.พ. *(วิเศษ ฐิตานนท์)* (ผ.ศ.ดร. พูนชัย ปันธิยะ)
รักษาการเลขาธิการบัณฑิตศึกษา มจร วิทยาเขตเชียงใหม่
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรคุณูปนิพนธ์ สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
ปฏิบัติหน้าที่แทนผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์เชียงใหม่

บัณฑิตศึกษา มจร.วิทยาเขตเชียงใหม่
โทร. ๐-๕๓๒๖๗-๘๐๖๐๗ ๗๖ ๓๑๑๓

ที่ ศธ ๖๑๒๔.๑ (๑๐)/ว ๕๐

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตเชียงใหม่
วัดสวนดอก พระอารามหลวง ต.สุเทพ อ.เมือง
เชียงใหม่ ๕๐๒๐๐
โทร. (๐๕๓) ๒๖๘๖๖๗, ๒๖๕๑๔๕, ๒๖๖๔๕๖,
๒๖๖๗๖๗ มีเดีย ๐๘๗-๑๘๕๖๗๖๗
โทรสาร. ๐๕๓-๒๖๖๔๕๖

๒ ธันวาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขอบเชิญเป็นวิทยากรแลกเปลี่ยนการจัดสนทนากลุ่ม (Focus Group) งานคหกรรมนิพนธ์

นมัสการ/เรียน ผศ.ดร.อนันต์ อูปลอด ประธานหลักสูตรรัฐศาสตรบัณฑิต

ด้วย นายจิรศักดิ์ ปันลำ เลขประจำตัวนิสิต ๕๕๐๕๕๐๕๐๕๖ เป็นนิสิตหลักสูตรพุทธศาสตร
คหกรรมบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา (ภาคสมทบ) ของบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ ได้ทำคหกรรมนิพนธ์ เรื่อง “รูปแบบและกระบวนการสร้างเครือข่ายมัคทายกในการ
ส่งเสริมการเรียนรู้พระพุทธศาสนาในล้านนา THE FORM AND PROCESS OF NETWORKING OF
TEMPLES WARDENS TO PROMOTE BUDDHIST LEARNING OF BUDDHISM IN LANNA”

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินการเขียนคหกรรมนิพนธ์ของนิสิตเป็นไปด้วยความเรียบร้อยสมบูรณ์ บัณฑิต
ศึกษา จึงขอเชิญท่านเป็นวิทยากรแลกเปลี่ยนการจัดสนทนากลุ่ม (Focus Group) งานคหกรรมนิพนธ์ ในวันที่ ๔
ธันวาคม ๒๕๖๐ เวลา ๑๓.๐๐ น. ณ ห้องประชุมมูลนิธิวิวัฒนาการวิทยาราม อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ตาม
รายละเอียดดังกล่าวมาแล้ว

จึงน้อมส่งการ/เรียนมาเพื่อทราบและโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ และขอขอบคุณมา ณ
โอกาสนี้

Signature
@urpl

Signature
(ผศ.ดร.พูนชัย ปันธิยะ)

รักษาการเลขาธิการบัณฑิตศึกษา มจร วิทยาเขตเชียงใหม่
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรคหกรรมบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
ปฏิบัติหน้าที่แทนผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์เชียงใหม่

บัณฑิตศึกษา มจร วิทยาเขตเชียงใหม่
โทร. ๐-๕๓๒๖๗-๕๑๖๗ ต่อ ๓๓๓

ที่ ศธ ๖๑๒๔.๓ (๑๐)/ว ๙๐

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตเชียงใหม่
วัดสามดอก พระอารามหลวง ต.สุเทพ อ.เมือง
เชียงใหม่ ๕๐๒๐๐
โทร. (๐๕๓) ๒๖๘๘๖๘, ๒๖๕๑๔๘, ๒๖๐๕๕๑.
๒๕๐๖๕๕ มือถือ ๐๘๙-๑๘๕๖๓๗๗
โทรสาร ๐๕๓-๒๖๐๕๕๒

๒ ธันวาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขอเชิญเป็นวิทยากรแลกเปลี่ยนการจัดสนทนากลุ่ม (Focus Group) งานคหกรรมศาสตร์

นมัสการ/เรียน ร.ต.ต.เทียนชัย บุญต้นบุตร

ด้วย นายจิรศักดิ์ ปันลำ เลขประจำตัวนิสิต ๕๕๐๕๐๕๐๑๖ เป็นนิสิตหลักสูตรพุทธศาสตร
คหกรรมบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา (ภาคสมทบ) ของบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ ได้ทำคหกรรมศาสตร์ เรื่อง "รูปแบบและกระบวนการสร้างเครือข่ายมัคทายอกในการ
ส่งเสริมการเรียนรู้พระพุทธศาสนาในอานนา THE FORM AND PROCESS OF NETWORKING OF
TEMPLES WARDENS TO PROMOTE BUDDHIST LEARNING OF BUDDHISM IN LANNA"

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินการเขียนคหกรรมศาสตร์ของนิสิตเป็นไปด้วยความเรียบร้อยสมบูรณ์ บัณฑิต
ศึกษา จึงขอเชิญท่านเป็นวิทยากรแลกเปลี่ยนการจัดสนทนากลุ่ม (Focus Group) งานคหกรรมศาสตร์ ในวันที่ ๙
ธันวาคม ๒๕๖๐ เวลา ๑๓.๐๐ น. ณ ห้องประชุมมูลนิธิวิศุคบุญวาทย์วิหาร อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ตาม
รายละเอียดดังกล่าวมาแล้ว

จึงน้อมส่งการ/เรียนมาเพื่อทราบและโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ และขอขอบคุณมา ณ
โอกาสนี้

กวีรัมย์

ร.ต.ต.

(เทียนชัย บุญต้นบุตร)

๕.๑๒.๖๖

(นศ.ดร.เทียนชัย ปันลำ)

รักษาการเลขานุการบัณฑิตศึกษา มจร วิทยาเขตเชียงใหม่
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรคหกรรมบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
ปฏิบัติหน้าที่แทนผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์เชียงใหม่

บัณฑิตศึกษา มจร วิทยาเขตเชียงใหม่

โทร. ๐-๕๓๐๖๙-๘๐๖๘๙ ต่อ ๓๑๑๒

ที่ ศธ ๖๑๒๔.๑ (๑๐)/ว ๙๐

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตเชียงใหม่
วัดสวนดอก พระอารามหลวง ต.สุเทพ อ.เมือง
เชียงใหม่ ๕๐๒๐๐
โทร. (๐๕๓) ๒๑๗๕๖๗, ๒๑๗๕๑๕, ๒๑๗๕๕๕,
๒๑๗๕๗๕ มีดอท ๐๘๑-๑๕๕๗๓๑๑
โทรสาร. ๐๕๓-๒๑๗๕๕๒

๒ ธันวาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขอเชิญเป็นวิทยากรแลกเปลี่ยนการจัดสนทนากลุ่ม (Focus Group) งานคหกรรมศาสตร์

นมัสการ/เรียน นายพงศธร หน่อทอง

ด้วย นายจิรศักดิ์ ปันคำ เลขประจำตัวนิสิต ๕๕๐๔๕๐๕๐๕๖ เป็นนิสิตหลักสูตรพุทธศาสตร
คหกรรมบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา (ภาคสมทบ) ของบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ ได้ทำคหกรรมศาสตร์ เรื่อง "รูปแบบและกระบวนการสร้างเครือข่ายมีคณาจารย์ในการ
ส่งเสริมการเรียนรู้พระพุทธศาสนาในล้านนา THE FORM AND PROCESS OF NETWORKING OF
TEMPLES WARDENS TO PROMOTE BUDDHIST LEARNING OF BUDDHISM IN LANNA"

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินการเขียนคหกรรมศาสตร์ของนิสิตเป็นไปด้วยความเรียบร้อยสมบูรณ์ บัณฑิต
ศึกษา จึงขอเชิญท่านเป็นวิทยากรแลกเปลี่ยนการจัดสนทนากลุ่ม (Focus Group) งานคหกรรมศาสตร์ ในวันที่ ๙
ธันวาคม ๒๕๖๐ เวลา ๑๓.๐๐ น. ณ ห้องประชุมมูลนิธิวิถีดุญญาวิทยารักษ์ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ตาม
รายละเอียดดังกล่าวมาแล้ว

จึงนมัสการ/เรียนมาเพื่อทราบและโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ และขอขอบคุณมา ณ
โอกาสนี้

อนันต์/วิวัฒน์ สิมาน

(ม.ศ.ดร.พูนชัย ปันนียะ)

รักษาการเลขานุการบัณฑิตศึกษา มจร วิทยาเขตเชียงใหม่
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรคหกรรมบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
ปฏิบัติหน้าที่แทนผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์เชียงใหม่

บัณฑิตศึกษา มจร.วิทยาเขตเชียงใหม่
โทร. ๐-๕๓๒๖๗-๕๐๖๖๗ ดอท ๓๓๓

ที่ ศธ ๖๑๒๕.๓ (๑๐)/ว ๕๐

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตเชียงใหม่
วัดสวนดอก พระอารามหลวง ต.สุเทพ อ.เมือง
จ.เชียงใหม่ ๕๐๒๐๐
โทร. (๐๕๓) ๒๓๗๕๖๗, ๒๓๗๕๔๕, ๒๓๗๕๕๕,
๒๓๐๓๗๕ มีเดีย ๐๘๓-๖๕๕๗๓๗๓
โทรสาร. ๐๕๓-๒๓๗๕๕๒

๒ ธันวาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขออนุญาตเป็นวิทยากรแลกเปลี่ยนการจัดสนทนากลุ่ม (Focus Group) งานคหกรรมศาสตร์

นมัสการ/เรียน นายวีรพันธ์ บันเพ็ญ

ด้วย นายจิรศักดิ์ ปันลำ เลขประจำตัวนิสิต ๕๕๐๔๕๐๕๐๑๖ เป็นนิสิตหลักสูตรพุทธศาสตร
คหกรรมศาสตร์ สาขาวิชาพระพุทธศาสนา (ภาคสมทบ) ของบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ ได้ทำคหกรรมศาสตร์ เรื่อง "รูปแบบและกระบวนการสร้างเครือข่ายมีคณาจารย์ในการ
ส่งเสริมการเรียนรู้พระพุทธศาสนาในล้านนา THE FORM AND PROCESS OF NETWORKING OF
TEMPLES WARDENS TO PROMOTE BUDDHIST LEARNING OF BUDDHISM IN LANNA"

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินการเขียนคหกรรมศาสตร์ของนิสิตเป็นไปด้วยความเรียบร้อยสมบูรณ์ บัณฑิต
ศึกษา จึงขออนุญาตเป็นวิทยากรแลกเปลี่ยนการจัดสนทนากลุ่ม (Focus Group) งานคหกรรมศาสตร์ ในวันที่ ๔
ธันวาคม ๒๕๖๐ เวลา ๑๓.๐๐ น. ณ ห้องประชุมมูลนิธิวิศุปัญญาวิทยาราย อ่าเภอเมือง จังหวัดลำปาง ตาม
รายละเอียดดังกล่าวมาแล้ว

จึงนมัสการ/เรียนมาเพื่อทราบและโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ และขอขอบคุณมา ณ
โอกาสนี้

อินทพรวิไล
พระครูจันทน์ นันทะกิจ

(มศ.ดร.สุนชัย ปันป๊ะ)

รักษาการเลขานุการบัณฑิตศึกษา มจร วิทยาเขตเชียงใหม่
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรคหกรรมศาสตร์ สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
ปฏิบัติหน้าที่แทนผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์เชียงใหม่

บัณฑิตศึกษา มจร.วิทยาเขตเชียงใหม่
โทร. ๐-๕๓๗๕๕๖๗๓ ต่อ ๓๑๑

ที่ ศธ ๖๑๒๔.๓ (๑๐)/ว ๑๐

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตเชียงใหม่
วัดสวนดอก พระธาตุนครหลวง ส.สุเทพ อ.เมือง
เชียงใหม่ ๕๐๒๐๐
โทร. (๐๕๓) ๒๑๘๕๖๗, ๒๑๘๕๔๘, ๒๑๘๕๕๙,
๒๑๘๕๖๘ มือถือ ๐๘๑-๑๘๕๖๗๗๗
โทรสาร ๐๕๓-๒๑๘๕๕๒

๒ ธันวาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขอเชิญเป็นวิทยากรแลกเปลี่ยนการจัดสนทนากลุ่ม (Focus Group) งานศุขกฐินิพนธ์

นมัสการ/เรียน พระครูอุดมสิริวิทย์ เจ้าคณะตำบลทุ่งฝ้าย

ด้วย นายจิรศักดิ์ ปันคำ เลขประจำตัวนิสิต ๕๕๐๔๕๐๕๐๑๖ เป็นนิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรศุขกฐินิพนธ์ สาขาวิชาพระพุทธศาสนา (ภาคสมทบ) ของบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ ได้ทำศุขกฐินิพนธ์ เรื่อง "รูปแบบและกระบวนการสร้างเครือข่ายมัคทายอกในการส่งเสริมการเรียนรู้พระพุทธศาสนาในล้านนา THE FORM AND PROCESS OF NETWORKING OF TEMPLES WARDENS TO PROMOTE BUDDHIST LEARNING OF BUDDHISM IN LANNA"

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินการเขียนศุขกฐินิพนธ์ของนิสิตเป็นไปด้วยความเรียบร้อยสมบูรณ์ บัณฑิตศึกษา จึงขอเชิญท่านเป็นวิทยากรแลกเปลี่ยนการจัดสนทนากลุ่ม (Focus Group) งานศุขกฐินิพนธ์ ในวันที่ ๙ ธันวาคม ๒๕๖๐ เวลา ๑๓.๐๐ น. ณ ห้องประชุมมูลนิธิวิฑูรยวาทย์วิหาร อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ตามรายละเอียดดังกล่าวมาแล้ว

จึงมีนมัสการ/เรียนมาเพื่อทราบและโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

1/จิรศักดิ์ ปันคำ
นายจิรศักดิ์ ปันคำ

(ผศ.ดร.ซุนชัย ปันธิยะ)

รักษาการเลขานุการบัณฑิตศึกษา มจร วิทยาเขตเชียงใหม่
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรศุขกฐินิพนธ์ สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
ปฏิบัติหน้าที่แทนผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์เชียงใหม่

บัณฑิตศึกษา มจร.วิทยาเขตเชียงใหม่
โทร. ๐-๕๓๖๗๕๖๗๗ มือถือ ๑๑๑

ที่ ศธ ๖๓๒๔.๓ (๑๐)/ว ๗๓

มหาวิทยาลัยมหจุฬาราชวิทยาลัย
วิทยาเขตเชียงใหม่
วิเศษคอก พระอารามหลวง ต.สุเทพ อ.เมือง
เชียงใหม่ ๕๐๒๐๐
โทร. (๐๕๓) ๒๖๖๖๖๖, ๒๖๖๖๖๖, ๒๖๖๖๖๖
๒๖๖๖๖๖ มีอ.อ. ๐๖๖-๖๖๖๖๖๖๖๖
โทรสาร. ๐๕๓-๒๖๖๖๖๖๖

๒ ธันวาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขอเชิญเป็นวิทยากรแลกเปลี่ยนการจัดสนทนากลุ่ม (Focus Group) งานสารนิพนธ์

ดร.บุญเลิศ โสภากู ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดลำปาง
นมัสการ/เรียน ศร.บุญเลิศ โสภากู ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดลำปาง

ด้วย นายจิรศักดิ์ ปิ่นลำ เลขประจำตัวนิต ๕๕๐๔๕๐๕๐๖ เป็นนิสิตหลักสูตรพุทธศาสตร
ศษุฎบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา (ภาคสมทบ) ของบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย
วิทยาเขตเชียงใหม่ ได้ทำศษุฎนิพนธ์ เรื่อง "การพัฒนารูปแบบของมัคทายกในการส่งเสริมกิจกรรม
ทางพระพุทธศาสนา THE DEVELOPMENT OF TEMPLES WARDENS TO PROMOTING BUDDHIST
ACTIVITIES"

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินการเขียนสารนิพนธ์ของนิสิตเป็นไปด้วยความเรียบร้อยสมบูรณ์ บัณฑิต
ศึกษา จึงขอเชิญท่านเป็นวิทยากรแลกเปลี่ยนการจัดสนทนากลุ่ม (Focus Group) งานสารนิพนธ์ ในวันที่ ๔
ธันวาคม ๒๕๖๐ เวลา ๑๓.๐๐ น. ณ ห้องประชุมมูลนิธิวิฑูรย์วาทย์วิหาร อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ตาม
รายละเอียดดังกล่าวมาแล้ว

จึงน้อมสการ/เรียนมาเพื่อทราบและโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ และขอขอบคุณมา ณ
โอกาสนี้

(นศ.ศร.สุนชัย ปิ่นอียะ)

รักษาการเลขาธิการบัณฑิตศึกษา มจร วิทยาเขตเชียงใหม่
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรศษุฎบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
ปฏิบัติหน้าที่แทนผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์เชียงใหม่

บัณฑิตศึกษา มจร.วิทยาเขตเชียงใหม่
โทร. ๐-๕๐๒๖๖-๖๖๖๖๖๖ ต่อ ๓๑๓

ที่ ศธ ๖๓๒๔.๓ (๑๐)/ว ๙๐

มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตเชียงใหม่
วัดสวนดอก พระอารามหลวง ต.สุเทพ อ.เมือง
เชียงใหม่ ๕๐๒๐๐
โทร. (๐๕๓) ๒๓๗๖๖๗, ๒๓๗๑๔๕, ๒๓๖๔๕๑,
๒๓๐๓๔๕ มือถือ ๐๘๓-๑๗๕๗๓๗๓๗
โทรสาร. ๐๕๓-๒๓๖๔๕๒

๒ ธันวาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขอเชิญเป็นวิทยากรแลกเปลี่ยนการจัดสนทนากลุ่ม (Focus Group) งานศึกษานิพนธ์

นมัสการ/เรียน พระมหานพต สุวณณเมธี รองเจ้าคณะอำเภอวังเหนือ

ด้วย นายจิรศักดิ์ ปิ่นลำา เลขประจำตัวนิสิต ๕๕๐๔๕๐๕๐๑๖ เป็นนิสิตหลักสูตรพุทธศาสตร
ศึกษานิพนธ์ สาขาวิชาพระพุทธศาสนา (ภาคสมทบ) ของบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ ได้ทำศึกษานิพนธ์ เรื่อง "รูปแบบและกระบวนการสร้างเครือข่ายมคณาการในการ
ส่งเสริมการเรียนรู้พระพุทธศาสนาในล้านนา THE FORM AND PROCESS OF NETWORKING OF
TEMPLES WARDENS TO PROMOTE BUDDHIST LEARNING OF BUDDHISM IN LANNA"

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินการเขียนศึกษานิพนธ์ของนิสิตเป็นไปด้วยความเรียบร้อยสมบูรณ์ บัณฑิต
ศึกษา จึงขอเชิญท่านเป็นวิทยากรแลกเปลี่ยนการจัดสนทนากลุ่ม (Focus Group) งานศึกษานิพนธ์ ในวันที่ ๙
ธันวาคม ๒๕๖๐ เวลา ๑๓.๐๐ น. ณ ห้องประชุมมูลนิธิวิฑูรยาวิทยาคาร อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ตาม
รายละเอียดดังกล่าวมาแล้ว

จึงนมัสการ/เรียนมาเพื่อทราบและโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ และขอขอบคุณมา ณ
โอกาสนี้

(ผ.ศ.ดร.ซุนชัย ปิ่นธิยะ)

รักษากรเลขาณการบัณฑิตศึกษา มจร วิทยาเขตเชียงใหม่
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรศึกษานิพนธ์ สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
ปฏิบัติหน้าที่แทนผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์เชียงใหม่

บัณฑิตศึกษา มจร.วิทยาเขตเชียงใหม่

โทร. ๐-๕๓๒๓-๘๔๖๗ ต่อ ๓๓๑

ที่ ศธ ๖๑๒๕๓ (๓๐)/ว พศ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตเชียงใหม่
วัดสวนดอก พระอารามหลวง ต.สุเทพ อ.เมือง
จ.เชียงใหม่ ๕๐๒๐๐
โทร. (๐๕๓) ๒๕๘๕๖๗, ๒๕๘๕๘๕, ๒๕๐๘๕๕,
๒๕๐๓๗๕ มีอیدی ๐๘๓-๖๘๕๗๓๗๓
โทรสาร. ๐๕๓-๒๕๐๘๕๒

๒๘ กันยายน ๒๕๖๐

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้นิสิตรเก็บข้อมูลประกอบการเขียนคู่มือ

นมัสการ/เรียน **อาจารย์อัมพร เทพมโนภา**

ด้วย นายจิรศักดิ์ ปิ่นคำ เลขประจำตัวนิสิต ๕๕๐๕๕๐๕๐๑๖ เป็นนิสิตหลักสูตรพุทธ
ศาสตรศึกษบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา (ภาคสมทบ) ของบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง
กรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ ได้ทำคู่มือเรื่อง "รูปแบบและกระบวนการสร้างเครือข่าย
มีคณาจารย์ในการส่งเสริมการเรียนรู้พระพุทธศาสนาในด้านนา THE FORM AND PROCESS OF NETWORKING OF
TEMPLES WARDENS TO PROMOTE BUDDHIST LEARNING OF BUDDHISM IN LANNA"

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินการเขียนคู่มือของนิสิตเป็นไปด้วยความเรียบร้อยสมบูรณ์
บัณฑิตศึกษา จึงขอความอนุเคราะห์ให้นิสิตเก็บข้อมูลดังกล่าว โดยนิสิตจะเข้าไปเก็บข้อมูลด้วยตนเอง

จึงนมัสการ/เรียนมาเพื่อทราบและพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ และขอขอบพระคุณมา ณ
โอกาสนี้

กราบมณีสการมาด้วยความเคารพอย่างสูง/ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. พูนชัย ปิ่นชัย)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรศึกษบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
รักษาการเลขานุการบัณฑิตศึกษา มจร วิทยาเขตเชียงใหม่
ปฏิบัติหน้าที่แทนผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์เชียงใหม่

ที่ ศช ๖๑๒๔๓ (๑๐)/ ๖ ๗๘

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตเชียงใหม่วัดสวนดอก พระอารามหลวง ต.สุเทพ อ.เมือง
จ.เชียงใหม่ ๕๐๒๐๐โทร. (๐๕๓) ๒๒๘๕๖๒, ๒๒๕๔๕๕, ๒๒๐๔๕๑,
๒๒๐๓๗๕ มือถือ ๐๘๗-๑๘๕๗๓๗๓

โทรสาร ๐๕๓-๒๒๐๔๕๒

๒๘ กันยายน ๒๕๖๐

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้นิสิตเก็บข้อมูลประกอบการเขียนคู่มือ

นิตการ/เรียน **พ่ออาจารย์บุญอยู่ วรรณศรี**

ด้วย นายจිරศักดิ์ ปันลำ เลขประจำตัวนิสิต ๕๕๐๔๕๐๕๐๑๖ เป็นนิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา (ภาคสมทบ) ของบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ ได้ทำคู่มือเรื่อง "รูปแบบและกระบวนการสร้างเครือข่ายนิสิตในการส่งเสริมการเรียนรู้พระพุทธศาสนาในล้านนา THE FORM AND PROCESS OF NETWORKING OF TEMPLES WARDENS TO PROMOTE BUDDHIST LEARNING OF BUDDHISM IN LANNA"

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินการเขียนคู่มือนิตการเป็นไปด้วยความเรียบร้อยสมบูรณ์ บัณฑิตศึกษา จึงขอความอนุเคราะห์ให้นิสิตเก็บข้อมูลดังกล่าว โดยนิตการจะเข้าไปเก็บข้อมูลด้วยตนเอง

จึงนิตการ/เรียนมาเพื่อทราบและพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ และขอขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้

กราบนิตการมาด้วยความเคารพอย่างสูง/ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุนชัย ปันอีชะ)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

รักษาการเลขาธิการบัณฑิตศึกษา มจร วิทยาเขตเชียงใหม่

ปฏิบัติหน้าที่แทนผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์เชียงใหม่

บัณฑิตศึกษา มจร.วิทยาเขตเชียงใหม่ โทร. ๐-๕๓๐๗-๘๙๐๗ ต่อ ๓๓๓

ติดต่อ นิต นายจिरศักดิ์ ปันลำ โทร. ๐๙๒-๙๘๐๕๐๒๗

ที่ ศธ ๖๓๒๕.๓ (๑๐)/ ๖ ๗๘

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตเชียงใหม่
วัดสวนดอก พระอารามหลวง ต.สุเทพ อ.เมือง
เชียงใหม่ ๕๐๒๐๐
โทร. (๐๕๓) ๒๖๗๕๖๗, ๒๖๕๑๔๕, ๒๖๑๔๕๖,
๒๖๑๑๕๕ มือถือ ๐๘๑-๑๗๕๖๓๓๓๓
โทรสาร ๐๕๓-๒๖๑๔๕๖๒
๒๘ กันยายน ๒๕๖๐

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้นิติกรเก็บข้อมูลประกอบการเขียนคู่มือ

นิติกร/เขียน **อ.วิมล เมธี**

ด้วย นายจิรศักดิ์ ปิ่นคำ เลขประจำตัวนิติศ ๕๕๐๕๕๐๕๐๑๖ เป็นนิติกรหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา (ภาคสมทบ) ของบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ ได้ทำคู่มือเรื่อง "รูปแบบและกระบวนการสร้างเครือข่ายมีคณากรในการส่งเสริมการเรียนรู้พระพุทธศาสนาในล้านนา THE FORM AND PROCESS OF NETWORKING OF TEMPLES WARDENS TO PROMOTE BUDDHIST LEARNING OF BUDDHISM IN LANNA"

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินการเขียนคู่มือของนิติกรเป็นไปด้วยความเรียบร้อยสมบูรณ์ บัณฑิตศึกษา จึงขอความอนุเคราะห์ให้นิติกรเก็บข้อมูลดังกล่าว โดยนิติกรจะเข้าไปเก็บข้อมูลด้วยตนเอง

จึงมีสการ/เวียนมาเพื่อทราบและพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ และขอขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้

กราบนิมิตมาด้วยความเคารพอย่างสูง/ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พูนชัย ปิ่นธิยะ)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
รักษาการเลขานุการบัณฑิตศึกษา มจร วิทยาเขตเชียงใหม่
ปฏิบัติหน้าที่แทนผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์เชียงใหม่

บัณฑิตศึกษา มจร.วิทยาเขตเชียงใหม่ โทร. ๐-๕๓๒๖๗-๕๕๖๗ ต่อ ๓๓๓

นิติกรนิติศ นายจิรศักดิ์ ปิ่นคำ โทร. ๐๘๑-๑๗๕๖๓๓๓๓

ที่ ศธ ๖๑๒๔.๓ (๑๐)/ ๖ ๗๘

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตเชียงใหม่

วัดสวนดอก พระอารามหลวง ต.สุเทพ อ.เมือง
จ.เชียงใหม่ ๕๐๒๐๐

โทร. (๐๕๓) ๒๗๘๖๖๗, ๒๗๘๖๕๕, ๒๗๐๕๕๖,
๒๗๐๑๗๕ มือถือ ๐๙๗-๕๕๕๓๓๗๑

โทรสาร. ๐๕๓-๒๗๐๕๕๒

๒๘ กันยายน ๒๕๖๐

เรื่อง ขออนุญาตเผยแพร่ให้นิสิตเก็บข้อมูลประกอบการเขียนคู่มือ

นมัสการ/เรียน **นางประไพพร สิงห์อินทร์**

ด้วย นายจิรศักดิ์ ปิ่นลำา เลขประจำตัวนิสิต ๕๕๐๔๕๐๕๐๑๖ เป็นนิสิตหลักสูตรพุทธ
ศาสตรศึกษบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา (ภาคสมทบ) ของบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง
กรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ ได้ทำคู่มือฉบับเรื่อง "รูปแบบและกระบวนการสร้างเครือข่าย
มีคณาภกในการส่งเสริมการเรียนรู้พระพุทธศาสนาในล้านนา THE FORM AND PROCESS OF NETWORKING OF
TEMPLES WARDENS TO PROMOTE BUDDHIST LEARNING OF BUDDHISM IN LANNA"

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินการเขียนคู่มือฉบับของนิสิตเป็นไปด้วยความเรียบร้อยสมบูรณ์
บัณฑิตศึกษา จึงขออนุญาตเผยแพร่ให้นิสิตเก็บข้อมูลดังกล่าว โดยนิสิตจะเข้าไปเก็บข้อมูลด้วยตนเอง

จึงมีสการ/เรียนมาเพื่อทราบและพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ และขอขอบพระคุณมา ณ
โอกาสนี้

กราบนมัสการมาด้วยความเคารพอย่างสูง/ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พูนชัย ปิ่นธิยะ)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรศึกษบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
รักษาการเลขาธิการบัณฑิตศึกษา มจร วิทยาเขตเชียงใหม่
ปฏิบัติหน้าที่แทนผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์เชียงใหม่

ที่ ศธ ๖๓๒๔.๓ (๓๐) / ๖ ๕๕๖

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตเชียงใหม่

วัดสวนดอก พระอารามหลวง ต.สุเทพ อ.เมือง
เชียงใหม่ ๕๐๑๐๐

โทร. (๐๕๓) ๒๗๘๖๖๗, ๒๗๕๕๔๕, ๒๗๐๔๕๑,
๒๑๐๓๗๕ มีดื้อ ๐๗๗-๐๘๕๗๑๗๗

โทรสาร. ๐๕๓-๒๗๐๔๕๒

๒๘ กันยายน ๒๕๖๐

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้นิสิตรวบรวมข้อมูลประกอบการเขียนคู่มือ

นิตสาร/เรียน นายอภิสิทธิ์ บุญทา

ด้วย นายจิรศักดิ์ ปันลำ เลขประจำตัวนิสิต ๕๕๐๔๕๐๕๐๑๖ เป็นนิสิตหลักสูตรพุทธ
ศาสตรศึกษบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา (ภาคสมทบ) ของบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง
กรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ ได้ทำคู่มือเรื่อง "รูปแบบและกระบวนการสร้างเครือข่าย
มีคณาจารย์ในการส่งเสริมการเรียนรู้พระพุทธศาสนาในด้านนา THE FORM AND PROCESS OF NETWORKING OF
TEMPLES WARDENS TO PROMOTE BUDDHIST LEARNING OF BUDDHISM IN LANNA"

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินการเขียนคู่มือของนิสิตเป็นไปด้วยความเรียบร้อยสมบูรณ์
บัณฑิตศึกษา จึงขอความอนุเคราะห์ให้นิสิตเข้าเก็บข้อมูลดังกล่าว โดยนิสิตจะเข้าไปเก็บข้อมูลด้วยตนเอง

จึงนิตสาร/เรียนมาเพื่อทราบและพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ และขอขอบพระคุณมา ณ
โอกาสนี้

กราบนิสิตมาด้วยความเคารพอย่างสูง/ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พูนชัย ปันิชะ)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรศึกษบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
รักษาการเลขานุการบัณฑิตศึกษา มจร วิทยาเขตเชียงใหม่
ปฏิบัติหน้าที่แทนผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์เชียงใหม่

บัณฑิตศึกษา มจร.วิทยาเขตเชียงใหม่ โทร. ๐-๕๓๒๗-๘๑๖๗ ต่อ ๓๓๓
ติดต่อ นิต นายจิรศักดิ์ ปันลำ โทร. ๐๗๗-๐๘๕๗๑๗๗

ที่ ศธ ๖๓๒๕.๑ (๓๐)/ ๖ ๓๘

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตเชียงใหม่
วัดสวนดอก พระอารามหลวง ต.สุเทพ อ.เมือง
เชียงใหม่ ๕๐๒๐๐
โทร. (๐๕๓) ๒๗๗๕๖๗, ๒๗๕๑๘๕, ๒๗๐๘๕๑,
๒๑๐๗๕๕ มือถือ ๐๘๗-๑๘๕๖๗๗๗
โทรสาร. ๐๕๓-๒๗๐๘๕๒

๒๘ กันยายน ๒๕๖๐

เรื่อง ขออนุมัติครหาที่ให้นิสิตเก็บข้อมูลประกอบการเขียนคู่มือ
นมัสการ/เรียน **หาญประกาศ โภคิระ**

ด้วย นายจิรศักดิ์ ปันลำ เลขประจำตัวนิสิต ๕๕๐๔๕๐๕๐๖๖ เป็นนิสิตหลักสูตรพุทธ
ศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา (ภาคสมทบ) ของบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง
กรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ ได้ทำคู่มือเรื่อง "รูปแบบและกระบวนการสร้างเครือข่าย
มีคณาจารย์ในการส่งเสริมการเรียนรู้พระพุทธศาสนาในล้านนา THE FORM AND PROCESS OF NETWORKING OF
TEMPLES WARDENS TO PROMOTE BUDDHIST LEARNING OF BUDDHISM IN LANNA"

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินการเขียนคู่มือของนิสิตเป็นไปด้วยความเรียบร้อยสมบูรณ์
บัณฑิตศึกษา จึงขออนุมัติครหาที่ให้นิสิตเก็บข้อมูลดังกล่าว โดยนิสิตจะเข้าไปเก็บข้อมูลด้วยตนเอง

จึงนมัสการ/เรียนมาเพื่อทราบและพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ และขอขอบพระคุณมา ณ
โอกาสนี้

กราบนมัสการด้วยความเคารพอย่างสูง/ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ทูนชัย ปันธิยะ)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
รักษาการเลขานุการบัณฑิตศึกษา มจร วิทยาเขตเชียงใหม่
ปฏิบัติหน้าที่แทนผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์เชียงใหม่

บัณฑิตศึกษา มจร.วิทยาเขตเชียงใหม่ โทร. ๐-๕๓๒๗-๕๑๖๗ ต่อ ๓๑๓
ติดต่อนิสิต นายจิรศักดิ์ ปันลำ โทร. ๐๘๗-๑๘๕๐๕๐๖๖

ที่ ศธ ๖๑๒๔.๓ (๑๐)/ ๖ ศธ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตเชียงใหม่

วัดสวนดอก พระอารามหลวง ต.สุเทพ อ.เมือง
เชียงใหม่ ๕๐๒๐๐

โทร. (๐๕๓) ๒๑๑๕๖๑, ๒๑๑๕๕๕, ๒๑๑๕๕๑,
๒๑๑๑๑๕ มีอیدی ๐๘๑-๑๕๕๑๑๑๑๑

โทรสาร. ๐๕๓-๒๑๑๕๕๒

๒๘ กันยายน ๒๕๖๐

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้จัดส่งเก็บข้อมูลประกอบการเขียนคู่มือ

นมัสการ/เรียน **พระราชนิพนธ์ คังการ**

ด้วย นายจิรศักดิ์ ปิ่นคำ เลขประจำตัวนิสิต ๕๕๐๕๕๐๕๐๑๖ เป็นนิสิตหลักสูตรพุทธ
ศาสนศึกษานิตยศึกษาระดับปริญญาตรี สาขาวิชาพระพุทธศาสนา (ภาคสมทบ) ของบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ ได้ทำคู่มือเรื่อง "รูปแบบและกระบวนการสร้างเครือข่าย
มีศักยภาพในการส่งเสริมการเรียนรู้พระพุทธศาสนาในล้านนา THE FORM AND PROCESS OF NETWORKING OF
TEMPLES WARDENS TO PROMOTE BUDDHIST LEARNING OF BUDDHISM IN LANNA"

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินการเขียนคู่มือของนิสิตเป็นไปด้วยความเรียบร้อยสมบูรณ์
บัณฑิตศึกษา จึงขอความอนุเคราะห์ให้จัดส่งเก็บข้อมูลดังกล่าว โดยนิสิตจะเข้าไปเก็บข้อมูลด้วยตนเอง

จึงนมัสการ/เรียนมาเพื่อทราบและพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ และขอขอบพระคุณมา ณ
โอกาสนี้

กราบนมัสการมาด้วยความเคารพอย่างสูง/ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. พูนชัย ปิ่นอิช)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสนศึกษาระดับปริญญาตรี สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
รักษาการเลขานุการบัณฑิตศึกษา มจร วิทยาเขตเชียงใหม่
ปฏิบัติหน้าที่แทนผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์เชียงใหม่

บัณฑิตศึกษา มจร.วิทยาเขตเชียงใหม่ โทร. ๐-๕๓๒๑-๕๕๐๑๑๑ ต่อ ๓๑๑

ติดต่อ นิสิต นายจิรศักดิ์ ปิ่นคำ โทร. ๐๘๓-๑๕๕๐๕๐๑๖

ที่ ศธ ๒๓๒๕.๑ (๑๐)/ว ๓๑

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตเชียงใหม่
วัดสวนดอก พระอารามหลวง ต.สุเทพ อ.เมือง
เชียงใหม่ ๕๐๒๐๐
โทร. (๐๕๓) ๒๓๒๕๖๓, ๒๓๒๕๕๕, ๒๓๒๕๕๑,
๒๑๐๓๗๕ มีด็อก ๐๘๗-๐๕๓๗๓๗๓
โทรสาร. ๐๕๓-๒๓๒๕๕๒

๒ ธันวาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขอเชิญเป็นวิทยากรแลกเปลี่ยนการจัดสนทนากลุ่ม (Focus Group) งานสารนิพนธ์
นักศึกษาระดับปริญญาตรี สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

ด้วย นายจิรศักดิ์ ปิ่นลำ เลขประจำตัวนิสิต ๕๕๐๕๕๐๕๐๑๖ เป็นนิสิตหลักสูตรพุทธศาสตร
ดุขฎิบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา (ภาคสมทบ) ของบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ ได้ทำดุขฎิพนธ์ เรื่อง "การพัฒนารูปแบบของมีคณาภคในการส่งเสริมกิจกรรม
ทางพระพุททศาสนา THE DEVELOPMENT OF TEMPLES WARDENS TO PROMOTING BUDDHIST
ACTIVITIES"

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินการเขียนสารนิพนธ์ของนิสิตเป็นไปด้วยความเรียบร้อยสมบูรณ์ บัณฑิต
ศึกษา จึงขอเชิญท่านเป็นวิทยากรแลกเปลี่ยนการจัดสนทนากลุ่ม (Focus Group) งานสารนิพนธ์ ในวันที่ ๙
ธันวาคม ๒๕๖๐ เวลา ๑๓.๐๐ น. ณ ห้องประชุมมูลนิธิวัดบุญวาทย์วิหาร อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ตาม
รายละเอียดดังกล่าวมาแล้ว

จึงนมีสการ/เรียนมาเพื่อทราบและโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ และขอขอบคุณมา ณ
โอกาสนี้

(ผศ.ดร.พูนชัย ปิ่นอิชะ)

รักษาการเลขาธิการบัณฑิตศึกษา มจร วิทยาเขตเชียงใหม่
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุขฎิบัณฑิต สาขาวิชาพระพุททศาสนา
ปฏิบัติหน้าที่แทนผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์เชียงใหม่

บัณฑิตศึกษา มจร วิทยาเขตเชียงใหม่
โทร. ๐-๕๓๒๗-๘๐๖๗ ต่อ ๓๑๑

รูปภาพสนทนาผู้เชี่ยวชาญ (Focus Group) พระสงฆ์ และผู้ทรงคุณวุฒิ
 ใน ๓ จังหวัด เชียงใหม่ ลำปาง ลำพูน วันที่ ๙ ธันวาคม ๒๕๖๐ เวลา ๑๓.๐๐- ๑๕.๐๐ น.
 ห้องประชุมมูลนิธิ มจร วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง วัดบุญวาทย์วิหาร ต.หัวเวียง อ.เมือง จ.ลำปาง

รูปภาพสนทนาผู้เชี่ยวชาญ (Focus Group) พระสงฆ์ และผู้ทรงคุณวุฒิ
 ใน ๓ จังหวัด เชียงใหม่ ลำปาง ลำพูน วันที่ ๙ ธันวาคม ๒๕๖๐ เวลา ๑๓.๐๐- ๑๕.๐๐ น.
 ห้องประชุมมูลนิธิ มจร วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง วัดบุญวาทย์วิหาร ต.หัวเวียง อ.เมือง จ.ลำปาง

สัมภาษณ์ พระเดชพระคุณพระราชธรรมมาลังการ ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดลำปาง
เจ้าอาวาสวัดบุญญาวิทยาร ต.หัวเวียง อ.เมือง จ.ลำปาง เมื่อวันที่ ๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

สัมภาษณ์พระครูปิยศีลโสภณ เจ้าอาวาสวัดเซตวัน ต.หัวเวียง อ.เมือง จ.ลำปาง
เมื่อวันที่ ๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๐ ณ วัดเซตวัน ต.เวียงเหนือ อ.เมือง จ.ลำปาง

สัมภาษณ์พระอธิการณรงค์ ปภากร เจ้าอาวาสวัดประตู่ต้นผึ้ง ต.เวียงเหนือ อ.เมือง จ.ลำปาง
เมื่อวันที่ ๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๐ ณ วัดประตู่ต้นผึ้ง ต.เวียงเหนือ อ.เมือง จ.ลำปาง

สัมภาษณ์พระครูอุดมสิริทัต เจ้าอาวาสวัดศรีภูมิมา ต.ทุ่งฝาย อ.เมือง จ.ลำปาง
เมื่อวันที่ ๑๖ ตุลาคม ๒๕๖๐ ณ วัดศรีภูมิมา ต.ทุ่งฝาย อ.เมือง จ.ลำปาง

สัมภาษณ์พระมหานพดล สุวณฺณเมธี เจ้าอาวาสวัดบรรพตสถิต ต.พระบาท อ.เมือง จ.ลำปาง
เมื่อวันที่ ๑๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๐ ณ วัดบรรพตสถิต ต.พระบาท อ.เมือง จ.ลำปาง

สัมภาษณ์พระครูวิฑิตพัฒนพิธาน เจ้าอาวาสวัดวังหม้อ ต.ต้นธงชัย อ.เมือง จ.ลำปาง
เมื่อวันที่ ๑๘ ตุลาคม ๒๕๖๐ ณ วัดวังหม้อ ต.ต้นธงชัย อ.เมือง จ.ลำปาง

สัมภาษณ์พระครูสุนทรธรรมภาวัฒน์ เจ้าอาวาสวัดแจ้งหัวริน ต.เวียงเหนือ อ.เมือง จ.ลำปาง
เมื่อวันที่ ๑๙ ตุลาคม ๒๕๖๐ ณ วัดแจ้งหัวริน ต.เวียงเหนือ อ.เมือง จ.ลำปาง

สัมภาษณ์พระครูวิบูลปริยัติยากร เจ้าอาวาสวัดดอกพร้าว ต.เวียงเหนือ อ.เมือง จ.ลำปาง
เมื่อวันที่ ๒๙ ตุลาคม ๒๕๖๐ ณ วัดดอกพร้าว ต.เวียงเหนือ อ.เมือง จ.ลำปาง

สัมภาษณ์ ร.ต.ท.วีรชัย เครือฉนวน อนุศาสนาจารย์ศูนย์ฝึกตำรวจภาค ๕ อ.เมือง จ.ลำปาง
เมื่อวันที่ ๑๕ ตุลาคม ๒๕๖๐ ณ บ้านไร่บ้านน้อย ๑๑๕ หมู่ ๕ ต.ปงแสนทอง อ.เมือง จ.ลำปาง

สัมภาษณ์ ผศ.ดร.อนันต์ อุปสอด ผู้ช่วยผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง อ.เมือง จ.ลำปาง
เมื่อวันที่ ๙ ตุลาคม ๒๕๖๐ ณ บ้านพระเจ้าทันใจ หมู่ ๓ ต.ต้นธงชัย อ.เมือง จ.ลำปาง

สัมภาษณ์ นายอัมพร เทพปินตา ประธานชมรมข้าราชการครูบำนาญ อ.เมือง จ.ลำปาง
เมื่อวันที่ ๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๐ ณ บ้านเลขที่ ๒๑ ตรอกนาสร้อย ต.เวียงเหนือ อ.เมือง จ.ลำปาง

สัมภาษณ์ นายบุญศรี วรรณศรี ปราชญ์ชาวบ้าน/มัคทายก อ.เมือง จ.ลำปาง
เมื่อวันที่ ๘ ตุลาคม ๒๕๖๐ ณ บ้านท่ามะโอ ๓๑ ต.เวียงเหนือ อ.เมือง จ.ลำปาง

สัมภาษณ์ ดร.นิพนธ์ อินทรวิสัญญา ปราชญ์ชาวบ้านข้าราชการบำนาญ อ.เมือง จ.ลำปาง
เมื่อวันที่ ๑๕ ตุลาคม ๒๕๖๐ ณ บ้านสุขสวัสดิ์ ๑๘๘ ต.พระบาท อ.เมือง จ.ลำปาง

สัมภาษณ์ นายบุญส่ง ภูวังหม้อ ประธานชมรมมัคทายกจังหวัดลำปาง อ.เมือง จ.ลำปาง
เมื่อวันที่ ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๐ ณ บ้านวังหม้อ ๔๙๐ ต.ต้นธงชัย อ.เมือง จ.ลำปาง

สัมภาษณ์ นายวิรพันธ์ นันเพ็ญ ศาสนพิธีกรรมการศาสนาวัฒนธรรมลำปาง.เมือง จ.ลำปาง
เมื่อวันที่ ๑๐ ตุลาคม ๒๕๖๐ ณ บ้านเป้า ๙๑ หมู่ ๘ต.บ้านเป้า อ.เมือง จ.ลำปาง

สัมภาษณ์ ร.ต.ต. เทียนชัย บุญตันบุตร ประธานสภาวัฒนธรรมอำเภอเมืองลำปาง จ.ลำปาง
เมื่อวันที่ ๒๕ ตุลาคม ๒๕๖๐ ณ บ้านพระเจ้าทันใจ ๔๒๙ ต.ต้นธงชัย อ.เมือง จ.ลำปาง

สัมภาษณ์ นายพงศธร หน่อทอง ข้าราชการบำนาญ/มัคทายก อ.เมือง จ.ลำปาง
เมื่อวันที่ ๑๕ ตุลาคม ๒๕๖๐ ณ บ้านพระเจ้าทันใจ ๓๔๕ ต.ต้นธงชัย อ.เมือง จ.ลำปาง

สัมภาษณ์ นายประภาส โปธินคร ข้าราชการบำนาญ/มัคทายก อ.เมือง จ.ลำปาง
เมื่อวันที่ ๒๘ ตุลาคม ๒๕๖๐ ณ บ้านวังย่าเฒ่า ๒๘ ต.พิชัย อ.เมือง จ.ลำปาง

สัมภาษณ์ พันตรีวีระ ลิขิตเลิศ อนุศาสนาจารย์มณฑลทหารบกที่ ๓๒ อ.เมือง จ.ลำปาง
เมื่อวันที่ ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๐ ณ ค่ายสุรศักดิ์มนตรี ต.พิชัย อ.เมือง จ.ลำปาง

สัมภาษณ์ นางสาวรญา วิไลรัตน์ ผู้อำนวยการโรงเรียนเทศบาล ๔ (บ้านเขียงราย) อ.เมือง จ.ลำปาง
เมื่อวันที่ ๑๘ ตุลาคม ๒๕๖๐ ณ บ้านเลขที่ ๓๑ ถนนท่ามะโอ ต.เวียงเหนือ อ.เมือง จ.ลำปาง

สัมภาษณ์ นางเกศรา สว่างวงศ์ ผู้อำนวยการสำนักวิชาการ วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง
เมื่อวันที่ ๑๙ ตุลาคม ๒๕๖๐ ณ บ้านเลขที่ ๑๕๙/๒ เจ้าแม่สุชาดา ต.พิชัย อ.เมือง จ.ลำปาง

สัมภาษณ์ ร.ต.ท.สมเกียรติ กาดิน ข้าราชการตำรวจ ศูนย์ฝึกอบรมตำรวจภูธรภาค ๕ ลำปาง
เมื่อวันที่ ๑๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๐ ณ บ้านเลขที่ ๖๑๒ ศรีหมวดเกล้า ต.ชุมพวง อ.เมือง จ.ลำปาง

สัมภาษณ์ นายรังสี เมืองใจ มัคทายก/ครูสอนศีลธรรมโรงเรียน อ.แม่ทะ จ.ลำปาง
เมื่อวันที่ ๑๐ ตุลาคม ๒๕๖๐ ณ บ้านเลขที่ ๗๕/๔ บ้านน้ำโจ้ ต.น้ำโจ้ อ.แม่ทะ จ.ลำปาง

สัมภาษณ์ นายเกรียง ตีบะระวงค์ มัคทายก/ครูสอนศีลธรรมโรงเรียน อ.เมือง จ.ลำปาง
เมื่อวันที่ ๑๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๐ ณ บ้านเลขที่ ๔๕๘ ต.สบตุ๋ย อ.เมือง จ.ลำปาง

สัมภาษณ์ นายวิเชียร บุญทา อติตอานุศาสนจารย์เรือนจำลำปาง อ.เมือง จ.ลำปาง
เมื่อวันที่ ๒๘ ตุลาคม ๒๕๖๐ ณ บ้านเลขที่ ๙๙ บ้านดงไชย ต.บ่อแฮ้ว อ.เมือง จ.ลำปาง

สัมภาษณ์ นายประเวทย์ สิทธิวงศ์ ครูสอนศีลธรรมโรงเรียน อ.เมือง จ.ลำปาง
เมื่อวันที่ ๑๐ ตุลาคม ๒๕๖๐ ณ บ้านเลขที่ ๑๙๘ ถ.ประตุม้า ต.เวียงเหนือ อ.เมือง จ.ลำปาง

สัมภาษณ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์กนกกริชต์ เก่าศิริ อาจารย์ประจำคณะรัฐศาสตร์ อ.เมือง จ.ลำปาง
เมื่อวันที่ ๑๕ ตุลาคม ๒๕๖๐ ณ บ้านหัวเวียง ต.หัวเวียง อ.เมือง จ.ลำปาง

สัมภาษณ์ พระครูปลัดวีระ อคฺคชาโต พระนิสิตปริญญาโท วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน
เมื่อวันที่ ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๐ ณ วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน ต.ต้นธง อ.เมือง จ.ลำพูน

สัมภาษณ์ พระพิชัย ปิยสีโล พระนิสิตปริญญาโท วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน
เมื่อวันที่ ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๐ ณ วัดล่องญไทย ๒๒๙ หมู่ ๘ ต.ริมปิง อ.เมือง จ.ลำพูน

สัมภาษณ์ นายบุญเพ็ญ ยาวิชัย อาจารย์ประจำวิทยาลัยสงฆ์ลำพูน อ.เมืองลำพูน
เมื่อวันที่ ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๐ ณ วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน ต.ต้นธง อ.เมือง จ.ลำพูน

สัมภาษณ์ พระอธิการวิทย์ ธมมวโร เจ้าอาวาสวัดมหาวัน นิสิตปริญญาโท มจร วิทยาเขตเชียงใหม่
เมื่อวันที่ ๒๒ พฤศจิกายน ๒๕๖๐ ณ วัดมหาวัน อ.เมือง จ.เชียงใหม่

สัมภาษณ์ อาจารย์ ดุสิต ขวชาติ มัคทายกวัดมหาวัน อ.เมือง จ.เชียงใหม่
เมื่อวันที่ ๒๒ พฤศจิกายน ๒๕๖๐ ณ วัดมหาวัน อ.เมือง จ.เชียงใหม่

สัมภาษณ์ นายกันต์กวีวินต์ ทัดทาน นิสิตปริญญาโท วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน
เมื่อวันที่วันที่ ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๐ ณ บ้านเลขที่๑๑๓ หมู่ ๙ ต.เหล่ายาว อ.บ้านโฮ้ง จ.ลำพูน

สัมภาษณ์ พระครูสุนทรขันติชัย ขนติพโล พระนิสิตปริญญาโท วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน
เมื่อวันที่วันที่ ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๐ ณ วัดศรีเกิด ต.พระสิงห์ อ.เมือง จ.เชียงใหม่

สัมภาษณ์ พระครูสังฆรักษ์พิทยา ญาณธโร พระนิสิตปริญญาโท วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน
เมื่อวันที่วันที่ ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๐ ณ วัดป่าเหว ๑๘๓ หมู่ ๕ ต.อุโมงค์ อ.เมือง จ.ลำพูน

สัมภาษณ์ ดร.ไพรินทร์ ณ วันนา ประธานหลักสูตรพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน
เมื่อวันที่วันที่ ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๐ ณ บ้านเลขที่ ๑๙๒ หมู่ ๒ ต.ต้นธง อ.เมือง จ.ลำพูน

สัมภาษณ์ พระภุชงค์วิฑูรย์ รตนปณโณ นักศึกษาปริญญาโท วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน
เมื่อวันที่วันที่ ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๐ ณ วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน ต.ต้นธง อ.เมือง จ.ลำพูน

สัมภาษณ์ นางบุญญาดา ประภักดิ์ศิริ อาจารย์ประจำวิทยาลัยสงฆ์ลำพูน อ.เมือง จ.ลำพูน
เมื่อวันที่วันที่ ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๐ ณ บ้านเลขที่ ๒๔๓ ต.ประตูป่า อ.เมือง จ.ลำพูน

สัมภาษณ์ พระมหาไกรสร โชติปัญญา, ผศ. ประธานสาขารัฐประศาสนศาสตร์ วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน
เมื่อวันที่วันที่ ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๐ ณ วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน ต.ต้นธง อ.เมือง จ.ลำพูน

สัมภาษณ์ ผศ.ดร. เสน่ห์ ใจสิทธิ์ อาจารย์ประจำวิทยาลัยสงฆ์ลำพูน อ.เมือง จ.ลำพูน
เมื่อวันที่วันที่ ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๐ ณ วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน ต.ต้นธง อ.เมือง จ.ลำพูน

สัมภาษณ์ นายจันทวัฒน์ ตาบุลิ่ง อาจารย์ประจำวิทยาลัยสงฆ์ลำพูน อ.เมือง จ.ลำพูน
เมื่อวันที่วันที่ ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๐ ณ บ้านเลขที่ ๑๙๒ บ้านสันต้นธง ต.ต้นธง อ.เมือง จ.ลำพูน

สัมภาษณ์ นายวสิษฐ์พล กุลพรม อาจารย์ประจำวิทยาลัยสงฆ์ลำพูน อ.เมือง จ.ลำพูน
เมื่อวันที่วันที่ ๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๐ ณ บ้านเลขที่ ๑๙๒ บ้านสันต้นธง ต.ต้นธง อ.เมือง จ.ลำพูน

แบบสัมภาษณ์

โครงการดัชนีพนธ์ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา เรื่อง รูปแบบและกระบวนการสร้างเครือข่ายมัคทายกในการส่งเสริมการเรียนรู้ พระพุทธศาสนาในล้านนา

THE FORM AND PROCESS OF NETWORKING OF TEMPLES WARDENS TO PROMOTE BUDDHIST LEARNING OF BUDDHISM IN LANNA.

คำชี้แจง : แบบสัมภาษณ์การวิจัยฉบับนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อรวบรวมข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับมัคทายกในการส่งเสริมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นส่วนหนึ่งของการวิจัยในการศึกษาหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิตสาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ใช้สัมภาษณ์กลุ่มประชากรตัวอย่างได้แก่ พระสงฆ์ มัคทายก อนุศาสนาจารย์ ครูสอนศีลธรรมในโรงเรียน และพุทธศาสนิกชนทั่วไปในล้านนา การตอบแบบสัมภาษณ์จะไม่ส่งผลกระทบต่อในทางลบใด ๆ ต่อท่าน กรุณาตอบแบบสัมภาษณ์ทุกข้อตามความเห็นที่เป็นจริง คำตอบของท่านจะเป็นสิ่งที่มีคุณค่าในรูปแบบและกระบวนการสร้างเครือข่ายมัคทายกในการส่งเสริมการเรียนรู้พระพุทธศาสนาในล้านนา ของ นายจිරศักดิ์ ปันลำ นิสิตปริญญาเอก สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดยแบ่งบทสัมภาษณ์ออกเป็น ๒ ตอน

ตอนที่ ๑. ข้อมูลผู้ให้สัมภาษณ์

ชื่อ.....นามสกุล.....ฉายา.....

เพศ.....อายุ.....พรรษา.....อาชีพ.....

ตำแหน่ง.....

การศึกษา

ทางธรรม น.ธ. ป.ธ.ทางโลกชั้นสูงสุด.....

ที่อยู่ปัจจุบัน

วัด/บ้าน.....เลขที่.....หมู่.....ถนน.....

ตำบล.....อำเภอ.....จังหวัด.....

รหัสไปรษณีย์.....เบอร์โทรศัพท์.....

ผู้สัมภาษณ์ (ผู้วิจัย) นายจिरศักดิ์ ปันลำ

วัน.....เดือน.....ปี.....สถานที่สัมภาษณ์.....

ตอนที่ ๒. บทสัมภาษณ์

๒. ด้านการส่งเสริมการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา

๒.๑. ท่านมีความรู้เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของมัคทายกในพระพุทธศาสนาอย่างไรบ้าง

.....

.....

.....

.....

.....

๒.๒. ท่านคิดว่ามัคทายกมีบทบาทต่อวิถีชีวิตของชุมชนในการส่งเสริมการเรียนรู้และ
กระบวนการสร้างเครือข่ายทางพระพุทธศาสนาในล้านนาอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

๒.๓. ท่านคิดว่าบทบาทของมัคทายกมีปัญหาและอุปสรรคในการส่งเสริมการเรียนรู้และการ
สร้างเครือข่ายทางพระพุทธศาสนาในล้านนาอย่างไรบ้าง

.....

.....

.....

.....

.....

๓. ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

๓.๑. ท่านเห็นว่าบทบาทของมัคทายกมีส่วนช่วยส่งเสริมในการเผยแผ่หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาได้
อย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

๓.๒. ท่านคิดว่าบทบาทของมัคทายกสามารถในการเผยแผ่การศึกษาศิลปะและวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในล้านนาอย่างไรบ้าง

.....

.....

.....

.....

.....

๓.๓. ท่านคิดว่าบทบาทของมัคทายกมีปัญหาและอุปสรรคในการเผยแผ่ด้านการศึกษาศิลปะและวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในล้านนา ด้านใดบ้าง

.....

.....

.....

.....

.....

๔. ด้านการถวายความอุปถัมภ์พระพุทธศาสนา

๔.๑. ท่านเห็นว่าบทบาทของมัคทายกมีส่วนในการถวายความอุปถัมภ์พระพุทธศาสนาไว้
อย่างไรบ้าง

.....

.....

.....

.....

.....

๔.๒. ท่านคิดว่าบทบาทของมัคทายกเป็นผู้มีส่วนในการอุปถัมภ์ถวายภัตตาหารการศึกษาดูแลพระสงฆ์สามเณรทางพระพุทธศาสนาในล้านนาได้อย่างไรบ้าง

.....

.....

.....

.....

.....

๕.๓. ท่านคิดว่าบทบาทของมัคทายกมีปัญหาและอุปสรรคในการถวายความอุปถัมภ์ในทาง
พระพุทธศาสนาในล้านนาอย่างไรบ้าง

.....
.....
.....
.....
.....

๕. ด้านการส่งเสริมความมั่นคงของพระพุทธศาสนา

๕.๑. ท่านเห็นว่าบทบาทของมัคทายกมีส่วนในการส่งเสริมความมั่นคงของพระพุทธศาสนาได้
อย่างไรบ้าง

.....
.....
.....
.....
.....

๕.๒. ท่านเห็นว่าบทบาทของมัคทายกควรมีการสร้างรูปแบบในการส่งเสริมความมั่นคงทาง
พระพุทธศาสนาในล้านนาไว้อย่างไรบ้าง

.....
.....
.....
.....
.....

๕.๓. ท่านคิดว่าบทบาทของมัคทายกมีปัญหาและอุปสรรคในการส่งเสริมความมั่นคงทาง
พระพุทธศาสนาในล้านนาอย่างไรบ้าง

.....
.....
.....
.....
.....

๖. ด้านการปกป้องคุ้มครองพระพุทธศาสนา

๖.๑. ท่านเห็นว่าบทบาทของมัคทายกมีส่วนปกป้องคุ้มครองพระพุทธศาสนาในล้านนาไว้
อย่างไรบ้าง

.....

.....

.....

.....

.....

๖.๒. ท่านเห็นว่าบทบาทของมัคทายกควรมีวิธีการสร้างรูปแบบและเครือข่ายในการปกป้อง
คุ้มครองพระพุทธศาสนาในล้านนาไว้อย่างไรบ้าง

.....

.....

.....

.....

.....

๖.๓. ท่านคิดว่าบทบาทของมัคทายกมีปัญหาและอุปสรรคในการปกป้องคุ้มครอง
พระพุทธศาสนาในล้านนาอย่างไรบ้าง

.....

.....

.....

.....

.....

๗. ข้อเสนอแนะอื่นๆ

.....

.....

.....

.....

.....

ขอกราบขอบพระคุณที่ได้เมตตาตอบแบบสัมภาษณ์
นายจිරศักดิ์ ปันลำ
ผู้สัมภาษณ์/วิจัย

กำหนดการสนทนากลุ่มผู้เชี่ยวชาญ (Focus Group)

เรื่อง รูปแบบและกระบวนการสร้างเครือข่ายของมัคทายกในการส่งเสริมการเรียนรู้พระพุทธศาสนาในล้านนา

ณ ห้องประชุมมูลนิธิวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง วัดบุญวาทย์วิหารพระอารามหลวง ถนนบุญวาทย์
ตำบลหัวเวียง อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง
ในวันเสาร์ที่ ๙ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๖๐ เวลา ๑๓.๐๐-๑๕.๐๐ น

วันเสาร์ที่ ๙ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๖๐

เวลา ๑๓.๐๐ น. ผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มพร้อมกัน ณ ห้องประชุมมูลนิธิวิทยาลัยสงฆ์นคร
ลำปางวัดบุญวาทย์วิหารพระอารามหลวง ถนนบุญวาทย์ ตำบลหัวเวียง
อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง

เวลา ๑๓.๑๕ น. พระเดชพระคุณพระราชธรรมมาลังการ ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดลำปาง
ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง นำกล่าวบูชาพระรัตนตรัย
และกล่าวเปิดการสนทนากลุ่ม (Focus Group)

-นายจรัสศักดิ์ ปันลำ ผู้วิจัยนำเสนอ รูปแบบและกระบวนการสร้างเครือข่าย
ของมัคทายกในการส่งเสริมการเรียนรู้พระพุทธศาสนาในล้านนาในงานวิจัย
จากโครงการดุขฎิณีพนธ์

-รับฟังข้อเสนอแนะจากผู้เข้าร่วมสนทนาทุกท่าน

สรุปข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะจากผู้เข้าร่วมสนทนาทุกท่าน

-กล่าวขอบคุณผู้เข้าร่วมสนทนาทุกท่านและมอบของที่ระลึก

-เสร็จพิธีในการสนทนากลุ่ม นำไหว้พระ

หมายเหตุ กำหนดการอาจมีการเปลี่ยนแปลงตามความเหมาะสม

รายนามผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่ม (Focus Group)
เรื่อง รูปแบบและกระบวนการสร้างเครือข่ายของมัคทายกในการส่งเสริมการเรียนรู้
พระพุทธศาสนาในล้านนา

ณ ห้องประชุมมูลนิธิวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง วัดบุญวาทย์วิหารพระอารามหลวง ถนนบุญวาทย์
 ตำบลหัวเวียง อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง
 ในวันเสาร์ที่ ๙ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๖๐ เวลา ๑๓.๐๐-๑๕.๐๐ น

ที่	ชื่อ-ฉายา-นามสกุล	ตำแหน่ง	ลายเซ็น	หมายเหตุ
๑	พระราชธรรมมาลังการ ดร.	ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดลำปาง ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง		
๒	พระครูอุดมสิริทัต	เจ้าคณะตำบลทุ่งฝายอำเภอเมือง เจ้าอาวาสวัดท่าส้มป่อย ลำปาง		
๓	พระครูวิทิศพัฒนพิธาน	เจ้าคณะตำบลพิชัยอำเภอเมือง เจ้าอาวาสวัดวังหม้อ ลำปาง		
๔	พระครูปิยศีลโสภณ	ที่ปรึกษาเจ้าคณะอำเภอลำปาง/แพร่ น่าน/เจ้าอาวาสวัดเซตตะวัน ลำปาง		
๕	พระมหานภดล สุวณฺณเมธี	รองเจ้าคณะอำเภอวังเหนือ เจ้าอาวาสวัดบรรพตสถิต ลำปาง		
๖	พระอธิการณรงค์ ปภากรโ	เจ้าอาวาสวัดประตูต้นฝิ่ง อำเภอ เมืองลำปาง		
๗	พระครูวิบูลย์ปริยัติยากร	เจ้าอาวาสวัดดอกพร้าว อำเภอเมือง ลำปาง		
๘	พระครูสุนทรธรรมมาภิวัฒน์	เจ้าคณะตำบลเวียงเหนือเขต ๓ เจ้าอาวาสวัดแจ่งหัวริน ลำปาง		
๙	ดร.บุญเลิศ โสภา	ผู้อำนวยการสำนักงาน พระพุทธศาสนาจังหวัดลำปาง		
๑๐	ร.ต.ท.วีรัชย์ เครือนวนล	อนุศาสนาจารย์ ศูนย์ฝึกอบรม ตำรวจภูธรภาค ๕ ลำปาง		
๑๑	นายวิเชียร บุญทา	อดีตอนุศาสนาจารย์ เรือนจำกลาง ลำปาง/นักจัดรายการวิทยุ อสมท.		

๑๒	ผศ.ดร.อนันต์ อุปสอด	ประธานหลักสูตรรัฐศาสตรบัณฑิต/ อาจารย์ประจำคณะสังคมศาสตร์		
๑๓	ผศ. กนกวิชต์ เก่าสิริ	อาจารย์ประจำคณะสังคมศาสตร์ สาขาวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง		
๑๔	นายอัมพร เทพปิ่นตา	ประธานชมรมข้าราชการครูบำนาญ จังหวัดลำปาง/ปราชญ์ชาวบ้าน		
๑๕	นายบุญศรี วรรณศรี	แหล่งเรียนรู้ประเพณี-วัฒนธรรม ปราชญ์ชุมชนบ้านท่ามะโอ ลำปาง		
๑๖	ดร.นิพนธ์อินทรวิสัญญ	ที่ปรึกษาผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ นครลำปาง/ข้าราชการบำนาญครู		
๑๗	นายบุญส่ง ภูวังหม้อ	ประธานชมรมมัคทายกจังหวัด ลำปาง/ข้าราชการบำนาญครู		
๑๘	นายวีรพันธ์ นันทเพ็ญ	นักวิชาการชำนาญการสำนักงาน วัฒนธรรมจังหวัดลำปาง		
๑๙	ร.ต.ต.เทียนชัย บุญตันบุตร	ประธานสภาวัฒนธรรมอำเภอเมือง ลำปาง/มัคทายก/กรรมการ วส.ลป.		
๒๐	นายพงศธร หน่อทอง	มัคทายก/ข้าราชการบำนาญ ผู้จัดการร้านบุญบุญส่งภัณฑ์		
๒๑	นายประภาส โพธิ์นคร	มัคทายก/ข้าราชการบำนาญ/ ปราชญ์ชาวบ้าน		
๒๒	พ.ต.วีระ ลิขิตเลิศ	อนุศาสนาจารย์มณฑลทหารบกที่ ๓๒ จังหวัดลำปาง		
๒๓	นางวรยา วิไลรัตน์	ผู้อำนวยการโรงเรียนเทศบาล ๔ บ้านเชียงราย ลำปาง		
๒๔	นางเกศรา สว่างวงศ์	อาจารย์ประจำวิทยาลัยสงฆ์นคร ลำปาง/อาจารย์สอน		
๒๕	ร.ต.ท.สมเกียรติ กาทิน	ผู้อำนวยการโรงเรียนชีวิต / ข้าราชการตำรวจภูธรภาค ๕ ลำปาง		
๒๖	นายประเวทย์ สิทธิวงษ์	ข้าราชการบำนาญ /ครูสอนศีลธรรม โรงเรียนพระปริยัติธรรม		

๒๗	นายรังษี เมืองใจ	มัคทายก/ครูสอนศีลธรรมโรงเรียน พระปริยัติธรรม		
๒๘	นายเกรียง ตีบปะละวงศ์	มัคทายก/ปราชญ์ชาวบ้าน/ครูสอน ศีลธรรมโรงเรียนพระปริยัติธรรม		

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ - สกุล : นายจිරศักดิ์ ปันลำ
- วัน/เดือน/ปีเกิด : ๑๘ กรกฎาคม ๒๕๐๕
- ภูมิลำเนา : บ้านเลขที่ ๔๗ หมู่ที่ ๑ ตำบลนาแก้ว อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง
- ประวัติการศึกษา : ประถมศึกษา โรงเรียนวัดสองแควเหนือ ตำบลนาแก้ว อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง (๒๕๑๖)
 : มัธยมศึกษาต้น โรงเรียนศึกษาผู้ใหญ่วัดพระเจดีย์ขาว ตำบลต้นธงชัย อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง (๒๕๒๔)
 : มัธยมศึกษาปลาย โรงเรียนวิสุทธิวิทยากร ตำบลหัวเวียง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง (๒๕๒๗)
 : ปริญญาตรี (พร.บ. พุทธศาสนา) มจร วิทยาเขตเชียงใหม่ (๒๕๔๓)
 : ปริญญาโท (กศ.ม. บริหารการศึกษา) มหาวิทยาลัยนครสวรรค์ (๒๕๔๕)
- ประวัติการทำงาน : เป็นครูใหญ่แผนกนักรธรรม สำนักศาสนศึกษาวัดศรีล้อม (๒๕๓๕)
 : เป็นพระวิปัสสนาจารย์ประจำ มจร.วิทยาเขต.เชียงใหม่.(๒๕๔๒ - ๒๕๕๐)
 : เป็นอาจารย์ประจำ วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง (๒๕๕๒-ปัจจุบัน)
 : เป็นกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานโรงเรียนอนุบาลลำปาง (๒๕๕๕ - ปัจจุบัน)
 : เป็นกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานโรงเรียนเทศบาล ๔ บ้านเชียงราย (๒๕๕๖ - ปัจจุบัน)
 : เป็นกรรมการสภาวัฒนธรรมอำเภอเมืองจังหวัดลำปาง (๒๕๕๖ - ปัจจุบัน)
 : เป็นมัคคณายกวัดประตู่ต้นฝิ่งและวัดเซตวัน (๒๕๕๗ - ปัจจุบัน)
 : เป็นรองผู้อำนวยการฝ่ายวิชาการ วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง (ปัจจุบัน)
- ที่อยู่ปัจจุบัน : บ้านเลขที่ ๒๘๓/๑ ถนนพหลโยธิน ตำบลหัวเวียง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง